24B
2447

A m. kir. földmivelésügyi minister kiadványai. 3. szám.

E401
3147
479

MAGYARORSZÁG ÁLLAMI ÉS MAGÁNMÉNESEI LÓTENYÉSZTÉSÉNEK KÉZIKÖNYVE

A M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER MEGBIZÁSÁBÓL

ÖSSZEÁLLITOTTA

BÁRÓ PODMANICZKY GYULA

MINISTERI TITKÁR

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVENYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1903.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A m. kir. földmivelésügyi minister. kiadványai:

Kaphatók a ***m. kir. földmivelésügyi ministeriumban.*** *Lelkészeknek, tanitóknak és községi jegyzőknek — a meddig a készlet tart — ingyen küldetik meg, ha ezen kérelmükkel egyszerü levélben vagy levelezőlapon a m. kir. földmivelésügyi ministeriumhoz fordulnak.*

Magyar nyelvü kiadványok:

A magyar gazda kincsesháza.
Mezőgazd. vezérfonál néptanitók számára.
Utmutató a gazd. tudósitók számára.
Homoki szőlőmivelés.
Fatenyésztés.
Magyarország földmivelése 1897—1901.
A gyümölcsfák és szőlő kártevő rovarai.
Szőlőbetegségek.
Kendertermelési utmutató.
Burgonyatermelés.
Édesvizi halászat és haltenyésztés.
Pisztrángtenyésztés.
Mezőgazdasági munkabérek Magyarországon.
Tyuktenyésztés.
A bortörvény ismertetése.
Termeljünk gyümölcsöt!
A mi segitő pénztárunkról szóló uj törvény.
Utmutatás a must és bor okszerü kezelésére.
Alapszabályminta a pinczeszövetkezetek részére.
Utmutatás a peronospora elleni védekezésre.
Philloxerás szőlők szénkénegezéséről.
A szőlőmoly és a szőlőlonczа.
Utmutatás a darazsak irtására.
Gazdasági munkások törvénykönyve.
Répabogarak elleni védekezés.
Vetési bagolypille elleni védekezés.
Csikoslábu buzalégy elleni védekezés.
Szalmadarázs elleni védekezés.
Utmutatás a gabonazsizsik irtására.
Van-e kincs az árokparton?
Buzatorzsgomba elleni védekezésről.
Szőlőperonospora betegsége.
A firkáló bogarak irtásáról.
Szőlőoltv.-iskoláknak káros rovaroktól való megvédése.
A vértetü irtásáról.
Almamoly elleni védekezésről.

Magyar mezőgazdasági közigazgatás cz. művet lelkészek, közs. jegyzők, tanitók és közig. tanf.-hallgatók 1 korona kedvezményes árban kaphatják, ha ezen összeget utalványon a ministerium czimére beküldik.

Német nyelvü kiadványok:

Die Weizen- und Roggenproduction der Welt 1895., 1896., 1897., 1898., 1899., 1900., 1901.
Anleitung zur Bekämpfung der Peronospora.
Über die Kellereigenossenschaften.
Anleitung zur rationellen Most- u. Weinbehandlung.
Das Anlegen der Weingarten im Flugsande.
Gesetz und Verordnung über das Verbot der Kunstweinerzeugung.

Román nyelvü kiadványok:

Indrumare pentru aperarea in contra peronosporei.
Tovarişii de pivniţe.
Să cultivam poame!
Indreptar pentru manipularea raţionala a vinuluĭ şi a mustuluĭ.
Legea şi ordinaţinnea despre oprirea vinurilor artificiale.

Tót nyelvü kiadványok:

Návod o sposobe ako sa treba bránit' proti peronospore.
O pivnicných spolkoch.
Dochovávajme ovocie!
Návod k rozumnemu manipulovaniu mustu a vína.
Zákon a nariadenie o zakaze úmelych viu.

Szerb nyelvü kiadványok:

Uputstvo za odbranu protiv peronospore.
O podrumarskim zadrugama.
Proizvodimo votye!
Uputstvo o razumnom rukovanju širom a vinom.
Zakon i naredba o zabrani vestačkih vína.

Ruthén nyelvü kiadvány:

Uplozsajme ovoscsevi dereva!

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Kaphatók Nagel Ottó bizományos könyvkereskedőnél (Budapest, VIII., Muzeum-körut 2. szám) és minden nagyobb vidéki könyvkereskedő utján.

Magyar nyelvü kiadványok:

A világ gabonatermése 1896—1901. Ára füzetenként 30 fill.
A szőlőmoly és szőlőiloncza életmódja és irtása. Ára 30 fill.
A m. kir. állami lótenyészintézetek és a gödöllői koronauradalom. Ára 1 kor.
Huspárolók és desinfektorok. Ára 20 fillér.
Magyarország mezőgazdasági szakoktatási intézményei. Ára 1 kor.
Magyarország földmivelésügye 1896. Ára 2 kor.
Szőlőbetegségek. Ára 1 kor.
Kisérletügyi Közlemények I., II., III., IV. évf. Ára füzetenként 60 fillér.
Magyarország földmivelésügye 1894—95., 1896., 1897. Ára kötetenként 2 kor. 1898., 1899., 1900—1901. Ára kötetenként 1 kor. 1897—1901. Ára 1 kor.
Árvédelmi füzesek telepitése. Ára 50 fill.
A fatenyésztés. V. kiadás. Ára 1 kor.
Utmutatás a szőlőmivelésre. Ára 1 kor.
Állategészségügyi Évkönyv. 1896., 1898., 1899., 1900., 1901. Ára kötetenként 2 kor.
Mezőgazdasági vezérfonál néptanitók számára. Ára 2 kor.
Utmutatás a must és bor okszerü kezelésére. Ára 40 fill.
A magyar gazda kincsesháza. Ára 1 kor.
Magyar mezőgazdasági közigazgatás. Ára 2 kor.
Homoki szőlőmivelés. II. kiadás. Ára 40 fill.
Magyar pomologia (magyar és franczia nyelven). I., II. füzet. Ára 6 kor.
Madarak hasznáról és káráról. Ára 1 kor.
Az állatok, állati nyerstermények és ragályfogó tárgyak forgalmára vonatkozó rendeletek magyarázata. Ára 1 kor.
Utmutató az állategészségügyre. Ára 1 kor.
Termeljünk gyümölcsöt! Ára 30 fill.
Pisztrángtenyésztés. Ára 30 fill.
Külföldi borértékesitő szövetkezetek. Ára 40 fill.
Komlótermelés. Ára 30 fill.
Vezérfonál a philloxerás szőlőnek szénkéneggel való gyéritésére. Ára 30 fill.
Mezőgazd. munkabérek Magyarországon 1894—1901. Ára kötetenként 1 kor.
Kendertermelési utmutató. Ára 40 fill.
Burgonyatermelési utmutató. Ára 40 fill.
Mezőgazdasági termények hamisitása. Ára 1 kor.
Mezőgazdasági termények vizsgálata. Ára 60 fill.
Mezőgazdasági termények chemiai vizsgálata. Ára 1 kor.
Marharakodók jegyzéke. Ára 60 fill.
Utmutató a gazd. tudósitók számára. Ára 1 kor.
Édesvizi halászat és halteuyésztés. Ára 1 kor.
A gyümölcsfák és szőlő kártevő rovarai. Ára 60 fill.
Gazdaczimtár. Ára 15 kor.

Német nyelvü kiadványok:

Ungarns Landwirtschaft 1896. Ára 2 kor.
Jahresbericht über das Veterinärwesen in Ungarn 1896., 1898., 1899., 1900., 1901. Ára kötetenként 2 kor.
Über die Kellereigenossenschaften. Ára 40 fill.
Anleitung zur rationellen Most- u. Weinbehandlung. Ára 40 fill.
Die Weizen- und Roggenproduction der Welt 1895—1901. Ára 30 fill.

Román nyelvü kiadványok:

Indreptar pentru manipularea rationalã a vinuluĭ şi a mustuluĭ. Ára 40 fill.
Sa cultivam poame. Ára 30 fill.
Tovarişii de pivniţe. Ára 40 fill.

Tót nyelvü kiadványok:

Navod k rozumnemu manipulovaniu mustu a vína. Ára 40 fillér.
Dochovavajme ovocie. Ára 30 fillér.
O pivnicnych spolkoch. Ára 40 fill.

Szerb nyelvü kiadványok:

Uputstvo o razumnom rukovanju sirom i vinom. Ára 40 fillér.
Proizvodimo votye. Ára 30 fillér.
O podrumarskim zadrugama. Ára 40 fill.

Ruthén nyelvü kiadvány:

Uplozsajme ovoscsevi dereva. Ára 30 fillér.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

B2447

1903. *A m. kir. földmivelésügyi minister kiadványai.* 3. szám.

MAGYARORSZÁG
ÁLLAMI ÉS MAGÁNMÉNESEI LÓTENYÉSZTÉSÉNEK
KÉZIKÖNYVE

A M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER MEGBIZÁSÁBÓL

ÖSSZEÁLLITOTTA

BÁRÓ PODMANICZKY GYULA

MINISTERI TITKÁR

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1903.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Leltár
1983

Lelt. 1955

ORSZ. MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR
LELTÁRI SZÁM:
32.731
Leltár 1958

LELT. 1963

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

TARTALOM-JEGYZÉK.

Lapszám

Bevezetés ... 5

I. RÉSZ.

A m. kir. állami ménesek:

1. A kisbéri m. kir. állami ménes ... 7
2. A bábolnai m. kir. állami ménes ... 20
3. A mezőhegyesi m. kir. állami ménes ... 27
4. A fogarasi m. kir. állami ménes ... 42
5. A kolozsi m. kir. állami ménes ... 48
6. A gödöllői m. kir. korona-uradalmi ménes ... 48
7. A kisbéri m. kir. ménesbirtok hidegvérü ménese ... 50
8. A mezőhegyesi m. kir. ménesbirtok lótenyésztése ... 51
9. A bukin-palánkai állami méncsikótelep ... 53

A m. kir. állami ménesek törzsménjei az 1902—903-iki fedeztetési idényben ... 54

A m. kir. állami ménesek és bukin-palánkai méncsikótelep lóállománya 1902-ben ... 58

II. RÉSZ.

Magán-ménesek és tenyészetek:

I. A székesfehérvári ménteleposztály területén Fejér, Sopron, Veszprém és Esztergom vármegyében ... 59

A székesfehérvári ménteleposztály területén felsorolt magán-ménesek lóanyagának összesitése ... 78

II. A bábolnai ménteleposztály területén, Győr, Komárom és Moson vármegyékben ... 80

A bábolnai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 90

III. A nyitrai ménteleposztály területén, Bars, Hont, Nyitra, Pozsony és Trencsén vármegyékben ... 92

A nyitrai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 100

IV. A nagyatádi menteleposztály területén, Baranya, Somogy és Tolna vármegyékben ... 102

A nagyatádi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 122

V. A palini ménteleposztály területén, Vas és Zala vármegyékben ... 124

A palini ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 134

VI. A nagykőrösi ménteleposztály területén, Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Heves vármegyékben 136

A nagykőrösi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 164

VII. A verseczi ménteleposztály területén, Temes, Torontál és Krassó-Szörény vármegyékben 166

A verseczi menteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 184

VIII. A békéscsabai ménteleposztály területén, Arad, Békés és Csanád vármegyékben ... 186

A békéscsabai menteleposztály területén, felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 214

IX. A bajai menteleposztály területén, Bács-Bodrog vármegyében ... 216

A bajai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 232

X. A dorozsmai ménteleposztály területén, Csongrád vármegyében ... 234

A dorozsmai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 242

XI. Az eperjesi ménteleposztály területén, Abauj-Torna vármegyében ... 242

Az eperjesi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 246

XII. A debreczeni ménteleposztály területén, Hajdu és Szabolcs vármegyékben ... 248

A debreczeni ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 264

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

XIII. A turja-remetei ménteleposztály területén, Bereg és Zemplén vármegyékben 266
A turja-remetei ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése 274
XIV. A rimaszombati ménteleposztály területén, Borsod, Gömör és Nógrád vármegyékben... 276
A rimaszombati ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése 284
XV. A szatmár-németii ménteleposztály területén, Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy vármegyékben 286
A szatmár-németii ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése 302
XVI. A jászberényi ménteleposztály területén, Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében 304
A jászberényi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 314
XVII. A homoródi ménteleposztály területén, Kis-Küküllő és Maros-Torda vármegyékben ... 316
A homoródi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 320
XVIII. A sepsi-szt.-györgyi ménteleposztály területén, Háromszék és Udvarhely vármegyékben 322
A sepsi-szt.-györgyi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése 324
XIX. A deési ménteleposztály területén, Kolozs, Szolnok-Doboka és Torda-Aranyos vármegyékben 326
A deési ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése 338
Magyarország területén felsorolt összes ménesek lóanyagának összesitése... 340
A felsorolt ménesek termelőképessége 342
Összehasonlitó táblázat, tekintettel az ország területén fennálló magán-ménesek alapitási idejére 345
A ménesek felsorolása, tekintettel az azokban tenyésztett fajtákra 346
Ménes-tulajdonosok betüsoros jegyzéke 348
Ménesek betüsoros jegyzéke 353
Betüsoros tárgymutató... 358
Sajtóhibák... 369
Függelék. Magyarország állami mezőgazdasági intézményei 371
A ménesekben használt mének fajtáinak aránya az összménállományhoz viszonyitva (Graphicon).
A ménesekben levő anyakanczák fajtájának aránya az összkancza-állományhoz viszonyitva (Graphicon).
Magyarország térképe, tekintettel a felsorolt ménesek fekvésére.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

BEVEZETÉS.

Magyarország ménesbeli lótenyésztése ösmertetését czélozza ez a kézikönyv, mely magában foglalja a m. kir. állami, valamint az ország magánméneseinek és tenyészeteinek vázlatos leirását, főként azon szempontok figyelembe vétele mellett egybeállitva, hogy e kézikönyvből ménesbeli lótenyésztésünk állapotáról, üzeméről tájékozást nyerjünk, s hogy az ország méneseiben tenyésztett lófajták egymás közötti arányáról tudomást szerezzünk, s hogy végül utmutatásul szolgáljon az érdeklődőknek, hol milyen fajta lovat tenyésztenek, megkönnyitve ez által az érintkezést a fogyasztó és tenyésztő között. Végül tájékozásul fog szolgálni e kézikönyv a cs. és kir. hadsereg lóavató-bizottságainak, valamint a m. kir. honvédlovasság ezredparancsnokságainak, a pótlovak beszerzése alkalmával.

A műben található csoportositott adatok fényesen bizonyitják lótenyésztésünk magas szinvonalát s az angol telivér és arabs vér uralkodó voltát s örömmel tapasztalhatjuk, hogy hazánk méneseinek zöme, daczára a megváltozott gazdasági viszonyainknak, az eddig helyeseknek elismert tenyésztési elvek mellett megmaradt s a mig ez igy lesz, a magyar ló jó hirneve s lovasságunk harczképessége tekintetében, bizalommal nézhetünk a jövőbe.

A mű szerkesztésénél felhasznált adatok hivatalos uton közvetlen a ménestulajdonosoktól, illetve ezek megbizottaitól szereztettek be s tekintettel az állami méntelepek, illetve ménteleposztályok szervezetére, a beérkezett adatok ezek működési területe szerint vármegyénként csoportositva állittattak össze.

Budapest, 1903 február hóban.

Báró Podmaniczky Gyula
min. titkár.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

I. RÉSZ.

A m. kir. állami ménesek.

Allami ménesek vannak: Kisbéren, Bábolnán, Mezőhegyesen, Fogarason, Kolozson és Gödöllőn.

Ezeken kivül: Bukin-Palánkán egy csikótelep létesittetett, a magántenyésztőktől éves korban vásárolt méncsikók elhelyezése és 3 éves korig leendő felnevelése végett.

Kisbéren az angol telivér és angol félvér, valamint az ottani gazdaságnál ardenni és brabanti (Belga) hidegvérü fajták, Bábolnán az arab telivér és félvért tenyésztik.

Mezőhegyesen, részben az angol telivér felhasználásával, a magyarországi viszonyoknak megfelelő válfajták képeztettek, u. m. az angol félvér: Furioso-Northstar, továbbá a Nonius és Gidranok, az ottani gazdaságnál a Nonius-tenyésztés, mig Fogarason, a zordonabb éghajlatnak és hegyes vidékek igényeinek megfelelő lipiczai törzs, Kolozson angol félvér és végül Gödöllőn szintén az anglo-normann, vagyis Nonius-törzs lesz tenyésztve.

1. A kisbéri m. kir. állami ménes.

Kisbéri ménes alapitása.

A ménes 1853-ban alapittatott, czélja kezdettől fogva az angol telivér tenyésztése és meghonositása, ezenkivül a magasvérü félvér angol lónak tenyésztése volt, mely utóbbi az ország félvér tenyésztésére emelőleg hatni volt hivatva.

A ménes szervezésével Ritter Ferencz altábornagy s a magyarországi cs. k. katonai lótenyész-intézetek vezetője bizatott meg, ki e czélból hat éven át Kisbéren tartózkodott.

A tenyészanyag részben a bábolnai, mezőhegyesi, piberi és lipiczai katonai, illetve udvari ménesekből származott, honnan áthelyezés által kerültek ide, részben pedig vétel utján szereztetett be.

Igy 1853-ban a feloszlatott Csapody-féle ménesből Deerslayer angol telivér mén (apja Bloomsbury, anyja Esmeralda) és 22 darab angol és arabs fajtáju anyakancza vásároltatott meg.

A ménes tenyészanyaga alapitásakor angol félvér, arabs, lipiczai és római kanczákból, egy angol telivér és két arabs törzsménből állott. (Koreischan és Asslan I.)

Első telivér-behozatal Kisbérre.

Az angol telivér tenyészanyagnak behozatala Angliából 1854-ben vette kezdetét, midőn 17 darab telivér anyakancza és a következő telivér ének vásároltattak:

Chief Justice (később Chief), Revolver, Grapeshot, Goldfinder, Tupaill és Wilsford.

Ezen telivér méneken kivül még Lightfoot és Lord Saltoun fedezett ezen évben a ménesben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Minthogy a ménes anyakancza-állománya összesen csak 120 darabból állott, ezen mének kellőképpen nem használtathattak ki a ménes saját czéljaira, igy tehát 1855-ben elrendeltetett, hogy a kisbéri angol telivér és egyéb törzsmének magántenyésztők kanczáit meghatározott dijak mellett fedezhetik.

A következő évben a klagenfurti ménteleptől Clinker angol telivér és Pride of England norfolki ügetőmén helyeztettek a ménesbe, mely utóbbi a félvérménesben angol telivér, irlandi és mecklenburgi kanczákkal párosittatott.

1860-ban importáltatott Angliából következő három angol telivér mén:

Polmoodie, Oakball és Fernhill.

Ezeken kivül vásároltatott még két irlandi mén, ugymint Lismore és Troubadour, mindkettő Seraglio után nevelve és 17 darab telivér anyakancza, ez utóbbiak egy része belföldön.

Versenyistálló szervezése Kisberen.

1860-ban állittatott fel Kisbéren az itt nevelt telivér csikóknak a versenypályán való kipróbálása czéljából egy versenyistálló, melynek fentartására egyszer s mindenkorra 30.000 forint utalványoztatott.

A ménesben nevelt telivér csikók azonban 1867 óta egyéves korukban, évenként Kisbéren tartandó nyilvános árverésen adatnak el oly kikötéssel, hogy azokat a tulajdonos a fölmivelésügyi minister előzetes engedélye nélkül külföldre el nem adhatja.

A ménes telivér anyakancza-állománya 1861—62-ben vételek által 14 drbbal szaporodott.

1863-ban ismét nagyobb szabásu tenyészló-vásárlások foganatositottak Angliában.

Ez alkalommal négy darab angol telivér vásároltatott, és pedig:

Daniel O'Rourke (Irish Birdcatcher—Forget me not), Teddington (Orlando—Miss Twickenham), Southerland (Grossvenor—Common Sense) és Codrington (Womersley—Hampton kancza),

Továbbá két norfolki mén:

Confidence és Nordstern, végül pedig Sir Tatton Sykes feloszlatott nagy hirnevü méneséből 36 darab angol telivér anyakancza 3550 £-ért.

1864-ben vásároltatott ismét 2 angol telivér mén: Virgilius (Voltigeur—Ecloque) és Deutscher Michl (Italien—Flying Polka).

A telivér anyakanczák csak egyrésze — körülbelül 40 — használtatott telivér tenyésztésre, mig másrésze a félvér-ménesbe volt beosztva s félvér tenyésztésre is szolgált, amennyiben norfolki, irlandi, arabs és lipiczai ménekkel párosittattak.

Buccaneer beszerzése.

Az 1865-ik év legnagyobb eseménye Buccaneer telivér mén vétele volt; Buccaneert De Butts ezredes vásárolta Angliában 2600 £-ért, ezenkivül pedig The Gem (Touchstone—The Biddy), 1862-ben vásárolt telivér kancza adatott vissza Angliának.

Buccaneer sötét pej mén, 1857-ben született Lord Dorchester ménesében. Pedigreeje:

Buccaneer sz. 1857.

Kancza 1841				Wild Dayrell			
Eclat		Little Red Rover		Ellen Middleton		Jon	
Squib	Edmund	Miss Syntax	Tramph	Myrrha	Bay Middleton	Margaret	Cain

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Buccaneer összesen 19-szer futott, 11-szer volt első, 3-szor második, s különösen rövidebb távolságokra kiváló gyors ló volt.

Angliában ezen kiváló mén csupán 2 évig fedezett, de ezen rövid működése alatt is számos jó ivadékot hagyott hátra, mint Formosa, See Saw, Paul Jones stb.

Kisbéren 1866—1886-ig, tehát 21 éven át fedezett, összesen 261 ménesbeli és 465 magántulajdonban levő kanczát — mely utóbbiak után 184.910 forint folyt be fedeztetési dijak fejében.

Ivadékai közül kilencz nyerte meg a bécsi Derbyt.

Buccaneer legjobb ivadékai.

Legkiválóbbak következők: Cadet, Canacae kancza, Lady Patroness, Good Hope, Nil Desperandum, Elemér, Vederemo, Vinea, Fenék, Budagyöngye, Bálvány, Flibustier, Game Cock, Olyan nincs, Pirat, Waisenknabe, Veronica, Vienna, Bibor, Balzsam, Count Zdenko, Triumph, Kisbéröcsese, Remény, Talpra Magyar — s végül a hires Kisbér, mely az 1876. évi angol Derbyt és a Grand Prix de Paris-t nyerte meg.

Buccaneer ivadékai a hazai, angol, franczia és német versenypályákon összesen 2,409.593 forintot nyertek — ebből monarchiánkban 1,185.801 forintot.

1887. április hó 13-án adatott át az ekkor 30 éves Buccaneer — kiirtás végett a budapesti állatorvosi akadémiának.

Kivüle vásároltatott még 1865-ben Bois Roussel (apja: The Nabob, anyja: Agar) telivér mén Franciaországban és Angliában The Czar (apja: Warlike, anyja: Venture Girl) telivér mén.

Mindkettő, de különösen Bois Roussel a félvér ménesben kitünő szolgálatot tett.

1867-ben ismét két angol telivér mén vásároltatott Angliában: Ostreger (Stockwell—Venison kancza) és Marco-Polo (Stockwell—Pauline), melyek közül előbbi a félvértenyésztésben kitünően bevált, ivadékai nemesség és erős csontozat, valamint kiváló szivósság és kitartás által tüntek ki.

1869—1896-ig.

Kisbéri ménes átvétele a magyar állam által.

1869-től fogva Kisbér nem mint cs. kir. katonai, hanem mint «m. kir. állami ménes» szerepel, a mennyiben ez év deczember hó 28-án bizottságilag a magyar államnak adatott, illetve vétetett át ez utóbbi által, a hadügyministerium kezeléséből.

A ménes lóállománya átadáskor következő volt:

És pedig	Mének							Kanczák							Használatilovak		Összesen
	törzs	próba	3 éves	2 éves	1 éves	választott	szopós	anya	fiatal	3 éves	2 éves	1 éves	választott	szopós	a ménesnél	a gazdaságnál	
angol telivér	8	.	.	.	.	19	.	58	2	.	1	.	14	.	.	.	102
félvér	1	3	.	24	28	31	2	125	18	30	43	38	50	4	29	49	475
percheron	1	.	.	1	2	2	.	5	3	.	.	1	1	.	1	.	17
Összesen	10	3	.	25	30	52	2	188	23	30	44	39	65	4	30	49	594

Mindeddig a méneshez tartozó gazdaságot a ménesparancsnok rendelkezései szerint egy gazdasági tisztviselő kezelte, — a magyar állam által történt átvéte-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

után azonban a ménes és a gazdaság egymástól teljesen különválasztatott, s utóbbi élére gazdasági igazgató állittatott.

A magyar állam által átvett törzsmének következők voltak:

Buccaneer, Bois Roussel, Daniel O'Rourke, Diophantus, Ostreger, Polmoodie, Virgilius és Mincio angol telivérek, mely utóbbi bérben volt báró Wesselényinél, — továbbá Nordstern norfolki és Atlas percheron mén.

Ezekhez csatlakoztak 1871-ben: Tarquin (Voltigeur—Honisucle) és Wolfsberg (Virgilius—Bey Letty) a ménesben nevelt angol telivér ének, továbbá Roland Hannoverben, Highflyer és Highflyer II Angliában vásárolt norfolki ének.

1870—71-ben hat angol telivér anyakancza vásároltatott Angliában, köztük: Mineral (Rataplan—Manganese), a hires «Kisbér» anyja.

Hamar beállott annak szüksége, hogy még egy első osztályu telivér mén szereztessék be.

Cambuscan men megvétele.

Ezen czélra vásároltatott 1872-ben Angliában Cambuscan sárga telivér mén, született 1861-ben, apja Newminster, anyja The Arrow-Slane után, ennek apja Royal Oak. Vételára 5500 £ volt.

Cambuscan kiváló tehetségét mint apamén, mindjárt első évjáratával mutathatta be Magyarországon, a mennyiben Blaskovich Ernő Waternymph nevü kanczája 1874-ben hozta utána hazánk leghiresebb versenylovát — a legyőzetlen Kincsemet.

Félvér ivadékai kiválóan nemes és szép alkatu lovak, s a tőle származó félvér anyakanczák, különösen Buccaneer-ménekkel párositva, ugy tenyésztésre, mint használatra igen becses ivadékokat szolgáltatnak.

A telivér anyakanczák csoportja 1873-ban 28 darabból állott; 1873-ban Atzél Pétertől kilencz darab, kizárólag Angliából származó telivér anyakancza 20.000 forintért vásároltatott.

1874-ben Furioso V. angol félvér törzsmén helyeztetett át Mezőhegyesről a ménesbe, s itt hat éven át fedezett a félvér ménesben.

1876-ban Game-Cock (Buccaneer—Game—Pullet) és Count Zdenko (Buccaneer—Caster kancza) telivérmének vásároltattak Nádasdy Ferencz gróftól, mely két mén részben a telivér, nagyrészt pedig a félvér ménesben használtatott.

Norfolki tenyésztés beszüntetése

1876 óta a félvér-ménesben a norfolki ménekkel való keresztezéssel s a norfolki fajtának tenyésztésével felhagytak, részben azért, mivel a norfolki mének petyhütt szervezetüknél fogva a nemesebb szilárd kanczaanyagon áthatni nem birtak, részben pedig azért, mivel a félvér ménes czéljául kizárólag a magas vérü angol lónak tenyésztése tüzetett ki, miért is a félvér-ménes részére erős csontozatu telivérmének szereztettek be.

A ménes, a többi m. kir. állami lótenyészintézetekkel együtt, az 1878-iki párisi világkiállitáson résztvett, s ezekkel együttesen a nagy bronzéremmel lett kitüntetve.

Verneuil mén beszerzése.

1879-ben Francziaországban, Verneuil telivér mén vásároltatott Kisbér számára 7800 £-ért.

Verneuil sárga mén született 1874-ben, apja Mortemer, anyja Regalia (Stockwell után).

Angliában és Francziaországban összesen 31-szer futott, 11-szer volt első, 10-szer második és 3-szor harmadik.

Verneuil ittlétének első idejében a telivértenyésztőknél igen nagy kedveltségnek örvendett, s bizalmuknak annyiban meg is felelt, hogy sok kiváló lova

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

szolgáltatott ugy a versenypályának, mint a tenyésztésnek: Metallist, Goliath, Aba, Zsarnok, Cintra, Sir Manfred stb., mivel azonban a tőle származó telivér csikók igen nehezen idomultak, ez a bizalom kezdett alább szállani, s Verneuil a félvér-ménes számára erősebben volt igénybe vehető, ugy hogy 39 anyakanczát hagyhatott hátra a félvér-ménesben.

Félvér ivadékai kifogástalan, nagyszabásu szép testük és rendkivüli nemességük által tünnek ki. Verneuil 1890-ben pusztult el.

1881-ben két Furioso és négy Vihar kancza helyeztetett át Mezőhegyesről a ménesbe.

Ugyanez évben két félvér mén állittatott fel mint törzsmén, a telivér ének pedig Kisbér öcscse és Gunnersbury vétele által szaporodtak.

Kisbér öcscse pej mén, született 1877-ben, apja Buccaneer, anyja Mineral (Rataplan után), ménesbeli nevelés. Egyéves korában Szapáry Iván grófnak adatott el, idomitás alatt Angliában letörvén, 15.000 forintért visszavásároltatott.

Telivér ivadékai között Buzgó, Aqua viva, Kegy-ur, Redhot stb. említendők.

A félvér-ménesben különösen Cambuscan után származó anyakanczákkal párositva tenyésztésre és használatra igen kiváló anyagot szolgáltatott. — 1902-ben mint bérmén gróf Festetics Pálnál elhullott.

Gunnersbury sárga mén született 1876-ban (Hermit-Hippia, King Tom után), 20.000 forintért vásároltatott Angliában. — A versenypályán nem ért el különös eredményeket, mi főkép makacsságának volt tulajdonitható. Gunnersbury mén beszerzése.

Ivadékai közül Biró, Filou, Gourmand, Trudom, Szolgabiró, Galifard stb. szép eredményeket értek el.

A félvérménesben 13 drb anyakancza maradt utána.

Elhullott 1899-ben hashártyagyuladásban.

1879—82-ig 24 darab telivér anyakancza vásároltatott, részint Angliában, részint belföldön.

1883-ban vásároltatott Ruperra, sárga telivér mén, született 1876-ban, apja Adventurer, anyja Lady Morgan (Thormanby után), 3000 £-ért.

Ruperra 18-szor futott, négyszer volt első.

Félvér ivadékai különösen feltünő szép és tértfoglaló ügetésük által tünnek ki.

Ruperra 1889-ben pusztult el.

Ugyancsak ez évben vásároltatott Craig-Millar sárga telivér mén, született 1872-ben, apja Blair-Athol, anyja Miss-Roland (Fitz-Roland után), — szintén Angliában, 60.000 forintért.

Craig-Millar, az angol St-Leger győztese, telivér ivadékai között igen sok hasznos ló volt, de többnyire csak rövidebb távolságu versenyekben értek el eredményeket.

A félvér ménesben nehány igen nemes külemü anyakancza maradt utána.

Craig-Millar 1893-ban 21 éves korában Irsay urnak adatott el.

1883-ban még Taurus telivér mén, — apja Scottish-Chief, anyja Chilham, — került a ménesbe, de csak három évig fedezett a ménesben, mivel 1886-ban elhullott.

1884-ben vásároltatott Cambusier telivér mén, apja Cambuscan anyja Crisis, kivüle még Hullám, ménesbeli nevelésü félvér mén, apja Cambuscan, anyja 73 Nonius, osztatott be törzsménnek. Ménesbeli sajat nevelésü félvér mén alkalmazása

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Mindkét mén azonban már 1885-ben a székesfehérvári méntelephez helyeztetett ki.

Az 1885-iki országos kiállításon a ménes 2 törzsménnel és 4 anyakanczával szintén résztvett.

Doncaster mén megvétele.

1885-ben vétetett meg az 1873. évi angol Derby győztese, Doncaster sárga telivér mén, született 1870-ben, — apja Stockwell, anyja Marigold (Feddington után), — 5000 £-ért.

Doncaster 1875—1885-ig a westminsteri herczeg Eaton-Halli ménesében fedezett, s angolországi ivadékai közül, Benu Or, elhullott 1902-ben, az angol Derby győztese s a világhirü Ormonde apja, továbbá Muncaster, Town Moor, Dreamland voltak a leghirnevesebbek.

Magyarországi ivadékai közül Primás II., Trésor, Prado, Culloden, Duncan, Virad, Kincs-őr stb. emlithetők.

Doncaster 1892 január 16-án pusztult el szivütér-repedés következtében.

Kivüle még az évben Pásztor (Cambuscan—Lady Patroness) sárga telivér mén vásároltatott belföldön. Pásztor 1897-ig fedezett a ménesben, a midőn is a debreczeni méntelephez helyeztetett át.

1886-ban két magántulajdonban lévő a. t. mén állittatott fel a ménesben és pedig:

Bálvány mén alkalmazasa Kisberen.

Milon (Cambuscan—Mildred) és Bálvány (Buccaneer—Lady Florence), melyek a ménesnek nehány félvérkanczáját fedezték. Utóbbi mén 1886—1890-ig s később 1894-ben volt Kisbéren.

Angliában vásároltatott az évben Sweetbread pej telivér mén, született 1879-ben. — Apja Brown-Bread, anyja Peffar (Adventurer után), — 7000 £-ért.

A ménesben 1892-ig fedezett, azután Esterházy Miklós gróf vette bérbe három évre, 3000 forintért évenként, 1895-ben pedig a székesfehérvári méntelephez osztatott be.

1888-ban még hét darab telivér kancza is hozatott be Angliából.

Következő évben:

Balzsam (Buccaneer—Lionne) telivér mén vásároltatott, s a ménesben 2 évig fedezett, azután méntelepbe helyeztetett ki.

Czimer (Cambuscan—Lenke) a. t. mén pedig a mezőhegyesi ménesből helyeztetett át Kisbérre. 1892-ben e mén a székesfehérvári telephez helyeztetett ki.

1890-ben négy telivér mén került vétel utján a ménesbe:

Galaor, mely Francziaországban, — Baldur, mely Angliában vásároltatott, — Biró, valamint Edgar, a melyek belföldön vásároltattak.

Galaor sötét pej mén született 1885-ben, — apja Isonomy, anyja Fidéline (Dollar után), 110.000 francért vásároltatott. A versenypályán igen jó eredményeket ért el, a mennyiben 27 futásából 15-ször győztesként került ki, 5-ször második volt.

Baldur, sárga mén született 1883-ban — apja Doncaster, anyja Freia (Hermit után), 1700 £-ért vásároltatott, kiválóan a félvér-ménes czéljaira. 1895-ben a nagykőrösi méntelephez helyeztetett ki.

1901-ben három teliver mén került ménesbe.

Montbar pej mén, — apja Buccaneer, anyja Duhart (Maccaroni után) — 8000 forintért vásároltatott; rendeltetése kiválóan a félvér-ménes szolgálatába állitotta, hol igen szép, nemes és szivós ivadékai vannak. A ménesben 1901-ig használták, a midőn bérbe adatott.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Filou pej mén, — apja Gunnersbury, anyja Fidget, (Ostreger után), — rendkivül erős csontozatu, hatalmas mén, mely orrvérzése miatt nem sok telivér kanczát kapott, annál inkább osztatnak be azonban hozzá a ménes félvér kanczái; erős és tiszta csontozatu, hatalmas ivadékai e mén átörökitő képességét eléggé bizonyitják. Filou mén működése.

Miután Filou után a ménesben már sok ivadék volt, 1901-ben a sárvári uradalomnak adatott bérbe, s 1902. év őszén a mezőhegyesi ménesbe helyeztetett át.

Eddig 16 darab anyakanczája van a kisbéri félvér-ménesben, mely szám azonban a jelenlegi évjáratú csikók beosztása után még tetemesen növekedni fog.

A harmadik mén, mely 1891-ben vásároltatott, Metallist volt, — apja Verneuil, anyja Metallique (Monarque után), — 10.000 forinton vétetett.

Ő maga rendkivül szivós ló volt, — 60-szor futott a nélkül, hogy inai és csontjai ezt megsinylették volna. Kisbéren azonban csak rövid ideig felelhetett meg hivatásának, mivel 1893-ban szürke hályog miatt kiheréltetett.

1892-ben Gaga, pej telivér mén, — apja Galopin, anyja Redhot (Isonomy után), — gróf Batthyány Elemértől, három évre 34.000 forintért kibéreltetett, továbbá még egy évre 6000 forintért; ezután a nevezett tulajdonos saját számlája javára folytak be a Gaga utáni fedeztetési dijak, a mén azonban jelenleg is Kisbéren van felállitva. Gaga mén felállitása Kisbéren.

Gaga kizárólag a telivérben fedez.

1893 őszszel vásároltatott Primás II, pej telivér mén, született 1889-ben, — apja Doncaster, anyja Budagyöngye (Buccaneer-Kincsem után), Blaskovits Ernőtől 60.000 forintért.

A versenypályán 27-szer indult, 14-szer volt első.

Primás II. ugy a telivérben, mint a félvér-ménesben fedezett 1901-ig, a midőn Geist Gáspár által béreltetett ki ménese részére.

Ugyanazon évben vásároltatott Angliában Dunure pej mén, született 1889-ben, — apja St. Simon, anyja Sunrise, (Springfield után).

A versenypályán 20-szor indult s 6-szor volt első. Mint St. Simon ivadék Dunure nagy kedveltségnek örvend, — Vételára 6000 £ volt.

Valamivel később mint Dunure, vásároltatott ugyancsak Angliában Goodfellow pej telivér mén, apja Barcaldine, anyja Ravissante (Clanronald után), 800 £-ért; kizárólag a félvér-ménes czéljaira vétetett, de Kisbéren alig néhány kanczát fedezett, mert a mezőhegyesi ménesbe helyeztetett át.

1894-ben Fenék pej telivér mén, született 1883-ban, apja Buccaneer, anyja Helene Triomphante (Young Melbourne után), helyeztetett a ménesbe a mezőhegyesi ménesből.

Fenék az 1886. évi osztrák Derby győztese s ivadékai között néhányan előkelő helyet foglalnak el a versenypályán.

Az utóbbi években Fenék a telivér tenyésztők részéről kevésbbé vétetett igénybe, mi ennek a ménnek a félvér-ménesben való nagyobbmérvü kihasználását lehetővé tette, félvér ivadékai igen hatalmasak, csontosak, kitünő mozgással, ugy hogy Fenék szereplése a kisbéri félvér-ménesben igazi áldásnak tekinthető.

1894-ben vásároltatott még Angliában a félvér-ménes czéljaira Persistive, sárga telivér mén, született 1889-ben, apja Fitz James, anyja Persistence (Perseverance után), 1000 £-ért.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ugyanezen évben Forgách Sándor gróf feloszlatott alsó-kemenczei telivér méneséből 15 telivér anyakancza vásároltatott 11 szopós csikóval 53.000 forintért.

1895-ben Mount Gifford fekete telivér mén, született 1886-ban, apja Lord Hastings, anyja Blue Ruin (Blue Peter után), szintén a félvér-ménes czéljaira, 700 £-ért vásároltatott.

A két utóbbi mén azonban a kivánalmaknak nem felelt meg teljesen, miért is 1897-ben előbbi a székesfehérvári, utóbbi pedig a sepsi-szt.-györgyi méntelephez helyeztetett ki.

1896-ban Culloden törzsmén, apja Doncaster, anyja Caledonia, vétetett meg gróf Festetics Tassilótól 60.000 koronáért.

Kozma mén megvétele.

Ugyancsak ez évben vétetett meg Kozma törzsmén, apja Bálvány, anyja Kisböske, báró Üchtritz Zsigmondtól 80.000 koronáért.

1897. évben öt törzsmén lett a ménes állományába helyezve és pedig:

Bona Vista mén vétele.

1. Bona Vista, apja Bend Or, anyja Vista, vásároltatott Angliában 394.984 koronáért.

Ez a mén Angliában való apaméni müködése alatt is több jó ivadékot nemzett, köztük oly kiválót, mint «Cyllene» — Angliának legjobb háromévese, — nálunk eddigi ivadékai közül Belvedere, valamint Bona fide és Beregvölgy sikerei reményt nyujtanak arra, hogy a hazai telivér-tenyésztésnek igen jó szolgálatokat fog tenni.

2. Guerrier, apja Galopin, anyja St.-Kilda, vásároltatott 20.000 koronáért gróf Festetics Tassilótól.

Guerrier ugy a telivér, mint a félvér-ménesben használtatott.

3. Deutscher Michl II mezőhegyesi nevelésü angol félvér mén, apja Deutscher Michl I, anyja 101 Furioso XII, mely azonban 2 évi kihasználás után, vagyis 1899. év őszén a székesfehérvári méntelephez helyeztetett ki.

4. Newsmonger, apja Saraband, anyja Scandal, vásároltatott 24.000 koronáért Lebaudy Roberttől. Ezen mén azonban, miután a telivér-tenyésztők részéről nem vétetett kellőleg igénybe, 1900. évben bérbe adatott.

5. Végül még Vép, apja Craig Millar, anyja Isabel, helyeztetett ide a székesfehérvári méntelepből, mely azonban csak egy évig a félvér-ménesben használtatott és 1898. év tavaszán a nevezett méntelephez helyeztetett vissza.

Ganache mén megvétele.

1898-ban Ganache, apja Galopin, anyja Red Hot, vétetett meg 140.000 koronáért gróf Batthyány Elemértől, ez a mén ugy a telivérben, mint a félvér-ménesben fedez.

Ez évben 1 telivér anyakancza is vétetett meg a ménes részére.

1899. évben vásároltatott meg History törzsmén, apja Hampton, anyja Isabelle, Angolországban 40.835 koronáért.

Historyval együtt 3 darab telivér anyakancza is hozatott be a ménes részére.

Ugyancsak ez évben vásároltatott még 4 darab anyakancza Angliában, 1 darab pedig belföldön.

Végül Furioso XXIII—20, apja Furioso XXIII, anyja 145 Eredmény, ez évben a mezőhegyesi ménesből ide helyeztetett, azonban két évi kihasználás után a székesfehérvári méntelephez helyeztetett ki.

1900-ban vásároltatott Galifard, — Gunnersbury egyik legjobb fia, anyja Gaillard, báró Springer Gusztávtól 20.000 koronáért, ugyszintén Bonvivant, apja Beauminet, anyja Polyolbion, báró Königswarter Hermantól 12.000 koronáért, kizárólag a félvér-ménes részére.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az 1900. évi párisi világkiállításon a ménes, a magyar királyi lótenyész-intézetek együttes kiállításán a következő lovakkal volt képviselve. Az 1900. évi párisi kiállításon való részvétel.

2 darab itteni nevelésü állami fedező mén:

413 Czimer, apja Czimer, anyja 60 Verneuil,

584 Montbar, apja Montbar, anyja 126 Bois Roussel,

4 darab saját nevelésü anyakancza:

53 Balzsam, apja Balzsam, anyja 61 Eredmény,

179 Milon, apja Milon, anyja 82 Furioso,

132 Gunnersbury, apja Gunnersbury, anyja 105 Cambuscan,

16 Verneuil, apja Verneuil, anyja 54 Remény.

A magyar királyi lótenyész-intézetek az együttes kiállitásért 1 nagy kiállitási aranyérmét, a 4 állami ménes mindegyike egy-egy kiállitási aranyérmét, ezenkivül a ménes állományából az 584. számu Montbar állami fedező mén és 53 Balzsam anyakancza szintén aranyérmét, végül 16 Verneuil anyakancza a kiállitási ezüstérmét nyerte.

1901-ben vásároltatott:

1. Kilcock, apja Kilwarlin, anyja Bonnie Morn, Angliában 98.500 koronáért.

Ezen mén Angliában 30-szor futott és nyert 16 versenyt, ép szervezetének kitünő bizonyitéka, hogy még 7 éves korában is 3 versenyt birt nyerni.

2. Dante, apja Dunure, anyja Leila, gróf Esterházy Bélától 10.000 koronáért.

E mént az 1902. évi fedeztetési idényre gróf Nádasdy Ferencz bérelte ki, azonban az 1903-iki fedeztetési idényre törzsménül osztatott be a ménesbe.

3. Eros, apja Bálvány, anyja Ékes, Fáy Halász Gidától szintén 10.000 koronáért.

Ezen mén 1902. év őszén a mezőhegyesi ménesbe helyeztetett át.

4. Végül Statesman, apja Marden, anyja Stately, az osztrák kormánytól csere utján.

E méneken kivül beosztatott mint törzsmén a ménesbe:

Gond, apja Gunnersbury, anyja 22 Verneuil, saját nevelésü félvér mén is, mely azonban 1902. év őszén a székesfehérvári méntelephez helyeztetett ki:

Végül Angliából behozatott 5 darab telivér anyakancza. Köztük Saintly, mely Angliában 7000 £ nyert. Ezen kancza 80.000 koronáért vétetett meg.

Az 1902. évi budapesti őszi ménvásáron megvétetett a ménes részére Carrasco (Botond—Cancan) belföldön nevelt a. t. mén, mely hatalmas arányainál fogva remélhetőleg a hozzá füzött kivánalmaknak a félvér-ménesben meg is fog felelni.

Az 1902-iki fedeztetési idényben a következő törzsmének állanak Kisbéren:

Bona Vista, Dunure, Fenék, Galaor, Kilcock, Kozma, History, Bonvivant, Culloden, Guerrier, Ganache, Galifard, Eros, telivér mének.

A telivér anyakanczák pedig vér szerint a következők: A kisbéri angol telivér kanczák származása.

Hampton kanczák: Hamprock, Caramela,

Royal Hampton kanczák: Gracie Hampton, Fleurette,

Doncaster kanczák: Doralice, Peeress,

Barcaldine kancza: Bead-roll,

Chittabob kancza: Blue Tint,

Blue Green kancza: Happy Morn,

Retreat kanczák: La Fortune, Miss Cronje,

Bend Or kanczák: Orsova, Toll Gate,

Sheen kancza: Rosy Light,

St.-Simon kancza: Saintly.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A telivér kanczák nyáron a 16 Paddockból álló Ritterfaluban tartatnak csikaikkal együtt, télen pedig leellésre egy közös istállóba helyeztetnek el.

Telivér csikók kezelése.

A csikók anyáiktól két csoportban választatnak el, a korábban ellettek augusztus hó első felében, a későbbi csikók pedig szeptember második felében. — Az elválasztás után a csikók 1894-ig a tarcsi pusztán levő ménes-istállóba vezettettek át, hol áprilisig maradtak, két hónappal az árverés előtt ismét behozattak a központba, hol felállittattak. — 1894 óta azonban a központban egy, — állategészségügyi szempontból minden követelménynek megfelelő istálló épittetvén az elválasztás után mindjárt ebbe jönnek, hol a csikók, mének és kanczák, két futó istállóban együtt maradnak; mozgásképen a nap legnagyobb részét kifutókban töltik, s csak a tél beálltával, — novembertől kezdve részesittetnek rendszeres jártatásban délelőtt, délután $1^1/_2$—$1^1/_2$ óráig.

Deczember végével a mének és kanczák különválasztatnak s végre áprilisban állittatnak fel egyenként boxokba. Zabilletékük 5—7 kilogramm között váltakozik.

A csikók árverése rendesen junius első napjaiban ejtetik meg.

Angol telivér csikók eladási ára 1867-től kezdve.

Az 1867 óta tartott éves árveréseken összesen 542 darab telivér csikó adatott el 4430 korona átlagáron. A legmagasabb átlagár 9150 korona 1885-ben éretett el.

A félvér-ménes öt pusztán — Kisbéren kivül — van elhelyezve, és pedig az anyaménes a batthyáni és pulai pusztákon lévő ménes-istállókban.

1898. évben az évjáratok elhelyezésére a tarcsi kerületben levő gulyajárón is ménes-istálló épittetett.

Az angol felvér ménes elhelyezese Kisbéren.

Az évjáratok jelenleg a következőleg vannak elhelyezve: a választott csikók a tarcsi, egyéves koruktól kezdve a ménévjáratok a parragi, a kancza-csikók pedig a lossonczytelepi (tarcsi kerület) ménes-istállóba kerülnek.

A félvér anyakanczák nagyrésze már igen magas vérü, amennyiben már két-három, sőt hat nemzedék is telivér méntől származik.

Angol félvér kanczák kipróbalasa Kisbéren.

Azon 4 éves kanczák, melyek anyakanczáknak osztályoztattak, előzetes idomitás után, képességeik kipróbálása czéljából, 3000 méter távolságra sikversenyt futnak, az ebben mutatott képességük pedig minden egyes kancza törzskönyvi lapjába bejegyeztetik.

A félvér kanczák fedeztetése már szeptember hó közepe táján veszi kezdetét, ugy, hogy mire a telivér kanczák fedeztetése (február 15) kezdődik, a félvér anyakanczák jó része már be van fedezve.

Angol félvér szamfeletti kanczák eladása Kisbéren.

A félvér ménes azon fiatal kancza anyaga, mely mint számfeletti eladásra osztályoztatott, évenkint Budapesten tartandó árverésre lesz felküldve, hol a többi ménes és méntelep eladó anyagával együtt lesz eladva. Ezen négyéves félvér kanczák tiz évi átlag ára (1892—1901) darabonkint 1690 korona volt.

A félvér-ménesben nevelt mének 3 éves korukban a méntelepekhez osztatnak be, 1853 óta 26 darab saját nevelésü telivér és 1034 darab félvér mén osztatott be a méntelepekhez, ezekből 1869-ig 98 darab került a Lajtán tuli tartományok méntelepjeibe eladás avagy csere utján.

1859 óta 5582 darab magántulajdonban levő kancza fedeztetett a kisbéri törzsmének által s az azok után befolyt fedeztetési dijak összege pedig 2,578.081 kor. 50 fillért tesz ki.

Elhullási arány a kisberi menesben.

A ménes lóállományának egészségi állapota mindig igen jó volt; az elhullási arány 1—$2^1/_2$% között ingadozik. Nagyobb számu betegedési esetek csak a félvér szopós csikók között fordultak elő.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1895-ben a batthyáni ménesistálló, hol a csikós kanczák vannak elhelyezve, állategészségügyi szempontból alapos fertőtelenités után czement-jászlakkal láttatott el és az istálló fala is embermagasságnyira czementtel borittatott, ugy hogy az istálló a legmegfelelőbb módon teljesen tisztán tartható s ugyszólván néhány pillanat alatt fertőtlenithető, mi által remélhető, hogy a szopós csikók betegedési eseteinek gátat lehet vetni.

1897-ben néhai Kozma Ferencz min. tan., lótenyésztésügyi főnök márvány mellszobra állittatott fel a kastély előtti téren.

1901. évi szeptember hó 30-ikán lett néhai báró Wenckheim Bélának, a ménes létesitése és fejlesztése körüli nagy érdemei emlékére, Darányi Ignácz földmivelésügyi minister által a helybeli Kastély-parkban emelt, bronzba öntött lovasszobra a kormány tagjainak, valamint számos meghivottnak jelenlétében leleplezve.

Báró Wenckheim Béla lovasszobrának fe a liias Kisbéren.

A ménes ez idő szerinti parancsnoka Szentviszlói Deseő Gyula cs. és kir. őrnagy.

A ménes mostani lóállománya:

Nevezetesen		Mén						Kancza							Herélt		Használati		Összesen
		törzs	próba	2 eves	1 eves	választott	szopós	törzsanya	4 eves	3 eves	2 eves	1 eves	választott	szopós	4 eves	3 eves	hámos	nyerges	
angol	telivér	16	1	.	1	4	.	14	.	.	.	.	6	.	.	.	.	.	42
	félvér	.	5	41	47	44	23	182	6	48	50	52	43	34	7	1	52	43	1678
Összesen		16	6	41	48	48	23	196	6	48	50	52	49	34	7	1	52	43	720

A ménes takarmányilletékeire nézve a tuloldalon lévő táblázat nyujt felvilágositást.

ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR 1951

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Táblázat
a kisbéri ménes takarmányilletékeiről.

Tétel	Részletezés					Megállapított illetmény			Jegyzet
						zab	széna	takarmányszalma	
						kilogramm			
1	szopós csikó		az ellés után 3-ik héttől bezárólag 6-ik hétig			0·5	.	.	zabot véve alapul: 1 kg. zab = 2 kg. széna = 0·75 kg. zöldtakarmány.
2			« « « 7 « « a választásig			1	.	.	
3	a választott csikók a választás napjától egy éves korukig					3	4	2	
4	egy	éves	mének	a legeltetési	időszakban	2	2	2	
5					időn kivül	3	4	2	
6	két				időszakban a 2 és 3 éves heréltekkel együtt	1·5	2	2	
7					időn kivül a 2 és 3 « « «	3	5	3	
8	három				időszakban	1·5	2	2	
9	felállított fiatal			az első időben (3 éves saját nevelésű és 3 éves vásárolt mének a törzsoszt.)		4·5	6	.	
10	törzs-			a fedeztetési	időszakban	5	6	.	
11					időn kivül	4·5	5	2	
12	próba-				időszakban	4·5	4	3	
13					időn kivül	3	4	3	
14	egy	éves	kanczák	a legeltetési	időszakban	2	2	2	A póttakarmánynemek tápértéke, 1 kilogramm árpa = 0·60 kg. tengeri = 0·75 kg. korpa = 8 kg. A répa-adagok járulékon felül számitandók.
15					időn kivül	3	4	2	
16	két				időszakban	1·5	2	2	
17					időn kivül	2·5	5	3	
18	3 és 4				időszakban	1	2	3	
19					időn kivül	2·5	5	3	
20	felállított fiatal			az első időben		4	6	.	
21	telivér		anyakanczák és az anyaménesbe beosztott kanczák	csikó nélkül		3	8	.	
22				vemhesnek bizonyult		3·5	8	.	
23				csikóval		5	8	.	
24	félvér			meddő	időszakban (meddő öreg)	0·5	3	.	
25					időn kivül	2	7	.	
26				vemhesnek bizonyult	időszakban	2	3	.	
27					időn kivül	3	7	.	
28				csikóval	időszakban	3	3	.	
29					időn kivül	3·5	7	.	
30				fiatal kanczák betöltött 5 éves korukig	időszakban	3·5	3	.	
31					időn kivül	3·5	7	.	
32				mint hámos lovak (ideiglenesen beosztva)		5	6	3	
33	szolgálati nyerges lovak és kanczák mint nyerges lovak					3·5	5	2	
34	használati hámos lovak					5	6	3	
35	eladásra felállított lovak					5	6	.	

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

2. A bábolnai m. kir. állami ménes.

Bábolnai ménes alapitása.

A bábolnai m. kir. állami ménesintézet 1789-ben II. József császár uralkodása alatt alapittatott. A bábolnai birtokot gr. Szapáry Józseftől 450.000 frtért, aranyban vásárolták meg. A végleges átvétel 1790 május hó 4-ikén történt.

Az alapitás első éveiben Bábolna mint a mezőhegyesi ménesintézet fiókja szerepelt és csak 1806 október hó 29-én kelt rendelet értelmében lett önállósitva.

Csakis ettől kezdve tekinthető Bábolna tulajdonkép ménesintézetnek, amennyiben az előző években csaknem kizárólag a mezőhegyesi ménes és a hadsereg számfeletti lovainak volt állomáshelye s a hadsereg élelmezésére szükséges szarvasmarháknak szolgált legelőhelyül.

Keleti vért mének használata a bábolnai ménesben.

Jóllehet a lótenyésztés az első években még nem történt határozott irányban, mégis már 1816-ban a bécsi főménesparancsnokság rendeletet adott ki, melynek értelmében a kanczák fedezésére keleti vérü ének voltak használandók.

Első arabs lovak beszerzése Bábolna részére 1836.

A most már meghatározott tenyészirány követésére eleinte magántenyésztőktől és kereskedőktől (importeur) vásároltak telivér arabs, illetve eredeti arabs méneket és kanczákat. Ez uton azonban nem volt elegendő jó minőségü tenyészanyag vásárolható, a miért is 1836-ban br. Herbert Ede őrnagyot kiküldték Syriába eredeti arabs lovak vásárlására. Herbert őrnagy Aleppo és Damaskus környékén vett is 14 eredeti arabs lovat; és pedig 9 mént és 5 kanczát. Ezek között volt a később oly jónak bizonyult Shagya is.

Ezen vásárlás oly kedvező eredményt mutatott, hogy fentnevezett őrnagy 1843-ban, már mint ezredes, ismételten ki lett küldve ujabb vásárlások czéljából. Ez alkalommal Egyptomból hozott lovakat és pedig 8 mént és 2 kanczát.

Bábolnai ménes elhajtása Grácba 1849—50.

A behozott tenyészanyaggal folyt a tenyésztés Bábolnán 1848-ig. Az ez évben bekövetkezett szabadságharcz alatt a bécsi kormány a ménest nem látván elég biztonságban, 1849 április 22-én felsőbb rendeletre Grácba hajtatta, a hol a városban és annak környékén nyert elhelyezést. Itt maradt a ménes 1850. év február, illetve május haváig, a midőn is február hóban az anyakanczák, s májusban a többi lovak visszahozattak Bábolnára.

Az eddig elért eredmények egy ujabb vásárlásra ösztönözték az intéző köröket. 1852-ben lovag Gottschlig őrnagy lett kiküldve, ki Syriából hozott 6 mént és 4 kanczát.

A fentebb emlitett vásárlásoknál nagyobb fontosságu volt az 1856—57-ik évben Brudermann Rezső ezredes vezetése alatt eszközölt lóvásárlás. Az általa beszerzett lovakból Bábolnára hoztak 14 mént és 32 kanczát.

Ezen behozott eredeti arabs anyagon kivül még magántenyésztőktől is vásároltak arabs lovakat.

A bábolnai ménes átvétele a magyar kormány által 1870.

A bábolnai ménesintézet, a többi állami ménesintézettel együtt, 1870-ben a magyar kormány kezelésébe bocsáttatott át.

A ménes átvétele idején a tenyészanyag minősége sok kivánni valót hagyott hátra, a miért is a földmivelés- ipar- és kereskedelemügyi ministerium, a melynek fenhatósága alá a lótenyészintézetek ez időben tartoztak, 1870 januárhavában bizottságot küldött ki, melynek feladata volt a ménes tenyészanyagát osztályozni, s a további eljárást megállapitani. A bizottság tagjai voltak báró Wenckheim Béla, gr. Szapáry Iván, Jankovics József s gr. Festetics Géza és a földmivelési ministerium képviseletében Kozma Ferencz ministeri titkár.

A bábonai ménes anyagának osztályozására kiküldött bizottság 1870.

A nevezett bizottság kisorolta mindazon méneket és kanczákat, melyek nem arabs származásuak voltak, ugyszintén azokat, melyek tenyésztésre alkalmasnak

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nem bizonyultak. Az ezen osztályozás után megmaradt anyaggal lett Bábolnán az arabs vérü lótenyésztés folytatva, fejlesztve és fentartva.

Az átvétel után megejtett osztályozás, azaz 1870. óta a ménesben alkalmazva volt ménekre vonatkozó kimutatás a 24. oldalon található.

A ménesnek átvétele, illetve az 1870-ben megejtett osztályozás óta az alább felsorolt évek végével a ménesben fenmaradt anyakanczák száma:

Évszám	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Anyakanczák száma	143	131	119	123	81	92	107	114	124	127	124	129	132	135	140	159
Évszám	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901
Anyakanczák száma	154	147	144	149	153	155	152	155	155	153	183	178	178	180	187	195

Az 1901. év végén az anyakancza-állomány származás szerint a következő volt:

Fajta	Arabs																												
Név	Amaze	Bont el Arab	Ben Aermaet	Dzsingiskhan	El Dolemi	El Kabra	Ferriz Beg	Gazlan	Gazlan I	Gazlan Shagya	Jussuf	Jusuf I	Kohaila	Kura Mirza	Kiss	Menegli e	Nasiba	Ó Bajan	Saklavy Jeran	Shagya VIII	Shagya IX	Shagya X	Shagya XI	Shagya Mahmud	Siglavy I	Siglavy II	Zarif Baghady	Zarif I	Zarif III	Összesen
Eredeti ...	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Telivér ...	1	.	2	2	.	.	1	3	8	.	6	1	.	1	.	.	.	12	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	38
Félvér ...	.	.	2	7	3	1	.	1	16	20	4	1	.	1	.	.	.	15	.	8	1	14	4	1	10	13	4	21	5	152
Összesen...	1	1	4	9	3	1	1	4	24	20	10	2	1	2	1	1	1	27	1	8	1	14	4	1	10	13	4	21	5	195

A bábolnai ménes anyakanczái elnevezése.

Az elnevezéseket illetőleg eredeti elnevezéssel illettetnek a közvetlenül keletről behozott lovak; telivér elnevezés alatt azok a lovak értendők, a melyek ugy apai, mint anyai ágon eredeti arabs lovak származékai, mig félvérnek mondjuk mindazon lovakat, melyeknél vagy apai vagy anyai ágon nem eredeti, de azért arabs ló lett a tenyésztésnél felhasználva.

Az évenként őszszel tartandó beosztásnál állapittatik meg, hogy az egyes kanczák fedezésére mely mének használtassanak. Ennek megfelelőleg a kézből pároztatás nyer alkalmazást.

Az évjáratok és anyakanczák kezelése a bábolnai ménesben.

A vemhes kanczák a számukra épitett istállókban szabadon vannak. A csikók $^1/_2$ éves korig szopnak s ekkor elválasztatnak. Elválaszlás után a csikók nem szerint külön csapatba osztva neveltetnek, mely idő alatt ezeket délelőtt és délután járatják, mig a legeltetés ideje alatt legelőre bocsátják. Az istállóban létük alatt a csikók szabadon vannak, s csakis az etetés idejére lesznek megkötve.

A csikók korosbitása évente május hó 1-én történik.

A mének $3^1/_2$ éves korukban, a kanczák pedig betöltött 4-ik életévükben lesznek felállitva s kerülnek beosztás alá, mely beosztás az évenként május vagy junius hóban eszközölt osztályozás alkalmával történik.

A bábolnai fiatal mének beosztása.

A felállitott mének a méntelepekbe jutnak. Mindazon mének, melyek országos tenyésztési czélokra alkalmatlanoknak bizonyulnak, ivaruktól meg-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

fosztatnak s a ménesben vagy a gazdaságban mint hátas-, illetve mint kocsilovak nyernek alkalmazást, avagy eladatnak. Az állami méntelepekkez évenkint 45—55 mént osztanak be.

A kanczák osztályozása alkalmával lesznek kijelölve azok, a melyek a ménesben tenyésztésre megtartatnak.

A bábolnai fiatal kanczák kipróbálása.

Ezek végleges beosztásuk előtt egy 3000 méteres versenyben lesznek kipróbálva.

Mindazok az anyakanczák, melyek tenyésztésre beosztva nem lettek, lovagoltatnak és a kisorolt anyakanczákkal együtt Budapesten a «Tattersall»-ban évenként őszszel tartani szokott árverésen eladatnak.

A csikók bélyegzése a bábolnai ménesben.

Bélyegzések. A csikókat elválasztáskor bélyegezik. És pedig a következő bélyegeket kapják: az apabélyeget, a csikószámot és a ménesbélyeget. Az apabélyeg minden egyes apaállatnál más, többnyire a mén nevének kezdő betüjéből és esetleges számából áll. Csikószám alatt az illető évben valamely mén után származott csikók sorszáma értendő, a mely minden évben, minden egyes mén csikóinál 1-el kezdődik s minden csikó a mén nevét kapja.

A bábolnai ménes bélyege a következő:

Telivérek, azaz eredeti lovak ivadékainál az apabélyeg és a csikószám a jobboldalon, a ménesbélyeg a baloldalon lesz besütve, mindkét oldalon a nyereg helyén.

Félvérek, azaz nem tiszta eredetü lovak ivadékai ugyancsak a nyereg helyén, de megforditva kapják a bélyegeket, vagyis az apabélyeget és csikószámot balról, a ménesbélyeget pedig jobbról.

A nevezetesebb eredeti családoknak külön bélyege is van, melyet az ezek ivadékainál az apabélyeg mellé sütnek.

A tenyésztésre beosztott anyakanczák a ménesbélyeg alatt még kanczaszámot is kapnak, telivéreknél a baloldalon, félvéreknél a jobboldalon.

Vérfelfrissités a bábolnai ménesben.

Vérfelfrissités. A ménes-intézetnek a magyar kormány kezelésébe történt átvétele óta vérfelfrissités czéljából több izben eredeti arabs lovakat vásároltak. 1876-ban 9 drb, 1885-ben pedig 4 drb eredeti mén és 5 eredeti kancza vásároltatott, névszerint az alábbiak: O-Bajan fekete mén, Tell el Kelahból, a Denedzsik törzstől, s ezen mén még ez idő szerint is mint törzsmén működik a bábolnai ménesben, a fajjelleg fentartása érdekében ott kiváló eredményeket ért el. Kohailan mén, Salamiych-től délre a sivatagban vásároltatott az Anase el Sbaa törzstől. Rövid ideig működött a ménesben, azonban egy félvér ménivadéka az 1900. évi párisi kiállitáson, mint a legjobb félvér mén, a «Grand Championat»-tal lett kitüntetve. Saklavy Jedran mén vásároltatott Homs vidékén az Anase el Sbaa törzstől. Bäz mén Tell el Kelahból ajándék a Denedzsiktől. Kohaila kancza vásároltatott az Anase el Sbaa Mseni törzstől. Adjuse kancza ugyanott. Bent el Arab Homs vidékén vásároltatott a Denedzsiktől. Végül Heliu kancza Beiruthban vásároltatott.

O-Bajan eredeti arabs mén behozatala.

Ezeken kivül időközönként különféle tenyészetekből még arabs telivéreket vásároltak. 1897-ben 7 darab eredeti arabs mént vásároltak Arábiában, melyek közül Hamdani Semrie szürke mén, mely az Anase Wuold-Ali Beduin törzstől, és Hadban szintén szürke mént, mely az Anase el Sbaa törzstől származott, ez idő szerint is mint törzsmén van a bábolnai ménesben alkalmazva.

1901-ben 4 darab eredeti arabs kanczát vásároltak a török Sultán Ő Felsége magánméneséből.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Arabs lovak behozatala Bábolnára 1902-ben.

1901. év őszén Fadlallah El Hedad Mihály cs. és kir. ezredes ménesparancsnok ujabb tenyész-anyag beszerzése végett Arábiába, illetve Syriába kiküldetvén, 1902. év tavaszán szerencsésen megoldotta feladatát, a mennyiben 4 mént és 9 kanczát sikerült beszereznie. És pedig Kohailan Raschid mént Ebn el Raschid nedjedi Emirtől, Hailban, Schechan—Schammar mént a Schammar beduin törzstől, Siglavy Bagdady mént, neveltetett Anase Ruela beduin törzsnél és Mersuch mént, neveltetett Gasim Pasha által, a 2 utóbbi mén az emlitett Pashától vásároltatott. A behozott kanczák a következők: Farha a Sbali beduin törzstől, Emtiur, Aida és Semrie a Schammar beduin törzstől, Hadjale Neief, a Schammar törzs főnökétől, Delale, Ebn el Raschid, nedjedi Emirtől Hailban. Delila szereztetett Anase el Sbaa törzsnél, Kheila, szereztetett a Sbali törzsnél és Scherife egy Proféta kancza, neveltetett a Schammar törzsnél; az utóbbi 3 kancza Gasim Pashától, a Sultan Ő Felsége sógorától vásároltatott.

A ménes jelenlegi lóállománya:

Arabs															
Törzsmén	Próbamén	3 éves mén	2 éves mén	1 éves mén	Választott ménesikó	Szopós ménescsikó	Anyakancza	4 éves kancza	3 éves kancza	2 éves kancza	1 éves kancza	Választott kanczacsikó	Szopós kanczacsikó	Herélt 3 éves	Használati ló	Összesen
darab																
14	2	36	55	48	57	12	196	1	43	51	64	74	27	3	79	762

Ménes-istállók épitése Bábolnán.

A ménes lóállományának folytonos növekedésével szemben, nem bizonyultak elégségesnek a rittermajori és csikótelepi ménes-istállók, miért is szükségessé vált e szaporodással arányban, ujabb ménes-istállók felépitése.

1899. évben épült a farkaskuti, 1901-ben pedig a tuzokerdői ménes-istálló.

Ezen körülménynél fogva a csikótelepi ménes istálló felszabadult az uj istállókban eddig elhelyezett anyagtól, s igy a választott mén- és kancza-évjárat külön-külön kényelmesen helyezhető el.

A választott csikóknak tiszta egészséges vizzel való ellátása czéljából jelenleg egy műkut furása van folyamatban, mely szintén hivatva van a csikók egészségi állapotát lényegesen előmozditani.

Tisztikar és legénység a bábolnai ménesben.

Tisztikar és legénység. A ménes katonailag van szervezve, s a ménesparancsnok vezetése alatt áll.

A tisztikar 8 tagból áll: 1 ezredes-ménesparancsnok, ez idő szerint Fadlallah El Hedad Mihály, 1 százados, 2 főhadnagy, 1 számvevő főhadnagy, 1 ménesintézeti orvos, 1 főállatorvos és egy állami állatorvos, a ki ugy a ménes, mint a gazdaság állatállományának gyógykezelésénél a főállatorvosnak segédkezik.

A ménes legénysége 208 főből áll.

Visszapillantva a közelmult időre: az 1900-ik év kimagasló eredményt képezett a ménes történetében.

A bábolnai ménes részvétele az 1900. évi párisi kiállitáson.

Ez évben lett ugyanis a ménes tenyészanyagából 4 darab mén, és 4 darab anyakancza kiküldve a párisi nemzetközi kiállitásra, melyek közül Koheilan I félvér törzsmén, és 88 sz. Shagya VIII félvér anyakancza külön-külön a félvérek között a «Grand Championat»-tal és egy-egy arany éremmel lett kitüntetve.

Ezenkivül 4 sz. O-Bajan telivér anyakancza a nagy aranyéremmel, a 38. sz. Shagya X félvér anyakancza pedig ezüstéremmel lett kitüntetve.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1870 óta a bábolnai ménesben alkalmazva volt mének jegyzéke.

Az átvétel után megejtett osztályozás, azaz 1870 óta a ménesben a következő mének lettek használva:

Évszám	A mén neve					
1870	Polkan	Shagya	Shagya I.	Dahoman V.	Messoud	Abugress
1871	Polkan	Shagya	Shagya I.	Dahoman V.	Abdul Aziz	Ben-Azet I.
1872	Samhan	Shagya	Shagya II.	Amurath	Abdul Aziz	Ben-Azet I.
1873	Samhan	Shagya	Shagya III.	Amurath	Jussuf	Abugress
1874	Samhan	.	Shagya IV	Amurath	Jussuf	Abugress
1875	.	Shagya V.	Shagya IV.	Amurath	Jussuf	Shagya VI.
1876	.	Shagya V.	Shagya VII.	Amurath	Jussuf	Abugress
1877	Schiarrak	Shagya V.	Shagya VII.	Amurath	Jussuf	Abugress
1878	Samhan	.	Shagya VII.	Amurath	Jussuf	Abugress
1879	Samhan	Gazlan	Shagya VII.	Amurath	Jussuf	Osman Pasha
1880	Samhan	Gazlan	Shagya VII.	Amurath	Jussuf	Osman Pasha
1881	Samhan	Gazlan	.	Amurath	Jussuf	Osman Pasha
1882	Samhan	Gazlan	Shagya VIII.	Anaze	Jussuf	.
1883	.	Gazlan	Shagya VIII.	Anaze	Jussuf	.
1884	El-Hedad	Gazlan	Shagya VIII.	Anaze	Jussuf	Ferriz Beg
1885	El-Hedad	.	Shagya VIII.	.	Jussuf	Ferriz Beg
1886	O-Bajan	.	Shagya VIII.	Saklavy Jedran	Jussuf	Ferriz Beg
1887	O-Bajan	.	Shagya VIII.	Saklavy Jedran	Jussuf	.
1888	O-Bajan	.	.	Saklavy Jedran	Jussuf	Gazlan Shagya
1889	O-Bajan	.	.	Hadjia	Jussuf	Gazlan Shagya
1890	O-Bajan	.	.	Hadjia	Jussuf	Gazlan Shagya
1891	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya IX.	Achmet	.	Gazlan Shagya
1892	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya IX.	Dzsingiskhan	.	Gazlan Shagya
1893	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya X.	Dzsingiskhan	.	Gazlan Shagya
1894	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya X.	Dzsingiskhan	Jussuf I.	Gazlan Shagya
1895	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya X.	Dzsingiskhan	Jussuf I.	Gazlan Shagya
1896	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya XI.	Dzsingiskhan	Gazlan II.	Gazlan Shagya
1897	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya XI.	Dzsingiskhan	Gazlan II.	Gazlan Shagya
1898	O-Bajan	Gazlan I.	Shagya XI.	Dzsingiskhan	Gazlan II.	Gazlan Shagya
1899	O-Bajan	.	Shagya XI.	.	Dahoman	Saklavy Jedran
1900	O Bajan	.	Shagya XI.	Shagya XII.	Dahoman	Saklavy Jedran
1901	O-Bajan	Koheilan I.	Shagya XI.	Shagya XII.	.	Saklavy Jedran
1902	O-Bajan	Koheilan I.	Shagya XI.	Shagya XII.	Gazal	Siglavy IV.

A mén neve								
Sheria	Mahmoud Mirza	El-Delemi	.	.	.	.	.
Siglavy	Mahmoud Mirza	El-Delemi	.	.	.	.	.
Siglavy	Mahmoud Mirza	Mehemed Ali	.	.	.	.	.
Siglavy	Merops	Mehemed Ali	Padisah	.	.	.	.
Gidran	Gidran I.	Mehemed Ali	Padisah	Aga	.	.	.
Gidran	Zarif	Mehemed Ali	Raschid	Aga	.	.	.
Gidran	Zarif	Mehemed Ali	.	.	.	.	.
Siglavy	Zarif	Mehemed Ali	Radban	Dervis	.	.	.
Siglavy	.	Mehemed Ali	Radban	.	.	.	.
.	.	Mehemed Ali	Radban	.	.	.	.
.	Zarif I.	.	.	.	.	.	.
.	Zarif I.	Shagya Mahmoud	.	.	.	.	.
Siglavy I.	Zarif I.	Shagya Mahmoud	.	.	.	.	.
Siglavy I.	Zarif I.	.	.	.	.	.	.
Siglavy I.	Zarif I.	.	Padisah	.	.	.	.
Siglavy I.	Zarif I.	.	Padisah	.	.	.	.
Siglavy I.	Zarif I.	Siglavy II.	Baz	Koheilan	.	.	.
Siglavy I.	Zarif I.	Sigl. Achmar III.	Baz	Koheilan	.	.	.
Zarif II.	Zarif III.	El-Delemi	.	Kara Mirza	.	.	.
Zarif II.	Zarif III.	El-Delemi	.	.	.	.	.
Zarif Bagdady	Zarif III.	.	.	.	.	.	.
Zarif Bagdady	Zarif III.	.	.	.	.	.	.
Ben Ahmet	Zarif III.	.	.	.	.	.	.
Ben Ahmet	.	.	.	.	.	.	.
Siglavy II.	.	El-Kabra	Dahis	Koheilan	.	.	.
Siglavy II.	.	El-Kabra	.	Koheilan	.	.	.
Siglavy II.	.	.	.	.	.	.	.
Siglavy II.	Shagya X.	.	.	.	.	.	.
Siglavy II.	Jussuf II.	O-Bajan I.	O-Bajan II	Maneghie	Hamdani Semri	Hadban	.
Hamdani Semri	Hadban	O-Bajan I.	.	Maneghie	.	.	.
Hamdani Semri	Hadban	O-Bajan I.	.	.	.	.	.
Hamdani Semri	Hadban	O-Bajan I.	O-Bajan II	.	.	.	.
Hamdani Semri	Hadban	O-Bajan III.	O-Bajan II	Koheilan Raschid	Mersuch	Schecham Schammar	Siglavy Bagdady

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Táblázat

a bábolnai ménes nyári és téli takarmány-illetékeiről.

A bábolnai ménes takarmány-illetékei.

Tétel	Részletezés					Megállapitott napi illeték: zab (kilogramm)	Megállapitott napi illeték: széna (kilogramm)	Megállapitott napi illeték: takarmány szalma (kilogramm)	Megállapitott napi illeték: alom szalma (kilogramm)	Jegyzet
1	szopós csikó választásig					1¼	1	.	átlagosan 5 kilogramm	A pótakarmány-nemek tápértéke 1 kgr. zabot véve alapul, 1 kgr. zab, 2 kg széna, 0·75 kgr. árpa, 0·60 kgr. tengeri, 0·75 kgr. korpa, 8 kgr. zöld takarmány. A répaadagok a járulékon felül számitandó.
2	választott csikó 1 éves koráig					3½	3½	1		
3	egy	éves	mének	az 1-sö félévben		3½	3½	1		
4	egy	éves	mének	legeltetési	időszakban	1½	2	2		
5	egy	éves	mének	legeltetési	időn kivül	2½	4	3		
6	kettő	éves	mének	legeltetési	időszakban	1½	2	2		
7	kettő	éves	mének	legeltetési	időn kivül	2½	5	2		
8	három	éves	mének	legeltetési	időnszakban	1½	2	2		
9	három	éves	mének	legeltetési	időn kivül	2	5	3		
10	felállitott fiatal		mének	az első időben		4	5	.		
11	törzs		mének	fedeztetési	időszakban	5	5	.		
12	törzs		mének	fedeztetési	időn kivül	4	4	2		
13	próba		mének	fedeztetési	időszakban	4½	5	.		
14	próba		mének	fedeztetési	időn kivül	3	4	2		
15	egy	éves	kanczák	az I-sö félévben		3½	3½	1		
16	egy	éves	kanczák	legeltetési	időszakban	1½	2	2		
17	egy	éves	kanczák	legeltetési	időn kivül	2	5	2		
18	kettő	éves	kanczák	legeltetési	időszakban	1½	2	1		
19	kettő	éves	kanczák	legeltetési	időn kivül	2	5	2		
20	három és négy	éves	kanczák	legeltetési	időszakban	1½	2	1		
21	három és négy	éves	kanczák	legeltetési	időn kivül	2	5	3		
22	felállitott fiatal		kanczák	az első időben		4	5	.		
23	anya kanczák és anya ménesbe beosztott kanczák	meddő	kanczák	legeltetési	időszakban	.	2	2		
24	anya kanczák és anya ménesbe beosztott kanczák	meddő	kanczák	legeltetési	időn kivül	1	5	3		
25	anya kanczák és anya ménesbe beosztott kanczák	vemhes	kanczák	legeltetési	időszakban	1½	2	3		
26	anya kanczák és anya ménesbe beosztott kanczák	vemhes	kanczák	legeltetési	időn kivül	2	5	4		
27	anya kanczák és anya ménesbe beosztott kanczák	csikóval	kanczák	legeltetési	időszakban	1½	3	3		
28	anya kanczák és anya ménesbe beosztott kanczák	csikóval	kanczák	legeltetési	időn kivül	2½	5	4		
29	mint hámos ideiglenesen befogva					4	6	.		
30	szolgálati nyerges lovak					3	5	.		
31	egész éven át szolgálatban levő hámos lovak					4	6	·/·		
32	eladásra felállitott lovak					5	6			

Megjegyzés: A ménesbe beosztott fiatal kanczák betöltött 5 éves korukig meddő voltuk esetében is naponta 3 kgr. zabban részesülnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

3. A mezőhegyesi m. kir. állami ménes.

Hazánk lótenyészintézetei között állandóan legnagyobb lóállománya van a mezőhegyesi m. királyi állami ménesnek.

A mult században, de különösen a Mária Terézia alatt folytatott hoszabb tartamu török és örökösödési hadjáratok következtében a lótenyésztés Magyarországon annyit szenvedett, hogy a kormányzat a hadseregnek lovasitása körül a lehető legnagyobb akadályokkal küzdött, mig II. József császár 1780-ban történt trónra léptekor azonnal hozzálátott ahhoz, hogy a lótenyésztés ügyét minden módon előbbre vigye.

E téren való működését azzal kezdte, hogy ugy az országban, mint Erdélyben jelesebb tenyésztőktől, valamint Bukovina és Törökországban méneket vásároltatott és ezeket nagyobb községeknek szétosztatta, a Bukovina és Moldvában vásárolt kanczákat pedig, szintugy az ezredekben alkalmasabbnak talált kanczákat is, a földmivelő népnek engedte át, pótlóállitási kötelezettség mellett.

A mezőhegyesi ménes alapitása 1783.

1784-ben Csekonics József százados, ki az akkori pótlóavató-bizottságban működött, éleslátásával csakhamar felfogta, hogy a tenyésztés virágzására feltétlenül szükséges egy nagyobbszabásu ménes létesitése.

Ez a nézete egészen az uralkodóig jutván, elhatároztatott, hogy az alföldön egy pótlóteleppel kapcsolatos ménes létesittetik, melyben a ménesbeli tenyésztés mellett a vásárlandó 1—2 éves csikók is felneveltetnek. Még ugyanazon évben megbizatott Hoditz gróf ezredes, a katonai ménes és pótlótelep alapitásához szükséges területnek az alföldi birtokok közül való kikeresésével.

Hoditz gróf a kérdéses czélra a mezőhegyesi pusztát alkalmasnak találta és azt özvegy Bogdánovits Bernátnétól, kinél bérben volt, átvenni és a szomszédos Kis-Kamarás nevü pusztát hozzácsatolni javasolta.

Ezek szerint a katonai ménes és pótló-telepnek Mezőhegyesen való alapitása 1785 április havában határozott ténynyé vált és ugyanezen hó végével a legszükségesebb épitkezés kezdetét vette.

A külömböző helyeken a felállitandó ménes részére vásárolt mének, az istállók és laktanyák felépitése alatt érkezvén meg, a befejezésig a szomszédos Nagylak, Palota és Tót-Komlós községekben lettek elhelyezve.

A ménesben 118 éves fenállása óta a fedeztetés négyféle módon történvén, ezen módozatokat alapul véve 4 korszak különböztethető meg, ugymint:

1. 1787-tól 1791-ig kézből való és szabad fedeztetés korszaka;

1. 1791-től 1817-ig kézből, csoportokban és vad ménesben való fedeztetés korszaka;

3. 1817-től 1855-ig kézből és csoportokbani fedeztetés korszaka;

4. 1855-től napjainkig a tisztán kézből való fedeztetés, vagyis az egyes jellegek szerinti tenyésztés korszaka.

1-ső korszak.

1787—1791.

A mezőhegyesi ménes első korszaka 1787—1791.

1785. évben Csekonics kapitány és Scotti lóorvos által Magyarországban összevásároltatott 56 kancza, ugyanakkor érkezett meg Bukovinából a Waskontri-ménesből 172 cserkesz-kancza és Scotti lóorvos által vásárolt 148 holsteini kancza, mig Cavalar őrnagy által vásárolt 177 moldvai kancza a következő év elején

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

érkezett meg. Ezen összesen 553 darabot kitevő kanczaanyagból a tenyésztésre kiválasztatott 362 darab anyakancza, melyek közül 9 magyar, 126 moldvai és 79 cserkesz a ménesben szabadon, a 148 holsteini pedig kézből fedezésre osztatott be. Ily módon alapittatott meg a ménes eredetét képező kancza-anyag.

Kancza kiosztása Mezőhegyesről a földmivelők részére.

Az ekkor vásárlás utján rendelkezésre állott 194 drb mén közül kiválasztatott 22 drb, és pedig 1 holicsi, 1 holsteini, 1 angol, 2 berber, 4 erdélyi, 1 lengyel, 4 lipiczia, 1 mecklenburgi, 1 nápolyi és 6 spanyol, a melyek a ménes alapját képező apaménekké lettek. Azonkivül kiválasztatott még 90 drb mén és pedig 60 drb Magyarország, 30 darab pedig Erdély részére állami ménekül. Az ily módon felmaradt 191 kancza és 82 drb mén, részint eladatott, részint pedig az ország földmivelő osztálya között, pótló-állitási kötelezettség mellett szétosztatott.

1786. január 17-én Mezőhegyesre Csekonics József kapitány lőn ménesparancsnokul kinevezve. Általa dolgoztatott ki a ménes szervezési szabályzata és javaslatára hozatott Mezőhegyesre a földmunkálatra szükséges több száz igavonó ökör, valamint a teljes berendezés.

A ménes szervezési szabályzata még 1785 szeptember 28-án lépett életbe.

A szomszéd városokban elhelyezett ezredekből felváltva vezényelve volt: őrségül 3 káplár és 36 közember,

Az állatállomány meghatároztatott és pedig

20 mén a ménes számára,
60 « mint állami mén Magyarországnak,
52 « « « «. Erdélynek,

500 anyakancza (ezek között 150 drb nehéz), 2000 csikó 1—4 évig, 140 használati ló, 212 igás ökör.

A ménesbeli anyag a jobb pofán J II, a bal lapoczkán pedig évenként 1-től kezdődő sorszámmal bélyegeztetett, mig az koronás bélyeg a bal czombra alkalmaztatott.

Pótlovak összpontositása Mezőhegyesen 1786.

Ugyancsak az első vagyis 1786. évben öltött nagyobb arányokat a vásárolt pótlovaknak Mezőhegyesen összpontositása ugy, hogy ez év végével a pótlóállomány meghaladta a 4000 darabot.

Csekonics kapitány kineveztetett ez évben az egész magyarországi pótlovazó bizottság elnökévé is.

A pótlovak csak betöltött 4 év után adattak ki a ménesből és darabonkénti átadási áruk általag 175 frt volt. II. József császár a ménesnek szeptember havában egy darab eredeti holitsi mént, a következő évben pedig 1 spanyol, 2 lipicziai és 2 kladrubi mént ajándékozott, ugyszintén 1789-ben 3 drb tisztavérü holitsi mént.

1787 május hóban a Kis-Kamarással már kibővitett mezőhegyesi pusztához a Fecskés és Pereg nevü kamarális puszták is hozzá csatoltattak.

II. József császár látogatása Mezőhegyesen 1787.

II. József császár 1787 nyarán meglátogatta Mezőhegyest és a tevékenység fölött elismerését fejezte ki.

A kitört keleti háboruk alatt Mezőhegyes, a lovasságnak gyors harczkészletbe helyezésénél nagy szerepet játszott. Csekonics pedig, ki az egész hadsereg élelmezésére, vágómarhák szállitásával bizatott meg, ezeket csoportokban küldte az aldunára Mezőhegyesről, hova azokat eleve összpontositotta. 1788-ban a kanczaállomány 10 magyar kanczával 558-ra és 1789-ben 126 moldvaival 684-re szaporittatott.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az időnként összegyült 4—5 ezer ló és 8—10 ezer darab szarvasmarha élelmezése lehetetlenné válván, 1789 julius hóban, az akkor Szapáry-féle bábolnai puszta. a szomszédos csanáki és ölbői birtokokkal együtt vétetett át «fiók-ménes» név alatt Mezőhegyeshez és oda a pótlovak nevelés végett áthajtattak. (Később pedig, 1803-ban mezőhegyesi tenyészkanczák és spanyol ménekkel, Bábolnán egy rendszeres fiók-ménes szerveztetett, a mely azután 1806-ban Klimesch János kapitány parancsnoksága alatt önállósittatott.)

1790-ben már a saját nevelésből osztattak be fiatal kanczák és ménes a ménesbe.

II. József császárnak, a ménes legfőbb protectorának 1790-ben történt halálával Mezőhegyes fejlődése lassubb menetet nyert az ujabb korszakig.

Az első korszakban fedezett összesen 77 darab mén, ezek közül 9 a császár ajándéka, 66 vásárolt és 2 saját nevelésü mén volt. Ebben a korszakban a tenyésztés főleg a szinek összhangzásán történt, csupán arra fektettetett figyelem, hogy a nehéz német kanczák, nehéz ménekkel (nehéz lovasság részére) fedeztessenek s hogy a középnagyságu magyar, erdélyi, moldvai és cserkesz kanczák, szin és állásban megfelelő ménekkel párosodjanak.

2-ik korszak.

1791—1817.

A mezőhegyesi ménes második korszaka 1791—1817.

A második korszakban a kanczák kezdetben a fedeztetési mód szerint, később pedig ivadékaik használhatási módja szerint rendeztettek s igy 1791-ben a ménes a következőleg lett felosztva:

a) szelid ménesre, melyben a nagyobb testü német kanczák voltak és ezek tisztán kézből fedeztettek:

b) szilajménesre, mely szinek szerint 6 osztályba volt osztva, de minden irányban szabadon fedeztettek a különböző osztályok.

A mezőhegyesi kancza anyag osztályozása szinek szerint.

1792-ben a kancza-állomány 208 drb ezredbeli kiválasztott pótlóval és 243 drb saját nevelésü fiatal kanczával szaporittatott s beosztatott 8 osztályba és pedig:

a) Kezes ménes — kézből fedeztetéssel
b) 1. számu szürke ménes
c) 2. « fekete és sötétpej ménes
d) 3. « világos pej
e) 4. « sárga
} csoportokban fedeztettek.

f) 5. « fekete vad ménes
g) 6. « pej « «
h) 7. « sárga « «
} vad ménesben szabadon párosodtak.

1793-ban a kancza-állomány a sajátnevelésü fiatal kanczák beosztásával 992 darabra emeltetett.

1794-ben Andrássy Zsigmond gróf hagyatékából Debreczenben vásároltatott 17 mén, 159 anyakancza és 132 különféle korú és nemű csikó. Az anyakanczák és mének egy része a ménesbe osztatott, a többi pedig részint mint pótló az ezredekhez küldetett, részint pedig eladatott.

Mezőhegyesi kanczák fedeztetése spanyolvérü ménekkel.

1803-ban a bábolnai fiók ménes részére 16 darab eredeti spanyolvérű mén vásároltatott. Ezekhez a ménekhez Mezőhegyesről fedeztetés végett szintén küldettek kanczák és pedig: 3 év alatt összesen 444 drb.

A következő 1804. évben a vadménesek feloszlattak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1805-ben a Bábolnán állott egész ménesanyag Mezőhegyesre helyeztetett. az önállósitás folytán azonban következő évben Mezőhegyesről az anyag ismét Bábolnára ment, mely alkalommal egyuttal még a bábolnai ménes kiegészitéséül 16 mén és 95 anyakancza is elvitetett.

Gazdasági igazgatoi állás szervezése Mezőhegyesen. 1807.

1807-ben az erdélyi mének, az Erdélyben felállitott méntelepben lettek elhelyezve. Ez évben a gazdaság vezetése külön kinevezett gazdasági igazgató alá helyeztetvén, a ménestől elválasztatott, azonban 1813-ban a gazdasági igazgatói állásra Auerhammer kapitány neveztetett ki és a gazdaság ismét a ménesparancsnokság alá rendeltetett. A gazdasági épületek számának gyors szaporitása ez időtájra esik. Ekkor indult meg az a törekvés, hogy a ménes terménszükségletét, mely addig nagyrészt vásárlás által szereztetett be, maga a gazdaság állitsa elő, a mely hivatásának teljesen megfelelni azonban csak a negyvenes években lett képes.

Az 1805. év Mezőhegyesre sulyos vesztességgel járt, mert a szellemi teremtő és alapitó Csekonics József, ki lángelméje és alkotó erejével hazájának oly nagy és örök időkre kiható szolgálatokat tett mint tábornok, megrongált egészségi állapota miatt nyugalomba menni kényszerült, majdnem 20 évi áldásos működését és nevét megörökitette, mely név a ménes történetében bizonynyal feledhetlen lesz.

Az alapitó után a ménes vezetése Wieland Mihály ezredesre bizatott, azonban már 1809-ben Klimesch őrnagy, a bábolnai parancsnok vette át a ménes vezetését és Mezőhegyes a pótlovazó felügyelőség alá helyeztetett.

Ez évben a ménesek ismét uj beosztást nyertek:

1. Kézből fedezett kanczák ménese;
2. Csoportokban fedezett kanczák ménese;
3. 1. számu szilajménes- és
4. 2. « szilajménesre.

1809-ben a franczia háboruk következtében az egész örökös tartományokban összevásárolt pótlovak Mezőhegyesen összepontositattak és itt osztályoztatván, az ezredekbe küldettek.

A lipiczai udvari ménes ideiglenes elhelyezése Mezőhegyes mellett 1809.

Ez évi májusban érkezett meg a lipiczai udvari ménes is, mely Mezőhegyes támogatása mellett Pécskán helyeztetett el rögtönzött istállókban, hol 6 évig tartatott.

Az épületek száma ez évben gyarapodott a fedett lovarda, csikóistállók és a bélyegző-akollal, melyben a lovak bélyegeztettek és a szilajabb pótlovak kifogdostattak.

A bécsi békekötés után (1809 október) a leszerelt hadseregből a számfeletti lovak feljavitás végett Mezőhegyesre küldettek és itt következik azon szomoru korszak, a mely Mezőhegyes történetében néhány évtizeden át vörös vonalként huzódik végig minden kigondolható járványos és ragályos betegség alakjában.

1810-ben a kanczaállomány 4142 darabra felszaporodott, a mi a ménesek uj beosztását vonta maga után, e szerint tehát alakult 19 anyaménes.

A fellépett, illetőleg behurczolt bajt, mely mindinkább terjedt, sulyosbitá még a legutóbbi két éven át a tartott nagy szárazság szülte takarmányhiány is, melynélfogva, daczára hogy a szomszédos Kis-Pereg, Pitvaros és kövegyi kamaralis birtok is bérelve volt, az állatállomány táplálása csak a leghiányosabban történt. A szomszédos birtokosok ekkor önfeláldozóan segitségüket nyujtották, s igy sikerüit a tenyésztést veszélyeztető akadályokat legalább részben leküzdeni.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A szilajménesekből a gyanusak kiirtattak, a betegek elkülönittettek, egy része pedig, mintegy 1000 darab, a különféle vásárokon eladatott.

A kanczaállomány ily apadása önkéntelenül is uj beosztást követelt, a mi már 1811-ben következett be, a midőn a 17 szilajménes 11-gyé alakittatott át.

Ugy a veszteségek igen nagy aránya, mint az ezredekbe osztott pótlovak miatti panaszok folytán I. Ferencz császár 1813-ban báró Kiemayer tábornokot egy bizottság élén küldötte Mezőhegyesre és megbizta, hogy tegyen javaslatot a helyzet gyökeres javitására. A bizottság Mezőhegyesen két heti tartózkodás után, javaslalát emlékiratban terjesztette O felsége elé, mire a mezőhegyesi viszonyok gyökeres javitása elrendeltetett.

1813-ban a ménesek beosztása már nevezetesebb haladást mutatott, miután azok a sarjak használhatósága szerint rendeztettek, ugy mint:

1. török ménes } hátas-lovak tenyészete
2. I. spanyol ménes } hátas-lovak tenyészete
3. II. spanyol ménes } kocsi-lovak tenyészete
4. nápolyi ménes } kocsi-lovak tenyészete

szelid vagy kezes ménesek

továbbá:

1. és 2. számu törzs szilajménes
3., 4., 5. és 6. számu pótló-ménes

szilaj- vagy szabadménesek.

De eme beosztás csak egy évig állott fenn, mert a következő évben a hat szabad-ménes kettővé olvasztatott össze és 5., 6. számmal jelöltetett. lett tehát

1. török ménes
2. I. spanyol ménes } hátas-lovak tenyészete
3. II. spanyol ménes
4. nápolyi ménes } kocsi-lovak tenyészete
5. szabad-ménesek, kevert tenyészettel.
6. szabad-ménesek, kevert tenyészettel.

Parancsnokul 1814-ben Traun Jakab alezredes, később ezredes neveztetett ki, a jószágigazgatást pedig Auerhammer kapitány, — később pedig Keil József igazgató vette át és mint előbb is emlittetett, a gazdaság a ménesparancsnok alá rendeltetett. A pótló-ménesek ekkor feloszlattak és Mezőhegyesen «katonai ménes» elnevezés alatt tisztán csak mint törzsménes hagyatott meg.

A mezőhegyesi gazdaság vezetése ismét a parancsnok alá rendeltetik.

A tenyészanyag feljavitására 1815-ben a csehországi, alsó-ausztriai és galiciai méntelepekből a legjobb mének, valamint az erdélyi magánménesekből, mint gróf Bánffy-, Bethlen-, Teleki és Daniel-féle ménesekből vásárolt több kitünő vérü mén Mezőhegyesre osztatott be.

Az állategészségügy is a viszonyoknak megfelelőleg rendeztetett. A gazdaság belterjesebb kezelése által, lehetségessé vált a ménesnek szükséges takarmánynemek termelése.

1815-ben a ménes főfelügyeletét Bubna gróf helyett Hardegg Henrik gróf vezérőrnagy, később lovassági tábornok, vette át.

1816-ban az 5. és 6. számu szabadménesek egybe olvasztatván, ez 5. számot kapták.

A fennebb elmondott üdvösnél üdvösebb intézkedések a ménes belkezelésére való jótékony hatása el nem maradt, azonban a már gyökeret vert betegségek csirái a legnagyobb gondosság mellett sem fojtathattak el, és ott egész 1821-ig kisebb-nagyobb mérvben, de folyton betegségekkel küzdöttek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ragályos betegségü állatok elszigetelt elhelyezésére egy uj állatkórház épült 1818-ban.

Mezőhegyes befásitása.

Traun ménesparancsnok alatt vette kezdetét a ménesterület befásitása, mely 1813-tól 1819-ig szorgalmasan folytattatott.

A második korszakban fedezett összesen 703 drb mén, melyekből 423 drb saját nevelésü, 184 drb vásárolt, 96 más ménes vagy méntelepből idehelyezett és 10 drb zsákmányolt volt.

Az e korszakban követett tenyészirány, tisztán katonai használatra szüksége. képességek elérését czélozta, melynek alapjául szin, nagyság és használhatóság szolgált anélkül, hogy származás, vér stb. tekintetbe jött volna. A kocsi- és hátas lovak tenyésztésére csakis 1813-tól kezdve irányult a figyelem.

A ménesekben nevelt azok a fiatal kanczák, a melyek alkatuknál fogva jobb képességre engedtek következtetni, megtartattak tenyésztésre, a többiek az ezredekhez osztattak be mint pótlovak.

A fiatal mének közül a legjobbak törzstenyészetre tartattak, a többiek nyilvános árverésen eladattak, vagy a méntelepekbe küldettek.

A ménes törzskönyvei ezen korszak elejétől a legpontosabban vezettetnek.

Nonius zsákmányolt mén alkalmazása Mezőhegyesen.

Ez az időszak, eltekintve a kedvezőtlen egészségi viszonyoktól, igen lényeges fontossággal bir, mert 1816-ban jött Mezőhegyesre a Francziaországban a la Rossieri ménesből zsákmányolt 10 darab mén és ezek között «Nonius senior» (apja Orion angol telivér, anyja egy erős és nagy normandi kancza) született 1810-ben, világos pej, 171 cm. magas, mely mén a mai Nonius törzs megalapitója volt, mely törzs 1817-től bezárólag 1895-ig 3033 mén és 3349 kanczacsikót sarjadzott. Nonius senior 22 évig fedezett Mezőhegyesen és elhullott 28 éves korában.

3-ik korszak.

1817—1855.

A mezőhegyesi ménes 3-ik korszaka 1817—1855.

A harmadik korszak elején a ménesek épugy voltak beosztva, mint a második végén, azaz egy török, két spanyol, egy nápolyi és két szabad ménesre.

A fedeztetés ez időben a szabad ménesbeli kanczáknál csoportokban, a többieknél kézből történt. 1818-ban a jelleg szerint való elnevezése a méneseknek megszünt és helyette csak folyószámmal jelöltettek.

A saját nevelésü apalovak az eddig szokásban volt uj elnevezés helyett, megtartották apjok nevét és amellé törzsménszámot kaptak.

A ménesek 1821-ben ismét uj elnevezést nyertek és ekkor volt 1., 2., 3., 4. és 5. számu szelid vagy kezes ménes, 6., 7. és 8. számu szabad-, azonkivül 1 moldvai ménes. melyben az ujabb beosztás daczára a fedeztetés csakis kézből és csoportokban történt és e beosztás azután 4 évig változatlan maradt.

Erdősités Mezőhegyesen.

Traun ezredes 1821-ben elhalálozván, helyét Travera Antal kapitány (később őrnagy) vette át. 8 évi parancsnoksága alatt a tenyésztésen kivül, figyelmet forditott a fásitásra, a menyiben alatta 13 erdő, a park és a határszéli favonal ültettetett.

1825-ben Mezőhegyesre 6 darab Konstantinápolyban vásárolt eredeti arabs mén, a következő évben pedig négy ilyen mén osztatott be. 1825-ben 2 ujabb ménes állittatott fel és pedig egy szabadménes 9. számmal jelezve és egy igásménes, ekkor tehát alakult 1., 2., 3., 4. és 5. számu kezesménes, 6., 7., 8. és 9. számu szabadménes és 10. számu igásménes.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Már a következő évben az összes kezes ménesbeli kanczákból a sárgák kiválasztattak és 11. szám alatt uj ménessé alakittattak. Ezen beosztás 7 éven át változatlan maradt.

Gidran-ménes alapitasa.

Az 1820. évben Mezőhegyesről Bábolnára küldettek kanczák fedeztetés végett, az ottani Gidran senior eredeti arabs ménhez, mely alkalommal egyik kancza vemhet kapva, ellette Mezőhegyesen a Gidran I mént, ez uton megvettetett a mai Gidran-törzs alapja; Gidran senior (a Siglavy Gidran-törzsből), 155 cm. magas sötétsárga mén volt.

Számfeletti fiatal kanczák árverése.

A ménesben nevelt tenyészanyagból 1826-ig csupán a számfeletti fiatal mének adattak el, ez évben azonban kezdetét vette a számfeletti fiatal kanczák árverése.

Travera Antal őrnagynak 1829-ben történt távozása után, a ménesparancsnokság vezetését ideiglenesen Novák József kapitány vette át, kit 1830-ban Boxberg Frigyes br. őrnagy — később ezredes — váltott fel. Az elődei által megkezdett fásitást ő is folytatta és alatta 1830-tól 1848-ig 10 erdő és 1 fasor ültettetett.

A neunoschützi ménes anyagából 49 mén és 112 kanczával pótolta a ménes állományában selejtezés utján előállott hiányt, 1833-ban a 9-ik szabad- és 11-ik sárgaménest feloszlatták, s a többi ménesekbe olvasztották be mi által a 10-ik igásménes 9. számot kapott. 1836-ban pedig az első számu kezesménes a 9. számu vagy igásménessel egyesittetett és e szerint alakult:

1. számu igásménes;

2., 3., 4., 5. számu kezesménes; és

6., 7., 8. számu szabadménes.

1838-ban a sárga kanczákból külön ménes képeztetvén, ez 9. számmal jelöltetett.

Anyai részről ez a ménes képezte alapját a mai Gidran-törzsnek.

Furioso a. t. megvásárlása 1841.

Az 1841. év ismét az emlékezetesebb évek egyike. Ekkor jött ide Furioso, 168 cm. magas megy pej angol telivér mén. a mai Furioso félvér törzs ősapja, mely törzsből 1843-tól 1895-ig 681 mén és 704 kancza sarjadzott. Furioso senior 1836-ban, Károlyi György gróf ménesében született. Hardegg gróf altábornagy 2706 frtért megvásárolta 1841-ben Bábolna számára, honnan ugyanazon évben Mezőhegyesre helyeztetett át. Apja: Furioso, Breveteere után. Anyja: Miss-Tury. Whalebone után. Fedezett Mezőhegyesen 10 éven át.

A harmadik korszakban fedezett összesen 532 darab mén és pedig saját nevelésü 326 darab, vásárolt 59, más ménesekből idehelyezett 63 darab és kölcsönvett 84 darab.

A rokon-vérbe jutás hátrányainak eloszlatására, 1835-ben jött az angol telivér először használatba, mely mindegyik törzsben, a durvább anyag nemesitésére használtatott. A legelső telivérek voltak: Blumfield, Trewillian, Butscher-Boj és Joung-Mulley.

Mezőhegyes 1848 es 49-ben.

Az 1848-iki szabadságharcz Mezőhegyest sem hagyta érintetlenül.

Boxberg ezredes 1848 deczember 1-én nyugdijaztatván, helyette Pándy Samu honvédezredes neveztetett ki ménesparancsnokul.

1848 junius elejétől 1849 augusztus 17-ig a honvédség részére 172 darab hátas és 63 darab szekerészló adatott ki a ménesből.

Ez időben szállittatott Mezőhegyesre a Cynderi-féle 74 darabból álló ménes, továbbá a Szerviczky-féle 117 darabból álló ménes, melyek 1849 október, ille-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

tőleg november hóban az élelmezési költség megtérítése után a tulajdonosoknak visszaadattak.

Ezen méneseken kivül a vidéken táborzott lovascsapatokból a beteg lovak szintén Mezőhegyesre küldettek s igy történt meg az, hogy ragályos bántalmak hurczoltattak be, melyek oly sulyos természetüek voltak, hogy 416 betegedési esetben 104 ló, tehát 25% hullott el.

Pándy 1850 márcziusban nyugdijaztatott és helyét Gottschligg Károly, a ménesben hosszabb idő óta alkalmazott kapitány, később őrnagy, foglalta el.

Több évi tapasztalatai alapján a ménes kezelésénél sok jó ujitást rendszeresitett. Tenyésztési rendszere a tiszta törzsbeli tenyésztés alapelvein nyugodott. Azonban alig vette át a ménes vezetését, a lovak között, a még 1848—49-ben behurczolt nyirkedény-bántalom egész rohammal lépett fel.

A nyirkedénybántalmak miatt, melyek 1850-ben 172, 1851-ben 96 és 1852-ben 16 drb veszteséget okoztak, ugy a fiatal mének, mint a kanczák árverése 1854-ig be lett szüntetve.

Erre 1851 augusztus 2-án elrendelték, hogy a csonthibával ellátott, vagy amugy is beteges állatok a tenyésztésből kizárassanak. A lovak több mozgatása és a betegek behatóbb kezelése végett az állatorvosi és legénységi létszám megfelelően szaporittatott.

North-Star a. t. mén behozatala 1852.

1852-ben Ritter vezérőrnagy Angliából 3 angol telivér ment, ezek között «North-Star»-t a mai félvér-törzs második megalapitóját hozta be. North-Star apja Jaques Touchtone, anyja Ringlet (Whisker után), 168 cm. magas, fekete mén volt s Mezőhegyesen 6 éven át fedezett, született 1844-ben.

Ő Felsége I. Ferencz József első látogatása Mezőhegyesen 1852.

Az 1852. év még arról is emlékezetes Mezőhegyes történetében, hogy dicsőségesen uralkodó királyunk Ő Felsége I. Ferencz József a ménest legmagasabb látogatásával szerencséltette és a látottak fölött legfelsőbb megelégedését fejezte ki.

1854-ben Hardegg gróf főfelügyelő 39 évi működése után a ménesek felügyelőségét Lobkowitz herczeg altábornagynak adta át. Az uj felügyelő első intézkedése volt, hogy a kanczákat származás szerint apai és anyai ágról kiválaszsza és igy felosztá a ménest 1. tiszta, 2. részben tiszta és 3. kevert törzsekbe.

Az átörökitő hibákkal ellátott anyagot kiselejteztette és megtiltotta, hogy az ily hibákkal ellátott mének, országos lótenyésztési czélra használtassanak vagy eladassanak.

4-ik korszak.

1855—1902.

Mezőhegyes 4-ik korszaka. 1855—1902.

A fenti elvekből kiindulva az anyaménesek 1855-ben, származás szerint osztályozva, következőleg rendeztettek :

1. számu, vagy igásménes: a kladrubi és normandi fajta legerősebb kanczákból, melyeket tisztán kladrubi mének fedeztek :

2. számu szabadonjáró ménes, tisztán Siglavy utódokból, ezek csak arabs és török mének által lettek fedezve;

3. számu szabadonjáró ménes, tisztán angol származásu kanczákból, melyekhez 8 angol (ezek között 3 angol telivér) mén használtatott;

4. számu szabadonjáró ménes, tisztán Gidran utódokból, melyek Gidran és más arabs ménekkel lettek fedezve;

5. számu szabadonjáró ménes, Nonius kanczákból, Nonius és angol ménekhez;

6. számu szabadonjáró ménes, Maestoso és O-Bajan, továbbá néhány keresztezett Arial és Siglavy utódokból, melyek lipiczai és arabs ménekkel fedeztettek;

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

7. számu szabadonjáró ménes, keresztezett, de nagyobbrészt arabs származásu kanczákból, melyek ismét az illető törzsbeli ménekkel párosittattak;

8. számu ménes, különféle törzsbeli kanczákból, ezek csakis kladrubi ménekkel lettek fedeztetve;

9. számu ménes, angol, arabs és normann keresztezésü kanczák — melyek ugyanily törzsből származó ménekkel fedeztettek.

Ez a beosztása a méneseknek megszüntette egyszersmint a csoportokbani fedeztetést és ez idő óta maradt fenn egyedül a tisztán kézbőli fedezés. Minden kancza a fedezési idő előtt, valamely mén alá előjegyeztetett, illetve párosittatott.

Ekkor is nagyobb bajokkal kellett a ménesnek küzdenie. Igy 1859-ben a tenyészbénaság lépett fel, mely baj az 1860. évben is tartván, 267 kancza nem is fedeztetett.

A ménes tenyészanyaga ez időszakban is szépen szaporodott. 1855-ben felséges királyunk egy eredeti kladrubi mént, Generale LIV. (apja Generale, anyja Masica) ajándékozott a ménesnek. 1856-ban érkezett meg az Arabiában vásárolt 3 eredeti arabs és 1 perzsa mén, ezek között különösen kitünt a Hami nevezetü.

Ő Felsége a Király Generale mént ajándékozza Mezőhegyesnek.

1860-ban Gottschligg őrnagy nyugdijaztatott és utóda Mengen Nándor őrnagy, — későbbi ezredes — lett.

Ugyancsak 1860-ban Lobkowitz herczeg lovassági tábornokká történt kinevezetése által a főfelügyelőséget Waljemarei Ritter Ferencz altábornagy vette át (ki Kisbért alapitotta).

Az uj főfelügyelő a fajta szerinti ménesekben az egyes törzsek körül még szükebb határt vont és a kanczaanyagot ujólag felosztá:

1. számu igásménes,
2. « I. arabs ménes,
3. « I. angol félvér ménes,
4. « Gidran «
5. « I. Nonius «
6. « Maestoso-lipiczai ménes,
7. « II. arabs ménes,
8. « II. angol félvér ménes,
9. « II. Nonius «

Ezen ménesekben, részint eredeti, részint saját nevelésü törzsbeli apamének fedeztek.

A bélyegzési eljárás 1861-ben ujitva lett, mely szerint a ménesben nevelt lovak származásukat jegy és betükben magukon hordták.

Az angol telivérek ez ideig, főleg az angol ménesben fedeztek, mivel azonban már elérkezett azon idő, a mikor a durvább külemü kanczák javitása szükségessé vált, — 1862-ben a Noniusoknál:

Az a. t. mének alkalmazása a Nonius és Gidran-ménesekben.

Codrington és Revolver, a Gidranoknál pedig Amaty, Chief-Justice és ennek fia Chieftain angol telivérek jöttek alkalmazásba. 1862-ben a kladrubi vér tenyésztése, mint a talajviszonyoknak meg nem felelő, be lett szüntetve és ezen kanczák részint használati lovakul osztattak be, részint pedig Almássy és Csáky grófokkal, a gazdaság mai gulyájának alapját képező szarvasmarháért kicseréltettek.

Felállittatott e helyett ugyanezen évben 10. szám alatt a ponnyménes kisebb lippiczai és arabs kanczákból, melyek lipiczai ménekkel párosittattak. (E ménes 1867-ben ismét fel lett oszlatva.)

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tüzvész és takarmányhiány Mezőhegyesen.

Ez időben kezdődtek a valójukban szomoru napok. Még 1862. év végén leégett egy igás-ménes-istálló, midőn 46 darab anyakancza — többnyire hasas — a tüz martaléka lett.

A következő vagyis 1863. év minden takarmánykészlet nélkül köszöntött be a maga borzasztóságában. A legelők ki sem zöldülve, teljesen kiszáradtak. A mi a vetésekből kikelt, azt arasznyi nagyságban takarmányul lekaszálták. A szükség oly nagygyá vált, hogy az erdők fiatal lombja használtatott a ménesek takarmányozására. A kihordott trágyából kiválasztatott a használhatóbb rész, ez feletettetett. Ily körülmények között az állomány 2000 darab ló és 1000 darab szarvasmarhából állván, ennek leszállitása végett az osztályozás fél évvel előbb tartatott meg a szokottnál s a kiselejtezett anyag azonnal eladatott, épugy a fiatal mének félévvel előbb küldettek a méntelepekhez. Az anyának előreláthatólag be nem váló fiatal kanczák és az összes fiatal heréltek Bábolnára helyeztettek. Mindemellett a kormányzat kényszerülve volt a törzsmének, fias kanczák, választott csikók és üdülő lovak részére préselt szénát Steyerhonból hozatni. A következő nehány évi jó termés után azonban a ménes ismét helyre jött.

Angol telivér tenyésztés Mezőhegyesen.

1863-ban alapitották Mezőhegyesen a telivér-tenyésztést, eleinte kisbéri kanczákkal, később saját nevelésüekkel szaporitva oly mértékben, hogy a legnagyobb ily kanczaállomány 27 darab volt. (E tenyésztés 1869-ig tartott).

Mengen parancsnoksága alatt az épitkezés gyorsan haladt előre, a menyiben különösen sok gazdasági épület emeltetett, mindannyi ugyszólván a ma megkivánt czélszerüséggel berendezve.

Ritter altábornagy 1865-ben folyton betegeskedvén, Mengen ezredes szemeltetett ki támogatójául működésében és utóbbi julius 1-én Mezőhegyesről eltávozva, a ménesparancsnoki hely zalabéri Horváth János alezredessel töltetett be, ki az elődei nyomdokán haladt.

Mezőhegyesi ménes részvétele a gazdasági kiállitáson Wienben 1866. és Párisban 1867.

Az 1866. évi május havában Wien-ben tartott gazdasági lókiállitásra Mezőhegyes 10 darab lovat küldött.

Ezekből Revolver, Chief-Justice és North-Star mének a nagy ezüstéremmel, a többi 8 ló pedig dicsérő oklevéllel lett kitüntetve.

Épp ily kitüntetést nyertek:

Nonius III és Revolver III törzsmének 1867-ben a párisi nemzetközi lókiállitáson.

Mezőhegyes átvétele a magyar kormány által 1868.

Igy következett be az 1868. év. Ekkor vette át ugyanis a magyar kormány, illetőleg az akkori földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium kezelése alá az összes állami lótenyészintézeteket és ezek főnök- és vezetőjükül boldogult leveldi Kozma Ferenczet nyerték, kinek az összes állami ménesek mai viruló állapotukat köszönhetik, mert csakis az ő kimagasló szakismerete és fáradtságot nem ismerő odaadással párosult előszeretete teremthette meg nemzetgazdaságunk eme fontos tényezőjének — a lótenyésztésnek — nemcsak rohamos fejlődését, hanem mai jó hirnevét is, a mit ugy a külföld, mint hazánk minden egyes lótenyésztője hálásan elismer.

1868. év elején megkezdte a magyar kormány a ménes átvétele iránt az alkudozásokat.

Az átadás illetőleg átvétel deczember hóban történt és ekkor Mezőhegyes mint «m. kir. állami ménes» a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. ministerium kezelése alá vétetett, s a katonai felügyelőség 1869. október 25-én Pestre helyeztetett.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1869-ben Mengen ezredes távozásakor a felügyelőséget Gradwohl Gyula vezérőrnagy, később altábornagy vette át.

A ministerium az átvétel után a gazdaságot, mely addig mindig a ménesparancsnokság alatt állott, önállósitotta a m. kir. állami ménesbirtok igazgatósága alatt.

Ménesbirtokigazgatosag végleges szervezése Mezőhegyesen.

Ekkor kezdetett meg a gazdasági cselédség polgárositása is, mely azonban teljes befejezést csak 1876-ban nyert.

A telivér-tenyésztés a ménesben, miután a talaj, éghajlat és igen változó időjárás ezen tenyésztésre káros befolyással volt, 1870-ben beszüntettetett és az állomány egyrésze eladatott, a többi pedig Kisbérre helyeztetett át.

Az a. t. tenyésztésének beszüntetése Mezőhegyesen 1870.

Hogy az ország hegyes vidékei részére kisebb mének is legyenek, 1871-ben ismét felállittatott a 10. számu vagyis lipiczai ménes 33 darab anyakanczával és pedig 21 darab saját nevelésü kisebb Conversano, Favory, Maestoso, Severus, Shagya és Siglavy utódok, továbbá 3 vásárolt eredeti lipiczai és 9 lipiczai vérü kanczával. Ezen állomány 1874-ig 69 darabra szaporodott.

Lipiczai ménes termése Mezőhegyesen.

Az 1872. év Mezőhegyes történetében azért nevezetes, mert ez év május 8. és 9-én uralkodónk: Ő Felsége a Király magas látogatásával másodszor szerencséltette a ménest és a kiválóan virágzó állapotokról legmagasabb megelégedését kegyes volt nyilvánitani, a minek fényes jeléül az osztályfőnöknek, leveldi Kozma Ferenczneк a miniszteri tanácsosi rangot a félvér-ménes megtekintése alkalmával a helyszinén legkegyelmesebben adományozta.

Ő Felsége 2-ik látogatása Mezőhegyesen.

Wienben 1873-ban a világkiállításon csoportkiállitással vett részt a ménes melyben a szerepelt lovak a legnagyobb kitüntetésü «diszoklevelet» nyerték el.

Mezőhegyes reszvetele a világkiállitáson Wienben 1873.

1873-ban, az addig Nagy-Szent-Miklóson volt ménteleposztály Mezőhegyesre helyeztetett, a mely 20 évi ittléte után 1893 november hóban Békés-Csabára tétetett át.

1874-ben a lipiczai ménes az összes hozzátartozó csikókkal, továbbá a 7. számu ménesből is 25 darab kanczával együtt áthelyeztetett Erdélybe, Fogarasra és ez anyaggal létesittetett ott a ménes Alsó-Szombatfalván. Ugyanekkor a 7. számu vagy II. arabs ménes fel lett oszlatva, továbbá az I. számu angol a II. számu angol ménessel, az I számu arabs pedig a Gidran-ménessel lett egyesitve. Az egész állományból 115 kancza eladatott, 15 kancza pedig Bábolnának adatott át.

A mezőhegyesi lipiczai ménes áthelyezése Alsó-Szombatfalvára. (Fogaras).

Ez átalakitás következtében a ménesek megoszlottak ötfélekép, és pedig:

1. számu, vagy igás ménes, a legerősebb és legtömegesebb kanczákkal jellegüknek megfelelő ménekhez;

2. számu vagy arabs ménes, arabs kanczák és ilyenek ivadékaiból, tisztán saját nevelésü arabs ménekhez;

3. számu vagy angol ménes, ugy anyai, mint apai részről tisztán angol félvér és telivérek után származó kanczák ugyanily ménekhez;

4. számu vagy II. Nonius ménes az e törzsből származó kisebb és

5. számu vagy I. Nonius ménes, az e törzsbeli nagyobb kanczák — saját nevelésü törzsbeli és angol telivér ménekhez.

Ezen beosztás két éven át maradt változatlanul. 1876-ban a szürke arabs tenyészet egészen fel lett oszlatva s a kanczák egy része Bábolnára, került, a többi pedig eladatott.

Az arabs tenyésztésének beszüntetése Mezőhegyesen 1876.

Az arabs vér tenyésztésének feloszlatása a mezőhegyesi kövér tápdus legelő és takarmány fejlesztő hatása miatt lett elhatározva, mivel az ezek okozta befolyások által az ivadékok az arabs jelleg elvesztése mellett tulnagyok lettek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ugyanezen évben állittatott fel a norfolki ménes 20 kisbéri kanczával, mi által a ménesek 1877-ben ujabb beosztást és elnevezést nyertek. u. m.:

1. Norfolki ménes
2. Gidran «
3. Angol félvér «
4. Kis-Nonius «
5. Nagy-Nonius «

1877-ben Gradwohl katonai főfelügyelőt a mezőhegyesi ménesparancsnok zalabéri Horváth János mint vezérőrnagy váltotta fel, ennek helyére pedig Przihoda Frigyes alezredes, később ezredes neveztetett ki.

Egy éves méncsikók vásárlása. 1878.

A folyton nagyobb számban mutatkozó kereslet az apamének után a földmivelésügyi kormányt 1878-ban egy ujabb intézmény létesitésére inditotta, azaz évente bizonyos számu egyéves méncsikók vásárlására. Ez által nemcsak hozzájárult a kormányzat ahoz, hogy a kisebb tenyésztők, tenyésztésre buzdittatván, igyekeztek lovaikat, csikaikat jobb állapotban tartani, továbbá a tenyésztő közönségnek bizonyos pénzforrás helyeztetvén kilátásba, jobb ménekkel fedeztet. Végül pedig azon előny is háramlott az országra, hogy az igy vásárolt csikók 3 éves korukig a ménesben tartatván, felneveltetnek és mérsékelt áron, részletekbeni törlesztésre adatnak át a községeknek.

Mezőhegyes részvétele az 1878. évi párisi világkiállitason.

Ekkor már a ménes a kitünő vezetés mellett oly virágzásnak indult, hogy elérte azon fokot, a midőn a külfölddel versenyre kelve, győzelmet arathatott. Ily győzelem volt az 1878-iki párisi világkiállitás, hol a magyar állami ménesekből kiállitott 20 ló közül 9 darab mezőhegyesi volt.

A fentemlitett 20 ló a kiállitáson annyira kiváló helyet foglalt el, hogy a nemzetközi Jury javaslatára a köztársasági elnök dijazásul egy külön nagyságu (500 frank) aranyérmet veretett, amelyet egyetlen más állam sem nyert el. A kormány az érmet a nemzeti muzeumban helyezte el.

A norfolki tenyésztés beszüntetése Mezőhegyesen.

1881-ben a norfolki ménes tenyészetével egészen fel kellett hagyni az átöröklőképesség hiánya miatt, mivel minden csikó más más küllemü volt.

A kanczák a gazdaságnak adattak át használati lovakul. Ekkor az anyaménesek, a máig is fennálló alábbi elnevezéssel láttattak el:

Gidran ménes — angol-arabs.
Angol félvér ménes — Furioso és North-Star törzs.
Kis Nonius ménes, Nagy Nonius ménes } angol-norman,

melyekben a tenyésztés az egyes törzsek szerint történik.

1882-ben Przihoda ezredes nyugalomba vonultával, a ménes-parancsnokság vezetését Ehrnberger Antal ezredes vette át, majd 1889-ben történt nyugalomba vonultával ezen állásra gróf d'Orsay Olivér cs. és kir. kamarás alezredes, később ezredes neveztetett ki, ki is ezen minőségében 1901. év május haváig működött. Utódjául Rónay Lajos neveztetett ki s ennek rövid működése után bekövetkezett hirtelen elhalálozása után a parancsnoki állást ideiglenesen br. Podmaniczky Béla századossal töltötték be.

Kozma min. tanácsos halála Mezőhegyesen 1892.

Országos lótenyésztés-ügyünk vezetésében az első változás a magyar kormány által történt átvétel óta az 1892. évben állott be, leveldi Kozma Ferencz ministeri tanácsos elhunytával, kit hivatása teljesitése közben, épen Mezőhegyesen a ménes osztályozása alkalmával ragadott el a kérlelhetlen halál.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Emléke a hazai lótenyésztés történetében örökké élni fog s hogy ez az utókorra láthatólag is átszálljon, alkotásaihoz méltó emlékszobra ott áll Mezőhegyesen a róla elnevezett ligetben, hirdetve a haza javára tett nemes szolgálatait, elévülhetetlen érdemeit.

Kozma min. tanácsos szobra Mezőhegyesen 1898.

A szoborleleplezési ünnepély 1898. évi május hó 23-án folyt le lélekemelő módon Darányi Ignácz földmivelésügyi minister és a lótenyésztésügy barátai nagy részvétele mellett. Ez ünnepélyről, a földmivelésügyi minister által ez alkalomból «Kozma Ferencz emlékezete» czim alatt kiadott diszmű részletesen megemlékezik.

Mezőhegyesi ménes részvétele az 1896. évi ezredéves orsz. kiállításon.

A ménes az 1896-iki ezredéves országos kiállításon szép számu lóanyaggal volt képviselve — azonban mint az állami lótenyészintézetek általában — versenyen kivül állott.

A használati lovak kiállításán be lett mutatva 20 kancza nyereg alatt, 20 pedig kocsiban, utóbbiak 5 négyes fogatot képezvén.

Ugyanekkor mutattatott be azon 53 darab kancza és herélt ló, a melyeket az állam közvetlenül a kisgazdáktól vásároltatott.

A tenyészló-kiállitáson fen volt 32 darab ménesbeli anyakancza, ezek között 8 a Gidran, 8 az angol félvér és 16 a Nonius törzsekből.

Mezőhegyesi négyesfogat megvetele Ő Felsége a Király által.

A ménest ez alkalomból azon legfelső kitüntetés érte, hogy Ő Felsége a Király a ménes részéről bemutatva volt négyes fogatok egyikét (Nonius XXXI-est), istállója részére megvásároltatta.

Az 1900. évi párisi világkiállitáson a ménesből kiállittatott anyaménesenként 4 anyakancza és 2 mén, tehát összesen 16 anyakancza és 8 mén.

Mezőhegyesi ménes részvétele az 1900 évi párisi kiállitáson.

Ezek közül Furioso XXVI és North-Star VIII törzsmének ezüstéremmel, Nonius-Ürmény I törzsmén és 388. Durczás-Nonius anyakancza bronzéremmel lettek dijazva. A nagy utat az egész anyag könnyüséggel állotta ki, a mennyiben a lovak egytől-egyig kitünő állapotban érkeztek vissza.

Az ivadékok ujabb elnevezése a mezőhegyesi ménesben.

1903-tól kezdve az ivadékok elnevezése, ép ugy mint eddig a félvér ménesben, ezentul a Gidran és Nonius ménesekben is mindenkor az apa után történik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes lóállománya 1902-ben.

Fajtája	Mén													kanczа								haszrálati			herélt			Összesen
	törzs		próba	országos fedező	községi	saját nevelésű			vásárolt			választott	szopos	törzsanya	5	4	3	2	1	választott	szopos	igas	nyerges	szabadonjáró	3	2	1	
	telivér	félvér				3	2	1	3	2	1																	
						éves									éves										éves			
Adieu, Algy, Andree, Durczás, Hűség, Shannon	6	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	6
Gidran	.	4	.	.	.	.	21	33	.	.	.	32	14	119	.	.	7	17	34	18	14	.	.	.	.	.	.	313
Angol félvér	.	6	.	1	.	.	26	32	.	.	.	39	26	140	.	1	15	44	38	33	34	.	.	.	.	.	.	435
Kis Nonius	.	15	1	.	.	.	32	38	.	.	.	42	19	146	.	.	1	32	32	35	36	.	.	.	.	.	.	429
Nagy Nonius	.	41	.	.	.	2	24	26	.	.	.	29	18	126	.	.	1	23	26	19	25	.	.	.	.	.	.	360
Különféle faju vásároltak	.	.	2	1	46	.	.	.	.	314	349	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	712
Tenyésztési czélra nem használtatik	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	93	128	56	.	.	.	277
A gazdaságtól felnevelés végett beszáva	.	.	.	.	1	.	15	20	.	.	.	28	.	.	.	.	.	25	36	24	.	.	.	.	6	.	1	156
Összesen	6	66	3	2	47	2	118	149	.	314	349	170	77	531	.	1	24	141	166	129	109	93	128	56	6	.	1	2688

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A mezőhegyesi ménes takarmányozási tablazata.

A mezőhegyesi ménes takarmányozási táblázata.

Folyó szám							zab	széna	takarmányszalma
							kilogramm		
1	szopós csikó	3.	héttől az ellés után		6-ik hétig		0·3	.	.
2		7.	bezárólag a		választásig		1	.	.
3	választott csikó a választás napjától egy éves koráig						3	4	2
4	egy	éves	mén	a legeltetési	időszakban		2	1	2
5					időn kivül		3	4	4
6	két				időszakban		1·5	1	2
7					időn kivül		3	5	4
8	három				időszakbau		2	1	2
9	felállitott fiatal			az első időben			4·5	6	.
10	hágó			a legeltetési	időszakban		5	6	.
11					időn kivül		4·5	5	2
12	próba				időszakban		4·5	6	.
13					időn kivül		4	6	2
14	egy	éves	kanéza	a legeltetési	időszakban		2	1	2
15					időn kivül		3	4	4
16	két				időszakban		1·5	1	2
17					időn kivül		2·5	5	4
18	három és négy				időszakban		2	1	2
19					időn kivül		3	5	4
20	felállitott fiatal			az első időben			4	5	.
21	Kis-Nonius	méneskanczái és az anyaménesbe beosztott kancza		csikó nélkül	a legeltetési	időszakban	.	2	2
22						időn kivül	1	6	6
23				vemhesnek bizonyult		időszakban	1·5	2	3
24						időn kivül	2	6	4
25				csikóval		időszakban	1·5	3	2
26						időn kivül	2·5	6	4
27				mint hámos lovak (ideigl. beosztva)			5	8	3
28	Gidrán és angol félvér			csikó nélkül	a legeltetési	időszakban	.	2	3
29						időn kivül	1·5	6	6
30				vemhesnek bizonyult		időszakban	1·5	3	3
31						időn kivül	2·5	6	5
32				csikóval		időszakban	2	3	2
33						időn kivül	2·5	7	4
34				mint hámos lovak (ideigl. beosztva)			5	8	3
35	Nagy-Nonius			csikó nélkül	a legeltetési	időszakban	.	3	3
36						időn kivül	2	6	8
37				vemhesnek bizonyult		időszakban	2	3	4
38						időn kivül	2·5	8	5
39				csikóval		időszakban	2·2	3	3
40						időnkivül	3	8	6
41				mint hámos lovak (ideigl. beosztva)			5	8	.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Folyó szám					zab	széna	takarmány-szalma
					kilogramm		
42	szolgálati nyerges lovak				3·5	5	2
43	egész éven át szolgálatban álló hámos lovak (ideigl. beosztva)				5	8	3
44	eladásra felállított lovak				5	6	.
45	használatra osztályozott szabadon járó lovak		a legeltetési	időszakban	1	2	3
46				időn kivül	2	8	4
47	vásárolt ménesikók	egy éves		időszakban	1·5	1	2
48				időn kivül	2·5	4	4
49		két éves		időszakban	1·5	1	2
50				időn kivül	2·5	5	4
51	községi mének			.	4	5	.
52	gazdasági csikók	egy éves	a legeltetési	időszakban	2	2	1
53				időn kivül	3	4	2
54		két éves		időszakban	2·5	2	2
55				időn kivül	3·5	5	2

Jegyzetek a takarmányozási táblázathoz.

Minden lóra naponta 5000 gr. alomszalma illetékes. A ménesbe beosztott fiatal kanczák betöltött 5 éves korukig naponta 5 kg. zabban részesitendők. A póttakarmány tápértéke egy kgr. zabot véve alapul: 1 kgr. zab, 2 kgr. széna, 0·75 kgr. árpa, 0·60 kgr. tengeri, 0·75 kgr. korpa, 8 kgr. zöldtakarmány. A répa-adagok járulékon felül számitandók.

4. A fogarasi m. kir. állami ménes.

A fogarasi ménes alapitasa 1875-ben.

Fogaras vármegyében az Olt völgyében fekvő fogarasi állami ménes 1875-ben alapittatott, a czélból, hogy az ország hegyvidéki lóanyaga részére megfelelőbb apamének neveltessenek, valamint hogy ezen vér felfrissitésével a hegyvidéki különben kitünő lófajtát a rokontenyésztés esetleg káros következményeitől megóvja.

Ezen czélnak mindenek előtt a lipiczai karsti fajta felelvén meg, az addig Mezőhegyesen tenyésztett lipiczai tenyészanyag Fogarasra lett áthelyezve, a mennyiben ezen hegyi fajta az alföldi éghajlat és legelők behatása által a jellegéből minden tekintetben kivetkőzött.

A lipiczai fajtából való anyag 5 családba tartozott, u. m. Favory, Conversano, Pluto, Neapolitano és Maestoso.

Ezen családok alapját tehát a Mezőhegyesről 1875 julius havában a fogarasi ménesintézet jelenlegi ménes-központjára, Alsó-Szombatfalvára áthelyezett és ott egyesitett törzs képezte. Az ekkor áthelyezett 5 apamén ugyanis mind a lipiczai törzshöz tartozott (még pedig 1 Conversano, 2 Maestoso, 1 Pluto és 1 Favory), mig a 71 kancza közül 10 volt arab fajta, 8 erdélyi Incitato és 4 norfolki ügető, mig 49 drb lipiczai fajta volt (és pedig 1 Cavallero, 12 Conversano, 20 Maestoso, 2 Morello, 2 Neapolitano, 2 Severno, 1 Superbo, 8 Favory).

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kitüzött czélnak megfelelően egyéb családok fokozatosan kisoroltattak a ménesből, ellenben a lipiczai anyag vásárlások utján is több izben szaporittatott. Nevezetesen vásároltak a lipiczai udvari ménesből: 1875-ben két anyakanczát, 1876-ban 10 anyakanczát és 4 mént, 1880-ban 1 mént, 1884-ben 4 és 1885-ben 3 anyakanczát, 1890-ben ismét 1 mént, s ugyanonnét 1893-ban használatra kapott a ménes egy mént; vásároltatott továbbá a Jankovich-féle ugyancsak tiszta lipiczai ménesből 1880-ban, 1882-ben és 1886-ban egy-egy mént, végül 1882-ben egy mén Radautzról és 1883-ban 4 kancza Keszthelyről.

Vásárlások a fogarasi ménes részére a lipiczai udvari ménesből.

E vásárlások és a természetes szaporodás utján a ménes anyakancza létszáma az első tiz év után el is érte a 100 drbot, a menyire eredetileg tervezve volt, daczára annak, hogy a rideg éghajlatu vidéken a ménesnek számos különféle betegséggel kelle küzdeni, nevezetesen pedig a rheumatikus izületi és szembajjal, a mely annyiban gyakorolt nagyobb befolyást az állományra, hogy a szembetegség terjedésének meggátlása végett, azok az egyedek, a melyek a bajt megkapták, de sőt azon családok is, a melyekben erre nagyobb hajlandóság mutatkozott, kisoroltattak az állományból. Egyidejüleg a nem tiszta lipiczai törzsü anyag kiküszöböltetett ugy, hogy a ménes jelenlegi tenyészanyaga már kizárólag tiszta lipiczai kanczákból áll.

Egyuttal azonban időközben más irányokban is történtek tenyésztési kisérletek. Nevezetesen két izben, ugymint 1876-ban, majd ismét 1879—1881-ben az erdélyrészi tenyésztők óhajára kisérlet tétetett tiszta vérü székely kanczák beszerzésével, melyek azonban, minőségüknél fogva nem bizonyultak alkalmasoknak arra, hogy állami ménesben az országos tenyésztés czéljaira hasznavehetőleg tenyésztethessenek, s igy rövid idő mulva ismét fel kellett hagyni ezen kisérlettel.

Székely kanczákkal tett kiserletek a fogarasi ménesben.

Azonkivül ama czélból, hogy a ménes meglevő épületei és megállapitott személyzeti látszáma, a melyek nagyobb létszámu ménes mellett is elegendők volnának, kellőkép kihasználtassanak, s ezzel a jövedelmezőség is fokoztassék, de még arra való tekintettel is, hogy az erdélyrészi tenyésztőknek az ottani viszonyok között felnevelt angol vérü tenyészanyag álljon rendelkezésére, 1894-ben 2 félvér anyakancza Kisbérről és 27 kancza a mezőhegyesi ménesből helyeztetett át a fogarasi ménesbe. Már a következő évben azonban a fogarasi ménesnek a lipiczai kancza-létszám csökkentése mellett való áthelyezése terveztetvén, ez alkalommal az angol vérü kanczák zöme Mezőhegyesre visszaküldetett, egy része pedig eladatott.

Ugyanez alkalommal a lipiczai kanczaanyag is csökkentve lett, ugy, hogy az osztályozás után csak 58 tenyészkancza maradt meg, ugymint 26 a Favory családból, 4 a Maestoso, 7 a Neapolitano, 2 a Pluto, 7 a Conversano-Mima és 7 a Pluto-Fantasca családokból, végül öt arab fajtáju kisérleti kancza.

1896-ban az erdélyrészi tenyésztőktől vásároltatott 13 darab angol félvér anyakancza, ezekhez a homoródi méntelep osztálytól áthelyeztetett Biztos (Biró-Goldmamsell) angol telivér mén, ugyanekor a lipiczai ménesből kölcsönképen áthelyeztetett egy Pluto-Montenegra nevü törzsmén (elhullott 1898 junius 15-én).

Félvérménes alapitasa Fogarason.

1897-ben a már felállitott angol félvér méneshez Kisbérről ide helyeztetett Toreador (Waisenknabe-Thorgunna) nevü angol telivér mén és 5 drb angol félvér anyakancza; Mezőhegyesről pedig Zivatar nevü angol fajta mén.

Ugyanez évben az erdélyrészi tenyésztőktől vásároltatott 36 drb angol félvér, illetve angol fajta anyakancza és 10 drb különféle évjáratba tartozó fiatal kancza; Lipiczán pedig vásásoltatott 3 drb fiatal kancza és 3 drb mén; továbbá

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a debreczeni ménteleptől Maestoso-Erga nevü terezováczi (Jankovich-féle) eredetü mén törzsménül ide helyeztetett.

1898-ban a lipiczai ménesből Conversano-Slatina nevü törzsmén osztatott be használatra, és a székesfejérvári méntelep nagyatádi osztályától Konradin nevü angol telivér mén helyeztetett át a fogarasi ménesbe.

Kipróbálási verseny fiatal fogarasi kanczákkal 70 kilométerre.

Ugyanez év tavaszán a fiatal anyakanczáknak kocsiba való idomitása megkezdetett, s májusban kocsiba vagy sulkyba fogva, kemény országuton kipróbálási verseny tartatott 70 kilométernyi távolságra, mely távolságot átlag kilométerenként 3 p. 22 mpercz alatt csekély izzadással tették meg. Később 1900-ban a ménes területén egy $2^1/_2$ km. hosszusága ügetőpálya létesittetvén, ugy a versenyre való idomitás, mint maga a verseny is itt megy végbe. 1901. évtől a nagyobb sebesség elérése érdekében a verseny távolsága 40 km.-ben állapittatott meg s e mellett átlagként 3 p. 6 mpercz éretik el kilométerenként.

A fogarasi felvermenes a helyezése Kolozsra.

1899-ben az angol félvérménes Kolozsra helyeztetett át és pedig: Konradin angol telivér és Zivatar angol fajta mének; továbbá 42 drb angol félvér anyakancza, 23 drb fiatal kancza az évjáratokból, 8 drb szopós kancza és 13 drb szopós mén.

Bábolnai arabs kanczák áthelyezése Fogarasra.

Ugyanez évben Bábolnáról ide helyeztetett 6 drb arabs fajta anyakancza, 5 drb fiatal kancza és 3 lipiczai kancza.

1900-ban a debreczeni méntelep eperjesi osztályától ide helyeztetett Incitato II. nevü mén törzsménül és a Jankovich-féle ménesből Terezováczon vásároltatott Favory Thyra nevü mén, mely azonban 1902. év őszén a debreczeni méntelep állományába osztatott be, s ugyanekkor egy Pluto Fantasca mén helyeztetett át a ménesbe, ugyanezen méntelep állományából. Ezenkivül egy fiatal Maestoso Erga ivadék hagyatott meg a ménesben kisérletképen.

A ménes törzse az anyakanczákkal s a szopós és választott csikókkal Alsó-Szombatfalván, Fogarastól 12 km.-nyire, tehát kocsin körülbelül egy óránylra van elhelyezve, mig a csikóévjáratok számára a Fogaras szomszédságában fekvő Fejedelemasszony kutja nevü majorban és a Szombatfalvától szintén egy óránylra fekvő Alsó-Ucsa községbeli majorban állottak rendelkezésre a szükséges helyiségek és legelők. Ugyanezen évben azonban a ménévjáratok Ucsáról Felső-Veniczére helyeztettek át.

A ma tenyésztett lipiczai törzszsel azon czél lesz szem előtt tartva, hogy az ország hegyes vidékei lótenyésztésének javitására alkalmas apamének kerüljenek az állami méntelepekbe, vagy adassanak el községi menekül, melyek a hegyi ló jó tulajdonságait, a szivósságot, kitartást, igénytelenséget megtartva, termetre mégis nagyobb legyen, a nép kezén levő hegyilónál. Erre a czélra eddig évente 10—20 drb mén volt a fogarasi tenyésztésből átadható az országos tenyésztésnek, ugy hogy 1896-ban a méntelepekben már 178 oly mén volt, melyek nagyobb részt az erdélyrészi vármegyékben, s a velük szomszédos vármegyékben, valamint az ország kárpátalji részein alkalmaztatnak. Ezenkivül évente a budapesti őszi lóárverésekon 10—18 fiatal kancza, s 10—12 kisorolt kancza adatik el.

A fogarasi ménesben divo felnevelesi rendszer.

A felnevelési rendszer a ménesben nemcsak azt czélozza, hogy az ivadékok jól fejlődjenek, hanem hogy azok munkabirás, edzettség, kitartás, aczélosság tekintetében is megfeleljenek a követelményeknek.

A fiatal méneket, mielőtt a telepekbe beosztatnának, valamint az anyakanczákul szánt fiatal kanczákat a ménesbe való beosztásuk előtt, rendszeres idomitó munkának

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

vetik alá, melynek befejezte után az utóbb emlitettek az előbb vázolt módon próbáját adják ugy szervezetük egészséges voltának, mint ügető képességüknek.

A fogarasi ménes részvétele az 1900. évi párisi kiállításon.

A többi állami ménesekkel együttesen ezen ménes anyaga is képviselve volt az 1900. évi párisi nemzetközi lókiállitáson, Favory XVI és Pluto Fantasca II nevü törzsménjével és 4 drb anyakanczájával, melyek közül egy Pluto Fantasca származásu, kiváló mozgásu kancza a jury által bronz éremmel lett kitüntetve.

A ménes ezidőszerinti parancsnoka: Visegrádi Béla cs. és kir. őrnagy.

A tenyésztés menetére nézve az alábbi táblázat nyujt felvilágositást:

A fogarasi ménes lóállománya 1874—1902, tekintettel a fedeztetési eredményre.

És pedig	Lóállomány az év végén	Kanczaállomány	Ezekből		Maradt a ménes el fedezett kancza	A fedezett kanczákból		A vemhes kanczákból		csikó elhullott	Ennélfogva a százaléka a			
			vezényelve	elles előtt eladatott vagy elhullott		vemhes lett	meddő maradt	csikót hozott	elvetélt		vemhességnek	szaporodásnak	csikó elhullásnak	ló elhullásnak
1874	140	72	.	.	72	56	16	54	2	7	77	75	13	6
1875	209	77	.	.	77	63	14	60	3	11	82	78	18	8
1876	260	87	.	9	78	51	27	48	3	12	65	61	23	8
1877	274	66	.	9	57	45	12	43	2	4	77	75	9	7
1878	265	57	.	2	55	39	16	38	1	.	71	69	.	2·6
1879	267	65	.	5	60	43	17	42	1	2	71	70	5	1
1880	301	76	.	7	69	38	31	38	.	3	55	55	8	2·6
1881	298	78	.	8	70	43	27	43	.	1	61	61	2	1·6
1882	305	78	.	8	70	51	19	50	1	2	73	72	4	1·6
1883	331	77	.	4	73	60	13	58	2	13	82	79	22	4
1884	366	85	.	2	83	75	8	72	3	3	90	86	4	1
1885	416	101	2	3	96	80	16	71	9	11	83	74	15	2·6
1886	411	98	2	6	90	71	19	68	3	5	79	75	7	4
1887	421	97	2	4	91	76	15	75	1	20	83	82	26	4·7
1888	402	100	.	12	88	74	14	71	3	12	84	81	16	5
1889	409	96	.	10	86	76	10	75	1	9	88	87	12	3·6
1890	407	93	.	7	86	65	21	63	2	8	75	73	12	2·4
1891	390	97	2	12	83	57	26	55	2	12	68	66	21	3
1892	370	86	2	19	65	49	16	47	2	3	75	72	6	3·6
1893	359	84	2	11	71	49	22	46	3	4	69	64	8	1·3
1894	377	82	2	9	71	60	11	54	6	9	94	75	16	3
1895	316	104	.	54	50	38	12	38	.	9	76	76	23	.
1896	281	58	.	7	51	39	12	38	1	6	76	76	15	1·6
1897	355	70 / 51 vásárolt fölvér	.	3	67	54	13	53	1	4	80	79	7	0·6
1898	360	116	.	11	110	92	18	72	20	10	79	62	13	2·2
1899	298	103	.	33	70	48	22	44	4	11	68	60	25	2
1900	314	102	.	2	100	77	23	73	4	11	75	71	15	2·8
1901	364	102	.	4	98	57*	41	54	2	6	56	53	4	1·2
1902	387	113	.	2	111	91	20	.	.	.	82	.	.	.

* Egy kancza vemhesen elhullott.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Táblázat

a fogarasi ménes nyári és téli takarmányilletékéről.

A fogarasi ménes takarmányozási táblázata.

Tételszám	A ló neme	Részletezés			Félvér zab	Félvér széna	Félvér takarmány szalma	Lipiczai Megállapitott napi illetmény zab	Lipiczai Megállapitott napi illetmény széna	Lipiczai Megállapitott napi illetmény takarmány szalma	Lipiczai Megállapitott napi illetmény alom szalma	Jegyzet	Murokrépa téli hónapokra
					kilogramm			kilogramm					klgm
1	Szopós csikó	az ellés után 3. héttől bezárólag a 6-ik hétig			0·3	.	.	0·3	.	.	5		
2		az ellés után 7. héttől bezárólag a választásig			1	.	.	1	.	.	5		
3	A választott csikók a választás napjától 1 éves koráig				3·5	6	2	3	5	.	5		
4	egyéves	mének	a legeltetési	időszakban	2·5	2	2	2	2	1	5		
5				időn kivül	4	6·5	3	3·5	5	3	5		
6	kétéves			időszakban	2·5	2	2	2	2	2	5		
7				időn kivül	4	7·5	2	3·5	6	2	5		
8	három- és négyéves			időszakban	4	5	.	2	2	2	5		
9				időn kivül	.	.	.	3·5	6	2	5		2·4
10	felállitott fiatal		az első időben		4·5	6	.	4	6	.	5		
11	hágó		a fedeztetési	időszakban	7	6	.	5	6	.	5		
12				időszakon kivül	5	5	.	4	4	3	5		
13	próba			időszakban	6	6	.	4·5	5	.	5	A póttakarmánynemek tápértéke 1 kg. zabot véve alapul: 1 kg. zab annyi mint 2 kg. széna vagy 0·75 árpa, vagy 1 kgr.* tengeri, vagy 0·75 korpa vagy 8 kg. zöld takarmány. A répaadagok járulékon felül számittatnak.	
14				időszakon kivül	5	5	.	3	4	3	5		.
15	egyéves	kanczák	a legeltetési	időszakban	2	3·5	1	1·5	2	1	5		
16				időn kivül	3	6·5	3	2·5	5	3	6		
17	kétéves			időszakban	2	3.5	1	1·5	2	1	5		
18				időn kivül	3	6·5	3	2·5	5	3	5		
19	három- és négyéves			időszakban	2	3·5	2	1	2	2	5		
20				időn kivül	3	6·5	4	2	5	4	5		2—4
21	felállitott fiatal		az első időben		4	5	.	4	5	.	5		.
22	anyakanczák és anyaménesbe beosztott kanczák	csikó nélkül	a legeltetési	időszakban	2	2	3	.	.	5	5		
23				időn kivül	3	6	6	1·5	5	4	5		
24		vemhesnek bizonyult		időszakban	2·5	5	3	1·5	2	3	5		
25				időn kivül	3·5	6	5	2	5	4	5		
26		csikóval		időszakban	3	5	3	1·5	3	3	5		
27				időn kivül	4	6	5	3	5	4	5		2—4
28		mint hámos lovak (ideiglenesen beosztva)			.	.	.	4	6	.	5		
29					.	.	.	.	.	.	.		
30	Szolgálati nyerges lovak				.	.	.	3·5	5	.	5		
31	Egész éven át szolgálatban álló hámos lovak				.	.	.	4	6	.	5		
32	Eladásra felállitott lovak				.	.	.	5	6	.	5		

Megjegyzés: A ménesbe beosztott fiatal kanczák 5 éves korukig, ha meddők volnának is, naponta 3 klgrm zab-illetékben részesitendők.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

5. A kolozsi m. kir. állami ménes.

A kolozsi ménes alapitása 1896.

A hasonnevü vármegyében, a lótenyésztéséről hajdan hires «mezőség» szélén fekszik a kolozsi birtok és ezen van elhelyezve a kolozsi állami ménes. A ménes anyaga 1896-ban erdélyrészi magánménesekből szereztetett be a földmivelésügyi minister által felkért bizottság által, melynek tagjai voltak: gróf Bánffy György, báró Wesselényi Béla és Janky Lajos nyug. cs. és kir. altábornagy.

Megfelelőbb elhelyezés érdekében ez a ménes Fogarasról 1899-ben lett ide áthelyezve, s a fogyatékba jött anyakanczák pótlásául a kisbéri ménesből több izben fiatal kanczák osztattak be ebbe a ménesbe.

A rendkivüli jó minőségü legelők az évjáratok kitünő fejlődését eredményezik ebben a ménesben.

A kolozsi ménes kezelése.

A kolozsi ménest az előbb felsorolt 4 állami ménestől eltérőleg gazdaságilag, illetve a gazdasági alkalmazottak által kezelik.

A kolozsi ménes kanczaletszáma.

Anyakancza állománya ez idő szerint 53 darabból áll.

Az 1901-ik évben az alább megnevezett méneket használták itt fedeztetésre; es pedig:

Toreador (apja Waisenknabe, anyja Thorguna) ang. telivér, Zivatar, North-Star VI (apja N.-Star III, anyja Furioso IX) ang. fajta, Furioso XXIII 6 (apja Furioso XXIII, anyja Furioso XXI 13) angol fajta ének. Zivatar törzsmén azonban 1902-ben kora miatt kisoroltatott, s tenyésztési czélra magántenyésztőnek lett kiadva.

E méneken kivül «Gazlan I» nevü arabs félvér próbamén áll rendelkezésre, mely évente mintegy 50 kistenyésztő tulajdonát képező kanczát teljesen dijtalanul fedez.

A ménes ez idő szerinti lóállományáról a következő táblázat nyujt felvilágositást:

Nevezetesen	Mén						Kancza						Összesen
	törzs	próba	csikó 2 éves	csikó 1 éves	választott	szopós	tenyész	csikó 3 éves	csikó 2 éves	csikó 1 éves	választott	szopós	
	darab												
Állomány	2	1	11	11	10	4	53	3	8	6	17	14	140

6. A gödöllői koronauradalmi állami ménes.

A ménes a koronauradalom száritói majorjában, illetve ezen kerületében van elhelyezve.

A lótenyésztés kelete a gödöllői kir. koronauradalomban.

A koronauradalom 1874. évtől kezdve foglalkozik a lótenyésztéssel. Az első években, 1874—1885-ig, az alkalmazott eljárás nem is nevezhető rendszeres tenyésztésnek, a mennyiben ez utóbbi két főfeltétele — bizonyos tenyésztési czél vagy irány kitüzése és rendszeres törzskönyvezés — hiányzott.

Azon 11 év alatt az uradalomban levő jobb külemü igás kanczák egyes ménekkel fedeztettek, tekintet nélkül a kanczák ismert vagy ismeretlen származására és egyéb mellékkörülményekre.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az 1885. évben legnagyobbrészt muraközi származásu igás kanczákat osztottak be anyakanczáknak, és ezen időtől kezdődik a rendszeres törzskönyvvezetés is.

A ménes harmadik korszaka az 1897-ik év tavaszával kezdődik, a mikor a régi tenyésztési iránynyal felhagyva, a Kis-Nonius törzs tenyésztése lett elrendelve.

Nonius törzsü ménes alapitasa a godolloi kir. koronauradalomban.

Az átmenet fokozatosan történt, a mennyiben évenkint több-kevesebb fiatal kancza osztatott be e ménesbe, a mezőhegyesi Kis-Nonius ménesből, mindaddig, mig anyakancza-szükségletét a ménes maga nem volt képes fedezni.

A jelenlegi anyakancza-állomány 63 drb, melyből már csak 7 drb nem Kis-Nonius származásu, s több kanczának Mezőhegyesről való áthelyezése nincsen tervbe véve.

Az idei év őszén osztották be első izben a ménes sajátnevelésü Kis-Nonius származásu kanczáit a ménesbe.

A ménes teljesen gazdasági jellegü, az összes anyakanczák kevés kivétellel az uradalom egyes kerületeibe osztatnak szét, hol igázásra használtatnak.

A kanczák a szárítói ménesben fedeztetnek, mivel a 4 törzsmén itt van elhelyezve.

A vemhes kanczák az ellés idejére is a kerületekben maradnak. A csikók 5—6 hónapos korukban lesznek elválasztva és a szárítói ménesben ivar szerint elkülönitve 3—4 éves korukig maradnak.

Az elválasztás alkalmával bélyegeztetnek. Az évjáratok évenként osztályozva lesznek, s a tenyésztésre nem alkalmas méncsikók kiheréltetnek.

A gödöllői ménesben nevelt lovak rendeltetése.

A 3 éves ének az állami méntelepek részére évente átvétetnek, az alkalmas kanczák 4 éves korban használatra beosztatnak, — a többiek a hadsereg részére pótlóként eladatnak, vagy pedig az uradalom «használati» és nem «tenyész» állományába kerülnek.

Az uradalomban 1874-től 1897-ig, vagyis a rendszeres tenyésztés behozataláig angol félvér (Furioso, Northstar, Virgilius, Game-Cock stb.), sőt Nonius ének is fedeztek.

1898-tól kezdve pedig az alábbi Nonius ének alkalmaztattak a ménesben:

Nonius XXXI.—6.	(Non. I.)	normandi
Nonius XXXVI.—12.	(Non. II.)	«
Nonius XLVI.—3	(Non. III.)	«
Ürmény-Nonius I.	ang.	«
Nonius XXXVIII.—3.	(Non. IV.)	«
Nonius XXXVI.—14.	(Non. V.)	«

Ez időszerint az utóbb felsorolt 4 mén áll még alkalmazásban.

A ménes ez idő szerinti állománya:

A gödöllői ménes lóállomanya.

Apamén	4 drb.
Anyakancza	63 «
3 éves kancza	3 «
3 « herélt	3 «
2 « mén	3 «
2 « kancza	8 «
2 « herélt	9 «
1 « mén	11 «

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1 éves kancza	17 db.
1 « herélt	7 «
Választott mén	18 «
« kancza	14 «
Szopós mén	2 «
« kancza	5 «
Összesen	167 db.

7. A kisbéri gazdasági hidegvérü ménes.

A kisbéri hidegvérü lótenyésztés czelja.

E ménes kettős czélt szolgál, egyrészt, hogy az itt nevelt anyag hasznos igáslovakat szolgáltasson a gazdaság részére, másrészt, hogy az alkalmas méncsikók 3 éves korban a székesfehérvári méntelepbe beosztva, a hidegvérü fajtákat tenyésztő vidékeken alkalmaztassanak.

A kisbéri hidegvéru tenyésztés kezdete 1859. Tenyészirány.

A gazdasági igáslovaknak előállitását czélzó tenyésztés *1859. évben vette kezdetét*, a midőn Lobkovitz herczeg altábornagy márczius hóban Francziaországból több 15·2″ markos Percheron kanczát és mént vétetett. Ezek közt volt az 5 éves *Atlas* mén is.

Norfolki vér alkalmazása a kisbéri hidegvérü tenyésztésben.

Az ezen kis törzszsel elért eredmény azonban nem volt kedvező, ugy látszik az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatása miatt. Gyakori elvetélések és csikóbetegségek, nemkülömben több kanczának terméketlensége arra inditották az intéző köröket, hogy egy *Prid of England* norfolki mént használjanak fedező ménül. Ezzel sem szünt meg a kanczák terméketlensége, minek folytán 1870. év végével Steierországból 30, és 1872. évben ismét 8 nóri kanczát importáltak.

Egy *Norfolk-Percheron* ménnel fedeztettek ezek a kanczák 1880-ig, ezután pedig e czélra egy Steierországból beszerzett *nóri* származásu és egy *Atlas* nevü telivér Percheron mént használtak.

Ardenni mének és kanczák behozatala Belgiumból 1883 ban.

1881. évben a stadli cs. kir. méntelepről engedtetett át *Bejcze* nevü *ardenni* mén, és vétetett Steierországban ismét néhány nóriai kancza. Minthogy az utóbb nevezett ménnek ivadékai megfelelők voltak, a mén pedig visszaadandó volt, 1883-ban *Philip, Botton* és *Migeotte* ardenni mének 3 kanczával importáltattak Belgiumból, megjegyezvén, hogy csupán az első 2 mén maradt Kisbéren, Migeotto pedig a köztenyésztésre fordittatott.

Az utóbb emlitett 3 kanczából kettő nemsokára elhullott és helyette vétetett 2 muraközi kancza.

1882. év óta a gazdasági lótenyésztés ugy lett folytatva, hogy a tenyészkanczák a battyáni kerületben összpontositattak, az évjáratok pedig a többi kerületben helyeztettek el.

Tekintve azt, hogy Philip és Botton importált ardenni mének feltünő termékenységet mutattak és ivadékaik is igen jól beváltak, az *ardenni* fajtának intenzivebb tovább tenyésztése lett elhatározva.

Philip mén 1891. évben a palini méntelep osztályba helyeztetvén át, Botton pedig ugyanezen évben leszuratván, 1891-ben Arbor ardenni mén vásároltatott a Wien-i nemzetközi lókiállitáson, 1892-ben pedig «Coco» szintén ardenni mén helyeztetett át Palinból Kisbérre. Coco 1896-ban elaggottsága miatt kiirtatott, Arbor pedig 1900-ban elhullott.

1897-ben a kaposvári bérgazdaságtól megvásárolták «Velocipéde» ardenni mént, mely 1897 deczember hóban Palinból Kisbérre helyeztetett s itt ered-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ménnyel fedezett, azonban 1900 okt. 31-én ismét Palinba visszahelyeztetett, illetve *Brebis* ardenni ménnel cseréltetett ki (szül. 1879. évben). E mént gróf Graewenitz Victor altábornagy vette az osztrák kormány részére, 1885-ben, és ettől 1891-ben került vétel utján Kisbérre. Innen 1892 jan. 21-én Palinba helyeztetett, azonban 1900-ban ismét Kisbérre került.

Éves kanczacsikók behozatala Belgiumból 1897-ben.

Az eddigi tapasztalat alapján az a meggyőződés hóditván tért, hogy az ardenni fajta ló az itteni viszonyok között legjobban beválik, 1897. évben Belgiumból 12 drb. egyéves kanczacsikó és 1898. évben ismét 16 drb kanczacsikó és egy mén importáltatott. Az importált s a belga «Stoodbuk pour le gros trait» törzskönyvben bevezetett mén neve: «*Professeur Leyder*» (szül. 1897-ben). Ez az 1897. és 1898. években behozott tenyészanyaggal az eddigi tenyészló-állomány tetemesen növekedett, és minthogy időközben a meglevő kanczákból azok, melyek vagy nem birtak az ardenni ló fajtajellegével, vagy más okból nem váltak be — kiselejteztettek — lehet mondani, hogy a tenyésztésre beosztott kanczaanyag sokkal egyenletesebb jelleget mutat, mint ezelőtt.

Az importált kanczák utáni tenyésztési eredmény eddig még nem volt kielégitő, mert az 1899—1900. évi influenza következtében több elvetélés fordult elő.

A megmaradt csikók azonban jóknak mondhatók.

A kisberi hidegvérü menes lóállománya 1902-ben.

3. Ez idő szerint áll a gazd. *ardenni ménes:*

1	drb.	23 éves ménből (Brebis).
1	«	5 « « (Professeur Leyder).
66	«	tenyésztésre beosztott anyakanczából,
3	«	3 éves kanczából,
11	«	2 « «
8	«	1 « «
9	«	választott kanczacsikóból.
3	«	szopós «
6	«	1 éves méncsikóból,
12	«	választott «
2	«	szopós «

Összesen tehát 122 drb. lóból.

8. A mezőhegyesi gazdasági lótenyésztés.

A mezőhegyesi gazdasági lótenyésztés kezdete 1883-ban.

A ménesbirtokon a gazdasági lótenyésztés az 1883-ik évben vette kezdetét s egész 1894-ik évig minden irány és rendszer nélkül folytatták, a kanczákat norfolki, Nonius, Gidran, angol félvér, angol telivér és lipiczai ménekkel fedeztették, s csupán az 1894-ik évtől kezdve üznek czélirányos lótenyésztést.

A ménesparancsnokkal egyetértőleg a tenyésztésre rendelkezésre álló kanczaanyaghoz megfelelő és a ménesnél rendelkezésre álló mének választatnak ki fedeztetés czéljából és pedig tulnyomó részben a nagy Nonius törzshöz tartozó mének és csak kivételesen nehány angol fajta és Gidran jellegü kanczákhoz lesznek Gidran, illetőleg félvér mének használva.

A mezőhegyesi gazdasági ménes ivadékai felnevelése.

A kanczák után származó csikókat elválasztás után, egy megállapitott tartásdij ellenében, felnevelés végett az ottani ménesnek adatnak át, hol a ménes évjárataiba nyernek beosztást. Megkülönböztetés végett ezen csikókat M. B. (Ménesbirtok) bélyeggel és folyószámmal látják el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A mezőhegyesi gazdasági ménes mén-ivadékai rendeltetése.

Az alkalmasoknak osztályozott méncsikók 3 éves korban az állami méntelepekbe osztatnak be, a tenyésztésre alkalmas kanczák pedig 4 éves korban a ménesbirtok igásló állománya pótlásául használtatnak fel. Végül a heréltek és tenyésztésre alkalmatlan kanczacsikók a hadsereg részére pótllovakként adatnak el, avagy egyébként lesznek értékesitve.

A ménesbirtok lótenyésztésének üzemére nézve az alábbi táblázat nyujt felvilágositást:

A mezőhegyesi gazdasági ménes üzeme.

Évben	Fedező mének száma	Anya kanczák száma	Ellés előtt fogya évben jött	Maradt befedezett kancza	A befedezett kanczákból: meddő maradt	A befedezett kanczákból: vemhes lett	A vemhes kanczákból: ellett	A vemhes kanczákból: leellett mén	A vemhes kanczákból: leellett kancza	Számra vett csikó összesen	Vemhesség arány
	darab							csikót			%
1894	16	42	.	42	20	22	.	13	9	22	52
1895	14	64	.	64	32	32	2	19	11	30	50
1896	17	71	1	70	17	53	3	21	29	50	76
1897	19	83	3	80	33	47	4	21	22	43	59
1898	21	85	3	82	24	58	5	22	31	53	71
1899	21	105	4	98	25	73	5	27	41	68	74
1900	9	106	3	103	34	69	5	32	32	64	67
1901	7	137	az ellések napirenden								
1902	11	207	fedeztetés folyamatban van								

Az 1902. évi csikó-állományra vonatkozó adatokat az alábbi táblázat tartalmazza:

Vemhesség a mezőhegyesi gazdasági lótenyésztésben.

Nevezetesen	Mén: 3 éves	Mén: 2 éves	Mén: 1 éves	Mén: választott	Mén: szopós	Kancza: 3 éves	Kancza: 2 éves	Kancza: 1 éves	Kancza: választott	Kancza: szopós	Herélt: 3 éves	Herélt: 1 éves	Összesen
	darab												drb
Állomány	15	19	28	8	20	25	35	24	6	20	6	1	207

Ezen gazdasági ménesnél főként a vemhességi arány igen kedvezőnek mondható.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

9. A bukinpalánkai állami csikótelep.

A magántenyésztőktől éves korban az állam számára megvásárolt, s eddig a mezőhegyesi ménesben felnevelt méncsikók ottani elhelyezése, a ménes létszámának szükségessé vált emelése folytán immár nehézségekkel járván ezen, körülbelől 1000 darabot kitevő lóállománynak egyebütt leendő elhelyezése határoztatott el. Szükségessé vált ezek áthelyezése állategészségügyi szempontból is, mivel az ország minden részében összevásárolt s Mezőhegyesre szállitott méncsikók, a legnagyobb elővigyázat mellett is könnyen ragadós betegségeket hurczolhattak volna oda be, s igy állategészségügyi szempontból is ezen vásárolt csikóknak ily kiszámithatlan nagy értéket képező ménes területén való elhelyezése joggal legalább is aggályosnak találtatott.

Az éves korban vásárolt éves méncsikók elhelyezésének szüksége a bukinpalánkai kincstári birtokon.

A választás az elhelyezésre nézve az Alduna mentén fekvő bukinpalánkai kincstári birtokra esett, hol is erdőirtások utján ezen csikók elhelyezésére és ellátására megfelelő terület létesittetett, s kezelésére a mezőhegyesi ménesbirtok igazgatóságának közvetlen felügyelete alá rendelt intézőség szerveztetett.

Az éves méncsikóknak a bukinpalankai kincstári birtokon való elhelyezésének indokai.

Miután előzőleg már az alkalmazott személyzet részére szükséges lakásokat, a jármas ökrök, igás lovak stb. elhelyezésére szolgáló istállókat felépittették, 1901-ben felépült az 1902-ben vásárlandó mintegy 350 drb csikó befogadására alkalmas s az elismert legjobb rendszer szerint emelt, kifutókkal ellátott istálló, melyben az 1902. év tavaszán vásárolt 330 darab ménescsikó immár el is lett helyezve.

Fokozatos épitkezés Bukinpalánkán.

Az 1902. évben épült a második istálló az 1903. évi, s végül 1903-ban fog a harmadik istálló az 1904. évi vásárlás alkalmával beszerzett méncsikók elhelyezésére épülni.

A méncsikók itt is ugy, mint eddig Mezőhegyesen, három éves korig felneveltetnek, s a megejtett osztályozás szerint országos vagy községi ménekül osztatnak be, mig az e czélra alkalmatlanokat, mint herélteket a hadsereg részére adják el, avagy egyébként értékesitik.

A bukinpalánkai méncsikotelepen felnevelt mének rendeltetése.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A m. kir. állami ménesek törzsménjei az 1902–903-iki fedeztetési idényben.

Folyó szám	A mén neve	apja	anyja	kora	szine	magassága	hányad kvben van a ménesben	fajtája: angol telivér	angol fajta	arab telivér	arab fajta	Nonius	Gidran	Lipiczai	Nori	melyik állami ménesből származik: Kisbéről	Bábolnáról	Mezőhegyesről	Fogarasról	vétetett: mint teljes korú	mint egy éves	fedeztetési díja: belföldi kanczáknál korona	kül földi kanczáknál korona	telivér	félvér	Folyó szám
I. A kisbéri ménesben.																										
1	Bona Vista	Bend'Or	Vista	14	sárga	172	6	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1200	1800	.	.	1
2	Bonvivant	Beauminet	Polyolbion	7	pej	171	3	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200	400	.	.	2
3	Culloden *	Doncaster	Caledonia	13	sárga	170	4	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	400	600	.	.	3
4	Dunure	St. Simon	Sunrise	14	pej	172	10	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	800	1000	.	.	4
5	Fenék	Buccaneer	Helene Triomphante	20	pej	175	9	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	400	600	.	.	5
6	Galaor	Isonomy	Fideline	18	pej	181	13	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	400	600	.	.	6
7	Galifard	Gunnersbury	Gaillarde	7	pej	171	3	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200	400	.	.	7
8	Ganache	Galopin	Redhot	10	pej	170	5	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	600	1000	.	.	8
9	Gond **	Gunnersbury	22 Verneuil	4	sárga	175	2	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	9
10	Guerrier	Galopin	St. Kilda	9	barna	169	6	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	400	600	.	.	10
11	History	Hampton	Isabelle	9	pej	171	4	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200	400	.	.	11
12	Kilcock	Kilwarlin	Bonnie Morn	11	pej	170	2	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	600	1000	.	.	12
13	Kozma	Bálvány	Kisböske	12	sárga	172	7	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	400	600	.	.	13
14	Adieu	St. Simon	Farewel	15	s. pej	172	2	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	400	800	.	.	14
15	Dante	Dunure	Lelény	5	s. pej	170	2	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200	400	.	.	15
16	Carrasco	Botond	Cancan	5	sárga	171	2	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	400	600	.	.	16
			Összesen					15	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	15	.	.	.	.	.	

* Időközben bérbeadatott Fáy Béla puszta-jász-monostori birtokosnak.

** Időközben el lett helyezve a mének állományából.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Folyó szám	A mén neve	apja	anyja	kora	szine	magassága	hányadik évben van a ménesben	fajtája: angol telivér	angol lajta	arab telivér	arab fajta	Nonius	Gidran	Norfolki	Lipiczai	Nóri	melyik állami ménesből származik: Kisbérről	Bábolnáról	Mezőhegyesről	Fogarasról	vetetett: mint teljes korú	mint egy éves	fedeztetési díja: belföldi kanczáknál korona	külföldi kanczáknál korona	telivér korona	félvér korona	Folyó szám
II. A bábolnai ménesben.																											
1	Hadban	Maneghie	Hadba-Zehaja	12	szurke	157	5	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200				1
2	Hamdani Semri	Abou Argub	Hamdani Semri	13	szurke	162	5	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200				2
3	Koheilan Raschid	Koheilan Mradi	Kohaila	6	pej	161	1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200				3
4	O Bajan	O Bajan	Meneghie	22	fekete	155	17	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	200				4
5	Mersuch	Schmed Koheilan	Hamdani Semri	5	szürke	157	1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100				5
6	Gazal	Gazlan I.	22 O Bajan	5	szürke	163	1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	100				6
7	Schechan Schammar	Koheilan Adjuze	Schecha Gehelt-el Adjuze	7	pej	157	1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100				7
8	Koheilan I.	Koheilan Adjuze	98 Siglavy	15	szurke	165	3	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	40				8
9	Siglavy Bagdady	Siglavy	Siglavy Gidran	8	szurke	156	1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100				9
10	O Bajan II.	O Bajan	117 Zarif	15	pej	165	3	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	40				10
11	O Bajan III.	O Bajan	72 El Delemi	11	szürke	162	1	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	40				11
12	Shagya XI.	Shagya VIII.	16 Amurath Bairaktar	17	szürke	164	6	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	40				12
13	Shagya XII.	Shagya VIII.	28 Mehemed Ali	16	szürke	164	4	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	40				13
14	Siglavy IV.	Siglavy II.	25 O Bajan	5	fekete	160	1	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	40				14
			Összesen:					.	.	8	6	.	.	.	.	.	.	7	.	.	7	.					

A bábolnai ménes őrzött ménjei.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Folyó szám	A mén neve	apja	anyja	kora	színe	magassága	hányadik évben van a ménesben	fajtája: angol telivér	angol fajta	arab telivér	arab fajta	Nonius	Gidran	Norfolki	Lipiczai	Nóri	melyik állami ménesből származik: Kisbérről	Bábolnáról	Mezőhegyesről	Fogarasról	vételkor: mint teljes korú	mint egy éves	fedeztetési díja: belföldi	külföldi	telivér	félvér	Folyó szám
																							kanczáknál korona				
	III. A mezőhegyesi ménesben.																											
1	Eros	Bálvány	Ékes	5	sárga	172	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	—	—	200	100	1
2	Filou	Gunnersbury	Fidget	17	pej	175	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	Fedeztetési díj telivérkanczánál 400 K.				2
3	Algy *	Verneuil	Little Jemima	19	sárga	175	14	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	telivér kanczánál 200 kor. 160 kor.		félvér kanczánál 100 kor. 80 kor.		3
4	Durczás	Doncaster	Nézsa	13	pej	169	9	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.					4
5	Hűség	Craig-Millar	Becses	18	sárga	168	8	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.					5
6	Andree	Preferment	Incognito	6	pej	170	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.					6
7	Shanuon	Panzerschiff	Sheelah	7	pej	166	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.					7
8	Gidran XXXVI.	Gidran XXXI.	13 Amaty	27	sárga	171	10	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 korona				8
9	Gidran XL.	Gidran XXXVI.	33 Chief Justice II.	16	sárga	171	9	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 «				9
10	Gidran XLI.	Gidran XL.	29 Gidran XXXIII.	6	sárga	163	3	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 «				10
11	Gidran XLII.	Gidran XXXIII.	236 Exact	21	sárga	165	2	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				11
12	North-Star V.	North-Star IV.	165 Furioso XII.	13	pej	173	10	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 «				12
13	North-Star VIII.	North-Star VI.	146 Nagyvezér	8	pej	170	4	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 «				13
14	North-Star IX.	North-Star IV.	102 Vihar	10	pej	176	4	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 «				14
15	Furioso XXIII.	Furioso XXI.	106 North-Star III.	13	pej	176	10	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 «				15
16	Furioso XXV.	Furioso XXI.	147 North-Star III.	12	pej	175	5	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				16
17	Furioso XXVI.	Furioso XXI.	170 North-Star III.	15	pej	167	5	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	40 «				17
18	Ürmény Nonius I.	Ürmény	240 Nonius XVI.	16	pej	173	13	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				18
19	Nonius Ürmény I.	Ürmény Nonius I.	330 Nonius XV.	7	pej	173	3	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				19
20	Nonius XXIX.	Nonius XV.	360 Nonius III.	22	pej	173	19	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				20
21	Nonius XXXVI.	Nonius XVI.	312 Nonius XIII.	19	pej	173	16	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				21
22	Nonius XXXVIII.	Nonius XXXII.	242 Vihar Nonius	14	pej	169	10	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				22
23	Nonius XXXIX.	Nonius XXIX.	386 Nonius XVI.	14	pej	183	9	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				23
24	Nonius XLII.	Nonius XXXI.	247 Nonius XVI.	16	pej	175	9	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				24
25	Nonius XLV.	Nonius XXIX.	380 Nonius XVI.	15	fekete	177	6	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				25
26	Nonius XLVI.	Nonius XVI.	243 Jakson	15	pej	168	9	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				26
27	Nonius L.	Nonius XXXVI.	264 Nonius XII	10	pej	174	6	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				27
28	Nonius LIII.	Nonius XXIX.	380 Nonius XVI.	6	pej	176	3	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				28
29	Nonius LIV.	Nonius XXIX	297 Routier Nonius	6	pej	169	3	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				29
30	Nonius LV.	Nonius XLII.	100 igás Nonius XXVIII	7	pej	169	3	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	30 «				30
					Összesen			7	6	.	.	13	4	.	.	.	.	.	23	.	7	.					

* Időközben bérbe adatott Kintzig János, Tövisegyháza, aradmegyei birtokosnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Folyó szám	A mén neve	apja	anyja	kora	színe	magassága	hányadik évben van a ménesben	fajtája: angol telivér	angol fajta	arab telivér	arab fajta	Nonius	Gidran	Norfolki	Lipiczai	Nóri	melyik állami ménesből származik: Kisbérről	Bábolnáról	Mezőhegyesről	Fogarasról	fedeztetett: mint teljes lóra	mint egy éves	fedeztetési díja: belföldi kancáknál korona	külföldi kancáknál korona	telivér	félvér	Folyó szám
IV. A fogarasi ménesben.																												
1	Conversano Slatina*	Conversano Virtuosa	Slatina III.	15	selyemfehér	163	4	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	40				1
2	Favory XII.	Favory VII.	87 Neapolitano	14	szeplősszürke	160	9	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	40				2
3	Favory Thyra	Favory Austria	Thyra	12	gesztenyepej	165	3	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	40				3
4	Incitato II.	Incitato I.	4 Basil	22	seregélyszürke	167	3	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	40				4
5	Maestoso Erga	Maestoso Dido	Erga	21	szeplősszürke	167	5	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	40				5
6	Neapolitano VI.	Neapolitano IV.	46 Favory I.	6	agyagsárga	162	2	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	40				6
7	Pluto Fantasca II.	Pluto Fantasca	46 Favory I.	14	szeplősszürke	162	4	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	40				7
	*) Beosztatott a lipiczai cs. k. udvari ménesből.						Összesen:	.	.	.	.	.	.	.	7	.	.	.	.	4	1	2	.					
V. A kolozsi ménesben.																												
1	270 Toreador	Waisenknabe	Thorguuna	10	szegsárga	171	3	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	Telivér 100 K, félvér 50 K					1
2	59 Laborcz	Krawarn	Sphynx	15	sárga	168	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	« 50 « « 50 «					2
3	1640 Gazlan I.	Gazlan I.	26 Jedran Saklavy	9	tüzött g. pej	164	3	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	Próbamén					3
							Összesen:	2	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	2	.						
VI. A gödöllői koronauradaimi ménesben.																												
1	Ürmény Nonius I.	Ürmény	320 Nonius XVI.	12	gesztenyepej	170	5	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	—	—	—	—	1
2	Nonius III.	Nonius XLVI.	230 Tartar Nonius	8	világos g. pej	165	4	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	—	—	—	—	2
3	Nonius IV.	Nonius XXXVIII.	288 Nonius XXX.	6	gesztenyepej	164	2	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	—	—	—	—	3
4	Nonius V.	Nonius XXXVI.	356 Nonius XXXI.	5	nyári fekete	160	1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	—	—	—	—	4
							Összesen:	.	1	.	.	3	.	.	.	.	.	.	4	.	.	.	.					
	Főösszeg 67, és pedig fajták szerint:							21	8	4	7	16	4	.	7	.	1	8	27	4	26	.						

A fogarasi ménes törzsménjei.

A kolozsi ménes törzsménjei.

A gödöllői koronauradalom törzsménjei.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A m. kir. állami ménesek és a bukinpalánkai csikótelep 1902. évi lóállományának összegezése.

A m. kir. állami ménesek és bukinpalánkai csikó-telep lóállománya.

Ménes megnevezése	Tőzsnén	Anyakanczа	Évjáratok, szabadonjárók és használati lovak	Összesen	Jegyzet
Kisbér	16	202	502	720	
Bábolna	14	197	565	776	
Mezőhegyes	30	532	2084	2646	A mezőhegyesi tájfajta tenyésztésben fedező mének az állományba nem számittattak be
Fogaras	7	115	242	364	
Kolozs	2	53	85	140	
Gödöllő	4	63	100	167	
Kisbéri hidegvérü ménes	2	66	54	122	
Mezőhegyesi gazdasági ménes	.	103	207	310	Fedező mének a ménes állományában
Bukin-palánkai csikótelep	.	.	330	330	1902. év tavaszán vásárolt ménescsikók
Összesen	75	1331	4169	5575	

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

II. RÉSZ.

Magánménesek és tenyészetek.

I. A székesfehérvári ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Fejér, Sopron, Veszprém és Esztergom vármegyékre.

1. Börgöndi ménes.

Gróf Cziráky Antal börgöndi ménese.

Tulajdonosa: Gróf Cziráky Antal.

A ménes helye: Pta Börgönd. U. p., távirda- és vasutállomás: Dinnyés, Fejérmegye.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4190 k. h.

A ménest alapitotta, jelenlegi tulajdonosának atyja: Gróf Cziráky Antal, 1871-ben azonban ez idő szerinti tulajdonosa ujjá szervezte. A ménesben állami bérmének és pedig rendszerint angol telivérek használtatnak. A mennyiben bérmén nincsen, a ménes a lovasberényi és székesfehérvári állami fedeztetési állomásokat veszi igénybe. Ez idő szerint Aber (Vederemo—Venus) angol telivér állami mén van ott bérben.

A ménes anyakancza állománya: 30 drb angol félvér. Összes lóállománya mintegy 75 drb. A kanczák tavaszszal elletnek. A ménes tenyésztési iránya: nemesebb hátas és hámos lovak nevelése. Nyáron természetes legelőn jár a ménes.

A számfeletti anyagot 4—5 éves korban értékesitik, darabonként 800—1600 K közötti árban.

2. Tornai ménes.

Deutsch Gábor pusztatornai ménese.

Tulajdonosa: Deutsch Gábor.

A ménes helye: Pta Torna. U. p. és távirda Csákvár, Fejér megye; vasutállomás Lovasberény.

A ménes anyaga: mintegy 60 drb s ez 1899-ben Kis-Lángon vétetett a gróf Zichy-féle ménesből.

A kanczák munkára alkalmaztatnak.

A ménesben ezidőszerint Pirat II (Chislehurst—Menestho) angol telivér, volt állami mén fedez.

A ménes 29 angol félvér *és 1 angol telivér* anyakanczával rendelkezik. Összállománya mintegy 60 darab. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési iránya: nemesebb katonaló nevelése.

A ménes természetes legelőn jár — és pedig május, junius és julius hónapokban a Vértes hegységben levő erdei legelőkön, később a tornai tápdúsabb legelőn. Az éves méncsikók rendesen az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A 3. és 4. éves csikók feleslege körülbelül 650 korona átlagárban adatnak el a hadsereg czéljaira.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

3. Erdőháti ménes.

Dreher Antal erdőháti ménese.

Tulajdonosa: Dreher Antal.

A ménes helye: Pta. Erdőhát (Tordósi uradalom). U. p. távirda- és vasutállomás: Martonvásár, Fejérmegye.

A birtok területe 1800 m. hold.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1882-ben, importok utján. A ménes anyakanczáira részben saját telivér mének, részben pedig állami és magán angol telivér mének használtatnak. A ménes jelenleg 2 ménnel rendelkezik:

Tipp-Topp (Metallist—Tittle-Tattle), *Brodler* (Morgan—Brombeere).

A ménes állománya: *41 angol telivér* és 12 darab angol félvér anyakancza.

Az angol telivér anyakanczák a következők:

Dreher Antal angol telivér anyakanczái.

Folyó szám	A kancza neve	A p j a	A n y j a
1	Agnes Osborne	Beaudesert	Wild Aggie
2	Banter	Jolly Friar	Audour
3	Beesheap	Pancake	Banter
4	Beeswing	Doncaster	Banter
5	Billnitz	Trick-Track	Bee
6	Brausepulver	Morgan	Brombeere
7	Brombeere	Buccaneer	Blaubeere
8	Bumdiöh	Master Kildare	Bussi
9	Busserl	Zsupán	Bussi
10	Bussi	Doncaster	Banter
11	Double X	Plebeian	Double-First
12	Electra	Vederemo	Espagnola
13	Fairy Queen	Amaranthus	Fair Star
14	Gay Lady	The Duke	Froliesome
15	Gekauft	Buccaneer	Getroffen
16	Geküsst	Balvarran	Getroffen
17	Gehst vira	Morgan	Gekauft
18	Geht an	Doncaster	Gay Lady
19	Japanese	Sommon	Screen II
20	Kate	Milon	Katinka
21	Mannon	Morgan	Petroleuse
22	Marianna	Master Kildare	Marry-Anne
23	Princes Patricia	Petrach	Duchess of Connaught
24	Proportion	Hastings	Propletic
25	Rache	Gaga	Ragyogó
26	Ragyogó	Cambuscan v. Verneuil	Lady Patroness
27	Rebecca	Gunersbury	Miss Rollo
28	Rosario	Master Kildare	Grille
29	Sali	Weltman	Scool Girl
30	Tick-Tack	Beauminet	Tittle-Tattle
31	Tim-Tam	Pancake	Tittle-Tattle

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Folyó szám	A kancza neve	Apja	Anyja
32	Tittle-Tattle	Buccaneer	Clairette Angot
33	Vajjon	Master Kildare	Wagfail
34	Zofe	Kegyúr	Zománcz
35	Zománcz	Verneuil	Lenke
36	Zothe	Pancake	Zománcz
37	Zuckorbrot	Sweetbread	Zománcz

A ménes éves csikai a tulajdonos által fentartott «Remeteség» (Tata mellett) nevü training-telepnek adatnák át idomitás végett.

A ménesből eddig a következő kiválóbb lovak kerültek ki:

Dréher Antal ménesből kikerült kiválóbb versenylovak.

Gigerl (Livingstone—Gay Lady), nyerte a «Bürger»-dijat Sopronban. *Gagerl* (Panzerschiff—Gay Lady), nyerte holtversenyben Komámasszonynyal a «Preis von Kottingbrunn»-t, és a Szt.-István dijat. *Trick-Track* (Verneuil—Tittle-Tattle) nyerte a «Szent-László» és a «Gróf Hugó Henckel Memorial» dijakat. *Tipp-Topp* (Metallist—Tittle-Tattle), nyerte a «Szent-László» dijat és a badeni «Prince of Wales Staket». *Tick-Tack* (Beauminet—Tittle-Tattle), nyerte a «Gróf Károlyi Gyula emlékversenyt», holtversenyben Busserl-lel és a «Metropole Preis»-t. *Busserl* (Zsupán—Bussi), nyerte a «Gróf Károlyi Gyula emlékversenyt», holtversenyben Tick-Tack-kal, ezenkivül a «Kárpáti dijat» és az «Erzsébet királyné dijat».

A ménes fennállása óta nyert dijak összeg: 1,380,243 korona és 5 tiszteletdij.

4. A dinyési ménes.

Dr. Gárdony Antal dinyési menese.

Tulajdonosa: Dr. Gárdony Antal.

A ménes helye: Dinnyés, Fejérmegye. Posta, távirda-, vasutállomás helyben.

A ménes a seregélyesi állami fedeztetési állomást veszi igénybe.

Állománya 16 darab; Nonius és Furioso mének után származó anyakancza összes lóállománya mintegy 60 darab. A kanczák tavaszkor elletnek.

Tenyésztési irány: katonai és gazdasági czélokra alkalmas lovak nevelése. A ménes természetes legelőn jár. A számfeletti lovakat 650 korona átlagárban adják el.

5. Iszka-szt.-györgyi ménes.

Grünfeld Jakab iszka-szent-györgyi ménese.

Tulajdonosa: Grünfeld Jakab.

A ménes helye: Iszka-Szt.-György, Fejérmegye, u. p. távirda- és vasutállomás: Moha.

A ménest 1894-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta. Az anyakanczák gazdasági munkát végeznek; s a fehérvári vagy a csurgói állami fedeztetőállomásokon lesznek fedeztetve. Állománya: 10 darab angol félvér és 18 darab muraközi kancza. Összes lóállománya mintegy 35 darab. Elletés tavaszkor. A ménes természetes legelőn jár.

A számfeletti lóanyagot darabonként 500 korona átlagárban értékesitik.

6. Igari ménes.

Gróf Károlyi József igari menese.

Tulajdonosa: Gróf Károlyi József.

A ménes helye: Igari puszta, Fejér vármegye, u. p. Fejérvár vagy Csurgó. Távirda- és vasuti állomás: Bodajk

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok 2767 kat. hold. Alapittatott 1894-ben. Külön fedező ménekkel a ménes nem rendelkezik, a kanczák vagy a csurgói állami fedeztetési állomás ménjeivel vagy a szomszédban lévő bérménekkel fedeztetnek.

Kancza-létszám 16—18 darab, többnyire muraközi fajtáju melyeket gazdasági munkára használnak. Összállomány mintegy 55 darab. Tavaszi elletés. A ménes egész nyáron természetes legelőn jár.

A számfeletti lovak 3—4 éves korban 600—650 korona árban értékesittetnek. mint hámos lovak.

7. Kisfaludi ménes.

Kégl György kisfaludi ménese.

Tulajdonosa: Kégl György.

A ménes helye: Kisfalud, Fejérmegye, u. p., távirda Székesfehérvár; vasuti állomás: Pákozd.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 2000 kat. hold.

Allapittatott 1847-ben. A kanczák szabadon járnak. Ez idő szerint a ménes nem rendelkezik saját. avagy bérménnel, hanem a székesfehérvári állami fedeztetési állomást veszi igénybe. Kancza-állomány: 10 darab angol félvér és *2 darab angol telivér*. Összes lólétszám 40 darab. Elletési rendszere: a tavaszi. A ménes természetes rétlegelőn jár, a nyár végen pedig tarlón.

Az éves méncsikók az államnak 500 korona átlagban, a 3—4 éves nyers csikók 600—800 korona közötti árban, a felállitottak 1000—1200 korona közötti árban adatnak el darabonként.

8. Felső-alapi ménes.

Löwi Jenő felső-alapi ménese.

Tulajdonosa: Löwi Jenő.

A ménes helye: Felső-Alap, Fejérmegye, u. p. és vasuti állomás: Sárbogárd.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 2000 kat. hold.

Alapittatott 1896. A kanczák részint hámban használtatnak, részint szabadon járók.

Fedező ménül «Kansas Electioneer» amerikai ügetőt használják.

Anyakancza létszáma 12 darab, melyekből 2 darab amerikai ügető, a többi angol félvér. Összes lólétszám 40 darab. Tavaszi elletési rendszer. Tenyésztési czél: gyors-ügető hámos ló előállítása. A ménes természetes gyeplegelőn jár, uj tenyésztési irányából származó egyedek eddig eladásra még nem kerültek.

9. Pettendi ménes.

Luczenbacher Miklós pettendi ménese.

Tulajdonosa: Luczenbacher Miklós.

A ménes helye: Pettend, Fejérmegye, u. p. és távirda helyben, vasuti állomása Nyék.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe mintegy 1000 kat. hold. Alapittatott 1884-ben.

A ménesben használatban lévő angol telivér saját mének:

Morgan (Springfield—Morgiana).

Windgall (Gailliard—Windsor v. Hermit).

Zászlós (Fenék—Tartan Banner).

Styx (Tristan—Simonne II.).

Ezeken kivül fedező ménül fel van állitva a ménesben a 9-es bizottmány tulajdonát képező Orwell (Bend'Or—Lizzie Agnes v. Macaroni).

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Anyakancza-állománya: 40 darab angol telivérből áll. Névszerint:

Luczenbacher Miklós angol telivér anyakanczái.

1. Jessica (Jackson—Pepita), 2. Persecution (Strathconan—Perseverance), 3. Pedritta (Buccaneer—Paulina), 4. Modiste (Speculum—Cashmere), 5. Fraga (Camballo—Rambla), 6. Juniata (Macaroni—Armorica), 7. Tündér (Ordeal—Tunica), 8. Stately (Rotherhill—Lady Mortimer), 9. Philtre (Philammon—Myriam II.), 10. Lady Hampton (Southampton—Lady Derwentwater), 11. Petroleuse (Peter—Red Flag), 12. Rugosa (Rosebery—The Belle), 13. Ornate (Bend'or—Lizzie Agnes), 14. Kápri (Muncaster—Capella), 15. Tartan Banner (Camballo—Florence Montgomery), 16. Sodoma (Metcalf—Speculation), 17. Haragos (Kegyur—Hippona), 18. Ravenscraig (St. Simon—Lady Teazle), 19. Tündér huga (Kisbér öcscse—Tunica). 20. Spirifankerl (St. Gatien—Rikiki), 21. Mary Ann (Morion—Falaise), 22. Marie Louise (Galaor—Miss Maria), 23. Rep (Stronzian—Rape of the Lock). 24. Noisette (Juggler—Hareldell), 25. Tátra (Talpra Magyar—Tótleány), 26. Modeste (Tyrant—Modiste), 27. Virgoncz (Galaor—Furcsa), 28. Kezes (Dunure—Furcsa), 29. Vonzó (Gaga—Kényes), 30. Calais (Dunure—Caltha), 31. Vera Edith (Barcaldine—Aureoline), 32. Long Meadow (Selby—Meadow Sweet), 33. Eudoxia (Beauclerk—Reparation), 34. La Malibran (Charibert-Kettledrum—Lady Anne), 35. Southfield (Springfield—Zaruma), 36. Candle (Muncaster—Cauldron), 37. Serenity (Peter—Stillwater), 38. Rosemary (Rosebery—Infanta), 39. Hurdy Gurdy (The Bard—Savoyarde), 40. Refulgent (Mortemer—Hatty).

A csikókat legnagyobbrészt éves korukban árverésen vagy szabad kézből adják el.

A pettendi ménesből kikerült kiválóbb versenylovak.

A ménesből az alábbi nevezetesebb versenylovak kerültek ki, s nyerték a felsorolt versenyeket illetve dijakat:

Rubel: pozsonyi nagy akadályverseny, Thegetthoff: «Norddeutsches Derby», Bentinck: «Grosser Preis von Breslau», Bonvivant: «Henckel Memorial» és «Trial Stakes», Komámasszony: «Szt. László-dij», «Henckel Memorial», «Stutenpreis» (Wien), Statesman: «St. Leger», Zászlós: «Szt. István-dij». Destillateur: Szt. László-dij» és «Berliner Union», Loindelle: «Stutenpreis» (Wien); Benoiton, Jason több hosszu távolságu nagyobb értékü versenyek nyerői. Eretnek: «Szt. István-dij», Barnato II.: «Szt. László-dij», Pardon; «Király-dij», «Österreichisches Derby», High Leicestershire: «Kettős Ivadékverseny».

A ménes fennállása óta 1902-ig nyert összeg: 1,420.921½ korona és 127.100 márka. Koronákba átszámitva a ménes összes nyereményei: 1,894.968 koronát tesznek.

10. Agárdi ménes.

Gróf Nádasdy Ferencz agárdi ménese.

Tulajdonosa: Gróf Nádasdy Ferencz.

A ménes helye: Agárd, Fejérmegye, u. p., távirda és vasuti állomás: Dinnyés.

A ménes elhelyezéséül 5000 m. hold területü birtok áll rendelkezésre. Alapitásának ideje bizonytalan. Az anyakanczákat gazdasági czélokra használják. A ménesben Belgiumból importált ardenni fajtájú tenyész mén fedez. Állománya 12 darab percheron-pinzgaui keresztezésből származó anyakancza. Összes lóállománya mintegy 38 darab. Tavaszi elletési rendszert követik. Tenyészczél: félnehéz igásló előállitása. A ménes mesterséges legelőn jár.

A számfeletti lovakat nagyfuvarosoknak adják el, páronként 1600—1800 korona közötti árban.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

11. Nádasd-ladányi ménes.

Gróf Nádasdy Ferencz nádasd-ladányi menese.

Tulajdonosa: Gróf Nádasdy Ferencz.

A ménes helye: Nádasd-Ladány, Fejérmegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás: Fejér-Zichyfalva vagy Székesfehérvár.

A ménes régibb keletü. Az utóbbi 30 éven át kizárólag angol telivér méneket használtak, s csupán a vadászaton kipróbált és kitünően megfelelt kanczák osztattak be anyakanczákul. A feles számu kanczák kocsiba fogva lesznek kipróbálva. E szerint tehát a ménesbe csupán megfelelő eredménynyel kipróbált kanczák nyernek beosztást.

Az utóbbi időben Sorrento (ezelőtt Vsecko-Jedno, d'Estournel, Songstress v. Chanticleer) angol telivér mén fedezett a ménesben, melynek ivadékaira a versenypályán nagy szivósságot tanusitott Don (Purple—Donna v. Dami) angol telivér volt alkalmazva.

Legutóbb Dante (Dunure—Lelény) angol telivér állami bérmén fedezett a ménesben, azonban a kisbéri állami ménes törzsménjévé osztatván be, tulajdonos az 1902. év őszén megvette Blaskovich Ernőtől Avar II. (Gunnersbury—Menyecske) angol telivér mént ménese részére. Állomány 20 darab angol félvér anyakancza. Összióállomány mintegy 60 drb.

A ménes felnevelési rendszere: A ménes természetes legelőn szabadon jár. A csikók felnevelése érdekében nagy gondot forditanak azok edzésére és egyáltalában szivósabb tartására, ugy hogy a ménes az uradalom tápdus kövérebb legelői helyett a Bakonyban fekvő legelőkön jár.

Lóértékesités: A számfeletti lovak rendszerint a vadászidény bevégeztével. mint kész hátas lovak adatnak el.

12. Szabadbattyáni ménes.

Schwarcz Lázár szabadbattyáni ménese.

Tulajdonosa: Schvarcz Lázár.

A ménes helye: Szabad-Battyán, Fejérmegye. U. p., távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok 3400 kat. holdból áll.

A ménes nagy része a jelenlegi tulajdonos által Dombrádon 1886-ban alapitott ménesből lett ide áthozva.

Az anyakanczák részben használati, részben szabadon járó lovak.

Ménjei: 2 állami kisorolt mén és Miklós angol telivér (Sárga liliom—Miss Lumley) és egy Furioso angol fajta.

A ménes 40 darab angol félvér anyakanczából áll. Összes lóállománya körülbelül 125 darab. Elletési rendszere a tavaszi. Czél: erősebb hátaslovak tenyésztése.

Felnevelési rendszer: A csikók egyéves korukig naponta 4 kg. zabot és 10 kg. répát kapnak fejenként, nyáron elsőrendü kaszálón járnak, télen pedig korlátlan mennyiségü zabbosbükkönyt kapnak. 1—3 éves korukig nyáron elsőrendü kaszálókon járnak, télen pedig naponta és fejenként 3 kg. zabot, 10 kg. répát és korlátlan mennyiségü árpaszalmát, esetleg némi szénát kapnak.

Az éves méncsikók kiválóbb példányai az államnak adatnak el 500 koronáért darabonként; a számfeletti 3 éves lovak pedig 650—700 korona átlagárban a hadseregnek eladatnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

13. Kisperkátai ménes.

Strasser Zsigmond kisperkátai ménese.

Tulajdonosa: Strasser Zsigmond.

A ménes helye: Kis-Perkáta, Fejérmegye. U. p. és távirda: Nagy-Perkáta; vasutállomás: Adony-Szabolcs.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok területe: 600 k. hold.

Alapittatott: 1886-ban, jelenlegi tulajdonosa által. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak. A ménes rendszerint az államtól bérel mént, ez időszerint egy «Ozora» nevü angol félvért. Állománya 26 drb angol félvér anyakancza. Átlagos létszáma 70 drb. Elletési rendszer: tavaszi. Tenyésztési czél: erősebb csontozatu, nemesebb hátaslovak nevelése.

A ménes egész nyáron természetes legelőn jár. Számfeletti anyagát rendszerint katonai czélokra értékesitik, 750 kor. átlagárban.

14. Moóri ménes.

Báró Trauttenberg Frigyes moóri menese.

Tulajdonosa: Báró Trauttenberg Frigyes.

A ménes helye: Ondód, Fejérmegye. U. p., távirda és vasutállomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4500 k. hold.

A ménest a mult század elején gróf Festetits Imre alapitotta, kinek fia Miklós 1830 óta vezetett a ménesről törzskönyvet. Az anyakanczák szabadon járó ménesbeliek; melyeket előzőleg jól kipróbálnak. Eddig csak angol telivér méneket használtak, többnyire magán, részint állami bérméneket, jelenleg azonban Deutscher Michl II. angol félvér állami bérmén van a ménesben alkalmazva. A ménes állománya 20 anyakancza, ezek közül *2 angol telivér*, 18 darab magas angol félvér. Összes lóállománya körülbelül 70 darab. Tenyésztési czél: Igen nemes háti- és kocsilovak nevelése. Nyáron át a ménes természetes legelőn jár; télen szálas takarmány mellett zabot és répát etetnek. Mozgatás kifutókban. A 4 éves csikók előbb mind nyereg alatt idomittatnak, s csak az után lesz egy részük hámba betanitva. A számfelettiek vagy mint paripák, vagy mint kocsilovak 4—5 éves korban adatnak el.

Eddig az átlag-ár körülbelül 1200 korona volt darabonként.

15. Ercsii ménes.

Gróf Wimpfen Siegfried ercsii ménese.

Tulajdonosa: Gróf Wimpfen Siegfrid.

A ménes helye: az uradalom göbölyjárási, felsőbesnyői és sinatelepi gazdasága. U. p., távirda- és vasutállomás: Ercsi, Fejérmegye.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok területe 19.000 kat. hold.

A ménes néhai báró Eötvös idejéből származik s részint heverő, részint használati kanczákból áll.

Ménekül magán- és állami mének használtatnak és pedig amennyiben ilyenek a ménesben felállitva nincsenek, azon esetben a ménes anyakanczái az ercsii és baracskai állami fedeztetési állomásra küldetnek. Állománya: *8 darab angol telivér*, 16 darab amerikai ügető és 62 darab angol félvér, összesen tehát 86 darab anyakancza. A ménes összes lóállománya körülbelül 190 darab. Elletési rendszere: tavaszi.

A számfeletti lovakat magánosoknak, avagy pótlóként a hadseregnek adják el darabonként 600-tól 1600 korona árban.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

16. Zichyujfalusi ménes.

Gróf Zichy János zichyujfalusi ménese.

Tulajdonos: Gróf Zichy János (ujfalusi).

A ménes helye: Zichy-Ujfalu, Fejérmegye. Posta, távirda- és vasuti állomás helyben.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok területe 7500 k. hold.

Alapittatott gróf Zichy János által 1865-ben.

Az anyakanczák nyáron a legelőn járva hevernek, s csupán a meddőket használják kocsiban.

A ménes czéljaira ezelőtt állami mének béreltettek, de 1897-től kezdve fokozottabb ügetőképességü kocsilovak tenyésztése tüzetvén ki czélul, ettől az időtől kezdve *Jacco* amerikai ügető mén fedezett a ménesben. 1899-ben következő magánmén vétetett: *King Almonarch*, kilométer recordja 1 percz 35 másodpercz, importált amerikai ügető mén (apja *Almonarch* recordja angol mértföldre 2 percz 24 másodpercz; anyja *Dam of S. R.*, recordja 2 percz 9 másodpercz.) A ménes anyakanczaállománya: *1 darab angol telivér*, 10 darab angol félvér s 4 darab amerikai ügető, összesen tehát 15 darab. A ménes összes lóállománya mintegy 50 darabra tehető. Tavaszi elletési rendszer van foganatban.

A ménes tenyésztési iránya: Tetszetős külsejü, nemes, könnyü és főleg igen sebesen ügető kocsilovak tenyésztése; ezen utóbbi tulajdonság pedig csakis amerikai ügető mén igénybevétele által lévén elérhető, a jövőben is mindig ilyen mének fognak használtatni.

A ménes felnevelési rendszere: Az egész ménes télen, nyáron zabot kap, e mellett megfelelő szálas takarmányt; ezen kivül a legeltetési idény alatt hajnaltól estig a rendelkezésre álló legelőkön tartózkodik. Télen nehány órán át, bármily zord időben is kifutókban mozognak. Mesterséges legelőn nem jár a ménes, hanem csupán természetes legelőkön és réteken. Rétkaszálás előtt pedig kifutókban legel.

A felállitott fiatal lovak részben nyereg alatt, részben hámban lesznek betanitva és ily állapotban 4—5 éves korukban adatnak el, párban behajtva 2400—3000 korona árban.

17. Nagylángi ménes.

Gróf Zichy János nagylángi ménese.

Tulajdonos: Gróf Zichy János (lángi).

A ménes helye: Nagyláng, Fejérmegye, posta és távirda helyben.

Vasutállomás: Szabadbattyán vagy Aba-Sárkeresztur.

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok területe 6000 k. hold.

A ménes alapittatott 1769 és 1778 között gróf Zichy III. János által. Ez időszerint a csöndesebb és fiatalabb kanczák munkára használtatnak, a többiek pedig heverők. A ménesben jelenleg 2 mén van, u. m. «Kisbér öcscse», apja Kisbér öcscse, anyja Verneuil angol félvér állami bérmén, és egy saját nevelésü, apja Biró angol telivér, anyja ifj. Turban. Kivételesen a ménes a soponyai állami fedeztető állomást is igénybe veszi. A ménesben jelenleg 50 drb anyakancza van, melyből 32 drb régi lángi eredetü; 18 drb pedig különböző származásu félvér igás kancza.

Összes lóállománya mintegy 170 darab.

Elletési rendszere ugy az őszi, mint a tavaszi.

A ménes tenyésztési iránya: a jelenlegi hátas és kocsi-lovak nagyobbitása, ugy hogy hintós lovak is kerüljenek ki a ménesből.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes felnevelési rendszere: A ménes tavasztól őszig legelőn jár, ekkor az anyakanczák 5 kg. zabot és szálas takarmányt, az éves csikók 3 kg. zabot és szálas takarmányt, a 2—3 éves csikók $2^1/_2$ kg. zabot és szálas takarmányt, mig a téli etetésnél a fenti abrak megmarad, azonban a takarmányon, illetve szénán felül még tavaszi szalmát is kapnak.

Kevés mesterséges, nagyobb részben természetes legelőn jár a ménes. A felállitott csikók nyereg alatt, vagy kocsiba idomittatnak. Az alkalmasnak talált méncsikók 3 éves korban az állam által ez iránt fennálló egyesség alapján átvétetnek.

Egyéb számfeletti lovak részben a hadsereg részére adatnak el 750 korona átlagár mellett, részben nyereg alatt idomittatva 1600 koronáig terjedő árban értékesittetnek.

18. Felső-szent-iváni ménes.

Gróf Zichy Jenő felső-szent-iváni ménese.

Tulajdonosa: Gróf Zichy Jenő.

A ménes helye: Felső-Szent-Iván puszta, u. p. Sár-Aba, távirda és vasuti állomás Kajtor-Szent-Iván, Fejérmegye.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4538 kat. hold. A ménes alapitása, állitólag Napoleonnak magyarországi hadjáratával esik egy időre (1809).

Az anyakanczák szabadon járnak, a meddők azonban használati lovakul is szolgálnak. A ménesben levő fedezőmének: 1. Furioso XXI. állami bérmén; 2. Furioso IX. az államtól vásárolt kisorolt mén; 3. Ostreger az államtól vásárolt szintén kisorolt mén.

Állomány 65 drb. angol félvér anyakancza, átlagos lóállomány mintegy 200 drbra tehető.

A ménes tenyésztési iránya: mének nevelése 3 éves korban való eladásra, az állammal ez iránt fennálló egyezség szerint; másrészt katonalovak nevelése három éves korban való eladásra a hadsereg részére.

A ménes felnevelési rendszere: Tavasztól őszig legeltetés, ősztől tavaszig széna, sarju, tavaszi szalma takarmányozás, zababrakolás. Méncsikók télen-nyáron zabolva lesznek. Rétek természetesek és részben öntözhetők ugyszintén a legelők is.

A ménesben nevelt mének, mint fentebb emlitve volt, az állam által 3 éves korban 1400 korona átlag árban megvétetnek, a többi számfeletti lovat 700 korona átlagár mellett a hadseregnek adják el.

19. Sár-szent-miklósi ménes.

Id. gróf Zichy Nándor sár-szent-miklósi ménese.

Tulajdonosa: Id. gróf Zichy Nándor.

A ménes helye: Sár-Szent-Miklós, Fejérmegye, u. p., távirda és vasuti állomás Sárbogárd.

A telivér ménes 1840 körül alapittatott, a félvér a XVII. század vége felé és rendesen kezelik 1849-től kezdve. A ménes alapitója: a lángi Zichy-család.

A ménesben használatban levő apamének: Meteor angol telivér, apja Elemér, anyja Merény, Cambuscan után, s egy mezőhegyesi Furioso állami angol fajta bérmén. Állománya 70 drb. anyakancza, melyek közül 12 angol telivér és 58 drb. angol félvér. Az egész lóállomány mintegy 200 drb. A sár-szent-miklósi ménes a szintén Fejérmegyében fekvő «Lángi» ménesnek egyik része, 1819 előtt már létezett mint lángi ménes, és ekkor már nehány angol félvér kanczával is birt. 1835-ben hozattak már angol telivér mének a ménesbe és azóta tulnyomólag ilyenek

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

fedeztek a ménesben. Ezen időben szereztettek be az első telivér kanczák, melyek ivadékai még ma is találhatók a ménesben. A telivér kanczák a félvérekkel együtt kezeltetnek. 1882. óta állami bérmének is használtattak. Jelenleg 60—70 kanczát fedeztetnek a saját tulajdonú «Meteor» angol telivér ménnel és egy «Furioso» állami bérménnel valamint a körülmények szerint a vidéken található alkalmas állami vagy magán telivér esetleg félvér ménekkel is.

A ménes ménivadékai a telivér ugy mint a félvér, a mennyiben megfelelők, a m. kir. földmivelésügyi miniszterium által vétetnek meg a méntelepek számára, a fennálló egyezség értelmében. A kanczák szine java idomitás és a tulajdonos által való használat után ismét beosztatik az anyakanczák sorába; a többiek helyben adatnak el. Az anya-kanczák Sár-Szent-Miklóson, a kancza csikók Egresen, a mén-csikók Duna-Adonyban tartatnak. Az idomitás Duna-Adonyban történik.

20. Előszállási ménes.

A zirczi apátság előszállási ménese.

Tulajdonosa: A zirczi apátság.

A ménes helye: Előszállás puszta, Fejérmegye, posta, távirda és vasuti állomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtokterület: 5500 kat. hold.

A ménes a XVII. század első évtizedében a zirczi apátság által alapittatott. Az anya-kanczák használati lovakul szolgálnak s azok végzik a ménes major összes gazdasági munkáit 12 hármas fogatu igában; a többi kancza, vagy az előrehaladott vemhességi állapotban lévő kanczák szabadon járnak. A ménesben ezidőszerint az alábbi mének használtatnak: Dragonier I angol félvér, apja Dragonier angol telivér, anyja Fakus III, angol félvér, előszállási nevelésü magán-mén, az uradalom tulajdona. North-Star VII, apja North Star IV, anyja Furioso XII, állami bérmén és egy másik, North-Star mezőhegyesi angol fajta, szinte állami bérmén. A ménes 65 darab, angol félvér anyakanczával bir. Összes lóállománya mintegy 250 darab. Elletési rendszere a tavaszi, februártól május hó végéig.

A ménes, mely kezdetben arabs jellegü volt, jelenleg angol félvér jellegel bir. A ménes feladata 168—178 cm. magas, mély, széles és erős csontu lovak nevelése, de e mellett, hogy hosszabb utakat is sebes menetben, egészségük veszélyeztetése nélkül megtegyenek, s igy aránylag könnyü mozgásuak, szívósak és kitartók legyenek.

A ménes felnevelési rendszere: A hámban használt tenyész-kanczák, az idomitás alatt levők és használati lovak télen-nyáron egyenlő takarmányozásban részesülnek. Nyáron: májustól október 31-ig az Előszálláson levő minden évjáratbeli méncsikók gyeplegelőn, szénakaszálás után pedig réteken tartatnak. A ménesmajorban a fiaskanczák a kancza s herélt csikók szintén gyeplegelőn, szárazabb időjárás alkalmával pedig rétlegelőn keresik élelmöket. A legeltetés mellett az öregebb vagy gyenge fiaskanczák 5 kg. zabot kapnak hetenként. Az igában levő kanczák naponként 6 kg. zabot és 6 kg. szénát; az idomitás alatt levő kanczák 4·5 kg. zabot és 6 kg. szénát naponként. Télen az éves és kétéves kancza-, herélt- és méncsikók 3 kg. zabot, répát és 8 kg. szálas takarmányt kapnak, a választott csikók pedig 4 kg. zabot, répát, árpadarát és 5 kg. szénát.

Valamennyi felállitásra kerülő csikó először nyereg alatt idomittatik s csak miután nyereg alatt már betanult, fogják hámba.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A tenyész-kanczáknak kiszemelt 4 évesek október hóban Előszálláson idomitásra felállitatnak s ha kellően járnak hámban, igás fogatokba osztatnak be. A többi számfeletti négy évest részint mint kocsis-lovat, részint mint hátas lovat adják el. A 3 éves méncsikókat eziránt fenálló egyezség alapján a magyar állam veszi meg darabonként 1600 koronáért. A herélt lovak átlag darabonként 1200—1400 koronáért, a hintós lovak párban 2400—3200 korona árban kelnek el.

21. Földszigeti tenyészet.

Br. Berg Miksa földszigeti tenyészete.

Tulajdonos: báró Berg Miksa.

A ménes helye: Földszigeti béruradalom. Sopron vármegye. Posta, távirda és vasuti állomás: *Csorna.*

A tenyészetet 1883-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta. A kanczák a *csornai állami* fedeztetési állomás ménjeit veszik igénybe.

Állomány 10 drb angol félvér anyakancza; az egész állomány 50 drb. Elletés tavaszkor. Nyáron természetes legelőn járnak a kanczák. Tenyésztési irány: nemes angol félvér ló nevelése.

A számfeletti lóanyagot darabonként 1200—1400 korona közötti árban adják el.

22. Egyedi ménes.

Egyedi Arthur egyemenese.

Tulajdonosa Egyedi Arthur.

A ménes helye: Egyed, Sopronmegye, u. p. távirda és vasut-állomás: Egyed-Csanak.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4200 k. hold.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1882-ben alapitotta.

Fedező ménjei: Harvester (Sterling—Wheat Ear) és Poroszló (Bálvány-Bead Roll) angol telivérek.

A ménesben *15 angol telivér* és 40 drb angol félvér anyakancza van. Az angol telivér anyakanczák a következők: Queen's Colour, Néni, Calypso, Knight's Fee, Bojtorján, Black Agnes, Bella, Tarcsa, Baba, Syltebo, Marilla, Ben Ida, Mutassa, Philine és Gond.

A ménesből eddig a következő nevezetesebb lovak kerültek ki: Filkó, Vendég, Kópé, Barázda, Szolgabiró, Káplár, Buda, Vőlegény. Az egész lóállománya a ménesnek 140 drb körül. Elletési rendszere a tavaszi. Tenyésziránya — eltekintve az angol telivértől — nemesebb angol félvér jellegü hátas és hintós lovak nevelése.

A ménes mesterséges legelőn jár.

A számfeletti lovak vér és egyedek szerint 800 koronától 4000 koronáig terjedő árban lesznek eladva.

23. Fülesi ménes.

Gróf Zichy Jakab fülesi menese.

Tulajdonosa: Gróf Zichy Jakab.

A ménes helye: Füles, illetőleg a fülesi uradalomhoz tartozó Mária-major. Sopron vármegye; posta helyben, távirda: Horpács vagy Német-Keresztur. Vasut-állomások: Sopron-Lövő, Kövesd, Nagy-Czenk, Hidvégség.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok: a Mária-majorhoz tartozó birtokrész összterülete 850 k. hold, a legelő, melyen a ménes jár, 300 k. hold.

A ménes alapittatott jelenlegi tulajdonosa által 1899-ben. Az anya-kanczák kizárólag csakis tenyésztésre alkalmaztatnak, más használati czélra nem szolgálnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes fedező ménjei: a kanczák egy részét a kisbéri törzsmének fedezik, ezidőszerint azonban Maros angol telivér, állami bérmén fedez a ménesben, apja Edgar, anyja Melissa.

Az anyakancza-állomány jelenleg 18 darab, ezek közül 1 darab lipizai, 1 darab arab félvér, 2 darab ismeretlen leszármazásu, 2 darab *angol telivér* és 12 darab angol félvér, melyek nagy részét az állami ménesekből szerezték be. A lóállomány egészben mintegy 50 darab A telivér kanczák kivételével határozott elletési rendszer nincsen.

A ménes tenyésztési iránya: magas angol félvér tenyésztés, fősulylyal az erős csontozatra s a lehető nagy testre; tartós kocsi és háti lovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: Nyáron, sőt késő őszig szabadon legel, erőtakarmányt azonban egész éven át kap, sőt a legelő fogytával nyáron még zöld takarmányt is étetnek. A ménes számára kijelölt legelő, természetes, esetleg azonban őszszel a legelő közelében fekvő lóheréseket is járja.

A ménes számfeletti lóanyaga mikénti értékesitése:

A mennyiben az éves méncsikók az állam által esetleg megvásároltatnak, ezek éves korban, a be nem váltak és a kanczák pedig 4 éves korában, mint hámos lovak adatnak el. Tekintve a tenyészanyag minőségét és a szándékolt csikónevelési rendszert, mely mellett a csikók megfelelő kifejlődése várható, remélhetőleg 1200 korona átlagár lesz elérhető az idomitott lovakért.

24. Dákai ménes.

Gróf Batthyány Elemér dákai menese.

Tulajdonosa: gróf Batthyány Elemér.

A ménes helye: Dáka, Veszprém megye, posta helyben, távirda és vasuti állomás: Pápa.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 2200 k. hold.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1889-ben.

Saját ménnel a ménes nem rendelkezik, mivel a ménes-tulajdonos angol telivér ménje, Gaga (Galopin—Red Hot) a kisbéri állami ménesben van elhelyezve. A ménes kanczáit állami és magán telivér ménekkel fedeztetik. A ménes *6 angol telivér* anyakanczával rendelkezik, névszerint: Margot (Gaga—Mutiny) Mutiny (Scottish Chief—Mutina) Red—Hot (Isonomy—Red Flag) Red Rose (Kisbér öcscse—Red Hot) Orpheline (Waisenknabe—Red Hot) Legalité (Talpra Magyar Legyes), utóbbi kancza gróf Batthyányi Elemér, Herczeg Pálffy Miklós, Szemere Miklós és gróf Degenfeld Imre közös tulajdonát képezi.

A dákai ménesből kikerült kiválóbb versenylovak.

A ménesből eddig a következő nevezetesebb versenylovak kerültek ki: Gaga (Galopin—Red Hot). A következő versenyeket nyerte: «Oesterreichisches Derby». «Esterházy Memorial», «Alagi-dij», «Király-dij», stb. Ganache (Galopin—Red Hot) nyerte a következő versenyeket: «Király-dij», «St.-Leger», «Grosser Preis» von Hamburg», «Lovaregyleti dij», «Szt.-László-dij» és «Austria-Preis». Mindig (Gaga—Mutiny) mén nyerte mint 2 éves a «Neulings-Rennen»-t Wien és a «Wiener Criterium»-ot; mint 3 éves az «Alagi dij»-at és a «Király dij»-at.

25. Bakony-szombathelyi ménes.

Gróf Esterházy Béla bakony-szombathelyi menese.

Tulajdonosa: gróf Esterházy Béla.

A ménes helye: Bakony-Szombathely, József-major, Veszprém megye, u. p., távirda- és vasutállomása: Kisbér.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1878-ban.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes rendszerint a kisbéri állami ménes telivér ménjeit veszi igénybe. Állomány 7 darab angol telivér anyakancza, és pedig névszerint:

Ábránd apja Dangu anyja Azalia, Czella apja Dangu anyja Clematis, Lelény apja Craig Millar anyja Leila, Bánat apja Kalandor anyja Leila, Lea apja Verneuil anyja Leila, Birólánya apja Biró anyja Leila, Bánatos apja Galaor anyja Bánat.

A ménesből kikerülő csikókat helyben a ménes tulajdonos idomitja. A ménesből eddig a következő jobb versenylovak lovak kerültek ki: Lelény, Bánatos és Dante; utóbbi a többek között megnyerte a «Helenenthaler Preis»-t is. (Utóbbi mén 1901-ben az állam által megvásároltatott s ezidőszerint mint törzsmén Kisbéren áll. E ménesben nevelt lovak eddig mintegy 100,000 korona összeget nyertek.

26. Devecseri Esterházy ménes.

Gróf Esterházy Ferencz devecseri menese.

Tulajdonosa: gróf Esterházy Ferencz.

A ménes helye: Devecser és Pagonylakási puszta. Posta, távirda és vasuti állomás: Devecser, Veszprém vármegye.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok területe 800 k. hold. A ménest 1885-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta. Az anyakanczák, az idősebb és jobb vérüek kivételével gazdasági igás lovakul használtatnak.

A ménesben levő angol telivér magán mének: 1. Ajándék (Waisenknabe—Boston Maid). 2. Paskal malom (Gombócz—Csecse).

Állománya 24 darab angol félvér anyakancza. Összes lóállománya 125 darab. Elletési rendszere: tavaszi. Tenyésztési iránya: nemesebb hintós- és vadászlovak, valamint a hadsereg részére pótlovak nevelése. A ménes egész nyáron át természetes legelőn jár. Az anyakanczák télen-nyáron, valamint a csikók 2 éves korig zaboltatnak. A felállitott csikók mielőtt kocsiba tanittatnának, lovagolva lesznek.

A számfeletti csikók 4 éves korban nyersen 600—650 korona közötti árban adatnak el.

27. Rédei ménes.

Gróf Esterházy Imre rédei ménese.

Tulajdonosa: Gróf Esterházy Imre.

A ménes helye: Réde, Veszprém megye. Posta-, távirda- és vasuti állomás: Kisbér.

A ménest 1861-ben gróf Esterházy Imre alapitotta.

Rendszerint magánmén áll a ménes rendelkezésére. Ez időszerint Theodore angol telivér (Sir Bevys—Magdala).

Állománya: *6 darab angol telivér* anyakancza.

A ménes tenyésztési iránya kevésbbé a versenyló, mint inkább a kocsihasználatra szánt ló és a hátasló nevelése.

28. Igali ménes.

Gróf Esterházy Móricz örök. igali menese.

Tulajdonosa: Gróf Esterházy Móricz örökösei.

A ménes helye: igali major. Veszprém megye. Pósta-, távirda-, vasuti állomás: Pápa.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok: a pápa-ugodi hitbizomány igali majorsága: 426 k. hold. A ménest 1878-ban gróf Esterházy Móricz alapitotta. Az anyakanczák a kisbéri állami és egyéb magánménekkel fedeztetnek. Állománya: 15 darab angol telivér anyakancza, és pedig névszerint az alábbiak:

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Gróf Esterházy Móricz örök. angol telivér anyakanczái.

1. Pistache apja Gunnersbury anyja Ginevre, 2. Sollich apja Chamant anyja Vitan, 3. Vinaigrette apja Przedswit anyja Voltige, 4. Lilinokalani apja Craig Millar anyja Paraibl, 5. Leptosyne apja Ugod anyja Rolla, 6. Partisane apja Doncaster anyja Paraibl, 7. Ranavalo apja Morgan anyja Paraibl, 8. Klimbim apja Ugod anyja Rolla, 9. Voltige apja Buccaneer anyja Voltella, 10. Borealis apja Cambuscan anyja Boadicea, 11. Interregnum apja St. Gatien anyja Interim, 12. Rape of the Lock apja Victorious anyja Maidenhair, 13. Palmarum apja Stronzian anyja Palmflower, 14. Angostura apja Ugod anyja Meruda, 15. Palmflawer apja The Palmer anyja Nixe.

A ménes 1 éves csikai rendesen árverés utján eladatnak, mivel ujabb időben trainingbe nem adatnak.

A ménesből alábbi jobb versenylovak kerültek pályára: 1. Heidelbeer apja Landlord anyja Themenau, 2. Coute qui Coute apja Rontó anyja Themenau, 3. Giardinetto apja Gunnersbury anyja Ginevra, 4. Pistache apja Gunnersbury anyja Ginevra, 5. Partagas apja Vernuil anyja Paraibl, 6. S. Wolfgang apja Vernuil anyja Paraibl, 7. Purzbichler apja Doncaster anyja Paraibl, 8. Prado apja Doncaster anyja Paraibl, 9. Lilinokalani apja Craig Millar anyja Paraibl, 10. Ranavalo apja Morgan anyja Paraibl, 11. Vinaigrette apja Przedwit anyja Voltige, 12. Voltigeur apja Galaor anyja Voltige, 13. Szt. Gál apja Waisenknabe anyja Borealis, 14. Pogányló apja Bálvány anyja Borealis, 15. Tripoteuse apja Triumph anyja Borealis, 16. Trivial apja Triumph anyja Vinaigrette, 17. Jacob apja Buccaneer anyja Boadicea, 18. Ugod apja Buccaneer anyja Boadicea, 19. Ahasverus apja Vernuil anyja Dosia, 20. Juckpulver apja Stronzian anyja Jadwiga, 21. Vigszinház apja Triumph anyja Jadwiga.

29. Déghi ménes.

Gróf Festetich Pál déghi ménese.

Tulajdonosa: Gróf Festetics Pál.

A ménes helye: Dégh. Veszprém megye. Pósta: helyben, távirda: Szilas-Balhás, vasuti állomás: Lepsény v. Sárbogárd.

A ménes bekeritett legelőn jár. Ménje: Kisbér öcscse után nevelt állami angol félvér bérmén, utóbbi időben az államtól Statesman (Marden—Stately) angol telivér ment bérlik.

Állománya 10 darab magas vérü angol félvér és *2 darab angol telivér* anyakancza.

Összes lóállománya: 25—30 darab. Elletési rendszer: tavaszi, kivételesen tél elején is elletnek.

A ménes tenyésztési iránya: angol telivér tenyésztés verseny czélokra, s félvéreket jó használati lovakul. A ménes korláttal ellátott tágas, mesterséges legelőn jár késő őszig.

A számfeletti lovak 3 és 4 ezer korona közötti árban adatnak el.

30. Szolgagyőri ménes.

Hunkár Dénes szolgagyőri ménese.

Tulajdonosa: Hunkár Dénes.

A ménes helye: Szolgagyőr, Veszprém megye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Kisbér.

Alapittatott 1822-ben Hunkár Antal által s ezen idő óta a méneskönyvet pontosan vezetik. Az anyakanczákat a ménesbe történt besorozásuk után többé nem használják. A ménesben levő fedező mének: 1. Nyakas, saját nevelésü

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

félvér, apja Gunnersbury kisbéri félvér, anyja Párta Hajnal után. 2. Eclair, telivér, apja Fenék, anyja Echo, állami bérmén. A ménes állománya 30 darab angol félvér anyakancza. Összes lóállománya mintegy 80 darab. Tavaszi elletési rendszer lesz követve. A ménes tenyésztési iránya: nehéz teher alá, hátas, valamint hintós lovak nevelése, sulyt helyezve a lovak sárga szinére.

A ménes felnevelési rendszere: A csikók 5 hónapig anyjok mellett maradnak, elválasztás után $7^1/_2$ liter zabot és szénát kapnak naponta és fejenként 1 éves korukig, azután 6 liter zabot és tavaszi szalmát egész 2 éves korukig, ezt követőleg télen répát és tavaszi szalmát. Az anyák ellés után 6 liter zabot kapnak, még a legelőre ki nem mennek. A legeltetési idény alatt az egész ménes tavaszi szalmát kap. A legeltetés kezdődik április végén és tart mig a hó őszszel le nem esik. Az istállók egész télen nyitott kapukkal vannak és igy meghülés, köhögés elő nem fordul. Májustól szeptemberig a ménes természetes legelőn jár, szeptembertől telelésig mesterséges legelőn. Az eladó $3^1/_2$ éves csikók részint kocsiba, részint nyereg alatt betanittatnak, s naponként kellőleg mozgattatnak egész az eladásig. Az anyakanczáknak kikeresett egyedek 4 éves korban felállittatnak és erős kipróbálás után soroztatnak be anyakanczákul. A kipróbálás kocsi előtt vagy nyereg alatt saját használatban történik.

Az állammal ménfelnevelési egyesség állván fenn, az alkalmas 3 éves mének az állam részére megvásároltatnak. A számfeletti lovak október hónapban felállittatnak, s részint mint hátaslovak katonatiszteknek, avagy külföldre adatnak el, a kisebb méretüek pedig mint katonai pótlovak értékesittetnek. Az eladó lovak 700 koronától 1500 koronáig terjedő árban talál vevőre.

31. Hathalmi ménes.

Ihász Lajos hathalmi ménese.

Tulajdonosa: Ihász Lajos.

A ménes helye: Hathalom és Felső-Répás puszta, Veszprém megye. U. p. Lovász-Patona, távirda- és vasuti állomás: Varsány.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 2700 k. hold.

A ménest 1829-ben néhai nemes Ihász Sándor táblabiró alapitotta s ennek fia Imre is fentartotta, 1874 óta jelenlegi tulajdonosa birja, ki lőrintei birtokán is alapitott ménest, melyet 1855-től kezdve a hathalmival egyesitett. A ménesben előbb állami bérmének voltak, 7 év óta azonban magánmének fedeznek. Leginkább Furioso (Mezőhegyesről), azután angol félvérek. Közben 3 angol telivér is alkalmaztatott. Jelenleg «Ibolya» előszállási nevelésü Furioso mén van használatban. A ménesben összesen 33 anyakancza van, melyek közül *3 angol telivér*, 21 angol félvér és 9 drb fogarasi és Terezováczi lipizai fajtáju. Utóbbiaktól azonban csak a tulajdonos jukker fogatába neveltetnek lovak. Összes lóállománya 90 drb. Elletési rendszere: februártól májusig.

A ménes tenyésztési iránya, nehezebb hátasok és könnyebb kocsilovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: A kanczák, ha dolgoznak, naponti 10 liter zabot kapnak fejenként. Ménesen: októbertől a leellésig naponta 5 liter, leellés után 10 litert. E mellett nyáron legelőn vannak, de éjjelre zöldtakarmányt: luczernát, baltaczimet, vagy lóherét — később száraz takarmányt kapnak. A csikók 1 éves korukig 3—7 liter zabot naponta, azután a ménesen naponta 2 litert, a két éves 1 litert, a 3 éves semmi zabot. Felállitás után naponta 6 litert, mely adag emelve lesz 12 literig fejenként. A ménes éjjelre mindig kap takarmányt, s jó természetes, részben rétszámba menő legelő, ezenkivül rét és herések is állanak rendel-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kezésére. A felállitott lovakat előbb nyereg alatt idomitják, s csak később hámban, az anyakanczáknak kiszemeltek csupán megfelelő kipróbálás után osztatnak a ménesbe.

A ménes számfeletti anyagából az éves méncsikók az államnak szoktak felajánltatni megvétel végett. A 3 éves és idősebbek értékük szerint adatnak el, 600 koronától 2000 koronáig menő árban, részint magánosoknak, részint pedig a hadsereg csikótelepei részére, avagy pótlovakul.

32. Pusztaperváti ménes.

Jékey Albert puszta-perváti menese.

Tulajdonosa Jékey Albert.

A ménes helye: Puszta-Pervát, Veszprém megye. U. p.: Mező-Eörs, távirda- es vasuti állomás: Kisbér. (Magánhasználatra távbeszélő összeköttetés Kisbérrel, vasuti állomás.)

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 372 k. hold. Jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1888-ban. A ménesben alábbi angol telivér ének vannak felállitva:

Xaintrailles (Flagiolet—Delliane), Acrobat (Trapèze—Nadine), Abonnent (Przedswit—Aschenbrödel), Mindig (Gaga—Mutiny), Kegyur (Kisbér öcscse—Kedves), Doria (Donovan—Adria).

Jékey Albert angol télivér anyakanczái Perváton.

A tulajdonos összesen *11 angol telivér* anyakanczával rendelkezik, melyek a következők: 1. Francesca apja Kegyúr anyja Inflagranti, 2. Sans Gène apja Pásztor anyja Shnapshot, 3. Fongère apja Bocage anyja Janette, 4. Lovrana apja Kegyúr anyja Lagune, 5. Marasca apja Beauminet anyja Lady-Mary, 6. Magus-Africanerin apja Magus anyja Africanerin, 7. Tschapperl apja Kegyúr anyja Niniche, 8. War Axe apja Ugod anyja War painte, 9. Silesia apja Abonnent anyja Silvaplana, 10. Ambra apja Kisbér öcscse anyja Quina, 11. Baldy apja Bocage anyja Lambert.

A ménesből kikerülő éves csikókat rendszerint nyilvános árverésen adják el. részben azonban trainingbe is adatnak.

Ugyancsak ebben a ménesben van elhelyezve *Lebaudy Róbert* franczia tenyésztő tulajdonát képező *33 drb angol telivér* anyakancza, melyek a követt kezők:

Buchanan-Mare apja Buchanan anyja Panada, Cadeby Belle apja Barcaldine anyja Lady Cadeby, Debatte apja Pumpernickel anyja Djelma, Grass Chat apja Hagioscope anyja Stone Chat, Janetta apja Isonomy anyja Jannette, La Fleur apja Barcolet anyja La Flute, Ramette apja Mortemer anyja Réine, Shrew Ash apja Help anyja The Rowan, Spicy apja Melton anyja Mirobolante, Zarah apja Doncaster anyja Fenella, Kritik apja Kisbér öcscse anyja Kunst, Hóvirág apja Kisbér öcscse anyja Helena, Veronica II. apja George Frederick anyja Chieftains Doughter, Corinna apja The Abbot anyja Stillroom Maid, Mégere apja Florentine anyja Diablesse, Rose Marie apja Galliard anyja Rose Wreath, Berceuse apja Trayles anyja Ramette, Grófnő apja Stronzian anyja Rolla, Sisterhood apja Master Kildara anyja Charity, Barriére apja Bend'or anyja Palisede, Réve d'Amour apja Petronel anyja Réve d'Or, Ma Belle apja Tristan anyja Shall we Remember, Arabella apja Barcaldine anyja Belimperia, Bottine apja Royal Hampton anyja Lady Verdant, Puszta apja Peter Flower anyja Ricotta, Flower O'the May apja Springfiel anyja Celandine, Bougivall apja Tristan anyja Zanzibar, Zanzibar apja Sterling anyja Lady Peremount, Banderilla apja Thurio anyja Bannerol, Guelder

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Rose apja Hampton anyja Gallantry, Shall we Remember apja Clairvaux v. Isonomy anyja Sonsie Queen, Our Dance apja Saraband anyja Our Mary, Ambrosia apja Metcalf anyja Ágota.

A perváti ménes, illetve telep oly kiváló szakértelemmel van berendezve, hogy itt nemcsak az ottani elsőrangu mének által leendő fedeztetés czéljából, hanem egyébként, gyógykezelés és üdülés végett is, tekintélyes angol telivér, illetve verseny-anyag nyer elhelyezést. Kiválóan alkalmas ez a telep ily czélra már fekvésénél fogva is, amenyiben egészen közel esik a kisbéri állami méneshez s igy a Perváton elhelyezett kanczák még zord idő esetén is átvezethetők a Kisbéren álló törzsménekhez, s Kisbér közelsége a Perváton elhelyezett anyag szakszerü állatorvosi felügyeletét és kezelését is lehetővé teszi a kisbéri állami állatorvosok igénybevétele által.

33. Miklósfalvi ménes.

Tulajdonosa: Markhofi lovag Mautner Victor.

Mautner Victor miklósfalvi ménese.

Alapittatott 1897-ben.

Erről a ménesről itt történik emlités, mivel anyakanczái az ujabb időben szintén Jékey Albert ur perváti ménesében vannak elhelyezve. Az anyakanczák azonban részben a perváti, részben a kisbéri állami ménekkel fedeztetnek, miért is saját ménnel a ménes nem rendelkezik. A nevezett tulajdonosnak 12 drb angol telivér anyakanczája van, ezek névszerint a következők: 1. Arlette, Vinea Duchess of Albany. 2. Aspasia, Stronzian—Aida. 3. Brabantine, Stronzian—Lady Clifden. 4. Duna, Dunure—Narcissa. 5. Flóra, Milon—Irén. 6. Glosterbelle, Gloucestershire—Harmonia. 7. Hableány, Balvarran—Getroffen. 8. Hampton figlia, Hampton kancza. 9. Millionaria, Macheat—Snapshot. 10. Minnewaska, Hanover—Alice May. 11. Tindirindi, Gunnersbury—Maud K. 12. Electra, Stronzian—Esther.

Mautner Victor angol telivér anyakanczai.

Ezen tenyésztésből eddig az alábbi nevesebb versenylovak kerültek ki:

Mary Diamond. Nyerte «Kottingbrunner Handicap»-ot. Budapest: «2 évesek handicapját». Wien: egy «Handicap»-ot.

A ménes fennállása óta mintegy 18,000 k. összeget nyert lovaival.

34. Dákai belmajori ménes.

Tulajdonosa; Pentz József uradalmi bérlő.

Pentz József dakai ménese.

A ménes helye: Dákai major, Veszprém megye. Posta: Dáka, távirda és vasuti állomás *Pápa* és Mezőlak.

A tenyészet elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1333 k. hold.

Alapittatott 1875-ben jelenlegi tulajdonosa által. Az anyakanczák felerészben szabadon járnak az egész éven át, felerészben pedig használati lovakul szolgálnak, olykép, hogy minden második évben hevernek és minden második évben használják. A ménesben ezidőszerint «Náczi» (Dunure—Almádi) angol telivér mén fedezi.

Állománya 12 drb anyakancza, ezekből *2 drb angol telivér*, 10 drb angol félvér. A tenyészet összes lóállománya 50 drb körül váltakozik. Tenyésztési iránya: magas vérü angol félvér ló nevelése. A kanczák egy része, és az évjáratok nyáron természetes legelőn járnak. A felállitott csikók mindenekelőtt nyereg alatt idomittatnak. A számfeletti lovak, a katonai csikótelepek részére 600, mint pótlovak 650—700, és a kiválóbb példányok, mint luxuslovak 800—1200 korona árban lesznek eladva.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

35. Nagydémi ménes.

Szabadhegy Kálmán nagydémi menese.

Tulajdonosa: Szabadhegy Kálmán.

A ménes helye: Nagy-Dém. Veszprém megye. u. p. Lovász-Patona, távirda és vasuti állomás Gyömörő vagy Varsány.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 700 k. hold. A ménest 1872-ben alapitotta Szabadhegy Antal.

A kanczák szabadon járnak, csupán a meddők használtatnak a gazdaságban mint igás lovak. A ménesben jelenleg Teszér apja Landlord anyja Hebe, angol telivér mén fedez, mely a tulajdonos sajátja. Ezelőtt szintén angol telivér, névszerint Királyfi apja Hastings anyja Kedvesem, még régebben Kemény kisbéri félvér, valamint Nonius fajtáju mén is volt alkalmazva.

Állománya 25 drb angol félvér anyakancza. Összes lóállománya 80 drb. körül váltakozik. Az elletés január hótól május közepéig tart. A ménes tenyésztési iránya, erős csontos hátas és hintós lovak nevelése. A ménes, kezdve május hó 1-től természetes, jó legelőn jár, az anyakanczák este zöld takarmányt, a szopós csikók zabot, az 1 éves csikók naponta 4 liter zabot, a 2 évesek 2 liter zabot kapnak, mig a 3 évesek gyengébb takarmányozásban részesülnek. Ha az időjárás rendes, kijár a ménes a legelőre, a mellett az anyakanczák, valamint a választott csikók herét vagy baltaczimet s azonfelül naponta 9 liter zabot kapnak fejenként, a 2 és 3 évesek szénát, és tavaszi szalmát. Az anyakanczák ketreczekben szabadon vannak, a csikók edzésüket előmozditandó szabadon, kifutókkal ellátott ajtónélküli szinekben vannak egész télen át.

A fiatal kanczák közül a legjobbak ki lesznek választva anyakanczáknak, a többit november elején lekötik és nyereg alatt naponta jártatják. Az anyakanczáknak megmaradók hámba betanittatnak.

A ménes éves csikai az államnak ajánltatnak föl megvételre. A 3 éves csikók a katonai csikótelepekbe kerülnek. A jobb egyedek belovagoltatnak anyira, hogy a lovast tűrjék, s mint hátas lovak katonatiszteknek eladatnak. A csikótelepekre alkalmas csikók 650, az értékesebb 4 évesek 1200—2000 koronáig terjedő árban lesznek eladva.

36. Nagy-Vázsonyi ménes.

Báró Todesco Ede örökösei nagyvázsonyi ménese.

A ménes tulajdonosai: Báró Todesco Ede örökösei.

A ménes helye: Nagy-Vázsony, Veszprémmegye, posta, távirda és vasuti állomás helyben.

A ménes elhelyezésére szolgálo birtok 16.000 k. hold.

A ménest az uradalmi igazgatóság 1874-ben alapitotta.

Az anyakanczák legnagyobbrészt munkára használtatnak. A ménes anyakanczái rendszerint állami ménekkel fedeztetnek, vagy helybeli fedeztetési állomáson, vagy az uradalom által az államtól bérelt mén által.

Állománya 30 drb angol félvér és *1 drb angol telivér* anyakancza. Összes lóállománya mintegy 90 drb. Elletési rendszere a tavaszi. Tenyésztési iránya: könnyü hintós és háti lovak nevelése. A ménes évjáratai, nyáron Zala megyében fekvő Szépliget község határában levő erdei legelőn járnak, télen istállókban széna és zabtakarmányon tartják. A csikók 4 éves korukban állittatnak fel s külemük és vérmérsékletük szerint hámba vagy nyereg alatt idomittatnak.

A számfeletti lovak pótlóként vagy magánhasználara darabonként 700—1000 koronáig terjedő árban adatnak el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

37. Pölöskei angol telivér ménes.

Báró Uechtritz Zsigmond pölöskei menese.

Tulajdonosa: Báró Uechtritz Zsigmond.

A ménes helye: Pölöske, Veszprém megye.

A ménes kanczáit magán- és állami angol telivér ménekkel fedezteti.

A ménes állománya *24 drb angol telivér anyakancza*, melyek névszerint a következők: Alpine (Doncaster—Contremine), Analogy (Cambuscan—First Lady), Analyse (Waisenknabe—Analogy), Angélique (Bálvány—Analogy), Ballerina (Pancake—Balleteuse), Balleteuse (előbb Tikmony rényе, Gunnersbury—Briseïs), Baronesse Sarolta (Baccaneer—Trippaway), Bohó (Vinea—Lady-Bohun), Camée (Camballo—White Poppy), Corinthian Cate (Wild Oats—Crinon), Domencia (Creag Millar—Galante), Entziana (Aaron—Speculation), Ilidze (Entreprise—Camée), Kedves (Kegyur—Messalina), Kisböske (Gunnersbury—Veile), Messalina (Gunnersbury—Manuella), Metella (Metalliat—Balleteuse), Pamela (Pancake—Messalina), Pasqualine (Bálvány—Kallu), Pity the blind (Waisenknabe—Kallu), Rosa-Bonheur (Doncaster—Barones Sarolta), Rozi (Gunnersbury—Analyse), Sardinia (Charibert—Stiletto), Torkos (Verneuil—Panique).*

38. Nórápi ménes.

Walla Géza norapi menese.

Tulajdonos: Walla Géza.

A ménes helye: Nóráp, Veszprém megye. U. p. Pápa-Kovácsi, távirda- és vasutállomás: Pápa.

Tulajdonos 1894-ben alapitotta. Az anyakanczák munkára használtatnak. A ménesben egy «Noráp» (Billikom—Bianka) saját angol telivér mén fedez. Állománya 30 drb, *közöttük 8 drb angol telivér*. Összes lóállománya mintegy 90 drb. A kanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési iránya: a hadsereg részére alkalmas hátaslovak nevelése.

Felnevelési rendszere: A ménes természetes legelőn jár. A szopós csikók éves korukig 3 kg. zabot és 3 kg. szálas takarmányt kapnak; 2 és 3 évesek szalmát és ugyancsak 3 kg. egyéb szálas takarmányt kapnak fejenként.

A számfeletti felállitott lovak, illetve csikók nyersen adatnak el s igy előzőleg idomitásban nem részesülnek. Az éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A 3 és 4 évesek a katonai csikótelepeknek, illetve pótlóként adatnak el 600—700 korona átlagár mellett.

39. Puszta-szent-mihályfai ménes.

Wertheim M. fiai puszta-szt.-mihályfai ménese.

A ménes tulajdonosai: Wertheim M. Fiai.

A ménes helye: Puszta-Szent-Mihályfa, Veszprém megye. U. p. és távirda: Enying, vasutállomás: Szt.-Mihályfa, feltételes megállóhely a győr-veszprém-dombovári vasutvonalon vagy Lepsény (egy órai távolságra a déli vasut vonalán).

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: Szt.-Mihályfa, mely birtok a mezőkomáromi uradalomhoz tartozik, ennek területe 3600 k. hold.

A ménes 1871-ben alapittatott jelenlegi tulajdonosa által. A tenyészkanczák egyrészt könnyebb gazdasági munkákra használtatnak, másrészt pedig, leginkább idősebb korban, a ménesben járnak, de használatban valamennyi ki lesz előzőleg próbálva. A ménesben állami bérmének fedeznek, legtöbbnyire angol félvérek, hosszabb ideig Furioso-, Palestro-, Ostreger-, Game-Cock-, Verneuil-származásu mének használtattak.

* Az újabban beosztott anyakanczák nem lettek felvéve.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Utolsó 3 évben pedig «Álom» (Gunnersbury—Corundrum) angol telivér mént bérlik az államtól Állománya 35—45 drb angol félvér anyakancza között váltakozik. A törzskanczák a herczeg Batthyány-féle enyingi és nyéki uradalmak méneseiből származnak. *Angol telivér kancza 3 drb van.* A ménes összes lóállománya: a használható lovakat beleszámitva 100—120 drb között váltakozik. A ménes elletési rendszere: tavaszi. Tenyésztési iránya: jó, katonai hátasló tenyésztése, főként tiszti lovakul, tehát jó hát, tetszetős külem, jó mozgással, szivósság mellett.

A ménes felnevelési rendszere: A csikók választás után fejenként 3—3½ kg. zabot és elsőrendü szénát kapnak egy éves korukig, mig a legelőre kimennek; a legelőn is 2 éves korukig állandóan zabolva lesznek. A téli takarmány állandóan 2—3 kg. zab fejenként, répa és szálas takarmány. A ménes természetes (hullámos terület) legelőn jár.

A székesfehérvári ménteleposztály területén

A székesfehérvári ménteleposztály területén felsorolt ménesek anyagának összesitése.

folyó száma	A ménes tulajdonosa	helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül a. f.	a. f.**	ar.	non.	ug.	l.	h.	egy
1	Gróf Cziráky Antal	Puszta-Börgönd	Fejér	30	.	30	.	.	.	.	.	.
2	Deutsch Gábor	Puszta-Torna		30	1	29	.	.	.	.	.	.
3	Dreher Antal	Puszta-Erdőhát		53	41	12	.	.	.	.	.	.
4	Dr. Gardony Antal	Dinnyés		16	.	8	.	8	.	.	.	.
5	Grünfeld Jakab	Iszka-Szt-György		28	.	10	.	.	.	.	18	.
6	Gr. Károlyi József	Igari puszta		18	.	.	.	.	.	.	18	.
7	Kégl György	Kisfalud		12	2	10	.	.	.	.	.	.
8	Lövy Jenő	Felső-Álap		12	.	10	.	.	2	.	.	.
9	Luczenbacher Miklós	Pettend		40	40	.	.	.	.	.	.	.
10	Gróf Nádasdy Ferencz	Agárd		12	.	.	.	.	.	.	12	.
11	Gr. Nádasdy Ferencz	Nádasd-Ladány		20	.	20	.	.	.	.	.	.
12	Schwarz Lázár	Szabad-Battyán		40	.	40	.	.	.	.	.	.
13	Strasser Zsigmond	Kis-Perkáta		26	.	26	.	.	.	.	.	.
14	Báró Trauttenberg Frigyes	Moór		20	2	18	.	.	.	.	.	.
15	Gr. Wimpfen Siegfried	Ercsi		86	8	62	.	.	16	.	.	.
16	Gr. Zichy János	Zichy-Ujfalu		15	1	10	.	.	4	.	.	.
17	Gr. Zichy János	Nagy Láng		50	.	50	.	.	.	.	.	.
18	Gr. Zichy Jenő	Felső-Szt.-Iván		65	.	65	.	.	.	.	.	.
19	Id. Gr. Zichy Nándor	Sár-Szt-Miklós		70	12	58	.	.	.	.	.	.
20	Zirczi apátság	Előszállás puszta		65	.	65	.	.	.	.	.	.
	Fejér vármegye területén felsorolt 20 ménesben van összesen			708	107	523	.	8	22	.	48	.
21	Báró Berg Miksa	Földsziget	Sopron	10	.	10	.	.	.	.	.	.
22	Egyedi Arthur	Egyed		55	15	40	.	.	.	.	.	.
23	Gr. Zichy Jakab	Füles		18	2	12	1	.	.	1	.	2
	Sopron vármegye területén felsorolt 3 ménesben van összesen			83	17	62	1	.	.	1	.	2
24	Gr. Batthyány Elemér	Dáka	Veszprém	6	6	.	.	.	.	.	.	.
25	Gr. Esterházy Béla	Rakony-Szentkuthely		7	7	.	.	.	.	.	.	.
26	Gr. Esterházy Ferencz	Devecser		24	.	24	.	.	.	.	.	.
27	Gr. Esterházy Imre	Réde		6	6	.	.	.	.	.	.	.
28	Gr. Esterházy Mór. örökösei	Igal		15	15	.	.	.	.	.	.	.
29	Gr. Festetics Pál	Dégh		12	2	10	.	.	.	.	.	.
30	Hunkár Dénes	Szolgagyőr		30	.	30	.	.	.	.	.	.
31	Ihász Lajos	Hathalom		33	3	21	.	.	.	9	.	.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A 4 éves korban felállitott csikókat először hosszu vezetéken (Longe) jártatják 3—4 hétig, mig abrakerőre jönnek, utána minden csikó nyereg alatt lesz betanitva. A melyek hámos lovaknak jelöltetnek, a nyereg alatti tanitás után hámba fogatnak s megfelelő előkészités után egyesben ügető kocsiba fogják, amelyben addig járnak, mig a szükséges jó szájat és nyugodt, de gyors ügetést megszokják. Ezután lesznek csak kettesbe összefogva. A további tanitás kettesben, majd négyesben történik.

A számfeletti anyag közül a méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A 3 éveseket a katonai csikótelepekre vásárolják, mig 4 éves korban részben pótlovakként, de leginkább mint hátas lovak adatnak el tiszteknek és végül, mint betanitott kocsilovak is értékesittetnek. Évi átlagár 800—1000 korona közt ingadozik.

felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A fedező mének											Felezte és állomást vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapitásának ideje	Jegyzet
	A mének közül													
száma	a. t.	a f.	ar.*	non.	tig.	l.	h	egy	állami*	magán				
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	75	1871	* Megjegyzendő, hogy az állami lótenyész intézetek állományából öreg kor foiytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovat alá vétettek.
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1899	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	80	1882	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	?	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	70	1894	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	55	1894	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	1847	
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	40	1896	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	80	1884	
1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	1	.	38	?	** Az angol fajta anyakanczák is ezen rovatba vétettek fel.
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	?	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	2	.	.	125	1886	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1886	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1830	
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	1	190	?	
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	50	1865	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	1	1	.	170	1769	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	2	.	.	200	1809	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	200	1840	
3	.	3	.	.	.	.	.	.	2	1	.	250	1750	
24	9	11	.	.	3	.	1	.	12	12	5	1983	.	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	1883	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	150	1882	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	50	1899	
3	3	.	.	.	.	.	.	.	1	2	1	250	.	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20	1889	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	30	1878	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	125	1885	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	25	1861	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	40	1878	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	30	?	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	80	1822	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	90	1829	

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A mének folyó száma	A mének tulajdonosa	A mének helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül: a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	b.	egy
32	Jékey Albert	Puszta-Pervát	Veszprém	11	11	.	.	.	.	.	.	.
32a	Lebaudy Róbert	Puszta-Pervát		33	33	.	.	.	.	.	.	.
33	Markhofi Mautner Victor lovag	Puszta-Pervát		12	12	.	.	.	.	.	.	.
34	Pentz József	Dáka		12	2	10	.	.	.	.	.	.
35	Szabadhegy Kálmán	Nagy-Dém		25	.	25	.	.	.	.	.	.
36	Báró Todesco Ede örökösei	Nagy-Vázsony		31	1	30	.	.	.	.	.	.
37	Báró Uechtritz Zsigmond	Pölöske		24	24	.	.	.	.	.	.	.
38	Walla Géza	Nóráp		30	8	22	.	.	.	.	.	.
39	Wertheim M. fiai	Puszta-Szentmihályfa		38	3	35	.	.	.	.	.	.
	Veszprém vármegye területén felsorolt 17 ménesben van összesen			349	133	207	.	.	.	9	.	.
	A székesfehérvári ménteleposztály területén felsorolt 40 ménesben van összesen			1140	257	792	1	8	22	10	48	2

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs.

II. A bábolnai ménteleposztály területén.

Működési körzete kiterjed: Győr, Komárom és Moson vármegyékre.

40. Ménfői ménes.

Bezerédy Andor ménfői menese.

Tulajdonosa: Bezerédy Andor.

A ménes helye: Ménfő, Győr megye. U. p. és távirda: Győr-Szemere, vasuti állomása: Győr vagy Győr-Szemere.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok területe 1200 k. hold.

A ménest a jelenlegi tulajdonosa 1879-ben alapitotta, részint szabadon, részben igában járó kanczákból.

A ménesben létesitése óta mindig állami mének fedeztek. 1879 től 1883-ig Gidran bérmén, 1883—1887-ig Nonius, 1887—1890-ig helyben lévő fedezőállomáson volt mének, 1891—1895-ig Chief Justice, 1895—1896-ig Smaragd angol telivér kisorolt mén, 1896—1899-ig Verneuil angol félvér mén, 1899—1900-ig Ozora félvér mén. 1902-ben egy Verneuil kisbéri félvér lett bérelve. Állománya 24 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 75 drb. Az elletés tavaszszal történik.

A ménes tenyésztési iránya: angol félvér hátaslovak előállitása, részben katonai czélokra. Május 1-ig a ménes istállózva van, azután természetes legelőre hajtva, kint jár a zord téli idő beálltáig. Csikók választástól 2 éves korukig zabot és szénát, 2 évestől 4 éves korig árpa- vagy tengeri darát és murok- vagy czéklarépával kevert szecskát, tavaszi szalmát, néha szénát vagy annak megfelelő takarmányt kapnak. Az anyakanczák ugy tartatnak, mint a 2 és 4 éves csikók.

Az anyakanczákul osztályozottaknak kivételével, a $3^1/_2$ éves csikók a cs. és kir. csikótelep részére adatnak el, a m. kir. honvédség számára pedig a 4 éveseket adják el. Az éves méncsikók az állam számára való megvásárlás végett ajánltatnak fel. A számfeletti 3—4 éves csikók 700—1200 koronáig terjedő árban adatnak el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A fedező mének											Fedeztetési állomást vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapitásának ideje	Jegyzet
száma	a mének közül													
	a. t.	a. f.	az.	non.	üg.	l.	h.	egy	állami**	magán				
6	6	.	.	.	.	.	.	.	.	6	.	30	1888	* Megjegyzendő, hogy az állami lótenyész intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovat alá vétettek. ** Az angol fajta anyakanczák is ezen rovatba vétettek fel.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	33	1890	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	25	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1875	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	80	1872	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	90	1874	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	50	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	90	1894	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	120	1871	
17	15	2	.	.	.	.	.	.	3	14	1	1008	.	
44	27	13	.	.	3	.	1	.	16	28	7	3241	.	

non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

41. Patkányosi ménes.

Gróf Khuen-Héderváry Károly patkányosi menese.

Tulajdonosa: gróf Khuen-Héderváry Károly.

A ménes helye: Patkányosi major, Győrmegye. U. p. és távirda: Győr-Zámoly, vasuti állomás: Győr.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok területe: 943 k. hold.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1870-ben alapitotta, részben szabadon, részben gazdasági fogatokban járó kanczákból.

A ménesben eddig leginkább angol telivér állami mének fedeztek, ez időszerint egy mezőhegyesi nevelésü Furioso angolfajta állami bérmén van használatban. A ménes állománya 45 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállománya 170 drb. Elletési rendszere a tavaszi. A ménes nyáron át természetes legelőn jár.

A 3 éves mének az ez iránt fennálló egyesség értelmében az állam által vétetnek át.

42. Ikrényi ménes.

Gróf Lamberg Ferencz ikrényi menese.

Tulajdonos: gróf Lamberg Ferencz.

A ménes helye Ikrény, Győrmegye, u. p., távirda és vasuti állomás: Győr. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 4175 k. hold. A ménest 1780-ban néhai gróf Lamberg Ferencz Antal alapitotta.

Az anyakanczák létszáma az előkészitő munka alapján alkalmasnak talált 4 éves kanczákkal lesz kiegészitve. Az anyakanczák szabadon járnak és munkára nem használtatnak.

A szükséges mének vétel utján szereztetnek és felváltva angol telivér és közben félvér ment használnak. Ezidőszerint Viktor angol félvér mén fedez a ménesben.

A ménes állománya 30 drb félvér anyakancza, összes állománya 140 drb. A kanczák tavaszszal elletnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes felnevelési rendszere a következő: A csikók 5 hónapos korukig anyjukkal a legelőre járnak, éjjelre azonban, hogy a zabevésre előbb rákapjanak, anyjuktól külön istállóba rekesztetnek, hol zabot és szálas takarmányt ehetnek tetszésük szerint. Szoptatási idény alatt, ha kellően tápláló legelő nincs, az anyakanczák éjjelre takarmányt kapnak. A választott csikók 2 éves korukig rendesen a legeltetési idény alatt is naponta 2. esetleg 3 kg. zabot kapnak, emellett részükre teleltetésük alatt réti szénát $^1/_3$ részben árpa-szalmával összeráznak. 4 éves növendékek azon esetben szintén kapnak zabot, ha a szálas takarmány csekélyebb, illetve kevesebb tápértékü.

A csikóknak, egy falkában őrizve, 120 k. hold rábczamenti természetes legelő áll rendelkezésre, az anyakanczáknak pedig 60 k. hold rábamenti ugyanily legelő.

A számfeletti lovak hintós lóként betanitva 1000—1600 koronáig terjedő árban adatnak el.

43. Koronczói ménes.

Milkovics Imre koronczói ménese.

Tulajdonos: Milkovics Imre örökösei.

A ménes helye: Koronczó. Győrmegye, posta helyben, távirda-állomás: Szemere · vasuti állomás Szemere vagy Ménfő. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe, a komárommegyei szt.-mihályi birtokot is beleértve, hol a meddő kanczák állanak: 2450 k. hold. A ménes 1876-ban alapittatott. A meddő kanczák igás fogatokban járnak, a többiek az évjáratokkal együtt természetes legelőn. A ménesben az idők folytán az alább felsorolt bérmének fedeztek:

2 különböző származásu Nonius XII, egy Nonius XXXI, egy Nonius XXXVI, 2 egyéb Nonius. Ezenkivül időnként kanczák a szt.-mihályi vagy igmándi és szendi állami fedeztetési állomáson állott alábbi ménekkel fedeztettek: Macbeth angol félvér, Wilsford angol félvér, Ostreger angol félvér, Mendikás (Morgan—Miss-Pleydell) angol telivér, Furioso angol félvér fajta és El-Delemi arabs fajtáju mének. Ezidőszerint egy Nonius XXXVI-os állami bérmén fedez a ménesben.

A ménes állománya 31 drb. Nonius eredetü és 11 angol félvér, összesen tehát 42 drb anyakancza. A lóállomány 100 drb körül ingadozik. Az anyakanczák kizárólag tavaszszal elletnek. A ménesben a felnevelési rendszer: Az anyakanczák, mig szoptatnak, külön legelőn járnak s szálas takarmányt és abrakot kapnak, a csikaik elválasztása után vagy befogatnak, vagy pedig továbbra is a ménesben maradnak. Választott csikók külön legelőn járnak és jó takarmányt és zabot kapnak. A ménes, ha szükséges, a legelő mellett szálas takarmányt és abrakot kap. Télen minden évjáratot elkülönitve istállóznak. A ménes természetes legelőn jár. A csikók $3^1/_3$ éves korban hámba idomittatnak. A számfeletti anyagából az éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvásárlás végett. Az idősebb számfelettiek a hadsereg részére adatnak el. Az értékesitett anyag átlagára darabonként 900—1200 korona között váltakozik.

44. Remeteségi ménes.

Gróf Esterházy Ferencz remeteségi ménese.

Tulajdonos: gróf Esterházy Ferencz.

A ménes helye: Remeteség, Komárommegye, u. p. és távirdája: Tata, vasut-állomás: Tata-Tóváros.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 500 k. hold. A ménest 1850 körül gróf Esterházy Miklós Ferencz alapitotta. A ménesben ezidőszerint Lustkandl (Beauminet—Crosspatch) angol telivér mén fedez, azonkivül a kisbéri m.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kir. állami ménes törzsménjei is igénybe vétetnek. A ménes állományában 14 angol telivér anyakancza van, névszerint a következők:

Crack Tally Ho (Xenophon—Vanessa), Cornalba (Strathavon—Music), Sonntagskind (Strontian—Neruda), Link Girl (Last Link—Chevron), Hawkdale (Flint—Lizard), Mint of Money (Rosebery—Mintdropp), Etcaetera (Town Moor—Fair and Square) Countes Josefin (Buccaneer—Dreizehne), Ammergau (Strontian—Crack-Talli Ho), Tympany (St. Gatien—Tuba), Vitamvar (Master Willie—Vitán), Fairlight (Pellegrino—Board School), Easy (Eastern Emperor—Hunt the Slipper), Verve jó (Morgan—Cyclamen).

A ménes éves csikai rendszerint nyilvános trainernek adatnak át idomitás végett.

45. Csehi és puszta-károlyhalmi ménes.

Jaross Móricz csehi és puszta-károlyhalmi ménese.

A ménes tulajdonosa: Jaross Móricz.

A ménes helye: Csehi és Puszta-Károlyhalom, Komárommegye, u. p. Koltha, távirda: Perbete, vasut-állomás: Perbete.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1405 k. hold. A ménest 1836-ban alapitotta Jaross István. Az anyakanczák használati és igás lovakul szolgálnak. A ménesben részben magán, részben állami bérmének, avagy állami fedeztetési állomásbeli mének használtatnak. 1868-ban gróf Hunyady-féle mén Ürményből, 1870—1776-ban Vezér (Inkey-féle ménesből) állami mén, 1876—1882-ben az államtól vett mezőhegyesi Nonius, 1883-tól Furioso V, 1884-ben Revolver bérmének, 1885—1890-ig Furioso V volt mezőhegyesi törzsmén szintén mint bérmén, 1890—1894-ig Don Perez (Purple—Donna) angol telivér bérmén, 1894—1899-ig Sumperer és 1899-től Eclat (Fenék—Echo) angol telivér magánmének.

A ménes kancza állománya 20 drb. Furioso, Revolver, Don Perez, Sumperer mének ivadékai. A teljes lóállomány mintegy 60 drb. A ménes tenyésztési iránya: a mai kor igényeinek megfelelő, tetszetős külemü, szabályos és könnyü mozgással biró lovak nevelése, hátas (vadászló) és hintós jelleg mellett.

A ménes felnevelési rendszere: az anyakanczák mint igás lovak hámban járnak, a csikók 5 hónapos korban elválasztatnak, s nyáron és őszszel, a mennyire az időjárás az itteni agyagos talajon engedi, természetes legelőn járnak, különben tágas kifutókkal körülvett istállókban vannak, hol kor szerint, a megfelelő zab és szénán tartatnak. A felállitott fiatal anyag előbb nyereg alatt, később hámba lesz idomitva és kipróbálva. A számfeletti anyagból az éves méncsikók az államnak, a többit pedig évjáratonként 3 éves korban katonai csikótelep részére 600—700 korona átlagárban adják el.

46. Leéli ménes.

Kania Vilmos leéli ménese.

Tulajdonos: Kania Vilmos.

A ménes helye: Nagy-Leél puszta, Komárommegye, u. p., távirda és vasuti állomás: Csallóköz-Aranyos.

A ménes elhelyezéséül szogáló birtok áll 670 k. hold szántóföld és 310 k. hold legelőből. Alapittatott 1869-ben Ghyczy József által a szt.-mihályi pusztán Igmánd mellett. Az anyakanczák szabadon járnak, azonban néhány igás fogatban is szolgál. A ménesben Teszér (Landlord—Hebe) angol telivér mén és egy importált kanczából szarmazó angol telivér magánmén van használatban. Állománya 22 drb. angol félvér anyakancza. A lóállomány 55 drb körül váltakozik. A ménes tenyésztési iránya: vadászhátasok és tiszti katona-lovak előállitása. Felnevelési rend-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

szere: elválasztás után kapnak a csikók fejenként 10 liter zabot abrakul, ugyszintén luczernát és szénát 1 éves korig. Ha tavaszszal a legelőre kerülnek, a legeltetés mellett naponként és fejenként 4 liter zabot, mely adagot ha őszszel beszorulnak, 6 literre emelik egész a második év befejeztéig, azaz mig ismét legelőre nem kerülnek. Az évesek legeltetés alatt zabot nem kapnak. Őszszel a legeltetés megszüntével répát, zabot, és szénát kapnak. Itt is természetes legelőn jár a ménes.

A számfeletti anyagból az éves méncsikók az államnak ajánltatnak föl megvételre, a 4 éveseket katonatisztek és kereskedők darabonként 800—1000 koronáig terjedő átlagárban vásárolják.

47. Kolthai ménes.

Kürthy István kolthai ménese.

Tulajdonos: Kürthy István.

A ménes helye: Koltha, Komárommegye, posta helyben, vasutállomás Perbete.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 800 k. hold, alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1872-ben.

Az anyakanczák könnyebb gazdasági munkára használtatnak. A ménesben alapitásakor a bábolnai ménteleposztály állományából kisorolt Shagya XIII arabs származásu állami mén fedezett 1875-ig, azután a kolthai állami fedeztetési állomáson állott Furioso V, később Sumperer és Eclat angol telivér mének használtattak. Anyakancza állománya 14 drb angol félvér. Állománya 42 drb körül váltakozik. A kanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési iránya: csontosabb angol félvér, hámos és hátas lovak előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: A csikókat $4^1/_2$ hónapos korukban elválasztják. Egy éves korig fejenkint 9 liter zabot kapnak, a 2 évesek 6 liter zabot és tetszés szerinti szénát. Sulyt helyeznek a hideg istállóra és a kifutókban való mozgásra. 3 évesek csupán szálas takarmányt kapnak. A $3^1/_2$ éveseket, a hátas ló jellegüek kivételével hámban idomitják.

A ménes számfeletti anyagából az éves méncsikók az állam számára való megvásárlás végett felajánltatnak. A 3, illetve 4 évesek a hadsereg részére ajánltatnak fel megvétel végett. Az utóbbiakért elért átlagár 600—800 korona között váltakozik darabonként.

48. Némai ménes.

Lossonczy Elemér némai ménese.

Tulajdonosa: Lossonczy Elemér.

A ménes helye: Néma, Komárommegye. Posta helyben, távirda Gönyő; vasutállomás: T.-Nemes-Ócsa és Szt.-János.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok: 800 k. hold. A ménes 2 részből áll, és pedig a régi angol félvér ménesből, mely 1868-ban lett reorganizálva, és az angol telivér ménesből, melyet 1888—89-ben Lossonczy István és Balogh Kálmán alapitottak.

Az angol félvér anyakanczák szintén majdnem mint szabadon járók.

A ménesben ez idő szerint Benczur (Doncaster—Baroness Sarolta) és Rio Tinto (Abonnent—Barbara) angol telivér magánmének fedeznek, ezenkivül a ménes szükség szerint egyéb magán és állami angol telivér méneket is vesz igénybe. A félvér kanczákkal ezenfelül a ménes igénybe veszi szükség

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

esetén a közeli állami fedeztetési állomások ménjeit is. A ménes létszáma *45 drb angol telivér* és 9 drb angol félvér anyakancza. A félvér anyakanczák a Jankovich-féle terezováczi és a gróf Almásy kétegyházi méneséből szereztettek be, s angol telivérrel lettek nemesitve. A félvér kanczák számát 16-ra óhajtja felemelni a tulajdonos. A ménes összlóállománya 90 darab körül váltakozik. A félvér kanczák tavaszszal ellenek. A félvér ménes tenyésziránya: Angol vérrel nemesitett szilárd félvér lovak előállitása. Elsőrendü hátas lovak, illetve katonatiszti szolgálatra alkalmas nyerges lovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: Szopós és választott csikó egy éves korig, a mennyit meg bir enni, annyi zabot kap. Egyáltalán bő takarmányozás. Anyakanczák és idősebb lovak a legeltetési idényben mersékeltebb istállótartáson, zabbal. A ménes természetes legelőn jár. A felállitott fiatal lovak, mint hátas lovak kerülnek idomitás alá.

A számfeletti lovak 4 éves korban, mint hátasok kerülnek eladásra, ilyenekért a ménes 1901-ben 1300 K átlagárat ért el darabonként. Az angol vérből kikerülő éves csikók rendszerint valamelyik nyilvános árverésen adatnak el.

A ménesből fennállása óta az alábbi kiválóbb versenylovak kerültek ki:

Kapitan, Wette nicht, Weisheit, Weiter, Valaki, Konradin, Theorie, Gounod, Kaczér, Epheu, Medusa, Bob, Eglamour, Gladiator, Akka, Äquator, Haragos, Futár, Kegyencz, Pas de chance, Prince Gregoire, Jablunka, Jablanica, Kigyó, Judica, Judic, Juczi, Jura, Juratus, Juli, Kynast, Kegy, Millet, Marsala, Mauritius, Mascarill, Intrigant, Murzuk, Ninette, Nigaud, Ninon, Tschapperl, Nini, Silistria, Vigécz, Lexl, Steuermann, Bramin, Modor, Metella, Mitilene, Takaros, Vis-à-vis, Mármaros, The Creole és még 32 kisebb nyerő.

A ménes fennállása óta az alábbi összeget nyerte dijakban:

1890-ben	11.700·— K
1891-ben	50.725·— «
1892-ben	85.742·50 «
1893-ban	146.815·— «
1894-ben	61.075·— «
1895-ben	127.620·— «
1896-ban	1714.50 — «
1897-ben	204.447·50 «
1898-ban	85.150·— «
1899-ben	146.561·— «
1900-ban	100.000·— «
Osszesen	1,134.586·— K.

49. Puszta-gyarmati ménes.

Özv. Metternich Sándor Paulina herczegné pusztagyarmati ménese.

A ménes tulajdonosa: Özv. Metternich Sándor Paulina herczegné, született Sándor grófnő.

A ménes helye: Pta Gyarmat, Komárommegye. U. p. Szomor, távirda: Zsámbék, vasutállomás: Bicske.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1680 kat. hold. Ehhez számitandó még mintegy 300 k. hold erdei legelő, melyet a ménes jár.

A ménes Sándor Vincze gróf által 1804. évben, Lukács Miklóstól a magyar Alföldről vásárolt 250 darabból álló szilajménesből veszi eredetét. Ez azonban az itteni viszonyoknak nem felelt meg, azért a legjobb kanczákat kiválasztották

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

s ezek az igás fogatokba osztattak be, mig a többit eladták. Később az uraság város fogataiból kiselejtezett angol, norman, mecklenburgi és a hazai legjobb tenyészetekből összevásárolt kanczákkal és különböző fajú nemes ménekkel folytatták a tenyésztést. 1835-től kezdve rendes ménes törzskönyvet vezetnek. 1840 és 1844 között több steier, a 60-as években még több muraközi kanczát vettek. Legnevezetesebb ménei voltak a ménesnek 1860—1890-ig a következők: Hawelock, eredeti angol félvér, Shillelagh, angol telivér (Daniel O'Rourke—Harriet) és ennek fia Jericho, saját nevelésü angol telivér mén. Az utolsó évtizedekben a gazdasági lovak tenyésztésénél eredeti Percheron méneket is használtak. Az angol anyakanczák egy része legelőn jár, mig a többiek mint gazdasági lovak fogatokban járnak.

Az alkalmazott fedező mének: A nemesebb anyagra állami bérmének (angol telivér és félvér) és saját nevelésü félvérek használtatnak. Nehéz igáslovak tenyésztésére használatban van egy eredeti Percheron mén. Az utóbbi időben egy állami angol telivér vagy félvér bérmén valamint egy saját nevelésü angol félvér és egy Percheron mén fedezett a ménesben. Ez idő szerint Allegro (Bálvány—Anetta) angol telivér állami bérmén van használatban. A ménes állománya 70 drb anyakancza, melyek közül 10 drb magas angol félvér. Egész lóállománya 180 drb körül váltakozik. A kanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési iránya: jó hintós, jukker és gazdasági igáslovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: A csikókat 5 hónapos korukban elválasztják, 2 hónapos koruktól választásig kapnak 2 kg. zabot; elválasztás után 1 éves korig 3 kg. zabot, 4 kg. szénát és 4 kg. tavaszi szalmát. A legeltetésnél 1·5 kg. zabot és 4 kg. szalmát. Az idősebb csikók teleltetés alatt naponta 2 kg. zabot, 5 kg. szénát, 5 kg. szalmát, nyáron legelőn 1 kg. zabot kapnak mindenkor fejenként értve a menyiséget. Az anyakanczák a szoptatási idő alatt kapnak 2 kg. zabpótlékot fejenként, a rendes takarmányozás mellett. A ménes természetes legelőn jár.

A felállitott lovak hámban idomittatnak és ennek befejeztével az uraságí fogatokban, valamint a bajna-biai uradalomban használatba veszik. Nyereg alá csak a kisebb termetüek idomittatnak, melyekből a gazdatiszti szolgálati lovak kerülnek ki. A felállitott csikók darabonként és naponként 5 kg. zabot, 5 kg. szénát, 3 kg. szalmát és 1 dg. sót kapnak.

A ménes számfeletti anyagából az eladandók előzőleg hámban teljesen idomitva lesznek s mint ilyenek darabonként 1200 korona átlagárban adatnak el.

50. Makki ménes.

Mihályi Ignácz makki menese.

Tulajdonosa: Mihályi Ignácz.

A ménes helye: Makki puszta, Komárommegye. U. p., távirda- s vasuti állomás: Kisbér.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 2700 k. hold.

A ménest Békeffy János 1830-ban alapitotta. Az anyakanczák legnagyobb része szabadon járó.

A ménesben alábbi mének fedeztek:

Államiak: 1883-tól 1890-ig. Revolver, Furioso XII, Wilsford-Nonius. 1891-ben Ostreger, Gambia és utóbb Mikado (Prince Frederick—Mary Hill), Lidércz (Titian—Lilla), angol telivér mének. 1900-ban Gombócz, gróf Esterházy-tól vett magánmén fedezett. A ménes állománya 25—30 drb, leginkább a fent felsorolt mének után származó anyakancza. Az egész lóállománya 110 drb körül váltakozik. A kanczák tavaszszal elletnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Nyáron át a ménes természetes legelőn jár. A csikók éves korukig zabot kapnak, azontul azonban csupán szénát, árpa, szalmát összerázva, mint legelő pótlékot.

A számfeletti lovakat pótlovakként, vagy betanitott hintós lovakként adják el 800—900 korona átlagárban darabonként.

51. Bagotai ménes.

Ordódy Pál bagotai ménese.

Tulajdonosa: Ordódy Pál.

A ménes helye: Bagota, Komárommegye. Posta helyben, távirdaállomás: Ó-Gyalla, vasutállomás: Érsekujvár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1500 k. hold. A ménest jelenlegi tulajdonosa 1880-ban alapitotta.

A ménesben mindig angol telivér mének fedeztek. Jelenleg «Királyfi» (Hastings—Kedvesem) angol telivér magánmén van alkalmazásban. Állomány 25 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány mintegy 60 darab. A kanczák tavaszszal elletnek.

A ménes felnevelési rendszere: A csikók éves korig annyi zabot kapnak, a mennyit elfogyasztani képesek, ezentul a tartás mérséklődik. A ménes edzésére igen nagy sulyt helyeznek, télen-nyáron az istállókban az ajtókat nyitva tartják s e mellett szabadon mozoghatnak az istállókkal összefüggésben álló kifutókban. A számfeletti lovak katonai csikótelepnek adatnak el 3 éves korban 600—750 korona árban.

52. Ölbői ménes.

A pannonhalmi apátság ölbői ménese.

Tulajdonosa: a pannonhalmi Főapátság.

A ménes helye: Ölbő puszta, Komárommegye. U. p. Komárom-Tárkány, távirda- és vasutállomás: Nagy-Igmánd.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2071 k. hold.

A ménes törzskönyvét 1866-tól vezetik. Az anyakanczák legnagyobb része szabadon járó, kisebb része hámban tesz szolgálatot. A ménesben eddig a következő mének fedeztek: Nonius, Aghil-Aga, Irány, Gidran, North-Star, Ozman Pasha, Amaty, Uncle Maw (Bajtárs—Mrs. Day) angol telivér és Primás II (Doncaster—Budagyöngye) kisbéri angol telivér törzsmén. Állomány 40 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállománya mintegy 140 drb. A kanczák tavaszszal elletnek. A ménes tenyésztési iránya: Jó hátaslovak, valamint katonai pótlovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: Nyári legeltetés mellett természetes legelőn a csikók egyéves korukig kellő mennyiségü erőtakarmányt kapnak. azontul azonban a felállitásig csak szénát, árpaszalmával keverve. 3 éves korban felállitják és akkor ismét erőtakarmányban részesülnek.

A számfeletti lovak 3, illetve 4 éves korban teljesen nyers állapotban adatnak el a hadseregnek 600—700 korona átlagár mellett.

53. Ászári ménes.

Herczeg Schwarzenberg Alajos ászárimenese.

Tulajdonosa: Herczeg Schwarzenberg Alajos.

A ménes helye: Ászár, Komárommegye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Kisbér.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1000 k. hold. Alapította jelenlegi tulajdonosa 1895-ben.

A ménesnek Kisbér közelsége ad jelentőséget, a menyiben az itt esetleg elhelyezést nyerő idegen kanczák igen könnyen átvezethetők a kisbéri állami

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ménes törzsménjeihez. Ez idő szerint a ménesben csupán Gourmand (Gunnersbury—Primadonna) angol telivér mén van felállitva. A ménes ez idő szerint csupán *4 drb angol telivér* anyakanczából áll és pedig: Jour et nuit (Gunnersbury—Dibdáb), Marsala (Milon—La Marjolaine), Martha-Gunn (Gunnersbury—Nova) és Spannsau (Primás II—Snapshot).

A ménesből kikerülő éves csikók nyilvános árverésen adatnak el. Eddig «Jour fix» jó nevü versenyló került ki innen.

A ménesben nevelt versenylovak eddig 25.380 korona összeget nyertek.

54. Ó-szőnyi ménes.

Báró Sólymosy László ó-szőnyi ménese.

Tulajdonosa: Báró Sólymosy László.

A ménes helye: Ó-Szőny, Komárommegye. Posta, távirda- és vasuti állomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 7500 k. hold.

Alapitásának ideje ismeretlen. Valamelyik gróf Zichy a lángi ménesből létesitette. A ménes anyakánczái részben szabadon járók, részben gazdasági munkát végeznek. Ez idő szerint egy saját ment használnak, mely egy mezőhegyesi Furioso mén és egy ménesbeli kanczától származik. Állománya 15 drb angol félvér anyakancza.

Az egész lóállománya körülbelül 50 drb. A kanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: Hátas és hintós lovak nevelése. A ménes természetes legelőn jár. A csikók éves korukig zabot kapnak. Számfeletti ló alig kerül ki a ménesből, a csikók 5 éves korban vétetnek használatba. Az esetleg eladásra került lovak 800 korona átlagárban adatnak el.

55. Féltoronyi ménes.

Ő cs. és kir. Fensége Frigyes Főherczeg féltoronyi ménese.

Tulajdonosa: O császári és királyi Fensége Frigyes főherczeg.

A ménes helye: Féltorony, Mosonmegye, u. p. és távirda helyben. Vasutállomása: Hegyeshalom és Barátfalu-Féltorony.

Tisztán a ménes elhelyezéséül szolgáló terület 80 k. hold.

A magyaróvári ménesből, mely körülbelül a 19-ik század elején alapittatott, 1896-ban a legjobb anyagot kiválasztották és ebből felállitották a féltoronyi ménest. Az anyakanczák, mint használati lovak tesznek szolgálatot. A ménesben ezidőszerint az alábbi 3 mén fedez:

1. Clifford angol telivér (Gunnersbury—Kabale), 2. Glücksvogel (Trevillian—Fartunka) amerikai ügető, 3. Nonius XLII-es mezőhegyesi származásu állami bérmén.

Állomány 39 drb angol félvér és 6 orosz ügető anyakancza. Összes lóállomány 130 drb körül. A ménesben most történik az átmenet a tavaszi elletési rendszerről az őszire. Tenyésztési iránya: A fenséges udvar részére jó kocsi-lovak és pedig nehezebb hintós és gyors ügetők nevelése. A ménes nyáron természetes legelőn jár, az ivadékoknál intenziv belterjes tartás mellett edzett felnevelést tartanak szem előtt. A 4 éves csikók január elején felállittatnak és 3—4 hónapon keresztül lovagoltatnak, s ezután befogják.

Tekintettel a Fenséges ur istállója szükségletére, számfeletti anyag alig kerül eladásra, a mennyiben igen, ugy darabonként 1200—1800 korona árban veszik meg.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

56. Hugó-telepi ménes.

Donnersmarki gróf Henckel Arthur hugótelepi ménese

Tulajdonosa: Donnersmarki gróf Henckel Arthur.

A ménes helye: Oroszvár, Mosonmegye. Posta, távirda és vasut helyben.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1872-ben alapitotta.

Ezidőszerint Czigánylegény (Aaron—Ceres) magán angol telivér van használatban. Állománya *9 drb. angol telivér* anyakancza, névszerint a következők: 1. Matutina (Young Buccaneer—Yoyeuse), 2. Mariska (Aaron—Matutina), 3. Selma (Aaron—Satanella), 4. Ceres (Digbigrand—Clairette), 5. Menyecske (Espoir—Matutina), 6. Satanella (Oroszvár—Sagrodda), 7. Silver Wave (Craig Millar—Silverstring), 8. Cristine (Aaron—Crysantenum), 9. Cocusnuss (Aaron—Ceres).

A ménesből kikerülő éves csikókat az uradalmi trainer gondozza. A ménesből eddig a következő nevesebb versenylovak kerültek ki: Prince Giles the First, Tartar, Királyné, Giles the First.

A ménes lovai 1872 óta 148 első és 149 második dijat, összesen 1,097.262 koronát nyertek.

57. Lébény-szt.-miklósi ménes.

Gróf Wenckheim Frigyes lébény-szt.-miklósi ménese.

Tulajdonosa: Gróf Wenckheim Frigyes.

A ménes helye: Lébény-Szt.-Miklós, Pál-major, Mosonmegye. Posta: helyben, vasutállomás és távirda: Lébény-Szt.-Miklós.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 800 kat. hold.

A ménes 1850-ben br. Sina János által alapittatott.

Az anyakanczák egy része hámban jár. A ménesben alábbi 2 angol telivér mén fedez: «Arabi» (Przedswit—Aschenbrödl), és «Hadfi» (Remény—Hungaria), továbbá «Gazlan» félvér arabs állami bérmén. A ménes angol telivér anyakanczái a kisbéri állami ménes telivér ménjeihez is elküldetnek fedeztetés végett. Állománya *8 drb. angol telivér* és 50 drb angol arabs anyakancza. Egész lóállománya mintegy 130 drb. Az anyakanczák tavaszkor elletnek.

A ménes tenyésztési iránya: Könnyebb kocsi- és hátaslovak előállitása. Az alkalmas lovakat, különös tekintettel a kanczákra, nem adják el, hanem az uradalom szükségletére használják. A ménes tavasztól késő őszig természetes legelőn jár, s ez idő alatt csupán a fias kanczák, az egyéves csikók és a választottak kapnak erőtakarmányt; istállózás idején azonban a 2 évesek is részesülnek erőtakarmányban. A felállitott csikók nagy részét előbb nyereg alatt idomitják, mig később azokat, melyek hátas czélokra nem alkalmasak, befogják s a mint teljesen betanultak, s a tenyésztésre alkalmasak, szükséghez képest, az uradalmi fogatokba osztatnak be, a feleslegeseket pedig eladják 800—1200 korona átlagárban. A megfelelő 1 éves méncsikókat évente a m. kir. földmivelésügyi ministeriumhoz eladás végett bejelentik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A bábolnai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A bábolnai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A ménes				Az anyakanczák									A fedező mének															
folyó száma	tulajdonosa	helye	Vármegye	száma	az anyakanczák közül								a mének közül										Fedeztetési állomást vesz igénybe	A ménes ló állománya	A ménes alapításának ideje	Jegyzet
					a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy	száma	a. t.	a. f.	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy	állami**	magán				
40	Bezerédy Andor	Ménfő	Győr	24	.	24	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	75	1879	* Az angol fajtáju anyakanczák is ezen rovatba vétettek fel.
41	Gr. Khuen Héderváry Károly	Patkányosi major		45	.	45	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	170	1870	
42	Gr. Lamberg Ferencz	Ikrény		30	.	30	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	140	1780	
43	Milkovics Imre örökösei	Koronczó		42	.	42	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	100	1876	
	Győr vármegye területén felsorolt 4 ménesben van összesen			141	.	141	.	.	.	.	.	.	4	.	3	.	1	.	.	.	.	3	1	.	485	.	** Az állami lótenyész-intézetek állományából kor folytán tenyésztésre kisorolt mének is ezen rovatba vétettek fel.
44	Gr. Esterházy Ferencz	Remeteség	Komárom	14	14	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	30	1850	
45	Jaross Móricz	Csehi		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1836	
46	Kania Vilmos	Nagy-Lócl puszta		22	.	22	.	.	.	.	.	.	2	2	.	.	.	.	.	.	.	2	.	55	1869	
47	Kürthy István	Koltha		14	.	14	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	42	1872	
48	Lossonczy Elemér	Néma		54	45	9	.	.	.	.	.	.	2	2	.	.	.	.	.	.	.	2	1	90	1889	
49	Özv. Metternich Sándor Paulina hercegnő	Puszta-Gyarmat		70	.	40	.	.	.	.	30	.	3	1	1	.	.	.	1	.	1	2	.	180	1804	
50	Mihályi Ignácz	Makki puszta		25	.	25	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	110	1830	
51	Ordódy Pál	Bagota		25	.	25	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1880	
52	Pannonhalmi Főapátság	Olbő		40	.	40	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	140	1866	
53	Herczeg Schwarzenberg Alajos	Ászár		4	4	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	15	1895	
54	Báró Solymosy László	Ó-Szőny		15	.	15	.	.	.	.	.	.	1	1	.	1	.	.	.	.	.	1	.	50	?	
	Komárom vármegye területén felsorolt 11 ménesben van összesen			303	63	210	.	.	.	.	30	.	12	9	2	.	.	.	.	1	.	2	10	2	832	.	
55	Ő cs. cs kir. Felsége Frigyes főherczeg	Féltorony	Moson	45	.	39	.	.	6	.	.	.	3	1	.	.	1	1	.	.	.	1	2	.	130	1805	
56	Donnersmarki gróf Henckel Arthur	Oroszvár		9	9	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	20	1872	
57	Gr. Wenckheim Frigyes	Lóbény-Szent-Miklós		58	8	.	50	.	.	.	.	.	3	2	.	1	.	.	.	.	.	1	2	.	130	1850	
	Moson vármegye területén felsorolt 3 ménesben van összesen			112	17	39	50	.	6	.	.	.	7	4	.	1	1	1	.	.	.	2	5	.	280	.	
	A bábolnai ménteleposztály területén felsorolt 18 ménesben van összesen			556	80	390	50	.	6	.	30	.	23	13	5	1	2	1	.	1	.	7	16	2	1597	.	

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

III. A nyitrai ménteleposztály területén.

Működési körzete kiterjed: Bars, Hont, Nyitra, Pozsony és Trencsén vármegyékre.

58. Alsó-péli ménes.

Özv. gróf Hunyady Lászlóné alsó-peli ménese.

Tulajdonosa: Özv. gróf Hunyady Lászlóné szül. Csáky Sarolta grófnő.

A ménes helye: Alsó-Pél, Bars vármegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás: Nagy-Salló.

A ménes legelőterülete 80 kat. hold. A ménest 1884-ben gróf Hunyady László alapitotta.

Az anyakanczák részben szabadon járnak, másrészt pedig gazdasági munkát végeznek. Alapitása óta mindenkor egy arabs fajtáju állami bérmént tartottak s mint ilyenek alkalmazva voltak: Mehemed Ali, O-Bajan, Zarif, El Kabra és Shagya mének. A ménes állománya 20 drb arabs félvér anyakancza. Az egész lóállománya mintegy 45 drb.

Tenyésztési iránya: arabs fajta hátas- és hintóslovak nevelése.

A számfeletti lovakat darabonként 450 kor. átlagárban adták el.

Tulajdonos a ménest feloszlatja.

59. Uj-barsi ménes.

Lovag Schoeller és társai uj-barsi méncse.

Tulajdonosai: Lovag Schoeller és társai.

A ménes helye: Uj-Bars, Barsmegye. U. p. Nagy-Kálna, távirda- és vasutállomás: Léva.

A ménest 1855-ben Leidenfrost László alapitotta, anyakanczái legnagyobbrészt a gazdasági fogatokban járnak.

Jelenleg a ménesben egy eredeti, Francziaországban vásárolt anglo-normann fajtáju magántulajdont képező mén fedez.

Állománya 50 drb anglo-normann anyakancza. A lóállománya mintegy 80 drb. A kanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési iránya: erős, csontos igás- és hátaslovak nevelése. Nyáron a ménes természetes legelőn jár. A számfeletti anyagból a méncsikók az állam számára megvásárlásra felajánltatnak, az idősebb számfeletti lovakat 600—800 korona átlagárban adják el.

60. Bars-füssi ménes.

Tarisch Kajetán bars-füssi ménese.

Tulajdonosa: Tarisch Kajetán.

A ménes helye: Bars-Füss, Barsmegye; posta helyben, tárvirda- és vasutállomás: Mánya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. hold. Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1880-ban. Az anyakanczák mind igába fogva használtatnak.

A legutóbbi időben a következő magántulajdonban levő angol telivér mének fedeztek: Chelsea (Cremorne—Deardale) és The Duke. 1898 óta pedig Sumperer angol telivér (Waisenknabe—Huntsmann—Sister) mén fedez a ménesben.

Állomány 24 drb anyakancza, legnagyobbrészt állami bérmének után nevelt angol félvérek és Noniusok, valamint Chelsea angol telivér mén után származó kanczák. Egész lóállomány 65 drb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czélja a ménesnek, hogy a katonaság részére alkalmas lovakat lehessen előállitani, s ezenkivül saját használatra erős és kitartó kocsilovakat nyerni, melyek, mint anyakanczák a ménesben is megfeleljenek.

Felnevelési rendszer: A csikók a betöltött 1 éves korig $3^1/_2$—4 kg. zabot kapnak naponként és fejenként, később csakis szénát és szalmát. Miután természetes legelő nem áll rendelkezésre, nyáron csupán kifutókban mozognak a csikók, mig őszszel a felszabadult tarlókon és réteken járnak.

Az eladásra felállitott csikók semmiféle különös kezelésben nem részesülnek, miután a katonai lóavató bizottság rendszerint tavaszszal kiválasztja a hároméves csikókat a csikótelep részére vagy az erre nem alkalmasakat 4 éves korban pótlóként veszi meg. A mi egyáltalán nem alkalmas katonai czélokra, azt egyébként eladják. A saját használatra megtartott kanczacsikókat $4^1/_2$—5 éves korukban tanitják be.

61. Béli ménes.

Bossányi Rudolf béli ménese.

Tulajdonosa: néhai Bossányi Rudolf örökösei.

A ménes helye: Bél, Hontmegye. Posta és távirda: Ipolypásztó. Vasutállomás: Bél és Ipolypásztó.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 600 k. hold. Alapitotta 1860-ik év körül Bossányi Rudolf, részben szabadon járó, részben igás kanczákból.

Ez időszerint saját nevelésü mén fedez a ménesben, mely egy holsteini kanczából «Förgeteg» állami mén után neveltetett, ezenkivül azonban állami ménekkel is fedeztetnek.

Állomány 14 drb anyakancza; az egész lóállomány 40 drb. A kanczák őszszel és tavaszszal elletnek. Tenyésztési iránya: nagy, erős kocsilovak előállitása. Felnevelési rendszer: Sulyt helyeznek a lovak szüntelen szabadbani mozgására. A csikók éves korig, ugyszintén a felállitott csikók intenziv tartásban részesülnek. Az utóbbiakat előbb nyereg alatt járják, később befogják.

A ménes számfeletti méncsikóit rendszerint az államnak ajánlják fel megvétel végett.

62. Császtkóczi tenyészet.

Chvalibugovszky lovag császtkoczi tenyészete.

Tulajdonosa: Chvalibugovszky Sándor lovag.

A ménes helye: Császtkócz, Nyitramegye, u. p' Czejthe, távirda- és vasutállomás: Vágujhely.

A tenyészetet jelenlegi tulajdonosa 1880-ban alapitotta.

Az anyakanczák kocsiban járnak s ezekre magán angol telivér méneket használnak fedező ménekül, s amennyiben ily mén a közelben nincsen, ugy a vágujhelyi állami fedeztető állomás ménjei fedezik az itteni kanczákat. Anyakanczák száma 14 drb angol félvér, egész lóállománya 36 drb körül. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési iránya: angol félvér és arabs jellegü lovak tenyésztése. A felállitott csikókat nyereg alatt idomitják.

A számfeletti anyagot a katonaságnak pótlóként adja el a tulajdonos.

63. Tőkésujfalusi ménes.

Báró Haupt-Stummer Lipót tőkésujfalui ménese.

Tulajdonosa: báró Haupt-Stummer Lipót.

A ménes helye: Tőkes-Ujfalu, Nyitramegye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Nagy-Bossány.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 3100 k. hold.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1885-ben.

Az ügető kanczák 3 éves korukban befedeztetnek, és 2. csikó ellése után betanitják s eladják, mig a mének 3 éves korukban kerülnek eladásra.

A ménesben ez időszerint Lumpacius és Senator amerikai ügetők, ezek előtt pedig Mammuth orosz ügető fedezett. Az anyakanczaállomány: 20 drb, ezek közt 5 amerikai ügető, 1 orosz és Nonius keresztezésü, *1 angol telivér*, a többi angol félvér. A ménes lóállománya 50—60 drb körül váltakozik.

A ménes tenyésztési iránya: sebes ügetők nevelése.

A ménes évjáratai kizárólag csakis istállón és kifutókban neveltetnek. A mének 3 éves korban vétetnek használatba és pedig hámban, s kizárólag ügető versenypályára idomittatnak, illetőleg e czélra adatnak el. A ménes számfeletti lovait a következő átlagárban adják el: 1400—1500 korona átlag árért az ügetőket 3 éves korban; a többieket 5—8 éves korban páronként 2—6000 koronáért. Ezelőtt állami mének után nevelt lovakért átlag 1000 korona folyt be.

64. Tótmegyeri ménes.

Gróf Károlyi Lajos tótmegyeri ménese.

Tulajdonosa: gróf Károlyi Lajos.

A ménes helye: Tótmegyer, Nyitramegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3356 kat. hold.

Rendszeresen törzskönyvezett ménes e helyütt 1854 óta van; alapitója: gróf Károlyi Alajos.

1893-ban egyedül csakis tenyésztési czélra 16 drb anyakancza állittatott fel, melyeknek száma a mai napig 35-re emelkedett. Néhány szabadon járó, a többi igásló szolgálatot teljesit az uradalomban.

A ménesben a következő magánmének fedeznek: Mount-Morris importált amerikai ügető, Suhancz, angol telivér (Sárgaliliom—Sofie), *Zömök*, apja Wawellit, anyja Zömök.

A ménes állománya 35 drb anyakancza, ezek közül *5 drb angol telivér*, a többi félvér; ezenkivül 150 darab angol félvér-, pinzgaui- és oldenburgi keresztezésű anyakancza, melyeknek csak a javát fedeztetik.

A ménes lóállománya:

Ménesbeli kancza	35 drb
Hámos igás	150 «
Fedező mén	4 «
4 éves mén	2 «
3 éves mén	4 «
2 éves mén	9 «
1 éves mén	19 «
4 éves kancza	33 «
3 éves kancza	20 «
2 éves kancza	22 «
1 éves kancza	15 «
4 éves herélt	26 «
3 éves herélt	14 «
2 éves herélt	10 «
Összesen	363 drb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes anyakanczái tavaszszal elletnek. Tenyésztési iránya: hintós, igás, nyerges, s ujabban ügető versenylovak tenyésztése.

A ménes felnevelési rendszere: május elejétől október végéig legelőn tartás, 1 éveseknek fejenként 4 liter zab megfelelő takarmányozás mellett; télen istállón tartás, kifutókban való jártatással. 1—3 éves csikóknak 6 liter zab, 5 kg. széna, 2 kg. tavaszi, 2 kg. őszi szalma, 1 kg. murokrépa fejenként. A ménes természetes legelőn jár. A számfeletti anyag értékesitése: 4 éves csikókból a tenyészanyagot és használatra szükséges lovakat kiválasztják és a többit helyben árverésen adják el rendszerint 750 korona átlag árban.

65. Felsőjattói ménes.

Báró Springer Gusztav felsőjattói ménese.

Tulajdonosa: báró Springer Gusztáv.

A ménes helye: Felső-Jattó, Nyitramegye. Utolsó posta, távirda és vasuti állomás: Tornócz.

A ménest 1881-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta.

Az anyakanczák mind szabadon járók s a kisbéri állami, valamint a Napajedl-i és egyéb magánménesek angol telivér ménjeivel lesznek fedeztetve.

Állománya *25 drb angol telivér* anyakancza, és pedig: 1. Veronika (Buccaneer—Verbena). 2. Mirabel (Macaroni—Gertrude). 3. Isoline (Isonomy—Italy). 4. Gailarde (Galopin—Lady Maura). 5. Marigold (Bend'or—Mia Maria). 6. Poorly (Galaor—Italy). 7. The Summit (Autocrat—Pinnacle). 8. Jeunesse (Scottich—Chief-Julienne). 9. Nyil (Hermit—Nyl Gau). 10. Kis Iblya (Vinea—Kisbaba). 11. Tasane (Saraband—Cirene). 12. Marcona (Petrarch—Princess Mathilda). 13. May (Trappist—Sunshine). 14. Galócza (Galaor—Veronica). 15. Vinetta (Vinea—Illona). 16. Alicia (Robert the Devil—Lady Lennard). 17. Cascata (Pásztor—Cataclysm). 18. Elspeth (Sterling—Elsie Mary). 19. Nyilvány (Galaor—Nyil). 20. Perpedes (Beauminet—Peeres). 21. Polyva (Morgan—Polyolbion). 22. Queen of the May (Galopin—Bonny Jean). 23. Vertumna (Springfield Simplex). 24. Ferrie (Fenék—Dreamland). 25. Kisbaba (Cambuscan—Crisis).

A ménes egész lóállománya, mintegy 65 drb.

Az éves csikók az Ausztriában fekvő Schönfeld Lassee-i saját training-telepre kerülnek, hol a sík pályára lesznek idomitva, az erre alkalmatlanok eladatnak.

A ménesből eddig a következő nevezetesebb versenylovak kerültek ki s nyerték a felsorolt nagyobb dijakat:

Báró Springer Gusztav lovainak sikerei.

Mindegy sz. 1896, mén (Dunure—Mirabel), «Austria-Preis», 1899 Wien; «Kettős ivadékverseny», Budapest.

Inaska sz. 1894, mén (Kisbér öcscse—Illona); «Vándordíj», Budapest 1896; «Trial Stakes», Wien, 1897; «Nemzeti dij», Budapest 1897; «Batthyány—Hunyady-díj», Budapest 1898;

Kis Iblya sz. 1890, kancza (Vinea—Kisbaba): «Abschieds-Handicap», Wien 1894; «Grosses Wiener Handicap», 1894; «Budapesti dij», 1894; «Államdíj», 1894, Budapest; «Lovaregyleti dij», 1894, Budapest; ugyanott ez évben «Államdíj»; «September Stutenpreis», Wien, 1894; «Primás II. Rennen», Wien 1894.

Babona sz. 1885, kancza (Bálvány—Wave) «Verneuil Handicap», 1887-ben Wien, «Praterpreis» 1888-ban Wien, «Kincsem Handicap» 1889-ben Tata, «Tavaszi Handicap» 1889-ben Tata.

Donizeti, sz. 1886, sárga mén (Doncaster—Italy) «Buccaneer Rennen» 1890-ben Wien, «Schluss Handicap» 1890-ben Wien.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Weliki sz. 1886, pej mén (Peter—Speculum kancza) «Grosses Wiener Handicap» 1889-ben Wien, «Tribünen-Rennen» 1889-ben Wien, «Nyilt Handicap» 1889-ben Budapest.

Vignola sz. 1893, pej mén (Vinea—Helene) «Lovaregyleti dij» 1896-ban Krakó, «Kaiserpreis» 1896-ban Sarajevo.

Vigarda sz. 1894, pej mén (Vinea—Lady Maura) «April Rennen» 1897-ben Wien, «Esterházy-dij» 1897-ben Budapest, «Elnöki dij» 1897-ben Budapest, «Bosna-Preis» 1897-ben Sarajevo.

Dragonier sz. 1888, pej mén (Buccaneer—Dracene) «Lusthausrennen» 1891-ben Wien, «Budai dij» 1891-ben Budapest, «Buccaneer Rennen» 1882-ben Wien, «Oesterreichisches Derby» 1891-ben Wien.

Culture sz. 1897, sárga kancza (Culloden—May) «Abonnent Handicap» 1899-ben Wien, «Staatspreis» 1890-ben Wien, «Herbst Stutenpreis» 1890-ben Wien, «Tokio-Rennen» 1890-ben Wien, «Őszi kancza-dij» 1890-ben Budapest.

Galoca sz. 1892, pej kancza (Galaor—Veronica) «Versuchsrennen» 1894-ben Wien, «Ilidze-Preis» 1895-ben Sarajevo.

Duenna sz. 1897-ben (Dunure—Jeunesse) «Kettős ivadék verseny» 1899-ben Budapest, «Czinkotai dij» 1899-ben Budapest.

Charley sz. 1882, (Il Gladiatore—Duhart) «Nemzeti dij» 1885-ben Budapest.

Buck a boo sz. 1883. (Cambuscan v. Buccaneer—Duhart) «Buccaneer-Rennen» 1886-ban Wien, és második a Derbyben 1886-ban Wien.

A ménesben nevelt lovak 1884-től 1900-ig összesen 1.224,000 koronát nyertek.

Báró Stummer Sándor nagy-bodoki ménese.

66. Nagybodoki ménes.

A ménes tulajdonosa: báró Stummer Sándor.

A ménes helye: Nagy-Bodok, Nyitra vármegye, u. p. távirda- és vasuti állomás: Nyitra Ludány.

A ménest mostani birtokosa alapitotta 1882-ben.

Az összes kanczákat használják, részint mint urasági hátas- és kocsilovakat, részint az igás fogatokban. Bebizonyult és előrehaladott vemhesség korszakában a ménesbe kerülnek, a hol leellésig csak vezetéken jártatják, azután a csikók elválasztásáig a ménesben maradnak.

A ménesben az alábbi mének fedeztek: Félvér mének: Virgilius V, Ephesus VII és Bois-Roussel IX. Minthogy az ivadékok nemességre nézve nem feleltek meg a kivánalmaknak, angol telivér keresztezésre következő mének használtattak: Tullius (Dangu—Jaj), Vinea (Buccaneer—Verbena), Reservist (Shallow—Cantine), Drugeth (Insulaire—Dreamland), jelenleg: Dragonier (Y. Buccaner—Dracene), mind állami bérmének, Tullius és Vinea kivételével. A ménes állománya 40—45 drb, angol félvér anyakancza körül váltakozik. Egész lóállománya pedig 90 drb.

A ménes tenyészirányа: a meglevő anyagnak javitása és nemesitése, angol telivér mének állandó használatával; jó hátas és hámos lovak, azaz széptermetü, jó hátu, tartós, könnyü járásu lovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: az első évben naponként és fejenként 4 kg. zabot s tetszés szerinti menyiségü szénát kapnak a csikók. Minthogy legelőjök csak 8 holdnyi, nyáron át szénát és herét is kapnak. Három éves koruk betöltése előtt nem kapnak semminemü szemes táplálékot. Nyáron a legelőn kivül zöld herét, télen elegendő száraz takarmányt és fejenként 4—5 kg. murok répát kapnak. 8 hold természetes legelő a ménesé. Három éves korig többnyire a legelőn tartózkodnak

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

a csikók, télen czélszerü kifutókban vannak és ekkor nem kötik őket jászolhoz. A beállitás után megkezdetik a kantározás, nyergelés és hámbafogáshoz való szoktatás. A szerint, a mint beválnak, kocsi- vagy hátas lovakká idomitják őket.

A ménes számfeletti lovai közül a kiválóbb kanczákból származó méncsikók, mint ilyenek felneveltetnek s három éves korban az államnak megvétel végett felajánltatnak. A felesleges herélteket és kanczákat 3 éves korban katonai pótlovakul adják el.

67. Dögösi ménes.

Báró Wodianer Albert dögösi ménese.

Tulajdonos: báró Wodianer Albert.

A ménes helye: Puszta-Ó-Dögös, Nyitramegye. U. p., távirda és vasuti állomás: Komjáth.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 2498 k. h.

A ménest az 50-es években létesitették, oly czélból, hogy az uradalom igáslószükségletét abból fedezzék s igy az anyakanczák az igás fogatokban járnak. A ménesnek fedező ménjei nincsenek s eddig a nyitrai és tardoskeddi állami fedező állomáson álló ménekkel fedeztették az anyakanczákat. Állomány 35 drb nemesebb igás kancza, összes ló-állomány mintegy 80 drb.

A ménes tenyésztési iránya: középnehéz igás lovak nevelése.

Felnevelési rendszer: a csikók nyáron át természetes legelőn járnak s a menyiben a legelő nem megfelelő, erőtakarmány-pótlékot is kapnak. Télen rendszeresen istállóztatnak. A felállitott csikókat rendszerint csupán hámban idomitják. A felnevelt ivadékok a gazdaság részére szükségesek lévén, ilyeneket el sem adnak.

68. Szomolányi ménes.

Gróf Pálffy Jozsef szomolányi menese.

Tulajdonos: gróf Pálffy József.

A ménes helye: Szomolány, Pozsonymegye. Posta- és távirda-állomás helyben, vasut-állomás: Nádas-Szomolány.

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok területe 2594 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1889-ben alapitotta.

A ménesben fennállása óta alábbi magántulajdont képező angol telivér mének fedeztek:

1. Hanover Jack (Hampton—Treabure) 1889-ben, 2. Cyclops (Southampton—Brunelle) 1890-ben és jelenleg egy, ujabban Angliából importált angol telivér mén és egy kisorolt állami félvér mén fedez a ménesben.

A ménes állománya 15—20 drb angol félvér és *20 drb angol telivér* anyakancza. Az egész lóállomány 100 drb körül.

Gróf Pálffy József angol telivér anyakanczái.

A ménes angol telivér anyakanczái a következők:

Barna Comtesse, sz. 1889 (Brown Prince—Swipper), *Basta*, sz. 1887 (Pásztor—Dauguna), *Becky Sharpe*, sz. 1893 (Fitz Simon—Sancy Lass), *Blue Water*, sz. 1894 (Blue Green—Rydal), *Correct*, sz. 1880 (Conductor—Correct), *Csesznek*, sz. 1888 (Verneuil—Boadicea), *Dornröschen II.*, sz. 1890 (Prism—Rose Garden), *Ethelswitha*, sz. 1893 (Atheling—Justitia), *Justitia*, sz. 1886 (Lord Gongh—Award), *Neasham Belle*, sz. 1889 (Uncas—Lens), *Panzerechse*, sz. 1894 (Panzerschiff—Promesse), *Pásztorleány*, sz. 1890 (Pásztor—Country Girl), *Pehutt*, sz. 1890 (Przedswit—The Light of the Harem), *Pearl*, sz. 1883 (Buccaneer—Peffar), *Phemy*, sz. 1896 (Fenék—Huming Bee), *Promesse*, sz. 1884 (Buccaneer—Peffar), *Retort*, sz. 1883 (Rosebery—Re-echo), *Scheelah*, sz. 1885 (Glen Arthur—Dancing Cairn), *Sweet Sherry* sz. 1894 (Morion—Cerisette), *The Light of the Harem*, sz. 1884 (Verneuil—Ada Byron).

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A legjobbaknak igérkező 1 éves csikókat trainingbe adják, J. Reeves alagi training-telepére. A többit felnevelik és 4—5 éves korban, mint vadász és hátaslovakat adják el.

A ménesből eddig a következő jobb versenylovak kerültek ki: 1. *Da Vinci*, pej mén, sz. 1889-ben, apja: Vinea, anyja: Fea. 1892-ben a Nemzeti és Hazafi nyertese Budapesten. Összesen nyert 18.965 forintot. 2. Shannon, sz. 1895-ben, apja: Panzerschiff, anyja: Scheelah, nyerte 1898-ban a bécsi nagy freudenaui «Handicap»-ot, a budapesti «Ritter-díj»-at és «Széchenyi-díj»-at. Összesen nyert 39.540 koronát. A félvér ménesben nevelt mének rendesen $3^1/_2$ éves korukban az állam számára való megvásárlás végett bejelentetnek.

69. Gombai ménes.

Welteni Wiener Rezso gombai ménese.

Tulajdonos: lovag welteni Wiener Rezső.

A ménes helye: Gomba, Pozsony megye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Somorja-Uszor.

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok területe: 532 k. hold, alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1889-ben.

A ménesben ez idő szerint az alábbi magán angol telivér mének vannak felállitva: Dictator (Giles the First—Little Dighy), Friar Lubin (St. Simon—Esa), Gomba (Dictator—Tripaway) és Leonidás.

Állomány: 21 darab angol telivér anyakancza, és pedig a következők: 1. Abassi (Pancake—Young Tripaway). 2. Barraconta (Barcaldine—Perdita II.). 3. Carabaga (Carbine—Simonetta). 4. Cava (Galopin—Capri). 5. Chignon (Kendal—Tournure). 6. Fair Rent (Wisdom—Reciprocity). 7. Geduld (Petrarch—Marjorie). 8. Glengarry (Ayrshire—Loch Garri). 9. Gri-Gri (Vinea—Grille). 10. Heggedevancote (Bend Or—Pride of the Ocean). 11. Imorham (Hampton—Morven). 12. Insel (Dictator—Young Tripaway). 13. Morven (Barcaldine—Strathconan). 14. Pride of the Ocean (Sterling—Sea Mark). 15. Sacha (Peter—Scotch Mist). 16. Tournure (Viktor [Vindex]—Maid of Athens). 17. Twysel (Isonomy—Baroness). 18. Wenlock Edge (Wenlock—Blue Ridige). 19. Wild Norah (Bird of the Freedom—Leonir). 20. Young Tripaway (Kisbéröcscse—Tripaway).

A ménesből eddig a következő jónevü versenylovak kerültek ki: *Gomba* (Dictator—Y Tripaway). Nyerte a következő dijakat 1895-ben: «Károlyi Memorial-Stakes», «Metropole Preis», «Henckel Memorial». 1896-ban: «Trial Stakes». 1897. évben: «Austria Preis». 1898-ban tenyésztésre használtatott, a versenypályán e mellett több versenyben 2-ik és 3-ik helyre futott; igy az «Austria Preis»-ban második volt, 1899-ben szintén mint tenyészmén volt használva, daczára ennek, a Baden-Baden-i nagy versenyben második volt. 1900-ban ugyanily körülmények között a «Saphirrennen»-t nyerte Kölnben. *Maikönig*: 1891-ben Kottingbrunnban «Preis von Helenenthal» első; Baden-Baden «Zukunftsrennen» harmadik; «Austria-Preis» harmadik; 1898-ban Wien «Trial Stakes» második; Hamburg «Deutsches Derby» második; Baden-Baden «Preis von Iffezheim» második; Baden-Baden «Grosser Preis von Baden» harmadik, Kottingbrunn «Hürdenrennen» második.

70. Vedrődi ménes.

Gróf Zichy Gyula vedrődi menese.

Tulajdonosa: Gróf Zichy Gyula.

A ménes helye: Vedrőd, Pozsony megye. U. p. és távirda: helyben; vasuti állomás: Diószeg.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok területe: 2000 k. hold.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1895-ben.

A kanczák egy része szabadon járó, mig a másik része könnyü igás munkát végez.

A ménesben ezelőtt «Mammuth» orosz ügető, jelenleg pedig «Max» szintén orosz ügető fedez.

Állománya: 7 drb orosz ügető, 2 drb magyar jucker és 1 drb lipiczai, összesen 10 drb anyakancza. Összes lóállománya mintegy 30—34 drb. A kanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyészirányа: gyors, kitartó ügetők tenyésztése, erős csontozat és nagy testalkat mellett. A tenyészczél elérése érdekében a sajátnevelésü kanczák a ménesbe való beosztásuk előtt 2 vagy 3 évig gyorsaság és kitartás tekintetében alaposan ki lesznek próbálva.

A ménes felnevelési rendszere: nyáron át legelőn, de amellett 4 liter zabot és 5 kg. árpaszalmát kapnak fejenként. Télen 6 liter zabot és 5 kg. szénát fejenként, valamint árpaszalmát tetszés szerint. A mén- és herélt csikók $3^1/_2$ éves korukban be lesznek hajtva és betöltött 4 éves kerukban, mint hintós lovak, részint helyben, de többnyire vásárokon eladatnak. A kanczákat 4 éves korukban fogják hámba és 2 vagy 3 évi használat után a ménes anyakancza-állományát ezekkel egészitik ki.

71. Domanirsi, ezelőtt Galgóczi ménes.

Gróf Erdődy Imre domanirsi ménese.

Tulajdonosa: gróf Erdődy Imre.

A ménes helye: Domanirs, Trencsén megye. Posta: helyben, távirda és vasuti állomás: Vágbesztercze.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 2126 k. hold, ebből azonban erdő 1600 hold, s igy a ménes czéljaira fenmaradó rész csupán 526 hold. A ménest 1876-ban gróf Erdődy Ferencz alapitotta.

A ménes anyakanczái részben szabadon járnak, nagyobb részben azonban használati lovakul szolgálnak.

Az utóbbi években Engadin (Rontó—Nanci) és Lucidus (Vinea—Mieva) angol telivér mének fedeztek a ménesben.

Amennyiben saját ménjük nem volt, a kanczák a vágbeszterczei állami fedeztető állomáson lettek fedeztetve. Állománya: 10—15 drb angol félvér anyakancza. Összes lóállománya mintegy 40 drb.

A ménes tenyészirányа: a galgóczi kanczák után angol félvér-, a domanirsi kis fajta hegyi lovak után lipiczai fajtáju lovak előállitása. Az elsők hintós és hátaslovak, az utóbbiak kis, de kitartó jucker lovak és ponyk nyerése czéljából neveltetnek.

Nyáron a ménes legelőn jár, télen egyéves korig zabot és szénát, azontul csupán szénát és tavaszi szalmát kap. A tenyésztésre alkalmasnak látszó méncsikók egy éven tul is zabot kapnak és nyáron korlátban mozognak. A csikók a ménesből néha már $3^1/_2$, de legtöbbnyire csak 4 éves korban hozatnak Galgóczra és itt 1 évig iskoláztatnak, és pedig eleintén nyereg alatt, később hámban. Ezután használatra osztatnak be, a fölösleget rendszerint külföldre, mint kocsis- és hátaslovakat eladják. Méneket is nevelnek, melyeket részben az államnak, részben a Wien-i ménlókiállitásokon adnak el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A nyitrai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A nyitrai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A mének folyó száma	tulajdonosa	helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	az anyakanczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy
58	Özv. Gr. Hunyadi Lászlóné	Alsó-Pél	Bars	20	.	.	20	.	.	.	.	.
59	Lovag Schoeller és Társa	Uj-Bars	Bars	50	.	.	.	50	.	.	.	.
60	Tarisch Kajetan	Bars-Füss	Bars	24	.	24	.	.	.	.	.	.
	Bars vármegye területén felsorolt 3 ménesben van összesen			94	.	24	20	50	.	.	.	.
61	Bossányi Rudolf örökösei	Bél	Hont	14	.	14	.	.	.	.	.	.
62	Lovag Chvalibugovszky Sándor	Császtkócz	Nyitra	14	.	14	.	.	.	.	.	.
63	Báró Haupt-Stummer Lipót	Tőkés-Ujfalu	Nyitra	20	1	13	.	.	6	.	.	.
64	Gr. Károlyi Lajos	Tótmegyer	Nyitra	185	5	30	.	.	.	.	150	.
65	Báró Springer Gusztáv	Felső-Jattó	Nyitra	25	25	.	.	.	.	.	.	.
66	Báró Stummer Sándor	Nagy-Bodok	Nyitra	40	.	40	.	.	.	.	.	.
67	Báró Wodiáner Albert	Puszta Ó-Dögös	Nyitra	35	.	35	.	.	.	.	.	.
	Nyitra vármegye területén felsorolt 6 ménesben van összesen			319	31	132	.	.	6	.	150	.
68	Gr. Pálffy József	Szomolány	Pozsony	40	20	20	.	.	.	.	.	.
69	Lov. welteni Wiener Rezső	Gomba	Pozsony	21	21	.	.	.	.	.	.	.
70	Gr. Zichy Gyula	Vedrőd	Pozsony	10	.	2	.	.	7	1	.	.
	Pozsony vármegye területén felsorolt 3 ménesben van összesen			71	41	22	.	.	7	1	.	.
71	Gr. Erdődy Imre	Domanirs	Trencsén	15	.	15	.	.	.	.	.	.
	A nyitrai ménteleposztály területén felsorolt 14 ménesben van összesen			513	72	207	20	50	13	1	150	.

A fedező mének száma	a mének közül a. t.	a. f.	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy	állami**	magán	Fedeztetési állomási vasz igénylé	A ménes ló állománya	A ménes alapításának ideje	Jegyzet
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	45	1884	* Az angol fajtáju anyakanczák is ezen rovatba vétettek fel.
1	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	80	1885	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	65	1880	** Az állami lótenyész-intézetek állományából kor folytán tenyésztésre kisorolt mének is ezen rovatba vétettek fel.
2	1	.	.	1	.	.	.	.	.	2	1	190	.	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	40	1860	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	36	1880	
2	.	.	.	.	2	.	.	.	.	2	.	60	1885	
3	1	.	.	.	1	.	1	.	.	3	.	363	1854	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	50	1881	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1882	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	80	1850	
6	2	.	.	.	3	.	1	.	1	5	2	679	.	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	100	1889	
3	3	.	.	.	.	.	.	.	.	3	.	45	1889	
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	34	1895	
6	4	1	.	.	1	.	.	.	1	5	.	179	.	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	40	.	
17	9	2	.	1	4	.	1	.	2	15	3	1138	.	

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. lipiczai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

MAGYAR KIRÁLYI MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUM KÖNYVTÁRA 1951

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

IV. A nagy-atádi ménteleposztály területén.

Működési körzete kiterjed: Baranya, Somogy és Tolna vármegyékre.

72. Baranya-selyei ménes.

Gróf Draskovich Iván baranya-selyei ménese.

Tulajdonos: Gróf Draskovich Iván.

A ménes helye: Baranya-Selye, Baranyamegye. Posta, távirda és vasuti-állomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1995 k. hold, a ménes természetes legelője 250 k. hold, jelenlegi tulajdonosa 1883-ban alapitotta. 16 anyakancza szabadon jár, 36-ot pedig mint igáslovat használnak.

Fedező mének: 1. Magst, angol telivér, magáumén, apja Verneuil, anyja Miss Rollo. 2. Basil, angol félvér, apja Pista, angol telivér, állami mén, anyja Bársony, saját nevelésü kancza. Állománya 52 drb anyakancza, melyekből *4 drb angol telivér,* 2 drb importált irlandi, 24 drb angol félvér és 22 drb hidegvérü. Összes lóállomány 157 drb. A kanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: angol félvér hintós- és hátas-, valamint igáslovak nevelése. A felállitott anyagot nyereg alatt és hámban idomitják. 1900-ban az értékesitési átlagár darabonként 1400 K volt. Vevők leginkább katonatisztek voltak.

Felnevelési rendszer: 6 hónapon át természetes legelőn jár a ménes, 6 hónapig tágas karámmal ellátott istállóban tartják és alkalmas időben naponként a karámon kivül szabadon jártatják, kedvezőtlen időben csupán a karámban mozgatják őket. Őszi tarló, lóherék legeltetése. Takarmányul kapnak: a ménesbéli kanczák naponként 3 kg. zabot és 6 kg. szénát, 4 kg. tavaszi szalmát, 5 kg. fehér murokrépát, 0·75 kg. árpát és tengeri keverékdarát fejenként, e mellett bőséges alomszalmát. Szopós csikók ad libitum zabot, éves csikók naponként $2^1/_2$ kg. zabot, 3 kg. lóherét, 2 kg. szénát, 3 kg. murokrépát és 0·5 kg. darát fejenként. 2 és 3 éves csikók 2 kg. zabot, 5 kg. szénát, 4 kg. murokrépát, 1 kg. darát fejenként valamint tavaszi és őszi szalmát. 4 éves korban, a mint felállitják, használhatóságuk szerint osztályozzák. Abrakolás idejére a csikókat lekötik, az értékes kanczák pedig külön boxokban vannak elhelyezve.

A ménes számfeletti anyagának jobb részét mint hátas- és hámos lovakat adják el, mig a selejtes egyedeket vásárokon értékesitik.

73. Üszögi ménes.

Gross Antal üszögi ménese.

Tulajdonos: Gross Antal.

A ménes helye: Üszög (Puszta-Szt.-Kut) Baranyamegye, u. p., távirda és vasut: Uszog.

Alapitotta az 1870-es években a jelenlegi tulajdonosa Biharmegyében, a *Kelemen*-ménesből vásárolt kanczákból, a melyekhez 1884-ben gróf Andrássy hosszuréti méneséből vásároltak kanczákat. A kanczák részben szabadon járnak, részben könyebb igában lesznek használva.

A ménesben fedeztek a Kelemen-ménesből származott: *Nyalka* és *Urfi.* 1889—1894-ig Gunnersbury után nevelt *Zászlós*, áll. mén. 1894—1898-ig *Soliman* (gróf Andrássy ménesből). 1898—1901-ig *Jap* angol telivér (Ledér, anyja Jessica), mig jelenleg a *Jap* és egy Furioso XXIII állami mén fedez a ménesben.

Állománya 45 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány mintegy 130—140 drb. A ménes tenyésztési iránya: jucker és nehezebb hintóslovak előllitása.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes bekeritett legelőn jár.

Felnevelési rendszer: a csikók egy éves korukig abrakolva lesznek. 3 éves korban szintén, s ekkor, a melyek párban bevállanak, $3^1/_2$ éves kortól $4^1/_2$ éves korig be lesznek hajtva s részint mint jucker, részint mint nehezebb hintóslovak adatnak el. A párban nem megfelelők a katonaság részére betöretlen állapotban, mint tiszti lovak azonban főleg már 3 éves korban a katonai csikótelepek részére vásároltatnak meg.

74. Baranya-szent-lőrinczi ménes.

Mándy Samu és társai baranya-szt.-lőrinczi ménese.

Tulajdonos: Mándy Samu és társai.

A ménes helye: Baranya-Szent-Lőrincz, Pöszéri puszta, Baranyamegye. Posta, távirda és vasuti állomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló Hg. Eszterházy-féle birtok területe 800 h. A ménes alapitói jelenlegi bérlők elődei Nádossy Kálmán és István voltak, kiktől az anyag egy részét 1890-ben vették át, más része több jóhirü ménesből lett beszerezve. Az anyakanczák tulnyomó része használati lovakul szolgál, s csupán kis része szabadon járó a ménesben.

A fedező mének mind állami bérmének voltak, és pedig egy Furioso XXIII—10, Urambátyám angol telivér (Gunnersbury—Bájos), végül Verneuil 4. kisbéri angol félvér mén. Állomány 80 drb. angol félvér anyakancza. Összes lóállomány mintegy 220 drb. A kanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: katonai czélokra alkalmas ló nevelése.

Felnevelési rendszer: Nyáron természetes kitünő buja legelőn jár a ménes, télen jó minőségü széna mellett 2 éves korig és 3 éves kortól kezdve napi 3 kg. zab adagolással fejenként. A számfelettiek mint 3 évesek adatnak el, a visszamaradt 4 éveseket lovagolják. A 3 évesek 650—700 koronáért, a 4 évesek 800—900 koronáért, kivételes példányok 1200—1400 koronáért adatnak el. Esetről-esetre éves méncsikókat is adnak el az államnak.

75. Zehi ménes.

A pécsi káptalan zehi-pusztai ménese.

Tulajdonosa: a pécsi káptalan.

A ménes helye: Zehi puszta, Baranyamegye. U. p. Vaiszló, távirda és vasutállomás: Stára-Zalåta.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2400 k. h.

A ménest 1868-ban Daróczy Zsigmond kanonok alapitotta.

Szabadon járó anyakanczák, azonban nehány gazdasági fogatokban is jár. A ménesben rendszerint angol félvér állami bérmének fedeznek. Állománya: 31 drb angol keresztezésü anyakancza. Összes lóállomány mintegy 120 drb. A kanczák tavaszszal elletnek. Tenyésztési irány: Jó, erős, munkára alkalmas oly lovak nevelése, melyek feleslege katonai czélokra is alkalmas legyen. Nyáron természetes legelőn jár a ménes, télen takarmányul zab, széna, sarju és árpaszalma keveréket kapnak.

A számfeletti lovakat darabonként 400—600 korona átlagárban adják el.

76. Bácsfai ménes.

Pécsi püspökség bácsfai ménese.

Tulajdonosa: a pécsi püspökség.

A ménes helye: Bácsfa, Baranyamegye. U. posta: Kacsuk; távirda és vasuti állomás: Mohács.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2326 k. h.

A ménest 1870-ben alapitották, s eddig a ménesben rendszerint angol félvér állami bérmének fedeztek. Állomány: 30 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány mintegy 120 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyészirány: Nemesebb hintós- és hátaslovak nevelése, e mellett, arra törekednek, hogy a felesleg katonai czélokra is alkalmas legyen.

Felnevelési rendszer: Nyáron legelő mellett zöld takarmányozás; sarjukaszálás után a réteket legeli, télen zab és tengeri mellett szénát kap a ménes.

Értékesitès: A csikókat nyersen katonai czélokra adják el.

77. Dárdai ménes.

György Schaumburg-Lippe herczeg dárdai ménese.

Tulajdonos: György Schaumburg Lippe uralkodó herczege.

A ménes helye: Dárda, Baranyamegye. posta, távirda és vasut-állomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 1129 k. h.

A jelenlegi ménest hanoveri félvér kanczák és mének behozatala mellett 1872-ben alapitották. Az anyakanczák augusztus 1-től január 1-ig mint igás lovak lesznek használva, ez időn tul, a menyiben vemhesek, nem lesznek befogva.

A ménes kanczáira rendszerint nehezebb, leginkább Nonius eredetü állami bérméneket alkalmaznak. Ezidőszerint azonban Kamarás (Kisbér öcscse—Kunst) angol telivért és egy mezőhegyesi győztes Noniust bérelnek.

Állomány 26 drb részben vásárolt és részben saját nevelésü Nonius származásu anyakancza. Összes lóállomány mintegy 90 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: erős, csontos hintós és igás lovak nevelése.

Felnevelési rendszer: a kanczák nyáron legelőn járnak s külön takarmányt nem kapnak. Munkaközben 5—6 kg. zabot és 6 kg. szénát. Télen (vemhes állapotban): 2 kg. zabot, 6 kg. szénát és 0·0015 takarmánymeszet, a csontképződés előmozditása végett. A 3 éves csikók nyáron legelőre járnak, télen 12—15 kg. takarmányrépát, 6 kg. moharszénát és 0·01 kg. takarmánymeszet. A 2 éves csikók nyáron legelőn; télen 1·5 kg. zabot, 1 kg. buza korpát, 10 kg. takarmányrépát, 5 kg. muhart és 0·10 kg. takarmánymeszet kapnak; 1 éves csikók nyáron legelő mellett 3 kg. zabot és 0·10 kg. takarmánymeszet; télen 2·5 kg. zabot, 1 kg. buzakorpát, 5 kg. takarmányrépát, 0·005 kg. takarmánymeszet és 5 kg. lóherszénát kapnak. Szalma és só valamennyi évjáratnak szükség szerint.

A $3^1/_3$ éves korban felállitott csikók hámban lesznek idomitva.

A számfeletti $3^1/_2$ éves csikók őszszel a legelőről nyersen adatnak el 950—1000 korona átlagárban.

78. Ödönvölgyi ménes.

Biedermann Ottó lovag ödönvolgyi ménese.

Tulajdonos: lovag Biedermann Ottó.

A ménes helye: Ödönvölgy, Somogymegye. U. p. Szigetvár, távirda és vasut-állomás Mozsgó-Szulimán.

A ménes már régebbi keletü, de a jelenlegi irányban 1882 óta kezelik. Alapitója: lovag Biedermann Ottó és Rudolf. A kanczák részint szabadon járnak, részint pedig igában használják őket.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben ezidőszerint alábbi magán-mének fedeznek: Terno, angol telivér, Ravasz, angol félvér. Előbb emlitett importált, az utóbbi Pöschl bálványosi méneséből származik. Állománya 63 drb anyakancza, ebből 33 drb többnyire Bois-Roussel és Förgeteg angol félvér állami mének után nevelve és 30 drb a lovasezredek állományából kisorolt kancza. Az egész lóállománya mintegy 170 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: katonai czélokra alkalmas, hátasló jellegü anyag tenyésztése.

Felnevelési rendszer: választás után, legelő mellett 6 liter zabot és szénát ad libitum, 1 év után 4 liter zabot kapnak fejenként. Télen szénát és kevés erőtakarmányt. A legelő természetes, tavaszszal friss fűre, ősz felé tarlóra és sarjukaszálás után ujra a növekedő fűre jár a ménes.

A 3 éves csikókat nyersen katonai csikótelepekre, mig a 4 éveseket szintén nyersen pótlóként adják el.

79. Szent-mártoni ménes.

Báró Biedermann Rezső szent-mártoni menese.

Tulajdonos: Báró Biedermann Rezső.

A ménes helye: Puszta-Szent-Márton, Somogymegye. U. p., távirda: Ibafa, Baranyamegye. Vasut-állomás: Almamellék.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1800 k. h., alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1883-ban. Az anyakanczák részint szabadon, részint hámban járnak.

A ménesben alábbi magánmének fedeznek:

1. Nonius XXXIX-es fia, 2. Jussuf arabs-lipizai keresztezésü, 3. Ráró, angol-lippizai keresztezésü.

Állomány 65 drb részben könnyebb, részben nehezebb Nonius-faju anyakancza. Összes lóállománya mintegy 150 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek. Tenyészirány: részben nehezebb igás lovak, részben könnyebb hintós és hátas lovak tenyésztése. Felnevelési rendszer: nyáron mesterséges legelőre jár a ménes, őszszel pedig a réteken, ritkábban tarlókon. Télen 1 és 2 évesek 4 kg. zabot 5 kg. murokrépát 3 és 4 évesek 3 kg. zabot és 7 kg. szénát kapnak naponként és fejenként.

A számfelettieket katonai, avagy magánczélokra értékesitik, körülbelül 700 korona átlagárban.

80. Otvösi ménes.

Chernel Gyula ötvösi ménese.

Tulajdonos: Chernel Gyula.

A ménes helye: Ötvös, Somogyvármegye. Utolsó p. Ötvös-Kónyi, távirda: Nagyatád, vasuti állomás: Somogy-Szobb.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 2150 hold. A ménest 1880-ban alapitották. A kanczák nagyobbrésze szabadon jár, csak kis részük van befogva. Ezidőszerint «Adós» telivér angol magánmén fedez a ménesben. Állománya 22 drb angol félvér anyakancza. Az összes állomány 80 drb körül. A kanczák tavaszszal és ősszel elletnek, a menyiben a tavaszszal meddően maradt kanczák őszszel ismét befedeztetnek. Tenyésztési irány: katonai czélokra alkalmas lovak nevelése. Tavasztól késő őszig szabad legelőn jár a ménes, hol külön takarmányt nem kap, télen rendes takarmányozásban részesül, de a nap legnagyobb részét a szabadban tölti.

A ménes évi felállitása mintegy 12—16 drb. A saját czélra szánt csikókat hámban tanitják, a katonaság részére a 3 évesek a legelőről adatnak el. Az alkalmasaknak látszó méncsikókat felnevelik s az államnak vagy magánosoknak adják el $3^1/_2$ éves korukban.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

81. Csurgói ménes.

Csurgói főbérnökség ménese.

Tulajdonos: csurgói főbérnökség.

A ménes helye: Csurgó (Avasmajor), Somogymegye. Posta, távirda és vasutállomás: Csurgó.

Az elhelyezéséül szolgáló birtok: 1616 k. h. (Avasmajorhoz tartozó területek 1500 k. h.)

A ménest 1889-ben alapitották. Anyakanczákul a használati lovak szolgálnak. 1889—1899-ben a perdóczi ménesben nevelt norfoki magánmén, 1900-ban Nonius XXIX/3 állami bérmén fedezett a ménesben. Állomány 40 drb, részben angol félvér, részben nori (muraközi) fajtáju anyakancza. Az összes lóállomány 110 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek. Tenyészirány: hátaslovak, részben kocsis lovak, illetve középnehéz igáslovak előállitása.

Nyáron zöld takarmányt és abrakot, télen száraz takarmányt és abrakot kapnak. A csikók csupán éves korban kerülnek legelőre, addig istállózzák azokat és kifutóban mozognak. A többi csikó nyáron át legelőn jár, télen lekötik. Tavasztól őszig természetes legelőn jár a ménes. Őszkor pedig a réteken legel.

A ménes évi felállitásának átlagos száma 20 drb. Éjjelre a csikókat nyáron bekeritett nyitott akol alá zárják. Télen a délutáni etetésig kifutóban szabadon mozognak. A csikókat 4 éves korukban állitják fel. A számfelettiek pótlóként adatnak el, a be nem váltakat mint kocsis lovakat adják el. Eladási ár 300 és 800 korona között váltakozik.

82. Nagyberki ménes.

Deutsch Adolf nagyberki menese.

Tulajdonos: Deutsch Adolf.

A ménes helye: Szalacska-puszta, Somogymegye. U. p. és távirda: Mosdós, vasutállomás: Nagyberki.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 600 m. h., alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1890-ben.

Az anyakanczák részben szabadon járók, részben használati lovak, s a nagyberki állami fedeztető állomás ménjeivel fedeztetik azokat.

Állomány 20 drb könnyebb alkatu anyakancza. Az összes lóállomány 60 drb. A kanczák tavasszal elletnek. Nyáron a ménes természetes legelőn jár, télen mesterséges akarmányt kap.

A számfeletti anyag minden idomitás nélkül nyersen lesz eladva darabonként 400—700 korona árban.

83. Gyaláni ménes.

Gróf Festetich Kálmán gyaláni ménese.

Tulajdonos: gróf Festetich Kálmán.

A ménes helye: Gyalán, Somogymegye. U. p. Büsü, távirda- és vasutállomás · Báté.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 h.

Alapitotta gróf Festetich Dénes 1866-ban. Az anyakanczák szabadon járók.

A ménesben rendszerint állami angol telivér mének fedeznek. 1902-ben Aga (Kisbér-öcscse—Analogy) angol telivér ment bérelték az államtól. A ménes saját ménjei angol félvérek. Állomány 30 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány mintegy 120 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyészirány: hámos- és hátaslovak nevelése. Felnevelési rendszer: Nyáron természetes legelő. Szeptemberben tarló-lóhere, közben zöld takarmány. Télen részben mesterséges, részben természetes takarmányokat és a takarmány minőségéhez mért zabadagot etetnek. A csikók 5 éves korig maradnak a ménesben.

A számfelettieket 1000—1600 korona árban adják el.

84. Puszta-berényi ménes.

Freund Ferencz puszta-berényi ménese.

Tulajdonos: Freund Ferencz.

A ménes helye: Puszta-Berény, Somogymegye. Posta, távirda és vasut: helyben.

A ménesnek szánt legelőterület 300 hold. A ménest alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1892-ben.

Az anyakanczák szabadon járók s saját amerikai ügető mén fedezi őket. Állomány 18 drb anyakancza, ebből 4 amerikai, 4 orosz, 10 amerikai orosz és olasz keresztezésü ügető. Összes lóállomány 76 drb.

Tenyészirány: Ügető lovak előállitása. A legjobbak a versenypályára kerülnek. Felnevelési rendszer: A versenyre alkalmas csikók eleinte kifutókban legelnek, istállózás és abrakolás mellett, mig a csikóknak az a része, mely a versenyre nem alkalmas, természetes legelőn jár.

Az ügetőversenyre alkalmas csikókat részben eladják, részben tenyészanyagnak tartják vissza. A többieket, mint kocsi-lovakat 3—4 éves korban adják el.

85. Kéthelyi ménes.

Gróf Hunyady Imre örökösei ménese.

Tulajdonosa: néhai gróf Hunyady Imre örökösei.

A ménes helye: Kéthely, Somogymegye. Posta, távirda és vasut: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 23.000 hold.

A ménes régibb eredetü. Az anyakanczák egy része szabadon jár, nagyobb része azonban használati lovakul szolgál. Régebben saját mének fedeztek a ménesben avagy az államtól béreltek méneket. 8 év óta azonban a Kéthelyen és Mesztegnyén állomásozó állami ménekkel történik a fedeztetés.

Állomány 50 drb; *5 drb angol telivér* kivételével, legnagyobb részt angol félvér anyakanczák. Összes lóállomány 100 drb körül. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyészirány: Angol félvérek nevelése, melyek jó hátas- és hintáslovakat szolgáltatnak, s hogy e mellett jó igáslovakként is megfeleljenek.

A ménes évjáratai nagyobb kifutókban mozognak, hol legelhetnek is, e mellett azonban rendes takarmányozásban is részesülnek. A csikók egy része 3 éves korban a katonai csikótelepekre adatnak el vagy az uradalom lóállományának pótlására használtatnak.

86. Szill-szanácsi, ezelőtt csomai ménes.

Gróf Hunyady testvérek szill-szanácsi ménese.

Tulajdonosok: Gróf Hunyady testvérek.

A ménes helye: Szill-Szanács, puszta, Somogymegye. Pósta és távirda: Szill, vasutállomás: Kaposvár vagy Dombovár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 6800 kat. hold.

Alapitotta gróf Hunyady Ferencz 1856-ban. Az anyakanczák szabadon járnak.

A ménesben ez idő szerint Bojtár (Pásztor—Bimbó) angol telivér állami bérmén fedez. Állomány 30 drb, az ürményi ménesből származó, valamint angol

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

telivérrel keresztezett lipiczai fajtáju anyakancza. Az egész lóállomány mintegy 110 darab. Az anyakanczák tavaszszal elletnek. Tenyészirány: Katonatiszti szolgálatra alkalmas lovak, valamint jó ügetők tenyésztése. A csikók 5 hónapi szoptatás után választatnak el, s éves korig naponta 4 liter, 2 éves korban 3 liter zabot és elsőrendü szénát kapnak. Nyáron a ménes természetes és mesterséges legelőn jár.

A felállitott lovak közül, azok melyek a hátasló kellékeinek megfelelnek, nyersen $3^1/_2$ éves korban a katonai csikótelepbe adatnak el. A kanczák a tenyésziránynak megfelelő 2 éves sikeres kipróbálás után, mint anyakanczák a ménesbe osztatnak be.

A számfeletti lovakért 800—1200 korona közötti árt érnek el.

87. Öreglaki ménes.

Jankovich-Bésán-Gyu a öreglaki ménese.

Tulajdonosa: Jankovich-Bésán Gyula.

A ménes helye: Öreglak, Somogymegye. Posta, távirda- és vasutállomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 16.000 hold.

Angol telivér és gazdasági ménes. Az angol telivér ménest jelenlegi tulajdonosa 1882-ben alapitotta, mig a gazdasági ménes, Styriából behozott kanczákkal, 1862-ben lett alapitva.

Az angol telivér ménesben Phil (Philammon—Phoebe) Angliából importált angol telivér mén fedez, de ezenkivül a ménes egyes anyakanczái a kisbéri állami ménes ménjeivel, vagy magán telivér ménekkel is lesznek fedeztetve, mig a gazdasági ménes részére minden 4—5 évben Styriából lesz egy mén importálva; de e mellett saját nevelésü ily mének is fedeznek.

Az *angol telivér* anyakanczák *száma: 12—25 drb* közt variál, ez idő szerint 17, az igás kanczák száma 28—34 drb. A ménes összes lóállománya mintegy 150 drb.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Az angol telivér ménesből kikerülő csikók egy része itthon lesz idomitva, mig más részük nyilvános «trainernek» lesz átadva.

A gazdasági ménes tenyészirányа: Norifajtáju nehéz igáslovak nevelése. A ménes természetes gyep legelőn jár, e mellett rendes zab adagolásban részesülnek az évjáratok. A hidegvérü csikók már 2 éves korban könnyebb munkára lesznek használva, s a számfelettieket páronként 1200—1600 korona árban adják el.

Az angol telivér ménesből az alábbi kiválóbb versenylovak kerültek ki: «Gourmand» (Gunnersbury—Primadonna) 1893 évi Derby-nyerő, «Hires» Kanczadijat 1892-ben és Király emlékversenyt 1891-ben, «Nem marad» (Doncaster—Nessi-Etti) 1893 a 2 évesek nagy Handicapját Wien. «Gyöngyös» (Phil—Gyöngyöm) 1896-ban «Nemzeti dij» és «Kanczadij», továbbá «Osztrák kanczadij». «Anuska» (Bálvány—Anna) 1898-ban «Metropol dijat», 1899-ben «Prince of Wales Handicapot». Garabonczias (Gunnersbury—Zelica) 1900-ban «St. Legert» nyerték.

A ménes fenállása óta nagyobb dijakban ... 280,000 koronát
kisebb dijakban ... ... 35—40,000 «
összesen tehát mintegy ... ... 320,000 koronát nyert.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

88. Szőllős-györöki ménes.

Gróf Jankovich Tivadar szőllős-györöki ménese.

Tulajdonosa: Gróf Jankovich Tivadar.

A ménes helye: Szőllős-Györök, Somogymegye. Posta és távirda: helyben, vasutállomás: Boglár és Lengyeltóti.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 400 kat. hold.

A ménest 1888-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta. Az anyakanczák szabadon járók. A ménesben mindenkor lipiczai fajtáju mének fedeztek, és pedig részben a terezováczi ménesből, részben a ménes neveléséből. 1902-ben egy «Maestoso—Servola», a fogarasi állami ménesben nevelt lipiczai fajtáju állami bérmén volt a ménes anyagára alkalmazásban. Állomány 30 drb lipiczai fajtáju anyakancza. Az egész lóállomány mintegy 100 drb. Tenyészirány: katonatiszti hátas lovak és jukkerek nevelése. A ménes kizárólag dombos, homokos, kis részben erdős legelőn jár. A felállitott csikók csupán hámban lesznek idomitva.

A számfelettiekből azok, a melyek a katonai mértéket megütik, 4 éves korban mint pótlovak 600—700 korona árban lesznek értékesitve, a számfeletti kocsilovakat 1600—2000 K árban adják el páronként. A beltenyésztés elkerülése végett a saját nevelésü méneket nem használják a ménesben, hanem 600—800 korona árban eladják. Ezen lipiczai ménesen kivül pinzgauiakat is (nóriak) nevelnek a gazdasági igás fogatok részére s ezen tenyésztés feleslegét páronként 400—600 korona árban adják el.

89. Taszári ménes.

Kegyestanitórend taszári ménese.

Tulajdonosa: A kegyes tanitórend.

A ménes helye: Palota-puszta, Somogymegye. U. p. Somogy-Taszár, távirda: Báté, vasutállomás: Homok-Taszár.

A ménes részére 100 hold természetes legelő áll rendelkezésre. Alapittatott a jelenlegi tulajdonos által 1870-ben, részint szabadon járó, részint igás szolgálatot végző kanczákból. Az anyakanczák a berkii és büssüi állami fedeztetőállomásokon lesznek fedeztetve. Állomány 30 drb angol félvér anyakancza, összlóállomány mintegy 120 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyészirány: A katonaság czéljaira alkalmas hátas lovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: Nyáron legeltetés és naponkénti zab és tavaszi szalma adagolás, télen pedig a szokásos takarmányozás és abrakolás. Tavaszszal és nyáron természetes legelőn járnak, őszszel pedig sarju kaszálás után a rétből is kapnak legelőt, azonban az egész legeltetési idény alatt zabot és tavaszi szalmát is kapnak. A felállitott csikókat minden idomitás nélkül adják el nyersen 750—800 korona árban a katonaságnak. Az el nem adottakat saját használatra kocsi elé tanitják be.

90. Kaposvári ménes.

Mezőgazdaság ipar részvénytársaság kaposvári ménese.

Tulajdonosa: «Mezőgazdasági ipar-részvénytársaság» (Budapest).

A ménes helye: Nyires és Galambos puszták, Somogymegye. U. p., távirda- és vasutállomás: Kaposvár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 6000 kat. hold.

A vérbeli kanczákra az uradalom ez idő szerint Cid (Crimea—Landturn) angol telivér állami ment bérli, nehéz kanczáira magánméneket tart.

A ménes két részből áll: 1. a vérbeli ménes, melynek anyakanczái néhai Simor esztergomi primás hagyatékához tartozott farkasdi ménesből származnak,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ezek szabadon járnak, 2. a nehéz hidegvérü ménes, melynek anyakanczái eredeti ardenni fajtájuak s ezeket a gazdasági igás fogatokban használják. Állománya 25 drb angol félvér és 142 drb hidegvérü; tehát összesen 167 drb anyakancza. Az egész lóállomány körülbelül 470 drb. A kanczák elletése januártól juniusig tart.

A ménes tenyésztési iránya: Részint könnyebb minőségü, jó vérü, jó mozgásu, kitartó kocsilovak és nehéz jellegü erős igáslovak neveléséből áll. A ménes nyáron át szabadon legel. Tekintettel arra, miszerint nyáron át a ménes abrakot nem kap, mégis, hogy kellő tápdus táplálékot kapjon, a legeltetés vetett legelőn történik. Télen át a ménes istállózás mellett rendes takarmányozásban részesül, itatásra azonban már a mozgás érdekében is csapatostul a vizre hajtatnak, s ezenkivül is a szabadban való mozgásról télen át is gondoskodnak.

A felállitott csikók kocsi előtt tanittatnak be és a teljes begyakorlás után használatba vétetnek. A ménes legelője legnagyobb részt mesterséges, és pedig fehér lóher mezei komócsinnal keverve. Részben azonban természetes legelőn is jár a ménes. A legelő területek nagy térséget képeznek, a melyek sodronykeritéssel vannak körülvéve. Ősz folyamán a nyári legelő-területen kivül tarlólegeltetés is szokásos. A kifutók csupán csak a téli mozgás czéljára szolgálnak.

A ménes herélt csikói és a tenyésztésből kizárt kanczák 3 éves korukban 800 korona átlagárban a katonai csikótelepek részére adatnak el. A visszamaradt többi csikó a betöltött 4-ik év után használati kocsilóul nyer beosztást.

91. Nagykorpádi ménes.

Politzer Géza nagykorpádi ménese.

Tulajdonosa: Politzer Géza.

A ménes helye: Nagy-Korpád, Prépost-puszta, Somogy megye. Posta: helyben, távirda- és vasutállomás: Lábod.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 1300 k. hold; a 60-as években alapittatott, de igen szük korlátok között. 1882 óta kezdődik a mostani tenyésztés; alapitója Politzer Miksa volt.

Az anyakanczák nagyobb része szabadon járó, kivételt képeznek az igásfogatokban járó félnehéz kanczák. Őszkor és tavaszkor azonban vetés és behordás idejében néhány hétig az anyakanczák nagyobb részét be is fogják. Ez idő szerint az alábbi mének fedeznek: Bois Roussel, kisorolt angol félvér állami mén és Dunure, apja Dunure, anyja Verneuil kancza, angol félvér állami bérmén.

Állománya: 39 drb anyakancza, melyekből 29 drb képezi az angol félvér tipust; 2 drb arabs jellegü, 8 drb nehéz jellegü muraközi, mely utóbbiak csupán igáslovak nevelésére használtatnak Összes lóállománya mintegy 110 drb.

A ménes tenyészirányа: Az állam, illetve a köztenyésztés czéljának megfelelő mének nevelése, másodsorban pedig jó háti és hintós lovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: Az egész legeltetési idény alatt, kora tavasztól, késő őszig legelőn vannak; télen mérsékelt meleg istállón, de nappal folyton a kifutókban szabadon. Nyáron a ménes nem kap zabot, csakis a méncsikók és egyes idősebb kanczák, sőt utóbbiak zab mellett még takarmányt is kapnak. A ménesbeli lovak télen átlag darabonként 3 kg. zabot, 7 kg. szénát, szalmát tetszés szerint kapnak. A legelő részben természetes a márgás talajon, s vetett legelő a homokos részen. A tarlók és rétek is legeltetve lesznek egész késő őszig, felváltva a természetes és mesterséges legelővel. Jártató helyül télen tágas kifutó és tágas udvar szolgál.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A felállitott lovakat részben nyereg alatt, részben hámban készitik elő. Betanitva csakis a tenyésztésre visszamaradt lovak lesznek. A kitartó és jó ügető példányok 5 éves korban jobbrészt a ménesbe jönnek, mint anyakanczák.

A ménes állományából az állam számára is eladatnak 3 éves korban mének 1200 korona árban darabonként. A katonasághoz bevett csikók átlagára 700 korona darabonként, mig a hátasoké 1600—2000 koronáig darabonként; a behajtott kocsilovakat pedig páronként 1000—3000 koronáért adják el.

92. Bálványosi ménes.

Pöschl Ferencz és Antal utódai bálványosi ménese.

Tulajdonosa: Pöschl Ferencz és Antal utóda: Satzger.

A ménes helye: Csege, Keresztély-major, Somogy megye. U. p., távirda: Tab, vasuti allomás: Szántód.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 150 m. hold.

A ménest 1872-ben alapitotta a birtok volt bérlője: Pöschl Ferencz.

10 drb kancza szabadon járó, a többi hámos ló, de csak a gazdaság területén belül használtatnak.

A ménesben alábbi állami bérmének fedeztek: *Exact*, angol telivér; Furioso angol félvér: *Goodlook*, angol telivér, Furioso VI., Abugres, Deersleyer, Verneuil, egy Verneuil Ostreger *angol félvér* és *Pandore* (Petrarch—Lady Maura) angol telivér. Northstar angol félvér, Kisbér öcscse, angol félvér, egy Furioso XXII-es angol fajta mezőhegyesi mén. Ezenkivül közben «Terno» angol telivér magánmén is fedezett a ménesben. A mennyiben állami bérmén vágy magánmén a ménesben nem volt, ezen esetben az anyakanczák a bálványosi állami fedeztető állomás ménjeivel lettek fedeztetve. Állománya: 36 drb angol félvér anyakancza. Az összlóállomány: 130 drb körül. Az anyakanczák részben tavaszszal, részben őszszel elletnek.

Tenyészirányа: Nagyobb termetü nemesebb nyerges- és hámos lovak nevelése.

Felnevelési rendszere: Tavasztól őszig természetes legelőn legeltetés, de esténként az istállóban takarmányt is kapnak. Kaszálás után, vagyis a szénabehordás után a rétből 30 hold a ménes részére lesz legelőül kijelölve.

A ménesnek az állammal ménfelnevelési egysége van, melynek alapján a 3 éves mének 1600 korona átlagárban vetetnek át a köztenyésztés czéljaira.

93. Perdóczi ménes.

Dr. Steiner Leo perdóczi ménese.

Tulajdonosa: dr. Steiner Leo.

A ménes helye: Perdócz-puszta, Somogy megye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Berzencze.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 5200 k. hold.

A ménes a XVIII-ik század vége felé Szentán a gróf Festetich-család által alapittatott és onnét a mult század közepe felé Perdóczra lett áthelyezve. Nagyobb része szabadon járó kanczából áll.

Az utóbbi időben fedezett a ménesben: egy Furioso XII-es angol fajta kisorolt állami mén és «Dunure 6.» kisbéri származásu angol félvér állami bérmén, később egy Northstar V. szintén állami bérmén. Állománya: 48 drb angol félvér anyakancza, melyek mind eredeti perdóczi anyakanczák ivadékai. Az egész lóállomány: 150 drb. Az anyakanczák őszszel és tavaszszal elletnek.

Tenyészirány: Magasvérü, legalább 168 cm. magas, vadászló jellegü hátaslovak nevelése. Felnevelési módszer: Nyáron legeltetés mellett zabolás. Télen

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

szellős hideg aklokban tartatnak megfelelő takarmányozás és zabetetés mellet. Méncsikók nagy. tágas kifutókban neveltetnek föl. A méncsikók kivételével az egész ménes természetes legelőn jár. A földmivelésügyi miniszteriummal méncsikófelnevelési egység áll fenn.

A méncsikók átvételi átlagára 3 éves korban 1400 korona. A többi számfeletti kanczák és heréltek átlag 900 koronáért kelnek el $3^1/_2$ éves korban. Vevők legtöbbnyire katonatisztek.

94. Slebinai ménes.

Stern Hugo és Lajos slebinai ménese.

Tulajdonosa: Stern Hugo és Lajos.

A ménes helye: Slebina, Somogy megye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Barcs.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 1300 k. hold.

A ménest 1870-ben Stern Márkus, a jelenlegi tulajdonosok atyja alapitotta. 30 drb kancza szabadon, 14 pedig igában jár.

A ménesben az utóbbi időben alábbi 2 saját mén fedezett: 1. Oedype, angol telivér (Little Duck – Olive), importáltatott Francziaországból 1895-ben. 2. Lobogó, angol félvér (Kisbér öcscse—Nigra XII. ménesbeli kancza). Állomány: összesen 44 drb anyakancza. Ezekből *2 drb angol telivér*: *Babám* (Verneuil—Birdcage) és *Meduna* (Morgan—Merény). A többi 42 drb többnyire angol félvér. Azonkivül tartanak 8 drb muraközi nehéz kanczát is, melyek azonban teljesen külön tenyésztetnek s egy «Percheron» ménnel lesznek fedeztetve. Az egész lóállomány a könnyü fogatokban lévő lovakkal együtt: 150 drb. A fedeztetés egész éven át történik, tehát őszi és tavaszi elletések vannak.

Tenyészirány: Nemes hátiló tenyésztése, mely katonatiszti szolgálatra és vadászlóhoz kötött követelményeknek is megfeleljen, kitartó és tehetséges legyen. Felnevelési rendszere: A szopós csikók annyi zabot kapnak, a mennyit csak megenni képesek. A választott csikók $^5/_4$ éves korig naponta 6 liter zabot és elegendő szénát kapnak fejenként. Az 1—2—3 évesek nyáron legelőn vannak. A 2—3 évesek 2 kg. erőtakarmányt és elegendő szénát kapnak. A 3 évesek tavaszszal a csikótelep czéljaira való bemutatásukat megelőzőleg napi 2 liter zabpótlékot kapnak. A kanczák télen 2 kg. erőtakarmányt, gyenge és öreg kanczák minden időben zabpótlékot kapnak. A felállitandó anyag kevés kivétellel 3 éves korban eladatván, csupán csak a visszatartott kanczacsikókat fogják be, melyek 3 éves korukban befedeztetnek és $4^1/_2$ éves korukban, midőn első csikajuk alóluk el lesz választva, befogás és belovaglás alá kerülnek és csak azon egyedek kerülnek a ménesbe anyakanczákul, melyek mindenképen megfelelnek.

Értékesités: A ménes, miután jelenlegi helyén csak 3 év óta van és csak néhány év óta szaporitotta meg kanczaanyagát, sem éves méncsikókat nem adott el, sem méncsikó-felnevelési egyessége nincs eddig az állammal, hanem a csikókat igen kevés kivétellel 3 éves korban a katonai csikótelepekre adják el, néhány fenmaradtat pedig őszszel pótlóként.

95. Inámi ménes.

Strasser Henrik inámi ménese.

Tulajdonosa: Strasser Henrik.

A ménes helye: Puszta-Inám, Somogy megye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Dombovár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 3400 k. hold.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Alapittatott: 1872-ben.

Szabadon járó kanczák, részben azonban használati lovakul is szolgálnak.

Időnként szaporitva lett a ménes létszáma, és pedig az állami, avagy feloszlatott ménesekből vásárolt kanczákkal. Ezelőtt mindig az államtól bérelt fedező mének használtattak és pedig: Remény (Gunnersbury—Great Estern), Biebas (Doncaster—Beauty), Routier (Uhlan—Reine), jelenleg azonban «Hajnal» az államtól megvásárolt kisorolt mén, és 3 drb saját nevelésü angol félvér mén fedez a ménesben, melyek Remény, Routier és Hajnal után neveltettek. Állomány: 56 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány: 175 drb körül. mozog. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: Katonai czélokra alkalmas angol félvér hátaslovak tenyésztése. A ménes egész éven át természetes legelőn jár.

Értékesités: Évenként 20—25 drb csikót adnak el a katonai csikótelepek részére 3 éves korban 6—7 drbot a honvéd lovasságnak 600—700 K. árban és ezenkivül kocsilovakat 800—1200 K. árban, mig a többit a gazdasághasználja fel

96. Marczali ménes.

Gróf Széchényi Andor Pál marczali ménese.

Tulajdonos: Gróf Széchényi Andor Pál.

A ménes helye: Bézei-major, Somogymegye. U. p. távirda és vasuti állomás: Marczali.

A ménest 1818-ban néhai id. gróf Széchényi Pál alapitotta. Az anyakanczák szabadon járnak a nehéz fajtáju anyakanczák kivételével, melyeket munkára használnak. Jelenleg «Advance» (Shallow—Cantine) angol telivér mén és «Dachs» ardenni félvér, hidegvérü mén fedez a ménesben. Állománya kétféle kanczákból áll és pedig 15—20 drb angol félvér, *2 angol telivért* beleértve és 12—15 drb nehéz hidegvérü anyakanczából (félvér Percheron). Az egész lóállomány 80 drb. Az anyakanczák tavaszszal s csupán kisebb számban őszszel elletnek. A tenyésztés iránya: A félvér és telivér anyakanczák angol telivér ménnel, a nehéz, félvér percheron kanczák hidegvérü ménnel fedeztetnek. Ez utóbbiak ivadékai már $2^1/_2$ éves korukban befogatnak és az igáslóállomány kiegészitésére szolgálnak. A ménes a legeltetési idény alatt is reggel és este zab adagot kap. A saját használatra felállitott lovak egyik része hámban, a másik nyereg alatt idomittatik. A számfeletti félvér lovak hároméves korban a katonai pótlóvásárlóbizottságnak adatnak el.

97. Tamási ménes.

Gróf Széchényi Aladár tamási ménese.

Tulajdonos: Gróf Széchényi Aladár.

A ménes helye: Tamási puszta, Somogymegye, posta- és vasutállomás: Görgeteg.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 520 k. hold. Legelőül szolgál: 40 hold vetett legelő, 40 hold kitisztogatott erdei legelő és aratás után az összes tarlók. A birtok talaja részben agyagos, részben homokos. Ivóviz egészséges, a legelők magas fekvésüek.

A ménes 1889 óta áll fen; az első anyakanczák részben magas angol félvérek, részben angol telivérek voltak, melyek néhai ifj. Széchényi Pál gróf régi lábodi méneséből származtak. A ménesbe fenállása óta csakis olyan anyakanczák soroltattak be, melyek vagy nyereg alatt a vadász terepen, vagy kocsi előtt jóknak bizonyultak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben Advance, Vőfély és Gardist angol telivér csődörök működtek, melyek közül a két első után kitünő lovak estek, mig Gardist inkább rontott, mert csikainak csánkjai tisztátalanok voltak. Jelenleg mint apamén «Boglár» ell. 1893-ban (Bálvány—Turolla) van használatban; hatalmas testrészeit és telivérben páratlan erős csontozatát átörökiti csikaira, a nélkül, hogy az anyák nemességét elrontaná. Boglár, mint 2 éves 30,000 koronát, mint 3 éves 11,150 koronát nyert, azonban az 1896. évi nagy kiállitási gátversenyre előkészittetvén, munka közben letört; megégettetvén, lába teljesen rendbe jött, ugy hogy már két éve hogy tulajdonosa alatt vadászik a budapesti falka után. Boglár Széchenyi Géza gróf csokonyai ménesében is fedez.

Gróf Széchényi Aladár angol telivér anyakanczái.

A ménes anyakanczáinak száma: 17 drb, ezekből *7 angol telivér* és 10 magasvérü angol félvér.

Telivérek: 1. *Activa* világos pej ell. 1884, Eberhard—Agitation, 6 évig vadászott tulajdonosa alatt a bpesti falka után; anyja a 3 éves «Álmom»-nak, mely Budapesten és Alagon versenyt nyert. 2. *Fantasie* sötétpej ell. 1884, Sorrent—Fare Well, 7 évig vadászott, részben Jankovics Elemér ur, részben jelenlegi tulajdonosa alatt a bpesti falka után. 3. *Fehér Fecske* szürke, ell. 1887, Fehér Holló—Mantilla, 5 évig vadászott tulajdonosa alatt a bpesti falka után. 4. *Alexina* sötétpej ell. 1892, Advance—Agitation, 3 évig vadászott tulajdonosa alatt a bpesti falka után. 5. *Lila* világospej ell. 1893, Vőfély—Lili, 3 évig vadászott tulajdonosa alatt a bpesti falka után. 6. *Fare-Well* sötétpej ell. 1892, Sorrento—Fare Well, 4 évig vadászott a bpesti falka után, részben Nádasdy Ferencz gróf istállómestere, részben jelenlegi tulajdonosa alatt. 7. *Nona* fekete ell. 1890, Goliáth—Neszes, 5 évig vadászott Jankovics Elemér ur alatt a bpesti falka után.

A félvér kanczák:

1. *Mirza* sárga ell. 1879, Czimbora—Mirza, 3 évig vadászott tulajdonosa alatt a parnói falka és 2 évig budapesti falka után. A ménes matrónája, 10 élő csikaja van. 2. *Páva* szürke ell. 1885, Attagne—Páva, 4 évig vadászott tulajdonosa alatt a budapesti falka után. Régi Salamon-féle ménesből. 3. *Delila* világos pej ell. 1886, Eberhard—Delila, egy évig vadászott tulajdonosa alatt és 3 évig kocsiba fogva tett kitünő szolgálatokat. 4. *Kőrösi leány* szürke, ell. 1888, Zivatar—Gravelotte. 5. *Gravolette II.* szürke ell. 1893, Vőfély—Gravelotte, mindkét kancza kocsi előtt több éven át tett elsőrendü szolgálatot; mindkettőnek leszármazása visszavezethető Splinterbar angol telivér ménre, melyet Széchényi István gróf importált Angliából. 6. *Rumai Fecske* pej ell. 1889, Ruma — egy Pejacsevich-féle kanczából, 5 évig szolgált kocsi előtt. 7. *Pajtásné* sárga ell. 1891, Advance—Princesse, 4 évig elsőrendü szolgálatot végzett kocsi előtt; nyert négyesben egy 20 kilométeres versenyt és a 40 kilométeres versenyben egyszer második, egyszer negyedik lett. 8. *Manczi* sárga ell. 1893, Troja—Mérges, kitünő kocsiló volt.

A ménes egész lóállománya 50 drb, elletés kizárólag tavaszszal történik.

Tenyésztési irány: Vadászlovakat és magas vérü kocsilovakat előállitani.

A ménes felnevelési rendszere a következő:

Vemhes és fias anyakanczák télen nyáron 5 kilo zabot; a szopós csikók anyjuk mellett külön kis jászlakban annyi zabot kapnak, a mennyit meg birnak enni; egy éves csikók legeltetési időben 3 kilo zabot, télen pedig 5 kilo zabot; két éves csikók ugyanannyit. Ezenkivül az összes csikók zabjukba keverve phosphorsavas meszet kapnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A legeltetési időn kivül az összes évjáratok egy az akol közelében levő hajtópályán naponta egy lovas által ügetésben egy óráig hajtatnak. Nagy sulyt helyeznek arra, hogy a csikók edzett, kemény felnevelésben részesüljenek, miért is télen az akol kapuja — ha csak nagyon zord időjárás nincsen — éjjel-nappal nyitva szokott lenni.

A felállitott anyag kezelése: A vadászlovak közül a telivérek rendesen 3 éves korukban, a félvérek 4 éves korukban belovagoltatnak és 4, illetőleg 5 éves korukban többnyire az istállóból adják el. A kocsis lovakat 4 éves korukban fogják be.

A ménes számfeletti anyagának értékesitése: Az állam a 3 éves méncsikókat átveszi, darabját 1600 koronájával; a pótlóvásárló bizottság eddig darabjáért 800 K fizetett. Egyes angol telivér-csikók Budapesten adatnak el a telivér-árverésen.

98. Somogy-tarnóczai ménes.

Gróf Széchényi Ferencz somogy-tarnoczai menese.

Tulajdonosa: Gróf Széchényi Ferencz.

A ménes helye: Somogy-Tarnócza, Somogymegye. Posta, távirda- és vasutállomás: helyben.

A ménes rendelkezésére álló terület: 120 k. hold.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1858-ban.

A ménesben ez idő szerint «Manfred» (Cambuscan vagy Verneuil—Ada Byron) angol telivér saját mén fedez.

Állomány 20 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállománya 52 drb körül van. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: hátas és hintós lovak nevelése. A ménes részére természetes legelő áll rendelkezésre. A választott csikók éves korukig 3 kg., azontul négy éves korig 2 kg. zabot kapnak fejenként és naponként.

A ménes számfeletti lovaiból 6—8 darabot nyers állapotban adnak el a a katonai csikótelepeknek 3 éves korban. A megtartandó lovakat részint nyereg alatt, részint hámban idomitják.

99. Csokonyai ménes.

Gróf Széchényi Géza csokonyai ménese.

Tulajdonosa: Gróf Széchényi Géza.

A ménes helye: Csokonya, Somogymegye. U. p., távirda és vasut: Visonta-Csokonya.

A ménest 1858-ban gróf Széchényi Dénes alapitotta.

A ménes vérbeli és hidegvérü kanczákból áll, előbbiek szabadon járnak, utóbbiakat a gazdasági igás fogatokban használják. A vérbeli kanczák számára Boglár (Bálvány—Turolla) angol telivér mén, a hidegvérüekre «Nankipu» és egy saját nevelésü Percheron származásu mén áll rendelkezésre. Anyakancza létszám 31 drb körül váltakozik, melyek közül 12—15 drb nemes keleti eredetü (arabs, czinderi), 2 nemzedéken át angol telivérrel keresztezett, 16 drb pedig hidegvérü, melyek 1860 óta Percheron-nal keresztezett, muraközi eredetüek. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány a vérbeli ménesben: kellemes, tetszetős külemü, szivós, typikus anyag előállitása, melynek ivadékai ugy paripának, mint nagyobb kocsilónak megfeleljenek. A hidegvérü ménesben: nemesebb külsejü, nem tul nagy és nehéz, jó patáju és inakkal biró, serény gazdasági munkásló előállitása.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Felnevelési rendszer: Éves korig 5 kg. zab, 2 éves korig 2 kg. zab, ezentul a felállitásig csupán a téli hónapokban 2 kg. zab etetése.

A ménes ivadékai 3 éves korban, részint az államnak az ez iránt kötött egyesség szerint mint mének adatnak el, avagy a csikótelepek számára, mint katonatiszti lovak, később pedig az uradalmi istállóból mint használati lovak értékesittetnek.

100. Szántódi ménes.

Szt. Benedek-rend szantodi menese.

Tulajdonosa: Szt. Benedek-rendi tihanyi apátság.

A ménes helye: Szántód puszta, Somogymegye. Posta, távirda és vasutállomás: Szántód.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1140 kat. hold.

A ménes alapitására vonatkozó adatok: I. Endre király 1052-ben a tihanyi apátságnak 34 drb egődört ajándékozott, s emberemlékezet óta Szántódon ménes mindig volt. Az anyakanczák nagyrészt szabadon járók, kisrészben használati lovakul szolgálnak.

A ménesben rendszerint állami bérmének fedeznek. Ez idő szerint Kisbéröcsese, kisbéri származásu angol félvér állami mén van bérben. Állomány 45 drb angol félvér anyakancza. Az egész állomány mintegy 120 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: nemes hátas és hintós lovak nevelése. Természetes legelő mellett, a ménest megfelelően takarmányozzák. A méncsikók egyezség szerint a magy. kir. földmivelésügyi ministerium részére felneveltetnek, a kiselejtezett heréltek gazdasági czélra és hintós lovakul használtatnak.

101. Surdi ménes.

Gróf Zichy Ödön surdi ménese.

Tulajdonosa: id. gróf Zichy Ödön.

A ménes helye: Zákány-surdi uradalom, Somogy vármegye. U. p. és távirda: Zákány, vasutállomás: Gyékényes és Zákány.

A ménest 1877-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta. A ménes anyakancza állományának alapját az államtól bérelt Totalisateur (Madár—Tótleány) angol telivér mén vetette meg, s ezután származott a legtöbb kancza ivadék, melyek megfelelő kipróbálás után a ménesbe kerültek. Jelenleg Wittmann (Waisenknabe—The Nun) angol telivér saját mén fedez a ménesben. Állománya: 24 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállománya 90 drb körül van. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Jó, kitartó, könnyebb, oly félvérek tenyésztése, melyek ugy paripának, mint könyebb, gyorsjárásu kocsilónak is alkalmasak. A ménes természetes legelőn jár, e mellett csekély takarmányt is kap. Télen szénát és tavaszi szalmát etetnek. A csikókat éves korig zabolják. A mi saját használatra vagy anyakanczának van kiszemelve, felállitják. A 3 évesek többnyire a közös hadseregnek, vagy a honvédségnek adatnak el, a többit részint kocsiba, vagy nyereg alatt betanitják. A csikós kanczák a parkban, a többiek a réten és tarlón legelnek.

A ménes számfeletti anyagából a jobb méncsikók egy éves korukban az államnak ajánltatnak fel, a többi számfeletti megfelelően értékesittetik. Egyéves méncsikókért 500—600 K, a 3 éves lovakért 700—1400 korona árat érnek el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

102. Pálfa-hőgyészi ménes.

Gróf Apponyi Géza pálfai ménese.

Tulajdonos: gróf Apponyi Géza.

A ménes helye: Pálfa, Tolnamegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás: Simontornya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

A ménest 1860-ban gróf Apponyi Károly alapitotta. Az anyakanczák részben szabadon járók, másrészt a gazdasági igás fogatokban használtatnak. A ménes kanczáira rendesen angol telivér vagy angol félvér állami bérméneket használnak. Ezidőszerint Persistive (Fitz James—Persistence) angol telivér van bérben. Állománya 70 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány körülbelül 200 drb. A kanczák tulnyomó része tavaszszal, kisebb része őszszel elletik.

Tenyésztési irány: az állam, illetve a köztenyésztés számára alkalmas mének, valamint hadsereg részére hátaslovak nevelése. A ménes nyáron természetes legelőn jár, a legelő elégtelensége esetén azonban a ménes rétet is jár. Télen szénát vagy tavaszi szalmát eszik, megfelelő zab adagolás mellett. Az alkalmasnak talált méncsikók az állammal fennálló egyezség értelmében 3 éves korban 1400 korona árban átvétetnek. A heréltek a hadsereg részére 650 korona árban, a kocsiban betanitott lovak páronként 1000—2000 koronáig terjedő árban adatnak el.

103. Maisai ménes.

Bischitz János maisai menese.

Tulajdonos: Bischitz János.

A ménes helye: Puszta-Maisa, Tolnamegye. U. p. Tolna-Hidegkut; vasut és távirda: Hidegkut-Gyönk.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok herczeg Esterházy tulajdona, s területe 8000 k. h.

A ménest 1860-ban alapittotta, jelenlegi haszonbérlők elődje.

A tenyészkanczák legnagyobb része mint igáslovak és hátasok vannak használatban s csak egyes öregebb, tenyésztésre bevált anyakanczák járnak a szabad ménesben.

Jelenleg mint apalovakat az államtól bérelt: *Dunbar* (Doncaster—Agnes-Primrose) angol telivért és a kisorolt Zászlós angol félvér állami mént használják.

A ménes állománya arabs leszármazásu kanczákból áll, illetve részben ezeknek angol félvér és angol telivér utáni ivadékaiból, ugyszintén jóhirü ménesekből beszerzett kanczákból.

Anyakancza-állománya 46 drb. Egész lóállománya 136 drb. A kanczák, tekintet nélkül az évadra, be fedeztetnek és igy az elletés egész éven át történik. A ménes tenyésztési iránya: az állam czéljaira alkalmas mének nevelése, valamint a gazdaság hátas- és igásló szükségletének fedezésére alkalmas lóanyag előállitása. Ezen czél elérése végett a megfelelő kanczaanyagot visszatartják. A kanczák azon része, mely hámban jár, naponként 6 kg. zabot vagy más erőtakarmányt kap, ehhez 5 kg. árpaszalmát, esetleg ezenfelül még 2—3 kg. szálas takarmányt. A ménesen levő kanczák a szoptatási időn kivül 2 kg. erőtakarmányt, télen 10 kg. répát, 4 kg. szénát, és 4 kg. tavaszi szalmát kapnak. Szoptatási idő alatt 4 kg. erőtakarmányt fejenként.

A tenyésztésre nevelt méncsikók naponta 4—5 kg. zabot és 5 kg. szénát kapnak fejenként, a kancza-csikók betöltött 1 éves korig $4^1/_2$ kg. zabot, 5 kg. szénát, az 1 évnél idősebb kancsacsikók, 2 kg. erőtakarmányt, 4—5 kg. szénát s

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ugyananyi tavaszi szalmát kapnak, szintén fejenként és naponként. Ha elegendő takarmányrépa áll rendelkezésre, ugy a széna-menyiség egy részét 6—8 kg. takarmányrépával pótolják. Nyáron legel, s ekkor csupán a méncsikók és összes 1 évesek kapnak zabot, a többiek azonban nem. Az alkalmasaknak talált méncsikók, az állammal eziránt fennálló egyesség szerint felneveltetnek s 3 éves korban 1400 korona átlag árban átvétetnek. A heréltek a hadsereg részére adatnak el 750 korona átlag árban.

104. Nosztani ménes.

Deutsch Zsigmond nosztani ménese.

Tulajdonos: Deutsch Zsigmond.

A ménes helye: Nosztán-Puszta, Tolnamegye. U. p., távirda és vasutállomás: Dombovár és Kocsola-Dalmand.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 400 k. h.

Alapittatott 1884-ben jelenlegi tulajdonosa által.

A kanczák egyharmada szabadon járó, a többit könnyebb gazdasági munkára használják. Állami angol telivér és angol félvér bérmének tartatnak. Állománya 60 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 150 drb körül van. Az anyakanczák julius, augusztus és szeptember hónapokat kivéve, egész éven át elletnek. A ménes tenyésztési czélja: angol félvér hátas- és kocsiló előállitása. A kiválóbb kancza-ivadékok tenyészkanczákul tartatnak meg.

A ménes felnevelési rendszere: nyáron legelő, pótolva takarmánynyal. Választott csikók 1 éves korig darabonként és naponként 4 kg. elsőrendü zabot és tetszésszerinti szénamennyiséget kapnak. 1 évtől 2 éves korig darabonként és naponként 2 kg. zabot, lóherét, luczernát és zab vagy árpaszalmát kapnak. 2 éves kortól 3 éves korig ugyanazt. Télen: választott csikók, mint nyáron 2 kg. takarmányt vagy czukorrépa szeletet. 1 éves kortól 2 éves korig $1^1/_2$ kgr. árpadarát, $^1/_2$ kg. korpát, 2 évestől 3-ig: $1^1/_2$ kg. korpát. Minden évfolyambeliek a felsoroltakon kivül még 2 kg. répát is kapnak. A heréltek 3 éves korukban nyersen a katonai csikótelepek részére eladatnak, a jobb, illetve magasabb vérü kanczák, a melyek jó anyakanczáknak igérkeznek, 4 éves korukban kocsiba és nyereg alatt használatba vétetnek, s mint 5 évesek alkalmas ménnel befedeztetnek és vérmérsékletükhöz képest használatba vétetnek.

105. Tüskei ménes.

Dőry Jenő örökösei tüskei ménese.

Tulajdonosok: néhai Dőry Jenő örökösei.

A ménes helye: Tüske, Tolnamegye. U. p. és távirda-állomás: Dombovár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 5000 k. h. (Bérlet a herczeg Esterházy uradalomból).

A ménest idősebb Dőry Lajos 1840-ben allapitotta.

Állomány 50 drb anyakancza, melyekből *10 drb angol telivér* és 40 drb angol félvér. Lóállomány: 190 drb körül van. A kanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Nemes angol félvér ének tenyésztése, az országos lótenyésztés czéljainak megfelelőleg, valamint sebes kocsilovak és hátasok nevelése. A ménes május hó 1-től legelőn van mindaddig, mig a hó le nem esik. Takarmányul zabot, szénát, sarjut és árpaszalmát kap.

A felállitott lovakat előbb lovagolják, mig később kocsiba fogják.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az alkalmas méncsikók, az állammal e részben fennálló egyezség értelmében 3 éves korban 600 korona átlag árban át adatnak. A 3 éves herélteket és kanczákat a csikótelep részére a katonai lóavató bizottságnak 800 korona átlagárban adják el. Fenmaradottakat kocsiba fogva vagy belovagolva, darabonként 800 koronától 2000 koronáig terjedő árban adják el.

Megjegyzés. Ezen ménes állományát a tulajdonos elhalálozása folytán apasztani fogják s már eddig is az anyakanczák nagyobb részét eladták.

106. Sütvényi ménes (Dombovár).

Dőry József sütvényesi ménese

Tulajdonos: Dőry József.

A ménes helye: O-Sütvény, Ó- és Uj-Dalmand puszták, Tolnamegye. U. p., távirda és vasut-állomás: Dombovár.

A ménes elhelyezéséül a herczeg Esterházy-féle uradalomból, a ménestulajdonos által bérelt 8000 k. h. birtok szolgál.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1867-ben alapitotta.

A ménesben rendszerint angol félvér és angol telivér állami bérmének, valamint saját nevelésü angol félvérek fedeznek. Ezidőszerint ez államtól bérben vannak: Uncle-Maw (Bajtárs—Mrs-Day) angol telivér és egy Furioso XXIII-as angol fajta mén.

A ménes állománya 125 drb angol félvér anyakancza; van azonban néhány angol telivér anyakancza is közöttük, ezeket azonban rendszerint angol félvér ménekkel fedeztetik.

A kanczák egész éven át ellenek.

Tenyésztési czél: kitartó, jó, tetszetős, könnyebb jucker kocsilovak és hátasok nevelése. Az anyakanczák legalább 2 évi kipróbálásnak vétetnek alá és csak a melyek kiváló gyorsaságot, kitartást és aczélosságot tanusitanak, soroltatnak be a ménesbe. Ezenkivül a tenyésztés odairányul, hogy az országos lótenyésztés czéljaira megfelelő mének neveltessenek.

A ménes felnevelési rendszere: jó, egészséges és szellős istállókban tartva, naponként a legelőn jár a ménes, ugyszintén a téli hónapokban is pár órát karámban töltenek, különben bőséges takarmányozás a csikók fejlődése érdekében.

A ménes számfeletti anyagából: 3 éves korban 18—25 drb mént adnak át az államnak 2000 korona átlagár mellett, a fennálló egyezség értelmében, 5—10 drb, kevésbbé sokat igérő csikót a katonai csikótelepekre adnak el, mig 25—35 drb 4 évest fellállitanak s ezeket, részint mint kocsilovakat, vagy mint paripákat értékesitik, avagy egy részüket a tulajdonos, használati ló-állománya pótlására forditja.

Tekintettel arra, hogy a ménes Dombovártól meglehetős távolságban fekszik, állandóan 3—4 négyes fogat áll az istállóban Dombováron a tulajdonos használatára, s igy a behajtásra és kipróbálására bő alkalom nyilik.

107. Felső-leperdi ménes.

Özv. Dőry Vilmosné felső-szeperdi ménese.

Tulajdonos: özv. Dőry Vilmosné.

A ménes helye: Felső- és Alsó-Leperd, Tolnamegye. U. p. és távirda: Kocsola-Dalmand (pályaudvar), vasutállomás: ugyanitt és Dombovár.

A ménes elhelyezéséül a herczeg Esterházy-féle uradalomból a ménestulajdonos által bérelt 4008 k. holdnyi birtok szolgál.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Alapittatott: 1866-ik évben Dőry Vilmos által a Dőry Frigyes-féle sütvényi ménesből eredő kanczákból, melyek osztály utján Dőry Vilmosnak jutottak.

Állomány: 40 drb ménesbeli kancza a legelőn és 20 drb használati, összesen tehát 60 drb.

A ménesben ezidőszerint az alábbi mének fedeznek: 1. «Cambusier» (Cambuscan—Crisis) angol telivér, állami kisorolt mén; 2. Furioso XXII. 3. angol fajta állami bérmén. Utóbbi mén bérletéről a ménes lemondott.

A ménes anyakanczaállományából *6 drb angol telivér* és 54 drb angol félvér. Az egész lóállomány 160 drb körül. Az anyakanczák egész éven át elletnek. A ménesben a tenyésztési czél: könyü, kitartó, magasvérü kocsi- és hátaslovak tenyésztése, e mellett a tenyésztés odairányul, hogy az országos lótenyésztés czéljaira alkalmas mének neveltessenek. A ménesbeli kanczák és növendékek nyáron legelőn, télen pedig (széna, baltaczim és árpaszalma) szálastakarmányon és minden időben a szükséges zab- és tengeri erőtakarmányban részesülnek, olyan mértékben, hogy fejlődésük kellőkép előmozditva legyen.

Az alkalmas méncsikók felneveltetnek s 3 éves korban az állammal eziránt kötött egyezség értelmében 1600 korona átlagár mellett átvétetnek.

A $3^1/_2$ éves heréltek és kevésbbé sikerült kanczák katonai csikótelepekre 850 korona átlagárban adatnak el.

A felállitott 4 évesek pedig részben használatban maradnak, részben 800—1200 korona árban adatnak el.

108. Ozorai ménes.

Gyérei Richard ozorai menese.

Tulajdonosa: Gyérei Richard.

A ménes helye: Ozora, Tolnamegye (herczeg Esterházy-féle uradalomból bérelve). U. p. és távirda: helyben, vasutállomás: Simontornya, Pinczehely és Felső-Nyék.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtokterület: 8000 k. hold.

Alapitotta 1865-ben néhai Bischitz Mór.

Az idősebb kanczák szabadon járók, mig a többiek gazdasági munkában használtatnak.

A ménesben az utóbbi időben az alábbi mének fedeztek; Gutkeled angol telivér (Craig Millar—Galante), Laborcz angol telivér (Krawarn—Sphynx), Fenék angol félvér, utóbbi kettő állami bérmén. 1902. év őszén «Gutkeled» ménjét a tulajdonos, Bohócz (Bálvány—Turolla) angol telivér ménnel cserélte fel. Állománya *5 drb angol telivér* és 55 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállománya: 120 drb. Az anyakanczák őszszel és tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: a köztenyésztés számára alkalmas erős külemü, csontos mének és jó hátaslovak nevelése.

Az alkalmasaknak látszó méncsikók az állammal e részben fennálló egyezség értelmében, mint ilyenek felneveltetnek s 3 éves korban darabonként 1600 korona átlag árban átadatnak.

109. Kajdacsi ménes.

Sztankovánszky János kajdacsi ménese.

A ménes tulajdonosa: Sztankováni Sztankovánszky János.

A ménes helye: Kajdacs, Sáncz-major, Tolnamegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás helyben.

A ménes részére 60 hold természetes legelő áll rendelkezésre; aratás után pedig a tarlókon jár.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest 1870-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta. Az anyakanczák szabadon járnak.

A ménesben alábbi, részint állami, részin saját angol telivér mének fedeztek: Deutscher-Michl, Fair Micke, Vahnfried (Cambuscan—Lady Bertha), Troja stb. A ménesben fennállása óta mindig csupán angol telivér mének fedeztek. Ez időszerint Schenkewald (Vederemo—Annie Day), angol telivér magánmén fedez a ménesben.

Állománya: 18 drb angol félvér és *3 drb angol telivér* anyakancza. Az egész lóállománya: 63 drb körül. A ménes elletési rendszere a tavaszi.

Tenyésztési czélja: szivós vadászlovak, könnyü teher alá, valamint sebes juckerek előállitása. Az anyakanczák másodrendü szénát, tavaszi szalmát és szükséghez képest zabot, elletés előtt 4 héttel egész választásig 4—6 liter zabot és zöld luczernát kapnak. Csikók választástól 1 éves korukig naponta és fejenként 8 liter zabot. elsőrendü szénát, 2 éves korukig 4 liter zabot, másodrendü szénát és tavaszi szalmát, végül a 3—4 évesek tavaszi szalmát kapnak.

A ménes rendelkezésére természetes legelő áll. Az anyag szivósságát elérendő, ennek érdekében minden eszközt felhasználnak, s a törekvés oda irányul, hogy edzett, kitartó anyagot neveljenek. A heréltek nyereg alá, a kanczák hámba idomittatnak.

A számfelettiek, mint teljes koruak adatnak el, részint mint hátaslovak, vagy mint hámoslovak. Értékesítési áruk 800—1800 korona között mozog.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A nagyatádi méntelep osztály területén felsorolt **mének** lóanyagának összesítése.

A nagyatádi ménteleposztály területén felsorolt mének lóanyagának összesítése.

folyó száma	A mének tulajdonosa	helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	az anyakanczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy
72	Gr. Draskovich Iván	Baranya-Selye	Baranya	52	4	26	.	.	.	.	22	.
73	Gross Antal	Üszög		45	.	45	.	.	.	.	.	.
74	Mándy Samu	Baranya-Szent-Lőrincz		80	.	80	.	.	.	.	.	.
75	Pécsi káptalan	Zehi		34	.	34	.	.	.	.	.	.
76	Pécsi püspökség	Bácsfa		30	.	30	.	.	.	.	.	.
77	György Schaumburg-Lippe uralk. herczeg	Dárda		26	.	.	.	26	.	.	.	.
	Baranya vármegye területén felsorolt 6 ménesben van összesen			267	4	215	.	26	.	.	22	.
78	Lovag Biedermann Ottó	Ödönvölgy	Somogy	63	.	33	.	.	.	.	.	30†
79	Báró Biedermann Rezső	Szent-Márton		65	.	.	.	65	.	.	.	.
80	Chernel Gyula	Ötvös		22	.	22	.	.	.	.	.	.
81	Csurgói főbérnökség	Csurgó		40	.	20	.	.	.	.	20	.
82	Deutsch Adolf	Szalaska pta (Nagyberek)		20	.	20	.	.	.	.	.	.
83	Gr. Festetich Kálmán	Gyalán		30	.	30	.	.	.	.	.	.
84	Freund Ferencz	Puszta-Berény		18	.	.	.	.	18	.	.	.
85	gr. Hunyady Imre örök.	Kéthely		50	5	45	.	.	.	.	.	.
86	Gr. Hunyady testvérek	Szil-Szanács		30	.	.	.	.	.	30§	.	.
87	Jankovich Bésán Gyula	Öreglak		47	17	.	.	.	.	.	30	.
88	Gr. Jankovich Tivadar	Szőllős-Györök		30	.	.	.	.	.	30	.	.
89	Kegyes Tanitórend	Palota pta (Taszári rész)		30	.	30	.	.	.	.	.	.
90	Mezőgazdasági ipar-részvénytársaság	Kaposvár		167	.	25	.	.	.	.	142	.
91	Politzer Géza	Nagy-Korpád		39	.	29	2	.	.	.	8	.
92	Pöschl Ferencz és Antal testvérek	Bálványos		36	.	36	.	.	.	.	.	.
93	Dr. Steiner Leó	Perdócz		48	.	48	.	.	.	.	.	.
94	Stern Hugó és Lajos	Slebina		52	2	42	.	.	.	.	8	.
95	Strasser Henrik	Inam		56	.	56	.	.	.	.	.	.
96	Gr. Széchényi Andor Pál	Marczali		32	2	20	.	.	.	.	10	.
97	Gr. Széchényi Aladár	Tamási puszta		17	7	10	.	.	.	.	.	.
98	Gr. Széchényi Ferencz	Tarnócza		20	.	20	.	.	.	.	.	.
99	Gr. Széchényi Géza	Csokonya		31	.	.	15	.	.	.	16	.
100	Szt. Benedekrendi tihanyi Apátság	Szántód puszta		45	.	45	.	.	.	.	.	.
101	Zichy Ödön	Surd		24	.	24	.	.	.	.	.	.
	Somogy vármegye területén felsorolt 24 ménesben van összesen			1012	33	555	17	65	18	60	234	30
102	Gr. Apponyi Géza	Pálfa	Tolna	70	.	70	.	.	.	.	.	.
103	Bischitz János	Maisa		46	.	46×	.	.	.	.	.	.
104	Deutsch Zsigmond	Nosztán puszta		60	.	60	.	.	.	.	.	.
105	néhai Döry Jenő örök.	Tüske		50	10	40	.	.	.	.	.	.
106	Döry József	c-Látvény (Dombovár)		125	.	125	.	.	.	.	.	.
107	Özv. Döry Vilmosné	Felső-Lepend		60	6	54	.	.	.	.	.	.
108	Gyérey Richárd	Ozora		60	5	55	.	.	.	.	.	.
109	Sztankovánszky János	Kajdacs		21	3	18	.	.	.	.	.	.
	Tolna vármegye területén felsorolt 8 ménesben van összesen			492	24	468	.	.	.	.	.	.
	A nagyatádi ménteleposztály területén felsorolt 38 ménesben van összesen			1771	61	1238	17	91	18	60	256	30

A fedező mének száma	a mének közül a. t.	a. f.	az.	non.	üg.	l.	h.	egy	állami**	magán	Pedeztetési állomás vesz igénybe	A mének lóállománya	A mének alapítása ideje	Jegyzet
2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	160	1883	* Az angol fajta anyakanczák is ezen rovatban vétettek fel.
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	140	1870	
3	.	3	.	.	.	.	.	.	3	.	.	220	1890	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	120	1868	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	120	1870	
2	1	.	.	1	.	.	.	.	2	.	.	90	1872	
9	3	5	.	1	.	.	.	.	6	3	.	850	.	** Az állami lótenyész intézetek állományából kor fogytán tenyésztésre kisorolt mének is ezen rovatba vétettek fel.
2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	170	1882	† A hadsereg állományából kiselejtezett kanczák.
3	.	1	1	1	.	.	.	.	.	3	.	150	1883	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	80	1880	
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	110	1889	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	1890	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	120	1866	
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	76	1892	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	100	?	§ Angol vérrel keresztezett lippizai.
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	110	1856	
2	1	.	.	.	.	.	1	.	.	2	.	150	1882	
1	.	.	.	.	.	1	.	.	1	.	.	100	1888	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	120	1870	
3	1	.	.	.	.	.	2	.	1	2	.	470	?	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	2	.	.	110	1882	A ménest a volt bérlőktől Satzger a birtok tulajdonosa vette át.
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	130	1872	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	2	.	.	150	1790	
3	1	1	.	.	.	.	1	.	.	3	.	150	1870	
4	.	4	.	.	.	.	.	.	1	4	.	175	1872	
2	1	.	.	.	.	.	1	.	.	2	.	90	1818	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1889	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	52	1858	
3	1	.	.	.	.	.	2	.	.	3	.	?	1858	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	120	1052	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	90	1872	
37	12	13	1	2	1	1	7	.	11	26	3	2933	.	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	200	1860	× Eredetileg arabs fajtájuak voltak.
2	1	1	.	.	.	.	.	.	2	.	.	110	1860	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	150	1884	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	190	1840	
3	1	2	.	.	.	.	.	.	2	1	.	300	1867	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	2	.	.	160	1886	
3	2	1	.	.	.	.	.	.	2	1	.	120	1865	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	63	1870	
13	7	6	.	.	.	.	.	.	10	3	.	1293	.	
59	22	24	1	3	1	1	7	.	27	32	3	5076	.	

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

V. A palini ménlelep-osztály területén.

Működési köre kiterjed: Vas és Zala vármegyékre.

110. Ság i ménes.

Gróf Erdődy Sándor alsósági ménese.

Tulajdonosa: Gróf Erdődy Sándor.

A ménes helye: Alsó-Ság, Vasmegye. U. p., távirda- és vasutállomás: Kis-Czell.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 4000 k. hold.

Alapitotta 1884-ben gróf Erdődy Ferencz.

A ménesben ez idő szerint Ság (Craig Millar—Isabel) angol telivér saját mén fedez. E mellett több kanczát más magánménekkel is fedeztettek.

Állománya: *10 drb angol telivér* anyakancza, névszerint:

1. Isabell (Buccaneer—Anonyma), 2. Celia (Buccaneer—Crownprinces), 3. Comtesse Mimie (Buccaneer—Marie Galante), 4. Aide-Toi (Pásztor—Aida II), 5. Aranybánya (Verneuil—Aida II), 6. Dalila (Sweetbread—Dart), 7. Summer-Breeze (St. Serf—The Summit), 8. Fillete (Vép—Folichon), 9. Czincza (Althorpe—Celia), 10. Manilla (Culloden—Comtesse Mimie).

Az éves csikókat helyben magántrainer idomitja.

A ménesből eddig a következő jobb verseny lovak kerületek ki:

Vép, Ischl, Csendes, Mirror, Ság, Izgalom, Isabey, Dant, Iza, Aide-Toi, Derék.

111. Kemény-egerszegi ménes.

Kis Gyula keményegerszegi ménese

Tulajdonosa: Kiss Gyula.

A ménes helye: Kemény-Egerszeg, Vasmegye. Posta, távirda, és vasutállomás: Hegyfalu.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 540 k. hold. Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1875-ben. Az anyakanczák egy része szabadon jár, mig másik része a szükség szerint gazdasági munkát végez.

A ménesben alapitása óta mindenkor állami bérméneket használtak és pedig eleinte Nonius-okat, később Balaton és Camillus (Przedswit—Laura) angol telivéreket, majd Kisbéröcsese angol félvért, mig jelenleg egy Furioso XXI-es mezőhegyesi angol félvér mént. Állománya 22 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállománya 60 drb körül. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: Katonai czélokra alkalmas hátaslovak nevelése Felnevelési rendszere: A ménes kora tavasztól késő őszig a legelőn jár, télen nagy kifutókban mozog. A csikók éves korig hetenként és fejenként kb. 40 kg. zabot és jó minőségü szálas takarmányt kapnak.

Miután a csikókat 3 éves korban a katonai csikótelepek részére adják el, csupán a saját szükségletre megtartandó csikókat idomitják, illetve tanitják be.

Az éves méncsikókat megvásárlás végett a földmivelésügyi ministeriumnak jelentik be. A csikótelepek részére a 3 éves csikókért 650—740 K-ig terjedő árt fizetnek.

112. Szerep-haraszti ménes.

Gróf Kornis Károly szerep-haraszti ménese.

Tulajdonosa: Gróf Kornis Károly.

A ménes helye: Rum-Haraszt, Vasmegye. U. p., távirda és telefon: Rum, vasutállomás: Rum, a déli vasut vonalán pedig Molnári vagy Szombathely.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1120 hold.

A ménest 1785 körül alapitotta szerepi Kelemen János és Sándor. Alapját képezték régi magyar lovak, melyeket erdélyi és spanyol ménekkel fedeztetettek, később arabs és angol félvér méneket használtak. A kanczák régente Szerepen szabad ménesben jártak, azonban később a fiatalabbak igába lettek fogva, a mely intézkedés határozottan hasznosnak és üdvösnek bizonyult. A mult században, mint az a régi méneskönyekből kivehető, ugy saját tenyésztésü, mint vett mének fedeztek a ménesben, igy a hirneves Wesselényi ménesből (1833-ban) *Cato* nevü, a Bánffy ménesből (1840—50) *Hannibal*, 1857-ben *Remény*, majd egy félvér mén. ezután *Kakas* arabs-spanyol ményt vásárolták. 1870—1800-as években a saját nevelésü *Páva* fedezett kitünő eredménynyel. 1880—90. évben mezőhegyesi Furioso X, XII, XXIII-as, később egy Kalandor I angol félvér (ivadékai nem váltak be), és Páva II saját nevelésü, majd *O-Bajan* bábolnai mén. mely jelenleg Bábolnán mint törzsmén szerepel. Mindezen keresztezések eredményesek voltak, mivel ugy vérmérséklet, tehetség, alkat és főleg szivósság, aczélosság, különösen kiváló szép mozgás által messze vidéken hirnevesek voltak s nagy előszeretetre tettek szert a szerepi ménes lovai.

1898-ban átköltözött a ménes Biharból Vasmegyébe, hol a tulajdonos személyesen vezeti. Szenvedélyes kocsis lévén, leginkább arra fekteti a fősulyt, hogy a megmaradt jó kötésü és tehetséges kanczákat amerikai ügető ménekkel keresztezve, oly egyedeket nyerjen, melyek jó testalkat mellett, nagy és fokozott ügető képességgel birjanak. Ép ez okból 1899-ben a következő két amerikai ügető ményt vásárolta:

1. *Kerius* sötétpej mén, 166 cm. magas (apja Sphinx, anyja Nehnah-Belle) sz. 1890-ben. Recordja Amerikában, hol 6 nevezetes versenyt nyert 1896-ban, $2{\cdot}21^1/_2$ m. p. angol mértföldre. Ausztriában 1898 és 99-ben 8 versenyt nyert: Wien, Baden és Prágában. Európai recordja itt 1·30 volt.

2. A másik: *William M. Evants* sötétpej mén, 165 cm. magas, apja *King Wilkis*, recordja 2·22, anyja Tampest szül. 1887, recordja 1·30 belföldön. Wienben és Budapesten 1896-ban 3, 1897-ben 9, 1898-ban és 99-ben 3 versenyt nyert.

Az anyakanczák a régi szerepi törzsből valók, főkép Furioso ivadékok összesen 14 drb. Azonkivül 2 drb fogarasi-lipiczai, *2 drb angol telivér* és 2 drb irlandi kancza van a ménesben. Összlóállomány: 2 fedező mén, 1 próbamén, mely állami kisorolt mén lévén, e mellett kisebb tenyésztők kanczáit is fedezi. Állomány 20 drb anyakancza, 13 drb yearling (amerikai), 4 drb 2 éves Furioso-ivadék, 6 drb 3 éves O-Bajan-ivadék. Elletési rendszer: «tavaszi», lehetőleg jannár közepén kezdődőleg és eltart áprilisig.

Tenyésztési czél: Főkép kocsilovak és pedig ügetők nevelése.

Felnevelési rendszere: Mielőtt amerikai irány rendszeresittetett, a ménest épugy kezelték, mint másutt. Télen november 1-től május 1-ig istállózva: évesek fejenként 6 liter zabot, 5 kg. szénát és takarmányrépát kaptak; a 2 évesek szénát, 6—8 kg. szalmát és szecskát, valamint takarmányrépát; a 3 évesek abban az ellátásban részesültek, mint a 2 évesek; a 4 évesek pedig a szokásos istállótartáson, a többi lovakhoz bekötve, 6 liter zabot, 5 kg. szénát. Nyáron legelőn szabadon jártak. Most azonban 1901-től változott a ménes felnevelési rendszere, mert az amerikai keresztezésü yearlingek már külön járnak a kifutókban, a félvér ménestől teljesen elkülönitve, s november 1-én mint a 4 évesek felállittatnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Első évben szabadon mozognak. Tizenhat hónapos koron tul könnyü hámban, tanitó giggbe fogják. s tiszta, egyenletes, hosszu lépésre szoktatják. Tizennyolczhuszadik hónapban lassu ügetést végeznek és 2 éves korban trainingbe jönnek, mivel a kétévesek versenyében résztvesznek.

A régi ménes 4 éveseit mint behajtott lovakat adják el.

A versenyekre benevezett yearlingek helyben adatnak el. Azok, melyek nem lettek benevezve, itthon maradnak, s 4 éves korban befogják őket s mint sebes juckerek adatnak el vagy használatba vétetnek.

1902. év őszén a tulajdonos az ügető ménes anyagát gróf Szapáry Pálnak adta el, s csupán a régi szerepi ménesből megmaradt anyakanczákat tartotta meg, s ezentúl csupán ezek után fog nevelni, illetve tenyészteni.

113. Sárvári ménes.

Ő Fensége Lajos bajor kir. herczeg sárvári ménese.

Tulajdonosa: Ő Fensége Lajos bajor kir. herczeg.

A ménes helye: Sárvár, Vasmegye. Posta, távirda és vasutállomás: helyben.

A ménes czéljaira az uradalom területéből 225 kat. hold áll rendelkezésre.

A ménest Ő császári és kir. Fensége Estei Ferdinand főherczeg és Modena herczege alapitotta 1824-ben és ezen időtől kezdve rendszeres törzskönyvet is vezetnek.

Az anyakanczák legnagyobb része szabadon járó. Egy része az uradalom kerületeiben mint igás- és tisztiló, 10 drb pedig a herczegi udvari istállóban, mint hátas- és kocsiló nyer alkalmazást. A fiatal kanczákat mind belovagolják vagy behajtják.

A ménesben fedeznek: Carmaux (Farfadet—La Cloche) és Percival (Archiduc—Peroration) angol telivér, továbbá Lehet és Helyes félvér ének. Ezenkivül az államtól is bérelnek méneket. Igy 1901—902-iki idényben Filou (Gunnersbury—Fidget) angol telivér mén lett bérelve a kisbéri m. kir. állami ménes állományából, azonban 1902 nyarán Mezőhegyesre helyeztetett át. Állománya 85 drb angol félvér és *5 drb angol telivér* anyakancza. Az összes lóállomány mintegy 300 drb. Az anyakanczák őszszel és kora tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Vadász- és kocsilovaknak alkalmas nemes félvérek nevelése. A felnevelési rendszer igen belterjes, ugy, hogy a takarmányozás teljesen megegyező a mezőhegyesi m. kir. áll. ménes takarmányozásával.

A legelők mind természetesek és állandók, melyek bizonyos forda szerint kaszáltatnak és e szerint legeltetnek.

A felállitott csikókat előbb belovagolják, s azok, melyek nem mint hátas lovak adatnak el, s a melyek a ménesben maradnak, be lesznek hajtva. A ménes a 3 és 4 éves belovagolt lovakat szabad kézből adja el.

Az új beosztások által számfelettivé vált anyákat mint kiselejtezetteket adják el. A többi lovat rendesen katonatiszteknek adják el. Ő kir. fensége udvari istállójában kizárólag a sárvári uradalom méneséből származó lovak állanak. értve ugy a kocsilovakat, valamint a hátaslovakat is.

Az uradalom a Steyer határhoz közel fekvő pornói gazdaságban nóri fajtáju lovakat is tenyészt, azonban ezen tenyésztés a telivér és félvér ménestől teljesen el van különitve.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

114. Pornói ménes.

Ő Fensége Lajos bajor kir. herczeg pornói ménese.

Tulajdonos: Ő Fensége Lajos bajor kir. herczeg.

A ménes helye: Pornó. Vasmegye. Posta helyben, távirda- és vasutállomás *Szombathely*.

A ménes czéljaira 250 k. h. terület áll rendelkezésre.

Alapittatott 1875-ben, a midőn is nóri fajtáju jobb minőségü kanczákat vásároltak, melyeket a gazdaságban, mint igáslovakat használnak.

Sárvár, Ujmajor, Sönyén, Káld és Gyertyános gazdaságok kanczáit Wallon I. Wallon II nevü nóri fajtáju ménekkel, mig a pornói és mindszenti gazdaság kanczáit a beledi és mindszenti állami fedeztetési állomások ménjeivel fedeztetik.

Állomány 35 drb nóri fajtáju anyakancza. Egész lóállomány mintegy 90 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: erős, jó mozgással biró igáslovak nevelése. Ezen czél elérése végett az ivadékok belterjes módon neveltetnek s a csikók csupán 3 éves korban kerülnek befogásra.

115. Hadászi ménes.

Mező Gyula hadászi ménese.

A ménes tulajdonosa: Mező Gyula.

A ménes helye: Télen Szarvaskenden, nyáron Döbörhegyen, Vasmegyében. Posta, távirda- és vasutállomás helyben.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1890-ben.

A ménes 700 k. hold erdei legelőn jár.

Az anyakanczáknak legnagyobb része a gazdasági fogatokban jár.

A kanczákat a hodászi állami fedeztető állomás ménjeivel fedeztetik. Állománya 43 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállomány 100 drb körül van.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: katonai czélokra alkalmas hátaslovak, valamint hintóslovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Egy éves korig a csikók naponta és fejenként 1 kg. zabot, azonfelül téli istállózásuk alatt szénát kapnak; nyáron azonban csupán a legelőn élnek.

Az évjáratok május 1-től egész őszig legelőn vannak, éjjel nagy szabad akolban hálnak. Aratás és sarju kaszálás után tarlókon és réteken is járnak.

A felállitott csikókat csupán kocsiba fogva idomitják. Az alkalmas éves méncsikókat megvétel végett évente a földmivelésügyi ministeriumnak ajánlják fel.

A 3 éves csikókat eddig lókereskedőknek adták el 600 K átlagárban.

116. Baltavári ménes.

Herczeg Thurn és Taxis Egon baltavári ménese.

Tulajdonos: Herczeg Thurn és Taxis Miksa Egon.

A ménes helye: Baltavár, Vasmegye. Posta és távirda helyben; vasutállomás: Zalabér és Oszkó.

A ménest 1888-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta.

A ménesben The Lombard (Petrarch—Wealth) angol telivér magánmén fedez.

Állománya *9 drb angol telivér* anyakancza, melyek közül 2 Beauminet, 2 Stronzian, 1 Pásztor, 1 Glouchestershire, 1 Ruperra, 1 Fenék és 1 Folkland után származik. Az éves csikókat részben elárverezik, részben pedig saját trainer által idomittatják. A ménes fennállása óta 128,235 koronát nyert dijakban.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

117. Szt.-kozmadombjai ménes.

Dervarics János szt.-kozmadombjai ménese.

Tulajdonos: Dervarics János.

A ménes helye: Szt.-Kozmadombja, Zalamegye, u. p. Zala-Tárnok, távirda- és vasutállomás: Gutorföld.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 825 k. h.

A ménest 1870-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta.

Az anyakanczák részben szabadon járnak, részben munkára használtatnak.

1886-ig a fedeztető állomáson levő állami mének fedeztek a ménesben; 1886 és 1887-ben az államtól bérelt Furioso, 1888-tól 1892 ig az előszállási uradalomtól vásárolt Furioso V, azután 3 évig egy saját nevelésü Remény, 1897. óta pedig Remek (Felhő—Nandine) angol telivér kisorolt állami mén és a fentebb emlitett előszállási Furioso fedeznek.

Állomány 30 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány kb. 100 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: angol félvér hátas- és hintóslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A csikók 5 hónapig szopnak, választás után 5—6 liter törött zabot kapnak, részben kevés kukoriczadarával; 1 éves korban elsőrendü gyeplegelőre mennek, a következő télen pedig lóher takarmányt és tavaszi szalmát kapnak egész a 3 éves korig. Csakis azon csikók lesznek behajtva, melyek megtartatnak.

Az alkalmasnak látszó méncsikók a földmivelésügyi miniszteriumnak ajánltatnak fel megvétel végett. A 3 éves csikókat katonai csikótelepekre adják el 650 K átlagárban. Kivételesen erre alkalmas $3^1/_2$ éves méneket is adnak el az államnak 1600—2000 K közötti árban.

118. Csáktornyai ménes.

Gróf Festetich Jenő csáktornyai menese.

Tulajdonos: Gróf Festetics Jenő.

A ménes helye: Csáktornya. Zalamegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: helyben

350 k. holdnyi legelőn jár a ménes.

Ujból alapitották 1867-ben, mivel 1848-ban a volt ménest gróf Festetics György feloszlatta és a megmaradt fogatbeli és igás kanczákat a somogymegyei perdóczi ménesek ménjeivel fedeztette. Az alapitó elhalálozása után az uradalom gróf Festetics Jenő tulajdonába ment át s ez a ménest ujból szervezte. Fedező méneket az állami méntelepekből béreltek. 1890. évtől egy év megszakitással, a már előbb félvér és nóri mének helyett kis Noniusok, később angol félvérek és 3 év óta angol telivérek fedeznek. Ez időszerint «Mendikás» (Morgan —Miss Pleydell) angol telivér állami bérmént tartják.

Állomány 45 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 180 drb körül mozog. Az anyakanczák tavaszszal elletnek. Tenyésztési irány: jó hátas- és hámoslovak nevelése.

Felnevelési rendszere: a csikókat szeptember hó közepén választják el s két éves koráig megfelelő takarmányozásban részesitik. Naponként és fejenként 1 kg. zabot kapnak.

Nyáron át 4 éves korig legelőn járnak, télen napközt kifutókban tartózkodnak. A 4 éveseket őszszel felállitják, illetőleg istállóba kötik, s kocsi- vagy

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

hátaslovaknak tanittatják be. A ménes természetes legelőn jár. A számfeletti lovakból a 4 évesek betanitva kereskedőknek, vagy nyersen katonatiszteknek adatnak el. Az eladási ár 700—1000 és 1500 korona között váltakozik.

119. Fenéki ménes.

Gróf Festetics Tasziló fenéki ménese.

Tulajdonos: Gróf Fesztetics Tasziló.

A ménes helye: Fenék-puszta, Zalamegye. U. p. és távirda: Keszthely vasuti állomás: Fenék megállóhely.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1883-ban alapitotta.

Ez időszerint Duncan (Doncaster—Marigold) angol telivér és egyéb magán- és állami angol telivér mének fedezik a ménes kanczáit.

Állománya: *17 drb angol telivér* anyakancza, névszerint a következők: Addy (Rosicrucian—Adrastia), Black Agnes (Marbillon—Little Agnes), Bonne Aggie (Doncaster—Black Agnes), Coquine (Buccaneer—Curieuse), Coureuse (Galopin—Coquine), Desdemona (Doncaster—La Gondola), Dornröschen (Fenék—Dirndl), Echo (Craig Millar vagy Gunnersbury—Enigme), Hilda (Skylark—Heiress), Hungaria (Craig Millar vagy Gunnersbury—Curieuse), Harmonic (Reverberation—Idun), Isabelle (Isonomy—Isabel), Marden Agnes (Blair Athol—Agnes de Mannsfeldt), Natica (Preakness—Miss Collynham), Perle d'or (Fenék—Echo), St. Kilda (Clairveaux vagy Macheath—Emma Melbourne), St. Nitouche (Galopin—St. Kilda.).

Az éves csikók Keszthelyen saját idomitó pályán idomittatnak.

A fenéki ménes sikere a versenypályákon.

A ménesből eddig az alábbi nevesebb versenylovak kerültek ki s nyerték a felsorolt dijakat: Eberhard mén Nevmarketben: «First Welter Handicap»-ot; Berzencze mén Angliában: «Lincoln Cup»-ot, «Swep-Stakes»-t, «Newmarket Handicap»-ot, «Lewes Handicap»-ot, «Cumberland Plat»-ot, «Stockton Handicap»-ot és egy államdijat, Wienben «Jockey-Club-dij»-at, I. oszt. államdijat, «Preis der Stadt Wien»-t, Budapesten: a «gróf Károlyi emlékverseny»-t, «Esterházy-dij»-at stb.; La Gondola kancza: badeni jubileumdij 1881, Trial stakes 1881, vándordij, őszi kanczadij; Frangepán mén: St. Leger-t 1883; Fenék mén: badeni Zukunftspreis 1885, Nemzeti hazafidij-t 1886, bécsi Derby-t 1886, berlini Union-t 1886; Bolgár mén-t: Zukunftspreis 1886, berlini Union 1887, badeni nagy dij 1886, hatvani dij; Occident mén: bécsi nagy Handicap 1885, Góliáth mén: bécsi nagy Handicap 1886; Hilda kancza: Oaks 1886; Hungaria kancza: Oaks 1885, bécsi kanczadij 1888; Duncan mén: St.-Leger 1893, hatvani dij 1892; Coureur mén, Angliában: The Princess of Wales Cup 1891; Culloden mén: Alagi dij 1893; Dornröschen kancza: serajevói császárdij 1894, Szt.-István-dij 1894, Jubileumspreis 1894, Buccaneer-Rennen 1894, Lovaregyleti dij 1894; Perle d'or kancza: Oaks 1894, bécsi kanczadij 1894; Délibáb kancza: Prince of Wales Handicap 1892; Souvenir mén: Buccaneer-Rennen 1897; Crampon mén: Prince of Wales Handicap 1898; Attila mén: Jubileumspreis 1900, hatvani dij 1899, Chamantrennen 1899; Diadal mén: királynédij 1900, földmivelési miniszterium diját 1900; Spitzbub mén: Metropolpreis 1900 stb. A ménes fennállása óta mintegy 2 millió korona összeget nyert dijakban.

120. Alsórajki ménes.

Koller István alsó-rajki ménese.

Tulajdonos: Koller István.

A ménes helye: Alsó-Rajk és Sárkány-Sziget, Zalamegye. U. p., távirda- és vasutállomása: Gelse.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 2000 k. hold.

Alapitotta 1854-ben Koller Ferencz.

Az anyakanczák heverők s nem lesznek befogva.

A ménesben ujabban mindenkor állami mének fedeztek és pedig: Furioso XXI, Furioso V, Furioso XXI, Verneuil angol félvér és Furioso angol fajta mének. Az 1902—1903-ik évi fedeztetési idényre Helyes (Vinea—Helene) állami angol telivér ment bérlik.

Állomány: 24 drb angol félvér anyakancza. Egész állománya: 80 drb körül. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési iránya: hintóslovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Tavasztól őszig gyepen vannak, éjszakára ugyanott, éjszakról zárt, délről nyitott szinben hálnak, télen istállón tartatnak, naponta jártatás czéljából végig hajtják a ménest a legelőn. Az anyakanczák leellés előtt szénát, tavaszi szalmát és kevés répát kapnak, leellés után lóherét, zabot, tavaszi szalmát és kevés répát. A csikók 1 éves korukig szénát és 5 liter zabot naponként és fejenként, az 1 éves koron túl szénát tetszés szerint s kevés répát, valamint a szükséglethez képest zabot. A ménes egész nyáron át természetes legelőn jár.

A felállitott kiválóbb ivadékok részben hámba, részben nyereg alá tanitják.

Az 1 éves méncsikókat évente a földmivelésügyi miniszteriumnak megvétel végett felajánlják.

A 3 éves számfeletti csikókat a katonai csikótelepek részére vásárolja meg a nagykanizsai pótlóavató bizottság. A számfelettieket, mint 1 éves méneket 500—560 koronáig, mint 3 éves méneket 700—800 koronáig, a 3 éves felállitottakat 800—1600 koronáig terjedő árban adják el darabonként.

121. Zsigárdi ménes.

Linzer Béla zsigárdi ménese.

Tulajdonosa: Linzer Béla.

A ménes helye: Zsigárd, Zalamegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás: Nagy-Kanizsa.

A ménes elhelyezésére szolgáló birtok: 10.000 hold.

Alapitotta: Karczag Béla és István 1871-ben. A kanczák részben szabadon járók, másrészt a gazdasági fogatokban használják.

A ménesben ez időszerint alábbi magánmének fedeznek: 1. Loves Trial, angol telivér (Triumph—Lovely Thais); 2. Menelaus, angol telivér (Prince Paris—Zebetta).

Állománya: 58 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállomány: 170 drb körül. Az anyakanczák télen és tavaszszal elletnek.

Tenyésztési iránya: magasvérü juckerek és hátas lovak tenyésztése.

Felnevelési rendszere: a szopós csikók 1 éves korukig zabot tetszés szerinti mennyiségben kapnak. 1, 2 és 3 évesek nyáron igen jó, dús legelőn járnak, a legeltetési idény után télen átlag 3 liter zabot fejenként, és ezenkivül murokrépát és tetszés szerinti mennyiségü szénát, vagy mesterséges takarmányt kapnak.

A ménes tavasz kezdetétől késő őszig természetes legelőn jár, télen át akolban hálnak a csikók, de nappal, még zord időben is, kifutóban mozognak.

A felállitott csikókat először nyereg alatt, később hámban idomitják.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az alkalmasnak látszó méncsikók évente a földmivelésügyi ministeriumnak megvétel végett felajánltatnak. A 3 évesek a lóavató-bizottságnak a csikótelepek részére adatnak el 700 korona átlag árban. Egyes példányokat 4 éves korban betanitva, mint hátas- vagy hámos lovakat 1400—1600 korona közötti árban adják el.

122. Ventei ménes.

Özv. Szalacsy Farkasné ventei menese.

Tulajdonos: Özv. Szalacsy Farkasné.

A ménes helye: Puszta-Vente és Becsehely, Zalamegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás: Nagy-Kanizsa.

A ménes elhelyezéséül szolgáló 2 puszta területe 1196 m. h.

Alapitotta 1884-ben jelenlegi tulajdonosa. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak, egyes kivételes esetekben idősebb korú szabadon járó kanczák is vannak a ménesben.

Ezidőszerint Verneuil — 16 angol félvér állami bérmén fedez a ménesben.

Állomány 26 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállomány 60 drb körül. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: jó, erős szép mozgásu hintós lovak előállitása. A herélt csikók 3 éves korban a katonai lóavató-bizottságnak adatnak el, mig a jó kancza csikókat a ménes kancza-állományának pótlására, illetve az állomány emelésére visszatartják.

Felnevelési rendszer: Szopós csikók 6 hónapos korig anyjukkal szabadon járnak, ezen idő alatt naponta és fejenként 3 liter zabot és elegendő mennyiségü jó szénát vagy lóhert kapnak. Hat hónapos csikót elválasztják. 2 éves korig egész éven át naponta 4 liter zabot, elégséges száraz vagy zöld lóhert kapnak; a 2 éven felüliek egész éven át naponta és fejenként 2 liter zabot és jó felesen rázott takarmányt esznek julius végéig. A rendes legeltetés julius végével, aratás után veszi kezdetét, ekkor a learatott táblákon legelnek, augusztus végével sarju takarodás után pedig a réteken és lóherés földeken legel a ménes késő őszig. A hideg beálltával jó egészséges istállóba kerülnek. Nyáron éjszaka kötőféken jászolhoz kötve állanak az istállóban. Az istálló közvetlen szomszédságában van a 12 katasztrális holdnyi kifutó, jó kuttal ellátva és dróttal bekeritve; itt a csikók egész nap szabad mozgást tehetnek, egészen a legeltetési idény kezdetéig.

A felállitott csikók hámba idomittatnak.

A számfeletti 3 éves csikókat 700—750 korona árban a katonai lóvásárló bizottságok veszik meg.

123. Pölöskei ménes.

Gróf Széchényi Béla pölöskei menese.

Tulajdonos: gróf Széchényi Béla.

A ménes helye; Pölöske, Zalamegye, Posta helyben, távirda és vasutállomás Zala-Szt.-Mihály.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 6000 k. h.

A ménest 1860-ban gróf Széchényi István alapitotta.

Az anyakanczák szabadon járnak. Ezidőszerint «Bentinck» (Bendigo—Teméraire) angol telivér állami bérmén fedez a ménesben.

Állomány 30 drb részint angol félvér, részint Nonius származásu anyakancza.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az egész lóállomány 135 drb. A kanczák februártól május végéig elletnek.

Tenyésztési irány: gyors és kitartó kocsi- és hátaslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Elválasztás $^1/_2$ éves korban, $^1/_2$ éves kortól 2 éves korig a nyári legeltetés és a téli jó szálas takarmányozás mellett elegendő zabot kapnak. 2 éves kortól 3 éves korig nyáron át jó legelőn járnak, télen jó szálas takarmányozás mellett esetleg kevés répát is esznek. Télen át a csikók rendes ápolásban részesülnek. A ménes természetes legelőn jár.

A felállitott anyagot részben kocsiban, avagy nyereg alatt idomitják. A számfeletti csikók teljesen nyers állapotban többnyire a katonaság részére adatnak el, 640 és 800 korona közötti árban.

124. Kéméndi ménes.

Szily Dezső kéméndi ménese.

Tulajdonos: Szily Dezső.

A ménes helye: Ollár, Zalamegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 8000 k. h. A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1890-ben. A kanczák egy része szabadon járó, más része gazdasági munkát végez.

Jelenleg «Bankár» előszállási nevelésü angol félvér magánmén fedez a ménesben, ezelőtt Furioso, majd Bois-Roussel szintén angol félvér állami bérmének voltak alkalmazva.

Állománya 24 drb angol félvér anyakancza.

Az egész lóállomány 100 drb körül.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: a hadsereg szükségletének megfelelő hátaslovak előállitása. A ménes kifutókban jár s télen-nyáron 3-szori takarmányozásban részesül. A csikók teljesen nyersen adatnak el. Eddig a számfeletti herélteket $3^1/_2$ éves korban a hadsereg számára közvetitők, illetve lókereskedők utján adták el 680 korona árban.

125. Duzsnoki ménes.

Vizlendvay Sándor duzsnoki ménese.

Tulajdonos: Vizlendvay Sándor.

A ménes helye: Duzsnok és Kiliman, Zalamegye. Posta, távirda és vasutállomás · Gelse.

A ménes elhelyezéséül szolgáló két birtok területe összesen 1312 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1885-ben, 1899-ben állományát felemelte.

Az anyakanczák legnagyobb része szabadon járó, kis része használati ló.

A ménesben 1899-ig arabs fajta állami mének fedeztek, 1899. óta gróf Festetics Taszilótól vásárolt «*Occident*» (Kisbér—Getroffen) angol telivér mén van használatban.

Állomány 22 drb részben angol félvér, részben pedig arabs fajta anyakancza.

Az egész lóállomány 60 drb körül.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési iránya: könnyebb kocsi- és hátaslovak nevelése. A felállitott csikók kizárólag kocsiba lesznek betanitva.

A ménes számfeletti lovait részben mint kocsilovakat, részben mint katonai pótlovakat értékesitik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

126. Zalavári apátság ménese.

Zalavári apátság lebujpusztai ménese.

Tulajdonos: a zalavári Apátság.

A ménes helye: a zalavári uradalomhoz tartozó Lebuj-puszta. U. p. távirda és vasuti állomás Sármellék.

A ménes részére az uradalom területéből körülbelül 200 k. hold áll rendelkezésre. A ménest az 1860-as években Bandis Gyula német benczés, a zalavári apátság akkori kormányzója alapitotta. Az anyakanczák legnagyobb része szabadon járó ménesbeli. 1866-tól 1874-ig gróf Festetics «fenéki» méneséből beszerzett «Aleppo» nevü mént használták, 1875-től 1893-ig az alábbi állami bérmének fedeztek: egy Nonius 5 évig, Gambia angol félvér 4 évig, Furioso angol fajta 5 évig, Nonius-Codrington 4 évig: 1893-tól mostanig az előszállási ménesből vásárolt «Gambia VI» nevü saját mént használják.

Állomány 23—25 drb angol félvér és Nonius eredetü anyakancza. Egész lóállománya 100 drb körül.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: nehezebb kocsilovak (Carossier-ék) és hátaslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: nyáron csupán a legelőn él a ménes, télen át szénával s tavaszi szalmával bőségesen ellátják. Rendszeresen zabot csak a választott csikók és a $3^1/_2$ éves csikók kapnak; utóbbiak azonban csupán midőn tanitásra felállittatnak. A ménes természetes legelőn jár.

A felállitottak közül azokat, melyek hátasló jellegüek, legtöbbször félnyersen adják el egy lókereskedő czégnek 800—1000 koronáig terjedő árban; a többieket kocsiba betanitva, minőség szerint páronként 1400—2400 korona árban adják el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A palini ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A palini ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A ménes folyó száma	A ménes tulajdonosa	A ménes helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	az anyakanczák közül: a. t.	a. f.*	ar.	non.	tig.	l.	h.	egy.
110	Gróf Erdődy Sándor	Alsó-Ság	Vas	10	10	.	.	.	.	.	.	.
111	Kis Gyula	Kemény-Egerszeg	Vas	22	.	22	.	.	.	.	.	.
112	Gróf Kornis Károly	Szerep-Haraszt	Vas	20	2	16	.	.	.	2	.	.
113	Ő Felsége Lajos Bajor kir. herczeg	Sárvár	Vas	90	5	85	.	.	.	.	.	.
114	« « « « « «	Pornó	Vas	35	.	.	.	.	.	.	35	.
115	Mező Gyula	Hadási (Szarvaskend)	Vas	43	.	43	.	.	.	.	.	.
116	Herczeg Thurn-Taxis Miksa Egon	Baltavár	Vas	9	9	.	.	.	.	.	.	.
	Vas vármegye területén felsorolt 7 ménesben van összesen			229	26	166	.	.	.	2	35	.
117	Dervarics János	Szt.-Kozmadombja	Zala	30	.	30	.	.	.	.	.	.
118	Gróf Festetics Jenő	Csáktornya	Zala	45	.	45	.	.	.	.	.	.
119	Gróf Festetics Tassilo	Fenék-puszta	Zala	17	17	.	.	.	.	.	.	.
120	Koller István	Alsó-Rajk	Zala	24	.	24	.	.	.	.	.	.
121	Linczer Béla	Zsigárd	Zala	58	.	58	.	.	.	.	.	.
122	Özv. Szalacsy Farkasné	Puszta-Vente	Zala	26	.	26	.	.	.	.	.	.
123	Gróf Széchényi Béla	Pölöske	Zala	30	.	20	.	10	.	.	.	.
124	Szily Dezső	Ollár (Keménd)	Zala	24	.	24	.	.	.	.	.	.
125	Vizlendvay Sándor	Duzsnok	Zala	22	.	12	10	.	.	.	.	.
126	Zalavári apátság	Lebuj-puszta	Zala	25	.	15	.	10	.	.	.	.
	Zala vármegye területén felsorolt 10 ménesben van összesen			301	17	254	10	20	.	.	.	.
	A palini ménteleposztály területén felsorolt 17 ménesben van összesen			530	43	420	10	20	.	2	35	.

A fedező mének száma	a mének közül: a. t.	a. f.	ar.	non.	tig	l.	h.	egy.	állami**	magán	Fedezési állomás vesz igényue	A méneslóállománya	A méneslapitásának ideje	Jegyzet
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	30	1884	* Az angol fajta anyakanczák is ezen rovatba vétettek föl.
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1875	
2	.	1	.	.	1	.	.	.	1	1	.	50	1785	
5	3	2	.	.	.	.	.	.	1	4	.	300	1824	
2	.	.	.	.	.	.	2	.	.	2	1	90	1875	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1890	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	20	1888	
12	5	4	.	.	1	.	2	.	3	9	2	550	.	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	1	1	.	100	1870	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	180	1867	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1883	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	80	1854	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	170	1871	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1884	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	135	1860	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100	1890	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1885	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100	1860	
12	7	5	.	.	.	.	.	.	5	7	.	1035	.	
24	12	9	.	.	1	.	2	.	8	16	2	1585	.	

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, tig. = tigető, l. = lipiczai, h. = hidegvérű, egy. = egyéb.

** Az állami lótenyész-intézetek állományából kor folytán kisorolt mének is ezen rovatba vétettek föl.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

VI. A nagykőrösi ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Heves vármegyékre.

127. Zsámboki ménes.

Beniczky Ádám zsámboki ménese.

Tulajdonos: Beniczky Ádám.

A ménes helye: Zsámbok, Pestmegye. Posta helyben, távirda Tó-Almás, vasuti állomás Tura.

A telivér ménest jelenlegi tulajdonosa 1898-ban alapitotta, midőn a félvér tenyésztéssel, melynek alapját az atyjától, Beniczky Ödöntől örökölt régi czinkotai ménesből idekerült kanczák képezték, felhagyott.

Fedező ménekül, részben állami, részben magán angol telivér méneket használnak. Ezidőszerint Ordur (Orwell—Agnes-Ethel) angol telivér mén van bérben báró Springer Gusztávtól, melylyel néhány félvér kanczát is fedeztetnek.

A ménesben ezidőszerint csupán *5 drb angol telivér* anyakancza van. Név-, szerint: Alice (Abonnent—High and Mity), Paszománt (Pancake—Konotoppa) Propeller (Livingstone—Alice), Sura (Gunnersbury—The Summit), Valeria (Beauminet-Vale Royal).

Az éves csikókat részben kéz alatt, részben árverés utján adják el.

A ménesből eddig Ordur (Orwell—Agnes-Ethel) és Rio-Tinto (Abonnent—Barbara) jobb versenylovak kerültek ki. Az egész lóállomány 20—25 drb.

128. Tó-almási ménes.

néhai Beretvás Endre örökösei tó-almási ménese.

Tulajdonos: néhai Beretvás Endre örököse.

A ménes helye: Tó-Almás, Pestmegye, posta és távirda helyben, vasut-állomás Süly-Sáp, vagy Tura.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1155 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1890-ben Karácsondon (Hevesmegye), honnan a ménest 1898-ban hozta át.

Fedező ménekül állami és magán angol telivér méneket használnak.

Állomány rendszerint *6—7 drb* angol telivér anyakancza, ezidőszerint a következők: 1. Toinette (Vampyr—Tündér), 2. Tonchette (Ercildoun—Toinette), 3. Czigány-leány (Ercildoun—Response), 4. Dereen (Barcaldine—Schirene), 5. Bon-Appetit (Campbell—Aiguillette), 6. Lady Ann (Chislehurst—Lady Ida). Az éves csikókat nyilvános idomitó telepnek adják át. Összlóállomány mintegy 20—25 drb.

A ménesből eddig Bibis, Toloncz, Biztos és Tilos jobb versenylovak kerültek ki. A ménestulajdonos elhalálozván, özvegye a ménes feloszlatását határozta el.

129. Tápió-szentmártoni ménes.

Blaskovich Ernő tápió-szent-mártoni ménese.

Tulajdonos: Blaskovich Ernő.

A ménes helye: Szent-Márton, Pest-Pilis-Solt Kis-Kunmegye. Vasutállomás Nagy-Káta.

Egyik legrégibb keletü angol telivér ménesünk, itt nevelték «Kincsem»-et (Cambuscan—Waternymph), a legyőzetlen maradt csodakanczát, született 1874-ben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Kincsem az alábbi versenyeket nyerte:

		Méter távolság	Díj koronaértékben	Kincsem által nyert versenyek.
	1876-ban, mint 2 éves.			
Berlin	Erstes Criterium	1000	2,775.—	
Hannover	Vergleichspreis	1000	2,400.—	
Hamburg	Criterium	950	3,025.—	
Doberan	Erinnerungsrennen	947	2,750.—	
Frankfurt a/M.	Louisa-Rennen	1000	3,375.—	
Baden-Baden	Zukunftspreis	1000	5,500.—	
Sopron	Polgárdij	1200	8,600.—	
Budapest	Kétévesek versenye	948	4,500.—	
Wien	Kladruber Preis	1600	6,600.—	
Prag	Kladruber Criterium	1400	6,400.—	
	1877-ben, mint 3 éves.			
Pozsony	Trial-Stakes	1800	10,025.—	
Budapest	Nemzeti dij	1600	10,630.—	
Budapest	Hazafi dij	1600	6,600.—	
Wien	Preis des Jockey-Club	2400	33,900.—	
Wien	Trial-Stakes	1600	6,040.—	
Wien	Kaiserpreis I. Kl.	3200	10,700.—	
Hannover	Grosser Preis	3000	11,600.—	
Hamburg	Renard-Rennen	2800	5,500.—	
Baden-Baden	Grosser Preis	2500	25,700.—	
Frankfurt a/M.	Waldchen-Preis	2400	7,600.—	
Sopron	Államdij	2400	2,250.—	
Sopron	Államdij	2000	2,000.—	
Budapest	St.-Leger	2800	4,300.—	
Budapest	Kanczadij	2400	4,300.—	
Wien	Freudenauer Preis	2400	3,300.—	
Prag	Kaiserpreis III. Kl.	2400	2,300.—	
Prag	Kaiserpreis II. Kl.	3200	7,050.—	
	1878-ban, mint 4 éves.			
Wien	Eröffnungsrennen	1600	2,330.—	
Wien	Praterpreis	2000	2,100.—	
Pozsony	Államdij	2400	3,925.—	
Budapest	II. oszt. Államdij	3200	5,475.—	
Budapest	Kisbér-dij	2000	6,975.—	
Budapest	I. oszt. Államdij	2400	9,100.—	
Wien	Staatspreis II. Kl.	2800	6,500.—	
Wien	Trial-Stakes	1600	4,950.—	
Wien	Staatspreis I. Kl.	1600	10,900.—	
Goodwood	The Goodwood Cup	4000	9,600.—	
Deauville	Grand-Prix de Deauville	2400	15,520.—	
Baden-Baden	Grosser Preis *	3200	21,600.—	

* Kétszer futotta egymásután, mivel először Prince Giles-szal holtversenyt futott, illetve egy «fejhoszszal» és nem «nyakhoszszal» érkezett be elsőnek, s ezért a futam az ottani német versenyszabályok alapján holtversenynek deklaráltatott; szerintünk azonban ezen versenyt első futásával is megnyerte.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

		Méter távolság	Díj koronaértékben
Sopron	Államdíj	3200	3,400.—
Budapest	Ritter-díj	2800	3,250.—
Budapest	Kanczadíj	2400	3.900.—
	1879-ben, mint 5 éves.		
Pozsony	Államdíj	2400	2,850.—
Budapest	Gróf Károlyi Stakes	3600	4,050.—
Budapest	II. oszt. Államdíj	3600	6,675.—
Budapest	I. oszt. Államdíj	2400	9,400.—
Wien	Staatspreis II. Kl.	2800	6,400.—
Wien	Staatspreis I. Kl.	3200	10.200.—
Berlin	Silberner Schild	2400	12,900.—
Frankfurt a/M.	Ehrenpreis	2800	1,550.—
Baden-Baden	Grosser Preis	3200	22,300.—
Sopron	II. oszt. Államdíj	3200	3,100.—
Budapest	Ritter-díj	2800	3,150.—
Budapest	Kanczadíj	2400	4.000.—

Tehát összesen 54 versenyben vett részt és ugyananyiszor nyert is. Mint 4 éves Baden-Badenben (Grosser Preis) «Prince Giles» nevü lóval, mivel csupán «fejhoszszal» s nem «nyakhoszszal» érkezett be elsőnek, az akkori német versenyszabályok alapján holt versenyt futott, azonban a verseny azonnal megismételtetvén, azt Kincsem megnyerte. Összesen nyert 384.815 koronát és ezenkivül számos tiszteletdijat.

A ménes állománya *15 drb angol telivér anyakancza* körül váltakozik. Az egész lóállomány 40 drb körül mozog.

Ezidőszerint anyakanczák: Aranyvirág (Galaor—Craig Millar), Budagyöngye (Buccaneer—Kincsem), Csintalan (Craig Millar—Becses), Drágám (Craig Millar—Harmat), Furcsa (Craig Millar—Budagyöngye), Hősnő (Pásztor—Harmat), Kincs (Doncaster—Kincsem), Lárma (Gunnersbury—Hősnő), Menyecske (Doncaster—Becses), Olyan nincs (Kettledrum—Flytrap), Takaros (Doncaster—Lady-Patroness), Tápió-Gyöngye (Gunnersbury—Budagyöngye).

Megjegyzendő, hogy az utóbbi időben az anyakanczák körül történt változások tekintetbe vehetők nem voltak.

A ménes az évek során számos kiváló apamént szolgáltatott az országos lótenyésztésnek.

1902. évben a nyertes istállótulajdonosok élén ismét ezen ménes tulajdonosának neve szerepelt, *megnyervén* a «Trial-Stakes»-t Csókosasszonynyal, a *Királydijat* Hazafival és az «Austria-Preis»-t Beregvölgy-gyel (mindkettő Bona-Vista kisbéri törzsmén ivadéka). Beregvölgy anyja *Furcsa*, leánya Budagyöngyének, melynek anyja a győzhetetlen Kincsem volt. 1902. évi versenyévben a ménes nyeresége körülbelül 350.000 koronát tett ki.

130. Sőregi ménes.

Csillag Béla és Géza sőregi ménese.

Tulajdonos: Csillag Béla és Géza.

A ménes helye Sőreg-puszta, Pestmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Tápió-Szele.

A ménest 1898-ban alapitották Csillag Béla és Géza, 24 drb muraközi, 5 drb lipiczai és 15 drb ismeretlen származásu kanczával. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 945 k. h.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Fedező ménül 1898. évtől kezdve Algy-Gidran bérmén volt használatban.

A ménesben a pejszin uralkodik; átlagos magasság 168 cm. Jelleg: nehéz, hámos. Anyakancza létszám 44 drb. Egész lóállomány 75 drb körül. A kanczákat igában használják; meddő, vemhes egyformán $4^1/_2$ kg. zabot kap fejenként és megfelelő mennyiségü szénát, leelléskor ehhez még répát is.

Tenyésztési czél: Erősebb hámoslovak előállitása gazdasági és katonai czélokra.

Felnevelési mód: Istállóban szabadon. Télen kifutókban, nyáron legelőn.

A felállitás ideje: tavaszszal 4 éves korban, eladásra külön előkészitve nem lesznek.

A számfeletti heréltek nyersen adatnak el.

131. Puszta-ernyői ménes.

Tulajdonos: Deutsch Gyula.

Deutsch Gyula puszta-ernyői ménese.

A ménes helye: Puszta-Ernyő, Pestmegye, u. p. Törtel, távirda és vasut-állomás: Abony.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1884-ben 8 drb vásárolt angol félvér kanczával. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1650 k. h. Fedező ménekül a következőket használták: 3 különböző Nonius ment, azután Virtuos angol telivért, mely után Würtenberg (Eberhard—Why-not) angol telivért, melyet gróf Festetics Taszilótól vettek, s jelenleg Hajnal állami kisorolt angol félvér mén fedez. Jó befolyással az egyik Nonius és Würtenberg mének voltak a ménesre.

A kanczaállomány származása a következő: 10 drb ismeretlen származásu, 6 drb Nonius után, 4 drb Württenberg, 4 drb Bajtárs, 8 drb Virtus nevü angol telivér mén után neveltettek.

Az uralkodó szin a pej; átlagos magasság 164 cm.

Jellege: középnagyságu angol félvér, jó csontozattal. A kanczaanyag nagyobbrészt saját nevelésü, létszáma 32 drb. Egész lóállomány 105 drb körül. A nemesebb származásu kanczák tisztán tenyésztésre, a többiek gazdasági czélokra használtatnak. Naponta és fejenként 3 kg. zabot s a vemhesség alatt és leellés után szénát kapnak. A meddők szalmát és télen répát. Nyáron a fias kanczák a legeltetési idény alatt zabot nem hanem éjjelre szénát kapnak.

Tenyészczél: Katonai hátaslovak ellőállitása és éves méncsikók nevelése az állam számára.

A felnevelés módja: nyáron legelőn, télen istállóban lekötve, azonban a rendszeres mozgás érdekében naponta kihajtják a ménest.

A felállitás ideje: Tavaszkor 3—4 éves korban, azonban eladásra külön előnem készitik.

Értékesités: körülbelül 25 drb jön évente eladásra 3—4 éves korban nyersen katonai czélokra. Egyes méncsikókat az állam vesz meg éves korban.

Az átlagos értékesitési ár 600 korona darabonként.

Törzskönyvet vezetnek. A lovak a jobb nyereg helyén D. s az évszám utolsó számjegyét kapják bélyegként.

132. Puszta-tetétleni ménes.

Tulajdonos: Fáy-Halász Gida.

Fáy-Halász Gida puszta-tetétleni ménese.

A Ménes helye: Puszta-Tetétlen, Pestmegye, u. p. Törtel, távirda és vasut-állomás Abony. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1240 k. h.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1889-ben alapitotta.

Az anyakanczákra részben magán, részben állami angol telivér méneket használnak.

Állomány ezidőszerint 5 drb angol telivér anyakancza. Névszerint a következők: 1. Ékes (Gunnersbury—Aranyos), 2. Rózsika (Pásztor—Aranyos), 3. Nelo (Prince Fréderick—Nelly), 4. Fátyol (Galaor—Fabiola), Pipiske (Primás II—Peal). A ménesből kikerült éves csikókat nyilvános idomárnak adják át.

A ménesből Ékes, Katinka és Eros (Bálvány—Ékes) jobb nevü verseny lovak kerültek ki. Utóbbit mint fedező mént 1901. év őszén az állam vásárolta meg s jelenleg Mezőhegyesen áll mint törzsmén.

A ménesben felnevelt lovak eddig versenydijakban körülbelül 45.000 koronát nyertek.

133. Alsó-adacsi ménes.

Id. Gergely Imre alsó-adacsi ménese.

Tulajdonosa: Id. Gergely Imre.

A ménes helye: Alsó-Adacs, Pestmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Szabadszállás.

A ménest Gemsperger István alapitotta 1796-ban Alsó-Adacson, 80 drb vásárolt arabs fajta kanczával. Az alapitástól 1840-ig használt mének ismeretlenek. 1841-ben Arabiából behozott Chani Nedzi arabs telivér mén fedezett itt, később a következők: Tüzes (magyar fajta), Hajas és Siglavy arabs félvér mének 1882-ig. Ezután Vilsfort angol félvér, majd egy North Star ivadék Előszállásról, majd Brúgós angol telivér, melyet egy saját nevelésü North Star követett. Ezután Furioso V állami kisorolt mén, Récse I angol félvér, ezután saját nevelésü Furioso, majd ismét egy Furioso állami kisorolt mén, s jelenleg angol telivér. A ménesre legjobb befolyással birtak a Furioso mének. Jelenleg van a ménesben 15 drb North Star, 6 drb Furioso, 2 drb Récse után származó és 4 ismeretlen származásu anyakancza. Uralkodó szin a pej. Átlagos magasság 162 cm., könnyü hátas jelleggel.

Az anyakanczák rendes létszáma 28 drb.

Az egész lóállomány 60 drb. Az anyakanczák részben igában használtatnak. A meddőket csupán szénán tartják, mig a vemheseket és fiaskanczákat zabolják.

Tenyésztési czél: Könnyü katonai hátas lovak előállitása.

134. Monori ménes.

Glanz Sándor monori ménese.

Tulajdonosa: Glanz Sándor.

A ménes helye: Puszta Ujmajor, Pestmegye. Posta, távirda, állomás: Monor.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1900-ban 18 drb vásárolt kanczával. Az utóbbi években a monori fedeztetési állomáson levő állami méneket használták.

Állomány 18 drb anyakancza, melyek közül 2 drb lipiczai, 5 drb muraközi és 11 drb ismeretlen származásu. Egész lóállomány 50 drb körül. Átlagos magasság 165 cm. Az anyakanczák igában használtatnak. Takarmányozás: répa, korpa, luczerna s árpaszalma, a fiaskanczák 3 kg. zabot és szénát kapnak fejenként és naponként a meddig szoptatnak. Nyáron zöld takarmányt kap a ménes a legeltetés mellett.

Tenyésztési czél: Katonai pótlovakat s saját használatra jó igáslovakat nevelni. Felnevelési mód: A ménes nyáron jó minőségü legelőn jár, télen kifutókban nyer mozgást.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

135. Vácz-hartyáni ménes.

Gosztonyi Tibor vacz-hartyáni ménese.

Tulajdonosa: Gosztonyi Tibor.

A ménes helye: Vácz-Hartyán, Pestmegye. Posta: helyben, vasut- és távirdaállomás: Vácz.

A ménest 1894-ben jelenlegi tulajdonosa 8 drb különböző származásu kanczával alapitotta.

1894 és 1895-ben Ordeal (Buccaneer—Firefly) kisorolt állami telivér mén fedezett, 1896-tól 1901-ig Gyémánt állami angol félvér bérmén, ez idő szerint azonban a kanczák a kis-némedii állami fedeztetési állomáson álló Furioso XXIII-as ménnel fedeztetnek. A ménes alapitása óta vásároltak néhány kanczát, többnyire kiszolgált honvéd huszár lovakat.

164 cm. átlagos magasság mellett az anyakanczák hátas jellegüek.

Az anyakanczák létszáma 20 drb. Az egész lóállomány ez idő szerint 40 drb körül mozog.

Az anyakanczák mind gazdasági czélokra használtatnak s egész éven át zabolva lesznek szükség szerint, a leelléskor jobb tartásban részesülnek.

Tenyésztési czél: Könyebb katonai hátaslovak előállitása A felnevelés módja: Nyáron legelőn jár a ménes, télen szabad kifutóval ellátott istállóban van.

A csikók őszszel állittatnak fel $3^1/_2$ éves korban, eladás előtt előkészitve nem lesznek. Értékesités: éves méncsikók eladása az államnak s 4 éves korban pótlovak eladása a hadseregnek.

Átlagos értékesitési ár 600 korona.

136. Ottóhalmi ménes.

Gróf Adolf ottóhalmi ménese.

Tulajdonosa: Gróf Adolf.

A ménes helye: Ottóhalma, Pestmegye. Posta, távirda és vasut: Fülöpszállás.

A ménest alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1878-ban 4 drb Gidran, 1 Cinderi és 15 ismeretlen származásu kanczával. A ménes alapitásától 1880-ig a Fülöpszálláson volt állami mének használtattak, azután 3 évig Királyfi angol félvér állami mén a félegyházi fedeztetési állomásról. Azután fedezett a gróf Teleki Józsefnél bérben volt North Star állami mén, és néhány kanczát Bibor angol telivér mén, mely gróf Teleki Gyulánál volt bérben, ép ugy Fehér Holló (Strathconan—Poinsettia), s ezután Batthybius (Cambuscan—Mildred) angol telivér kisorolt mén, jelenleg pedig Exact Gidran szintén állami kisorolt mént használják. A kanczák következő mének után származnak: 2 Királyfitől, 2 Bathybiustól, 3 Furioso ivadék, 1 North Star után és 3 ismeretlen származásu. A kanczaállomány átlag pejszinü. 165 cm. magassággal, hámos jellegü, közép termetü angol félvérek.

Az anyakanczák rendes létszáma 12 drb. Egész lóállomány 30 drb körül. Az anyakanczák kivétel nélkül gazdasági czélokra használtatnak. Meddők és vemhesek egyformán kukoricza-darát és szénát, a leelléskor 1 hétig zabot kapnak. Tenyésztési czél: Katonai pótlovak előállitása A felnevelés módja: Télen kifutóval ellátott istállóban, nyáron jó legelőn.

A felállitás ideje: Szeptember hóban, $3^1/_2$ éves korban. Ekkor kukoricza-darát etetnek, egyébként előkészitve nem lesznek. A fiatal nemzedék hasznositása: Anyakancza-pótlás, éves méncsikók eladása az államnak. Értékesitési átlagár: 600 korona.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

137. Tápió-györgyei ménes.

Györgyei Illés tápió-györgyei menese.

Tulajdonosa: Györgyei Illés.

A ménes helye: Tápió-György, Pestmegye. Posta, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménest alapitotta: Györgyei Adolf 1864-ben kisbéri, mezőhegyesi, valamint 50 drb Prónay-féle kanczával.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2700 k. hold.

Az alapitásakor használt mének ismeretlenek; később Wolfsberg (Virgilius—Bay Letty) angol telivér, Neapolitano, Nonius állami bérmének, Confidence norfolki állami bérmén, Vagabund (Buccaneer—Nymphe) angol telivér, Ordeal (Buccaneer—Firefly) angol telivér, és egy «Remény» után származó angol félvér bérmén. Most azonban a kisbéri, szászbereki és nagyabonyi telivérménekhez küldetnek a kanczák. 1902-ben kisérletképen 3 kanczát amerikai ügetőménnel fedeztettek. A ménesre kiváló jó befolyással voltak Vagabund és Ordeal angol telivér mének, ugy hogy a jelenleg használatban lévő kanczák legtöbbje ezen mének után származik. Az uralkodó szin a ménesben a sárga és pej, 168 cm. magassággal, hátas jelleggel.

Az anyakanczák mind saját nevelésüek. Rendes létszám 24 drb félvér és *12 drb telivér* anyakancza.

Az egész lóállomány 82 drb körül mozog.

Az anyakanczák munkát nem végeznek, hanem csupán tisztán tenyésztésre használtatnak, vemhes korban 6—12 liter zabot kapnak naponként és fejenként a rendes takarmányilletéken kivül.

A telivér kanczák névszerint a következők: 1. Bess Craig (Craig Millar—Black Flag), 2. Fecske (Salisbury—Fritella), 3. Avenire (Fenék—Addy), 4. Apácza (Hastings—Ágota), 5. Valentine (Touchet—Marchioness Maria), 6. Pierette (Pásztor—Bess Craig), 7. Flóri (Fenék—Apácza), 8. Avance (Gunnersbury—Avenire), 9. Perle Rose (Kisbéröcscse—Gyöngyöm), 10. Bonton (Ordeal—Bellaria), 11. Gladia (Charibert—Perfornier), 12. Bellaria (Seraphin—Boadicea).

Felnevelés módja: Télen kifutóval ellátott istállókban. Természetes legelő hiányában a ménes csupán mesterséges legelőkön jár. A felállitás őszszel történik $3^1/_2$ éves korban, ekkor 9 liter zabot kapnak, s nyereg alatt előkészittetnek. A felállitás átlagos száma 18 drb. Évente eladásra kerül 10—12 drb mint katonatiszti hátasló. A telivér csikók bérbe adatnak s trainingbe jönnek, a megfelelők a pályán maradnak, a többit mint hátaslovat adják el. Állandó vevők a hadsereg tisztjei. Átlagos eladási ár 1400 kor. nyereg alatt előkészitve. Ménes törzskönyvet 5 év óta rendesen vezetnek, s a lovak a bal nyereghelyen «Gy», a jobb nyereghelyen a folyó számot kapják, mint bélyeget.

A ménesből eddig alábbi jobb nevü angol telivér versenylovak kerültek ki: Artatlan II (Galaor—Apácza), Aventure (Orwell—Avenire), Besser (Czimer—Bess Craig), Biri (Vihar—Bess Craig), Gavallér (Gunnersbury—Bess Craig), Gála (Galaor—Bess Craig), Bonne Fortune (Ordeal—Bellaria), Bonton (Ordeal—Bellaria), Fex (Galaor—Fecske), Vengeance (Beau Brummel—Vendetta), Vándor (Gunnersbury—Vendetta), Vihar (Waisenknabe—Vendetta), Villám II (Waisenknabe—Venetia).

A ménesben nevelt lovak eddig összesen 134.126 kor. összeget nyertek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

138. Szent-iváni ménes.

Hajós József szentiváni ménese.

Tulajdonosa: Hajós József.

A ménes helye: Puszta Szt.-Iván. Posta, távirda- és vasutállomás: Dömsöd.

Alapitotta 1880-ban id. Hajós József 10 drb arabs és angol fajtáju vásárolt kanczával. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1500 kat. hold.

Az alapitástól 1883-ig a Tasson állomásozó állami mének voltak használatban; ezután a következő bérmének működtek: 1884—87-ig Sutherland, 1884—87-ig Cambuscan, Palaestro, 1887—1893-ig Verneuil, Cambuscan, 1893—1895-ig North Star, Furioso, 1895—97-ig Urambátyám, Furioso; 1898 óta Edgar, Remény angol félvér mének. Legjobb befolyása volt a ménesre Cambuscan kisbéri származásu angol félvér mén.

Ujabban kanczákat nem vásároltak, s a meglévők közül 10 drb Cambuscan, 8 drb Verneuil-Cambuscan és 6 drb North Star mének után származnak.

A kanczaállományban a pej és a sárga szin az uralkodó; hámos lovak jellegével birnak, 166 cm. átlagos magasság mellett. Létszáma: 24 darab anyakancza.

Az egész lóállomány: 51 drb körül ingadozik.

Az anyakanczák 6 kg. zabot, 4 kg. szénát és árpaszalmát kapnak a leelléskor. Meddők és vemhesek 4 kg. zabot, a többi takarmány-mennyiség ugyanaz mint a leelletteké.

Tenyésztési czél: Hámos- és hátaslovak nevelése, utóbbiak katonai czélokra. Felnevelési rendszer: A csikók 3 kg. zabot, 5 kg. árpát és árpaszalmát, a 2 évesek hasonlóan; a választott csikók 3 kg. zabot, 4 kg. szénát, 5 kg. répát s árpaszalmát kapnak, éves korig. A csikók nyáron májustól októberig legelőn vannak, éjjelre istállóban s 1—2 kg. zabot kapnak. A felállitás ideje: Tavaszszal 3 éves korban, midőn ezeknek 5 kg. zabot és 6 kg. szénát adnak, de különben az eladás előtt előkészitve, illetőleg idomitva nem lesznek.

A fiatal nemzedék hasznositásának módja: Anyakanczák és gazdasági igáslovak állományában beállott hiány pótlása; e mellett eladásra jön körülbelül 10 drb évente.

Értékesitési átlagár: nyersen 600—650 korona.

A ménes ivadékai a bal nyereghelyen «H» bélyeget kapnak.

139. Abonyi ménes.

Báró Harkányi János abonyi ménese.

Tulajdonos: Br. Harkányi János.

A ménes helye: Puszta-Sashalom, Pestmegye. U. p., távirda és vasutállomás: Abony.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 3800 k. h.

Alapitotta 1890. évben 2—3 kanczával a jelenlegi tulajdonosa a takta-harkányi birtokon. 1894-ben a ménest ide helyezte át és 5—6 drbbal emelte a kanczalétszámot ugy hogy ez idő szerint *13—14 darab* angol telivér anyakancza van.

A ménesben alábbi magántulajdont képező mének állottak, melyekhez magán telivér kanczák is elfogadtattak fedeztetés végett: King Monmouth (King Lud—Mis Somerset), Timothy (Hermit—Lady Masham), Beau Brummel (George Fréderick—Ma Belle), Bálvány (Buccaneer—Lady Florence), Boglár (Bálvány—Turolla).

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az 1903-iki idényre felállittattak fedeztetés végett: Botond (Bálvány—Turolla), Janissary (Isonomy—Janette), Duncan (Doncaster—Black Agnes), Piety (Satiety—Devote) és a már emlitett Beau Brummel.

Ez idő szerint alábbi 14 anyakancza felett rendelkezik a ménes: 1. Cabale (Ostreger—Caprice de Lissa), 2. Carmen (Bálvány—Cabale), 3. Corelli (Magus—Carmen), 4. Problème (Przedswit—Arany), 5. Problème II (Beau Brummel—Problème), 6. Aranyos (Abonnent—Arám), 7. Virginie (Fidelity—Primás II), 8. Szitakötő (Vederemo—Queen of Trumps), 9. Coronet (Beauminet—Crosspatch), 10. Bonnie Lassie (Gunnersbury—Black Agnes), 11. Feo (Hastings—Anonyma), 12. Springal (Kisbér öcscse—v. Craig Millar, Spring Flower), 13. Barbara (Metallist—Bayonne, 14. Szerény (Insulaire v. Beauminet—Salamanca), még ezenkivül báró Harkányi és Söllinger Rezső százados közös tulajdonát képező alábbi kanczák is állanak a ménesben: 1. Eris (Abonnent—Engelsburg), 2. Erato (Bálvány v. Beau Brummel—Eris), 3. Jablanica (Kegyur—Jane-Shore).

A ménes ivadékai Metkalf magán idomárnál idomittatnak versenyczélokra.

A ménesből ezideig alábbi nevesebb versenylovak kerültek ki: Clifford (Gunnersbury—Cabale), mely 1893-ban nyerte a «Trial stakes»-t és «Nemzeti dijat». Polonius (Beau Brummel—Problème), 1898-ban a «Metropol»-dijat, 1899-ben a «Trial stakes»-t, Sellő (Dunure—Springal) 1899-ben a budapesti «kanczadijat».

A ménesben nevelt lovak 1896-tól idáig körülbelül 350.000 korona összeget nyertek versenydijakban.

140. Puszta-bojári ménes.

Hauer Béla puszta-bojári ménese.

Tulajdonos: Hauer Béla.

A ménes helye: Puszta-Bojár, Pestmegye. Posta, távirda: Kis-Harta; vasutállomás: Fülöpszállás.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1880-ban 10 drb vásárolt angol félvér anyakanczával.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3500 k. h.

A kanczákra az első esztendőben a kis-hartai fedeztetési állomáson volt állami mének használtattak, főleg egy Ostreger. 1890—1891-ben Nonius XIII—5, 1891—95-ben Királyfi (Ketledrum—Dahlia) angol telivér állami kisorolt mének. 1896-ban Succes (Gunnersbury—Nénike) angol telivér mén. 1897—1900-ig Ostreger állami kisorolt angol félvér mén volt használatban. Ezen idő alatt vásároltatott: 2 kancza Nagy-Lángról, 2 Előszállásról és 2 a Baráth-féle ménesből, ez utóbbiak a Cinderi törzsből valók voltak. A mének között előnyös befolyással volt a ménesre Királyfi és az utóbb nevezett Ostreger, melyet még most is használnak.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül 20 drb Királyfitól, Furiosofól 3 drb, North Star III-tól 2 drb, Ostregertől 1 drb; a többiek Nonius XIII-as mén után származnak.

Az anyakancza-állományban jelenleg a «sárga» az uralkodó szin; jellegre hátas, 165 cm. átlagos magasság mellett. Létszámuk 30 drb. Egész lóállomány: 100 drb körül.

A kanczák a leellésig gazdasági munkára alkalmaztatnak s vemhesek és meddők egyenlően tápláltatnak. A leelléskor azonban zabot s bővebb száraz takarmányt kapnak.

Tenyésztési czél: Katonai pótlovak előállitása. Felnevelési rendszer: A csikók éves korukig zabot és szénát kapnak, nyáron tápláló legelőn járnak; 4 éves

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

korukig kifutókban, s késő őszig legelőn járnak. Az évjáratok jelenlegi és átlagos száma: 14 egy éves, 10 két éves, 7 három éves és 6 darab négy éves. A felállitás ideje: Őszszel $3^1/_2$ éves korban, eladásra nem lesznek külön előkészitve.

A fiatal nemzedék hasznositásának módja: Az anyakanczák létszámában beállott hiány pótlása és a saját szükséglet fedezése. Eladásra kerül évente körülbelül 10—12 darab, mint pótló nyersen. Rendes vevő a m. k. 4-ik honvéd huszárezred, darabonként 650 kor. átlagár mellett.

Ménes-törzskönyvet 1894 óta szabályszerüen vezetnek, a lovak bélyeget nem kapnak.

141. Kalocsai érsekség hajósi ménese.

Kalocsai érsekség hajósi ménese.

Tulajdonosa: A kalocsai érsekség.

A ménes helye: Hajós községhez tartozó hildi puszta, Pestmegye. U. p. és távirda: Hajós, vasutállomás: Keczel vagy Baja.

A méneskezelőség czime: Érseki uradalmi főintézőség Hild puszta u. p. Hajós.

A ménest alapitotta: Dr. Haynald Lajos bibornok-érsek 1867-ben, többnyire Debreczenben, továbbá a Zichy grófoktól Nagy-Lángon és egyes kisebb tenyésztőktől Kalocsa környékén beszerzett angol félvér kanczákból. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 k. h.

A kanczák 1867-től 1877-ig a környékbeli fedeztetési állomásokon elhelyezett angol félvér ménekkel fedeztettek, 1878—1885-ig egy saját nevelésü «Tündér» nevü angol félvér, 1886—1888-ig egy Confidence mezőhegyesi állami mén, 1888—1891-ig Ostreger angol félvér, 1892-ben egy Küzdő—Nonius, 1893—94-ig Glück auf (Clonave—Black Duchess) angol telivér állami bérmén fedezett. 1895—99-ig az előszállási uradalomtól vásárolt Délczeg nevü angol félvér, 1900-ban egy Furioso XXIII-as, 1901-ben pedig egy Furioso XXIII-as angol félvér ménekkel történt a fedeztetés. A ménesre legjobb befolyással az Ostreger angol fajta állami bérmén volt. A jelenleg használatban levő anyakanczák közül 5 drb Tündér saját nevü nevelésü méntől, 1 drb Confidence angol félvér állami méntől, 5 drb Ostreger angol félvér bérelt állami méntől, 2 drb. Küzdő Nonius állami bér-méntől, 4 drb. Glück auf angol telivér bérelt állami méntől, és végül 16 drb. «Délczeg» Előszálláson vett méntől származik.

A kanczaállományban főleg uralkodó szin a pej, középtermetü, hámos- és hátasló jellegüek, 165 cm. átlagos magasság mellett.

Az anyakanczák létszáma 30—35 drb, melyek létszámának emelését, kanczák bevásárlása által tervezik.

A ménes egész lóállománya 80 drb körül mozog.

A kanczák közül 8—10 drb állandóan a ménesben van, a többit a gazdaságban használják. A meddő kanczák a ménesben járnak s télen 3 liter zabot és jó minőségü szénát kapnak; a vemhes kanczák a ménesben 6 liter, igában 8 liter, a kanczák a ménesben csikójukkal 10 liter és igában szintén csikójukkal 12 liter zabot kapnak; azonfelül nyáron zöld takarmányt, télen jó minőségü szénát.

Tenyésztési czél: Katonai czéloknak megfelelő, egyszersmind jó gazdasági kocsilovak nevelése.

Felnevelési rendszer: A csikókat nyáron legelőn, télen istállón tartják s naponként azonban nehány órán át kifutókban mozognak. Elválasztásig 4 liter zabot, 1 éves korig ugyananyit, nyáron zöld takarmányt, télen jó minőségü

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

szénát esznek. 2 éves korig nyáron csakis legelőn járnak, télen azonban 4 liter zabot és jó minőségü szénát, 3—4 éves korig nyáron szintén csak legelőn járnak, s télen 3 liter zabot és jó minőségü szénát kapnak. A felállitás ideje: Az uradalom használatára visszatartott csikókat kocsiba való betanitás végett tavaszszal 4 éves korukban állitják fel. A felállitott csikók 4 liter zabot, szénát és később zöld takarmányt kapnak. Az eladásra szánt lovak 3 éves korukban állittatnak fel, s ekkor 4 liter zabot, szénát és esetleg zöld takarmányt kapnak. Eladásra évente 6—8 drb kerül 3 éves korban. A ménest évente lókereskedők keresik fel. Az eddig elért legmagasabb ár 800 kor. volt, az átlagár 600 kor.; az eladásra kerülő lovak legtöbbnyire 3 évesek, ritkán 4 évesek, magasságuk 165—170 cm.

Az ivadékok eddig a nyakuk baloldalán, jelenleg pedig a nyereghely baloldalán C. G. bélyeggel láttatnak el.

142. Fóthi ménes.

Gróf Károlyi Sándor fóthi ménese.

Tulajdonos: Gróf Károlyi Sándor.

A ménes helye: Fóth, Pestmegye. Posta helyben; vasutállomás: Palota-Uj-Pest.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 6600 k. h.

A ménest gróf Károlyi István alapitotta 1855 táján. Részben magán, részben telivér méneket használnak a ménesben; ez idő szerint azonban egy Hüség—Gidran mezőhegyesi nevelésü angol-arab bérmén fedez. Állománya 22 drb angol félvér anyakancza s e helyütt csupán az anyakanczák vannak elhelyezve, mig az évjáratok a tulajdonos csongrádmegyei uradalmába küldetnek. Elletési rendszer a tavaszi.

Tenyésztési czél: Nemes hátaslovak nevelése. A ménes nyáron legelő mellett zöld takarmányt is kap. Télen száraz takarmány mellett csupán a csikós kanczáknak adnak zabot.

143. Nagy-telki ménes.*

Karsai Vilmos nagy-teleki ménese.

Tulajdonos: Karsai Vilmos.

A ménes helye: Puszta-Nagytelek, Pestmegye. U. p., távirda és vasutállomás: Hatvan.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4600 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1865-ben alapitotta. A ménesben rendszerint állami bérmének fedeztek, ez idő szerint a kanczák a turai állami fedeztető állomásra küldetnek. Állomány 20 drb angol és arabs félvér kancza. Az egész lóállomány 53 drb. körül van.

Felnevelési rendszer: 1 éves korig naponta 5 liter zabot kapnak egész éven át, 4 éves korig $2^1/_2$ liter zabot, azonban csupán télen át. Az anyakanczák naponta egész éven át 6 liter zab mellett szálas takarmányt, a csikók árpaszalmát kapnak.

Tenyésztési irány: Nemes, erős csontozatu 166—170 cm. magasságu hintós- és hátas lovak nevelése. Az anyakanczák kora tavaszszal elletnek. Az ivadékok 4 éves korban nyereg alatt, később hámban idomittatnak. A számfelettieket a hadseregnek pótlóként adják el, a kiválóbb példányok kivételével, melyek mint hintós- és hátaslovak kerülnek eladásra.

* Bár a birtok nagyobb része Heves vármegyében fekszik, itt lett e ménes felemlitve.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

144. Kakucsi ménes.

Liebner József kakucsi ménese.

Tulajdonos: Liebner József.

A ménes helye: Inárcs-Kakucs, Pestmegye. Posta-, távirda- és vasut-állomás: Inarcs-Kakucs.

A ménest idősebb Liebner József 1863-ban alapitotta Pilisen, gróf Nádasdy Ferenctől vásárolt 14 drb angol félvér kanczával.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

A fedező mének származása 1865-től 1870-ig ismeretlenek, 1870—79-ig Wilsford angol félvér, 1887—96-ig Furioso XIX állami bérmén fedezett. 1897-ben nem volt fedező mén. 1898-tól mostanig «Mátyás», apja Ürmény—Nonius, anyja Mirza angol félvér fedezett, melyet gróf Pallavicinitől vásárolták Pusztaszeren. Ezen idő alatt körülbelül 10—15 kanczát vettek Mezőhegyesről. A mének közül Wilsford volt jó befolyással a ménesre. Az anyakanczák közül 4 Wilsford után származik, 4-et Mezőhegyesről vásároltak és 10 drb Furioso XIX-es ivadék. Az uralkodó szin a pej; átlagos magasság 165 cm. középmagasságu angol félvér jelleggel. Az anyakanczák rendes létszáma 18 drb. Az egész lóállomány 51 drb.

Az anyakanczák kivétel nélkül gazdasági czélokra használtatnak. Takarmányozásuk — vemhes és meddőknél egyforma — szálas takarmány és 6 liter zab fejenként, a fiaskanczák azonban 10 liter zabot kapnak.

Tenyésztési czél: Katonai pótlovak előállitása.

A csikók éveskorig 4 liter zabot s kevert takarmányt, 2 és 3 évesek télen szénát esznek, nyáron legelőn vannak s ekkor zabot nem kapnak.

A felállitás ideje: Szeptember hóban $3^1/_2$ éves korban, eladásra külön előkészitve nem lesznek, azonban ekkor 4 liter zabot és szénát kapnak. A felállitottak átlagos száma: 12 drb.

Értékesités: Évente eladásra körülbelül 10—12 darab $3^1/_2$ éves korban nyersen. Állandó vevő az 1-ső számu honvéd huszárezred. Értékesitési átlag ár 650 kor.

Törzskönyvet vezetnek. A lovak a bal nyereghelyen «L» bélyeget, a jobbon a törzskönyv számot kapják.

145. Solt-máriaházi ménes.

Gróf Nemes János és Albert solt-máriaházi ménese.

Tulajdonos: Gróf Nemes János és Albert.

A ménes helye: Máriaháza, Pest m. Posta és távirda: Solt; vasutállomás: Szabadszállás és Fülöpszállás.

A ménest 1885-ben gróf Nemes Vincze alapitotta 10 drb Mezőhegyesen vásárolt Furioso, Gidran és Nonius kanczával.

Ennek elhelyezéséül szolgáló birtok 1200 k. h. területü.

A ménesben következő mének fedeztek: 1885-ben egy Oranien, 1886 Furioso XIV-es, ezután 1890-ig egy Bois Roussel félvér, ezt egy félvér Verneuil állami bérmén követte, mely 5 évig fedezett a ménesben, ezután mint bérmének North-Star V, és 1899 óta egy Furioso XXI-es működött. A ménesre legnagyobb átörökitő képességgel Verneuil angol félvér birt.

A jelenleg használatban lévő anyakanczák a következő mének ivadékai: Oranien 1, Furioso XIV—8, Bois Roussel 8, Verneuil 8, Furioso Abugress után 5. Ezen utóbbi mén gróf Teleki Gyulánál állott bérben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kanczaanyagban uralkodó szin: a «pej», átlagos magasság 167 cm., nemes angol félvér jelleg mellett. Az anyakanczák rendes létszáma 30 drb. Az egész lóállomány 100 drb. körül. Az anyakanczák kivétel nélkül mind igában használtatnak, takarmányozásuk, mint meddők és vemhesek egyaránt 4 kg. zab és megfelelő szálas takarmány, utóbbi tetszés szerinti menyiségben.

Tenyésztési czél: Katonai pótlovak és hámoslovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Éves korig egész időn át kapnak zabot, 2 éves és 3 éves korban azonban csupán télen. Nyáron jó legelőn vannak.

A felállitás ideje: Szeptember, 3 éves korban, azonban eladásra előkészitve nem lesznek.

Értékesités: 3 éves korban nyersen adatnak el 620 korona átlagár mellett. Törzskönyv van. A lovak a balnyeregy helyen N bélyeg kapják.

146. Kis-Kartali ménes.

Báró Podmaniczky Geiza kis-kartali ménese.

Tulajdonosa: Báró Podmaniczky Geiza.

A ménes helye: Puszta Kis-Kartal, Pestm. U. posta, távirda és vasut-állomás Aszód.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2300 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa: 1863-ban. Az anyakanczák állami és magán angol telivér ménekkel lesznek fedeztetve; ezidőszerint a ménes saját fedező mént nem tart, azonban Oppositio (Orwell—Capella) angol telivér mén a trainingből kivétetvén esetleg néhány félvér kanczát fedezni fog. Állománya 7 drb angol telivér anyakancza, névszerint: 1. Capella (Doncaster—Conflagration), 2. Csaplárosné (Gunnersbury—Csapodár), 3. Felleg (Martzi—Fawourles), 4. Cassiopeia (Jack O'Lantern—Capella), 5. Cleopatra (Ercildoun—Capella), 6. Concordia (Purdé—Conflagration), 7. Fatime (Purdé—Fawourles).

A mén-csikók 1 éves korukban nyilvános idomitó intézetbe adatnak a ménes tulajdonos neve alatt, avagy kihasználásra bérbeadatnak.

A ménes számfeletti kancza ivadékait többnyire Ő Fensége Ferencz Salvator Főherczeg ur istállója részére veszik meg 4 éves korban.

A ménesből eddig a következő jobb versenylovak kerültek ki: Vocativus (Waisenknabe—Conflagration), Mozdony (Gunnersbury—Balga), Kakuk (Kalandor—Tunica), Mutyi (Marczi—Miss Rovel), Vicispán (Ordeal—Tunica), Tündér (Ordeal—Tunica), Mordány anyja, végül Jász (Jack o'Lantern—Felleg).

A ménesből pályára került lovak eddig körülbelül 150,000 korona összeget nyertek.

147. Ikladi ménes.

Gróf Ráday Gedeon ikladi ménese.

Tulajdonos: Gróf Ráday Gedeon.

A ménes helye: Puszta-Cservölgy, Pestm. U. posta, távirda és vasut-állomás Aszód.

A ménest 1895-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta 10 drb. különféle származásu kanczával. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 900 k. h.

1895-ben a kanczák a vidéken levő állami ménekkel lettek fedeztetve. 1896 óta «Gyémánt» (Furioso után) nevelt állami bérmén fedezett a ménesben, mig 1902-ben tulajdonos egy angol félvér kisorolt állami mént vásárolt. Az anyakanczák közül 3 Ordeal, 2 North-Star, 1 Medock, 1 Munkás és 1 drb Algy Gidran után származik, mig a többiek ismeretlen származásuak. A főleg uralkodó szin a «pej»; 164 cm. magasság mellett, középtermetü hámos jelleggel. Az

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

anyakancza állomány jelenleg 12 drb., azonban szaporitani fogják. Az egész lóállomány 44 darab.

Az anyakanczák gazdasági munkára használtatnak, miért is takarmányozásuk, akár vemhesek, akár meddők, csak annyiban különbözik, hogy a fias kanczák 3 kg. zab helyett $4^1/_2$ kg.-t kapnak fejenként.

Tenyésztési czél: Katonai hatáslovak előállitása.

A felnevelési rendszer: A választott csikók éveskorukig 2 kg. zabot, éveskortól 3 éves korig 4 kg. szénát és szalmát, legeltetés idején 2 kg. zabot, ha nincs legelő, ugy 3 éves korig zabot, 5 kg. szénát s szalmát kapnak. A csikók futó istállóban tartatnak, nyáron szabad legelőn, télen kifutóban. A felállitás ideje: a betöltött 4 éves korban őszszel. Felállitáskor jobb takarmányozást kapnak. Értékesitès: az éves méncsikók az államnak adatnak el s a fenmaradottak 4 éves korban a lóavató bizottságnak mutattatnak be. Átlagár 700 korona. Törzskönyvet vezetnek.

148. Puszta-varsányi ménes.

Báró Radvanszky Albert és Antal puszta-varsányi ménese.

Tulajdonos: Báró Radvánszky Albert és Antal.

A ménes helye: Puszta-Varsány, Pest-Pilis-Solt-Kis Kun vármegye, U. posta, távirda és vasutállomás Hatvan.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 530 k. h. (A birtok többi része bérbe van adva.)

Alapitotta 1860-as években néhai özv. báró Radvánszky Antalné, szül. báró Podmaniczky Mária, atyjának báró Podmaniczky Jánosnak martfüi méneséből áthozott 16 darab anyakanczájával.

A nyugodtabb vérmérsékletü kanczák a gazdasági fogatokban járnak, a többiek szabadon a ménesben.

A ménes alapitásakor a martfüi ménesből az anyakanczákkal együtt átjött ugyanottani származásu régi magyar fajtáju mén, s ez fedezett, majd Ordeal és más a közelben lévő angol telivér méneket használták. Később Grizly-Boy (Sheet Anchor—My Mary) angol telivér állami kisorolt mén, s ennek egy ivadéka, majd egy Jankovich-féle lipizai fajtáju és végül «Hassan» (Furioso után egy angol félvér kanczából nevelve) angol félvér mén fedezett a ménesben. 1900-ban a verseghi állami fedeztető állomáson állott Dombovár mén használtatott.

A kancza állomány a birtok többi részének bérbeadása folytán az utóbbi években 12 darabra apasztatott. Az egész lóállomány körülbelül 30 darab. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Fajta jelleg: Gyors, szivós és kitartó angol félvér kocsiló.

Felnevelési rendszer: Tarló szabadulásig kifutókban rendszeres takarmányozás mellett, azután késő őszig rét- és tarló legelőn. A számfelettiek részint mint katonai pótlovak, részint mint hámoslovak adatnak el.

149. Jász Karajenői ménes.

Scheftsik István jász-karajenői ménese.

Tulajdonos: Scheftsik István.

A ménes helye: Jász Karajenő, Pestm. Posta távirda helyben, vasutállomás Tisza-Vezseny.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 1500 k. h., melyből 5—600 k. h. legelő.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1874-ben alapitotta 10 drb. kanczával. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak, s a szolnoki vagy helybeli állami

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

fedeztető állomás ménjeivel fedeztetnek. Allomány 20 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállomány 35 drb körül van. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: Jó katonai hátasló nevelése. Felnevelési rendszer: Egyéves korig erősen zabolva, azontul 4 éves korig szabadon a legridegebb tartás mellett lesznek tartva, hogy jó edzett csontos lovak neveltessenek, melyeket a katonaság is szivesen megvásárol. A csikók 1 éves korban jönnek a legelőre és szabadon tartatnak 4 éves korig. Télen, nyáron szabad félszer alatt tanyáznak, 4 éves korban a heréltek nyersen adatnak el; a jobb és szebb kanczákat elébb lovagolják s később befogják.

150. Törteli ménes.

Schlesinger Samu törteli ménese.

Tulajdonos: Schlesinger Samu.

A ménes helye: Törtel, Pestmegye. Posta helyben, vasut- és távirdaállomás Abony.

A ménest 1883-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta 12 drb. arabs származásu kanczával.

1883—85-ben a kanczák Szászbereken lettek fedeztetve Ostreger és Juwess telivér ménekkel. 1885—89-ben Ostreger angol félvér állami bérmén, 1889—96-ig Furioso állami bérmén, 1897—98 a czeglédi fedeztetési állomáson volt Alix (Golden Boy—Alix) és Kényszer (Kaiser—Miss Manering) angol telivérek. 1899-ben egy sajátnevelésü Furioso, mig 1900 óta egy vásárolt félvér (Kisbéröcscse után) s egy angol telivér fedeznek a ménesben.

Ezen idő alatt vásároltatott 6 drb. muraközi és Farkas Elektől 5 drb Virgilius származásu kancza. Jó befolyással volt a ménesre a Furioso bérmén.

Az anyakanczák közül 3 Virgilius után van nevelve, 3 muraközi, 1 mezőhegyesi Nonius, 3 Ostreger, 2 Juwess és 10 ismeretlen származásu. Uralkodó szin: a «pej», 166 cm. magasság s hámos jelleg mellett. Az anyakanczák létszáma 28 drb, azonban ezek számának 40-re való felemelése terveztetik. Egész lóállomány 80 drb. körül. A kanczák kivétel nélkül mind igában használtatnak; takarmányozásuk: meddő és vemhes 5 kg. zabot fejenként és árpaszalmát, a fias kanczák árpaszalma helyett szénát kapnak.

Tenyésztési czél: katonai hátaslovak előállitása. Felnevelési rendszer: a csikók éves korig 3 kg. zabot fejenként és szénát kapnak, 2 és 3 éves korban télen kukoricza darát és szálas takarmányt, nyáron legelőn vannak. Télen az istállóban szabadon vannak s a nap egy részét a kifutóban töltik.

A felállitás ideje: Őszszel $3^1/_2$ éves korban; eladásra külön nem készittetnek elő, azonban ekkor $4^1/_2$ liter zabot és szénát kapnak. A felállitás átlagos száma 14 drb.

Értékesitès: eladásra kerül évente körülbelül 8 drb katonai czélokra, $3^1/_2$ éves korban nyersen. Ezekért az átlag ár 600 korona. Törzskönyvet vezetnek.

151. Turai ménes.

Özv. Báró Schossberger Zsigmondné turai ménese.

Tulajdonos: özv. báró Schossberger Zsigmondné.

A ménes helye: Tura, Pestmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménest 1874-ben néhai özv. báró Schossberger Zsigmond alapitotta 16 drb különféle származásu használati kanczával.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2950 k. h.

1874—1884-ig csaknem mindig Noniusok fedeztek, 1884—1887-ig Carthago angol telivér, 1888. Persival angol telivér, 1889—1890-ig Fair Micke, Vir-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gilius (Voltigeur—Eclogne Emilius) és Erlaucht (Eberhard—Helène Triomphante) angol telivérek, 1891-ben Hullám (Prince Paris—Zápor) angol telivér, 1892—1893. Arabi (Przedswit—Aschenbrödel) saját nevelésü angol telivér 1894—1897-ig Csatlós (Craig-Millar—Flory) angol telivér, 1898—1901-ig Furioso állami mén a turai állomásról és Happy-Promise amerikai ügető valamint Orwel (Bend'Or—Lizzie-Agnes) angol telivér. Ezen mének mellett az igás ménesben 1882—1890-ig «Anton» hidegvérü és 1897-től kezdve egy brabanti származásu Belga, szintén hidegvérü ményt használtak. Legjobb befolyással voltak a ménesre Fair Micke és Csatlós angol telivér mének.

Az anyakanczák közül 2 Nonius, 2 Fair Micke, 5 Csatlós, 2 Charthago és *3 vásárolt angol telivér* valamint egy vásárolt arabs telivér.

Az uralkodó szin a «pej», 164 cm. átlagos magassággal, hátas jelleg mellett. Az anyakanczák rendes létszáma 23 drb, melyek legnagyobbrészt a gazdatiszti fogatokban használtatnak.

Tenyésztési czél: katonai hátaslovak nevelése.

Felnevelési rendszer: a csikók 2 éves korig télen szénát és zabot, nyáron legelőn járnak e mellett azonban zabot is kapnak. 2 éves kortól kezdve csak télen kapnak zabot, nyáron jó legelőn vannak, télen istállókban le vannak kötve, azonban kifutókban mozognak.

A felállitás ideje: a fejlettebbek tavaszszal 3 éves korban, az elmaradottak 4 éves korban. Ezek 6—7 liter zabot kapnak fejenként, egyébként nem készittetnek elő. A hidegvérü csikókat $2^1/_2$ éves korban azonnal kocsiba fogják.

Eladásra 6—10 drb kerül évente. Állandó vevő a katonai lóavató-bizottság.

Ménesköny vet 1884-től rendesen vezetnek.

152. Tabdi ménes.

Tulajdonos: Strassburger Antal.

A ménes helye: Tabdi-puszta, Pestmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Csengőd.

Strassburger Antal tabdi ménese.

Alapitotta 1884-ben jelenlegi tulajdonosa 20 drb kanczával, melyeket részben gróf Telekitől, részben pedig Vojnits Simontól vásárolt. Mind angol fajtáju kanczák.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 400 k. h.

1884—1888-ig Furioso kisorolt állami mén, 1888—1892-ig egy más Furioso, szintén kisorolt állami mén, 1897—1901-ig Győztes (Buccaneer—Good-Night) angol telivér ugyancsak kisorolt állami mén fedezett a ménesben. A ménesre jó befolyással volt a két Furioso.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül 10 drb. Furioso, 6 drb. Cambuscan angol félvér mén után származik. A kanczaállományban a főleg uralkodó szin a «pej», s középtermetü hámos és hátaslovak jellegével birnak, 165—168 cm. magasság mellett. Az anyakanczák létszáma 15—20 drb, az egész lóállomány 56 drb körül van. Az anyakanczák részben a ménesben vannak, vagy igában járnak. A vemhes vagy fias kanczák ugy a ménesben, mint a legelőn 2 kg. zabot, télen 5 kg. zabot és szénát kapnak. A gazdasági fogatokban járó kanczák akár vemhesek, meddők, avagy fiasak, télen-nyáron fejenként 6 kg. zabot, szénát, répát és zöld takarmányt kapnak.

Tenyésztési czél: katonai pótlovak és gazdasági igás lovak előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: az elválasztástól egy éves korig naponta és fejenként 10 liter zabot, 1 éves kortól 2-ig naponta és fejenként 4 liter zabot, 2 évestől 3 éves korig 4 liter zabot fejenként, 3 éves korban 4 liter zabot

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

fejenként, e mellett minden évjáratbeliek szénát és répát kapnak, a 3 évesek kivételével, melyek kevert szálastakarmányt kapnak széna helyett. A csikók egész éven át éjjel-nappal szabadon, vagy legelőn, avagy kifutókban vannak. Elletés alkalmával a kanczákat lekötik.

A felállitás ideje: tavaszszal 3 éves korban. A felállitás átlagos létszáma 20 drb körül váltakozik. Évente körülbelül 12 drb csikó kerül eladásra, nyersen mint pótló. A földmivelésügyi ministeriumnak 1 éves méncsikók minden esztendőben eladásra bejelentetnek. Átlagár az eladott 3 éves csikókért nyersen 600 korona.

153. Albertii ménes.

Gróf Szapáry István örök. albertii ménese.

Tulajdonos: néhai id. gróf Szapáry István örökösei.

A ménes helye: Alberti, Pestmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Alberti-Irsa.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4000 k. h.

A tulajdonos abonyi birtokán 1860-ban alapittatott 2 mezőhegyesi, 1 radautzi, 1 Blaskovics, 1 Wenckheim és 1 Westphalen-féle kanczával. Ezek egyszersmind használati lovakul is szolgáltak. Ménekül Bonifar, Tajar arab és Lucknow, Cormoran, Fröhlich, Anglo-Saxon, Ecséd, Orvil angol telivér mének használtattak. Később (1874), a tenyésztés át lett helyezve Albertire, itt Virgilius, Lismoore, Wilsford, Ostreger, North-Star és Furioso mének fedeztek. Jelenleg egy Montgibello angol telivér mén után nevelt angol félvér mén (apja Montgibello angol telivér, anyja Lady-Cunningham angol félvér, Rachel angol telivér után) van használatban. Ezenkivül az irsai és pilisi állami fedeztető állomások ménjeivel is fedeztetnek.

A ménes kanczaállománya jelenleg 18 drb, melyek közül 4 drb a gróf Almási-féle kétegyházi ménesből származik (2 Lipizai arabs keresztezés), a többi angol félvér. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: oly alkatu, nagyobb hámoslovak tenyésztése, melyek lehetőleg nyereg alatt is megfeleljenek. Átlagmagasság 166 cm.

A ménes felnevelési rendszere: a mint az használatban levő anyakanczáknál szokásos. Rövid idővel ellés előtt a kancza a használati istállókból elletö boxba kerül, az ellésig a zab adagja csökkentetik, ellés után a harmadik hétben már ismét használatba jön, de a csikó a boxban marad és csak anyjával együtt jár ki padokba a délutáni órákban. Elválasztás után a csikó a csikóistállóba, illetve akolba (kifutó és legelő), anyja pedig ismét a helyére, a használati istállóba kerül. A csikók a futó istállóban, az abrakolási időt kivéve, szabadon járnak, nappal lehetőleg legelőjökön a csikóistálló körül. Télen a csikók az erőtakarmányon kivül kevés répát is kapnak. A 2 és 3 évesek zabot nem kapnak, hanem csak jó szénát.

Értékesités: évente egy, vagy a körülmények szerint három pár jön eladásra; egyesek (heréltek) fűről adatnak el nyersen; méncsikók egy éves korban az államnak megvételre felajánltatnak. Az erőteljesen kifejlett $3^1/_2$ éves csikókat őszszel lassan, könnyü munkához szoktatják, később azután boronát húznak, végre egy idősebb nyugodt lóval szekérbe fogatnak be; a tél folyamán és kora tavaszszal már esetleg kevés terhet is visz párjával, később a zab adagolás megkezdésével és fokozatos gyarapodásával ügető gyakorlatokat tesznek.

Értékesitési ár: párba fogott lónál 1600—3600 koronáig, a nyerseké darabonként 800—1200 koronáig.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

154. Nagy-bocsai ménes.

Id. Szappanos Elek nagy-bocsai ménese.

Tulajdonos: id. Szappanos Elek.

A ménes helye: Nagy-Bocsa, Pestmegye, Posta Tázlár, távirda és vasut-állomás Vadkert.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1876-ban Puszta-Könczögön, 10 drb angol félvér kanczával, melyeket részint örökségképen vett át, részint pedig Coburg herczeg vacsi uradalmából vásárolt.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1776 k. h.

1876—1885-ig egy saját mén (Furioso állami mén után nevelve), 1885—1893-ig egy «Or» nevü angol félvér mén, származott a vacsi uraoalomból, fedezett a ménesben, e közben e méntől származó kanczákat a kecskeméti állami fedeztetési állomáson volt angol félvér mének fedezték. 1894—1899-ig pedig Chief-Justice kisorolt állami angol félvér mén. Időközt még Tök-Filkó (Ledér—Timelkam) angol telivér (1894—1901) működött és pedig az öreg Chief-Justice után vásárolt kanczákat fedezte. 1900 óta még Chief-Justice egy ivadéka van a ménesben alkalmazva. Később Szokolay Mihálytól 3 drb angol félvér kancza, továbbá Félegyházán kistenyésztőktől 3 Vészmadár-ivadék vásároltatott. A ménesre előnyös befolyással volt a Furioso származásu mén és másodsorban az öreg Chief-Justice.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül 12 drb Furioso, 5 drb «Or» angol félvér után, 6 drb Tök-Filkó angol telivér után, és 3 darab Vészmadár (Savernak—Lulu) után származik.

A kanczaállományban a főleg uralkodó szin a «sárga», középnagyságu hámos és hátas jellegüek 162—168 cm. átlag magasság mellett.

Az anyakanczák rendes letszáma 30 drb. Egész lóállomány 61 drb. 20 kancza a szabad ménesben van, 10 kancza pedig az igásfogatokban jár. A vemhes és fias kanczák fejenként 4 liter zabot, szabad szénát és répát kapnak a legelő mellett; meddő kanczák szénát és répát korlátlan mennyiségben. Az igában levő kanczák akként lesznek tartva, mint a vemhes és fias kanczák.

Tenyésztési czél: Jó használati gazdasági lovak, katonai pótlovak és katonai tisztilovak tenyésztése. A csikók választásig nem kapnak zabot, csakis szálas takarmányt. Egy éves korukban nyáron csakis szénát a legelő mellett, télen 4 liter zabot fejenként, továbbá szénát és répát. 2 éves korukban télen-nyáron épugy, mint az 1 évesek, 3 éves korukban nyáron épugy mint az 1 és 2 évesek, télen 6 liter zabot fejenként, valamint szénát és répát. Nyáron éjjel-nappal legelőn, télen kifutóban mozognak, de abrakolás alatt le vannak kötve. Nyáron, ha silány a legelő, zöltdtakarmányt is kap a ménes.

A felállitás ideje: 3 éves korban, minden előkészités nélkül. A felállitás ideje alatt 6 liter zabot kapnak fejenként, a mellett szénát és répát. Az átlagos felállitás 15—20 darab.

Értékesités: állandó vevő volt eddig a 4-ik honvédhuszár ezred lóavató-bizottsága. Az átlagár nyers állapotban 600 korona. Magasságuk 165—170 cm. között váltakozik.

155. Pusztavacsi ménes.

Szász-Coburg-Gotha Fülöp herczeg vacsi hitbizományának ménese.

Tulajdonos: Szász-Coburg-Gotha Fülöp herczeg hitbizománya.

A ménes helye: Puszta-Vacs, Pestmegye. Posta és távirda helyben, vasuti állomás Alberti-Irsa.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Méneskezelőség: az uradalmi intézőség. Állatorvosi szolgálat: Siess György tb. vm. főállatorvos.

A ménest alapitotta Szász-Coburg-Gotha Ágost herczeg 1827-ben 20 drb Galicziában vásárolt arabs félvér kanczával.

A méneshez elhelyezéséül szolgál 18.000 k. h. birtokterület több majorja.

Az alapitástól a mai napig a következő mének fedeztek: Dynast angol félvér. Cyclops angol arabs, Ganges angol félvér, Veier (Dynast után), Eddin arabs félvér, Marschall arabs félvér, Senea angol félvér, Vorstern angol félvér, Furioso angol félvér. North-Star angol félvér, Gyöngy arabs félvér, Osman arabs félvér, Or normandi, Muszka orosz, Sasin angol félvér, Partisan angol félvér, Sutherland angol félvér, állami bérmének, Hazard angol telivér, Nonius XII angol félvér, állami bérmén, Lator angol félvér állami bérmén, Prophet angol telivér, Spurius angol telivér, Nil Desperandum angol telivér, állami bérmén, Campsfield angol telivér, állami bérmén, Bakonybiró angol telivér, végül jelenleg a már azelőtt is létezett gazdasági ménessel való egyesités után (1903-ban) 354 Shagya XI arabs félvér állámi bérmén és 706 Furioso XXIII angol félvér, szintén állami bérmén fedez.

A méneshez anyakancza létszáma jelenleg mintegy 60 drb, a melyek a fent felsorolt mének után származnak. A kanczaállományban az uralkodó szin a pej, átlag magassága a lovaknak 167 cm. hámos és hátas jelleg mellett. Az anyakanczáknak $^1/_5$ része évente a fedeztetés alul kivétetik, miután a magas vérü származásuk daczára az összes anyakanczák négyesben gazdasági (de csak fuvarozási) munkát végeznek. A meddő és vemhes kanczák egyformán 5—5 kg. zabot és szénát kapnak fejenként, a fias kanczák a leellés után nehány hétig többet.

Tenyésztési czél: a herczegi istállónak hámos és hátaslovakkal való ellátása, az anyaméneshez kiegészitése. A számfelettiek és heréltek a katonai lóavató-bizottságnak (csikótelepek számára) adatnak el, vagy a tisztviselői fogatokba osztatnak be.

Felnevelési rendszer: csikók éves korig 3 kg. zabot és szénát, 2—3 éves korban $1^1/_2$ kg. zabot és szénát, 4 éves korban felállitáskor 4 kg. zabot kapnak naponként és fejenként. Télen szabad istállóban és kifutókban, nyáron legelőn tartatnak megfelelő erőtakarmány adagolása mellett. A lovak a bal nyereg helyen «C» bélyeget kapják.

156. Révbéri méneshez.

Gróf Teleki Gyula révbéri ménese.

Tulajdonosa: Gróf Teleki Gyula.

A méneshez helye: Révbér, Pestmegye. U. p. és távirda: Solt, vasutállomás: Fülöpszállás.

A ménest gróf Teleki Sámuel 1849-ben alapitotta 14 drb erdélyi származásu kanczával.

A méneshez elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 1550 k. hold.

A ménesben következő mének működtek: Mérges félvér, báró Wesselényitől; Remény, gróf Wenckheimtől; Boleto angol telivér; Brugós angol félvér, gróf Teleki Domokostól; Furioso XV-ös bérmén, Furioso XVI-os bérmén; Routier angol félvér, Bibor (Buccaneer—Fancy) angol telivér bérmén; Fehér Holló (Strathconan—Poinsettia) angol telivér bérmén, Fish to Fry (Abonnent—Lady Fishguard) angol telivér és jelenleg Or-clean (Bend'Or—Mirabel) ugyancsak angol telivér mén. A ménesre kiváló befolyásuk volt: Mérges, Furioso XVI és Fehér Holló (Strathconan—Poinsettia) méneknek.

Jelenleg a ménesben 12 drb Furioso XVI-os, 5 Bibor és 7 Fehér Holló után származó anyakancza van, melyek 168 cm. átlag magasság mellett csontos angol

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

félvérek. Az anyakanczák létszáma 24 drb, melyek között néhány angol telivér anyakancza is van. Összlóállomány 62 drb.

Az anyakanczák egy része a fogatokban, a felesleg azonban a szabad ménesben jár. A használatban levő kanczák 5 kg. zabot kapnak fejenkint, valamint szénát, meddők és vemhesek nyáron jó legelőn járnak, télen száraz takarmányt és a fiaskanczák fejenkint 8 liter zabot kapnak.

Tenyésztési czél: Erősebb, nagyobb termetü katonai hátaslovak előállitása. Felnevelési rendszer: A csikók éves korukig, a mennyi zabot szükségelnek, annyit kapnak. Az éves, 2 és 3 éves csikók télen le vannak kötve és 6—8 líter zabot kapnak fejenként, nyáron legelőn járnak, zabot nem kapnak.

A felállitási ideje: Tavaszszal 3 éves korban, külön előkészitést az eladásra mellőzik. Eladásra körülbelül 12—14 drb. jön leginkább nyersen, csak a kiváló példányokat idomitják nyereg alatt. Éves méncsikókat az államnak jelentik be megvásárlás végett. A nyersen eladottak átlagára: 600 kor. 3 éves korban; az előkészitetteké 2000 korona.

1878-tól kezdődőleg törzskönyvet vezetnek A lovak a balnyereg helyen «T» bélyeget kapnak.

157. Duna-tetétleni ménes.

Gróf Teleky József dunatetétleni ménese.

Tulajdonos: Gróf Teleki József.

A ménes helye: Déna-Tetétlen, Pestmegye. U. p. és távirda: Solt, vasutállomás: Fülöpszállás.

A ménest 1849-ben gróf Teleki Sámuel alapitotta erdélyi származásu kanczákból, melyeknek száma azonban ismeretlen.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6900 k. hold.

A ménesben az alapitástól 1876-ig különféle fajtáju és származásu mének fedeztek; 1876-tól 1893-ig részint telivér, részint mezőhegyesi származásu mének működtek. 1893-tól 1900-ig Eilfmandel (Craig Millar—Baccarat) angol telivér mén fedezett. 1900 óta egy Furioso állami bérmén van használatban.

Gróf Teleky József angol telivér anyakanczái.

A kanczaállományban az uralkodó szin a «pej», 164 cm. átlagos magasság, hámos és hátas jelleg mellett. A kanczák legnagyobb része immár saját nevelésü, létszámuk 50 drb, s ezekből *14 drb angol telivér*, és pedig a következők: Cleopatra (Kisbér öcscse—Clarisse), Cserhát (Game Cock—Guard), Fityfirity (Bibor—Cserhát), Fliegenfängerin (Remény—Flytrap), Fraise (Balcan v. Financier—Fleur d'Orange), Juliska, előbb Miss Emily (Craig Millar—Dorette), Kate (Verneuil—Kitty), Periwinkle (Pero-Gomez—Kőrösi lány) és végül Taormina (Onslow—Catania). Az egész lóállomány 160 drb. körül.

Az anyakanczák nagyobb részt a gazdasági fogatokban jarnak, a ménesbeliek egész éven át zabot kapnak, még a legeltetés idény alatt is. Vemhes és fias kanczák takarmányozása abban különbözik, hogy a fias kanczák több szálas takarmányt kapnak.

Tenyésztési czél: Pótlovak, valamint jó használati hámoslovak, az angol telivér ménesből pedig versenylovak előállitása. A felnevelés módja: Hat hónapon át legelőn jár a ménes, azontul istállóban szabad kifutóval ellátva.

A felállitás ideje: Tavaszszal 3 éves korban, az eladásra külön előkészités nem történik. Átlagos felállitás 24—26 drb.

Eladásra kerül ebből évente körülbelül 20 drb nyersen, melyek mint pótlovak értékesittetnek. Ezek átlagára 600 korona. Az angol telivér éves csikók eladatnak, vagy a verseny pályán használtatnak ki. Ménes-törzskönyvet rendesen vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

158. Vámosgyörki ménes.

Borhy György vámos györki ménese.

Tulajdonosa: Borhy György.

A ménes helye: Tarsolya-tanya, Vámosgyörk mellett, Hevesmegye. Posta, távirda- és vasutállomás: Vámosgyörk.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1888-ban, 10 darab arabs-angol kanczával.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 245 k. hold.

Az alapitástól egész 1895-ig a gyöngyösi és árokszállási fedeztetési állomások állami ménjei használtattak, s ugyan ezen idő alatt egy Furioso angol félvér és egy Zarif arabs-fajta, mindkettő állami kisorolt mén fedezett a ménesben. Jelenleg pedig Mehemed Ali arabsfajta szintén kisorolt állami mén fedez.

Időközben a ménes tulajdonos vásárolt 10—12 drb kanczát, részint a budapesti árveréseken, részint pedig a cs. és kir. közös hadsereg állományából kiselejtezett lovak közül. Néhány kanczát fedeztek Fortély (Craig Millar—Becses) és Kakuk (Kalandor—Tunica) angol telivér ének is.

Az anyakanczák származásuk szerint a következők: 1 Zarif, 3 Craig Millar után nevelt angol félvér, 4 Furioso, 2 Fortély, 1 Daniel O'Rourk, 1 Oakbal, 1 Exact, 2 Berczi Perbenyik, 1 Rigoletto, 1 Favory, 1 North Star, 1 Kisbér öcscse, 1 Virgilius és kettő Kakuk után, *1 pedig angol telivér.*

A kanczaállományban praedomináló szin a «pej», 160 cm. magasság mellett, angol arabs félvér jelleggel. Az anyakanczák létszáma 23 drb. Egész lóállomány 60—70 drb körül van.

Az anyakanczák részben a gazdasági, részben az uraságí fogatokban járnak. Tartásuk meddő vagy vemhes állapotban egyaránt szálastakarmány, répa és kevés zab, fias kanczák e mellett darát is kapnak.

Tenyésztési czél: Könnyü hátas és juckerek előállitása. A csikók tavasztól a tél beálltáig legelőn vannak, télen szálastakarmányt, a választott csikók e mellett zabot kapnak. Nyáron jó természetes legelőn jár a ménes, ha a legelő fogytán van, ugy zöld takarmányt is kapnak.

A felállitás ideje: Őszszel 4 éves korban; eladásra előkészitve lesznek részint nyereg alatt, részint kocsiban. A felállitás alatt jobb takarmányozásban részesülnek. A felállitás átlagos száma 10 drb. Az eladók részint mint pótlovak, részint mint kocsilovak Budapesten értékesittetnek 650 korona átlagárban.

159. Tisza-szőllősi ménes.

Elek István tisza-szőllősi ménese.

Tulajdonosa: Elek István.

A ménes helye: Tisza-Szőllős, Hevesmegye. Posta, távirda- és vasuthelyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 600 k. hold.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1890-ben alapitotta. Az anyakanczák részint szabadon járók, részben pedig a gazdasági fogatokban járnak. A ménesben ez idő szerint az előszállási ménesből vásárolt Furioso származásu mén fedez. Anyakanczaállomány 20—25 drb között váltakozik. Egész lóállomány 70 darab. A ménes tenyésztési czélja: katonai használatra alkalmas lóanyag előállitása. A ménes felnevelési rendszere: Nyáron szabad legelőn jár, télen kifutóval ellátott istállókban van. Zabot

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

csupán éves korukig kapnak a csikók, azontul csupán szénát és tavaszi szalmát. A számfeletti lovak 3 éves korban 2—3 heti istállózás után nyersen adatnak el lókereskedőknek.

160. Dormándi ménes.

Engel Lajos dormándi ménese.

Tulajdonosa: Engel Lajos.

A ménes helye: Dormánd, puszta Hanyi, Hevesmegye. Posta, távirda és vasut-állomás: Füzesabony.

A ménest alapitotta 1866-ban néhai Engel Jónás, félvér kanczákkal.

Az elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4500 k. hold.

A ménesben Förgeteg angol félvér állami bérmén, azután Tápió, valamint egy-két ismeretlen származásu mén fedezett. A legutóbbi 6 évben Gunnersbury angol félvér állami bérmént használták. Az ez idő szerint használatban levő kanczák közül 10 drb Förgeteg után származik, a többi ismeretlen származásu. Praedomináló szin a «pej», középtermetü, erős, hámos, angol félvér jelleggel. Az anyakanczák létszáma 32 drb.

Az egész lóállomány 80 drb körül.

Az anyakakanczák egy része csupán tenyésztésre használtatik, e szerint hever, mig a többiek a gazdasági valamint az urasági fogatokban járnak. Takarmányozás: meddők, valamint vemhesek egyaránt szénát és zabot, a fias kanczák e mellett több zabot és répát is kapnak.

Tenyésztési czél: Könnyü hátaslovak és juckerek nevelése. A csikók 2 éves korukig zabot és szénát kapnak, nyáron szabadon természetes legelőre járnak. A felállitáskor igen jó tartásban részesülnek. A felállitás ideje: Május hó, 3 éves korban, azonban az eladásra külön előkészitve nem lesznek, hanem előzőleg csupán jobban tartatnak.

A felállitás átlagos száma: 16 drb. Értékesités: pótlovakként a lóavató bizottságnak és esetleg 1 éves méncsikók eladása az államnak. Állandó vevő a budapesti pótlovazó-bizottság.

Átlagár: 670 korona a nyers csikókért.

161. Ecsédi ménes.

Fáy József ecsédi ménese.

Tulajdonos: Fáy József.

A ménes helye: Ecséd-puszta, Hevesmegye. U. p. Hort, távirda és vasuti állomás: Lőrinczi.

A ménest ez időszerinti tulajdonosa alapitotta 1865-ben 8 drb kipróbált telivér és félvér arabs kanczával. 1865-ben Auriel arabs mén fedezett a ménesben, ez után 10 évig egy Gazlan arabs telivér, később 2 évig Mehemed Ali törzsmén Bábolnáról és 2 évig Osman Pasha arabs félvér mén. Ezután 2 évig Vadoncz (Gamecock—Verbena) angol telivér, 1 évig Rontó (Verneuil—Lionne) angol telivér, 5 évig Kakuk (Kalandor—Tunica) angol telivér, ez után Fortély (Craig Millar – Becses) angol telivér 6 évig, továbbá Dombovár angol félvér állami bérmén, (vásároltatott a Dőry-féle dombovári ménesből), 2 évig, jelenleg Mirkó (Chislehurst—Marie) angol telivér magánmén fedez. Legjobb befolyással a ménesre Kakuk és Fortély mének voltak. Időközben vásárolt a tulajdonos ménese számára néhány sebes ügető arabs kanczát.

Jelenleg van a ménesben Mehemed Ali után 2, Osman Pasha után 1, Vadoncz után 2, Kakuk után 8, Rontó után 2. Fortély után 16 kancza. Ezenkivül van még *4 drb angol telivér anyakancza*: Gamecock, Sonderbar, Prince Paris és Visdom után.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben a sárga szin dominál, átlagos magasság 160 cm., könyü hátas és jucker, angol-arabs jelleggel. Az anyakanczák létszáma 35 drb, ezekből *4 drb angol telivér*. Egész lóállomány 90—100 drb körül.

Az anyakanczákat részben a gazdasági, részben a tulajdonos könnyebb fogataiban használják, ezeken kivül néhány kancza szabadon is jár a ménesben. A takarmányozás: télen a meddő kanczák 3 liter, a vemhes kanczák 6 liter zabot kapnak. Nyáron legelőn jár a ménes és e mellett zöld takarmányt is kap.

Tenyésztési czél: könnyü hátas és juckerek nevelése, valamint a köztenyésztés czéljainak megfelelő mének nevelése. Felnevelési rendszer: a választott csikók 1 éves korukig 6 liter zabot és szálas takarmányt kapnak, nyáron luczerna legelőn járnak. Méncsikók mindenkor zabot kapnak és korlátban neveltetnek fel. A felállitás szeptemberben, $3^1/_2$ éves korban történik, eladásra külön nem készittetnek elő. Értékesités: az alkalmas méncsikókat 3 éves korban, a vonatkozó egyezség szerint az állam veszi át 1400 korona átlagárban, a herélteket és az anyakanczákul meg nem felelő csikókat, mint pótlovakat adják el 700—900 koronáig terjedő árban.

162. Poroszlói ménes.

Graefl Jenő poroszlói ménese.

Tulajdonos: Graefl Jenő.

A ménes helye: Poroszló, Hevesmegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 6000 k. hold.

A ménest 1858-ban alapitotta néhai Graefl Károly, báró Podmaniczky János-féle ménesből származott keleti vérü kanczákkal. A ménesben alábbi mének fedeztek: a hatvanas években gróf Vay Lászlótól vett arabs félvér mén; a hetvenes években Arslan, bábolnai arabs félvér; később Bajnok angol félvér mén, vásároltatott gróf Degenfeld Gusztávtól, 1886-tól kizárólag állami bérmének használtattak, ugymint: 1886—91-ig egy Furioso XII-es, 1891—92-ig szintén egy Furioso XII-es, 1893—1898-ig egy Furioso XIX-es, 1898-ban Scot Grey (Buchanan—Happiness), 1899-ben Urambátyám (Gunnersbury—Bájos), 1900-ban Artaban (Abonnent—Arbenne) és 1900-tól fogva Hirnök (Kisbér öcscse—Herczegnő) angol telivér mének. Időközben a tulajdonos *négy drb angol telivér kanczát* is osztott be a ménesbe.

A ménesre igen jó befolyással volt a 455. tksz. Furioso XII— '. nevü angol fajta mezőhegyesi mén, ugy, hogy ennek folytán az anyakanczák majdnem mind Furioso-ivadékok.

A kanczaállományban a pejszin uralkodik, és 166 cm. átlagos magasság mellett nemes és csontos angol félvér jelleggel birnak.

Létszám: 28 drb félvér és *4 drb angol telivér* anyakancza; az egész lóállomány 100 drb. körül váltakozik.

Az anyakanczák majdnem kivétel nélkül a gazdaság igás fogataiban járnak. A takarmányozás: vemhesség idejében zab és jó széna, a meddők azonban zabot nem kapnak.

Tenyésztési czél: katonai tiszti hátas- és kitartó sebes kocsilovak előállitása. Felnevelési rendszer: a csikó éves korig 6 liter zabot kap, télen át a 2 és 3 évesek is zabolva lesznek, nyáron jó minőségü legelőn járnak. Az istállók mellett kifutók vannak, hogy ezekben a ménes télen át is mozgást tehessen. A csikókat $3^1/_2$ éves korban állitják föl, s ezen idő alatt 3, illetve 4 kg. zabot kapnak. Eladásra kerül évente 15—20 drb $3^1/_2$ éves csikó, melyek közül az alkalmas

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

méncsikók az eziránt fennálló egyezség szerint az állam által a köztenyésztés czéljára átvétetnek, a heréltek és számfeletti kanczacsikók pótlóként adatnak el a hadseregnek.

A 3 éves mének átvételi átlagára 1400 korona darabonkint, a pótlovak átlagára 700 korona.

Törzskönyvet 1886 óta vezetnek. «S» bélyeg a bal nyereg helyen.

163. Tiszaszőlős-igari ménes.

Györgyei Antal és Odon tiszaszőllős-igari menese.

Tulajdonos: Györgyei Antal és Ödön.

A ménes helye: Oszkár-major, Hevesmegye. U. p., távirda- és vasuti állomás: Tisza-Szőlős.

A ménest Györgyei Antal alapitotta 1875-ben 20 drb nagyobbára arabs származásu kanczával a tisza-szentimrei Rózsa-pusztán.

A ménesben eleinte a községbe kiadott s magánbérlőknél levő állami mének (Diophantus, Jussuf, Nonius, Furioso) fedeztek. 1893—94-ig egy Furioso XXI-es, 1895—96-ig egy Furioso IX-es, 1897—98-ig ismét egy Furioso XXI-es angol fajta és 1899-ben egy kisbéri származásu Filou angol félvér állami bérmén fedezett. Ezen mének közül a Furioso IX-es volt jó befolyásssal a tenyésztésre. 1900-tól kezdve Serény angol telivér és egy Nonius mén fedeznek a ménesben. Az idők folyamán a szászbereki, székelyhidi, mezőhegyesi és bábolnai ménesekből, valamint Mágócsról vásároltattak kanczák.

Jelenleg van 3 Jussuf, 6 Gazlan, 1 Amaty Gidran, 1 Bibor Gidran, 7 Gidran, 2 Faneur, 8 Furioso IX-es, 2 Furioso XI-es, 2 Diophantus, 2 North Star, 6 Nonius és 3 ismeretlen származásu kancza. A kanczaállományban a pej szin az uralkodó, 163 cm. átlagmagassággal, hámos jelleggel. Állomány: 40 drb anyakancza. Egész lóállomány: 100 drb körül.

Az anyakanczáknak csupán egy részét használják kizárólag tenyésztésre, ezek legeltetés alatt, ha csikó van alattok, naponta 3 kg. zabot, istállózás alatt árpaszalmát és répát, a leellés előtt 6 liter zabot és szénát kapnak. A kanczák tulnyomó része a gazdasági fogatokban jár s ezek naponta 3 kg. zabot és takarmányt, leelléskor 4 kg. zabot s mint pótlékot, répát kapnak.

Tenyésztési czél: részben katonai hátaslovak, részben nehezebb hintósok előállitása.

A csikók esztendős korig 6 liter zabot és szénát kapnak. Ezen időn tul a felállitásig azonban zabot nem kapnak. Nyáron legelőn van a ménes és e mellett zöld takarmányt is kap, télen kifutóval ellátott istállóban vannak a szabadban való mozgás érdekében.

A felállitás ideje: szeptemberben, $3^1/_2$ éves korban, s ekkor 5 kg. szénát és 6 liter zabot kapnak, eladásuk előtt. Eladásra évente körülbelül 18 drb jut s ezenkivül az alkalmas éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

Értékesitési átlagár darabonként 500 kor., nyersen $3^1/_2$ éves korban.

Ménestörzskönyvet vezetnek. A csikók a nyereg helyen balról «G» betüt, a jobbnyereg helyen törzskönyvi számot és a születési évszámot kapják bélyegként.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

164. Nagyuti ménes.

Gróf Károlyi Mihály nagyuti ménese.

Tulajdonosa: gróf Károlyi Mihály.

A ménes helye: Nagyut, Hevesmegye. Posta és távirda Kápolna, vasutállomás Kaál-Kápolna.

A ménes kezelőség czime: gróf Károlyi Mihály kompolti gazdasági felügyelősége Kompolt. U. posta Kápolna.

A ménest gróf Károlyi György alapitotta 1832-ben Nagy-Károlyban. Innen 1870-ben áthelyeztetett Nagy-Szénásra és 1885-ben családi osztály folytán Nagyutra. A ménes 40 drb. angol félvér és angol telivér kanczából áll.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3265 k. h., melyben a ménes teljesen elkülönitett természetes legelőkkel körülvett területen van elhelyezve.

A ménesben a következő mének fedeztek: 1856-ban Blood Royal angol telivér, 1857-ben Csempész angol telivér, 1858-ban Forbidden Fruit (Birdcatcher v. Gameboy—Touch me not). 1861-ben Oswinus (Cotherstone—Bay Middleton kancza) és Voluntaire angol telivér mének, 1861—63-ig Kunnigham, 1863—65-ig Doncaster (Stokwell után) és Durham (Lambton—Lady Louisa) angol telivérek egész 1871-ig. 1871—1887-ig Montgibello (Forbidden Fruit—Amelia) és Makler, ez utóbbi 1880-ig működött itt; 1887—1892-ig Fatalist is fedezett a ménesben, 1883-ban hozatott be Ercildoune, mely mén 1898-ig volt a ménesben. 1893-tól 1896-ig Springbock, és ettől az időtől egész 1889-ig Welfit (Przedswit—Weatherbeaten) és végül ezidőszerint Bogdány (Waisenknabe—Messalina) angol telivér mén fedez. Ezen jegyzékből látható, hogy a ménesben mindig angol telivér mének fedeztek. Ezenkivül küldtek kanczákat más állami és magán telivér ménekhez is fedeztetés végett.

Jelenleg következő származásu angol félvér kanczák vannak a ménesben: 2 Welfit után, 10 Ercildoune, 5 Fatalist, 2 Makler, 2 Durham, 4 Springbock, 1 Hűség, 1 Beau-Brummel után, 1 Forrás és 2 Betyár félvér után. Ezeken kivül *16 darab angol telivér kancza* is van a ménesben, melyek után verseny czélokra tenyésztenek.

A ménes másik része a gazdasági ménes, mely muraközi kanczákból áll, s ezekre egy Fenék Nonius bérmént használnak.

Az uralkodó szin a «pej», 171 cm. átlagos magasság, nagy hátas és hintós jelleggel.

A ménes angol telivér anyakanczái névszerint a következők: 1. Si (Werneuil—Miss Fortuna) szül. Angliában, 2. Response (Queens Messenger—Prowess) szül. Angliában, 3. Saxon-Queen (King Alfred—Armilla) szül. Angliában, 4. Green-Snacke (Robert the Devil—Evergreen) szül. Angliában, 6. Agneta (Muncaster—Agnes la Fière) szül. Angliában, 6. Baveno (King of the Garter—Maggiore) szül. Angliában, 7. Donna Margheritta (Hastings—Donna Christine) szül. Angliában, 8. Tulipán (Sweetbread—Voltige) Esterházy Móricz gróf méneséből, 9. Galamb (Doncaster—Landturn) alsó kemenczei ménesből, 10. Vicomtesse A. (Kisbér öcscse—Verbena), 11. Ma-soeur (Springbock—Mascotte II.) szül. Nagyuton, 12. Manto (Ercildoune—Mascotte II.) szül. Nagyuton, 13. Y. Negresse (Ercildoune—Negresse) szül. Nagyuton, 14. Erzsébet (Ercildoune—Mascotte II.) szül. Nagyuton, 15. Sárika (Ercildoune—Si) szül. Nagyuton, 16. Arsena (Beau-Brummel—Arbena) szül. Sashalmon,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A telivér ménes egy évesei árverésen adatnak el, egyideig versenyczélokra trainingbe vették, azonban ez időszerint az idomitás mellőzésével azokat ismét a budapesti tavaszi árverésen adják el.

Az anyakanczák létszáma 44 drb., melyek tisztán tenyésztésre használtatnak. A vemhes és fias kanczák télen 6 liter zabot, 6 kg. takarmányt és szalmát, nyáron 4 kg. zabot, 3 kg. szénát kapnak s e mellett legelőn járnak.

Tenyésztési czél: nagy, erős, vadász- és hintóslovak előállitása. Nyáron a félvérek legelőre járnak, a telivérek csupán kifutóban tesznek mozgást. Választott csikók 9 liter zabot kapnak, a mig legelőre nem mennek, legeltetéskor azonban csupán 6 litert. A 2 és 3 évesek legelő mellett kevés zabot is kapnak.

Az egész lóállomány 110 drb. körül.

A felállitás ideje: szeptember vagy októberben $3^1/_2$ éves korban; ekkor 10 liter zabot és szénát kapnak. Előkészittetnek, részint hámban, avagy nyereg alatt. Az átlagos felállitás 28 drb.

A herélteket s fenmaradt kanczákat 4 éves korban kocsiba betanitva, az éves telivér csikókat a budapesti árverésen, az egyéves félvér méncsikókat pedig az államnak adják el.

A nagyuti ménesből származó jobb versenylovak a következők voltak:

A nagyuti ménesből kikerült versenylovak sikerei.

1. Negresse kancza (Forbidden Fruit—Donna Soll), a hatvanas években alapitott kanczadijat (100 arany) ez a kancza nyerte meg először. Nevezte volt gróf Károlyi György.

2. Mascotte II. kancza (Forbidden Fruit—Lady Bohun). Mint 3 éves gróf Károlyi György szineiben futott Pesten s versenyét meg is nyerte.

3. Masseur mén (Ercildoune—Mascotte II.), mint 2 éves 1889-ben nyerte Wienben a Neulings-Rennen-t (4000 frt), ugyanakkor a «Criterium»-ot (10,000 frt) s ugyanazon évben októberben Budapesten a csikóversenyt (4000 frt), s végül ugyancsak októberben Wienben a «Henckel Memorial»-t (20,000 frt).

Mint 3 éves nyert még Wienben egy versenyt gróf Károlyi Gyula szineiben.

4. Magus mén (Ercildoune—Mascotte II.) elletett 1891-ben Nagyuton. Mint 2 éves nyerte 1893-ban a kétévesek handicapját, ugyanazon évben az «Austria-Preis»t (50,000 frtot); 1894-ben mint 3 éves Budapesten az «Alagi dij»-at (30,000 frtot) és ez évben az osztrák derbyt (50,000 frtot) báró Harkányi János szineiben.

5. Eltoli mén (Ercildoune—Mascotte II.) elletett 1892-ben Nagyuton s mint 2 éves két handicapot nyert (5000 frt értékben). Mint 3 éves nyerte a «Szent-István» dijat (40,000 frtot); ugyanezen évben októberben nyerte az «Igazgatósági dijat» (8000 frt és 3000 frt értékü tisztelet dijat); ezen versenyben megverte Tokiót. Futott mint 3 éves a «St.-Leger»-ben Budapesten és Tokió után második lett, nyervén 10,000 frtot Szemere Miklós szineiben.

6. Icicle mén (Isonomy—Goldspie) sz. 1889-ben. mint 3 éves nyerte a «Tátrai nagy handicapot» (16,000 frtot), mint 4 éves nyerte a «Prince of Wales» handicapot és 5 más versenyt gróf Sztáray szineiben.

7. Almos mén (King Monmouth—Agnete) elletett 1891-ben, mint kétéves nyert egy versenyt, 1894-ben nyerte a «Prince of Wales» handicapot; 1895-ben Wienben a «Przedswit handicap»-ot, 1897-ben ismét a «Przedswit handicap»-ot. Az osztrák-magyar birodalom legkitartóbb lovának tartották. Futott 69-szer és nyert 26 versenyt. Nyereményei összege felül volt a 100,000 koronán. Mindenkor gróf Batthyány

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Elemér szineiben futott, s a pályáról lekerülvén, mint állami fedező mén a köztenyésztésben van alkalmazva.

8. Orchef mén (Orwell—Saxon Queen) elletett 1895-ben, mint 3 éves 3 handicapot nyert; 1899—1900-ban a leggyorsabb lovakkal futott több versenyben és nyert körülbelül 21,000 koronát.

9. Pletyka II. kancza (Pásztor—Response) elletett 1895-ben, 1898—1899-ben több versenyben vett részt és nyert 19,235 koronát Geist Gáspár szineiben.

10. Részes kancza (Ercildoune—Response) elletett 1896-ban. Mint Pletyka II, ugy ez is az urlovasok versenyein lett kihasználva. Nyereményösszege felül van 30,000 koronán. Jelenleg is idomitás alatt van. Geist Gáspár tulajdona.

165. Tisza-örsi ménes.

Klein Ignácz tisza-örsi ménese.

Tulajdonos: Klein Ignácz.

A ménes helye: Káptalani birtok Tisza-Örs, Hevesmegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás Tisza-Füred.

A ménest 1895-ben mostani tulajdonosa alapitotta 15 drb. Furioso származásu kanczával.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 400 k. hold. A ménesben az alapitás évétől 1890-ig egy Nonius fajtáju mén, ezután 3 évig Shagya, azután a tisza-őrsi állami fedeztetési állomás ménjei fedeztek. Jelenleg egy vett, állitólag Furioso mén fedez. Uralkodó szin a «pej» 165 cm. magassággal. Az anyakanczák létszáma 40 drb.

Egész lóállománya 75 drb. körül.

Az anyakanczák kivétel nélkül mind a gazdasági fogatokban járnak. Takarmányozás szükség szerint.

Tenyésztési czél: Katonai hátas és erősebb juckerek előállitása. A csikók éveskorig 3 liter zabot s megfelelő takarmányt kapnak; nyáron legelőn járnak s e mellett zöld takarmányt is kapnak. Télen le vannak kötve az istállóban, nyáron kifutóban mozgattatnak.

A felállitás ideje: Február és márczius hónapokban; eladásra külön előkészitve nem lesznek, csupán jobb tartásban részesülnek. A felállitás átlagos száma 18 drb. s ezekből évente 12—14 drb. jut eladásra nyersen. Vevők lókereskedők. Átlagár 600 kor. 3—4 éves korban, nyersen.

166. Puszta-Hidvégi ménes.

A szatmári püspökség puszta-hidvégi menese.

Tulajdonosa: A szatmári püspökség.

A ménes helye: Puszta-Hidvég, Hevesmegye. Posta, vasut és távirda: Poroszló.

A ménest 1884-ben alapitották a vidéken kistenyésztőktől vásárolt angol félvér kanczákkal.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 9000 k. h.

A ménesben következő mének fedeztek: 1884—1891-ig Furioso XII-es, 1892—94-ig Furioso XIX-es, 1895—96-ig Furioso XXI-es, 1897—98-ig Furioso XII-es, 1890-ben egy «Dombovár» nevü bérmén, neveltetett a Dőry-féle ménesben.

A Furioso XIX-es volt legjobb befolyással a ménesre.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül Furioso XII-es után 20 drb, Furioso XIX-es után 21 drb, Furioso XXI-es után 8 drb és az előszállási mén után egy darab származik.

Uralkodó szin a «pej», átlagos magasság 168 cm., csontos angol félvér jelleg mellett.

Az anyakanczák száma 50 drb.

Az egész lóállomány 180 drb körül ingadozik.

Az anyakanczákat részint gazdatiszti, részben igásfogatokban használják s takarmányozásuk állandóan kellő mennyiségü zabból és szénából áll.

Tenyésztési czél: Jó, erős gazdasági lovak és katonai pótlovak előállitása. A csikók 1 éves korig $2^1/_2$ kg. zabot kapnak, télen 2—3 éves korban $1^1/_2$ kg. zabot s szénát, mindenkor tetszésszerinti mennyiségben, nyáron jó legelőn járnak. Télen istállóban, mellette kifutóval, a szabadban való mozgás érdekében.

A felállitás ideje: Betöltött 3 éves korban, őszszel.

Eladások: éves méncsikók értékesitése az államnak s katonai pótlovak eladása. Átlagár 640 kor.

Törzskönyvet vezetnek 1887-től kezdődőleg. A lovak a bal pofán B bélyeget kapnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A nagykörösi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A nagykőrösi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

folyó száma	A ménes tulajdonosa	helye	vármegye	Az anyakanczák száma	az anyakanczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.
127	Beniczky Ádám	Zsámbok	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	5	5	.	.	.	.	.	.	.
128	Néhai Borcsrás Endre örökösei	Tó-Almás		7	7	.	.	.	.	.	.	.
129	Blaskovich Ernő	Tápió-Szt.-Márton		15	15	.	.	.	.	.	.	.
130	Csillag Béla és Géza	Söreg puszta		44	.	.	.	.	.	5	24	15
131	Deutsch Gyula	Puszta-Ernyő		32	.	32	.	.	.	.	.	.
132	Fáy Halász Gida	Puszta-Tetétlen		5	5	.	.	.	.	.	.	.
133	Id. Gergely Imre	Alsó-Adacs		28	.	28	.	.	.	.	.	.
134	Glanz Sándor	Puszta Uj-Major		18	.	.	.	.	.	2	5	2
135	Gosztonyi Tibor	Vácz-Hartyán		20	.	20	.	.	.	.	.	.
136	Gróf Adolf	Ottóhalma		12	.	12	.	.	.	.	.	.
137	Györgyei Illés	Tápió-Györgye		36	12	24	.	.	.	.	.	.
138	Hajós József	Szent-Iván		24	.	24	.	.	.	.	.	.
139	Báró Harkányi János	Puszta-Sashalom		14	14	.	.	.	.	.	.	.
140	Hauer Béla	Puszta-Bojár		30	.	30	.	.	.	.	.	.
141	Kalocsai Érsekség	Hildi-puszta		35	.	35	.	.	.	.	.	.
142	Gróf Károlyi Sándor	Fóth		22	.	22	.	.	.	.	.	.
143	Karsay Vilmos	Puszta Nagy-Telek		20	.	20	.	.	.	.	.	.
144	Liebner József	Inárcs-Kakucs		18	.	18	.	.	.	.	.	.
145	Gr. Nemes János és Albert	Máriaháza		30	.	30	.	.	.	.	.	.
146	Báró Podmaniczky Geiza	Puszta Kis-Kartal		7	7	.	.	.	.	.	.	.
147	Gróf Ráday Gedeon	Iklad		12	.	12	.	.	.	.	.	.
148	Báró Rudránszky Albert és Antal	Puszta-Varsány		12	.	12	.	.	.	.	.	.
149	Scheftsik István	Jász-Karajenő		20	.	20	.	.	.	.	.	.
150	Schlesinger Samu	Törtel		28	.	25	.	.	.	.	3	.
151	Özv. Schossberger Zsigmond báróné	Tura		23	3	13	.	.	.	.	7	.
152	Strassburger Antal	Tabdi-puszta		20	.	20	.	.	.	.	.	.
153	Gróf Szapáry István örökösei	Alberti		18	.	14	.	.	.	4	.	.
154	Id. Szappanos Elek	Nagy-Bócsa		30	.	30	.	.	.	.	.	.
155	Herczeg Szász-Coburg Gotha Fülöp	Vacs		30	6	24	.	.	.	.	.	.
156	Gróf Teleki Gyula	Révbér		24	4	20	.	.	.	.	.	.
157	Gróf Teleki József	Duna-Tetétlen		50	14	36	.	.	.	.	.	.
	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területén felsorolt 31 ménesben van összesen			689	92	521	.	.	.	11	39	26
158	Borhy György	Tarsolya-tanya	Heves	23	1	.	22	.	.	.	.	.
159	Elek István	Tisza-Szőllős		23	.	23	.	.	.	.	.	.
160	Engel Lajos	Dormánd		32	.	32	.	.	.	.	.	.
161	Fáy József	Ecséd		35	4	31	.	.	.	.	.	.
162	Graefl Jenő	Poroszló		32	4	28	.	.	.	.	.	.
163	Györgyei Antal és Ödön	Oszkár major		40	.	40	.	.	.	.	.	.
164	Gróf Károlyi Mihály	Nagyút		44	16	28	.	.	.	.	.	.
165	Klein Ignácz	Tisza-Örs		40	.	40	.	.	.	.	.	.
166	Szatmári püspökség	Puszta-Hidvég		50	.	50	.	.	.	.	.	.
	Heves vármegye területén felsorolt 9 ménesben van összesen			319	25	272	22	.	.	.	.	.
	A nagykőrösi ménteleposztály területén felsorolt 40 ménesben van összesen			1008	117	793	22	.	.	11	39	26

A fedező mének száma	a mének közül a. t.	a f.	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.	állam**	magán	Fedeztetési á lomás vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapítá sának éve	Jegyzet
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	20	1898	* Az angol fajta mének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek fel.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20	1890	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	40	?	
1	.	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	75	1898	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	105	1884	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1840	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	1900	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	1894	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	30	1878	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	82	1864	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	51	1883	
5	5	.	.	.	.	.	.	.	.	5	.	50	1890	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100	1880	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	80	1867	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	22	1855	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	53	1865	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	51	1863	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1885	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	25	1863	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	44	1895	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	30	1860	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	35	1874	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	80	1883	
1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	1	1	60	1888	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	56	1888	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	1	40	1860	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	67	1876	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	117	1827	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	62	1849	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	160	1849	
27	12	13	.	.	.	.	1	1	12	15	7	1825	.	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1888	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	70	1890	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	80	1866	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100	1865	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1858	
2	1	.	.	1	.	.	.	.	1	1	.	100	1875	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	110	1832	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	75	1895	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	180	1884	
10	4	4	1	1	.	.	.	.	5	5	.	875	.	
37	16	17	1	1	.	.	1	1	17	20	7	2700	.	

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

** Az állami lótenyész-intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt mének is ezen rovatba vétettek fel.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

VII. A verseczi ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Temes, Torontál és Krassó-Szörény vármegyékre.

167. Temesremetei ménes.

Báró Ambrózy Gyula temesremetei ménese.

Tulajdonos: Br. Ambrózy Gyula.

A ménes helye: Temes-Remete. Posta, távirda és vasut helyben.

A ménest 1895-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta vásárolt félvér kanczákból.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1452 kat. h.

1896—1899-ig Zsarnok Nonius állami bérmén, 1900—1901-ben egy LIII-as Nonius fedezett a ménesben. A birtok egy részének bérbeadása folytán a ménes kancza létszámát apasztani fogják s csak állami kisorolt ment fognak tartani az anyakanczákra.

Az anyakanczák közül 4 Zsarnok Nonius után, 3 Buda (Ruperra—Broad Arrow) angol telivér után, 1 Maunna (Vinea—Lady Maura) angol telivér után és nehány Favory lipizai fajta mén után származik. A kanczák magassága 158—168 cm. között, létszámuk eddig 42 drb volt, ezután 20 darabra fogják csökkentetni. Egész lóállomány 70—80 drb.

Az anyakanczák a gazdaság igásfogataiban járnak. Tenyésztési czél: Saját használatra alkalmas középtermetü hámos és katonai pótlovak előállitása. A csikók nyáron legelőn járnak, télen kifutóban mozgattatnak és $1^1/_2$—2 kg. zabot kapnak.

A felállitás ideje: $3^1/_2$—4 éves korban s kocsiba lesznek betanitva. A felállitás átlagos száma 6—10 drb. Értékesités: a számfelettieket részben mint kocsilovakat vagy mint katonai pótlovakat 700 kor. átlagár mellett adják el.

168. Varadiai ménes.

Báró Baich Péter varadiai menese.

Tulajdonos: Báró Baich Péter.

A ménes helye: Mercsina, Varadia mellett. U. posta Varadia, Temesmegye, távirda és vasutállomás Oravicza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2400 k. h.

Régebben részben arabs. vagy angol félvér ménekkel folyt a tenyésztés és 1890-ig, a midőn egészen felhagytak a lótenyésztéssel. 1898—1900-ig az igás kanczákat a mercsinai és kákovai fedeztetési állomáson levő állami ménekkel fedeztették (Siglavy és Mokány arabs származásuakkal). 1901-ben az igás kanczákat Nonius XVI állami kisorsolt ménnel fedeztették.

A ménes tulajdonképeni fejlesztése most van tervbe véve, jobb félvér kanczák beszerzésével. Néhány kancza Punch, Harry Hall (Kettledrum—Honesta) és Hóbort (Waisenknabe--Pannonia) mének után származik.

Könnyü jucker és hátas jellegüek 166 cm. körüli magasságban.

Az anyakanczák létszáma 24 drb. Egész lóállomány ez idő szerint 60 drb körül van.

Az anyakanczák fogatokban járnak.

Tenyésztési czél: Könyebb jucker és hátas lovak nevelése.

A csikók tartása és felnevelése megfelelő módon történik. Télen-nyáron kifutóban vannak, nyáron legelőn. Az első évben télen 2 kg., a következő évek-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

ben csak a szükséghez képest kapnak zabot. A felállitás ideje: 4 éves korban tavaszszal. A felállitás jelenlegi és átlagos száma 8—10 drb. Jövőben csak a hibátlan kanczacsikókat szándékozzák megtartani, a felesleget eladják.

169. Merczifalvi ménes.

Tulajdonos: Féger Ferencz.

Féger Ferencz merczifalvi ménese.

A ménes helye: Merczifalva, Temesm. Posta, távirda és vasut helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3200 k. h.

Alapitotta 1873-ban jelenlegi tulajdonosa néhány erdélyi angol félvér és mezőhegyesi kis Nonius kanczával.

A kanczákat rendszerint az orczifalvi fedeztetési állomáson állott magasvérü kisbéri és angol telivér ménekkel fedeztették. 1890—91-ben Allbrook angol félvér állami mént bérelték.

Az anyakanczák nagyobb része a következő állami ménektől származnak: Nonius, Furioso, Allbrook, Czimer angol félvér, Friczi (Dangu-Clematis) és Trofast (Ruperra—Thalma) angol telivér ménektől.

Magasság 168 cm. körül, könnyebb hámos és hátas jelleg mellett.

Az anyakanczák létszáma 30 drb. Egész lóállomány 90 drb.

Az anyakanczák a gazdaság és a tulajdonos fogataiban járnak.

Tenyésztési czél: Nemesebb hámos és hátas lovak előállitása. A csikók kifutókban tartaknak s ezenkivül rendesen abrakolva lesznek, télen szénát s nyáron zöld takarmányt kapnak.

A felállitás $3^1/_2$ éves korban történik; fokozatosan, csoportonként. A felállitás átlag 10—12 drbból áll.

A fiatal nemzedék részben a saját gazdasági és használati szükséglet fedezésére lesz felhasználva, részben mint pótlovakat és tiszti lovakat adják el. Eladási ár 600 kor.-tól fölfelé.

170. Gattajai ménes.

Tulajdonos: Dr. Gorove László.

Dr. Gorove László gattajai ménese.

A ménes helye: István-major, Gattaja mellett. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A tenyésztés 1889-ben vette kezdetét vásárolt, hámos gazdasági kanczákkal, melyek a gattajai fedeztetési állomáson levő ménekkel fedeztettek.

1901 óta Kolompos (Verneuil—Kunst) angol telivér saját ményt használják. A rendszeres tenyésztés tényleg ezzel veszi kezdetét. Az anyakanczák, különbözők, s a környéken lettek vásárolva, többnyire állami félvér ménektől származnak. Magasságuk 168 cm. körüli s középtermetü hámos és hátas lovak jellegével birnak.

Az anyakanczák száma 24 drb. Az egész lóállomány ez idő szerint 30—40 között váltakozik.

Az anyakanczák gazdasági hámos szolgálatra alkalmaztatnak. Tartás a munka idényhez képest.

Tenyésztési czél: Gazdasági lovak és katonai pótlovak előállitása.

A felnevelési mód: Legelőn és kifutóban. A csikókat az első évben jobban tartják s zabolva lesznek. A felállitás ideje: Tavaszszal, 4 éves korban, s az ivadékokat részben az anyakancza létszám kiegészitésére forditják, részben katonai pótlóként adják el. Értékesitési átlagár 600 kor.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

171. Szkulyai ménes.

Klobusiczky János szkulyai ménese.

Tulajdonos: Klobusiczky János.

A ménes helye: Szkulya, uj tanya, Temesmegye. U. posta, távirda és vasutállomás Gattaja.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2100 k. h.

A ménest 1888-ban alapitotta, Frankel Jánostól átvett anyaggal, melyre 1883—84-ig Mahmoud Mirza arabs fajta, 1885—88-ig egy Nonius XIII-os állami méneket használt. 1889—90-ben Socrates (Bois Roussel—Forelle) angol telivért bérelte. 1891—94-ig Junius angol telivér (Savernake—Juno), 1895—1900-ig Reclame angol telivér (Torpedo—Hermit) és Response saját ménten. 1900 óta Würtenberg Huszár angol telivért, melyhez 1901-ben Isaszegh (Kendal—Isabelle) angol telivér csatlakozott.

A jelenleg használatban levő anyakanczák, 2 lipizai és 2 arabs félvér kancza kivételével mind angol telivér apáktól származnak.

A kanczaállományban praedomináló szin a «pej» és «sárga», középtermetü, könnyebb hátas és hintós jelleg mellett; magasságuk 166 cm. körül.

Az anyakanczák száma 40 drb. Egész lóállomány 100 drb körül mozog.

Az anyakanczák gazdasági és tiszti hámos lovak gyanánt szolgálnak és megfelelő tartásban részesülnek.

Tenyésztésiczél: középtermetü nemesebb hátas és hámos lovak, valamint pótlovak előállitása. A csikók tágas kifutóban neveltetnek és jó tartásban részesülnek ugy télen mint nyáron.

A felállitás ideje: 4 éves korban tavaszszal, azonban a csikók nagyrészét már 3—$3^1/_2$ éves korban eladják katonai pótlóként nyersen, a megfelelő kanczacsikókat azonban tenyésztésre visszatartják. A visszamaradottakat mint kocsilovakat párban adják el.

Értékesitési átlagár 650 kor. a 3 éveseknél, 800 kor. a 4 éveseknél.

Bélyeg:

172. Fólyai ménes.

Rajacsich György fólyai ménese.

Tulajdonos: Rajacsich György.

A ménes helye: Fólya, Temesmegye. Posta és távirda helyben, vasutállomás Vojtek.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 900 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1885-ben alapitotta.

Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak s egyrészük Botrány—Gidran állami ménnel, másrészük Bombax, Dreher Antaltól vásárolt ménnel fedeztetnek. Állománya 24 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 83 drb. körül van.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek. A ménes ivadékait, részben mint kocsislovakat, vagy mint hátaslovakat idomitják. A kanczák eleinte mint kocsislovak használtatnak, befedeztetésük után azonban a gazdaság igásfogataiba osztatnak be, ugyszintén a hátaslovakként szolgáltak is. A felesleges lovak leginkább párban lettek eddig mint kocsilovak eladva.

A ménes felnevelési rendszere: 6 hónapos koráig szopik a csikó, s mindenütt az anyját követi. Szoptatási időben tetszésszerinti mennyiségü zabot, elválasztás után

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

legelőn, és az 1 év beteltéig naponként 6 liter zabot kap, 2. és 3. évben naponta 2 liter zabot. A visszatartott kanczacsikók csak 4 éves korban lesznek lekötve s betanitva.

Májustól késő őszig szabadon van a ménes a legelőn és éjszaka korlátban, télen naponta délben szénát, különben tavaszi szalmát kap.

173. Bukoveczi ménes.

Gróf Serényi János bukoveczi ménese.

Tulajdonos: gróf Serényi János.

A ménes helye: Bukovecz, Temesmegye. Posta, távirda és vasutállomás Temes-Remete.

A lótenyésztés 1898-ban vette kezdetét részben könnyebb hámos, másrészt nehezebb igás jellegü vásárolt kanczákkal, melyekre 1898-ban egy Zsarnok Nonius, 1899-ben egy Durczás Nonius, 1900—901-ben egy North Star VI-os mént béreltek az államtól.

A kanczaállományban a «pej» és sárga szin uralkodik. Magasság 166 cm. körül, könnyebb és középtermetü hámos jelleg mellett. Az anyakanczák létszáma 28 drb. Az egész lóállomány 70 drb körül mozog.

Az anyakanczák igás és hintós lovakul szolgálnak és munkájukhoz mérten megfelelő tartásban részesülnek.

Tenyésztési czél: gazdasági igás lovak és könnyebb hintós lovak előállitása saját használatra.

Felnevelési mód: A csikók tavasztól őszig legelőn járnak. Télen kifutóban mozognak. Az első évben jó tartásban részesülnek. A felállitás ideje: tavaszszal 4 éves korban.

174. Bocsári ménes.

Báró Baich Iván bocsári ménese.

Tulajdonos: Báró Baich Iván.

A ménes helye: Morotva puszta, Bocsár község határában, Torontálmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1892-ben 10 drb Klebelsberg-féle erdélyi és az igás állomány részére vásárolt kanczákkal.

A ménes alapitásakor «Zivatar» állami félvér mént béreltek 1892—94-ig. Azután «Méltóságos úr» saját angol telivér mén (Marczi—Favourless) fedezett 1897—99-ig. utána Goodfellow (Barcaldine—Ravissante) angol telivért, ezután 1900 óta Nonius XLVI. állami bérmént használja. Időközben a kancza létszámot jó származásu magasvérü kanczákkal kiegészitették.

A jelenleg használatban levő anyakanczák különböző angol telivér ménekután származnak, néhány kivételével, melyek részben «Zivatar» angol félvér után származnak és másrészt ismeretlen származásu vásárolt igás kanczák.

A kanczaállományban a «pej» és a sárga szin uralkodik. Nagyság 168 cm. körül. Jelleg: nagyobb termetü hámos és hintós, csontos félvér.

Az anyakanczák létszáma: 30 drb körül. Egész lóállomány 73 drb.

Az anyakanczák részben szabadon járók, részben igás szolgálatot végeznek s megfelelő mennyiségben jó szénával tartatnak.

Tenyésztési czél: Értékesebb hátas- és nagyobb hintóslovak nevelése. A durvább kanczák után jó igásanyag előállitása a gazdasági fogatok részére. A csikók egy éves korig zabot és szénát tetszés szerinti mennyiségben kapnak, a követ-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kező években télen 3, nyáron $1^1/_2$ kg. zabot és e mellett jó réti és mesterséges szénát. Jó legelőn jár a ménes és ezenkivül kifutók is vannak.

A méncsikókat 3 éves korban adják el, a herélteket és a számfeletti kanczákat 4 éves korban.

175. Bobdai ménes.

Csávossy Gyula bobdai ménese.

Tulajdonos: Csávossy Gyula.

A ménes helye: Bobda (Gyulamajor), Torontálmegye. Posta helyben, vasut és távirda: Csene.

1870-ben kezdődött az igás és használati kanczák tenyésztésre való használata. Az anyag nagyobbrészt vásárolt, részben jobb nevü magántenyésztésből származó angol félvérek.

Az anyakanczákra a közeli fedeztetési állomás ménjei vétettek igénybe. Két izben saját bérménje is volt a ménesnek és pedig a 80-as években egy Amurath Bairactar arabs és 1898-ban egy Vihar—Furioso.

A jelenleg használatban levő kanczák többnyire angol félvér ménektől származnak. Nehány azonban angol telivér után neveltetett. A kanczaállományban az uralkodó szin a pej, középtermetü hámos és hátas jelleggel, 165—168 cm. körüli magasság mellett.

Az anyakanczák létszáma 22—26 drb között ingadozik, mig az egész lóállomány 80—90 drb.

Az anyakanczák gazdasági és használati hámoslovak gyanánt szolgálnak. Zab mellett télen szénát, nyáron zöld takarmányt kapnak. Tenyésztési czél: Középtermetü gazdasági és hámoslovak nevelése a saját szükséglet fedezésére. A csikók kifutóban neveltetnek. Az első két évben a csikókat jól abrakolják, azután csak szálas takarmányt, még pedig télen szénát, nyáron luczernát kapnak.

A felállitás ideje: a betöltött 4-ik év tavaszán. A felállitás átlagos száma: 8—10 drb. A számfelettieket és a selejteseket eladják. A jobb 4 évesek 600—700 korona átlagár mellett találnak vevőre.

176. Zsombolyai ménes.

Gróf Csekonics Endre zsombolyai ménese.

Tulajdonos: Gróf Csekonics Endre.

A ménes helye: Juliamaior. Posta-, távirda- és vasutállomás: Zsombolya és Bozitó puszta, Torontálmegye. Posta-, távirda- és vasutállomása utóbbinak Magyar-Czernya.

A juliamajori ménest, melyet angol telivér és angol félvér anyakanczák képezik, Csekonics János tábornok alapitotta 1813-ban; a bozitói gazdasági ménest jelenlegi tulajdonosa 1885-ben a czélból, hogy a nagy kiterjedésü uradalom részére erős igáslovakat állitson elő. Kezdetben erős, csontos félvér igáskanczák mellett muraközi kanczák is tartattak, melyek előbb percheron és muraközi ménekkel, később félvér ménekkel is fedeztettek. Miután azonban ezek a keresztezések nem váltak be, felhagytak ezzel és csupán erős, csontos félvér kanczákat szereztek be, melyekre kizárólag Nonius származásu mének kerülnek.

A juliamajori angol félvér ménesben régebben majdnem kizárólag angol telivér magánmének fedeztek. Ez idő szerint arabs angol telivér és Fernrother (Beauclerc—Dresden China) angol telivér mének fedeznek. A bozitói ménesben mint első félvér mén Chylder szerepel, melynek apja Furioso, anyja Chylder irlandi kancza volt. E mellett fedeztettek kanczákat az uradalom határán kivül fekvő közsé-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

gekben felállitott erősebb állami ménekkel is. Később «Young President» nevü hatalmas importált angol félvér mént használták. 1895-ben kezdődik a Noniussal való keresztezés. 1895-től 1897-ig egy Ürmény Nonius, 1898 óta egy másik Ürmény Nonius lett használva, mely jól bevált, 1892-től kezdve ez utóbbi mellé még egy Nonius XVI-os anyából származó Nonius XXXI-est bérelnek.

A bozitói ménes anyakanczái közül Chyldertől 6 kancza, Young Presidenttől 3, Nonius után 8, Furiosotól 4, különböző állami félvér ménektől 12 származik: továbbá importált mecklenburgi van 2, vásárolt 10 drb.

A kanczaállományban a pej szin az uralkodó, jellegre nézve erős, nagytermetü hátaslovak 168 cm. és azon felüli nagyság mellett.

Az anyakanczák létszáma: a juliamajori ménesben 40 drb, melyek közül *10 drb angol telivér*, a bozitói ménesben 60 drb, összesen tehát 100 drb. anyakancza. Egész lóállomány 200 drb körül váltakozik.

Az anyakanczák nagyobbrészt a gazdasági fogatokban járnak, 10—12 drb. szabadon jár a ménesben. Takarmányilletmény 5 kg. zab és 12 kg. szálas takarmány fejenkint és naponként.

Tenyésztési czél: Nemes hátas- és kocsilovak előállitása saját szükségletre és nagyobb csontos nyugodt vérmérsékletü gazdasági hámoslónak nevelése.

A felnevelés módja: A csikók 28 holdas, bekeritett kifutóban nevelődnek fel, azonkivül nyáron legelőn járnak s zöld takarmányt és 3 kg. zab illetményt kapnak fejenként és naponként, télen 6 kg. szálas takarmányt. 4 éves korban felállitják a csikókat és hámba tanitják. Az angol félvér ménesből felállittottak avarésze nyereg alatt idom ittatik. A felállitás átlagos száma 30—35 drb.

177. Istvánvölgyi ménes.

Dungyerszky Lázár istvánvölgyi ménese.

Tulajdonos: Dungyerszky Lázár.

A ménes helye: Istvánvölgy, Torontál vármegye. Posta, távirda és vasut: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2800 k. h.

A ménest 1870-ben alapitotta jelenlegi tulajdonosa.

A ménestulajdonos a birtokot Damaszkin Jánostól megvásárolván, annak átvételekor a ménes nagyobb részét is megtartotta. Átvételkor mintegy 22—25 anyakancza volt a ménesben, nagyobbára Socrates (Bois Roussel—Forelle) angol telivér mén és ennek egy félvér fiától származó ivadékai.

Az átvétel utáni időszakban, mivel az anyakanczák főleg gazdasági igás fogatokban jártak, gyakrabban történtek áthelyezések a módosi béruradalomból s a szent-tamási bácskai birtokról és viszont. Ez által a kanczaanyag egy része nagyobb termetü, erős, csontos kanczákkal pótoltatott. A ménesben Lengyel és Wedgwood (Y. Buccaner—Dracene) angol telivér ének fedeztek. A módosi bérlet felhagyása után Damaszkin Arzénnál bérben volt Czimer angol félvérrel és 1901 óta Furioso XXI-es állami ménnel fedeztettek. E mellett 1899 óta a Bácskából hozott elég typikus csontos Nonius magánmén is fedezte az erősebb kanczákat.

A legtöbb nyomot Socrates angol telivér (Bois Roussel—Forelle) és Wedgwood (Y. Buccaneer—Dracene) hagyta a ménesben.

Az anyakanczák majdnem felerészben Socrates és fiainak ivadékai. Van azonfölül néhány Wedgwoodtól származó fiatal kancza, mig a többi a bácskai birtokról áthozott Ostreger származásu, s néhány vásárolt kancza.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben a pej szin az uralkodó. Van azonban meglehetős sok tüzött szőrü sárga és szürke is. A jelleg a többségnél középtermetü angol félvér hámos 166 cm. átlagos magassággal, a többi nagyobb, csontosabb hámos 168 cm-en felül.

Az anyakanczák rendes létszáma 22—30. Egész lóállománya mintegy 70 drb.

Az anyakanczák majdnem kivétel nélkül gazdasági igás munkára, kis részben könyü hámos czélokra használtatnak. Az abrakolás a munkához és termethez mérten történik. Zab, mesterséges széna és tavaszi szalma, nyáron zöld takarmányt etetnek.

Tenyésztési czél: Gazdasági igás- és könnyebb hámoslovak nevelése, elsősorban a saját szükséglet fedezésére.

Felnevelési mód: A csikók egész nyáron át legelőn vannak. Gyengébb legelő mellett zöld takarmányt kapnak. A legeltetési időn kivül az egy és két éves csikók 3 kg.-ig terjedő zabadagot kapnak szükség szerint, az idősebbek zabocsut. Száraz takarmány: árpaszalma, vöröshere szénával vegyitve.

Az évjáratok átlagos létszáma 10—12 drb.

A felállitás ideje: 4 éves korban, a rendelkezésre álló helyhez és szükséghez képest fokozatosan. Az alkalmas fiatal kanczák fedeztetnek. Csupán a selejtes anyagot adják el.

178. Deszki ménes.

Báró Gerliczy Ferencz deszki ménese.

Tulajdonos: Báró Gerliczy Ferencz.

A ménes helye: Deszk. Torontál vármegye, u. p. és távirda: Szőreg, vasutállomás; Szőreg, Szeged vagy Deszk megállóhely, (utóbbi az arad—csanádi vasut vonalon).

A ménes régebbi keletü, azonban jelenlegi tulajdonosa 1887-ben ujjá alakitotta kanczabeszerzések utján, s okszerü tenyésztést honositott meg.

A ménesben eleinte egy XII-es Furioso állami bérmén használtatott, mely kiváló eredménynyel működött, ezután egy North Star, majd egy Kisbéröcscse s ezután ismét egy Furioso állami bérmének fedeztek a ménesben. Ez idő szerint a Furioso XXI volt mezőhegyesi törzsmén és egy fiatal XXIII-as Furioso bérmén állanak a ménesben.

Allomány: 30 drb. Furioso, North Star és Kisbéröcscse mének után nevelt anyakancza. A ménes előbb 60 drb anyakanczából állott, azonban a tenyésztés érdekében az állomány a f. évben apasztva lett. Egész lóállomány 120 drb körül van.

A ménes elhelyezése, tartása. a csikók felnevelése és kezelése teljesen a mezőhegyesi m. kir. állami ménesben követett elveknek megfelelőleg történik.

Az anyakanczák legnagyobb része a gazdasági igás fogatokban használtatik.

Az állammal 3 éves méncsikó átvételi egyezség áll fenn. A heréltek és egyéb számfelettiek rendszerint mint pótlovak adatnak el.

179. Gyéri ménes.

Gyertyánffy László gyéri menese.

Tulajdonosa: Gyertyánffy László.

A ménes helye: Gyér, Torontálmegye. Posta, távirda és vasut: helyben.

Az 1850-es években id. Gyertyánffy László alapitotta régi gyéri és Erdélyből beszerzett félvér kanczákkal.

A ménesben eleinte saját és gr. Csekonics-féle magánmének fedeztek, később a következők: Conversano, Sever, Gidran, Quecksilber, North Star, Favory.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Majestoso, Gamecock félvér, Furioso IX, Good Morning és Mumpitz angol telivérek, több Furioso, Wedgwood, Latula, Socrates, Királyfi, Korszak angol telivér mének. Syglavy, Zivatar, Nonius XXXI, és egy Ürmény—Nonius, továbbá 1899-ben Durczás, 1900-ban, Nonius XXXVIII-as, végre 1901-től kezdve egy Deutscher Michel mezőhegyesi angol fajta mén van bérben. A kanczaállományt későbbi vételekkel is javitották; vásároltak 1869-ben 4 kanczát báró Josika Samu szurdoki méneséből, 1874-ben 2 kanczát gr. Teleki erdélyi méneséből, 1888-ban 4 kanczát Forster Elek dombegyházi méneséből, 1892-ben 2 kanczát a bábolnai állami ménesből, 1896-ban 4 kanczát gróf Kornis Károly szerepi méneséből.

Jelenleg a használatban levő anyakanczák közül Gazlantól 1, Zariftól 1, Wedgwoodtól 4, Királyfitől 2, Socratestől 1, Latulától 1, Győztestől 3, Mumpitztól 1, Furiosotól 3, Gamecocktól 2. Amaty-Gidrantól 3, Kalandortól 4 és Zivatartól kettő származik.

Az anyakanczák középtermetü, csontos félvérek, hámos és hátas jelleggel, átlagos magasság 162—168 cm.

Az anyakanczák létszáma 29 darab, melyek a gazdasági igásfogatokban járnak.

Tartás: Télen 5 kg. zab, 7 kg. széna, 2 kg. répa. Nyáron 5 kg. zab, zöld takarmány tetszés szerinti mennyiségben.

Tenyésztési czél: Középtermetü, jó testalkatu, csontos, a mellett nemes és menőképes hámos és hátas lovak nevelése. A csikók legelőn járnak és zaboltatnak. Nyáron éjjel-nappal szabadban vannak. Télen nappal a legzordabb időben is kijárnak a legelőre, mozgáskép s csak éjjelre kötik istállóba. Etetési adagok 2, 3 és 4 éves csikók: télen 1·5 kg. zab, 4 kg. széna, 3 kg. répa, nyáron 1·5 kg. zab, 1 éves és méncsikók télen 5 kg. zab, 6 kg. széna, 3 kg. répa, nyáron 5 kg. zab, 6 kg. luczerna zölden.

A csikók tanitásra az 5-ik évükben állittatnak fel. Évente 10—16 darab kerül felállitásra, ebből eladnak évente 10—12 drbot, megmarad rendszerint 3—4 a kanczák közül, melyek megfelelő kipróbálás után az anyakanczák közé osztatnak be. Értékesités: A 3 éves méncsikók az államnak adatnak el, a fennálló egyeség értelmében, a számfelettiek a katonai lóavató bizottságnak lesznek bemutatva. Az értékesitési ár 600 koronától 2000 koronáig terjed. Ménes-törzskönyvet rendszeresen vezetnek.

Bélyeg:

180. Écskai ménes.

Gróf Harnoncourt Félix écskai ménese.

Tulajdonosa: Gróf Harnoncourt Félix.

A ménes helye: Écska, Torontálmegye. Posta és távirda helyben; vasutállomás: Nagy-Becskerek.

A ménest, melynek anyaga legnagyobbrészt magasvérü angol félvér, 1888-ban jelenlegi tulajdonosa az uradalommal együtt apósától, Thurn-Taxis Egon herczegtől vette át. Részben ebből az anyagból, részben külföldi vásárlások által, főként Angliában és Francziaországban valamint Galicziában beszerzett kanczákból és kihasznált vadászlovakból és több, a vidéken beszerzett gazdasági hámoslovakból alakitotta át jelenlegi tulajdonosa a ménest. Kezdetben egy Kladrubból beszerzett «Morning Star» angol félvér mén fedezett, azonban kevés eredménynyel, azután Nilwasser (Gunnersbury—Voltige) és Redivivus (Laneret—Golden Drop) angol telivér mének fedeztek, melyek 1893-ban az államnak adattak el. 1892-ben Erdő (Kisbér

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

öcscse—Espagniola) angol telivér bérmén. 1893-ban egy Furioso XXI-es azután ismét egy Furioso XXI-es béreltetett. 1894—1897-ig két kisbéri Ostreger angol félvér bérmén és Erdőnek egy félvér fia fedezett a ménesben. 1898-ban még Ostreger angol félvér, 1899-től kezdve azonban egy Nonius XXIX-es és egy Fenék béreltett, melyhez 1900-ban Furioso XXIII-as csatlakozott.

A ménesben legjobbak a két Ostreger ivadékai, valamint a Furiosok és Erdőnek néhány ivadéka.

Jelenleg használatban levő anyakanczák származásuk szerint a következőkép oszolnak meg: Ostreger (Polmoodi anyából) 25 kancza, Ostreger (Palestro anyából) 14 kancza.

Redivivus angol telivér után 16 kancza, Morning Star után 6, Nilwasser után 6, Maxi után 3, El Delemi után 2, Erdő után 1, Gidran után 1, importált angol 4, importált angol félvér 10, Orosz 2 és még 4 vásárolt.

A kanczaállományban a pej szin uralkodik. Jelleg: közép és nagyobb termetü hátas és hámos, magasság 166—170 cm. körül.

Az anyakanczák létszáma 50 drb, az 1902-ben történt selejtezés után. Az egész lóállomány ez idő szerint 234 drb.

Az anyakanczák gazdasági, igás és egyéb használati lovakul szolgálnak, s megfelelő takarmányozásban részesülnek.

Tenyésztési czél: Nagy erőteljes, jó csontozatu félvér, vadász- és hintóslovak, valamint a gazdaságban használható igáslovak előállitása; e mellett mének nevelése az állam részére, a vonatkozó ménátvételi egyezség értelmében. A méncsikók kifutókban, a kanczák és heréltek kifutón és legelőn nevelődnek. A méncsikók legelő helyett nyáron zöld luczernát kapnak, e mellett megfelelően abrakoltatnak; választott csikó 4—5 liter, egyéves mének 4 liter, kanczák 3 liter, 2 éves mének 4—5 liter, kanczák 3 liter, 3 éves kanczák 2 liter zabot, azonfelül az összes évjáratok 2—4 liter tengeripótlékot is kapnak.

A felállitás ideje: Herélt és kanczacsikók 4 éves korban tavaszszal, s alkalmasságuk szerint nyereg alatt vagy hámban idomittatnak. A mének három éves korban adatnak át az államnak. A megfelelő négyéves kanczák a ménesbe kerülnek. A számfelettiek és a heréltek luxus ló gyanánt eladásra kerülnek.

Értékesités: 3 éves ménért 1400 korona, kanczák és heréltek 1000 korona árban és ezenfelül adatnak el, rendszerint külföldre.

181. Beodrai ménes.

Gróf Karácsonyi Aladár beodrai ménese.

Tulajdonosa: Gróf Karácsonyi Aladár.

A ménes helye: Beodra, Torontálmegye. Posta, távirda- és vasutállomás: helyben.

A ménest a 70-es években jelenlegi tulajdonosa alapitotta, erdélyi angol félvér kanczákkal. 1884-ig egy Furioso mén fedezett a ménesben. 1885—86-ig Remény, 1887—88-ig Kalandor kisbéri angol félvér állami bérmének, 1890—91-ig Furioso, 1892—94-ig Bac (Buccaneer—Getroffen) angol telivér, 1895-ben Buc-a-boo mezőhegyesi félvér, 1896—98-ig Latula (Bálvány—Lily) angol telivér, 1899—90-ig Friczi, saját nevelésü angol félvér mén, 1901-ben Kezdet (St. Honorat—Beadroll) angol telivér állami bérmén.

A legkedvezőbb nyomokat Bac és Friczi mének hagyták hátra a ménesben.

A jelenleg használatban levő anyakanczák származásuk szerint a következők: 11 drb Bac, 3 drb Friczi, 4 drb Remény, 2 drb Kalandor, 2 drb Furioso, 2 drb

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Confidence, 1—1 drb, Gidran. Lightfoot, Sutherland, Oranien és Buc-a-boo, valamint 5 drb magasvérü vásárolt kancza.

A kanczaállományban uralkodó szin a pej és a sárga, 168 cm. körüli magasság mellett nemes, középtermetü, hámos jelleggel birnak.

Az anyakancza létszáma 34 drb. Egész lóállomány 70 drb. Könnyebb gazdasági munkára használtatnak, részben pedig szabadon járnak a ménesben, igen jó tartás mellett.

Tenyésztési czél: Kemény, aczélos, menőképes, középtermetü hámos- és hátaslovak előállitása.

Felnevelési mód: Kifutóban és legelőn. A zabilleték 2—3 kg.

A felállitás ideje: 4 éves korban tavaszszal. Az ivadékok főképen saját szükségletre hámos és hátas czélokra használtatnak fel, s csak a fölösleget adják el katonai pótló vagy hámosló gyanánt. Értékesitési átlagár 1000 korona.

Ménes törzskönyvet vezetnek.

182. Karátsonyi Andor-féle beodrai ménes.

Karátsonyi Andor beodrai ménese.

Tulajdonosa: Karátsonyi Andor.

A ménes helye: Beodra, Torontálmegye. Posta, távirda- és vasutállomás: helyben.

A tenyésztés már a 70-es években vette kezdetét erdélyi kanczákkal és kezdetben a gróf Karátsonyi Aladár-féle méneket vették igénybe, főleg Friczi angol félvért és Bac angol telivért.

1894-ben a tulajdonos egy idősebb állami kisorolt «Macbeth» nevü angol fajta mént szerzett (anyja Nonius), mely a jelenlegi tenyésztésnek alapját vetette meg. Macbeth után 1898-ban annak Alfa nevü fia fedezett, erre 1899-ben egy Nonius XXIV-es szintén kisorolt állami mén került a ménesbe, valamint egy Siglavi ugyancsak állami kisorolt mén, mely utóbbi az arabs jellegü kanczákat fedezi. Macbeth egy egész kanczatörzset alapitott.

Jelenleg használatban levő anyakanczák származása: 13 drb Macbeth, 5 drb Friczi 2 drb Bac, 1—1 drb Oranien, Amaty, Nonius, Gidran és Tátra, ezenkivül még egy ismeretlen származásu és 3 drb Jussuf ivadék.

A kanczaállományban dominálo szin a pej; magasság 168 cm. körül, zömök, széles, jó alappal biró hámos jelleg mellett. Az arabsvérü kanczák a fajta jelleget magukon viselik. Létszáma 30 drb anyakancza, melyek gazdasági hámos és hátas lovakul szolgálnak. Az egész létszám 60 drb körül mozog.

Tenyésztési czél: Csontos, középtermetü hámoslovak előállitása. Feinevelési mód: A csikók kifutóban és terjedelmes legelőn nevelődnek. 1 éves korig tetszés szerinti mennyiségben kapnak zabot; kétéves kortól kezdve a legeltetési idény alatt, reggel-este zöld luczernát a legeltetési időn kivül 4 kg. zabot és szénát kapnak. A felállitás ideje: 4 éves korban tavaszszal.

Értékesités: A számfelettieket hintóslovak gyanánt adják el.

Értékesitési átlagár 650 kor. Ménes-törzskönyvet vezetnek.

183. Bánlaki ménes.

Gróf Karácsonyi Jenő bánlaki ménese.

Tulajdonosa: Gróf Karácsonyi Jenő.

A ménes helye: Bánlak, Karola puszta, Torontálmegye. Posta, távirda- és vasutállomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok: 2500 kat. hold.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Alapittatott 1890-ben jelenlegi tulajdonosa által, részben a beodrai régi Karácsonyi-féle ménesből származó, részben kocsilovakul az istálló részére vásárolt kanczákból.

1890—91-ben Neapolitano lipizai, 1892-ben Exact angol félvér, 1893—94-ben Indian Star félvér állami bérmének, 1895-től Vajda angol telivér (Buccaneer—Lionne) fedezett 1899-ig, 1900 óta egy előszállási Furioso XXI-es, melyhez 1901-ben Erdőbiró saját nevelésü angol félvér mén (apja Vajda) csatlakozott.

1901-ben szürke czinderi kanczákat szerzett be a ménes tulajdonos gróf Andrássy Gézától Parnóról. Ezekre, valamint a ménesben már volt lipizai vérü kanczákra a lipizai udvari ménesből vásárolt egy mént.

Az anyakanczák nagyobbrészt angol telivér ének után származnak. Főképen Bac és Vajdától. Van ezenkivül 2 drb irlandi és 6 drb czinderi kancza.

A kancza-állományban a pej szin az uralkodó, kivéve a czinderieket, melyek szürkék. Van kisebb lipizai, valamint könnyebb hámos, ugyszintén nagyobb termetü, különböző vérü és testalkatu igáskancza is. Magasság 160 és 170 között.

Jelleg: Egy része magasvérü félvér, másik része lipizai.

Az anyakanczák létszáma 66 drb. Egész lóállomány 102 drb körül van.

Az anyakanczák közül 31 szabadon járó, mig 35 gazdasági igás. A szabadon járó kanczák a vemhességi időszakban és szoptatás alatt 5 kg.-ig terjedő zabadagot kapnak, a meddő kanczák a legeltetési idényben nem kapnak zabot, legeltetési idényen kivül 2 kgot. Ezenkivül 5 kg. szénát és takarmányszalmát kapnak.

Tenyésztési czél: juckerek és részben nagyobbtermetü hintós- és hátaslovak előállitása. Felnevelés mód: Télen kifutókban, nyáron legelőn. A csikók az első évben 4 kg. zabot kapnak a széna mellett. A második évben télen 2·5 kg., nyáron 2 kg. zabot és 5 kg. szénát. A harmadik évben télen 2 kg., nyáron 1 kg. zabot és 5 kg. szénát. A negyedik évben télen 2 kg., nyáron $^1/_2$ kg. zabot és 5 kg. szénát fejenként és naponként. Felállitáskor 3 kg. zabot és 5 kg. szénát.

A csikókat 4 éves korban tavaszszal felállitják. Kezdetben kordázva, később alkalmasság és szükség szerint hámban vagy nyereg alatt tanittatnak be.

A betanitott lovak részben a hintóslovak és gazdasági hámoslovak szükséglete fedezésére, valamint az anyakancza létszám kiegészitésére használtatnak fel, mig a fölösleges herélteket eladják 800—1000 koronáig terjedő árban.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

Bélyeg:

184. Csókai ménes.

Lederer testvérek csókai ménese.

Tulajdonosa: Lederer testvérek.

A ménes helye: Csóka, Torontálmegye. Posta, távirda- és vasutállomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6000 k. hold.

Alapitotta 1878-ban Sváb Károly, gazdasági igáskanczákból. Fedező ménül kezdettől egész 1882-ig egy Polmoodie angol félvér állami bérmént használtak, e mellett egy Prinz nevü saját félvér mén is fedezett. 1883—85-ig Revolver angol félvér, 1886—87-ig Ostreger angol félvér, 1888—90-ig Zivatar angol félvér fedezett. 1890-ben Lederer Arthur és Károly vették át a ménest 35 drb félvér kan-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

czával. 1891-ben Ordeal angol telivér mén fedezett, 1892-ben Deficit, 1893—97-ig General-Consul (Fitz James—Snapshot) 1898-ban Podár (Pásztor—Lilla) angol telivér mének. 1899—900-ban Urambátyám—Nonius angol félvér, 1901 óta pedig egy Furioso XXIV-es mén.

Jelenleg használatban levő anyakanczák származásuk szerint a következők: 2 drb Revolver, 8 drb Zivatar, 2 drb Ordeal, 4 drb Deficit, 10 drb General-Consul és 9 drb Podar után.

A kanczaállományban a főleg uralkodó szin a pej és sárga, 166 cm. körüli középtermetü hámos és hátas, angol félvér jelleggel. Az anyakanczák mind saját nevelésüek, létszámuk 30—35 drb. Egész lóállomány 100 drb körül van.

Az anyakanczák a gazdasági fogatokban járnak s azokat a munka arányához képest tartják.

Tenyésztési czél: Közép- és nagyobbtermetü, csontosabb hámoslovak előállitása, saját használatra.

Felnevelési mód: A csikók legelőn neveltetnek, s hároméves korig 2·5 kg. zabilletményt kapnak naponként és fejenként, a legeltetési idény alatt azonban csak fél zabadagot.

A felállitás ideje: 5 éves korban tavaszszal, az anyakanczákul alkalmasak ekkor befedeztetnek.

A számfelettiek már 3 éves korban nyersen adatnak el, lehetőleg a katonai csikótelepekbe. Értékesitési átlagár 650 korona. Ménestörzskönyvet vezetnek.

185. Porgányi ménes.

Gróf Nákó Sándor porgányi ménese.

Tulajdonos: gróf Nákó Sándor.

A ménes helye: Puszta-Porgány és Kis-Berta major, Torontálmegye. Posta, távirda és vasutállomás Nagy-Szent-Miklós.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6000 k. h.

A ménest 1890-ben néhai gróf Nákó Kálmán alapitotta az 1886-ban gróf Wenckheim Hoyos puszta-fási méneséből vásárolt 12 drb félvér kanczával. 1892-ben ismét 6 kanczát, azután Erdélyből, valamint nevesebb tenyésztőktől szerzett be angol félvér kanczákat, ugy, hogy 1896-ban már 40 drb anyakancza volt a ménesben. A gazdaságban használatban levő kanczáknak, állami mének után származó ivadékaival együtt az 1899-ben nyitott törzskönyvbe már 60 anyakancza vezettetett be. A ménesben a következő mének fedeztek: 1890—1893-ig egy Furioso XII-es, 1894—1897-ig Bulgár (Eberhard—Princess Beatrice) angol telivér, 1898—1900-ig Confrater angol félvér mén (apja Confrater angol telivér, anyja Comet angol telivér után, Wenckheim-féle kancza.) A ménes jelenlegi tulajdonosa ennek fejlesztését határozván el, 1901-ben Dőry József hirneves dombovári méneséből 20 drb különféle korú anyakanczát, továbbá ugyaninnen egy egész 3 éves kancza évjáratot, mintegy 38—40 darabot, valamint egy ottani nevelésü félvér ményt vásárolt meg. Utóbbit 1902-ben az állam a köztenyésztés czéljára megvásárolta. A ménesben 1900—1901-ben Goodfellow, mezőhegyesi angol félvér mén (Goodfellow—North Star IV) fedezett a fentebb emlitett Confrater ménnel együtt. Ezenkivül 1901-ben gróf Nádasdy Ferencztől megvásárolták Don (Purple—Donna) angol telivér fedező mént. s ezek mellett még egy Furioso XXIII-as angol fajta állami bérmén is fedez a ménesben. A felsorolt mének közül a legjobb nyomokat a Furioso XII-es állami mén hagyta hátra és számos, ezen mén után származó anyakancza osztatott be a ménesbe.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A jelenleg használatban levő anyakanczák származásuk szerint a következők: 18 drb gróf Wenckheim Hoyos puszta-fási méneséből származó kanczáknak, Bujdos és Confrater telivér, és Comet angol félvér ének után származó ivadékai, továbbá 12 drb kancza, az előbb emlitettek ivadékai, Furioso XII-es és Bulgár angol telivér ének után. A többi Trofast (Ruperra-Thalma) angol telivér, Lehetetlen (Waisenknabe—Mademoiselle Giraud) angol telivér, Ozora angol fajta (Furioso után), Nagy Vezér angol félvér, Argus angol félvér és Routier-Nonius szintén angol félvér állami ménektől származnak.

A kanczaállományban a pej és sárga szin uralkodik. Magasság 165—170 cm. között, többnyire nemes, középtermetü, hámos és hátas jellegüek.

Az anyakanczák létszáma ezidőszerint selejtezés folytán 50 darabra szállittatott le, miután a ménestulajdonos ugy tehetség mint külem tekintetében csupán elsőrendü kanczák után óhajt tenyészteni. A ménesnek a Dőry-féle anyaggal való fejlesztését azon okból határozta el, mivel ezen anyag jellege teljesen megfelel azon tenyésztési iránynak, melyet ménesében követni kiván. Az anyakanczák őszszel elletnek. Az anyakanczák nagy része a gazdasági fogatokban, kisebb részük szabadon jár a ménesben. Összes lóállomány ezidőszerint 320 drb.

Tenyésztési czél: kitünő mozgású és menős, szivós, 165—170 cm. magas, nemes, jó csontozatú angol félvér hámos lovak, és ilyen minőségü tenyészmének előállitása.

A ménes felnevelési rendszerének mintájául a tulajdonos a mezőhegyesi m. kir. állami ménesben ez iránt követett eljárást választotta. Az anyakanczákat rendszeresen mozgatják és megfelelően takarmányozzák, az illető időszak szerint, e szerint kétféle takarmányozási mód, illetve takarmánymennyiség állapittatott meg: 1. legeltetési időszakban, 2. legeltetési időszakon kivül. Az anyakanczáknál ezenkivül egy külön takarmányozási illeték van megállapitva a fedeztetési időszakban, a midőn a 2 kg.-ban megállapitott szénát 6 kg.-ra emelik fel. Az évjáratok zabmennyisége kor és idény szerint 1 és 4·5 kg. között. váltakozik. A csikók kifutókban és legelőn neveltetnek, teljesen a mezőhegyesi rendszer szerint.

A felállitás ideje: tavaszszal 4 éves korban. A kanczák először a ménesben idomittatnak s azután jönnek be a belső istállókba. A melyik kancza 1 óra alatt 20 km.-t nem bir megtenni, azt a tenyésztésből kizárják s vagy eladják, vagy mint használati lovat a gazdaság igás állományába osztják be. A próbát sikerrel kiálló kanczák egy része a belső istállóban használtatik 1 évig, kettős vagy négyes fogatban s az alkalmasnak bizonyultak csak ezután fedeztetnek be. A tenyésztésre alkalmas 4 éves kanczák a ménesbe jönnek, a számfelettiek eladásra kerülnek hintós és hátaslovak gyanánt, ép ugy a heréltek is. A sikerült méncsikók az eziránt fennálló átvételi egyezség értelmében 1400 korona átlag árban az államnak adatnak át. A számfeletti kanczák és heréltek vagy a lóavató-bizottságnak adatnak el 800 korona átlagár mellett, vagy hámoslóként párban értékesittetnek.

Ménestörzskönyvet vezetnek. A ménes lovai a nyak bal oldalán a ménes bélyegét, a jobb nyereghely alatt a törzskönyvi számot, a balon pedig a csikószámot kapják besütve.

186. Emilia-majori ménes.

Róbert Pármai herczeg Emilia-majori ménese.

Tulajdonos: Róbert Pármai herczeg.

A ménes helye: Emilia-major, Torontálmegye. U. posta, távirda és vasutállomás Magyar-Czernya és Szent-Hubert.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Báró Billot Henrik és Ede alapitották, állitólag bánáti paraszt lovakból. 1857-ben az alapitók egy angol félvér mént, s Székesfehérvárról néhány kanczát vásároltak. Emlitett mént 7 esztendőn át használták s ezután évek hosszu során át saját nevelésü s vásárolt ménekkel fedeztettek. Azonkivül angol telivér méneket és kanczákat importáltak. A jelenlegi tulajdonos a ménest 1890-ben vette át.

1890—1892-ig egy Nonius XXIX-es állami bérmént, azután a nagy-kikindai és magyar-czernyai fedeztetési állomások ménjeit használták, mig 1896-tól kezdve, az emlitett Nonius XXIX-nek fia (saját mén), 1899—1900-ig egy másik Nonius állami bérmén fedezett; 1901-ben a tóbai állami fedeztetési állomáson állott Nonius XXXI ménnel fedeztettek, mig 1902-ben Nonius XL-es szintén állami mént bérelték.

A jelenleg használatban levő anyakanczák származásuk szerint a következők: 8 drb Nonius, a többi még báró Billoték anyakancza állományának maradványai. A kanczaállományban a főleg uralkodó szin a pej, nemes, hámos és hátas jelleg és 168 cm. körüli átlagmagasság mellett.

Állomány 52 drb anyakancza, Az egész lóállomány 170 drb körül.

A felnevelési mód: kifutó rendszer. Takarmányozás: a fejlődéshez mérten $1^1/_2$—2 kg. zab, jó széna, zabos bükköny és moharból áll.

A felállitás ideje $3^1/_2$ éves korban, deczember hóban. Az ivadékok: gazdasági hámos és szükséghez képest hintóslovak czéljaira használtatnak fel.

187. Törökbecse-gyöngyszigeti ménes.

Rohonczy Gedeon török-becsei ménese

Tulajdonos: Rohonczy Gedeon.

A ménes helye: Törökbecse, Torontálmegye. Posta, távirda és vasut helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1760 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1893-ban alapitotta, angol telivér anyakanczákból.

A ménesben ezen idő alatt majdnem kizárólag Arcadian (Kisbér—Spinaway) angol telivér mén fedezett. Ez elhullván, Kezdet (St.-Honorat—Bead Roll) nevü angol telivér állami bérmén volt az 1902. évi fedeztetési idény alatt alkalmazásban. «Kezdet» a ménestulajdonos szineiben a versenypályán szép sikereket ért el.

A ménes állománya *12 drb angol telivér* anyakancza, névszerint a következők: Ester (Bihar—Esmaralda), Klarnet (Doncaster—Kitty), Titianella (Edgar—Titania), Coppelia (Abonnent—Carolina), Rendes (Ercildoune—Respons), Madonna (Phil—Primadonna), Ezredév (Talpramagyar—Epiphany), Lapály (Ledér—La penitente), Esterlánya (Illustrissimus—Ester), Etuska (Pandur—Epiphany), Arkangyalát (Coppelia—Arcadian), Belladonna (Bertha—Arcadian).

A ménesből kikerülő csikókat kivétel nélkül mind a ménestulajdonos személyes felügyelete mellett saját személyzete által idomittatja. Évente átlag 6 csikó kerül idomitás alá.

A ménesből eddig a következő nyertes versenylovak kerültek ki: Hableány, a Baden-badeni nagy akadályt és a Wien-i nagy akadályversenyt, Kérdés, Arkangyalát, Tiszagyöngye. Árkádia, Etuska, Bakafi, Ariadne, Cleopatra, Adj isten, Esterfi, nyerte a «Császár-dijat» stb., Belladonna, Béres, Árviz, Boszu, Ezermester, nyerte a «Szent-László»-dijat stb., Esticsillag, Szt. Cleofás, Aranyeső, Doni Kozák, mindmegannyi már eddig is nyertes versenylovak.

A ménes fennállása óta dijakban 25,000 márkát és 341,433 koronát nyert.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

188. Kis-zombori ménes.

Rónay Ernő kis-zombori ménese.

Tulajdonos: Zombori Rónay Ernő és Jenő.

A ménes helye: Kis-Zombor, Pálinkaházi major Torontálmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1876-ban 10 drb erdélyi származásu angol félvér kanczával.

Kezdetben a helybeli fedeztetési állomáson állott Elbedavy, Schagya és Mehemed Ali arabs félvér méneket használták, azonban ezenkivül angol félvér állami mének is fedeztek egyes kanczákat. 1891-ben Erdő (Kisbéröcscse—Espagniola) állami angol telivér mént bérelték, mely után több igen jó anyakancza maradt vissza. Ezután használták a következő méneket: North Star, Game Cock angol félvér, Nonius XVI-os angol-norman és Jussuf arabfajta méneket mig a legutóbbi időben Meissonier (Metallist—Messalina) angol telivér mént. A kisebb arabs és lipizai vérü kanczákra ezelőtt Conversano Mima, 1898. óta pedig Pluto Fantasca volt fogarasi törzsmén, ezidőszerint kisorolt állami mén van alkalmazásban.

A meglevő anyakanczák származása a következő: 5 Erdő, 5 Mehemed Ali, 4 Nonius és Furioso, 1 Game Cock után és néhány vegyes származásu igás kancza, ezek képezik a félvér törzset. A lipizai törzsben 6 lipizai és 2 arabs kancza van.

A kanczaállományban a pejszin uralkodik, főleg a sötétebb árnyalatokban, átlagos magasság 168 cm. a félvéreknél, a lipizaiaknál ennél kevesebb. A ménes lovai könnyebb, de széles zömök hámos és hátas jelleggel birnak.

Az anyakanczák létszáma 20 angol félvér és 10 lipizai. Egész lóállománya 80 drb körül van.

Az anyakanczák hámos és hátas lovakul használtatnak. Tartás: megfelelő abrakolás, nyáron zöld takarmánynyal, télen széna és takarmányszalmával.

Tenyésztési czél: Katonai pótlovak és könnyebb kocsilovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A csikókat nyáron legelőn, télen istállon és kifutóban tartják. 1 éves csikók 3 kg., 2 és 3 éves csikók 2 kg. zabot, 3 kg. szénát és takarmányrépát kapnak.

Felállitás ideje: tavaszszal 3 éves korban. A megfelelő kanczacsikók anyakanczákul osztatnak be, a méncsikók egy éves korban az államnak való eladásra bejelentetnek. A számfeletti kanczák és heréltek katonai pótló gyanánt adatnak el. A katonai pótlovaknál az átlagár 600 korona. Egy éves méncsikóknál 480 korona; kocsilónál 700 korona darabonként.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

189. Nagy-komlósi ménes.

San-Marco herczegné nagy-komlósi ménese.

Tulajdonos: San Marco herczegné.

A ménes helye: Vizesda puszta, Milena-major, Nagy-Komlós községben, Torontálmegye. U. p., távirda: Nagy-Komlós, vasuti állomás: Nagy-Kikinda.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2800 k. hold.

1891-ben alapitotta jelenlegi tulajdonosa, a környéken vásárolt erős külemü igás kanczákkal. Egy része az anyakanczáknak már csikó korában szereztetett be.

Kezdetben egy Mehemed Ali, nagyobb termetü állami arabs félvér mént béreltek. 1892—96-ig Nonius XXIX-es, 1897—1901-ig Nonius XXXI-es, 1902-ben pedig Nonius L-es állami bérmének működtek a ménesben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül Mehemed Alitól 6, Nonius XXIX-estől 30 drb származik, mig a többi még az eredetileg vásárolt anyakanczák maradéka.

A kanczaállományban domináló szin a pej; magasság 168 cm. körül, nagyobb termetü hámos lovak jellege mellett.

Az anyakanczák száma 40 drb, az egész lóállomány 102 drb körül van.

Az anyakanczák az igásfogatokban járnak és a munkához mérten megfelelő zab- és szénatakarmányozásban részesülnek. Csupán néhány idősebb kancza jár szabadon a ménesben.

Tenyésztési czél: erős, nagytermetü, igás anyag előállitása, e mellett, hogy jobb példányai hintós lóként is beváljanak.

A felnevelés módja: a csikók 5—6 hónapos korukban elválasztatnak; egy éves korig 3 kg. zabot és szénát kapnak. A széna mellett tavaszi szalmát; 2 éves korig 2 kg. zabot, $3^1/_2$ kg. szénát, 4 éves korig 1 kg. zabot, 4 kg. szénát. Nyáron legeltetés. A csikók terjedelmes (40 hold) kifutókban járnak.

A felállitás ideje: 4 éves korban; a jobbak előbb nyereg alatt lesznek kissé betanitva, később hámban. A silányabbak közvetlen igába fogatnak. A 4 éves kanczákat befedeztetik.

A fiatal nemzedék hasznositásának módja: igás- és hintóslóként leendő értékesités. Ménestörzskönyvet vezetnek.

190. Fényi ménes.

Gróf Szapary László fényi menese.

Tulajdonos: gr. Szapáry László.

A ménes helye: Fény, Torontálm. Posta-, távirda- és vasuti állomás: helyben.

Alapitotta 1865-ben Mocsonyi András. A régebbi időben a ménesben a következő mének müködtek: Boling booke, Illustrissimus angol telivérek, Montreal, Bordeaux angol félvérek, Triumph, Laczi angol telivér, Bois Roussel angol félvér, Michonnet, Bac, Olivér, Királyfi angol telivér mének.

A ménes 1895-ben a szerb-ittebei ménessel egyesittetett s 1902. évben került a birtokkal együtt jelenlegi tulajdonos birtokába. 1895-ben Doria angol telivér mén, 1895—97-ig Vihar mezőhegyesi angol félvér mén, 1898-ban Livno angol telivér, 1899—1901-ig egy Furioso XXI-es, mind állami bérmének fedeztek a ménesben. A legjobb nyomokat Doria angol telivér (Thunderbolt—Elgiva) hagyta maga után a ménesben.

Az anyakanczák legnagyobb részt a föntebb emlitett angol telivér ménektől származnak. A kanczaállományban uralkodó szin a pej és a sárga. Magasság 165 cm. körül; középtermetü, hámos és hátas jelleggel.

Az anyakanczák száma: 60 drb, azonban az állomány csökkentve lesz. Összes lóállománya 130 drb körül van.

Az anyakanczák igás és használati lovakul szolgálnak; egy részük azonban szabadon járó ménesbeli. A tartás a szolgálati czélnak megfelelő. Abraktakarmány, jó réti széna, nyáron zöld takarmánynyal keverve.

Tenyésztési czél: jó mozgásu, középtermetü hámos- és hátaslovak előállitása.

A felnevelési mód: nyáron legelő, e mellett 2 éves korig 3 kg. zabadag, azután csak szükség szerint. A megfelelő kanczacsikók a ménesbe anyakanczákul, egyesek azonban ezek közül 1—2 évre saját fogatokba osztatnak be, mig a heréltek és a számfeletti fiatal kanczák részben katonai pótló gyanánt, részben kocsilóként párban értékesittetnek, darabonként 650 korona és ezen felüli árban. Ménestörzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

191. Török-kanizsai ménes.

Tallián Béla törökkanizsai ménese.

Tulajdonos: Tallián Béla.

A ménes helye: Török-Kanizsa, Torontálmegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 2100 k. hold.

1895-ben alapitotta jelenlegi tulajdonosa perdóczi és mezőzáhi gróf Wass-féle kanczákkal. Egy része az anyakanczáknak a gazdasági igásló-törzsből származik.

Kezdetben 1895—96-ban Takaros (Verneuil—Themis) angol telivér ményt használt; azután 1897-ben Buvár (Galaor—Chutney) angol telivért, 1899-ben Urambátyám félvért (Vihar anyából), 1900 óta egy Furioso XXII-est, mind állami bérmének.

Az anyakanczák Steppingstone, norfolki ügető, Vive le Roi (Aaron—Victoria Peel) és Angyalbandi (Prince Paris—Finum Rózsi) angol telivér, valamint Gidran törzsbeli mének után származnak. A kanczaállományban uralkodó szin a pej, magasság 168 cm. körül; a kanczák egy része könnyebb, aczélos, menős jellegüek, mig más részük erősebb, csontosabb gazdasági hámos jelleggel bir.

Az anyakanczák száma: 20 drb. Egész lóállomány: 60 drb körül mozog.

Az anyakanczák részben saját, részben gazdasági hámos czélra szolgálnak, néhány idősebb kancza szabadon járó. A tartás, a használathoz képest belterjes.

Tenyésztési czél: gazdasági igáslovak előállitása, emellett saját használatra szükséges hámos és hintós lovak nevelése.

A felnevelési mód: a csikók télen kifutóban, nyáron legelőn vannak. A betöltött harmadik évig igen erősen abrakoltatnak. A felállitás ideje: őszszel $3^1/_2$ éves korban. Alkalmasságuk szerint: igáslónak, könnyebb hámos és bátaslónak használtatnak fel; mig a feleslegeseket eladják.

Az értékesitési ár 680—1200 koronáig. Ménestörzskönyvet vezetnek.

192. Törökbecsei ménes.

Urbán Péter törökbecsei ménese.

Tulajdonos: Urbán Péter.

A ménes helye: Péter-major, Török-Becse mellett, Torontálmegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás: Török-Becse.

A ménest 1885-ben jelenlegi tulajdonosnak atyja, Urbán Iván alapitotta, nagyobbrészt Geist Gáspár- és Purgly-féle (gróf Almássy Kálmán méneséből származó) kanczákkal, s jelenlegi tulajdonosa a ménest 1895-ben vette át.

A ménesben a következő mének müködtek: 1885-ben Hajas angol félvér (Czigánylegény—Furioso), gróf Almássy Kálmán nevelése. 1886-tól Amaty Gidran állami mén. 1893—94-ig Furioso XXII-es állami bérmén, 1894—95-ig Milon (Cambuscan—Mildred) és Arcadian (Kisbér—Spinaway) angol telivérek, 1896-ban Nevidd angol telivér (Plebeian—Plas Newydd), 1897-től 1901-ig Csákó angol félvér (Pille—Vércse) Geist Gáspár nevelése fedezett a ménesben.

Az anyakanczák a következő ménektől származnak: 5 drb Montgibello, 4 drb Hajas, 4 drb Amaty Gidran, 1—1 drb Milon, Exact, Jackson után, különböző telivér apáktól 8 drb, valamint különböző félvér apáktól 7 drb.

A kanczaállományban uralkodó szin a pej, közép és nagyobb termetü nemesebb angol félvér hámos- és hátas jellegüek, 168 cm. körüli átlagos magasság mellett.

Anyakanczák létszáma: 28—30 drb, többnyire a gazdasági igásfogatokban járnak, s csupán néhány értékesebb öreg kancza jár szabadon. A tartás a gazdasági munkák mérvéhez képest télen zab és széna, nyáron zöld takarmány.

Tenyésztési czél: nemesebb hintós- és vadászlovak előállitása.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Felnevelési rendszer: a csikók egy $4^1/_2$ holdas kifutóban tartatnak s e mellett legelőn is járnak. Már az elválasztás előtt abrakhoz szoktatják őket, 2 éves korig télen 6, nyáron 2 liter zabot kapnak naponta és fejenként, 3 éves korukban télen 6 liter zabot és szénát, nyáron zöld takarmányt. Az értékesebb mén- és kanczacsikók azonban 9 liter zabot kapnak naponként és fejenként.

Felállitás ideje: A 4 éves kort megelőző őszszel; tavaszszal azután alkalmasságuk szerint nyereg alá vagy hámba tanittatnak. A kevésbbé értékes csikók a gazdasági igásfogatokba kerülnek, mig a jobbakat idomitva eladják. Egyes méncsikók is felneveltetnek, ha erre alkalmasnak látszanak. Az értékesitési átlagár nyers csikóknál 700 korona. Ménestörzskönyvet vezetnek. A félvér ménestől elkülönitve 8 darab muraközi kanczával és 1 ilyen ménnel gazdasági igáslótenyésztés is van.

193. Jámi ménes.

Gróf Bissingen-Nippenburg Ernő jámi ménese.

Tulajdonos: gróf Bissingen-Nippenburg Ernő.

A ménes helye: Jám, Krassó-Szörénym. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3600 k. h.

A ménest tulajdonosa a skuljai birtokán alapitotta jobb ménesekből vásárolt nemesebb angol félvér kanczákkal. Kezdetben a közeli fedeztetési állomás ménjei fedeztek a ménesben. 1889—1890-ben Socrates angol telivér (Bois Roussel—Forelle), 1891—1892-ben Latula angol telivér (Bálvány—Lili) állami bérmének fedeztek. 1893-ban mostani helyére hozták át a ménest. Itt 1893-tól 1895-ig Buda angol telivér (Ruperra—Broad Arow), 1896—1897-ig Mauna angol telivér (Vinea—Lady Maura) saját mén fedezett; 1898—1899-ben egy Ozora nevü állami bérmén (Gutkeled után), 1900 óta Montbar (Montbar—Bois Roussel) angol félvér állami mént bérlik. A ménesben Socrates telivér hagyta hátra a legjobb nyomokat.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül Socratestől van 6, Bois Roussel Ingo és Reclamtól 2—2 kancza, Latula, Junius, Hóbort, Wedgwood, Game Cook, Kalandor, Csángó, Craig Millor, Ostreger és Furioso mének után 1—1, és végül 2 Nonius XII-es kancza.

A kanczaállományban uralkodó szin a pej, nemes, középtermetü hámos és hátas jellegüek, 168 cm. körüli magasság mellett.

Az anyakanczák rendes létszáma 24 drb, melyek mind a könnyebb gazdasági fogatokban járnak, 6 liter napi zabadagot kapnak fejenként, szoptatási idő alatt 9 litert és jóminőségü szénát, valamint tavaszi szalmát. A ménes egész lóállománya 100 drb.

Tenyésztési czél: középtermetü, nemes és csontos, hámos és hátas jellegü használati lovak nevelése.

Felnevelési rendszer: kifutóban és legelőn. Elválasztás után 9 liter zabot kapnak a választott csikók fejenként és naponként. A méncsikók a betöltött egy év után 7 liter zabot, a kancza és herélt csikók 1—2 éves korban 6 liter zabot, 3 éves korban 4 liter zabot és mindnyájan átlag 6 kg. szénát kapnak naponként és fejenként. Igen jó és természetes legelőkön jár a ménes.

A felállitás ideje: a katonaságnak szánt kanczákat és herélteket 3 éves korban állitják fel, az értékesebb eladó lovakat 4 éves korban.

A számfeletti kanczákat s herélteket katonai pótló gyanánt adják el, a kiválóbb példányokat betanitott állapotban. 3—$3^1/_2$ éves pótlovakért 650 korona, betanitott lovakért 800 korona árt érnek el darabonként. Ménestörzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A verseczi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A verseczi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A ménes folyó száma	A ménes tulajdonosa	A ménes helye	Vármegye	Az anyakanyczák száma	az anyakanczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.
167	Báró Ambrózy Gyula	Temes-Remete	Temes	20	.	20	.	.	.	.	.	.
168	Báró Baich Péter	Varadia	Temes	24	.	24	.	.	.	.	.	.
169	Féger Ferencz	Merczifalva	Temes	30	.	30	.	.	.	.	.	.
170	Dr. Gorove László	Istvánmajor (Gattaja)	Temes	24	.	24	.	.	.	.	.	.
171	Klobusiczky János	Szkulya	Temes	40	.	40	.	.	.	.	.	.
172	Rajacsich György	Fólya	Temes	24	.	24	.	.	.	.	.	.
173	Gróf Serényi János	Bukovecz	Temes	28	.	28	.	.	.	.	.	.
	Temes vármegye területén felsorolt 7 ménesben van összesen			190	.	190	.	.	.	.	.	.
174	Báró Baich Iván	Morotva puszta	Torontál	30	.	30	.	.	.	.	.	.
175	Csávossy Gyula	Bobda	Torontál	25	.	25	.	.	.	.	.	.
176	Gróf Csekonics Endre	Zsombolya	Torontál	100	10	90	.	.	.	.	.	.
177	Dungyerszky Lázár	Istvánvölgy	Torontál	25	.	25	.	.	.	.	.	.
178	Báró Gerliczy Ferencz	Deszk	Torontál	60	.	60	.	.	.	.	.	.
179	Gyertyánffy László	Gyér	Torontál	29	.	29	.	.	.	.	.	.
180	Gr. Harnoncourt Félix	Ecska	Torontál	50	.	50	.	.	.	.	.	.
181	Gr. Karácsonyi Aladár	Beodra	Torontál	24	.	34	.	.	.	.	.	.
182	Karátsonyi Andor	Beodra	Torontál	30	.	25	5	.	.	.	.	.
183	Gr. Karácsonyi Jenő	Bánlak	Torontál	66	.	60	.	.	.	6	.	.
184	Lederer testvérek	Csóka	Torontál	32	.	32	.	.	.	.	.	.
185	Gróf Nákó Sándor	Puszta-Forgány	Torontál	52	2	50	.	.	.	.	.	.
186	Róbert pármai herczeg	Emilia, major	Torontál	52	.	42	.	10	.	.	.	.
187	Rohonczy Gedeon	Törökbecse	Torontál	12	12	.	.	.	.	.	.	.
188	zombori Rónay Ernő	Kis-Zombor	Torontál	30	.	20	2	.	.	8	.	.
189	San Marco herczegné	Vizesda puszta	Torontál	40	.	.	.	40	.	.	.	.
190	Gróf Szapáry László	Fény	Torontál	60	.	60	.	.	.	.	.	.
191	Tallián Béla	Török-Kanizsa	Torontál	20	.	20	.	.	.	.	.	.
192	Urbán Péter	Törökbecse	Torontál	28	.	20	.	.	.	.	8	.
	Torontál vármegye területén felsorolt 19 ménesben van összesen			775	24	672	7	50	.	14	8	.
193	Gróf Bissingen Ernő	Jám	Kr.-Somlyó	24	.	24	.	.	.	.	.	.
	A verseczi ménteleposztály területén felsorolt 27 ménesben van összesen			989	24	886	7	50	.	14	8	.

A fedező mének száma	a mének közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.	állami**	magán	Fedeztetési állomás vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapi-ásának éve	Jegyzet
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	80	1895	* Az angol fajta mének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	60	?	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	90	1873	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1889	** Az állami lótenyész-intézetek állományából kor folytán kisorolt mének is ezen rovatba vétettek föl.
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	100	1883	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	83	1885	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1898	
7	4	2	.	1	.	.	.	.	3	4	1	533	.	
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	80	1892	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	80	1870	
4	2	.	.	2	.	.	.	.	2	2	.	200	1813	
2	.	1	.	1	.	.	.	.	1	1	.	70	1870	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	2	.	.	250	1887	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1850	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	234	1888	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1870	
2	.	.	1	1	.	.	.	.	2	.	.	60	1870	
1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	102	1890	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1878	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	320	1890	
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	1	170	1857	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	25	1893	
1	.	.	.	.	.	1	.	.	1	.	.	80	1876	
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	120	1891	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	180	1865	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1895	
2	1	.	.	.	.	.	1	.	.	2	.	70	1885	
25	6	8	1	7	.	2	1	.	18	7	2	2341	.	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1890	
33	10	11	1	8	.	2	1	.	22	11	3	2934	.	

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérű, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

VIII. A békéscsabai ménteleposztály területén.

Működési körzete kiterjed: Arad, Békés és Csanád vármegyékre.

194. Kisjenői ménes.

József Főherczeg Ő cs. és kir. Fensége kisjenői ménese.

Tulajdonos: József Főherczeg Ő cs. és kir. Fensége.

A ménes helye: Kis-Jenő, Aradmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A kisjenői főherczegi uradalom ménesének bölcsőjét az alcsuthi főherczegi uradalom ménese képezi. Alapját abból az anyagból vette, a melyet 1838 és 1839 között Csehországból hoztak be.

Az első behozatalkor a kanczák száma 9 volt, ezekhez vett az uradalom Kis-Jenőről 3, egyik acsai földmivestől 1, a bánságban pedig 2 drb kanczát, 1840-ben ujonan 6 drb kanczát hoztak be Csehországból, 1841-ben vásároltatott Mezőhegyesen 6 drb s végül 1842-ben 8 drb kancza. Igy tehát kezdetben az összes kanczaállomány 30 darabból állott, a melyek Bábolnáról, az állami ménesből bérelt ménekkel fedeztettek. 1851-ben az állományban 97 drb ló volt és pedig: 2 telivér mén, Aemilius és Rattler, 1 félvér mén Echaby, 19 telivér kancza, 20 egyéb összevásárolt jó kancza és 55 csikó (ebből 37 drb telivér).

A ménes ebben az időben csupán a magas udvar lószükségletének fedezésére szolgált, pótlását is az udvari istállókból kikerült kanczákból nyerte. 1853-ban vétetett Bécsben «Ascott» angol telivér mén.

A ménest évről-évre nagy költséggel tartotta fenn az uradalom, s mikor a telivértenyésztés az országban már lábra kapott, a lótenyésztésre különben nem alkalmas alcsuthi uradalomban ezzel felhagytak, s a lóanyagot a gazdasági lóállományba osztották be, ennélfogva az udvari istállókból kikerült kanczák ezentul Kisjenőre küldettek, hol a különben sem rosz állomány az állami mének használatával mindinkább nemesebb lett.

A kisjenői ménes 1889-ben 240 darabból állott, nevezetesen: 58 drb választott csikóból, 51 másodfü, 39 harmadfü, 34 negyedfü, 58 negyedfünél idősebb lóból. A gazdasági használatra volt ezidőben Kisjenőn 73 herélt, 57 drb kancza. Tehát 370 drb jóvérü lóállománya volt már az uradalomnak, mikor az egész ménest teljes megsemmisitéssel fenyegette a kiütött takonykór. A bajt teljes határozottsággal 1889. szeptember 20-án állapitották meg, a midőn egy ménesbeli gyanus lovat lelövettek s felbonczolásakor megállapitották a tüdő-takonykórt. A ragály azonban már ekkor sokkal inkább elharapódzott, sem hogy ezen egykönnyen segiteni lehetett volna. A legradikálisabb megoldást választotta tehát az uradalom, s a fertőzés legkisebb gyanuja alatt álló lovakat mind kiirtatta. Igy elpusztittatott 1890 junius közepén 137 drb, az ország első szakértőinek tanácsára. Az 1899. évi választott csikók a ménesbeli lovakkal még nem érintkeztek, s teljesen egészségesek maradtak.

A baj keletkezésének oka abban rejlett, hogy a méneslegelő a nagyváradi állami út mellett feküdt, hol a legszigorubb ellenőrzés daczára is éjjelenként bebitangoltak egyes idegen lovak, melyek az egész ménest inficiálták, mit bizonyit azon körülmény is, hogy ez időben fordultak elő a környékben fekvő községekben is

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

takonykóresetek. A kór elterjedését előmozditotta a kór természete, mely csak előrehaladottab állapotban válik észrevehetővé, továbbá azon körülmény, hogy a ménesben az összes korosztályu csikókat együtt tartották.

A vesztegzár feloldása, azaz 1890 junius közepe óta az egyes csikó évjáratok befogásukig teljesen elkülönitve tartatnak; e mellett folytonos szakértői felügyelet alatt áll az egész lóállomány; mely szigoru intézkedések kizárják annak lehetőségét, hogy a veszedelmes kór valaha csak megközelitőleg is oly veszedelmes arányban léphessen fel.

1893-ban Kis-Jenőn az anyakanczák száma 70 drb volt, ezek nagyrészt mint hámos lovak igába jártak s csak a kiöregedett, avagy más okból használatra alkalmatlanná vált kanczákat tartották a ménesen. Ez volt a méntes rövid története 1897. évig. Ekkor Pálffy Dénes tarcsafalvi birtokostól 47 drbból álló erdélyi fajtáju ménes vétetett meg 10.146 frtért, mely anyag állott: 19 drb 4 éves és idősebb, 4 drb 3 éves, 5 drb 2 éves, 4 drb 1 éves kancza és 15 drb herélt csikóból. 1898-ban az állammal 3 éves méncsikó felnevelési egyezség köttetett. Ezen egyezség szerint az alkalmas 3 éves mének 1400 koronáért vétetnek át darabonként. A fedező mének megválasztását, valamint az ezek alá kerülő kanczák beosztását a ministeri kiküldött végzi. Az utóbbi években a következő állami bérmének müködtek a ménesben: 485. Urambátyám-3, 413 Furioso XIX, 542. North Star IV.

Az ezen ménekhez beosztott 92 drb kancza származása a következő: angol telivér mén után: Roland 4, Rausch 1, Peer 2, Tarquin 2, Kanász 1, Camillus 24 (erdélyi fajta) angol fajta mén után: Verneuil 1, Pride of England 1, Sutherland 3, North Star 1, Kraftmeyer 1, Exact 1, Oranien 1, Palestro 1, Furioso 13, Comet 3, arabs fajta 1, Gidran 3, Nonius 15, lipizai 3, ismeretlen származásu 10, összesen 92 darab anyakancza; 3 éves kanczacsikó-állomány: Camillus angol telivér után 4, Peer angol telivér után 3, Furioso angol fajta után 8, Nonius után 1, összesen 16 drb kancza; 2 éves kancza csikóállomány származása: Peer angol telivér után 5, Massanet angol telivér 3, Trick-Track angol telivér 2, Przedswit angol telivér 8, Furioso angol fajta 3, összesen 21 kancza. 1 éves csikóállomány: Biró angol telivér után 6 drb, Trick-Track angol telivér 1, Palestro angol félvér 4, Sólyom (Furioso) 2, Nonius 1, és Furioso 7 drb, összesen 21 kancza.

Mindezekből látható, hogy a mének jelen és jövő generációjában az angol, különösen a Furioso-vér van tulsulyban, a mennyiben ezen vérnek összesen a kanczaállományban 33 ivadéka van. Ez képezte a kiindulási pontot a jövő irányára nézve. A telivér teljesen kiküszöböltetett és «Furioso» lett azon alapnak kijelölve, melyen a ménesnek egyöntetüséget kell elérni.

Az anyakanczák 162—170 cm. körüli magasság mellett erős csontozatu angol félvér jelleggel birnak, létszámuk 92 drb. Egész lóállomány 300 drb körül van.

Az anyakanczák közül 40 drb szabadon járó, a többi 52 drb a gazdasági igásfogatokban jár. A meddők 2 kg. zabot, 4 kg. szénát és árpaszalmát fejenként és naponként, a vemhesek 2 kg. zabbal többet, a fias kanczák ugyanannyit, azonban ha a legelőre járnak, szénát nem kapnak.

Tenyésztési czél: a Fenséges udvar számára hátas- és hintós lovak előállitása, azonkivül a gazdasági tisztek részére fogatok és a gazdasági könnyebb igásfogatok részére alkalmas lovak előállitása, s végül köztenyésztésre alkalmas mének nevelése.

A felnevelési mód: a felnevelést az uradalom teljesen mezőhegyesi minta szerint rendezte be. A csikók jó szikes természetes legelőn járnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A felállitás ideje: $3^1/_2$ éves korban s hámban lesznek kipróbálva; ezen idő alatti járandóság $4^1/_2$ kg. zab, 8 kg. széna fejenként és naponként.

A ménesnek az állammal ménfelnevelési egyezsége van, melyszerint az alkalmas 3 éves mének a méntelepek részére átvétetnek.

A ménestörzskönyvet 1886 óta rendszeresen vezetik.

A csikók bélyeget kapnak és pedig a nyereghely jobb oldalán a születési évszámot, a baloldalon ménesbélyeget és csikószámot, alatta az erdélyi kanczákból származó csikók a bal oldalon külön jelet kapnak, végül az anyakanczák a nyak baloldalán a törzskönyvi számot kapják besütve.

195. Mácsai ménes.

Gróf Károlyi Tibor macsai menese.

Tulajdonos: gróf Károlyi Tibor.

A ménes helye: Mácsa, Aradmegye. Posta, távirda helyben, vasuti állomás: Kurtics.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 8000 k. hold.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1891-ben, az anyakanczák a gazdasági igásfogatokban járnak.

A tenyésztés 2 különböző irányban folyik, a mennyiben angol félvért és hidegvérüeket tenyésztenek. Az utóbbiakat a muraközi és ardenni fajták keresztezésével állitják elő.

Az angol félvér ménes kanczáit a mácsai állami fedeztető állomás ménjei, mig a hidegvérü kanczákat egy saját nevelésü, fentebb emlitett keresztezésből származó mén fedezi.

Állomány 27 drb anyakancza s ezekből 10 drb angol félvér, a többi hidegvérü.

Egész lóállomány 70—80 drb között mozog.

Tenyésztési czél: nemes kocsilovak és nehéz igáslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: csikók elválasztásig a befogott kanczával járnak, elválasztás után a ménesbe kerülnek legelőre A csikók kora tavasztól késő őszig legelőn járnak, e mellett 1 évesek 6 liter, a többi 4 liter zabot kapnak naponként és fejenként. Beszorulás után lekötve tartatnak zabadag mellett és 4—5 kiló szénát és tavaszi szalmát kapnak. Alkalmas időben a nap nagyobb részét az istálló előtt lévő korlátban töltik.

A muraközieket három éves korban könnyü használatra befogják. Félvérek $3^3/_4$ éves korban leköttetnek, előzőleg nyereg alatt idomitják s csupán a betöltött 4 éves korban fogják be.

A számfeletti muraköziek 4—5 éves korban adatnak el; könnyüek, a mennyiben háti lovaknak alkalmasak, 4 éves korban eladatnak, avagy kocsi előtt használják őket.

196. Tövisegyházi ménes.

Kintzig János tövisegyházai ménese.

Tulajdonos: Kintzig János.

A ménes helye: Tövisegyháza, Aradmegye. Posta, távirda: Zimánd-Ujfalu, vasuti állomás: Kurtics, esetleg Arad.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2500 k. hold.

A ménest a 70-es évek elején alapitották az akkor használatban volt igáskanczákból, melyek egy Mezőhegyesről bérelt Codrington nevü ménnel lettek fedezve, az állomány ekkor állott: 1 a báró Bánffy válaszuti méneséből származó,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1 mezőhegyesi Amaty, 1 Gidran, 1 Shagya és egy ismeretlen származásu kanczából. Ezenkivül az emlitett kanczák 4 ivadéka, továbbá 3 mezőhegyesi, 2 Wenckheim Frigyes gróf kigyósi méneséből származó kancza képezték azon anyagot, mely a ménes jelenlegi törzsét alkotja. Időközben vásároltak még Károlyi Béla hagyatékából 2 drb Furioso kanczát is.

1899-ig Algyfi fedezett a ménesben, azonban bőrféreg miatt kiirtották. 1899-től 1902-ig bezárólag Felleg (Fenék—Teresina) angol telivér fedezett. Időközben több kancza Mezőhegyesre is küldetett, Zsarnok, Fenék és Durczás angol telivérekhez. Az 1903. évi fedeztetési idényre Algy (Verneuil—Lionne) angol telivér, volt mezőhegyesi törzsmén béreltetett ki.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül 21 drb Furioso IX-es, 1 drb Vihar, 2 drb Zsarnok, 1 drb Fenék, 1 drb Waisenknabe, 10 drb Algyfi és 1 drb Vielleicht mének után származik.

A kanczaállományban a pej szin uralkodik, nemes és jó csontozatu angol félvér jelleg mellett, átlag 168 cm. magasak s igen jó sima, térfoglaló mozgással s nagy kitartással birnak.

Az anyakanczák közül 34 drb saját nevelésü, 4 drb vásárolt, számuk 39 drb. Összes lóállomány 100 drb körül ingadozik.

Az anyakanczák igáslovakul szolgálnak, a takarmányozás ehhez képest mindig olyan, melyet a munkabirás igényel.

Tenyésztési czél: tekintettel a fennálló egyezségre, az állam részére megfelelő ménlovak nevelése, valamint értékesebb hámos- és hátaslovak előállitása.

Felnevelési mód: 6 hónapos korban a csikókat elválasztják. A méncsikók részére az istálló mellett egy 10 holdas kifutó van kettős korláttal, melyek között napjában kétszer jártatva lesznek, különben legelnek. Ha a legelő kisül, luczernát kapnak pótlékként. Rendes zabadagolásban részesülnek állandóan s az istállóban leköttetnek. A kanczacsikók csakis télen kapnak zabot, nyáron csupán kivételes esetben, miután kitünő minőségü és igen bő legelőn járnak.

A felállitás ideje: $3^1/_2$ éves korban őszszel, azon esetben, ha a csikó külemménél fogva anyakanczának be lett osztva, ily esetben néha nyereg alatt, azonban többnyire kocsiban lesznek kipróbálva. Átlagos rekord hosszu távolságra 3 percz, rövid távolságra 2·30″—2·40″ kilométerenként. Az eladásra szántak többnyire a ménesből nyersen értékesittetnek, ezentul némi előkészitésben fognak részesülni. Takarmány-illeték 4 kg. zab fejenkint s széna tetszésszerinti mennyiségben. A számfelettiek értékesitési átlagára 900 kor. nyersen.

Ménestörzskönyvet 1883 óta vezetnek a mezőhegyesi minta szerint. Bal nyereghelyen bélyeget kapnak.

197. Seprősi ménes.

Paikert Henrik seprősi ménese.

Tulajdonos: Paikert Henrik.

A ménes helye: Seprős, Aradmegye. Posta és távirda helyben, vasutállomás Kis-Jenő.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 800 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1893-ban, a következő kanczákkal: 1 drb magasvérü angol félvér gr. Andrássy Tivadar terebesi méneséből, 1 drb gr. Wenckheim Dénes dobozi méneséből, 3 drb gr. Károlyi István nagykárolyi méneséből, 1 drb Jakabffi Zoltán kupai méneséből, ezenkivül lehetőleg mezőhegyesi

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

North Star és Furioso mének után származó Mezőhegyes környékebeli ivadékok is vásároltattak. A felsoroltakon kivül van a ménesben *5 darab angol tetivér anyakancza,* névszerint: Miss Florence, Arlequine, Sensatio, Alkonyat és Harmat.

A ménesben a következő mének fedeztek 1893-tól a mai napig: Vihar I. (Vulcan—Stella) angol telivér, 1893—97 Lator 2, volt mezőhegyesi angol félvér törzsmén, 1893—94 Revolver (Furioso XII. ivadék, magánmén), 1894 Vielleicht angol telivér, országos fedező mén, 1900 Felleg (Fenék—Teresina) angol telivér, Filou (Gunnersbury—Fidget) telivér, egy Durczás és egy Furioso XXI-es bérménnek Filou kivételével, Duncan (Doncaster—Black Agnes), Adieu (St. Simon—Farewell) és Gallifard (Gunnersbury—Gaillarde) angol telivér mének.

A félvér kanczáknál legjobb eredményt ért el Vihar I. angol telivér, a Furioso XXI-es és Durczás angol félvér mének.

A jelenleg használatban levő anyakanczák a következő mének után származnak: 1 drb Chieslehurst telivér, 1 drb The Miser telivér, 1 drb Frangepan telivér, 1 drb Fenék, 1 drb Shallow, 1 drb Algy telivér, 1 drb Criterium, 2 drb The Czar telivér, 4 drb Vihar I. telivér, 1 drb Vihar telivér, 1 drb Cambuscan telivér, 2 drb Furioso XII-es, 1 drb Kalandor, 1 drb Furioso IX-es, 1 drb Lator-2 félvér, 1 drb Buccaneer félvér után, 3 drb North Star félvér után, 2 drb egy másik Furioso után, 2 drb egy Gidran és North Star VI-os után.

A ménesben uralkodó szin a «pej» és «sárga», középtermetü, hátas, 165—170 cm. körüli magasság, erős csontozatu angol félvér jelleg mellett.

Az anyakanczák létszama 32 drb, *melyből 4 darab angol telivér.* Egész lóállomány 100 drb körül váltakozik. A telivérek csupán tenyésztésre, a félvérek könnyebb munkára használtatnak. Takarmányozás: mint meddők kapnak naponta és fejenként 3 kg. zabot, szénát tetszésszerinti mennyiségben, mint vemhesek és fiasok 4 kg. zabot széna mellett.

Tenyésztési czél: katonatiszti hátas- és pótlovak előállitása.

A felnevelés módja 1 éves korban etetés alatt lekötve, 2 és 3 évesek futó istállóban, $3^1/_2$ éves korban felállittatnak. Választott kortól egész felállitásig a csikók kifutóban korlátok között naponta rendszeres mozgást végeznek. A legelő terület minden darabra 1 hold jó minőségü, helyenként szikes gyep, mely ha kisül, zöld luczerna takarmánynyal pótolják.

Felállitás $3^1/_4$ éves korban, május hó végével, a midőn nyereghez szoktatják, könnyü lovas alatt. A tenyésztésre besorolt kanczák 4 éves korban részben lovas alatt, részben hámban próbáltatnak ki (kisjenői félvér versenyek és esetleg aradi versenyeken). Felállitás alatti illeték 4 kg. zab, $3^1/_2$ kg. széna naponként és fejenként.

Eladásra kerül évente 5—7 drb betanitott hátas, esetleg hámos; állandó vevője a ménesnek a katonai lóavató-bizottság és katonatisztek. Az alkalmasnak látszó egyéves méncsikókat az állam vásárolja meg.

A csikók nyersen való eladása mellett a legmagasabb értékesitési ár 800 kor., a rendes átlag 700 korona.

A ménestörzskönyvet 1894. évtől fogva vezetik. A lovakat bélyegzik és pedig jobbról a nyereghelyen a ménes bélyegét, alatta születési évszámot, balról a nyereghelyen törzskönyv-lapszámot és a mén kezdőbetüjét és csikó számát.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

198. Szemlaki ménes.

Roth Henrik szemlaki ménese.

Tulajdonos: Roth Henrik.

A ménes helye: Szemlak, Aradmegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás Pécska.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1000 k. h.

Alapittatott 1884-ben jelenlegi tulajdonosa által.

Az anyakanczákat részben a közeli mezőhegyesi m. kir. állami ménes törzsménjeivel, részben pedig a ménes saját Algy (Verneuil—Lionne) angol telivér mén után nevelt ménjével fedeztetik.

A kanczaállomány 16—20 drb között váltakozik, melyek részben használati lovakul szolgálnak, részben pedig szabadon járók. Egész lóállomány 62 drb. Elletés kora tavaszszal.

A ménes számfeletti lovait részben 3 éves korban a katonai csikótelepeknek adják el, részben pedig $4^1/_2$ és 5 éves korban betanitva értékesitik. Ezenkivül az erre alkalmas éves méncsikókat évente az államnak megvétel végett felajánlják.

199. Mária-pankotai ménes.

Herczeg Sulkovszky József pankotai ménese.

Tulajdonos: Herczeg Sulkovszky József.

A ménes helye: Pankota, Aradmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes alapittatott az 1860-as években különféle erdélyi és mezőhegyesi származásu kanczákból; azonban a viszonyok változtával 1883-ban a régi lovak legnagyobb része, a jobb kanczák kivételével, eladattak, s később 8 drbot Erdélyből, 4 drbot gr. Csekonicstól és 4 drbot gr. Almássytól vásároltak.

A ménesben a következő mének fedeztek: 1883—85 Exact, 1885—88 Eredmény Nonius, 1888 egy Ostreger, később Szaláncz Nonius, 1894—900 egy Furioso XIX-es, 1901-ben Furioso XXI-es és Furioso XXIII-as. A ménesre a Furioso mének voltak jó befolyással, miután ezek csikain az egyöntetüség szembetünő.

Az anyakanczák származása: 10 drb Ostreger, 13 drb Szaláncz Nonius, 30 drb Furioso XIX-es és 7 drb ismeretlen erdélyi származásu.

Az anyakanczák középtermetü hámos és hátas lovak jellegével birnak, 160—167 cm. átlag magasság mellett. Az anyakanczák létszáma 60 drb s mind a gazdasági igás fogatokban járnak.

Takarmányozás: a meddők és vemhesek 6 kg. zabot, 4 kg. szénát, 3 kg. tavaszi szalmát, a fiasok 7 kg. zabot, 4 kg. szénát és 3 kg, tavaszi szalmát kapnak naponként és fejenként.

A ménes tenyészirányа: jó gazdasági, valamint katonai czélokra alkalmas lóanyag tenyésztése.

A csikók etetési rendszere: elválasztásig a mennyit megesznek, az egyévesek 3·4 kg. zabot, 2·4 kg. szénát, 3 kg. árpaszalmát; a 2 évesek 5 kg. zabot, 5 kg. szénát, 3 kg. árpaszalmát; a 3 évesek ugyanazt mint a 2 évesek. A felállitás korában ugyanazt mint a 3 évesek. Télen naponként a kifutóban tesznek mozgást és nyáron 15 k. hold természetes tápdus legelőn és tarlón jár a ménes.

A felállitás 4 éves korban történik és kocsilovakul tanittatnak be. Az átlagos felállitás 26 drb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A tenyésztésre alkalmas kanczák a ménesben maradnak, a herélteket katonatiszteknek adják el, a visszamaradtak a gazdaságban használtatnak fel. Az eladás 4 éves korban történik nyersen.

Az eladott lovak átlagos ára nyersen 700 kor.

1895 óta ménestörzskönyvet vezetnek s a csikók bélyeget kapnak.

200. Tövisegyházi Takácsi-féle ménes.

Dr. Takácsi Sándor tövisegyházi ménese.

Tulajdonos: dr. Takácsi Sándor.

A ménes helye: Tövisegyháza, Aradmegye. Posta, távirda és vasutállomás Kurtics.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1892-ben alapitotta 9 drb angol félvér és erdélyi kanczából.

A ménesben a következő mének működtek: 1892—94. évben Kurtics fedeztetési állomáson levő Kisbér öcscse, Daczos és Küzdőfi, 1895—97 Eikonogen angol telivér, 1898 Almaviva (Goliath—Alma) angol telivér, 1899—1901 Radischenknabe (Sweetbread—Ragyogó) angol telivér mének.

Időközben több izben kanczabeszerzések történtek és pedig Kövér Lajostól 11 drb különböző angol félvér, más alkalommal 4 drb The Czar után nevelt kanczák, azután gr. Károlyi Tibortól 3 drb angol félvér, Dőry Józseftől 4 drb angol félvér, azonkivül még *8 darab angol telivér* kanczát is vásároltak.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül *5 darab angol telivér*, Moelfra, Kicsike, Molly, Béke és Plaisirchen. Félvérek: 8 drb The Czar, 6 drb erdélyi, 1 drb Millerjung, 1 drb Abugres, 1 drb Furioso, 3 drb Daczos, 2 drb Heidelbeer, 1 drb Éjjeli őr, 1 drb Cambusier és 5 drb ismeretlen származásu.

A kanczaállomány főszine a «pej», középtermetü, hátas, angol félvér jelleg mellett, 160—165 cm. magasak.

Anyakancza létszám 40 drb, ezek közül *5 darab angol telivér*. Egész lóállomány 100 drb körül mozog.

Az anyakanczák, kivéve az 5 drb telivért, a gazdasági igásfogatokban járnak. A meddők, vemhesek és fiasok 3 kg. zabot, 5 kg. szénát, télen 8 kg. répát, nyáron luczernát kapnak takarmányul.

Tenyésztési czél: jó eladó lovak nevelése.

A csikók elválasztástól 1 éves korig $4^1/_2$ kg. zabot, szénát tetszés szerint; az 1, 2 és 3 évesek 1 kg. zabot, 2 kg. szénát, 3 kg. répát és árpaszalmát kapnak tetszésszerinti mennyiségben, nyáron legelőre jár a ménes, azonban e mellett zöldtakarmányt is adnak.

A legelőterület 12 k. holdból áll, ha a legelő silány, ugy zöld takarmánynyal pótolják.

A felállitás $3^1/_2$ éves korban őszszel történik s nyersen adatnak el. Takarmányul kapnak 4 kg. zabot és 5 kg. szénát.

A számfelettiek 4 éves korban nyersen, rendszerint a 3-ik honvéd huszár ezrednek lesznek eladva 700 korona átlagárban.

Ménestörzskönyvet 1895-től fogva vezetnek; a lovak bélyegeztetnek.

201. Ötvenesi ménes.

Gróf Zselénszky Róbert ötvenesi ménese.

Tulajdonos: gróf Zselénszky Róbert.

A ménes helye: Ötvenes-puszta, Aradmegye. Posta és távirda Arad, vasutállomás Sofronya.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6000 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1882-ben.

A ménes kétféle tenyészirányt követ: Vérbeli tenyésztést angol telivér és angol félvér kanczákkal; hidegvérü tenyésztést: muraközi kanczákkal.

A vérbeli kanczák részint az aradi és kurticsi állami fedeztető állomás, részint pedig a mezőhegyesi m. kir. állami ménes ménjeivel fedeztetnek. A muraközi kanczákra «Huszár» nevü brabanti (Belga) saját ményt használják.

Állomány: *6 darab angol telivér*, 12 drb angol félvér és 18 drb muraközi, összesen 36 drb anyakancza. Az egész lóállomány 85—90 drb körül van. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tekintettel a ménes tenyésztési irányára: az angol telivért a ménes tulajdonos fogatai, illetve hátasló szükséglete fedezésére, a félvért az uradalom személyzete részére és katonai czélokra, a hidegvérüt pedig a gazdasági igák szükségletére nevelik.

Felnevelési módszer: január 15-től november 1-ig a ménes legelőn van, az év többi részén istállózás; mozgatás kifutókban, melyek területe 15 k. h.

A csikók 4 hónapos korban elválasztatnak s a betöltött 1 éves korig naponta 9 liter zabot, 4 kg. szénát s tavaszi szalmapótlékot kapnak. Későbbi korban csak legelnek, vagy jó minőségü tavaszi szalmát s állandóan 6 liter erőtakarmányt kapnak. A nehéz csikók zabadagját felerészben kukoriczával helyettesitik. Eladás vagy használatbavétel előtt a zabadagot 2 literrel emelik; a könnyebb csikók pótlékul szénát, mig a nehéz csikók kevés répát is kapnak. A nehéz csikók 3 éves korban befogatnak s a betöltött 4 éves korral rendes használatba vétetnek. A számfelettiek 3 éves korban eladásra kerülnek. A könnyebb lovak 4 éves korban rendeltetésoknek megfelelőleg hátas- vagy kocsilónak idomittatnak. A számfelettiek 4 éves korban vagy katonai czélokra, vagy magán feleknek adatnak el. Az eladásra szánt csikók $^1/_2$ évvel előbb gondosabb takarmányozásban részesülnek, azonban nem tanittatnak be.

202. Kétegyházi ménes.

Gróf Almássy Dénes kétegyházi ménese.

Tulajdonos: Gróf Almássy Dénes.

A ménes helye: Kétegyháza, Békésmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4800 k. h.

Ezt a ménest 1830-ban gr. Almássy Ignácz alapitotta, Zemplén vármegyéből lehozott 12 drb és Erdélyben vásárolt szintén 12 drb kanczából. Ezen kanczák többnyire arabs félvérek voltak.

A ménesben következő mének fedeztek: 1830—33-ig Orwiltanian angol telivér, 1834—37-ig Richmond angol telivér, 1838—40-ig Trafalgar angol telivér, 1841—42-ig Julio angol telivér, 1843—46-ig Champion angol telivér, 1847—50-ig Jancsi angol félvér, 1852—54-ig Godi angol félvér, 1855—58-ig Hajas angol félvér, 1859—61-ig Bosco angol telivér, 1862—63-ig egy Gidran, 1864—1866-ig egy Furioso, 1867—72-ig Cornelius angol telivér, 1873—78-ig Czigánylegény angol telivér, 1879—82-ig ismét egy Gidran, 1883—1889-ig Majestoso lipizai mén, 1890—93-ig Dió angol félvér, 1894—96-ig Bartolo (Falsacapa—Baby) angol telivér, 1897—901-ig Mont-gibello angol félvér.

Ezen mének közül a Majestososnak volt legeredményesebb befolyása a ménesre. A jelenleg használatban levő anyakanczák közül *4 drb angol telivér*,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

12 drb Schnecke, Favart, Subrette félvérek. 3 drb Hajas, 1 drb Czigánylegény, 9 drb Majestoso, 1 drb Shagya, 2 drb Dió és végül 2 drb Bartolo ivadék.

A kanczaállományban a pej és a szürke szin uralkodik. Középnagyságú könnyebb fajtáju angol-arabs jelleggel biró, igen menős lovak, 160—164 cm. magasság mellett.

Az anyakanczák rendes létszáma 25 drb, közülök *4 drb angol telivér*. Egész lóállomány 75 drb körül ingadozik.

A beosztandó kanczákat 8—9 éves korig csupán kocsiban járják s csak ezután használják tenyésztésre. Takarmányozás: meddők $1^1/_2$ kg. zabot, 3 kg. szénát. 8 kg. tavaszi szalmát; a vemhesek és fiasok $2^1/_2$ kg. zabot, 4 kg. szénát, 4 kg. tavaszi szalmát és 4 kg. répát kapnak naponként és fejenként.

A ménes tenyésztési czélja: könnyebb kocsilovakat a tulajdonos használatára nevelni.

A csikók tartása: mint elválasztottak kapnak 2 kg. zabot, 6 kg. szénát, 1 és 2 évesek 2 kg. zabot, 4 kg. szénát, 4 kg. tavaszi szalmát, 2 és 3 évesek 2 kg. zabot, 4 kg. szénát, 6 kg. tavaszi szalmát. Télen tágas istállókban és nappal az istálló mellett levő kifutókban tartózkodnak. Nyáron át körülbelül 100 k. hold természetes, jó kissé szikes legelőn vannak s ha a legelő silány, ugy zöld takarmányt (luczernát) kap a ménes.

A felállitás tavaszszal 4 éves korban történik; 5 éves korban veszik rendes használatba. A felállitás alatt 4 kg. zabot, 3 kg. szénát, 8 kg. tavaszi szalmát és nyáron 1 hónapig zöld takarmányt adagolnak.

Az ivadékok közül a méncsikók, mint számfelettiek kivétel nélkül 200 K-ért adatnak el. A ménes törzskönyvét 1830 óta vezetik.

203. Gerendási ménes.

Gróf Apponyi Albert gerendási ménese.

Tulajdonos: Gr. Apponyi Albert.

A ménes helye: Gerendás, Békésmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: Csorvás.

A ménest 1856. évben alapitották 25 drb erdélyi és székely származású kanczával.

A ménesben a következő mének fedeztek: 1856—60. évben Hamdani arabs vásárolt mén, 1860—63-ig Abugress arabfajta vásárolt mén, 1867—72-ig Siglavy arabs fajta állami mén, 1872—77-ig Favory állami mén, 1877-ben Gidran. 1878—82-ig Amaty Gidran állami mének, 1882—86-ig Chieftein, 1886—88-ig Favory állami mén, 1888-ban North Star állami mén, 1889—90-ig Chieftein saját mén, 1890—94-ig egy Furioso állami mén, 1894—97-ig egy másik Furioso XII-es szintén állami mén, 1897—901-ig Y. Margit saját mén, 1901. évben egy Furioso állami mén. A ménesben a legjobb eredményt értek el Siglavy és Chieftein állami mének.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül: 6 drb Chieftein, 7 drb Favory, 2 drb North Star, 24 drb Furioso, 13 drb Furioso XII-es után származik.

A ménesben a pej és nyári fekete szin az uralkodó. Részben könnyebb hátas-, részben nehezebb csontos angol félvér hámoslovak jellegével birnak, 165—172 cm. között váltakozó magasság mellett.

Az anyakanczák rendes létszáma 52 drb. körül van.

Az anyakanczák a gazdasági fogatokban járnak, a vemhesség előtt 3 hónappal azonban az évjáratokkal együtt szabadon járnak a ménesben. A meddők tavasszal és nyáron zöld herét és 25 kg. zabot kapnak hetenként, ősszel és télen

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

árpaszalmát és 50 kg. zabot hetenként. Vemhesek 8 kg. szénát naponta, 25 kg. zabot hetenként, a fiasok 8 kg. szénát naponta és 40 kg. zabot hetenként és fejenként.

A ménes tenyésztési czélja katonatiszti hátas- és hintóslovak nevelése.

A szopóscsikók az anyjukkal természetes legelőn járnak, 3-szor napjában zaboltatnak. A választottak here szénát és hetenként 25 kg. zabot kapnak. A zabadag fokozódik egész 40 kg.-ig hetenként. 1 évesek 7 kg. szénát, 30 kg. zabot hetenként, a 2 évesek ugyanazt mint az 1 évesek, a 3 évesek 8 kg. szénát naponként és 30 kg. zabot hetenként. Az istállóban szabadon vannak és tetszés szerint a kifutóba is kimehetnek. Minden nap délután 2 óra hosszat szabadon egy lovas által hajtva jártatják. Május 15-től október végéig a 145 k. h. területü természetes legelőn s ezenkivül aratás után tarlón is jár ménes; ha a legelő silány, ugy zöld takarmányt kapnak reggel, délben és este.

Az ivadékokat $3^1/_2$ éves korban kötik le őszszel az istállóba, de azért a többivel szabadon jártatják márczius végéig, ezután a nyereghez szoktatják, májusban pedig kocsiba tanitják. A felállitás alatt 8 kg. árpaszalmát naponta. és hetenként 50 kg. zabot kapnak.

Értékesités: $3^1/_2$ éves korban a katonai csikótelepek részére, vagy 4 éves korban betanitva adják el. Állandó vevője a ménesnek a katonai lóavató bizottság a $3^1/_2$ éves csikókra; a 4 éveseket lókereskedők veszik meg. A rendes átlagár $3^1/_2$ évesnél 700, a 4 évesnél 1200 kor.; a 4 éveseket csupán annyira készitik elő, hogy a nyerget és hámot türjék.

Ménes törzskönyvet 1856. év óta vezetnek.

204. Kőröstarcsai ménes.

Gróf Blankenstein Pál kőröstarcsai ménese.

Tulajdonos: Gr. Blankenstein Pál.

A ménes helye: Kőröstarcsa, Blankenstein-major, Békésmegye. Posta helyben, távirda- és vasutállomás: Mezőberény.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 862 k. h.

Ezt a ménest 1878-ban vásárolta gr. Blankenstein Károly Horgosi Kárász Imrétől és pedig nevezettnek hires horgosi (Szeged mellett) méneséből. A ménes eredetileg angol-arabs volt, de már 30 év előtt Revolver angol telivérrel lettek a kanczák fedeztetve.

A mióta a ménes gr. Blankenstein tulajdonába átment, a következő mének fedeztek: 1877—83-ig Revolver telivér, 1884-ben vettek br. Wenckheim Béla fási méneséből egy Comet (anglo-norman) nevü mént, ez egész 1890-ig fedezett itt. 1891-ben nem volt az uradalomnak saját ménje, hanem a csabai méntelepnél fedeztettek Furioso és Atlas nevü ménekkel. 1892-ben bérelt az uradalom egy Gyémánt nevü angol félvér mént, mely 1896-ig fedezett. 1897—98-ban fedezett Urambátyám félvér, 1899—901-ig pedig egy Furioso XIII-as. A ménesre legjobb befolyással volt «Gyémánt» s ennek a legszebb és legjobb ivadékai vannak.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül: 4 Revolver után, 5 Comet után, 21 Gyémánt után és 4 idegen mén után származik. A kanczaállományban uralkodó szin a pej, a Gyémánt ivadékai között vannak sárgák is. A magasság többnyire 160 cm. és ezen felüli, magasvérü angol félvér jelleg mellett.

A kanczák száma 30 drb. Egész lóállomány 60 drb körül váltakozik.

Az anyakanczák legnagyobb részét, mint igás vagy kocsilovat használják.

Tenyésztési czél: Első sorban a saját szükségletre használati lovak nevelése, másodsorban, hogy a felesleg, mint tenyész- vagy használati ló értékesithető legyen.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A választott csikóknak adnak 1 éves korukig 3 kg. zabot és szénát, nyáron jó mesterséges legelőn vannak, a 2, 3 és 4 évesek nyáron szintén legelőn, télen 1 kg. zabot fejenként és jó szénát, valamint árpaszalmát és 2—3 kg. murokrépát esznek.

A felnevelés módja: Istállóban a ménes le van kötve, de télen is az egész napot egy tágas kifutóban tölti. Nyáron egész nap künn vannak a legelőn, éjjel pedig nyitott szin alatt hálnak. A legelő kitünő (mesterséges), ugy annyira, hogy sohasem képesek azt lelegelni, miért is e mellett nagy részét kaszálják.

A felállitás ideje: A $3^1/_2$ éves csikók november hóban felállittatnak és rendes istálló-kezelésben részesülnek. A számfelettiek, mint pótlovak nyersen adatnak el, a mi visszamarad, az vagy nyereg alatt, vagy kocsiba betanitva később értékesittetik. A fiatal nemzedékből pótolják első sorban az anyakanczák és gazdasági lovak létszámát, a többit pedig eladják. A nyers csikók 600—1200 kor. árban, az előkészitettek 4—5 éves korban 1000—2000 kor. árban értékesittetnek.

Ménestörzskönyvet 1894 óta vezetnek. A lovakat nem bélyegzik.

205. Gáspártelki ménes.

Geist Gáspár gáspártelki ménese.

Tulajdonos: Geist Gáspár.

A ménes helye: Gáspártelek. Békésmegye. Posta Kenderes, távirda és vasutállomás Csákó.

A ménest 1857-ben néhai id. Geist Gáspár alapitotta Csákón, többnyire azon kanczákból, melyek az alföldi vadásztársaság tagjai alatt, mint vadászlovak résztvettek és jó menő és kitartó képességet mutattak. Azonkivül leginkább Dőry József dombovári és Dőry Vilmos leperdi méneséből vásároltak kanczákat. Ezen ménest, atyjuk halála után a két testvér egymás között felosztván, 40 drb kancza Gáspártelekre jött át. A ménes két részből áll és pedig angol telivér és angol félvérből.

A ménesben 1857-től 1892-ig számos kiváló angol telivér és angol félvér mén fedezett. A legutóbbi időben Csapláros (Charibert—Ready Money) valamint Primás II (Doncaster—Budagyöngye) angol telivérek, és 1902-ben Holt Castle (Kilwarline—Elegance) szintén angol telivér, állami méneket bérelték az államtól. Ezenkivül az angol telivér anyakanczákat egyéb angol telivér ménekhez is küldik fedeztetés végett. A ménesre legelőnyösebb befolyással voltak Daniel-O-Rourke, Mont-Gibello, Küzdő és Daczos mének.

Az anyakanczák következő származásuak: Angol *telivérek*: 2 drb Craig Millar, 1 Edgar, 3 Pásztor, 1 Amaranthus, 1 Ruperra, 1 Milon, 1 Elemér, 1 Mortimer, 1 Bibor, 1 Quittling, 1 Gunnersbury, 1 Vinea, 1 Stronzian, 1 Galaor, 1 Veracity, 2 Zsupán, 1 Ordeal, 2 Phil, 1 Insulaire, 1 Fenék, 1 Kisbéröcscse, 1 Pancake, 1 Hastings, 1 Morgan, 1 Paradox és 1 Biró. *Félvérek*: 1 Fatalist, 1 Chief Justice, 6 Küzdő, 1 Ostreger, 1 Kisbéröcscse, 1 Hajnal, 8 Főur, 1 Milon, 1 Confrater, 3 Shagya, 3 Daczos, 1 Scapegrace, 2 Pille, 1 Remény, 8 Titian, 3 Nevidd és 2 Johnsbach.

A ménesben a pej szin uralkodik, könnyebb hintós és hátas jelleg és 162—168 cm. magasság mellett.

A félvér ménes majdnem kizárólag saját nevelésü kanczákból áll, időnként azonban kiváló és kipróbált egyedek megszerzésével egészitik ki.

Az anyakanczák létszáma: *angol telivér 32 drb*, félvér 45 drb, összesen 77 drb.

Az angol félvér kanczák közül a fiatalabb kanczákat, melyek meddőn maradnak, a gazdasági fogatokban járják, a vemhesek és fiasok azonban hever-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nek. A takarmányozás a telivéreknél: meddők reggel, délben és este árpaszalmát tetszésszerinti mennyiségben, 5 liter zab naponta és fejenként és 1 drb répa reggel és este. Vemhesek reggel és délben szénát, este árpaszalmát, 7 liter zabot kapnak naponta és fejenként, a fiasok ugyanannyit mint a vemhesek, csak 2 liter zabbal többet és 2 drb répát. A félvér ménesnél: a meddők délben szénát, este és reggel árpaszalmát, 4 liter zabot, reggel és este 1 drb répát, a vemhesek ugyanugy mint a meddők, csak 2 liter zabbal kapnak többet; a fiasok délben szénát, este és reggel árpaszalmát, 8 liter zabot, 2 drb répát fejenként. Nyáron az egész ménes legelőn van, a legelő minősége szerinti zab és száraz takarmány pótlékkal. A telivéreket a versenypályán értékesitik, a félvér kanczák pedig elsőrangu kocsi és vadászlovak előállitására szolgálnak, első sorban a tulajdonos használatára; a felesleget eladják.

A csikók mindegyik ménesben elválasztásig szénát és zabot kapnak, a mennyit fogyasztani képesek. A félvér választott csikók 8 liter zabot, az első télen naponta annyi elsőrendü szénát kapnak, a mennyit megesznek, mint 1 évesek nyáron a legelő mellett, 5 liter zabot és szálas takarmányt is kapnak szükség szerint; mint 2 évesek télen 6 liter zabot, délben szénát, este és reggel árpa vagy luczernaszalmát és naponként 2 drb répát nyáron: 3 liter zabot és száraz takarmányt szükségszerinti mennyiségben, mint 3 évesek 4 liter zabot, télen: délben szénát, este és reggel tavaszi szalmát, zabot és répát; nyáron éjjelre száraz takarmányt esznek. A ménes nyáron legelőn van. A kihajtástól augusztus elejéig természetes, szikes legelőn, s mikor ez kisül, luczerna legelő, éjjelre e mellett száraz takarmányt adagolnak. Télen az etetési időt és az éjjelt kivéve, tágas kifutókban van a ménes, etetésre le vannak kötve. Az 1 évesek éjjelen át az istállóban szabadon, az idősebbek pedig kötőféken vannak; a növendék méncsikók legelőre nem járnak, hanem a helyett kifutókban mozognak és zöld takarmányt esznek tetszésszerinti mennyiségben.

A telivérek, mint egy évesek, a tulajdonos saját idomárja által Alagon munkába vétetnek. A félvérek a 4 éves kor betöltése előtt felállittatnak, deczember hóban a felállitottak csekély részét esetleg nyersen is eladják, a többit kissé belovagolják, azután részben kocsiba fogják. A ménes a külömböző versenypályákon sok eredményt ért el; nyertes lovai voltak: Gólya, Békés, Gibicz, Vicza, Ofelia, Bolygó, Marcsa, melynek apja egyik Ostreger angol félvér vagy Mont-Gibello szintén angol félvér, anyja Madár Chief angol telivér után, (Wien—berlini 580 km.-nyi távlovaglásban 1902. évben harmadiknak érkezett be 73 óra 6 percz alatt, Miklós Aladár, ezidőszerint cs. és kir. huszárkapitány alatt). A ménes a 3 éves méneket, a fennálló egyezség értelmében 1400 korona átlagárban át adja az államnak.

«Marcsa» Wien-berlini távlovaglásban 3-iknak beérkezett ló.

Értékesitési átlagár 2000 kor. A ménesről alapitása óta törzskönyvet vezetnek.

206. Csákói ménes.

Tulajdonos: néhai Geist Gyula örökösei.

Néhai Geist Gyula örökösei csákói ménese.

A ménes helye: Csákó, Békésmegye. Posta, távirda és vasutállomás Kondoros.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3642 k. h.

Alapitotta 1840-ben néhai Geist Gáspár az «Alföldi vadásztársaság» tagjai által a csákói falka után lovagolt s jóknak bizonyult kanczákból. A ménes 1885-ben a két testvér: Gáspár és Gyula között felosztatván, 32 drb Gyulának jutott a csákói birtokkal együtt, mig a többi Gáspártelekre jutott Geist Gáspárhoz.

A ménesben a következő mének fedeztek: 1857—1867-ben Felatah angol telivér, 1868-ban Polmoodie angol félvér, 1869-ben Daniel-O-Rourke angol telivér

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1870—1872-ben Yung Fazzoletto angol telivér, 1873-ban egy Gidran és egy Justice angol félvérek, 1875—1876-ban Jámbor és Rigó angol félvér és Vagabund angol telivér, 1877—1878-ban Hohenau angol telivér, 1878-ban Amurath Bairaktar arabs, 1879—1882-ben Chief angol telivér, 1883—1885-ben Hajnal félvér, 1883—1884-ben Fatalist angol telivér, 1885—1887-ben Ostreger angol félvér, 1888-ban Bullirock (Buccaneer—Getroffen) angol telivér, 1889-ben Ledér angol telivér és egy Furioso, 1891-ben Urambátyám (Gunnersbury—Bájos) angol telivér, 1892-ben Ürmény (Ostreger—Alberta) angol telivér, 1893-ban Johnsbach (Doncaster—Caledonia) és Flamingo (Prince-Paris—Kuku) angol telivérek, 1894—1897-ben Bravó (Kisbér öcscse—Bravienka) angol telivér, 1898 óta Ugod (Buccaneer—Boadicea) szintén angol telivér. Időközökben vásároltak 6 drb angol telivér és 4 drb angol félvér kanczát. Legjobb eredményeket értek el a ménesben Felatah és Ugod angol telivérmének.

A használatban levő angol félvér anyakanczák a következő mének után származtak: 8 drb Morgan, 10 drb Ürmény, 2 drb Ugod, 5 drb Urambátyám, 1 drb Doncaster, 3 drb Bravó, 1 drb Bullirock, 1 drb Culloden, 1 drb Waisenknabe, 1 drb Yung Sinfonion, 1 drb Fő Úr, 1 drb Flamingó után mig 4 drb ismeretlen származásu.

A kanczaállományban uralkodó szin a pej. Nagyobb termetü hátas és hámos lovak jellegével birnak, 166—170 cm. körüli magasság mellett.

Anyakancza létszám 40 drb. Ezek közül *6 drb angol telivér*, névszerint: Lilla, Simphonie, Romp, Delphine, Lolli, Enigme. Az egész lóállomány mintegy 180 drb. körül van. Az anyakanczák magasfoku vemhesség és a csikók elválasztásáig a ménesen hevernek, különben a többi időben a gazdasági igásfogatokban járnak.

Tenyésztési czél: erős vadász- és katonatiszti hátaslovak, valamint egyáltalán jó kitartó lovak előállitása.

A csikók 1 éves korig annyi zabot kapnak, a mennyit meg birnak enni. 1, 2 és 3 évesek nyáron, ha a legelők jó állapotban vannak, ugy egyebet nem kapnak. Télen 1, 2 és 3 éveseknek fejenként és naponként 2 kg. zabot és tetszésszerinti mennyiségü árpaszalmát adnak.

Felnevelési rendszer: télen a csikókat csupán etetéskor kötik jászolhoz, különben egész nap tágas kifutókban mozognak, hol délelőtt, délután lépésben, ügetésben és vágtában hajtják. Nyáron egész nap mesterséges legelőn vannak, azonban ha a legelő kisül, ugy zöld takarmányt esznek.

A felállitás ezideig $3^1/_2$ éves korban őszszel történt, de ezentul a be nem töltött 4 éves kor előtt nem állitják fel a csikókat. A kanczákat mint kocsislovakat kipróbálják; a melyik nem mutat jó és kitartó menőképességet, ugy azt nem osztják be a ménesbe. A három éves méncsikókat az eziránt fennálló egyezség szerint az állam veszi át 1400 korona átlagárban. Értékesitési átlagár a számfeletti csikókért 1200 korona. A ménesről 1857-től kezdődőleg törzskönyvet vezetnek.

207. Puszta-Fási mének.

Gróf Hoyos Wenckheim Fülöp pusztafási ménese.

Tulajdonos: gróf Hoyos Wenckheim Fülöp.

A ménes helye: Puszta-Fás, Békésmegye. Posta, távirda és vasutállomás Körös-Ladány.

Ezt a ménest 1800 körül alapitották Lukács Lászlótól vett, állitólag eredeti tatár kanczákból, ezenkivül 1857-ben Német-Ságon, Somogymegyében több czinderi származásu kanczát is vettek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes üzemére vonatkozó adatok 1857-re vezethetők vissza s ezen idő óta a következő angol telivér és félvér mének fedeztek: 1857-ben Pluto lipizai, Koheilan arabs, 1858—1864-ig Prater-Propter, Kurucz, Gyöngy, Nonius, Forester, 1864-ben Furioso, 1865-ben North Star és Sajó, 1868—1870-ben Cotswoold, 1871-ben Yung Alligator, 1875-ben Phenomenon és Furioso, 1876-ban Serena és Pártfogó, 1877—1880-ban Comet (Buccaneer—Csillár), 1880—1884-ben Furioso, 1885—1889-ben Bujdos, 1890—1893-ban Confrater és Ostreger, 1894—1897-ben Alfonso, 1898-ban Mirk (Millerjung—Incognito) angol telivér, 1899-ben Culloden angol telivér (Doncaster—Caledonia), 1900—1901-ben Kamarás angol telivér (Kisbér öcscse—Kunst) állami bérmének. A ménesre legelőnyösebb volt Präterpropter, Furioso és Comet mének használata.

A kanczaállományban a pej szin uralkodik, 168—170 cm. magasság mellett igen nemes angol félvér jelleggel.

A kanczaállomány selejtezés folytán 25 darabra apasztatott, melyek mind a gazdasági fogatokban járnak. Takarmányozás: a meddők $4^1/_2$ kg. zabot és 4 kg. szénát kapnak fejenként és naponként, tavaszszal zöld takarmányt, vemhesek és fiatal $4^1/_2$ kg. zabot és 9—12 kg. szénát naponkint és fejenkint.

Tenyésztési czél: kitartó, tömeges kocsilovak és katonatiszti hátaslovak nevelése.

A csikók egy éves korukig kellő mennyiségü zabot és szénát kapnak, a 2 és 3 évesek 4 kg. zabot naponként és fejenként s tavasztól őszig legelnek. Télen $4^1/_2$ kg. zabot naponként és fejenként s réti szénát tetszésszerinti mennyiségben.

A felnevelés módja: Télen az istállón le vannak kötve, minden nap délelőtt és délután azonban egy órát a szabadban jártatják, tavasztól őszig természetes legelőre járnak s éjjel nyitott fészer alatt hálnak.

Ha a legelő silány, ugy zöld takarmányt esznek.

A megtartott csikókat kocsiba fogják, a többit 3 éves korban nyersen adják el 600 kor. átlagár mellett

A ménes törzskönyvét 1857 óta rendszeresen vezetik.

208. Nagy-szénási ménes.

Gróf Károlyi Gyula örök. nagy-szénási ménese.

Tulajdonosa: Gróf Károlyi Gyula örökösei.

A ménes helye: Nagy-Szénás, Békésmegye. Posta- és távirda: helyben, vasutállomás: Pálmatér.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 3000 kat. hold.

A ménes Sámsonban, Békésmegyében alapittatott az 1850-es években néhai gróf Károlyi György által, 25 drb angol félvér kanczával honnan 1879-ben 11 drb anyakanczát áthoztak ide a nagy-szénási uradalomba, s ugyanekkor 20 anyakanczát a hevesmegyei debrői uradalomból.

A ménesben a következő mének fedeztek 1850—78-ig *Sámsonban:* Lucifer angol telivér, Montgibello angol telivér, Doncaster félvér; *Nagy-Szénáson:* 1879—84-ig Betyár angol félvér, Fortunio angol félvér, 1883—90-ig Trevillian angol telivér, 1884—88-ban Cummingham angol telivér, 1888—90-ben Pristrotter norfolki ügető, 1891—92-ben Negus (Ercildoune—Negresse) angol telivér, 1892-ben Scapegrace (The Palmer—Árvaleány) angol telivér, 1893-ban Fatalist angol telivér, 1893—94-ben Springbock angol telivér, 1894—95-ben egy lipizai, 1895—

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

98-ban Majestoso szintén lipizai, 1895-ben Takaros (Verneuil—Themis) angol telivér, 1896-tól 1901-ig Rubel (Ruppera—Henriette) angol telivér, 1901-ben ismét Takaros angol telivér.

Később az orosházi, szarvasi és hódmezővásárhelyi vásárokon is vettek kanczákat. A ménesre legelőnyösebb befolyással voltak Doncaster angol félvér és Montgibello angol telivér mének.

A használatban levő anyakanczák a következő apák ivadékai: 2 drb Fatalist, 1 drb Trevillian, 5 drb Preistrotter, 6 drb Springbock, 2 drb Betyár, 1 drb Orlando, 3 drb Young-Trevillian, 2 drb Ercildoune, 4 drb Bulm, 6 drb Majestoso, 3 drb Scapegrace és 1 drb Takaros; 14 drb azonban ismeretlen származásu.

A kanczaállományban a pej szin az uralkodó. 164—169 cm. magas, nemes, csontos angol félvér jelleg mellett.

Az anyakanczák létszáma 45—50 drb körül váltakozik. Egész lóállomány 130 drb körül váltakozik.

Az anyakanczák a gazdasági fogatokban használtatnak. Takarmányozás az anyakanczáknál: 3 kg. zab, 7 kg. széna, 3 kg. tavaszi és 3 kg. őszi szalma naponként és fejenként.

Tenyésztési czél: Az uradalom saját szükségletének kielégitése és katonatiszti hátaslovak nevelése.

A csikók nyáron a legelőn elválasztásig $1^1/_2$ kg. zabot, elválasztás után 1 éves korig 3 kg. zabot, az 1, 2 és 3 évesek azonban a legelő mellett pótlékot nem kapnak. Télen 1, 2 és 3 évesek 3 kg. zabot, 6 kg. szénát, 5 kg. répát. 6 kg. tavaszi és 6 kg. őszi szalmát kapnak naponként és fejenként, ha azonban esetleg gyengébbek, ugy 2 kg. zabbal többet.

Felnevelés: Télen le vannak kötve az istállókban s minden nap tágas kifutókban jártatják. Nyáron a csikók az istállóban hálnak, de nem köttetnek le. A legelőterület 100 kat. hold, s természetes, szikes tápdus minőségü, a menynyiben esetleg ez kisül, ugy luczernásokon legel a ménes.

A csikók tavaszszal 4 éves korban állittatnak föl, s ekkor vagy kocsiba tanitják be, vagy pedig belovagolják őket. A takarmányilleték 4 kg. zab és 7 kg. széna naponként és fejenként.

Idomitás után mindenek előtt az uradalom nyerges és hámoslovak szükségletét fedezik, s a feleslegeseket többnyire katonatiszteknek adják el.

Értékesitési átlagár 4 éves korban betörve 800 korona.

A ménes törzskönyvét 1884-től fogva vezetik; a lovak nem bélyegeztetnek.

209. Gyulamezői ménes.

Gróf Károlyi István gyulamezői ménese.

Tulajdonosa: Gróf Károlyi István.

A ménes helye: Gyulamező és Külső-Sámson, Békésmegye. U. p. és távirda: Tót-Komlós, vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5016 kat. hold.

Az anyakanczák a régi néhai gróf Károlyi György-féle sámsoni ménesből származnak, s alapitása 1878-ra tehető.

Az anyakanczák részben hevernek, másrészt gazdasági munkát végeznek a fogatokban.

A ménesben saját angol telivér és félvér mének fedeznek; megtörténik azonban, hogy néhány kanczát a mezőhegyesi állami ménes ménjeivel is fedeztetnek.

MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR 1951

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az anyakanczák száma 24 drb s ezek közül *3 drb angol telivér*, a többi félvér. A ménes lóállománya 80 drb körül váltakozik, azonban ugyancsak ebben a ménesben járnak a tulajdonos nagykárolyi ménesében ellett csikók is.

Az anyakanczák elletése tavaszszal történik.

Tenyésztési czél: Részben hintós- és hátaslovak, valamint a köztenyésztés számára alkalmas mének nevelése.

Felnevelési rendszer: Nyáron gyep- és mesterséges legelőn járnak, fél zabilleték mellett, télen szénát, tavaszi szalmát és megfelelő mennyiségü zabot kapnak. A ménes télen át is naponként néhány órát a szabadban tölt.

Az állammal 3 éves méncsikó felnevelési egyezség áll fenn. A számfeletti kanczák és heréltek pótló gyanánt adatnak el a hadseregnek.

210. Csaba-csüdi ménes.

Báró Königswarter Hermann csaba-csüdi menese.

Tulajdonosa: Báró Königswarter Hermann.

A ménes helye: Csaba-Csüd, Békésmegye. Posta, távirda- és vasutállomás: helyben.

Ezt a ménest 1871-ben különféle tenyésztőktől vásárolt kanczákból alapitották és 1887-ben kiegészitették Erdélyből vásárolt kanczákkal.

A ménesben eleinte Nonius és Pride of England állami mének fedeztek, azután egy porosz ménesből vett Medardus nevü mén; 1895—96-ig Caballero angol telivér, 1896-ban egy Győztes—Nonius, 1897-ben Nonius XXIX-es, azután Pajzán (Verneuil—Lionne) angol telivér, 1898-ban Hatalom (Phil—Merry-Bird) angol telivér, 1899—901-ben Heute Noch (Espoir—Ármány II) angol telivér és egy Nonius XXIX-es állami bérmén.

A kanczaállományban a pej szin uralkodik, többnyire nagytermetü angol félvér hámoslovak jellegével birnak, 167—175 cm. magasság mellett. A finomabb kanczákat Noniussal. az erősebbeket pedig angol telivérrel fedeztetik.

Az anyakanczák létszáma 52 drb, melyeket mind a gazdasági fogatokban használják.

Takarmányozás: A meddők, vemhesek és fiasok $4^1/_2$ kg. zabot, 5 kg. szénát kapnak naponként és fejenként, ezenkivül tavaszi szalmát tetszés szerinti mennyiségben.

Tenyésztési czél: Jó hintós- és gazdasági igáslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A szopós csikók annyi zabot kapnak, a mennyit megenni képesek, a választottak 3 kg. zabot fejenként és naponként, e mellett tetszés szerinti szénamennyiséget, az 1, 2 és 3 évesek 2 kg. szénát fejenként és tavaszi szalmát szintén tetszés szerinti mennyiségben. Télen tágas istállókban vannak és naponta kifutókban jártatják, nyáron természetes, jó, tápdus legelőn vannak s a szükséghez mérten, a mennyiben esetleg a legelő kisül, zöld takarmányt kapnak.

A felállitás 4 éves korban tavaszszal történik, s részben befogják a gazdaság használatára, részben pedig eladásra készitik elő. Illeték $4^1/_2$ kg. zab, 4 kg. széna fejenként és naponként, valamint tavaszi szalma. Értékesitési átlagár 900 kor. 4 éves korban betörve.

A ménes 1896 óta vezet törzskönyvet; bélyeget azonban a lovakra nem sütnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

211. Puszta-báboczkai ménes.

Lederer László baboczkai ménese.

Tulajdonosa: Lederer László.

A ménes helye: Puszta-Báboczka, Békésmegye. Posta és vasutállomás: Kun-Szt.-Márton, távirda: Öcsöd.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 2085 kat. hold.

Ezt a ménest jelenlegi tulajdonosa 1886-ban alapitotta 20 drb angol félvér kanczával, melyeket gazdasági munkára használ.

A ménesben következő mének fedeztek: 1886—93-ig Carneval angol félvér, 1892—93-ig Macbeth-Nonius, 1894—900-ig Tartar (Digby Grand—Neudau) angol telivér, 1901-ben Urambátyám és Ostreger angol félvér állami bérmének.

1892-ben 4 drb kanczát gróf Wenckheim Dénes dobozi, 1894-ben 4 drb kanczát néhai Geist Gyula csákói, és végül 4 darabot herczeg Sulkovszky pankotai méneséből vásároltak.

A ménesre legelőnyösebb befolyással voltak Carneval angol félvér és Tartar angol telivér mének.

A használatban levő anyakanczák közül 6 drb Carneval, 2 drb Great Eastern, 6 drb Tartar, 2 drb Fridolin, 2 drb Macbeth és 1 drb ismeretlen származásu.

A ménesben a pej szin uralkodik, középtermetü, erős csontozatu angol félvér hámos- és hátaslovak jellegével, 160—168 cm. magasság mellett.

Az anyakanczák létszáma 22 drb, azonban 25 darabra fogják emelni. Egész lóállomány 70 drb körül mozog.

A meddő anyakanczák 3 kg. zabot fejenként és árpaszalmát; a vemhesek és fiasok 4 kg. zabot kapnak fejenként, szénát valamennyi tetszés szerinti mennyiségben.

A ménes tenyésztési czélja: megfelelő katonatiszti hátaslovak előállitása.

A csikók elválasztásig annyit kapnak, a mennyit megenni képesek; elválasztás után 1 és 2 évesek nyáron a legelő mellett 2 kg. zabot; 2 és 3 évesek nyáron ugyancsak a legelő mellett pótlékot nem kapnak, télen 1 és 2 évesek 3 kg. zabot, szénát tetszés szerint. 2 és 3 évesek 15 kg. répát, árpa és hereszalmát tetszés szerinti mennyiségben.

A felnevelési rendszer: Télen istállózva, azonban naponta 2 óra hosszat tágas jártató helyen mozgattatnak. Nyáron szikes természetes legelőn járnak, ha a legelő silány, ugy zöld takarmányt kapnak.

A csikókat $3^1/_2$ korban őszszel állitják fel, eladás előtt azonban nem készittetnek elő. Takarmányul 3 kg. zabot és szénát tetszés szerinti mennyiségben kapnak.

A legjobb kanczacsikókat a tulajdonos 1 évig kocsiban használja és ekként kipróbálja: csakis azok, melyek menőképességet tanusitanak, osztatnak be a ménesbe mint anyakanczák. A számfelettieket többnyire a katonai lóavató-bizottság veszi meg, ezenkivül az alkalmas egyéves méncsikók az államnak adatnak el.

Értékesitési átlagár 650 kor. nyersen 4 éves korban.

Ménes-törzskönyvet 1892-től kezdődőleg vezetnek.

212. Puszta-halasi ménes.

Péter András pusztahalasi ménese.

Tulajdonosa: Péter András.

A ménes helye: Puszta-Halas, Békésmegye. Posta, távirda- és vasutállomás: Szeghalom.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 kat. hold.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest 1887-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta 18 drb angol félvér és lipizai kanczával.

A ménesben következő mének működtek: 1887—92-ig Majestoso lipizai mén, 1893—900-ig egy Furioso XXIV-es, 1900-tól ez ideig egy Furioso XXI-es állami bérmén. Ezek közül a Furioso ménekkel szép eredményeket értek el.

Az anyakanczák a következő ménesekből vétettek: 4 drb gróf Kornis szerepi méneséből, 1 drb báró Bánffy, 1 drb gróf Károlyi István méneséből, 1 drb Szemere-féle, 3 drb mezőhegyesi Nonius és 8 drb lipizai származásu.

A kanczák pej és szürke szinüek, középtermetü, csontos angol félvér és lipizai hámos jellegüek, 162—170 cm. magasság mellett.

Az anyakanczák rendes létszáma 18 drb. Egész lóállomány 40 drb körül ingadozik.

Az anyakanczákat gazdasági czélokra használják. Takarmányozás: meddők, vemhesek és fiasok fejenkint 4 kg. zab, széna tetszés szerinti mennyiségben, ezenkivül a vemhesek és fiasok répát is kapnak.

A ménes tenyésztési czélja: jó hintós- és hátaslovak nevelése.

A csikók tartása: elválasztásig fejenként és naponként 2 kg. zabot, elválasztás után 1, 2 és 3 évesek 4 kg. zabot kapnak fejenként e mellett szénát tetszés szerinti mennyiségben.

Felnevelésük tágas kifutókban történik, nyáron át természetes szikes legelő áll rendelkezésükre, éjjelre zöldtakarmányt kapnak.

A felállitás: 3 éves korban május hóban történik, azonban nem próbáltatnak ki. A felállitás ideje alatt 4 kg. zabot kapnak fejenként és megfelelő mennyiségü szénát. A csikók feleslegéből évente eladásra kerül mintegy 5 drb nyersen.

Az éves méncsikókat évente az államnak ajánlják fel megvétel végett.

Értékesitési átlagár 400 korona nyersen.

213. Pusztaszenttornyai ménes.

Özv. Báró Schossberger Zsigmondné pusztaszenttornyai ménese.

Tulajdonos: Özv. báró Schossberger Zsigmondné.

A ménes helye: Puszta-Szt.-Tornya, Békésmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Orosháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2355 k. h.

A kanczákat 1894-ig az orosházi állami fedeztető állomás ménjei fedezték. 1894 óta Excess (Milon—Erni) angol telivér ment használták.

Állomány 20 drb. angol félvér anyakancza. Egész lóállomány mintegy 70 drb. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: katonai hátaslovak és könnyebb kocsilovak nevelése.

Felnevelési rendszer: májustól őszig 40 kat. hold gyepen, majd később luczernásokon legelnek. A választott és eladásra szánt 4 éves csikók luczernát, szénát, és árpaszalmát, a többi azonban csupán árpaszalmát s e mellett ugy az 1, 2 és 3 évesek, valamint választott csikók naponta és fejenként 3 kg. zabot is kapnak. Eladásra felállitottaknál 4 kg. zab adagolás. A felállitott csikókat mindenekelőtt lovagolják és ezután fogják csak be.

Értékesitési átlagár 690 korona.

214. Sváb Lajos-féle p.-szt.-tornyai ménes.

Sváb Lajos pusztaszenttornyai ménese.

Tulajdonos: Sváb Lajos.

A ménes helye: Puszta-Szt.-Tornya, Békésmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Nagy-Szénás.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest 1870-ben Csókán, Torontálmegyében Sváb Károly alapitotta 60 drb többnyire Revolver után származó kanczával s 1877-ben ezek közül 12 drbot Puszta-Szent-Tornyára hoztak, melyekhez még 7 drb angol telivér kanczát vásároltak Erdélyben.

A ménesben következő mének fedeztek: 1857—1858-ig Zivatar angol félvér, 1889-ben Nonius, 1890-ben egy North Star, 1891 és 1892-ben egy Furioso, 1893—1895-ig Chief Justice angol félvér, 1896—1899-ig Zsarnok (Verneuil—Lady Patroness), Vajda (Buccaneer—Lionne) angol telivérek, Montbar angol félvér, 1900-ban Dombovár angol félvér, 1901-ben egy North Star. A ménes anyagára legelőnyösebb befolyással a Furioso és North Star mének voltak.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül 3 drb Lehetetlen (Waisenknabe—Mademoiselle Girand) angol telivér után, 3 drb Bois Roussel, 5 drb Revolver, 4 drb Furioso, 1 drb Tarquin (Doncaster—Felconelle) angol telivér után, 2 drb Vajda angol telivér után, 1 drb Ostreger, 1 drb Remény, 1 drb Advance Flag (Doncaster—Black Flag) angol telivér után, 1 drb Ürmény, 1 drb Bibor Gidran, 1 drb Chief Justice, 2 drb North Star angol félvérek után származik, 4 drb azonban ismeretlen származásu.

A ménesben a pej és sárga szin az uralkodó.

A kanczák középtermetü, 164—170 cm. magas, erős csontozatu angol félvér jelleggel birnak.

Az anyakanczák száma 24 drb. Egész lóállomány 70 drb körül van.

Az anyakanczák a gazdasági fogatokban használtatnak s a meddők $3^1/_2$ kg. zabot és árpaszalmát, a vemhesek és fiasok $3^1/_2$ kg. zabot, 5 kg. szénát és árpaszalmát kapnak.

A ménes tenyésztési czélja: katonatiszti hátas és erősebb kocsilovak előállitása. Egy éves korig a csikóknak zabot és szénát adnak, 2 és 3 évesek nyáron legelnek, télen árpa- és hereszalmát kapnak tetszésszerinti mennyiségben.

Felnevelési rendszer: télen az istállóban szabadon vannak, emellett azonban naponta több órán át tágas kifutókban jártatják. Nyáron természetes gyepen legelnek, s ha szükséges, ugy zöldtakarmányt is adnak a ménesnek.

Csakis azokat állitják fel, melyeket a lóavató-bizottság nyersen nem vesz meg s ezeket tavaszszal, többnyire vásárokon adják el.

Értékesitési átlagár 650 korona 4 éves korban nyersen.

Ménestörzskönyvet 1887 óta vezetnek.

215. Szőke és Erdőss-féle füzesgyarmati ménes.

Szőke és Erdőss-féle füzesgyarmati ménes.

Tulajdonos: Szőke Lajos és Erdőss István.

A ménes helye: Füzes-Gyarmat, Békésmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménesben Maestoso és O-Bajan arabsfajta mének fedeztek; ezidőszerint egy Ostreger származásu kisorolt állami angol félvér ment használnak. Állomány 54 drb anyakancza, melyek legnagyobb része a gazdasági fogatokban jár. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: jó minőségü, könnyebb kocsilovak, és ugyanilyen hátaslovak előállitása.

A ménes tavasztól késő őszig legelőn jár; télen a takarmányozás az évjáratok szerint megfelelő.

A számfeletti csikókat nyersen adják el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

216. Füzesgyarmati ménes.

Tulajdonos: gróf Vécsey Ágostonné.

A ménes helye: Puszta-Papsziget, Békésmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Füzes-Gyarmat.

Gróf Vécsey Ágostonné füzesgyarmati ménese.

Alapittatott 1882-ben Vécsey Vilma grófnő által 50 drb. többnyire Gidran származásu kanczával, később a Kelemen-féle ménesből vásárolt kanczákkal egészitették ki. Majd ezután a báró Bánffy György és gróf Kornis-féle ménesekből is szereztek be kanczákat.

A ménesben ezen idő alatt a következő mének fedeztek: 1882—1883-ig Furioso angol fajta, 1884-ben Hassan angol félvér, 1885-ben egy Gidran, 1886-ban Chief Justice, 1887—1891-ig Gidran Amaty, 1892—1895-ig egy Ürmény Nonius angol félvérek és Messoud arabs fajta, 1895—1897-ig O-Bajan arabs telivér, 1896—1901-ig Majestoso lipizai, 1897-ben Agancsár (Ercildoune—Beauty) angol telivér, 1898—1901-ig szintén angol telivér, majd 1901-ben Favory-Angora lipizai mén fedezett. 1897-ben 5 darab lipizai kanczát báró Ottenfelstől, ezenkivül 2 drb Angliából importált irlandit és 2 drb angol félvért is vásároltak. A ménesben a legjobb eredményeket Messoud és Ürmény Nonius mének értek el.

A használatban levő anyakanczák származása: 3 drb Gidran, 8 drb Gidran-Amaty, 1 drb Furioso, 1 drb King John, 1 drb Speculation, 1 drb Conversano, 2 drb Neapolitano, 3 drb Ürmény Nonius, 1 drb Pluto, 3 drb Majestoso, 8 drb Messoud, 1 drb Galopade, 3 drb North Star, 1 drb Exact és 2 drb O-Bajan után.

A kanczák tulnyomó része pej, kistermetü angol félvér és lipizai jellegü hámos lovak 158—164 cm. magasság mellett.

Az anyakancza létszám 40 drb, s mind a gazdasági fogatokban használtatnak. Takarmányozás: meddők 4 kg. zabot, 8 kg. szénát, vemhesek és fiasok 5 kg. zabot és tetszésszerinti mennyiségü szénát kapnak.

Tenyésztési czél: gazdasági hámos és katonatiszti hátas lovak előállitása.

A csikóknak elválasztásig annyit adnak, a mennyit megenni képesek; egy éves korig $2^1/_4$ kg. zabot és szénát, 1—2 éveseknek 1·5 kg. zabot és szénát, a 3 éveseknek szénát és árpaszalmát adnak s nyáron természetes legelőn járnak. Télen egész nap kifutókban mozognak, éjjelre az istállóban lekötik, nyáron éjjel-nappal künn vannak a természetes, tápdus legelőn. A 4 éveseket tavaszszal felállitják és kocsiba fogják.

Ménestörzskönyvet 1882 óta vezetnek.

217. Dobozi ménes.

Tulajdonos: gróf Wenckheim Dénes.

A ménes helye: Doboz, Békésmegye. Posta és távirda helyben, vasutállomás Békés-Csaba.

Gróf Wenckheim Dénes dobozi ménese.

Az 1800-as évek elején alapitották a régi gyulai ménes egy részéből, mely osztály utján néhai gróf Wenckheim Rudolfnak jutott, kitől ismét 1885-ben hasonlóan gróf Wenckheim Dénes 23 angol félvér kanczát örökölt. A ménesben ezidőszerint háromféle törzs van: angol telivér, melyek ivadékait a versenypályán használják ki; angol félvér, ezek ivadékait hintós és hátasokként használják; végül a hidegvérü törzs, melynek ivadékait a gazdasági igás fogatokba osztják be.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben a következő mének fedeztek: 1892—1895-ig Cardinal Puff, 1860—1861-ben Preston, 1861—1863-ben Chief Justice, Little Jack, Ibrahim, 1864-ben Doboz (Musician—v. Italian—Lady Franklin) és Snapshot (Voltigeur—Dil Bar) angol telivérek, 1865—1867-ig Doboz angol telivér és Amaty arabs, 1867—1868-ban Revolver és Ostreger, 1869—1870-ben Ostreger és Kétes, 1871-ben Cotswoold angol telivér, 1887—1878-ig Chief, 1877—1879-ig Oranien, 1880-ban Montgibello angol telivér, 1881-ben Great Eastern (Ostreger—Gratitude) angol telivér, 1882 és 1883-ban Criterium (Cambuscan—Crisis) angol telivér, 1889-ben Harry Hall (Kettledrum—Honesta) angol telivér, 1885-ben Kortes angol telivér, 1886—1888-ig Wolfsberg (Virgilius—Bay Letty) angol telivér, 1889—1891-ig Bulgár (Eberhard—Princess Beatrice) angol telivér, 1892—1894-ig Küzdő (Kettledrum—Imperatrice) angol telivér, 1895-ben Jonswille, amerikai ügető, 1896—1898-ig Livingstone (Buccaneer—Lay Sister) angol telivér, 1899—1900-ig Csillám angol telivér (Kalandor vagy Craig Millar—Csillár), 1900 és 1901-ben ismét Bulgár angol telivér.

A gazdasági nyugati vérü ménesben a következő mének fedeztek: 1891-ben Negro 1892 és 1903-ban Hansi, 1893—900-ig Randa, 1901-ben Hercules hidegvérü mének.

A félvér ménesre legjobb befolyással voltak: Kétes, Chief és Bulgár mének.

Az angol telivér anyakanczákat különböző magán és állami telivér ménekhez küldik fedeztetés végett.

Az angol telivér anyakanczák a következők: Clairvoyance, Annyira, Eszes, Apetit, Ceres II, Aquaviva, Wunderkind, Tristing, Agota, Léda II, Blue-Black, Algebra, Beccalunga, Barège, Váratlan, Bébé, Nur Neune, Majalis, Tilinkó.

A félvér kanczák közül 3 drb Criterion, 4 drb Wolfsberg, 2 drb Harry Hall, 1 drb Kortes, 6 drb Küzdő, 6 drb Bulgár, 2 drb Great Eastern és 1 drb Livingstone származásu.

A kanczák legnagyobb része pej; 165—68 cm. magasak, igen nemes angol félvérek tetszetős külemmel, jó menőképesség mellett. A kancza létszámot mindig saját nevelésüekkel egészitették ki.

Anyakancza létszáma: *19 drb angol telivér*, 24 drb félvér és 14 drb nyugati vérü származásu, összesen tehát 57 drb. Egész lóállomány 100 drb körül ingadozik.

Az anyakanczákat a hidegvérüek kivételével nem fogják be. Takarmányozás: a meddők 3 liter zabot, és árpaszalmát, a vemhesek és fiasok 6 liter zabot, árpaszalmát és szénát tetszés szerinti mennyiségben.

Tenyésztési czél: Jó szivós hátas- és hintóslovak nevelése. A telivér és félvér csikóknak az elválasztásig annyit adnak, a mennyit megenni képesek; 1, 2 és 3 éveseknek szénát, árpaszalmát, 5 liter zabot és 5 kg. murokrépát naponkint és fejenkint. Nyáron mesterséges legelőn járnak s ha bármely okból a legelőre nem mehetnek, ugy árpaszalmát kapnak. A csikókat az évjáratok szerint külön istállókban szabadon tartják s e mellett minden istállónál tágas kifutók vannak, hová a nyitva tartott istálló-ajtón tetszés szerint ki és be járhatnak.

A legelőterület 100—150 k. hold, e mellett luczernáson is járnak, a legelő fogytán zöld takarmányt is adnak a ménesnek.

Az egy éves telivéreket idomitják. A félvéreket november hóban $3^1/_2$ éves korban állitják fel s előbb lovagolják és csak azután fogják be s megfelelően kipróbálják. Takarmányozásuk: naponta és fejenként 8 liter zab és árpaszalma tetszésszerinti mennyiségben.

A felesleget 4 éves korban betanitva, mint nyerges vagy hámoslovakat adják el.

Értékesitési átlagár 1400 korona. A ménes törzskönyvét 1863 óta vezetik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

218. Ó-kigyósi ménes.

Gróf Wenckheim Frigyes ókigyósi ménese.

Tulajdonos: Gr. Wenckheim Frigyes.

A ménes helye: Ó-Kigyós, Békésmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: Békés-Csaba.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 13,574 k. h.

A ménest 1842-ben néhai gr. Wenckheim József Antal alapitotta 26 drb gr. Bánffy és gróf Bethlentől vásárolt erdélyi kanczával.

A ménesben a következő mének fedeztek: 1842-ben Prian és Bátor angol félvérek, 1843—50-ig El-Bedavy arabs és Bátor angol félvérek, 1850—51-ig Hamdani és Habibe arabs telivérek. 1852—54-ig El-Bagdadi, Mermes és Tajar arabs telivérek, 1855—51-ig Bob Peel angol telivér, Hamdani arabs telivér, 1859—66-ig Hamdani arabs telivér, Little Jack (Slane—Coral) angol telivér, 1867—70-ig egy Furioso, Jellačič angol telivér, Revolver angol telivér, Bátor (Forbidden Fruit—Fides) angol telivér és egy Nonius X-es, valamint Little Jack angol telivér, 1871—74-ig egy Gidran XXXIII-as és ismét Bátor valamint Mansfield (Buccaneer—Catastrophe) angol telivérek, 1875—76-ig Julian (Ephesus—Juliet) angol telivér, Revolver angol félvér, 1877—79-ig egy Gidran XXXI-es, 1880—84-ig egy Gidran (saját nevelésü) és Cornelius angol telivér, 1885—87-ig egy Furioso, Cornelius (The Ranger—Cornelia) angol telivér, Tartar (Digby Grand—Neudau) angol telivér, Don Pasquale (Buccaneer—Donna Julia) angol telivér, 1888-ig egy Furioso, Routier (Uhlan—Reine), Nemzeti (Oroszvár—Neudau), Kengyel (Bajnok—Lady Florence) és Orient (Scottish Chief—Affinity) angol telivérek, 1889-ben Red Hot (Kisbér öcscse—Paprika) és ismét Routier, Bibor (Buccaneer—Fancy) angol telivérek, 1890-ben Routier, Nemzeti (Oroszvár—Neudau) és Algy (Verneuil—Little Jemina) angol telivérek, 1891-ben Hazard (Kingkraft—Heiress), Zsarnok (Verneuil—Lady Patroness), Harry Hall (Ketledrum—Honesta) angol telivérek, 1892-ben Fenék (Buccaneer—Helene Triomphate) angol telivér, 1893-ban Hazard, Zsarnok és Urambátyám (Gunnersbury—Bájos) angol telivérek. 1894-ben Hazard, Zsarnok, Urambátyám és Durczás (Doncaster—Nézsa) angol telivérek, 1895-ben Arabi (Przedswit—Aschenbrödel) angol telivér, Hadfi, Légyott angol félvérek, 1896—97-ig Arabi és Bukfencz telivérek, 1898-ban Bukfencz angol telivér (Millerjung—Borbolya). Arabi angol telivér (Przedswit—Aschenbrödel), Varuna angol telivér (Craig Millar—Veronica) és végül 1899—901-ig ugyancsak Bukfencz és Varuna angol telivér mének.

A fent nevezett mének nagyobb része nem állott a ménesben, hanem csakis a kanczák küldettek a felsorolt ménekhez. 1850-ben 4 drb arabs telivér kanczát br. Fechtigtől és 1867-ben a mezőhegyesi ménesből 6 drb nagy és 6 drb kis Nonius kanczát vásároltak. A ménesre a legelőnyösebb befolyást gyakoroltak a Furioso és Zsarnok mének.

Az anyakanczák származása: 2 drb Cornelius, 3 drb Gidran, 9 Furioso, 2 Tartar, 1 Bibor, 1 Routier, 9 Nemzeti, 6 Red Hot, 2 Bibor Negro, 2 Algy, 9 Zsarnok, 18 Hazard, 5 Harry Hall, 3 Fenék, 4 Urambátyám, 1 Durczás, 8 Hadfi, 4 Légyott, 8 Arabi, 12 Bukfencz után. Ezenkivül van *2 drb angol telivér: Paulina és Ártatlan.*

Az anyakanczák pej és sárga szinüek, 164—168. cm. magasság mellett, erős csontozatu angol félvér jelleggel birnak. Létszámuk 62 drb s ezek közül 25 drb heverő s kifutókban tartják vagy a legelőn járnak, a többi anyakancza, ha meddő, könnyü tiszti fogatokban, a vemhesek és fiasok a gazdasági igás fogatokban járnak. A ménesbeliek nyáron legelnek, a fiasoknak e mellett $1^1/_2$ kg. zabot adnak. Télen a meddők és vemhesek $1^1/_2$ kg. zabot, a fiasok $^1/_2$ kg. zabbal többet és 5 kg. szénát és tavaszi szalmát kapnak fejenként és naponként.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czél: Mindenféle használatra megfelelő anyag, ugyszintén jó katonatiszti hátaslovak nevelése.

A csikók elválasztásig annyit kapnak, a mennyit megesznek, elválasztás után 3 kg. zabot, 5 kg. szénát, 1 kg. murokrépát naponként és fejenként. 1, 2 és 3 évesek 2 kg. zabot, 5 kg. szénát fejenként és tavaszi szalmát, nyáron csakis legelnek. Ha a legelő fogytán van, éjjelre tavaszi szalmát s ha szükséges az egy éves csikóknak zabot is adnak.

Télen kifutókban, éjjelre pedig tágas istállóban szabadon, mig nyáron egész nap a legelőn vannak.

$3^1/_2$ éves korban felállittatnak, és pedig a heréltek novemberben, a kanczák január és februárban. Első sorban lovagolják és azután a szükséghez mérten kocsiba is fogják. Ekkor $4^1/_2$ kg. zabot, 4 kg. szénát és tavaszi szalmát kapnak tetszés szerinti mennyiségben. A heréltek kivétel nélkül eladatnak, nyereg alatt betanitva 4 éves korban.

Az értékesitési átlagár 800 kor.

A ménes törzskönyvét 1842 év óta vezetik.

219. Békési ménes.

Gróf Wenckheim Frigyes békési ménese.

Tulajdonos: Gr. Wenckheim Frigyes.

A ménes helye: Tarhos puszta, Békésmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás Békés.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1881-ben Ó-Kigyósról hozott 20 drb kanczával.

A ménesben a következő mének fedeztek: 1881—84-ig Majestoso arabs, 1885—89-ig Conversano Valdemora lipizai, 1890-ben Koheilan arabs, 1890—94-ig O Bajan arabs, 1893—94-ig Favary lipizai, 1895—96-ig Conversano Mima lipizai, 1898-ban O-Bajan arabs, 1899-ben Schnecke (Krawarn—Schnecke) angol telivér, 1900-ban Urambátyám (Gunnersbury—Bájos) és végül 1901 és 1902-ben Shagya arabs fajta mén.

Az anyakanczák a következő apáktól származnak: 34 drb Majestoso, 7 drb Conversano Valdemora, 25 drb Shagya, 16 drb O Bajan, 2 drb Koheilan, 7 drb Conversano Mima, 7 drb Kaszaper. A ménesre legelőnyösebb befolyással voltak a Majestoso és Shagya mének.

A kanczaállományban a szürke és pej szin uralkodik. A kanczák 160—164 cm. magasság mellett, jó csontozatu arabs félvér jelleggel birnak.

Az anyakanczák száma 70 drb s majdnem mind a gazdasági fogatokban járnak, egyes jobb egyedek kivételével, melyek hevernek.

Takarmányozás: A meddő, vemhes és fias 4 kg. zabot kap egész éven át naponként és fejenként, e mellett télen szénát és árpaszalmát, nyáron zöld takarmányt.

A tenyésztési czél: Jó gazdasági lovak előállitása.

A csikók elválasztásig annyi takarmányt kapnak, a mennyit megenni képesek; elválasztás után 3 kg. zabot, 5 kg. szénát, 5 kg. murokrépát, az 1, 2 és 3 évesek 2 kg. zabot, 5 kg. szénát naponként és fejenként, valamint tavaszi szalmát. Nyáron legelnek s a legelő fogytával a szükséghez mérten abrakot és zöld takarmányt adnak nekik. Télen át kifutókban, éjjelre istállóban szabadon tartják a ménest.

A csikókat $3^1/_2$ éves korban felállitják s befogják; a heréltet eladásra, a a kanczákat pedig a gazdasági fogatok részére.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A számfeletti kanczákat és a herélteket rendszerint a lóavató bizottság veszi meg 550—650 kor. árban.

A ménesről alapitása óta törzskönyvet vezetnek.

220. Gerlai ménes.

Gróf Wenckheim Géza gerlai ménese.

Tulajdonos: Gr. Wenckheim Géza.

A ménes helye: Gerla, Békésmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: Békés-Csaba.

Ez a ménes a régi gyulai ménesből származik; mely osztályegyesség utján gr. Wenckheim Rudolfra szállott, kitől örökösödés folytán gr. Wenckheim Gézának jutott 18 drb angol félvér kancza. Nemsokára angol telivér kanczákat is vásároltak és pedig Körös, Wanda és Titt-et. A ménes 1852-ben alapittatott s ezen időtől kezdve alábbi mének fedeztek itt: 1852—56-ig Hercules, Cardinal Puff, 1857—61-ig Mirabeau angol telivér, 1861—62-ig Ibrahim angol telivér, 1862—63-ig Bolton telivér, 1864—67-ig Ducrow telivér, 1863—68-ig Alföld angol telivér, 1868—70-ig Ephesus angol telivér, 1869—76-ig Julian és Wodan angol telivérek, 1874—75-ig Mansfield angol telivér, 1882—86-ig egy Furioso XII-es, 1887—88-ig Orient angol telivér, 1889—93-ig Campsfield angol telivér, 1894—98-ig Uramöcsém angol telivér (Craig Millar—Bájos), 1899—901-ig Ravasz angol telivér (Phil—Rátartó).

Később ismét 7 drb angol telivér kanczát vettek.

A ménesre legelőnyösebb befolyással voltak: Mirabeau, Alföld és Wodan angol telivér mének.

Jelenleg a ménesben levő angol telivér anyakanczák a következők: Brownie (Vinea—Broomieknowe), Ceres IV (Wolfsberg—Ceres II), Pálinka (Abonnent—Tilbury), Antique (Galaor—Agota), Risico (Kisbéröcscse—Risk), Favorite (Harry Hall—Mignon). Az angol félvérek származásuk szerint a következők: 10 drb Furioso, 6 drb Campsfield és 7 drb Uramöcsém után.

A kanczaanyag többnyire pej szinü, s középtermetü, erős csontozatu angol félvér hátas- és hámoslovak jellegével birnak, 165—170 cm. magasság mellett.

Az anyakanczák száma 32 drb, ezek közül *6 drb angol telivér.*

Az anyakanczák mind heverők s legelőn járnak. Télen a meddők tavaszi szalmát, zabos bükkönyt szénával keverve, vemhesek ugyanazt kapják, de e mellett 1 kg. zabpótlékot; a fiasok 2 kg. zabot, szénát tetszés szerinti mennyiségben.

Tenyésztési czél: Katonatiszti hátas és gyors, szivós kocsilovak előállitása.

A csikók elválasztásig annyit kapnak, a mennyit megenni képesek. Elválasztás után 1 éves korig 3 kg. zabot fejenként és szénát. 1 és 2 évesek $1^1/_2$ kg. zabot és szénát, a 3 évesek szénával kevert tavaszi szalmát kapnak.

Télen istállókban szabadon vannak s néhány órát a kifutókban töltenek. Nyáron pedig természetes legelőre járnak. A legelőterület 100 kat. hold, ha ez kisül, úgy a tarlókat járják és e mellett zöld takarmányban részesülnek.

$3^1/_2$ éves korban felállittatnak s lovagoltatnak, az alkalmasak megmaradnak nyerges lónak, a többieket pedig befogják. Takarmányozás: 5 kg. zab és 6 kg. széna naponként és fejenként.

A ménes feleslegét többnyire katonatisztek veszik meg és pedig 4 éves korban 1200 kor. átlagárban.

Ménestörzskönyvet 1857 óta vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

221. Telki ménes.

Báró Wodianer Albert telki-pusztai ménese.

Tulajdonos: báró Wodianer Albert örökösei.

A ménes helye: Telki puszta, Békésmegye. Posta, távirda és vasutállomás Gyoma.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3865 k. h., melyből 2600 k. hold rét és legelő.

A ménest id. báró Wodianer Albert 1883-ban alapitotta.

Régebben Furioso és Buck-a-boo angol félvér állami bérmének fedeztek, ujabban a közeli állami fedeztetési állomások ménjeit használják.

Állomány 25 drb gazdasági igáskancza, részben muraközi (hidegvérü) keresztezésüek, mely jelleg részben még az ivadékokban is fellelhető.

Egész lóállomány 50 drb körül ingadozik.

Tenyésztési czél: Részben jó nyerges lovak, de főkép erős igáslovak előállitása.

A ménes tavasztól őszig természetes legelőn jár.

A számfeletti anyagot nyersen értékesitik.

222. Csanádi püspökségi ménes.

Dessewffy Sándor rom. kat. püspök csanádi ménese.

Tulajdonos: Dessewffy Sándor, Csanád egyh. megyei püspök.

A ménes helye: Sándor major, Csanádmegye. Posta, távirda és vasutállomás Makó.

Alapittatott 1895-ben 5 drb báró Wesselényi méneséből, 3 drb Szemlak községből, 4 drb br. Bornemisszától és 7 drb különféle helyen vásárolt kanczából.

A ménesben 1895 óta mindig Furioso törzsbeli állami bérmének használtatnak.

Az anyakanczák a következő apáktól származnak: 9 drb Furioso, 1 drb Wahnfried (Cambuscan—Lady Bertha) angol telivér után, 1 drb Czimer Gidran után. Ismeretlen származásu 22 darab.

Az anyakanczák középtermetü, 160—164 cm. magas gazdasági hámos lovak jellegével birnak.

Az anyakanczák száma 30 drb, melyek a gazdasági fogatokban járnak. Takarmányozás: meddők, vemhesek és fiasok 6 kg. zabot és 8 kg. szénát naponként és fejenként, ezenkivül a vemhesek és fiasok még 2 kg. kukoriczát is kapnak.

A tenyésztési czél: Erősebb gazdasági igáslovak és katonatiszti hátaslovak előállitása.

A csikók elválasztásig 1 kg. zabot fejenként és szénát, 1 évesek 3 kg. zabot fejenként és szénát, 2 és 3 évesek 2 kg. zabot fejenként és szénát tetszésszerinti mennyiségben kapnak. Nyáron legelnek és e mellett zöld takarmányt is adagolnak nekik. Éjjelre istállóba kötik őket, különben egész nap tágas kifutókban vannak. A természetes legelőterület 71 kat. hold, ha a legelő fogytán van, ugy kellő menynyiségü zöld takarmányt adnak a ménesnek.

A felállitás tavaszszal 4 éves korban, kipróbálva nem lesznek. Felállitáskor 6 kg. zabot és 8 kg. szénát adnak nekik.

Az alkalmas fiatal kanczák az anyakanczák pótlására használtatnak, a felesleget a gazdasági fogatokba osztják be.

Értékesitési átlagár 600 kor. 4 éves korban, nyersen.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

223. Forster-féle dombegyházi ménes.

Forster Elek dombegyházi ménese.

Tulajdonos: Forster Elek.

A ménes helye: Puszta-Dombegyháza, Csanádmegye. Posta, távirda Marczibányi-Dombegyháza, vasutállomás Kurtics, Lökösháza vagy Battonya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1100 kat. h.

Alapittatott 1871-ben Alsó-Szt.-Iván pusztán Fehérmegyében s 1874-ben lett ide áthozva és pedig akkoron a ménes 16 drb, Cotswoold és Cyclop, herczeg Esterházy-féle mének után származó angol félvér kanczából állott.

A ménesben a következő mének fedeztek: 1874. évtől 1879-ig Kevermes, Battonya és Mácsa községekben felállitott állami fedező mének és gróf Károlyinál az államtól bérbe vett Gidran. 1880—1883-ig egy Furioso, 1883—85-ig Tarquin angol telivér állami kisorolt mén, 1884—85 egy Gidran XXXIV-es, 1886-ban egy Furioso XII-es, 1886—88-ig egy Furioso XII-es, 1887—88 ismét egy Furioso XII-es, 1889—93 Tolna angol félvér, 1890—91 Kortes angol telivér (Crimea—Una), 1891—93-ig Arran angol telivér, 1892 Kisérlet angol telivér (Bálvány—Kedves), 1895-ben egy Vihar angol félvér, 1896—98-ig ujból egy Furioso XII-es, 1897—99-ig egy Furioso XXI-es, 1900-ban egy North Star VI-os. Jelenleg fedeznek Lator angol félvér és egy Furioso XXIII-as, valamint egy Furioso XXI-es fedeznek a ménesben.

A legjobb eredményeket értek el: Tarquin angol telivér állami kisorolt mén, a Furioso XII-esek és Lator mének.

Az anyakanczák a következő apáktól származnak: 15 drb Furioso, 3 drb Tarquin, 6 drb Kisérlet, 5 drb Lator, 2 drb Orran, 3 drb Kortes és 1 drb Vihar. 2 anyakancza ismeretlen származásu. Az anyakanczák őszszel és tavasszal elletnek.

A kanczaállományban «pej» a főszin, e mellett van nehány fakó kancza is a ménesben. Az átlagos magasság 162—170 cm. jó csontozatu angol félvér jelleggel.

Az anyakanczák száma 40 drb, s ezek végzik a birtokon az összes gazdasági munkákat. Takarmányozás: meddők, vemhesek és fiasok nyáron át zöld takarmányt, télen árpaszalmát és répát kapnak.

A ménes tenyésztési czélja: munkaképes, jó hámos lovak, valamint a hadsereg tisztjei részére megfelelő jó háti lovak nevelése, végül az államnak az ez iránt fennálló egyezség szerint a köztenyésztés czéljaira jó csontozatu, szép külemmel biró mének előállitása.

A választott csikók egy éves korig $2^1/_2$ kg. zabot, herés szénát és 2 kg. répát, az 1, 2 és 3 éves mének ugyanazt, mint a választott csikók, az 1, 2 és 3 éves kanczacsikóknak azonban szemes takarmányt nem adnak. Nyáron át legeltetés mellett zöld takarmányt is kap a ménes.

Felnevelési rendszer: Tágas istállókban, télen lekötve, nyáron szabadban. Az istállók mellett tágas gyepes kifutók vannak.

A csikók nem állittatnak fel, mivel a ménesbe be nem osztott kanczákat nyersen 3 éves korban a katonai csikótelepek részére veszik meg, az alkalmas méneket pedig az állam veszi át. Eladásra kerül évente 10 drb 3 éves mén, melyeket az állam, az ez iránt fennálló egyesség értelmében 1400 kor. átlagár mellett vesz át; ezenkivül eladásra kerülnek a heréltek és számfeletti kanczák a katonai csikótelepek részére 700 kor. átlagárban.

Ménestörzskönyvet 1880. évtől kezdve vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

224. Lonovics-féle dombegyházi ménes.

Lonovics Gyula dombegyházi ménese.

Tulajdonos: Lonovics Gyula.

A ménes helye: M.-Dombegyháza, Csanádmegye. Posta és távirda: Marczibányi-Dombegyháza. Vasutállomás: Lökösháza vagy Battonya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 1600 k. h.

Alapitotta a jelenlegi tulajdonos atyja 1866-ban. Az anyakanczák a gazdasági fogatokban járnak.

Az anyakanczák Forster Elek helybeli birtokos állami bérménjeivel fedeztetnek. Állománya 20 drb kancza; egész lóállomány 50 drb közül váltakozik.

Tenyésztési czél: Katonai szolgálatra alkalmas lovak előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: éves korig belterjes tartás. Nyáron az évjáratok egy 10 k. holdas bekeritett legelőn járnak.

A felállitás $3^1/_2$ éves korban, s ekkor a csikókat befogják vagy lovagolják s mint 4 éveseket eladják.

225. Ó-földeáki ménes.

Návay Lajos ó-földeáki ménese.

Tulajdonos: Návay Lajos.

A ménes helye: Ó-Földeák, Csanádmegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás: Makó.

Az 1840-es években alapitotta: Návay Tamás.

1848—50. években takonykór miatt kettő kivételével az összes anyakanczák kiirtattak. Ujjáalakittatott 1866-ban, és pedig 2 régi kanczával, ezekhez gróf Festetich dánódi méneséből vásároltak 10 drb kanczát, valamint néhányat Mezőhegyesről, az idősebb kisorolt anyakanczák közül.

Eleinte a mezőhegyesi törzsménekkel fedeztettek. 1880—85-ig Bajnok, 1886—90-ig Molecomb (Cambuscan—Honey Bee) angol telivérek, 1890—92-ig Küzdő telivér, 1893—99-ig Favorit angol telivér, 1899—1901-ig Reichenau telivér (Gamecock—Titbit). Előnyösen a mezőhegyesi törzsmének működtek; legtöbb eredményt Molecomb angol telivér ért el.

A használatban levő anyakanczák közül 1 drb Bajnok, 6 drb Molecomb, 4 drb Küzdő és 1 drb Favorit után származik.

Jelleg: magasvérü angol félvér, tetszetős külemmel, jó kötéssel, száraz makkal. Nagyság: 165—170 cm.

Állomány: 12 drb anyakancza. Az anyakanczák mind heverők. A meddő kanczák naponta árpaszalmát szükség szerinti mennyiségben és 3 kg. rozsnokszénát kapnak, a vemhesek szálas takarmányon kivül 15 liter zabot fejenként és hetenként, a csikós kanczák 45 liter zabot hetenként és fejenként.

Tenyésztési czél: saját használatra erősebb kocsi- és hátaslovak előállitása.

A csikókat elválasztásig erősen zabolják. 1, 2 és 3 évesek 15 liter zabot kapnak hetenként és fejenként a legeltetési idény beálltáig.

Felnevelési mód: többnyire a 8. kat. hold rozsnokkal bevetett tápdus legelőn járnak, ha esetleg a legelő fogytán van, ugy zöld takarmányt adnak a ménesnek. Az istállóban csak akkor kötik le, ha zabolva lesznek. Czélszerü kifutókban mozognak, ha nem járnak legelőre.

4 éves korban, április hóban, többnyire kocsiba fogják a csikókat. Felállitás alatt 45 liter zabot kapnak hetenként és fejenként, valamint árpaszalmát és rozsnokszénát.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesbe azok a kanczák osztatnak be, melyek jó menőképességgel birnak; a felesleget 4 éves korban adják el.

Átlagár 4 évesekért 800 korona részint behajtva, részben nyersen.

Ménestörzskönyvet 1886 óta vezetnek.

226. Puszta-kunágotai ménes.

Vajda Lajos puszta-kunágotai ménese.

Tulajdonos: Vajda Lajos.

A ménes helye: Puszta-Kunágota, Csanádmegye. Posta-, távirda és vasuti állomás: Bánhegyes.

Jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1877-ben, vásárlás utján beszerzett 17 drb angol félvér kanczával.

A ménes eleinte a kevermesi és kunágotai fedeztetési állomás ménjeit használta, később pedig a vidéken levő állami bérméneket.

1886—93-ig egy Furioso-t, 1894—98-ig egy Vihar angol félvért, 1899-től kezdve egy Fenék angol félvér ment vett bérbe a ménes az államtól.

A ménesre jó hatással voltak a Deutscher Michel és Furioso mének.

Az anyakanczák közül 14 drb Furioso, 3 drb Deutscher Michel, és 4 drb Vihar után származik.

Az anyakanczák szine pej és sárga, középtermetü gazdasági hámos lovak, 164—168 cm. magasság mellett angol félvér jellegüek.

Létszám: 22 drb anyakancza. Takarmányozás: meddők $2^1/_2$ kg. zabot fejenként és szénát, a vemhesek és fiasok 4 kg. zabot fejenként és naponként, valamint szénát teszés szerinti mennyiségben.

A ménes tenyésztési czélja: jó csontos gazdasági és katonatiszti hátaslovak nevelése.

A csikók elválasztásig zabot és szénát tetszés szerinti mennyiségben kapnak, azután 1 éves korukig 3 kg. zabot és 6 kg. szénát naponként és fejenként, 2 évesek $1^1/_2$ kg. zabot, 7 kg. szénát, a 3 évesek $1^1/_2$ kg. zabot fejenként és árpaszalmát Nyáron zöld takarmányt tetszés szerinti mennyiségben etetnek.

A felnevelés nagy, tágas kifutókban történik, hol jártatva lesznek; éjjel az istállóban szabadon vannak. A ménesnek természetes legelője nincs s csakis kaszált herét kapnak zölden.

4 éves korban felállitják és befogják a csikókat. Takarmányozási illeték a felállitás alatt 4 kg. zab és 12 kg. árpaszalma naponként és fejenként. Eladásra 4—5 drb csikó kerül évente, melyeket rendesen a katonai lóavató bizottság vesz meg 700 korona átlagárban.

A ménesről törzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A békéscsabai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A békéscsabai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

folyó száma	A ménes tulajdonosa	helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	tig.	L.	h.	egy.
194	József Főherczeg C cs. és kir. Fensége	Kisjenő	Arad	92	.	92	.	.	.	.	.	.
195	Gróf Károlyi Tibor	Mácsa		27	.	10	.	.	.	.	17	.
196	Kintzig János	Tövisegyháza		34	.	34	.	.	.	.	.	.
197	Paikert Henrik	Seprős		32	4	28	.	.	.	.	.	.
198	Róth Henrik	Szemlak		18	.	18	.	.	.	.	.	.
199	Herczeg Sulkovszky Józs.	Pankota		60	.	60	.	.	.	.	.	.
200	Dr. Takácsy Sándor	Tövisegyháza		40	5	35	.	.	.	.	.	.
201	Gróf Zselénszky Róbert	Ötvenes-puszta		36	6	12	.	.	.	.	18	.
	Arad vármegye területén felsorolt 8 ménesben van összesen			339	15	289	.	.	.	.	35	.
202	Gróf Almássy Dénes	Kétegyháza	Békés	25	4	19	12	.	.	.	.	.
203	Gróf Apponyi Albert	Gerendás		52	.	52	.	.	.	.	.	.
204	Gróf Blankenstein Pál	Köröstarcsa		30	.	30	.	.	.	.	.	.
205	Geist Gáspár	Gáspártelek		77	32	45	.	.	.	.	.	.
206	néhai Geist Gyula örök.	Csákó		40	6	34	.	.	.	.	.	.
207	Gróf Hoyos Wenckheim Fülöp	Puszta-Fás		25	.	25	.	.	.	.	.	.
208	Gróf Károlyi Gyula örökösei	Nagy-Szénás		45	.	45	.	.	.	.	.	.
209	Gróf Károlyi István	Gyulamező		24	3	21	.	.	.	.	.	.
210	Báró Königswarter Herm.	Csaba-Csüd		52	.	52	.	.	.	.	.	.
211	Lederer László	Puszta-Bábocska		22	.	22	.	.	.	.	.	.
212	Péter András	Puszta-Halas		18	.	18	.	.	.	.	.	.
213	Özv. báró Schossberger Zsigmondné	Puszta Szt.-Tornya		20	.	20	.	.	.	.	.	.
214	Sváb Lajos	Puszta-Szt.-Tornya		24	.	24	.	.	.	.	.	.
215	Szőke Lajos és Erdősa István	Füzes-Gyarmat		54	.	24	.	.	.	20	.	.
216	Vécsey Ágoston grófné	Füzes-Gyarmat		40	.	20	.	.	.	20	.	.
217	Gróf Wenckheim Dénes	Doboz		57	19	20	.	.	.	.	14	.
218	Gróf Wenckheim Frigyes	Ó-Kigyós		62	2	6	.	.	.	.	.	.
219	Gróf Wenckheim Frigyes	Farkas-puszta		70	.	4	70	.	.	.	.	.
220	Gróf Wenckheim Géza	Gerla		32	6	26	.	.	.	.	.	.
221	Báró Wodianer Albert örökösei	Telki-puszta		25	.	15	.	.	.	.	10	.
	Békés vármegye területén felsorolt 20 ménesben van összesen			794	72	576	82	.	.	40	24	.
222	Csanádi püspökség	Sándor-major	Csanád	30	.	30	.	.	.	.	.	.
223	Forster Elek	Puszta-Dombegyháza		37	.	37	.	.	.	.	.	.
224	Lonovics Gyula	Marczibányi-Dombegyháza		20	.	20	.	.	.	.	.	.
225	Návay Lajos	Ó-Földeák		12	.	12	.	.	.	.	.	.
226	Vajda Lajos	Puszta-Kunágota		22	.	22	.	.	.	.	.	.
	Csanád vármegye területén felsorolt 5 ménesben van összesen			121	121	.	.	.	.	.	.	.
	A békéscsabai ménteleposztály területén felsorolt 33 ménesben van összesen			1254	87	986	82	.	.	40	59	.

A fedező mének száma	A mének közül a. t.	a. f.*	ar	non	tig.	l.	h.	egy.	állami**	magán	Fedeztetési állomást vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapításának ideje	Jegyzet
3	.	3	.	.	.	.	.	.	3	.	.	300	1838	* Az angol fajta mének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	1	1	60	1891	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	?	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	100	1893	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	62	1884	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	2	.	.	200	1860	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	120	1892	
1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	1	1	90	1882	
12	3	7	.	.	.	.	2	.	7	5	2	1032		
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	75	1830	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	120	1856	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1878	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	2	.	.	220	1857	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	150	1840	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	80	1800	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	130	1850	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	80	1878	
2	1	.	.	1	.	.	.	.	1	1	.	150	1887	
2	.	2	.	.	.	.	.	.	2	.	.	70	1886	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	40	1887	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1894	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1870	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	150	?	
1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	110	1882	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	120	1800	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	150	1842	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	210	1881	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	90	1852	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	1883	
25	14	8	1	1	.	1	.	.	13	12	2	2205		
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1895	
3	1	2	.	.	.	.	.	.	3	.	.	80	1871	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	50	1866	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	30	1840	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	50	1877	
6	2	4	.	.	.	.	.	.	6	.	.	270		
43	19	19	1	1	.	1	2	.	26	17	4	3507		

** Az állami lótenyész intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt és tenyésztőknek eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, tig. = tigető, l. = lipiczai, h. = hidegvérű, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

IX. A bajai ménteleposztály területén.

Működési körzete kiterjed: Bács-Bodrog vármegyére.

227. Kisszállási ménes.

Boncompagni Ludovici Adriana herczegnő kisszállási ménese.

Tulajdonos: Boncompagni Ludovici Adriana herczegnő és birtoktársai.

A ménes helye: Kisszállás, Bács-Bodrogmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

Alapitotta báró Orczy Lőrincz 1800 táján arabs vérü kanczákkal.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2100 kat. h.

Az anyakanczák mind a gazdasági fogatokban használtatnak.

A ménesben az utóbbi években az alábbi mének fedeztek: 1867 Pan ösmeretlen eredetü mén, 1867 «Motto» Nonius származásu mén, 1871-ben Gidran, 1872-ben Shagya, 1873-ban Bürger, 1874-ben North Star és Shagya, 1875-ben Nonius IX-es, mind állami bérmének, 1881-ben «Nero» és «Motto» saját nevelésü Nonius ivadékok, 1887-ben Pierrot (Laneret—Arrogante) angol telivér és 1888-ban Ostreger állami bérmének, 1892-ben «Erős» és «Muki» Ostreger ivadékok, 1897-ben Nonius XXXVI-os és 1899 óta pedig Furioso XXII-es, mind állami bérmének.

Előnyös befolyással Pierrot és Ostreger mének voltak a ménesre.

A jelenleg használatban levő anyakanczák származásuk szerint a következők: Nero után 17 drb, Motto után 7 drb, Pierrot után 5 drb, Ostreger után 8 drb, Erős után 19 drb, Muki után 4 drb és Nonius után 5 drb.

A kanczaállományban uralkodó szin a «pej», azonban van nehány szürke és sárga kancza is. Az anyag nagy és középtermetü hámos lovakból áll, nemes, csontos, angol félvér jelleg mellett.

Az anyakanczák létszáma 65–75 drb, melyekből évente csupán 50—55 darabot fedeztetnek.

A vemhes, fias és meddő kanczák egyaránt 8 liter, nehezebb munkánál 12 liter zabot kapnak naponta és fejenként, télen mesterséges takarmányt, nyáron zöld takarmányt tetszésszerinti mennyiségben.

Tenyésztési czél: Gazdasági igáslovak és nehezebb külemü katonai pótlovak előállitása.

Etetés: Elválasztástól 1 éves korig télen 8 liter zabot naponként és fejenként, gyepszénát és 3 kg. répát; nyáron 6 liter zabot naponként és fejenként, a legeltetési idény alatt szükség esetén gyepszénát is kapnak. 2 éves kortól 3 éves korig télen 4 liter zabot naponként és fejenként és szénát. Három éves kortól 4 éves korig 8 liter zabot naponként és fejenként, valamint mesterséges takarmányt tetszésszerinti mennyiségben.

Felnevelési mód: Télen az évjáratok fedél alatt tartatnak, azonban naponta kétszer kifutóban meghajtják nyáron éjjel-nappal szabad ég alatt. A ménest sohasem kötik le; a legelőterület 220 kat. h. buczkás, részben erdei.

A felállitás ideje: $3^1/_2$ éves korban, az eladók kissé feljavittatnak; az anyakancza állomány pótlására szántakat és az igásfogatokba szükséges herélteket

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

4 éves korban állitják fel. Ilyenkor 8 liter zabot kapnak fejenként és mesterséges szénát.

Értékesitési átlagár 650 kor. darabonként A feleslegesek többnyire $3^1/_2$ éves korban, kissé feljavitva adatnak el.

228. Irmovai ménes.

Gróf Chotek Rezső irmovai menese.

Tulajdonos: gróf Chotek Rezső.

A ménes helye: Futtak, illetve Puszta Irmova, Bács-Bodrogmegye. Posta Kiszács, távirda és vasutállomás Kiszács és Ó-Kér.

A ménest gróf Brunswick József alapitotta 1806-ban puszta Alpáron, a vidéken vásárolt kanczákból.

1830-ig Noniusok fedeztek; 1845-ben gróf Hunyady «Alkor» nevü ménje és annak ivadékai, 1848-ig Polieri angol telivér Trautmannsdorf Ferdinand herczegtől és Leboda angol telivér Sternberg Zdenko gróftól; 1849-ben Polieri II., 1850-ben Skamonder II. azután Saute le Coup angol telivérek, utóbbi egész 1864-ig. 1850—1877-ig Count Eugen angol telivér Waldstätten Ernő gróftól, azonkivül Bürger, Amati, Wolfsberg állami angol telivérek; 1878-ban Furioso VIII-as, 1879-ben Furioso V-ös és Tigris angol telivér, 1880—82-ig Nordstern III., 1883—86-ig egy Furioso XVI-os, 1886-ban Furioso XII-es, 1888-ban Verneuil angol félvér állami bérmének. 1889-ben Routier-Nonius és Ledér (Springfield—Marie-Galante) angol telivér, 1890-ben egy Furioso XXI-es, 1891-ben Conversano lipizai, 1892-ben Routier (Uhlan—The Baron) angol telivér, 1893—97 Matamor (Macaroni—Noblesse) angol telivér, 1898-ban Commodore (Amaranthus—Consideration) angol telivér; 1900—1903-ban Bőgős-Furioso angol félvér és Montbar (Buccaneer—Duhart) angol telivér bérmének. Azonkivül 10—15 kanczát 1895—900-ig Cupid amerikai ügető mén is fedezett.

A jelenleg használatban levő anyakanczák származásuk szerint a következők: Furioso XII. 14 drb, Furioso XVI. 8 drb, Furioso XXI. 5 drb, Ledér 9 drb, Routier 4 drb, Verneuil 1 drb, Revolver 1 drb, Comet 2 drb, Matamor 4 drb, C-Dur 1 drb. Vásárolt 10 darab.

Angol telivér anyakanczák a következők: Serafin, Fantasie, Euterpe, Brig I. és Brig II.

A kanczaállományban a «pej» szin az uralkodó, középnagyságu angol félvér jelleg mellett.

Az anyakanczák rendes létszáma 60—70 között váltakozik.

A legjobb kanczák hevernek, kevésbbé értékesek és vásároltak a gazdasági fogatokban járnak. A ménesben a kanczáknak télen 4 kg. zabot adnak naponként és fejenként, valamint mesterséges szénát tavaszi szalmával összerázva; az igáskanczáknak a munkához mérten 4—6 kg. zabot adnak naponta és fejenként valamint mesterségés szénát.

Tenyésztési czél: Gazdasági lovak, erősebb hámos- és hátaslovak előállitása.

Az évjáratokat futó istállókban tartják, zaboláskor lekötik; télen korlát között jártatják, illetve hajtják, nyáron a legelőn vannak. Elválasztástól 1 éves korig $6^1/_2$ liter zabot, 8 kg. mesterséges szénát; 1—4 éves korig $4^1/_2$ liter zabot, 9 kg. mesterséges szénát kapnak naponként és fejenként. A szénamennyiség télen-nyáron egyforma.

A ménes legelője körülbelül 95 k. h. területü.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kevésbbé értékes $3^1/_2$ éveseket kissé feljavitják s nyersen eladják; a jobbakat csupán 4 éves korban tavaszszal állitják fel s vagy befogják vagy lovagolják. Ekkor $8^1/_2$ liter zabot és 9 kg. mesterséges szénát kapnak naponként és fejenként.

A betanitott lovakat $4^1/_2$ vagy 5 éves korban a budapesti luxuslóvásárokon adják el. Átlagár 1200 kor., a pótlovakért 650 kor.

Ménes törzskönyvet vezetnek.

229. Radosi ménes.

Dungyerszky István radosi ménese.

Tulajdonos: Dungyerszky István.

A ménes helye: Bács-Szt.-Tamás, Bács-Bodrogmegye. Posta helyben, vasutállomás: Uj-Verbász.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1000 k. h.

A ménest Dungyerszki Gedeon alapitotta az 1840-es évek elején a szállási pusztán, 30—40 drb Erdélyben vásárolt, arabsvérü kanczával.

A ménesben 1850—67-ig gr. Bánffy-féle erdélyi arabs félvér mén és annak ivadékai fedeztek. 1868—73-ig D'Israel angol telivér állami mén, a szt.-tamási fedeztetési állomásról. 1869—78-ig Roman, gr. Pejacsevics-féle ménesből. 1879—82-ig Deutcher Michel, gr. Zichy János nagylángi méneséből. 1883—87-ig gróf Pejacsevics rumi méneséből származó arabs vérü mének fedeztek. 1888-ban Furioso XII-es állami bérmén. 1889—91-ig Zarif II. volt bábolnai törzsmén. 1894-ben O-Bajan arabs fajta állami bérmén, végül 1895-től ez ideig Pandur angol telivér (Przedswit—Panique) állami bérmén fedez a ménesben.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül br. Rudics-féle czinderi 12 drb, O-Bajan ivadék 4 drb, bábolnai 1 drb, Gidran után 1 drb, Zarif után 6 drb, a ménes régi anyagából 8 drb. Angol telivér *1 drb.*

A kanczaállományban a szürke szin az uralkodó; középtermetü könnyebb félvér jelleggel

Az anyakanczák létszáma: 30—35, melyek nagyobbrészt a gazdasági fogatokban járnak. Meddő és vemhes kanczákkal télen fejenként 3 kg. másodrendü tengerit etetnek korpával és répával vegyitve. Fias kanczáknak gyepszénát vagy muhart és fejenként és naponként 5 kg. zabot adnak. Ha legelőn van a ménes, ugy éjjelre zöld takarmányt kap. Igás kanczák 7 kg. zabot kukoriczával keverve, nyáron zöld takarmányt, télen árpaszalmát, azonban ha nehéz munkát végeznek, akkor szénát esznek.

Tenyésztési czél: Saját gazdasági szükségletre alkalmas igáslovak és könnyü lovassági pótlovak előállitása.

A csikók tartása: 1, 2 és 3 éveseknek télen 2 kg. zabot korpával és répát, valamint árpaszalmát adnak, nyáron a legelő mellett esetleg zöld takarmányt, mint pótlékot kapnak.

Felnevelési mód: Télen istállóban lekötve, nappal korlát között. Tavasztól őszig a 45 k. holdas legelőn; éjjel korlát között hálnak.

A felállitás juliusban $3^1/_2$ éves korban. Felállitáskor 3 kg. zabot kukoriczadarával és zöld takarmányt etetnek.

Évente 15—20 drb kerül nyersen eladásra 560 kor. átlagár mellett.

Törzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

230. Kamendini ménes.

Dungyerszky Lázár kamendini ménese.

Tulajdonos: Dungyerszky Lázár.

A ménes helye: Pta-Kamendin, Bács-Bodrogmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: Ó-Kér.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6200 k. h.

Alapitotta 1864-ben Dungyerszky Gedeon a nagyszállási pusztán, állitólag 30 drb arabsvérü erdélyi kanczával. 1890-ben 18 drb czinderi származásu kanczát vettek a br. Rudics-féle ménesből.

1884—88-ig Revolver állami bérmén; 1889—91-ig ennek fia; 1892—96-ig Nonius állami bérmén; 1897—1900-ig Ostreger és 1901-ben gr. Chotek Rezsőtől vásárolt Cupid amerikai ügető mén fedezett a ménesben.

A jelenleg használatban levő anyakanczák közül: régi erdélyi kanczák ivadéka 40 drb, Rudics-féle 8 drb, s ezek ivadékaiból beosztatott 26 drb.

Jelleg: Középtermetü, angol arabs, hámos. Létszámuk: 60—70 között váltakozik. Az egész lóállomány 200 drb körül mozog.

Az anyakanczák egy része a gazdasági fogatokban jár, a többi a ménesben hever. Ménesbeli anyakanczáknak nyáron a legelő mellett még 2 kg. zabot fejenként és esetleg zöld takarmányt is adnak; télen 3 kg. zabot, mesterséges szénát s tavaszi szalmát. Igás kanczák télen 6 kg. zabot kukoriczadarával, és mesterséges takarmányt, éjjelre zabszalmát kapnak.

Tenyésztési czél: Gazdasági és katonai pótlovak előállitása, ujabban amerikai mén használata utján sebesebb juckerek nevelése.

A csikók elválasztástól 1 éves korig $3^1/_2$ kg. zabot, gyepszénát, azontul télen $3^1/_2$ éves, illetve 4 éves korig 2 kg. zabot és gyepszénát s nyáron a legeltetési idény alatt esetleg másodosztályu kukoriczát kapnak.

Felnevelési mód: Télen lekötve, nappal korlát között. Nyáron legelőn, éjjelre szintén a szabadban korlát között. A csikólegelő 90 k. hold, kaszáló, melyet időnként szintén legeltetnek 40 k. hold, ezenkivül a betakaritás után a tarlókon is jár a ménes.

A számfeletti csikókat $3^1/_2$ éves korban nyersen adják el. A kanczaanyag pótlására szánt $3^1/_2$ évesek felállittatnak és kocsiba tanittatnak be. Ilyenkor 3 kg. zabot, kukoriczadarát és mesterséges takarmányt etetnek.

Évente eladásra kerül 15—20 drb 600 korona átlagárban.

231. Puszta-antalházi ménes.

Fernbach Antal és Lajos pusztaantalházi ménese.

Tulajdonos: Fernbach Antal és Lajos.

A ménes helye: Pta-Antalháza, Bács-Bodrogmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: Temerin.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosok atyja, Antal alapitotta 1886-ban gr. Karácsonyi beodrai méneséből vásárolt kanczákkal, melyek nagy részét azonban később takonykór miatt ki kellett irtani. Ezen szerencsétlenség után 4 drb mezőhegyesi kanczát s ezenkivül a környéken parasztkanczákat vásároltak.

A ménes keletkezésekor használt fedező mének származását nem tudják, később a temerini állami fedeztető állomás ménjeivel fedeztettek. 1890—93-ban Balkan (Bálvány—Grisette) angol telivér állami mén, 1894-ben két Furioso és 1895-től ezideig a nagylángi ménesből származó «Lengyel» állami bérméneket használták. Időközben gr. Festetich Tasziló keszthelyi méneséből egy Norfolki ügető mén is fedezett.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A jelenleg használatban levő anyakanczák származása: Nonius után 4 drb, Dombovár után 2 drb, Balkan angol telivér után 11 drb, Furioso után 16 drb és Lengyel után 5 drb.

Jelleg: csontos angol félvérek, 165 cm. átlagmagasság mellett.

Az anyakanczák létszáma: 35—45 drb, az egész lóállomány 100 drb körül ingadozik.

Az anyakanczák a gazdasági fogatokban járnak. Takarmányozásuk: fias, vemhes és meddő télen 9 liter zabot fejenként és naponként, azonkivül gyepszénát és muhart vagy zabos bükkönyt kap; nyáron zöld takarmányt a legelő mellett.

Tenyésztési czél: gazdasági munkára és katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása. A szopós csikóknak megfelelő mennyiségü zabot, s a mint elválasztatnak, egész $1^1/_2$ éves korig 6 liter zabot és jó minőségü gyepszénát adnak. $1^1/_2$—3 éves korig 6 liter zabot vagy kukoriczát és 4 kg. szénát naponként és fejenként, e mellett zab-szalmát és muharszalmát. Nyáron a legelőn járnak, azonban esetleg pótlékként zöld takarmányt is adnak nekik. Télen az istállóban szabadon tartják a csikókat és napközt 5 k. holdas kifutóban mozognak. Nyáron 70 k. hold legelőn, őszszel 50 k. hold luczernán és tarlókon járnak.

Felállitás őszszel $3^1/_2$ éves korban, ekkor 9 liter zabot és szénát etetnek naponként és fejenként. Anyakanczákul kiszemeltek kocsiba tanittatnak be, az eladásra szánt feleslegeseket azonban csupán szabadon járatják s rendszerint mint katonai pótlovakat adják el 650 korona átlagárban. Törzskönyvet vezetnek.

232. Roglaticzai ménes.

Özv. Fernbach Bálintné roglaticzai ménese.

Tulajdonos: özv. Fernbach Bálintné.

A ménes helye: Felső-Roglaticza, Ujmajor, Bács-Bodrogmegye. Posta és távirda Ó-Moravicza, vasutállomás Bács-Topolya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1000 k. hold.

A ménest néhai Fernbach Bálint alapitotta 1870-ben gróf Karácsonyi és gróf Festetich-féle ménesekből, és azonkivül a környéken vásárolt kanczákból.

1870—1880-ig Vezér, Sultan és Dalma nevü mének fedeztek a Karácsonyi-féle ménesből, 1881—1892-ig ezek után nevelt mének: Jupiter és Orion, 1893—1894-ben Verneuil angol félvér, 1895—1897-ig Zsarnok-Nonius állami bérmének, 1898—1899-ben az ó-moraviczai fedező állomáson állott Balzsam és Furioso mének. 1900-ban North Star, 1901-ben Furioso XII-es szintén állami bérmének. Az anyakanczák származásuk szerint a következők: Zsarnok-Nonius után 9 drb, Verneuil után 5 drb, Furioso után 1 drb, Sultan után 3 drb, Amaty után 1 drb, Jupiter után 2 drb.

A kanczaállomány átlag pejszinü, s 162 cm. átlag magasság mellett angol félvér jelleggel bir.

Az anyakanczák létszáma 20—25 drb, fele heverő, fele pedig a gazdasági fogatokban jár.

A ménesbeliek télen fejenként 2 kg. zabot és szénát, nyáron ha legelőn vannak, csupán a fiasok kapnak 2 kg. zabot, mig a meddők és vemheseknek a legelő mellett pótlékot nem adnak.

Az igáskanczák télen a munkához képest 4—6 kg. zabot kapnak naponként és fejenként, valamint megfelelő mennyiségü szénát; nyáron zöld takarmányt bőségesen.

Tenyésztési czél: elsősorban gazdasági czélokra, másodsorban katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A csikóknak 1 éves koron tul nem adnak zabot; télen pelyva és tavaszi szalmát kapnak, nyáron azonban csupán a legelőn járnak.

Felnevelési mód: télen az istállóban szabadon, nappal korlátban; nyáron legelőn, éjszaka félszerben vagy korlátban. A $3^1/_2$ és 4 éveseket őszszel, illetve tavaszszal állitják fel. A megtartásra szántakat kocsiba fogják és 5 éves korig használják, azután befedeztetik. Az eladókat $3^1/_2$ éves korban kissé feljavitják s mint pótlovakat adják el.

A számfeletti csikókat mint pótlovakat rendszerint a 4. honvédhuszár ezred veszi meg 600 korona átlagár mellett.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

233. Bába-pusztai ménes.

Fernbach Károly baba-pusztai ménese.

Tulajdonos: Fernbach Károly.

A ménes helye: Bába-puszta, Bács-Bodrogmegye. Posta Csernapolya, távirda Bajmok, vasutállomás Pacsér.

Jelenlegi tulajdonosának atyja Károly alapitotta 1898-ban gróf Karácsonyi és gróf Festetich-féle ménesekből vásárolt kanczákkal. Ujabb időben néhány kanczát a mezőhegyesi ménesből s azonkivül egyes jobb példányokat magántenyésztőktől is vettek.

Mielőtt a ménes örökség utján mostani tulajdonos birtokába jutott volna, a ménesben: 1893—1894-ben Verneuil angol félvér és 1895—1896-ban Zsarnok-Nonius állami bérmének fedeztek, 1899-ben Kisérlet (Bálvány—Kedves) angol telivér, 1900-ban North Star és később egy Furioso XXI-es bérmének fedeztek a ménesben.

Az anyakanczák származása: Furioso 2 drb, Gidran 2 drb, Nonius 1 drb, különféle angol félvér mének után 12 drb, végül angol telivér után 12 drb. 165 cm. átlagmagasság mellett részben hátas, másrészt hámos, angol félvér és arabs jellegü kanczák.

Az egész lóállomány 60 drb körül van. Az anyakanczák létszáma 20—24 drb s ezek felerészben heverők, másik részük pedig a gazdasági fogatokban jár.

A ménesben az anyakanczák télen 2 kg. zabot fejenként, szénát és árpa- vagy zabszalmát kapnak, nyáron a legelőn 2 kg. zabot fejenként, ezenkivül reggel, este zöld herét pótlékul. Fias kanczák 4 kg. zabot fejenkint, e mellett szénát a mennyit megenni képesek. Az igás ogatokban járó kanczák 6 kg. zabot fejenként és réti szénát.

Tenyésztési czél: nemes hátas és hámos lóanyag előállitása.

A csikók elválasztásig és az 1 éves kor betöltéséig bőven zaboltatnak, a 2 és 3 évesek 2 kg. zabot fejenként és zabos bükkönyt. Nyáron a legeltetési idény alatt 2 kg. zabot fejenként, e mellett este zöld takarmányt pótlék gyanánt. A ménes 31 hold természetes legelőn jár. A $3^1/_2$ éveseket őszszel állitják fel s a kanczákat lovagolják és később kocsiban próbálják ki. Tartás $4^1/_2$ kg. zab fejenként és gyepszéna.

Az anyakanczaállományt egyelőre a mezőhegyesi ménesből vétel utján egészitik ki.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

234. Zombori ménes.

Fernbach Péter zombori ménese.

Tulajdonos: Fernbach Péter.

A ménes helye: Fernbach-szállás, Bács-Bodrogmegye. Vasutállomás a hasonnevü megállóhely.

A ménest a jelenlegi tulajdonos atyja, Antal alapitotta 1870-ben gróf Széchényi Antal és Károly temerini méneséből vásárolt arabsfajta kanczákkal, ezenkivül gróf Pejacsevich rumai méneséből, továbbá Kisbérről és Mezőhegyesről vásárolt angolvérü kanczákkal.

A ménes alapitásakor az anyakanczákkal, Széchényi grófoktól egy arabsfajta mént is vettek, valamint 1876-ban Piukovics Ödöntől egy Amaty nevü angol félvér mént, 1866-ban a bábolnai ménesből egy 17 éves Pascha nevü trakheni származásut és Kisbérről egy Strabanzer angol telivér után nevelt mént, 1891-ben Szegfü angol telivér ivadék, 1894-ben Zsarnok (Verneuil—Lady Patroness) angol telivér volt állami mén, 1897-ben gróf Festetich Taszilótól vásárolt Sultan nevü Goliát ivadék fedezett a ménesben. A későbbi években a mezőhegyesi, kisbéri előszállási és végül Dőry Frigyes ürgevári méneséből vásároltak kanczákat. Legjobb befolyással volt a ménesre Zsarnok angol telivér mén; megemlítendő, hogy ámbár ezen mént vakság miatt selejtezték ki Mezőhegyesről, itteni ivadéka közül egyetlen egy sem vakult meg, illetve egynél sem mutatkozott eddig szembaj.

Az anyakanczák származása: Furioso 2 drb, Verneuil 2 drb, Nonius, Eredmény, Abugres 1—1 drb, Dőry-féle és előszállási 2—2 drb, Zsarnok 6 drb, Szegfü 13 drb, Discret 4 drb, Pascha 4 drb és Festetich-féle 1 drb.

Uralkodó szin a sötét pej és fekete, középnagyságu, csontos hátas és hámos jelleg mellett.

A kanczaanyag létszáma 35—40 drb között váltakozik s az állományt szaporitani óhajtják.

Az anyakanczák részben a gazdasági fogatokban járnak, vagy a ménesben hevernek, s vemhes, fias és meddő állapotban egyaránt 6 kg. zabot fejenként s e mellett gyep- vagy muharszénát kapnak.

Tenyésztési czél: nemes kocsiló és katonai czélra alkalmas hátaslóanyag előállitása.

A csikók elválasztás után $1^1/_2$ éves korig 6 kg. zabot fejenként és szénát, 2, 3 és 4 éves korig, illetve a felállitásig 4 kg. zabot fejenként, valamint zab- vagy árpaszalmát kapnak. Nyáron legelnek és a mellett póttakarmányul herét vagy luczernát adnak nekik. A ménest sohasem kötik jászolhoz s télen napközt is kifutókban van. A kanczacsikókat 4 éves korban befogják, a többit már $3^1/_2$ éves korban nyersen eladják.

Eddig a katonai lóavató-bizottság vette meg a számfeletti $3^1/_2$ éves csikókat 600 korona átlagár mellett a csikótelepek részére.

Ménestörzskönyvet 20 év óta vezetnek.

235. Tinójárási ménes.

Khon Lipót tinójárási ménese.

Tulajdonos: Khon Lipót.

A ménes helye: Tinójárás-puszta, Bács-Bodroghmegye. U. posta- és vasutállomás Kis-Szállás; távirda Mélykut.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3975 k. h.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1876-ban alapitotta. 1876—1881-ig a mélykuti állami fedező állomás Gidran ménje fedezett a ménesben, mig 1882—1889-ig Golden Cup angol telivér után nevelt mén, melyet báró Rédl rasztinai méneséből vásároltak. 1890—1894-ig egy, az előszállási uradalomból beszerzett mén és 1894-től mostanig Héja (Buzgó—Héja), szintén előszállási angol félvér mén fedez.

Az anyakanczák középtermetü hátas és hintós angol félvér jelleggel birnak. Létszám 17 drb. Az egész lóállomány 80 drb körül váltakozik. Nagyobbrészben heverő kanczák, időközönként azonban könnyebb munkára is használtatnak.

A befogott anyakanczák 6—9 kg. zabot és mesterséges szénát, a *ménesben* télen a vemhesek és fiasok 5 kg. zabot és árpaszalmát, nyáron a meddők 2 kg. zabot és árpaszalmát kapnak. Nyáron legelőn jár a ménes.

Tenyésztési czél: gazdasági hámos és katonai czélokra alkalmas lovak előállitása.

Elválasztástól 9 hónapos korig a csikóknak zabot és gyepszénát adnak korlátlan mennyiségben s e kortól $1^1/_2$ éves korig 3 kg. zabot, télen zabszalmát, ezután $3^1/_2$ éves korig télen naponta 2 kg. zabot fejenként és árpaszalmát. $3^1/_2$ éves korban felállitják a csikókat. Az anyakanczákul kiválasztottaknak 5 kg. zabot és mesterséges szénát, az eladóknak 3 kg. zabot és mesterséges szénát adnak. A kanczákat befogják, mig az eladókat csakis kézen jártatják, mivel nyers állapotban adják el 650 korona átlagárban.

236. Göbölyjárási ménes.

Krausz Jakab göbölyjárási ménese.

Tulajdonos: Krausz Jakab.

A ménes helye: Göbölyjárás és juliskaházi bérgazdaság, Bács-Bodrogmegye. Posta és távirda Bács-Madaras, vasutállomás Bács-Almás.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1500 k. h.

A ménes alapitása 1887-re vezethető vissza, mely időtől 1890-ig a ménestulajdonos báró Rédl Lajos rasztinai méneséből 7 drb kanczát, Latinovits Illés feloszlatott méneséből 2 drb kanczát, továbbá Latinovits János méneséből 1 drb kanczát és végül a környéken 7 drb parasztkanczát vásárolt.

A ménesben fedeztek: 1889—1891-ig Gidran, 1892—1893-ig Kisbéröcscse állami mének. Mindkét mén a szomszédos tenyésztőknél volt bérben. Később 1894—1895-ig Vihar—Furioso, 1897—1898-ig Montbar angol félvér, állami bérmének fedeztek.

Az anyakanczák létszáma 30 drb, s ezek a gazdasági fogatokban használtatnak.

Tenyésztési czél: gazdasági lovak és katonai pótlovak előállitása.

Felnevelési mód: nyáron az évjáratok legelőn vannak s szabad ég alatt hálnak kifutóban, télen tavaszi szalmán és tengerin tartják s ekkor az istállóban jászolhoz köttetnek le, mig nappal a kifutóban tesznek mozgást. Legelőterület körülbelül 150 k. hold. A 4 éveseket tavaszszal állitják fel s ekkor darabonként 5 kg. zabot vagy tengeridarát és e mellett mesterséges szénát kapnak. $3^1/_2$ éves korban nyáron állittatnak föl.

A számfelettieket $3^1/_2$ éves korban adják el 650 korona átlagár mellett.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

237. Kulai ménes.

Lelbach Péter és Konrád kulai ménese.

Tulajdonos: Lelbach Péter és Konrád.

A ménes helye: Bács-kulai puszta. Bács-Bodrogmegye. Posta és távirda: Cservenka, vasuti állomás: Bács-Kula.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. hold.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest néhai Lelbach Antal alapitotta Cservenkán 1860-ban, 5 drb bábolnai és 4 drb báró Wesselényi-féle arabs vérü kanczával. 1860—1886-ig Vojnits Gábortól vásárolt czinderi mén, majd «Gólya» nevü Siskovits-féle arabs fajtáju mén fedezett a ménesben. 1887—89-ig Verneuil angol félvér, 1890-ben «Kisbér öcscse» szintén angol félvér állami bérmének, 1891—99-ig Kisbér öcscse (Polmoodie anyából), Vojnits Simon és Fernbach Antal bérménje, 1900-tól kezdve Furioso XXIII-as, szintén Vojnits Simon bérménje fedez.

Az anyakanczák származása: Kisbér öcscse (Polmoodie anyából) után 6 drb, Kisbér öcscse (Virgilius anyából) 8 drb, Verneuil és Nonius mének után 6 drb.

Uralkodó szin a pej, angol félvér hátas jellegel, 166 cm. átlagmagasság mellett.

Az anyakanczák létszáma: 20 drb. Az egész lóállomány 60 drb körül váltakozik.

Az anyakanczák heverők, részben azonban a gazdasági igákban vagy könnyebb kocsiban is használják. A meddőket mindenkor befogják. Az igában járó és vemhes kanczák 5 kg. zabot és tetszés szerinti mennyiségü szénát kapnak, mig a heverő kanczák csupán 3 kg. zabot, e mellett télen zab- vagy árpaszalmát. Nyáron legelőn van a ménes.

Tenyésztési czél: katonai hátas- és hámoslovak előállitása.

A csikóknak 2 éves korig annyi zabot adnak, a mennyit megenni képesek; 1 éves korig jó minőségü réti szénát, 2 éves korig bükkönyös szénát zabszalmával összerázva.

2, 3 és 4 éves csikóknak 4 kg. zabot adnak, valamint zöld takarmányt szecskázva. A legeltetési idény alatt pótlékul zöld herét és 4 kg. zabot naponként és fejenként.

A 4 évesek őszszel felállittatnak s vagy lovagolják vagy pedig befogják őket. A 4 évesek eladási ára nyers állapotban átlag 600 korona.

238. Kelebiai ménes.

Báró Rédl Béla kelebiai ménese.

Tulajdonosa: báró Rédl Béla.

A ménes helye: Kelebia, Bács-Bodrogmegye. Posta, távirda és vasutállomás: helyben.

A ménest néhai báró Rédl Ferencz 1750-es években alapitotta rastinai birtokán s a ménes egy része osztály folytán 1859-ben jött ide át, hol a ménest a jelenlegi tulajdonos atyja szervezte.

1859—1878-ig a következő mének fedeztek a ménesben: «Mister» vörösderes kelebiai nevelésü, «Muza» fekete arabs mén, Ürményi Miksától, «Koheilan» sötét pej, kelebiai nevelésü, «Vezér» szürke, szintén ugyancsak itteni nevelésü arabs fajta mének. 1879-ben «Abugres I» bábolnai, 1880-ban «Furioso» grót Festetichtől, «Siglavy I», «Gazlan», «Jussuf», «Siglavy II» arabsfajta bábolnai bérmének; azonkivül «Büszke» nevü Gazlan-ivadék szintén kelebiai származásu.

Az anyakanczák származása: Furioso-ivadék 2 drb, Osman Pascha 3 drb, Gazlan I 1 drb, Büszke 4 drb, Abugress és Siglavy után 1—1 drb.

A kanczaállományban a sötétpej, fekete és szürke szin uralkodik, 155 cm. átlagmagasság mellett szivós arabs félvér jellegüek.

Az anyakanczák létszáma: 18 drb, melyek majdnem mind heverők. Takarmányozás: vemhes, fias, meddő, télen egyaránt 4 l. zabot, 5 kg. szénát fejenként, árpa- és zabszalmát; nyáron legelnek.

Tenyésztési czél: saját használatra alkalmas kocsilovak előállitása.

Felnevelési mód: télen istállóban lekötve, nappal kifutókban; nyáron legelőn

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

éjszaka szabad ég alatt kifutókban. Elválasztástól 4 éves korig az összes évjáratoknak télen fejenként 4 l. zabot, 5 kg. szénát adnak, valamint tavaszi szalmát és 4 kg. répát szintén fejenként.

A legelő: 90 k. holdnyi, rossz, buczkás talaju, e mellett őszszel tarlón és 40 hold kaszálón is jár a ménes.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

239. Rasztinai ménes.

Báró Rédl Lajos rasztinai menese.

Tulajdonos: báró Rédl Lajos.

A ménes helye: Puszta-Rasztina, Bács-Bodrogmegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás: Gákova, Gara vagy Rigyicza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3320 k. hold.

A ménest jelenlegi tulajdonos dédapja: néhai Rédl Ferencz alapitotta, és pedig az akkori török háboruban zsákmányul ejtett s részben vásárolt török kanczákból. Alapitása 1750-re tehető.

A különféle törzskönyvek és jegyzetek alapján régente a következő mének fedeztek a ménesben: 1810—1836-ig egy, az akkori Huszár-féle ménesből származó spanyol eredetü és Geramb báró méneséből vásárolt mének, 1837—45-ig az előbb emlitettek után nevelt saját mének, 1846—47-ig «Pasha» nevü Liechtenstein herczegtől vásárolt török származásu mén, 1848—53-ig Gaymüller bárótól szerzett angol telivér mén, 1854—56-ig a hires Csapody-féle ménesből származó mén, 1857-ben «Pompejus» lipizai, 1859-ben «Arslan» bábolnai, 1861-ben «Siglavy» lipizai, 1868-ban «Golden Cap» angol telivér 1870-ben a ménes Bocsárról ide került Rasztinára. 1871-ben «Oakbal» állami félvér mén, 1874-ben «Szemes» az Almásy-féle ménesből, 1880-ban «Gólya» szintén az előbb emlitett ménesből, mindkettő Gidran származásu volt, 1881-ben «Gidran», 1883-ban «Exact, Gidran», 1889-ben «Szerény» angol telivér (Gunnersbury—Scythian Princess), 1891-ben «Nyl Wasser» angol telivér (Gunnersbury—Voltige), 1894-ben «Orange Bitter» angol telivér (Ruperra—Orange Lilly) és «North Star», 1896-ban «Kisbér öcscse», 1897-ben «North Star» félvérek és 1899-től fogva «Goodfellow Nonius» állami bérmének fedeztek.

Az anyakanczák származása: Exact után 7 drb, Szerény után 15 drb, Nylwasser után 3 drb, Orange Bitter után 7 drb, North Star után 11 drb.

Jelleg: nemes és csontos angol-arabs ménes, mutatós és szépjárásu anyag, 165 cm. átlagos magasság mellett.

Az anyakanczák létszáma: 40 darab, a ménes egész lóállománya 150 drb körül változik. Az anyakanczák legtöbbje heverő s csupán 12 drbot használnak az igás fogatokban. Évente csupán az anyakanczák felét fedeztetik, mig a másik felét meddőn hagyják.

Vemhes kanczák $2^1/_2$ kg. zabot és zabos bükkönyt, a meddők télen szintén ugyanezen takarmánymennyiséget kapják, nyáron azonban csak legelnek.

Tenyésztési czél: jó hámos lovak előállitása.

A csikóknak elválasztásig méretlen mennyiségü zabot, az 1 éves és választottaknak 5 kg. zabot és zabos bükkönyt, a 2, 3 és 4 éveseknek ugyancsak annyit adnak.

Nyáron a zabadag ugyanolyan, mint télen, azonkivül a legeltetési idény alatt pótlékul zöld takarmányt etetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az anyakanczák és csikók 4 éves korig futó istállóban tartatnak s etetéskor lekötik, juniusig 200 k. holdnyi természetes legelőn, később 300 k. holdnyi kaszálón jár a ménes.

A kanczákat 4 éves korban befedeztetik és lecsikózás után kocsi előtt kipróbálják. Az eladásra szánt kanczákat és herélteket 4 éves korban felállitják. Csupán a kocsi előtt bevált kanczákat osztják be a ménesbe.

Évente körülbelül 10—15 darab számfeletti kerül eladásra 800 korona átlagárban.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

240. Borsodi ménes.

Schön M. B. borsodi ménese.

Tulajdonos: Schön M. B.

A ménes helye: Puszta-Borsod, B.-Bodroghmegye. Posta, távirda és vasut állomás Bikity-Borsod.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3700 k. h. Latinovics Lajos és gróf Somsich-féle ménesekből 1852-ben beszerzett 30 drb kanczával alapitották. Ekkor egy ösmeretlen származásu mén, később King of Cars és Pictor nevü angol telivérek fedeztek. 1872-ben Merops ismeretlen származásu és később ennek fia, Vezér fedezett, 1881—1901-ig Gidran, Furioso, Bibor, Gidran XXXII-es, Zivatar, Nonius, Abugres, Kisbéröcscse, Vihar, Urambátyám bérmének. Ezidőszerint egy vásárolt, állitólag Johnsbach ivadék fedez a ménesben. A nevezettek közül legjobb befolyással birtak a ménesre Gidran és Kisbéröcscse mének.

Az anyakanczák származása Furioso és Gidran XXXII-es után 2—2 drb, Zivatar után 4 drb, Kisbéröcscse után 1 drb, Merops után 1 drb, Vezér után 2 drb, Abugress után 1 drb, Nonius után 3 drb, különféle vásárolt 7 drb. 165 cm. átlagmagasság mellett nemes, csontos hámos angol félvér jellegüek.

Az anyakanczák létszáma 20—25 drb. Az egész lóállomány 65 drb körül ingadozik.

Az anyakanczák majdnem mind igában járnak s 4 kg. zabot, 3 kg. szénát fejenként és tavaszi szalmát; nyáron 4 kg. zabot fejenként és zöld takarmányt kapnak. Csikós kanczák ezenfelül 1 kg. zab pótlékot fejenként.

Tenyésztési czél: gazdasági hámos lovak és katonai pótlovak előállitása. Évjáratok tartása: 1 éves korig zabot, szénát tetszésszerinti mennyiségben, 1, 2 és 3 éves csikók télen 1—2 kg. zabot és 10 kg. répát 1 kg. korpával vegyest esznek fejenként; nyáron a legelő mellett takarmányt nem adnak az évjáratoknak. A ménes 100 k. hold jó minőségü legelőn van, azonkivül a kaszálókat és tarlókat is járja. A $3^1/_2$ évesek őszszel felállittatnak. Értékesitési átlagár 600 korona nyersen, mint katonai pótló.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

241. Törley-féle zobnaticzai ménes.

Törley-féle zobnaticzai ménese.

Tulajdonos: Törley Gyula.

A ménes helye: Puszta-Zobnaticza, B.-Bodrogmegye. Posta, távirda és vasutállomás Bács-Topolya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 900 k. h.

A ménes 1878-ban már megvolt s anyagja jelenlegi tulajdonos anyai dédapjától, Vojnits Illéstől származik. Régente erdélyi lovakból álló szilaj ménes volt.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Mezőhegyesről Maestoso, Othello és más méneket béreltek. 1850-ben Bocsánról a ménes ide Zobnaticzára került. 1840—1848-ig Maestoso mezőhegyesi mén, valamint Kray bárótól vásárolt angol telivér mén fedezett. 1855—1860-ig O-Bajan arabsvérü mén, 1861—1868-ig Huszár és Turul czinderi mének a Kárász-féle horgosi ménesből, 1868-ban Vojnits Antal halála után a ménes az alapitó Vojnics Illés unokái között: Vojnits Lukács és Vojnits Mária, férjezett Törley Bálintné között megosztatott. Ekkor, vagyis 1868—1873-ig a gróf Esterházy pápai ménesből vásárolt Drusza nevü mén fedezett. 1874—1880-ig Oakbal angol telivér a Kárász-féle ménesből. 1881-ben Amaty az öttömösi fedeztetési állomásról. 1882—1886-ig Furioso XII-es állami bérmén, 1887—1888-ig Kisbér-öcscse—Virgilius angol félvér, állami bérmén, 1889—1893-ig Taurus angol félvér, állami bérmén, 1894—1895-ig Vihar—Furioso angol fajta, 1895—1897-ig North Star, szintén angol fajta állami bérmének. 1898-ban Miska nevü Vihar ivadék, 1898-ben Dombegyháza nevü Furioso ivadék, 1900—1901-ben Primás angol félvér állami mén, a bács-topolyai fedeztetési állomásról és legutóbb Talisman nevü saját mén.

Az anyakanczák származása: Furioso XII-es után 2 drb, Taurus után 12 drb, Vihar után 5 drb és North Star után 2 drb. Uralkodó szin a pej. Nemes angol félvér, hámos és hátas jelleggel, 162 cm. átlagmagasság mellett.

Az anyakanczák létszáma 20 drb. Egész lóállomány 60 drb körül mozog.

A fias kanczák heverők, az erősebb külemü meddők igában járnak. A szabadon járó kanczák nyáron csupán csak legelőn élnek, télen tavaszi szalmát és polyvát, hasas és fiasok télen naponta 1 kg. zabot fejenként és szénát kapnak.

Tenyésztési czél: első sorban katonai hátas és könnyebb hámos lovak előállitása.

A felnevelési mód: nyáron legelőn, éjjel a szabad ég alatt; télen éjjel lekötve az istállóban, nappal a nyitvatartott istállóból tetszés szerint ki- és bejárnak a korláttal bekeritett kifutóba.

A számfelettiek tavaszszal 4 éves korban, kissé feljavitva a katonaságnak adatnak el; anyakanczákul csakis az előzőleg kipróbáltak osztatnak be 5 éves korban.

Állandó vevő a 4-ik honvéd huszárezred s a 4 éveseket 700 korona átlagárban veszi meg.

Törzskönyvet vezetnek.

242. Báró Vojnits-féle roglaticzai ménes.

Báró Vojnits István roglaticzai ménese.

Tulajdonos: báró Vojnits István.

A ménes helye: Roglaticza, B.-Bodrogmegye. Távirda és vasutállomás Bács-Topolya.

A ménes alapját képező Siskovits-féle spanyol vérü ménes eredetét 1802-re teszik. Később 1821-ben Ernal nevü czinderi mén fedezett. 1832-ben a lengyeltóti ménesből egy mént és 6 arabs kánczát vásároltak. 1860-tól kezdve Siglavy, Shagya, Mahmoud—Mirza és Jussuf bábolnai mének, majd Átok angol telivér, később a saját nevelésü Bálvány—Mahmoud Mirza ivadék és ezután Turi nevü Siglavy ivadék fedezett a ménesben.

Örökösödés folytán a jelenlegi tulajdonos családjára átszállott Siskovits-féle ménesben fedezett: 1876—1881-ig Exact (Saunterer—Catastrophe) angol telivér,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1882—1886-ig egy Nonius bérmén, később 1887—1892-ig Hunyady, Exact ivadék, 1893—1897-ig Kisbéröcscse angol félvér, 1898-tól fogva Salgó nevü mén, mindkettő Vojnits Jakabné tulajdona.

A ménesben levő Vojnits-féle anyakanczák származása: Nonius 3 drb, Kisbéröcscse 4 drb, Salgó 4 drb, Hunyady 2 drb, vásárolt 2 dr; a Siskovits-féle anyakanczák származása: Siglavy 10 drb, Mahmoud Mirza 3 drb.

A Vojnits-féle ménesben a pejszin az uralkodó, 165 cm. átlagmagasság mellett, nehezebb hámos jellegüek.

A Siskovits-féle ménesben a legtöbb anyakancza pej és szürke szinü, 158 cm. átlagmagasság mellett, könnyü hámos jellegüek. Utóbbiak arabsfajtájuak, előbbiek pedig angol félvérek.

Az anyakanczák létszáma 20—25 drb, melyek közül az angol félvérek a gazdasági fogatokban járnak, mig az arabs származásuak hevernek.

Tenyésztési czél: gazdasági lovak és könnyü lovassági pótlovak előállitása. A csikók tartása: télen 2 kg. zab fejenként és mesterséges széna, nyáron csakis legelőn járnak.

Felnevelési mód: télen szabadon vannak az istállóban, nappal korlát között. Nyáron legelőn jár a ménes. $3^1/_2$ éves korban felállitják a csikókat s az eladókat kissé feljavitják.

Az anyakanczák létszámát tavaszszal egészitik ki a 4 évesekkel s ezeknek ilyenkor 5 kg. zabot adnak fejenként, valamint mesterséges szénát.

A számfeletti csikókat a 4. honvéd huszárezrednek adják el 650 korona átlagárban.

243. Vojnits Jakab-féle roglaticzai ménes.

Vojnits Jakab-féle roglaticzai ménes.

Tulajdonos: Özv. Vojnics Jakabné.

A ménes helye: Alsó-Roglaticza, Bács-Bodrogmegye. Posta, távirda és vasutállomás Bács-Topolya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. h.

A ménest 1779-ben néhai Vojnits Illés alapitotta erdélyi lovakkal. Alapitásakor a ménest szilajon tartották. 1855-ben a régi bocsáni ménest a család felosztván, a szóban levőt is a bocsáni ménesből átvett anyaggal alapitotta jelenlegi ménestulajdonos férje: néhai Vojnits Jakab. A hatvanas évek elején a birtokot saját kezelésbe vette át s a birtok eddigi bérlőinek lóanyagát eladván, a ménest kisbéri, mezőhegyesi és Angolországból behozott kanczákkal ujjá alkotta.

1879-ben fedeztek: Davonport, Cormoran, Black Diamant, Schooting Star, Provider és Lord Dudly angol telivér mének, 1880—1882-ig Padischah arabs, 1883—1886-ig Digby angol telivér, 1887—1890-ig Marion angol telivér (Exact—Madame Worth), 1891—1893-ig Kisbéröcscse angol félvér, Virgilius anyából, 1894—1900-ig Salgó, az előbbi mén fia és Superabo angol telivér (Stronzian—Kallu).

Az anyakanczák származása: Furioso XII-es és Bálvány után 1—1 drb, Digby után 4 drb, Marion után 3 drb. Kisbéröcscse után 7 drb, Salgó után 2 drb és Ravissante (Clanronald—Makeshift) angol telivér kancza. Közép- és ezenfelüli nagyságu hátas és hámos jellegü nemes angol félvér kanczák; létszámuk 20—25 darab, melyek részben hevernek, részben pedig a gazdasági fogatokban járnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az egész lóállomány 80 drb körül van.

Igában fejenként 4—6 kg. zabot és egész éven át szénát kapnak, a heverők télen pelyvát és árpaszalmát, nyáron legelő mellé esetleg zöld takarmányt, mint pótlékot.

Tenyésztési czél: nemes hátas és hámos lovak előállitása.

Az évjáratoknak 4 éves korig 4 kg. zabot adnak fejenként és tetszésszerinti mennyiségü szénát. Nyáron csakis legelőn járnak. Télen etetéskor lekötve, különben nappal a szabadban korláttal körülvett kifutókban. Legelőterület 100 k. hold.

Nyáron a ménes félszer alatt hál.

A felállitás $3^1/_2$ éves korban őszszel, az anyakanczákul kiszemelteket befogják, a többit feljavitják s mint pótlovakat adják el, s eladás előtt 4—6 liter zabot adnak fejenként, valamint szénát.

Pótlovakért 650 korona átlagárt fizetnek.

Törzskönyvet 1865 óta vezetnek.

214. Vojnits Máté-féle zobnaticzai ménes.

Vojnits Máté zobnaticzai ménese.

Tulajdonos: Vojnits Máté.

A ménes helye: Puszta-Zobnaticza 33. sz., B.-Bodrogmegye. Posta, távirda, és vasutállomás Bács-Topolya.

A ménes fennállása 1779-ig vezethető vissza, még pedig jelenlegi tulajdonos dédapjának arabs jellegü szilajménesére. 1863-ban 3 czinderi mén szereztetett be, melyek 1876-ig fedeztek. Csillag, Turul és utóbbinak fia Korhely. Ezenkivül 1869—1874-ig Gambia, az Esterházy-féle ozorai ménesből, 1875—1877-ig a norfolki vérü Punch, 1879-ben Furioso XII-es és 1880—1881-ben Tata ismeretlen származásu mén, 1882—1883-ig egy Gidran, 1884—1885-ig Confidenc norfolki állami mén, 1897—1900-ig Mehet angol telivér (Shallow—Amazone). Az anyakanczák származása: North Star után 11 drb, Taurus után 2 drb, Furioso után 2 drb, Punch után 1 drb, Esterházy-féle 2 drb, Magyari-féle 2 drb.

A kanczaállományban uralkodó szin a pej, középnagyságu, hámos angol félvér jelleg mellett.

Az anyakanczák létszáma 18—22 drb s ezek részben heverők, más részük a gazdasági igásfogatokban jár.

A szabad ménesben télen pelyvát, zabszénát etetnek, nyáron a ménes csakis legelőn jár. Igában lévő kanczáknak 6 kg. zabot adnak fejenként és mesterséges szénát, nyáron zöldtakarmányt.

Tenyésztési czél: gazdasági lovak és pótlovak előállitása.

Az évjáratok tartása: 2 éves korig télen 4 kg. zabot fejenként, mesterséges szénát és tavaszi szalmát; nyáron csakis a 80 k. h. területü legelőn járnak. Télen az etetéshez lekötik, nappal korlát között tartják.

Felállitás: eladás czéljából őszkor és tavaszkor $3^1/_2$, illetve 4 éves korban az eladandókat külön nem készitik elő.

A számfelettiek értékesitési átlag ára 600 korona.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

245. Vojnits Sándor-féle zobnaticzai ménes.

Vojnits Sándor zobnaticzai ménese.

Tulajdonos: Vojnits Sándor.

A ménes helye: Zobnaticza-puszta, Bács-Bodrogmegye. Posta, távirda és vasutállomás: Bács-Topolya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1000 k. hold.

Jelenlegi tulajdonos dédapja ugyanitt 1750-ben ősi magyar és erdélyi kanczákból már jó lovakat tenyésztett.

1864-ben fedezett a ménesben: «Spondel» angol telivér, 1865-ben «Davenport», 1867-ben «Cormoran» (Caterer—Emotion) angol telivér, 1868-ban «Black Diamond» (Hartneitstein—Sarcastic), 1871-ben «Schooting Staar» (Longbow—Meteora) angol telivérek és 1872-ben «Provider» (Caterer—Emotion) szintén angol telivér. Ezután jött «Lord Chudleigh» (Bois Roussell—Hope), 1873-ban, «Kortes» (Cambuscan—Lenke) 1876-ban, mindkettő angol telivér, ezekután «Padishah 1878-ig, 1879—83-ig Exact (Saunterer—Catastrophe), 1884—91-ig «Attila» (See Saw—Adelina), 1893—1900-ig «Caledonian» (Fenék—Caledonia) telivérek, 1901-ben «Kisbér öcscse» Ostreger anyából, félvér mén és ezenkivül a ménes három kanczáját «Galifard» (Gunnersbury—Gaillarde) és egyet «Bonvivant» (Beauminet—Polyolbion) kisbéri törzsmének fedezték.

Az anyakanczák származása: Exact után 1 drb, Attila után 13 drb és Caledonian után 11 drb. Igen nemes angol félvér hátas- és hámos jellegüek, 165 cm. átlagmagasság mellett.

Az anyakanczák létszáma: 25 drb. Az egész lóállomány 100 drb körül váltakozik.

A heverő ménesben a vemhes, fias és meddő, télen 2 kg. zabot kap fejenként, e mellett szénát és árpaszalmát; nyáron csakis a legelőn járnak.

Tenyésztési czél; nemes hátas és hámos lovak előállitása.

A csikókat télen nyitott kifutóval körülvett istállóban tartják, nyáron legelőre járnak s az éjszakát korlát között töltik.

Télen az összes csikóknak fejenként és naponként 4 kg. zabot és szénát adnak. Etetésre lekötik, különben szabadon vannak. 160 k. hold területü legelőn jár a ménes.

Az anyakanczáknak szántakat és jobb minőségü eladókat 4 éves korban tavaszkor felállitják és lovagolják vagy kocsiba fogják és ilyenkor 6 kg. zabot kapnak fejenként. Kevésbbé értékes csikókat őszszel $3^1/_2$ éves korban pótlóként nyersen adják el.

A jobb minőségüek átlagára 1200 korona, pótlovaké 700 korona.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

246. Vojnits Simon-féle zobnaticzai ménes.

Vojnits Simon zobnaticzai menese.

A ménes tulajdonosa: Vojnits Simon.

A ménes helye: Puszta-Zobnaticza, Bács-Bodrogmegye. Posta és távirda: Bács-Topolya, vasuti állomás: Zobnaticza megállóhely, 129. sz. őrház.

A ménes eredete 1779-ig vezethető vissza, még pedig a jelenlegi tulajdonos dédapjának arabs jellegü, szilaj ménesére. 1863—75-ig három czinderi fajtáju mén fedezett: «Csillag», «Turul» és az utóbbinak fia: «Korhely».

Állami méneket 1875-től kezdve béreltek és pedig: 1875—81-g Oakball kisbéri angol félvért, Lismor anyából, 1882—87-ig egy Furioso XII-est Vilsfort anyából, 1888—92-ig Kisbér öcscse angol félvért Polmoodie anyából, 1893—98-ig

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Vihar (Buccaneer—Fern) angol telivért, 1899—900-ig egy Furioso XXXIII-ast Palestro anyából, 1901-ben Kisbér öcscse angol félvért Ostreger anyából.

Az anyakanczák származása: Furioso XII-es után 5 drb, Attila után 2 drb, Kisbér öcscse után 12 drb, Vihar után 25 drb. Csontos, nemes angol félvér hátas és hámos jellegü kanczák 165 cm. átlagos magasság mellett.

Az anyakanczák létszáma: 40—45 drb, melyekből azonban évente csupán mintegy 35-öt fedeztetnek.

Az egész lólétszám 100 drb körül váltakozik.

Az anyakanczák nagyobb része heverő, 10—12 drb pedig a gazdasági igásfogatokban jár, még pedig azok, melyek nyugodtabb vérmérsékletüek. Nyáron legelőn vannak, télen pelyvát, árpa- és zabszalmát kapnak. Az igás kanczák 4—6 kg. zabot fejenként és szénát.

Tenyésztési czél: nemes hátas és hámos lovak előállitása.

Felnevelési mód: nyáron 160 k. hold legelőn jár a ménes, éjszaka istállóban vagy korlátok közt hál. Télen szabadon az istállóban, nappal korlát között. A ménest sohasem kötik le. Télen az összes évjáratbelieknek fejenként 4 kg. zabot és szénát adnak.

Felállitás ideje: tavaszszal 4 éves korban s ekkor részben lovagolják, vagy kocsiba fogják a csikókat s ilyenkor 6 kg. zabot és megfelelő mennyiségü szénát kapnak.

Értékesités: katonatisztek és lókereskedők a javát az istállóból veszik meg. A kisebb értéküeket pótlóként adják el 800 és 1000 korona közötti árban.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A bajai mentelepesztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A bajai mentelepesztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A ménes				Az anyakanczák									A fedező mének										Fedeztetési állomast vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapitásának éve	Jegyzet
folyó száma	tulajdonosa	helye	Vármegye	száma	Az anyakanczák közül								száma	A mének közül												
					a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg	l.	h.	egy.		a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg	l.	h.	egy.	állami**	magán				
227	Boncompagni Ludovici Adriana hercegnő	Kisszállás	Bács-Bodrog	55	.	55	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	120	1800	* Az angol fajta mének, illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl. ** Az állami lótenyészintézetek állományából kor folytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
228	Gróf Chotek Rezső	Puszta-Irmova		65	5	60	.	.	.	.	.	.	3	1	1	.	.	1	.	.	2	1	.	180	1806	
229	Dungyerszky István	Bács-Szt.-Tamás		35	1	.	34	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1840	
230	Dungyerszky Lázár	Puszta-Kamendin		60	.	.	60	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	180	1864	
231	Fernbach Antal	Puszta-Antalháza		40	.	40	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	100	1886	
232	Özv. Fernbach Bálintné	Felső-Roglaticza		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1870	
233	Fernbach Károly	Bába-Puszta		22	1	21	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	65	1898	
234	Fernbach Péter	Fernbach-szállás		35	.	35	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	100	1870	
235	Kohn Lipót	Tinójárás-puszta		17	.	17	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1876	
236	Krausz Jakab	Göbölyjárás		30	.	30	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1887	
237	Lelbach Péter és Konrád	B.-Kulai-puszta		20	.	20	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	60	1860	
238	Báró Rédl Béla	Kelebia		18	.	.	18	.	.	.	.	.	2	.	.	2	.	.	.	.	1	1	.	50	1859	
239	Báró Rédl Lajos	Rasztina		40	.	40	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	150	1750	
240	Schön M. B.	Puszta-Borsod		22	.	22	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1852	
241	Törley Gyula	Puszta-Zobnaticza		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1878	
242	Báró Vojnits István	Roglaticza		22	.	12	10	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1802	
243	Özv. Vojnits Jakabné	Alsó-Roglaticza		24	1	23	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	80	1855	
244	Vojnits Máté	Puszta-Zobnaticza		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1779	
245	Vojnits Sándor	Puszta-Zobnaticza		25	.	25	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1750	
246	Vojnits Simon	Puszta-Zobnaticza		42	.	42	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1779	
	A bajai ménteleposztály területén felsorolt 20 ménesben van összesen			632	8	502	122	.	.	.	.	.	22	5	12	2	1	2	.	.	.	11	11	.	1815		

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipiczai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

X. A dorozsmai ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Csongrád vármegyére.

247. Árpádhalmi ménes.

Gróf Berchtold Lipótné árpádhalmi ménese.

Tulajdonos: gróf Berchtold Lipótné, szül. gróf Károlyi Ferdinanda.

A ménes helye: Árpádháza, Csongrádmegye. Posta-, távirda- és vasuti állomás: Orosháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe: 900 k. hold.

A ménest 1856. évben néhai gróf Károlyi Lajos alapitotta Mágocson (Csongrádmegye) körülbelül 50—60 drb angol és arabs félvér anyakanczával. Ugy nyerges mint hintós lovakat tenyésztettek, azonban hogy nehezebb munkára is alkalmasak legyenek, oldenburgi és ardenni méneket is használtak. E szerint angol, arabs és hidegvérü mének fedeztek, 1897. év óta lipizai és angol félvért, az utóbbi években pedig egy mezőhegyesi Furioso mént használtak. Gróf Batthyány Lajos méneséből 1860-ban vásárolt «Farmer» telivér mén ivadékai kedvező befolyással voltak a ménes fejlesztésére.

Az anyakanczák átlagos magassága 168—172 cm. s a keresztezésektől eltekintve: csontos angol félvér jellegüek. Az anyakanczák létszáma: 60—70 drb. Az egész lóállomány 230 drb körül ingadozik.

Az anyakanczák közül 30 drb heverő, a többi a gazdasági fogatokban jár.

Meddők naponta 3 liter zabot, 4 kg. szénát fejenként és árpaszalmát kapnak, a vemhes kanczák 5 liter zabot, 5 kg. szénát fejenkint és árpaszalmát, végül a csikós kanczák 6 liter zabot, 7 kg. szénát és árpa- vagy buzaszalmát.

Az egész ménesben télen takarmányrépát etetnek.

Tenyésztési czél: katona- és jó gazdasági ló előállitása.

Napi takarmányilleték: 1 éveseknek 5 liter zab, 5 kg. széna; 2 éveseknek 3 liter zab, 6 kg. széna; 3 éveseknek 5 liter zab, 6 kg. széna és a 4 éveseknek 12 liter zab, 4 kg. széna. A csikók pótlékul 1 kg. lóbabdarát kapnak 4 éves korig és télen 3 kg. szénát, valamint szükséghez mérten tavaszi szalmát.

Felnevelési mód: a ménes legelője 800 k. hold terjedelmü, ezenkivül az évjáratoknak külön-külön megfelelő kifutójuk is van. A legelő részint természetes, másrészt árva rozsnokkal (bromus inermis) vetett mesterséges rét.

A csikókat 4 éves korban állitják föl s részben lovagolják vagy kocsiba fogják. Csak is befogva próbálják ki. Felállitás alatt 12 liter zabot, 4 kg. szénát kapnak fejenként és a szükséghez mérten ezen felül pótlékot adnak nekik.

A 4 éves kanczacsikók legjavát a kanczaállomány pótlására forditják, a silányabb kanczákat és herélteket az igásfogatokba osztják be.

Értékesitės: A méncsikókat az eziránt fennálló egyezség szerint 3 éves korban az állam veszi meg.

A számfeletti herélteket és kanczákat 900 korona átlagárban értékesitik.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

248. Farkiréti ménes.

Dr. Berger József és Mór farkiréti ménese.

Tulajdonos: dr. Berger József és Berger Mór.

A ménes helye: Farkirét (Porgány mellett), Sövényháza község határában, Csongrádmegye. Posta-, távirda- és vasut állomás: Dorozsma vagy Szeged.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok: 620 k. hold.

A ménest 1874-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta 10 kanczával, melyeket többnyire Mezőhegyesen vettek, a magas koruk miatt kiselejtezett angol félvér és Nonius kanczák közül.

A ménesben eleinte egy Mezőhegyesen vásárolt Furioso IX kisorolt mén fedezett 1874—1880-ig, 1880—1890-ig a kanczák a szegedi fedeztetési állomáson, később a dorozsmai ménteleposztálynál fedeztettek, 1890—93-ig egy Furioso Oakbal kisorolt állami mén, mig 1893—901-ig Korszellem kisorolt angol telivér mén fedezett, ennek ivadékait pedig a Hód-Mező-Vásárhelyre kiosztott állami ménekhez küldték. Későbbi években 3 drb arabs kanczát vásároltak.

A ménesre előnyös befolyással volt «Korszellem» angol telivér mén.

Az anyakanczák származása: 2 drb «Cambuscan» angol félvér után, 1 drb «Korszellem» után, 1—1 drb «Aleppo» (a keszthelyi ménesből), «Partisan» (a bábolnai ménesből) és «Zarif» arabs félvérek után, 1 drb «North Star» hasonnevü állami mén után és 1 drb «Furioso Oakbal» után. A ménesben a pej az uralkodó szin, nagy termetü hámos, angol félvér jelleggel, átlag magasság 170 cm.

Az anyakanczák létszáma: 20—24 drb. Az egész lóállomány 60 drb. körül váltakozik.

Az anyakanczák részben heverők, részben a gazdasági fogatokban járnak.

Takarmányozás: meddők, vemhesek, fiasok egyformán naponta 5 kg. zab, télen széna és szalma tetszésszerinti mennyiségben, nyáron szénát és zöld takarmányt.

Tenyésztési czél: jó gazdasági igáslovak és nagy termetü hintóslovak előállitása.

A csikók tartása és felnevelése: télen-nyáron egy tágas kifutóban vannak, melyben egy félszer van a czélból, hogy zord időben tető alá menekülhessenek. Julius hótól kezdve legelőre járnak. Elválasztásig a csikók annyi zabot kapnak, a mennyit meg enni képesek; 1 éves korukban télen 5 kg. zabot fejenként és szénát; 2 éves korukban télen 3 kg. zabot fejenként és szénát, árpa- és zabszalmát; 3 éves korukban télen, ha jó minőségü széna van, akkor zabot nem kapnak; ha azonban a széna minősége gyönge, fejenként 3 kg. zabot kapnak. Nyáron minden évjáratnak zöld takarmányt adagolnak.

Tavaszszal 4 éves korban felállitják és befogják a csikókat.

A kanczacsikók javát az anyakanczák pótlására forditják, a többi a gazdasági fogatokba kerül, a számfelettit eladják, részint nyersen 3 éves korban, avagy kocsiba fogva 4 és 5 éves korban. Ezenkivül az egy éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

Átlagár 650—1000 kor., az értékesebbeké 1200—2000 kor. között váltakozik darabonként.

249. Csongrád-mágocsi ménes.

Tulajdonos: Gr. Károlyi Imre. Gróf Károlyi Imre mágocsi ménese.

A ménes helye: Csongrád-Mágocs. Posta, távirda helyben; vasutállomás: Orosháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 8400 k. h.

A ménest 1856-ban néhai gr. Károlyi Lajos alapitotta 21 eredeti magyar kanczával. 1856—60-ig Kozák eredeti magyar származásu és Jack angol félvér mén fedezett a ménesben, ezután 1861—66-ig Farmer angol telivér, Kesely angol félvér, Vitéz angol félvér, Gidran és Majestoso arabs fajta áll. mének. 1870—75-ig Propeller angol telivér, Favory áll. mén, Gyémánt angol félvér, Confidence norfolki,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

továbbá egy Nonius IX-es állami mén. 1875—79-ig Revolver angol félvér, Gidran, majd Délczeg és Királyfi (Kettledrum—Dalia) angol telivér mének, North Star áll. mén. 1879—84-ig Revolver félvér, Confidence norfolki, Price Fighter angol telivér, Furioso áll. mén, Punch és Siglavy áll. mének. 1885—89-ig Furioso, North Star I, North Star II áll. mének, Délczeg angol telivér, Királyfi angol telivér, Pride of England, norfolki áll. mén, «Czicza» Jankovich-féle lipizai mén. 1889—93-ig egy Nonius XVI-os, North Star III-as áll. mének, Balaton (Count Zdenko v. Buccaneer—Silkstone) és Betyár telivérek. 1893—96-ig Millerjung telivér (Craig Millar—Nameless), Fenegyerek telivér, Bizonyos telivér (Edgar—Birdcage), Petur és Árpád odenburgi mének. 1896—901-ig Móricz (Vederemo—Mattina), Akarat (Phil—Anna), Prince Frederick (Blair Athol—Firefly) telivérek; ezután egy Furioso XIV-es áll. mén 1899-ben, Furioso XXIII-as áll. mén 1900-ban, ezenkivül Majestoso lipizai és Rubel angol telivér (Ruperra—Henriette) fedezett a ménesben.

Ezeken kivül az igás ménesben «Botton» ardeni, «Tallér» és «Vigécz» muraközi mének fedeztek.

Az anyakanczák származása a következő: A félvér ménesben 7 drb Czicza lipizai fajtáju mén után (Jankovich Elemér tenyésztése), 3 drb Balaton, 2 drb Fortunio, 2 drb Betyár, 3 drb Deficit telivérek után; 7 drb Price Fighter félvér után, 2 drb Ribon telivér, 2 drb Bois Roussel félvér, 4 drb North Star, 6 drb Nonius, 3 drb Furioso, 4 drb Revolver félvér után. A hidegvérü ménesben: 7 drb Botton muraközi mén után, 10 drb Árpád odenburgi, 5 drb Petur oldenburgi, 7 drb oldenburgi és 20 drb Csáktornyáról vásárolt muraközi.

A kanczaállományban uralkodó szin a pej, részint nehezebb, részben könnyebb hátas jelleggel, 165—170 cm. magasság mellett. A hidegvérü kanczák 165—172 cm. magasak és nehéz igáslovak jellegével birnak. Az anyakanczák létszáma: 62 drb angol félvér és 62 drb hidegvérü, összesen 114 drb. Az anyakanczák egy része heverő, másik része a gazdasági igásfogatokban jár.

Az anyakanczák takarmányozása a szabad ménesben: vemhesek naponta 4 liter zab, 4 kg. széna fejenként, a fiasok 6 liter zab, 4 kg. széna fejenként, a meddők 2 liter zab, 4 kg. széna fejenként. Az igás ménesben az összes kanczák naponta 5 kg. kukoriczadarát és 8 kg. szénát kapnak fejenként.

Tenyésztési czél a félvér ménesben könnyü kocsilovak és részben katonalovak nevelése, mig a a hidegvérü ménesben jó igások előállitása.

A félvér ménesben a csikók elválasztásig tetszés szerinti mennyiségü zabot és szálas takarmányt kapnak, mig a 2 évesek 4 liter zabot, 4 kg. szénát fejenként, a 3 évesek 4 liter zabot, 4 kg. szénát esznek fejenkint. Ha a legelő silányabb, zöld takarmánynyal pótolják.

A hidegvérüeknek állandóan 2 liter zabot, darát, lóbabot, répát és árpaszalmát adnak. A ménes nyáron legelőn jár, télen az istállóban le van kötve, de emellett kifutókban tesz mozgást.

A felállítás ideje: 4 éves korban őszszel s ekkor befogják a csikókat, az eladandók azonban már 3 éves korban állittatnak fel.

A jobb kanczacsikókat az anyakanczalétszám pótlására megtartják, ezeken kivül eladásra jön évente 15—20 drb részint nyersen mint 3 éves, vagy befogva mint 4 és 5 éves.

A lókereskedők a 3 éves nyers csikókért átlag 700 koronát, a betanitott 4 éves lovakért pedig átlag 1000 koronát fizetnek. Magasságuk 165—170 cm.

Ménes-törzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

250. Derekegyházi ménes.

Gróf Károlyi László derekegyházi ménese.

Tulajdonos: Gr. Károlyi László.

A ménes helye: Derekegyháza, Csongrádmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás: Szentes.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 14.859 k. h.

A ménest néhai gr. Károlyi István alapitotta 1840-ben 11 drb angol telivér és félvér kanczával.

Alapitása óta 80 drb mén fedezett, és pedig a sok közül:

1840—60-ig Weatherby, Hack-fadd, Alerte, Snowstorm, The Italian, Meteor stb. 1860—70-ig Ibrahim, Dangu, Don Juan, Glück-zu, Cyclop, 1870—80-ig Durham, Godolfin, Nagy Károly, Ossian, Orion, 1880—90-ig Gyémánt, Mont-Gibello, Tapió, Waisenknabe, Major Arthur, Berzencze, Ürmény, Czifra, egy Gidran XXXI-es, Furioso III-as, Bibor, Furioso XII-es, Chief-Justice, Harry-Hall, Eredmény, Siglavy I, Lőrincz, Bosnyák, Tigris, Remény, Sárgaliliom, Sürgöny (Ercildoune—Renown), Shagya, Kengyel (Bajnok—Lady Florence), Lator, Januar, Vortänzer (Craig Millar—Tanzerin). 1890-től máig Metcalf, Kasper, Csapláros, Rémes, Hűség, Vérmes, Tegetthoff, Atyafi, Erős, Forrás, Yankee, Gourmand, Dió, Távol angol telivérek, Diregó, Ermie S. és Alexander ügetők, valamint Furioso XXI-es, Furioso XXIII-as ménekek. Későbbi időben a Dőry és Bernrider-féle ménesekből nehány jó ügető kanczát vásároltak.

Az anyakanczák származása: Hűség 4 drb, Cambuscan 2 drb, Cupid, Morgan 1—1 drb, Sárgaliliom 3 drb, Medina I 1 drb, Remény 5 drb, Berzencze 5 drb, Ossian 1 drb, Faneur 2 drb, Furioso 5 drb, Deutcher Michl 2 drb, Czimer, Matcameron, Strabantzer, Pásztor, Véletlen 1—1 drb, Rémes 36 drb, Hűség, Munkás 4—4 drb, Távol 1 drb, Czifra 13 drb, Vérmes 8 drb, Tegethoff 1 drb, Frondeur, Káros 2—2 drb, Goodmorning 3 drb, Atyafi 7 drb, Tápió 1 drb, Sürgöny 2 drb, Totalisateur, Bibor és Gidran XXXI-es 1—1 drb.

A kanczaállományban uralkodó szin a pej, átlagos magasság 165 cm., magasvérü angol félvérek, nemes külemmel.

Az anyakanczák létszáma: 124 drb, ezek közül *10 drb angol telivér*, melyek közül felemlitendők: Donna (Bibor—Y. Duchesse), Fekete Ilka (Remény—Ilka), Gólya (Berzencze—Golconda), Hagyján (Bibor—Hopefull), Irka (Ráros—Irka), Madrid (Morgan—Sónya), Pampuska (Pancake—Kouotoppa) és Y. Duchesse I. (Czimer—Y. Duchesse). Az egész lóállomány 250 drb körül mozog.

Az anyakanczák közül heverő 30 drb, 90 drb. pedig mint anyakancza a gazdasági fogatokban jár.

A ménesbeli kanczáknak nyáron a legelőn 2 kg. zabot, télen 6 kg. szénát, 4 kg. tavaszi szalmát és fejenként 4 kg. zabot adnak naponként.

A gazdasági kanczáknak télen-nyáron 4 kg. zabot, 8 kg. szénát naponként és fejenként.

Tenyésztési czél: Erősebb külemü, gyors kocsilovak előállitása.

A csikóknak elválasztásig szénát és zabot tetszés szerinti mennyiségben adnak, azontul 4 kg. zabot, 4 kg. szénát fejenként és naponként, ezenkivül tavaszi szalmát; a legeltetési idény alatt 4 kg. zabot. Ezen adagot minden évjáratbeliek a felállitásig egyformán kapják. Télen a szükséghez képest répát is etetnek. A betöltött 4 évvel tavaszszal felállittatnak s akkor kocsiba fogatnak. Tartás: 5 kg. zab és 5 kg. széna naponként és fejenként.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kanczacsikók javát az anyakancza állomány pótlására használják, a többi, valamint a herélteket a gazdasági és urasági fogatokba osztják be. A 3 éves méncsikókat az ez iránt fennálló felnevelési egyezség értelmében, 1600 korona átlagárban az államnak adják el. Más lovak csakis elhasznált állapotban adatnak el, mivel a szaporulatot az uradalom használja fel.

Törzskönyvet 1840 óta vezetnek.

251. Ányás-dóczi ménes.

Tulajdonos: Lichtenberg és Vajda.

Lichtenberg és Vajda ányási és dóczi menese

A ménes helye: Ányás és Dócz, Csongrádmegye. Posta és távirda: Mindszent, vasuti állomás: Mindszent vagy Kistelek.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6800 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonos atyja 25 drb angol félvér kanczával. A ménes felállitásakor az anyakanczák a környéken levő fedeztetési állomásokon levő állami ménekkel fedeztettek. 1874—78-ig Oranien angol telivér, 1878—82-ig Deutscher Michl angol félvér állami bérmének használtattak. 1882—88-ig bérmének hiányában a kanczákat a szegedi fedeztetési állomáson levő áll. ménekkel fedeztették. 1889—92-ig Kisbéröcscse angol félvér bérmén. 1893—94-ig North Star angol félvér bérmén. 1894—95-ig Vidor (Verneuil—Galante) angol telivér bérmén, 1896—99-ig Vortänzer (Craig Millar—Tänzerin) angol telivér bérmén, 1899—1900-ig Vihar angol félvér bérmén működtek a ménesben.

A ménesre előnyös befolyással voltak: Vihar félvér, Livno (Jester—Hableány) és Theresianist (Waisenknabe—Camelia) angol telivér mének.

Az anyakanczák származása: 6 drb Livno, 5 drb Vihar, 10 drb Kisbér öcscse, 5 drb Theresianist, 5 drb North Star, 5 drb Vidor és 5 drb Furioso.

A kanczaállományban a pej szin az uralkodó; középnagyságu angol félvér könnyebb és nehezebb hámos jelleggel, 168 cm. átlagos magasság mellett.

A kanczák létszáma 40—45 drb. Az egész lóállomány 140 drb körül váltakozik.

Az anyakanczák részben heverők, nagyobb részük azonban a gazdasági fogatokban jár.

A heverők a legeltetési idényben némi zöld takarmányt, télen 3 kg. zabot fejenként, továbbá szénát, árpaszalmát és répát kapnak.

A vemhes anyakanczák télen nyáron 5 kg. zabot fejenként és télen szabad szénát, árpaszalmát és répát; nyáron széna helyett zöld takarmányt kapnak.

A meddő kanczák mind igában használtatnak s ép oly takarmányozásban részesülnek, mint a gazdasági ménesben lévő vemhes kanczák.

A fias kanczák a szabad ménesben 4 kg. zabot, a gazdasági ménesben 6 kg. zabot és szálastakarmányt kapnak.

Tenyésztési czél: jó katonai pótlovak és gazdasági igáslovak előállitása.

A csikók 1 éves korig annyi zabot kapnak, a mennyit megenni képesek; a 2 és 3 évesek egyáltalán nem zaboltatnak s nyáron csakis legelnek és igen kevés szénaadagolás mellett szalmán telelnek ki.

A ménes természetes legelőn jár.

Télen az istállóban nem köttetnek le s az istállók előtti kifutókban tesznek mozgást.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A felállitás ideje: a 4 évesek tavaszkor állittatnak fel, hámba való betanitás végett. A felállitásker 3 kg. zabot, elegendő szénát és zöldtakarmányt kapnak.

Miután a sikerült kanczacsikókat megtartják, csupán mintegy 20 drb számfeletti kerül eladásra, mint 3 éves nyersen, vagy pedig mint $4^1/_2$ éves kocsiba fogva.

Az éves méncsikókat megvétel végett évente az államnak ajánlják fel.

Értékesitési ár 650—800 kor. között váltakozik.

Ménestörzskönyvet 1874-től kezdve vezetnek.

252. Pusztaszeri ménes.

Tulajdonosa: őrgróf Pallavicini Sándor.

Őrgróf Pallavicini Sándor pusztaszeri ménese.

A ménes helye: Puszta-Szer (Sövényháza), Csongrádmegye. Posta, távirda és vasutállomás Kistelek.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

Alapittatott 1844-ben gr. Wenckheim és Kárász-féle ménesekből vásárolt kanczaanyaggal, ezen kivül később különféle ménesekből angol félvér kanczákat és méneket vásároltak. 1861-ben 10 drb gulyabeli magyar tehenet és egy bikát cserébe adtak az államnak egy mezőhegyesi North Star ménért s ezen időtől fogva a tenyésztés erős, csontos, izmos és magasabb vérmérsékletlel biró angol félvér lóanyag előállitására irányult, mely nemcsak gazdasági igás, hanem nemesebb külemü hintósló követelményeinek is megfeleljen. 1861-ig a kanczaállomány mindössze csupán 8 drb North Star kanczából állott. 1879-ben ismét vásároltak kanczákat egyes környékbeli tenyésztőktől valamint a hadsereg állományából kisorsolt lovak közül. 1883-ig vásárolt mének, mig ezen időtől kezdve állami bérmének fedeztek a ménesben.

Pusztaszeri magyar gulyabeli tehén cserébe egy mezőhegyesi North Star ménért.

1879-ben: Hetyke arabs, Exact angol arabs, 1880-ban Hetyke és Exact, 1881. és 1882-ben Hetyke és Ecséd félvér, 1883. Ecséd és Oranien angol félvérek, 1884-ben Ecséd és Chief Justice angol félvér, 1885-ben North Star IV. angol félvér, Ostreger angol félvér, 1886-ban North Star IV-es és Ostreger, 1889-ben North Star III-as és Ostreger angol félvérek, 1890-ben ismét North Star III-as, Urambátyám—Nonius, 1891-ben Urambátyám—Nonius és Game Cock angol félvérek, 1892-ben Glückauf angol telivér (Clonave—Black Duchesse) és Pirat angol telivér (Buccaneer—Alix), 1893-ban Pirat és Vészmadár angol telivérek, 1894. és 1895-ben ugyancsak Vészmadár angol telivér (Savernake—Lulu), 1896-ban Urambátyám—Nonius (saját nevelésü), 1897. és 1898-ban Hirtelen angol telivér (Pásztor—Herczegnő), 1899-ben Furioso, North Star angol félvér mének, 1900-ban 2 North Star VI-os és 1901-ben ismét egy North Star VI-os fedezett a ménesben.

1888-ban lipizai vérü ménest is alapitottak a cs. és kir. udvari istállóból vásárolt 5 drb lipizai kanczával, melyekre ugyancsak Lipizáról egy Maestoso ment is vásároltak. Ezenkivül 1889-től 1900-ig a cs. és kir. udvari istállóból, valamint a lipizai udvari ménesből 14 kanczát és 3 ment vásároltak, s az eként nyert törzsből tisztán tenyésztik a lipizai fajtát. A lipizáról vásárolt mének a Pluto, Neapolitano és Conversano családokból valók.

Az angol félvér ménesben az anyakanczák közül magasabb termetük s erős csontozatukkal kitünnek a North Star és Ostreger származásuak s ezen mének ivadékai közül osztatott be a legtöbb anyakancza a ménesbe. A lipizai ménesben az anyakanczák Maestoso és Pluto származásuak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az angol félvér ménesben az uralkodó szin a sötét pej, erős, csontos, hintós jelleg 160—175 cm. magasság mellett. A lipizai ménesben egy-két pej Pluto-ivadék leszámitásával az uralkodó szin a szürke. A lipizaiak magassága 158—166 cm. között váltakozik.

Az anyakanczák létszáma: az angol félvér ménesben 40 drb, a lipizai ménesben 20 drb, összesen 60 drb.

Az egész lóállomány 180 drb körül mozog.

Az anyakanczák mind gazdasági igáslovakul használtatnak.

Tenyésztési czél: az angol félvér ménesnél katonai hátas- és erősebb hintóslovak előállitása. A lipizai ménesben tetszetős, könnyebb kocsilovak nevelése.

A fedeztetés február 1-én kezdődik s tart julius 1-ig.

A csikók 5 hónapig szopnak s ezen idő alatt zabot és luczernát tetszésszerinti mennyiségben kapnak, 5 hónapos korban elválasztatnak s külön tartatnak éves koruk betöltéséig s ekkor a többi évjáratokhoz csapják.

Takarmányozásuk elválasztástól éves korig 7 liter zab, 7 kg. széna, 4 éves korig 5 liter zab, 7 kg. széna és megfelelő alomszalma.

A teleltetési idény november 1-től május 1-ig tart, mely idő alatt kifutóval ellátott istállóban vannak elhelyezve, de e mellett naponként az e czélra készült jártatóhelyen 1 órát délelőtt, 1 órát délután lépésben és ügetésben lovascsikósok által megjártatják az évjáratokat.

Nyáron jó minőségü legelőn van a ménes.

A számfeletti csikók 3 éves korban adatnak el a hadsereg részére, mig a megtartásra osztályozott kanczák 4 éves korban állittatnak fel. A 3 éves csikók május hóban 650 korona átlagárban adatnak el nyersen. A lipizai ménesből a számfelettiek Wienbe kerülnek, s behajtva 5000—6000 korona árban adatnak el páronként.

1879 óta rendes törzskönyvet vezetnek.

253. Gencsháti ménes.

Ujhelyi Jakab gencsháti ménese.

Tulajdonos: Ujhelyi Jakab.

A ménes helye: Gencsát-puszta, Csanádmegye. U. posta, távirda- és vasutállomás Hódmező-Vásárhely.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok 600 k. hold.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1883-ban Répásháton (Csongrádmegye), 10 drb Nonius és Furioso származásu kanczával.

A ménesben 4 éven át egy Furioso XXI-es állami mén fedezett. Ezután Ecsed (Forbidden Fruit—Fides), majd Korszellem angol telivér, állami mének 4 éven át utánuk Bois Roussel állami angol félvér mén szintén 4 évig, végül Laczi (Durham—Y. Irma) angol telivér, állami mén ugyancsak 4 évig.

Az anyakanczaállomány a mezőhegyesi ménesből történt vásárlás utján 20 drbra emeltetett fel. Ujabban Ürmény—Nonius-t, ezidőszerint Nonius XXIX-es mént bérlik.

A ménesre jó befolyással voltak Ecsed és Laczi állami angol telivér mének.

Az anyakanczák Ecsed és Laczi, valamint Nonius és Furioso származásuak, s középnagyság mellett angol félvér hámos és hátas jeleggel birnak.

Az anyakanczák létszáma 20 drb. Egész lóállomány 60 drb. körül váltakozik

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az anyakanczák közül 12 darab a ménesben és 8 darab a gazdasági fogatokban jár.

A ménesbeli kanczák árpaszalmát, szénát és 3-szor napjában zabot kapnak. a gazdasági fogatokban járók naponta háromszor szénát és zabot.

Tenyésztési czél: katonai pótlovak és hámos lovak előállitása.

A csikókat télen-nyáron szabadon tartják s ha nincsenek legelőn, egy félszerrel ellátott kifutóban mozognak hogy zord időben fedél alá menekülhessenek.

Éveskorukig zabot és szénát annyit kapnak, a mennyit elfogyasztani képesek; egy éves korukban naponta 5 liter zabot és szénát, 2 éves korukban árpaszalmát naponta és fejenként, 2 liter zabot és 2-szer szénát, 3 éves korukban 5 liter zabot, árpaszalmát és 3-szor szénát kapnak.

A felállitás ideje: 3 éves korban s ekkor ugyanoly takarmányozásban részesülnek, mint a 3 évesek.

A fiatal nemzedék javát első sorban az anyakanczák pótlására használják fel. A méncsikókat felnevelik s mint teljes koruakat tenyésztőknek adják el, mig a többi számfelettieket katonai pótlóként értékesitik 700 korona átlagárban.

Ménestörzskönyvet vezetnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A dorozsmai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A dorozsmai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A mének folyó száma	A mének tulajdonosa	A mének helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül: a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.
247	Gróf Berchtold Lipótné sz. Károlyi Ferdinanda grófnő	Árpádháza	Csongrád	65	.	57	.	.	.	.	8	.
248	Dr. Berger József és Berger Mór	Sövényháza	Csongrád	22	.	22	.	.	.	.	.	.
249	Gróf Károlyi Imre	Csongrád-Mágocs	Csongrád	114	.	62	.	.	.	.	52	.
250	Gróf Károlyi László	Derekegyháza	Csongrád	124	10	104	.	.	10	.	.	.
251	Lichtenberg és Vajda	Anyás	Csongrád	42	.	42	.	.	.	.	.	.
252	Őrgróf Pallavicini Sándor	Pusztaszer	Csongrád	60	.	40	.	.	.	20	.	.
253	Ujhelyi Jakab	Répáshát (Geneshát)	Csongrád	20	.	20	.	.	.	.	.	.
	Csongrád vármegye, illetve a dorozsmai ménteleposztály területén felsorolt 7 ménesben van összesen			447	10	347	.	.	10	20	60	.

A fedező mének száma	A mének közül: a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.	állami**	magán	Feltelelési állomási vasúti igazgatóság	A ménes lóállománya	A ménes alapításának éve	Jegyzet
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	200	1856	* Az angol fajta mének, illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	1	60	1874	** Az állami lótenyészintézetek állományából kor folytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
4	1	1	.	.	.	1	1	.	1	3	.	250	1856	
3	1	1	.	.	1	.	.	.	1	2	.	300	1840	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	140	1854	
2	.	1	.	.	.	1	.	.	1	1	.	180	1844	
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	60	1883	
13	2	6	.	1	1	2	1	.	7	6	1	1190		

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. t. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérű, egy. = egyéb.

XI. Az eperjesi ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Abauj-Torna, Árva, Liptó, Sáros, Szepes és Turócz-vármegyékre.

254. Hidasnémetii tenyészet.

Dobozy Pál hidasnémetii tenyészete.

Tulajdonos: Dobozy Pál.

A ménes helye: Hidas-Németi, Abauj-Tornamegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 550 k. h.

A tenyésztés 1890-ben indult meg. Az anyakanczák mind könnyebb gazdasági munkát végeznek.

Fedező ménekül használtattak 1890—1896-ig a közeli fedeztető állomások ménjei, 1896—1897-ben Absalon (Abonnent—Anna) és 1898—1901-ig Balvarran (Uncas—Lady-Grace) angol telivér állami bérmének. Állomány 10 drb angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 23 drb. körül van Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: 163—170 cm. magas hátas lóanyag előállitása. A számfeletti csikók pótlóként értékesittetnek, az egy éves méncsikók megvétel végett évente az államnak ajánltatnak fel

A csikók 2 hetes koruktól kezdve zaboltatnak. Az elválasztás $4^1/_2$ hónapos korban történik, ettől kezdve naponként 4-szeri etetés mellett 4 kg. napi zabadagot, télen a zab mellett 4 kg. luczernát és 2 kg. tavaszi szalmát, 1 éves kortól azonban mind addig, mig fel nem állittatnak, zabot egyáltalán nem kapnak. Nyáron legelőn járnak. Felállitás $3^1/_2$ éves korban. Eladás nyersen.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

255. Nagyszalánczi telivér ménes.

Gróf Forgách István nagyszalánczi ménese.

Tulajdonos: gróf Forgách István.

A ménes helye: Nagy-Szalánc, Abauj-Tornamegye. Posta, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló kifutók és legelők területe körülbelül 80 k. h.

A ménest az 1850-es években néhai gróf Forgách Kálmán alapitotta. Nagyobb terjedelmet nyert ez a 70-es években, 1884-ben helyeztett Alsó-Kemenczére. 1884 óta a létszám 4 és 8 angol telivér kancza között váltakozik.

Külön, tulajdon ménje a ménesnek nincsen, a kanczák fedeztetés czéljából részint állami, avagy magántulajdonban lévő ménekhez küldetnek.

Anyakanczalétszám ezidőszerint 7 drb, angol telivér, névszerint a következők: Windfall (Aeolus—Canery), Hóbort (Amaranthus—Belle Helène), Hajadon (Bendigo —Filtre), Fickle (Kettledrum—Fidget) Primrose (Doncaster Pazmanita) Belle Minette (Beauminet—Fényes), Kisasszony (Beauminet—Fickle).

A ménesben nevelt csikók a versenypályán használtatnak ki, idomitásuk nyilvános trainer utján történik.

A ménesből eddig az alábbi nevesebb versenylovak kerültek ki: Szélvész (Beauminet-Windfall), Kurucz (Insulaire-Fickle), Labancz (Beauminet-Fleetness), Kisasszony (Beauminet-Fickle), Forgószél (War Horn-Windfall), Szeszély (War Horn-Hóbort).

256. Nagyidai ménes.

Báró Schell Gyula nagyidai ménese.

Tulajdonos: báró Schell Gyula.

A ménes helye: Nagy-Ida. Abauj-Tornamegye. Posta, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3613 kat. hold.

A ménes 1890-ben alapittatott. A kanczák egy részét mint hámoslovat használják a gazdaságban, az értékesebb és idősebb anyakanczákat pedig szabadon járatják a ménesben.

Az anyakanczákra a nagy-idai, hidas-németii vagy szinnai állami fedeztetési állomásokon levő mének használtatnak.

Allomány: 16—18 drb. angol és arab fajta származásu anyakancza.

Az egészlóállomány 50 drb. körülváltakozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: katonai czéloknak megfelelő hátaslovak és középnagyságu hámoslovak előállitása.

A ménes felnevelési reádszere: a csikók $1^1/_2$ éves korig 2 kg. zabot naponként és fejenként, mig télen tetszés szerinti menyiségü szénát és tavaszi szalmát kapnak. $1^1/_2$ éves kor betöltése után nyáron legelőn járnak, télen szénán és szalmán élnek.

Télen naponként 1—2 órán át még zord időben is mozgást tesznek és szabadon, futó istállókban tartatnak.

A csikók közül az alkalmasoknak igérkező 1 éves méncsikók megvétel végett az államnak ajánltatnak fel. Az igy el nem adottak kiheréltetnek s a kanczacsikókkal együtt a fentebb jelzett módon 3 évük betöltéséig felneveltetnek s akkor a miskolczi katonai lóavató-bizottságnak mutattatnak be; az el nem kelt egyedeket szabad kézből adják el, vagy pedig saját használatra osztják be.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

257. Pamlényi ménes.

Szilágyi Gusztáv pamlényi ménese.

Tulajdonos: Szilágyi Gusztáv.

A ménes helye: Pamlény, Abauj-Torna vármegye. U. p. Krasznik-Vajda, távirda és vasutállomás Szepsi.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 927 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1898-ban, az anyakanczák használati lovakul szolgálnak. Fedezőménekül a felső-dobszai állami fedeztető állomás ménjei használtatnak.

Állomány 20 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 50 drb. körül mozog.

A ménes tenyésztési czélja: Angol félvér használati ló előállitása.

A számfeletti lovak 3 éves korban nyersen a katonai csikótelepek részére adatnak el 650 kor. átlagárban.

258. Abauj-fancsali ménes.

Téglássy József abauj-fancsali ménese.

Tulajdonos: Téglássy József.

A ménes helye: Abauj-Fancsal, Abauj-Torna vármegye. U. p. Forró, távirda és vasutállomás Forró-Encs.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 750 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1886-ban. Az anyakanczákat az abauj-baktai és vizsolyi állami fedeztető állomások ménjeivel fedeztetik.

Állomány 15 drb. angol félvér anyakancza. egész lóállomány 40 drb. körül váltakozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél angol félvér, katonai czélokra alkalmas lovak előállitása.

A ménes kora tavasztól késő őszig legel, ősztől tavaszig a szükséges erőtakarmányt, továbbá árpaszalmát és zab abrakot kapnak.

A számfeletti lovak mint pótlovak, az ezen czélra nem alkalmasok mint hámos és esetleg hátas lovak 4 éves korban értékesittetnek.

259. Abauj-szinnai ménes.

Teleky László abauj-szinnai ménese.

Tulajdonos: Teleky László.

A ménes helye: Abauj-Szinna, Abauj-Torna vármegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

Állomány 6 drb angol telivér anyakancza, azonban ezeken kivül még néhány félvér kancza után is nevelnek.

Az angol telivér éves csikók rendesen a budapesti telivér árverésen adatnak el, miért is a ménes részéről idomitásba nem adatnak.

Az angol telivér anyakanczák a következők: Lady Mary (Insulaire—Lady Macduff), Valuta III (Insulaire—Viola), Vera (Barcaldine—Aureoline), Verbena (Insulaire—Viola), Viola (Kettledrum vagy Palmerston—Violante), Viora (Insulaira—Viola).

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az eperjesi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

Az eperjesi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A ménes				Az anyakanczák									A fedező mének																								A ménes lóállománya	A ménes alapítás-ának éve	Jegyzet
folyó szám	tulajdonosa	helye	Vármegye	száma	Az anyakanczák közül								A mének közül																								Fedezte állomás vesz igénybe			
					a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.	száma	a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg	l.	h	egy.	állami**	magán																	
254	Dobozy Pál	Hidasnémeti	Abauj-Torna	10	.	10	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	23	1890	* Az angol fajta mének, illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl. ** Az állam lótenyészintézetek állományából tenyésztésre kisorolt s eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
255	Gróf Forgách István	Nagy-Szaláncz		7	7	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20	1850	
256	Báró Schell Gyula	Nagy-Ida		16	.	10	6	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	1890	
257	Szilágyi Gusztáv	Pamlény		20	.	20	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	1898	
258	Téglássy József	Abauj-Fancsal		15	.	15	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	1886	
259	Teleky László	Abauj-Szinna		6	6	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	15	?	
	Az eperjesi ménteleposztály területén, illetve Abauj-Torna vármegyében felsorolt 6 ménesben van összesen			74	13	55	6	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4	198		

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XII. A debreczeni ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Hajdu és Szabolcs vármegyékre.

260. Nagy-tanyai ménes.

Berger Mór nagy-tanyai menese.

Tulajdonos: Berger Mór.

A ménes helye: Nagy-Tanya, Hajdu vármegye. U. p., távirda és vasutállomás Balmaz-Ujváros.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4000 kat. h.

A ménest 1892-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta. Az anyakanczák a gazdasági fogatokban járnak.

A ménesben 1892—1896-ig Montbar állami angol félvér mén, 1896—1899-ig a Böszörményben álló Babylas (Bajnok—Laisse-tout faire) angol telivér és 1900-ban a Debreczenben álló Thornbrook (Craig Millar—Vienna) szintén angol telivér állami mének fedeztek.

A mennyiben a ménesnek alkalmas mének nem állanak rendelkezésére, ezen esetben az anyakanczák a hajdu-böszörményi állomás ménjeivel fedeztetnek.

A ménes anyakancza állománya 26 drb. Tulnyomóan saját nevelésüek, s többnyire angol telivér mének ivadékai.

A ménes egész lóállománya 60 drb. körül váltakozik.

Az elletés deczemberben veszi kezdetét s tart április hónapig.

Tenyésztési czél: Katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: Nyáron legeltetés, mezőhiány esetén abrakolás, télen száraz takarmány, kevés répa és zab mellett.

A felállitott csikók nappal kifutóban vannak és eladásukig sem hámban, sem pedig nyereg alatt nem idomittatnak, hanem teljesen nyersen katonai pótlóként adatnak el.

261. Debreczen város törzsménese.

Debreczen város törzsménese.

Tulajdonos: Debreczen szab. kir. város.

A ménes helye: Debreczen, Hortobágy, Hajdu vármegye. U. p., távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül a város nagy terjedésü birtokából 3—4000 k. h. legelő szolgál.

A ménes 1800 elején alapittatott.

Az anyakanczák szabadon járók s eddig csupán kivételesen használtak néhány kanczát az igásfogatokban.

A ménesben 1885. év óta mezőhegyesi Nonius törzsbeli állami bérméneket használtak. Utóbbi időben a ménesben alábbi ily mének fedeztek: Nonius XLIII-as, Nonius XXIX-es és Furioso XXII-es. Az 1903. évi fedeztetési idényre a Nonius mének mellé még Balcan (Bálvány-Camée) angol telivér állami ment is bérlik.

Az anyakanczák létszáma 50 drb. A ménes egész lóállománya 230—250 drb. körül váltakozik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: Erős és kitartó Nonius jellegü apaállatok előállitása a város lótartó gazdái részére.

Az évenként beosztásra kerülő 4 éves méncsikók (15—20 darab) közül 5—6 drb. mint hágó mén a Hortobágyon fedező mén-állományba, a kanczacsikók közül pedig körülbelül ugyanennyi mint anyakancza a ménesbe osztatik be. Az ezen czélra meg nem felelők, a városi fogatokba szükséges lovak kivételével, nyereg alá és kocsiba tanittatnak, s rendszerint a helybeli országos lóvásárokon nyilvános árverésen eladatnak. A felállitott méneket lovagolják, egy részüket pedig befogják.

Megjegyzendő miszerint az ismertetett törzsménes kanczáit rendszerint csupán az államtól bérelt mének fedezik, mig a saját nevelésü mének a város gazdáinak a hortobágyi legelőkön járó kanczáit fedezik.

Miután azonban ezen kanczák száma mintegy 10,000 darabot tesz ki s igy a saját nevelésü mének száma elégtelen, számos magánménnek adnak fedeztetési engedélyt olyképen, hogy e mellett minden egyes ily méntulajdonosnak a város megfelelő pénzbeli segélyt ad.

262. Téglási ménes.

Gróf Degenfeld Imre téglási ménese.

Tulajdonos: Gróf Degenfeld Imre.

A ménes helye: Téglás, Hajdu vármegye. Távirda Hadház, posta és vasutállomás helyben.

Az anyakanczák csak paddockban tartatnak.

Régebben, jelenlegi ménestulajdonosának atyja, gróf Degenfeld Gusztáv jó hirnevü angol félvér ménest is tartott fenn, melyet azonban halála után fiai feloszlattak, s csupán az angol telivér tenyésztést folytatták, illetve szervezték 1885-ben.

Fedezés végett az anyakanczák állami vagy magán angol telivér ménekhez küldetnek.

Ez idő szerint az állomány 6 darab angol telivér anyakancza, névszerint a következők:

1. Menyasszony (Marden—Spinning Jenny), 2. Merra (Morgan—Gamiani), 3. Polegata (Morion—Lady Yardley), 4. Jasmin (Vinea—Jolly), 5. Justa (Galaor—Justina), 6. Ladylike (Best Man v. Isinglass—Diva).

A ménes éves csikai Metcalf, alagi magánidomitóhoz adatnak trainingbe.

A ménes eddig alábbi kiválóbb versenylovakat nevelte: Gerle, Futár, Sürgöny, Repülj fecském, Pompás, Hajnal, Kigyó, Csillag, Wedding eve és A la grecque-et.

263. Óháti ménes.

Fried Emil óháti ménese.

Tulajdonos: Fried Emil.

A ménes helye: Belső-Óhát, Hajdu vármegye. U. p., távirda és vasutállomás Óhát-Kócs.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4000 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1860-ban.

Az anyakanczák egy része szabadon jár a ménesben, másik részét mint igáslovat a gazdasági fogatokban használják.

A ménes rendszerint angol félvér állami méneket bérel.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Létszám 55 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 180 drb. körül váltakozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes felnevelési rendszere: Télen kifutóval ellátott istállókban tartják s naponta kétszer árpa- és buzaszalmát s ugyanannyiszor évjárat szerint 1—2 kgr. zabot adagolnak naponként és fejenként. Nyáron legelőn jár a ménes.

A csikókat 4 éves korban istállóba kötik s naponként 3 kgr. zabot, 5 kgr. szénát és buzaszalmát kapnak s rendszeresen gondoztatnak.

A számfeletti csikók egy részét a debreczeni honvédhuszár ezrednek adják el, mig a többieket mint betanitott kocsi és hátas lovakat értékesitik, a visszamaradottakat a gazdaság szükségletére fordítják.

264. Nagyháti ménes.

Fürst Ödön nagyháti ménese.

Tulajdonos: Fürst Ödön.

A ménes helye: Nagyháti gazdaság, Hajdu vármegye. U. p. és vasutállomás Nagyhát, távirdaállomás Macs.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6800 kat. h.

A ménest 1885-ben jelenlegi tulajdonosa alapitotta. Az anyakanczák részben használati lovakul szolgálnak, más részük a ménesen hever.

Ez idő szerint Absalon (Abonnent—Anna) állami angol telivér bérmén fedez a ménesben.

A ménes állománya 44 drb. angol félvér anyakancza.

Tenyésztési czélja: Angol félvér, katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

A számfeletti lovakat minden előkészités nélkül nyersen adják el.

265. Balmaz-ujvárosi ménes.

Lichtschein Dezső és Samu balmaz-ujvárosi ménese.

Tulajdonos: Lichtschein Dezső és Samu.

A ménes helye: Balmaz-Ujváros, Hajdu vármegye. U. p:, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 12000 kat. h.

A ménest 1859-ben alapitották.

Az anyakanczák nagyobb részét a gazdasági fogatokban használják.

A ménesben 1891—95-ig «Carneval» angol félvér magán mén, 1896-ban «Claricord» (Kettledrum—La Calonne) angol telivér 1897-ben «Cyclop» (Kettledrum—Cymba) angoltelivér és végül 1888—1901-ig «Maunna» (Vinea—Lady Maura) szintén angol telivér állami bérmének fedeztek.

Állomány: 52 drb. könnyebb angol félvér jellegü anyakancza.

A ménes egész lóállománya 178 drb. körül váltakozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A tenyésztés főczélja a gazdaság lószükségletének pótlására van irányitva. e mellett a felesleget katonai pótlóként értékesitik.

Nyáron a ménes nagy területü mezőn legel, télen az istállóban kötőfékre lekötve takarmányoztatik.

A $3^1/_2$ éves csikók előzőleg nyereg alatt, azután hámban idomitatnak.

Az elöregedett lovakat vásárokon, mig a $3^1/_2$ éves csikókat többnyire helyben adják el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

266. Puszta macsi ménes.

Özv. Steinfeld Mihályné puszta-macsi ménese.

Tulajdonos: özv. Steinfeld Mihályné.

A ménes helye: Puszta Macs, Hajdu vármegye. U. p., távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5400 kat. h.

Alapitotta 1871-ben néhai Steinfeld Ignácz.

Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

A ménesben rendszerint állami bérmének fedeztek; legutóbb egy Ostreger angol félvér mén béreltetett, jelenleg azonban a hajduböszörményi állami fedeztető állomás ménjei közül egy O-Bajan arabs és egy Nonius XXIX-es mént használnak

Állomány 24 drb. angol félvér és Nonius származásu anyakancza.

Az egész lóállomány 80 darab körül ingadozik.

Tenyésztési czél: Az állammal fennálló ménfelnevelési egyezségnek megfelelőleg a köztenyésztésre alkalmas mének nevelése, továbbá erős kitartó kocsi és igás lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Legelők hiányában leginkább kifutókban, mesterséges takarmányon nevelik fel a csikókat.

Az évjáratok táparány szerinti takarmányozásban részesülnek. kor és ivarok szerint, mely gyepszéna, luczerna, lóhereszéna, murokrépa, zab, árpa és tisztitott len- és tökmagpogácsa takarmánynemekből vagy ezeknek keverékéből áll.

267. Gyulahalmi ménes.

Stern Péter gyulahalmi ménese.

Tulajdonos: Stern Péter.

A ménes helye: Gyulahalma, Hajdu vármegye. U. p. Téglás, távirda H.-Hadház, vasutállomás Ujfehértó és H.-Hadház.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 kat. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1871-ben. Az anyakanczák szabadon járók, egy részüket azonban a gazdaság igás fogataiban is használják.

A ménesben saját mének fedeznek, melyeket az előbbeni években rendszerint gróf Degenfeld Gusztáv feloszlatott téglási méneséből vásároltak. Jelenleg a ménesben «Biztos» angol félvér állami kisorolt mén fedez. E mellett azonban az ujfehértói állami fedező állomás ménjeit is igénybe veszik.

A ménes állománya 20 drb. angol félvér anyakancza.

Egész lóállománya 60 drb. körül váltakozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Katonai pótlovak előállitása.

A ménes számfeletti lovai nyersen, minden előkészités nélkül pótlóként adatnak el.

268. Tetétleni ménes.

Gróf Zichy Géza tetétleni ménese.

Tulajdonosa: Gróf Zichy Géza.

A ménes helye: Tetétlen, Hajdu vármegye, u. p. és távirda helyben, vasutállomás: Kaba.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1880-ban alapitotta.

A kanczák használati lovakul szolgálnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben jelenleg «Lelio» (Bucsány—Lovely Theis) angol telivér magánmén fedez.

A méues állománya: 15 drb. angol félvér anyakancza.

Az egész lóállomány 50 drb. körül mozog.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A méues tenyésztési czélja: Hátas és kocsilovak előállitása.

Az évente felállitott csikók nyereg alá és kocsiba tanittatnak be s csupán mint kész lovak rendszerint vásáron értékesittetnek.

269. Nagyvölgytanyai ménes.

Bleuer Béla nagyvölgytanyai ménese.

Tulajdonosa: Bleuer Béla.

A méues helye: Nagyvölgytanya, Szabolcsmegye, u. p., távirda és vasutállomás: Mária-Pócs.

A méues elhelyezéseül szolgáló birtok területe 650 k. hold.

A méues 25 év előtt alapittatott, részben jobb igás kanczák, részint kisorolt katonalovakból, melyek egész nyáron szabadon járnak a ménesben.

Fedező ménekül nagyobbrészt állami mének használtatnak, olykor tulajdonos ilyent az államtól bérel, jelenleg azonban a ménesben a tulajdonos által vásárolt «Pityke» (Gaga—Pity the Blind) angol telivér mén fedez.

Anyakancza-létszám 26 drb. Az egész állomány 98 drb. körül váltakozik.

A kanczák tavaszszal elletnek.

A méues tenyésztési iránya: Jó katonai hátaslovak nevelése.

A gazdasági hámoslovak után nevelt csikók az anyjukkal járnak október 1-sejéig, naponta azonban a megfelelő zabadagjukat kikapják ép ugy, mint a szabadon járó kanczák csikai is.

A csikók október elején elválasztatnak és külön egy idős kanczával naponta a legelőre járnak. Takarmányoztatásuk egész télen át naponta és darabonként 5 liter zab, kevés répa és jó széna vagy lóhere.

A felállitott 3 éves csikók tavaszszal teljesen nyers állapotban a katona csikótelepek részére adatnak el, avagy később mint pótlovak értékesittetnek.

A csikótelepek részére eladott 3 évesekért 650 kor., a pótlovakért 500—560 korona átlagárat érnek el.

270. Szegegyházi ménes.

Ifj. Csillag Béla szegegyházi ménese.

Tulajdonos: Ifj. Csillag Béla.

A méues helye: Szegegyháza, Szabolcsmegye, u. p., távirda- és vasutállomás: Hajdu-Dorogh.

A méues elhelyezéséül szolgáló birtok területe 9000 k. hold.

A ménest 1870-ben gr. Degenfeld Gusztáv alapitotta. A kanczák állandóan használati lovakul szolgálnak.

A ménesben rendszerint állami bérmének fedeznek. Előzőleg: «Saklavy Jedran» arabs, s utóbbi 5 évben «Rontó» (Verneul—Lionne) angol telivér mént bérelték.

Anyakancza-állomány 50 drb, ebből 6 drb. anglo-norman, a többi angol félvér és arabs fajta.

Az egész lóállomány 150 drb. körül váltakozik.

A méues tenyésztési iránya lehetőleg edzett, csontos, jó mozgásu lovak előállitásából áll, melyek mint katonalovak, s ugyis mint hintós- és igáslovak alkalmasak

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

legyenek. Az évente eladásra kerülő csikókból a legjobb kanczák a ménes tenyészanyagának javitása czéljából a kanczaállományba soroltatnak be, azonban csupán 5—6 éves korukban fedeztetnek be.

A ménes felnevelési rendszere: Nyáron legeltetés, télen rendes istállózás, illetőleg éjjel istállóban, mig nappal tekintet nélkül az időjárásra, egy 10 k. hold terjedelmü kifutóban tartózkodnak, hol zord időben egy fedett, északi oldala kivételével, nyitott fészer alá meghuzódhatnak.

Takarmányul szénát, tavaszi szalmát és zabot kapnak.

3—$3^1/_2$ éves korig a csikók a ménesben maradnak, mely idő után egy részét a közös hadseregbeli és honvédségi lovasság részére adják el, mig a megmaradottakat saját használatra hámos, esetleg nyerges lóként tanitják be. Értékesitési átlagár: 900 korona.

271. Királytelki ménes.

Gróf Dessewffy királytelki ménese.

Tulajdonosa: Gróf Dessewffy Alajos.

A ménes helye: Királytelek, Szabolcsmegye. u. p. és távirda: Dessewffy-puszta, vautállomás: Királytelek és Nyiregyháza vagy Dessewffy-puszta megállóhely.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6960 k. hold.

A ménest 1800-ban néhai gróf Dessewffy Ferencz alapitotta.

A ménesben «Carignano», «Cupid» és «Utolsó» magán ügetőmének fedeznek.

Anyakancza-állomány 30 drb. Az egész lóállomány 102 drb. körül váltakozik.

A ménes tenyésztési czélja: Sebes ügetőknek versenyczélokra valamint sebes kocsilovak előállitása.

A ménes 550 k. holdnyi legelőn jár éjjel-nappal, az anyakanczák azonban a major mellett fekvő réten legelnek és éjjel az istállóban hálnak. Mindkét csapat naponként kétszer zababrakot kap.

A legeltetési idény május elejétől őszig, a hidegebb napok beálltáig tart.

Az eladásra felállitott csikókat rendszerint helyben adják el, 2000-től 4000 koronáig terjedő átlagár mellett.

272. Büdszentmihályi ménes.

Gróf Dessewffy Aurél büdszentmihályi menese.

Tulajdonos: Gróf Dessewffy Aurél.

A ménes helye: Büdszentmihály, Szabolcsmegye. Posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 9000 k. h.

Alapitotta néhai gróf Dessewffy Emil 1800 elején.

A ménes anyakanczáinak fele szabadon jár a ménesben, mig a másik fele a gazdasági igásfogatokban tesz szolgálatot.

A ménesben az utóbbi években Galamb II (Jacob—Goldmamsell) angol telivér magánmén és Hegyes (Cambusier—Hegyes) angol félvér Dőry József-féle nevelésü állami bérmén, mig ez időszerint The Islander (St. Honorat—The Inch) angol telivér állami bérmén fedez.

Ezen méneken kivül 10—15 kanczát a helybeli fedeztető állomás ménjeivel is fedeztetnek.

Anyakancza-állomány: 9 drb. angol telivér, 35 drb. angol félvér, összesen tehát 44 darab. Az angol telivér kanczák közül felemlitendők: Donna (Don-Juan-Darling), Inka (Ugod-Inez), Isaura (Szaláncz-Inez) Lisel (Theodore-Fiori), Vivandière (Fenék-Viva). Az egész lóállomány 80—100 drb. között váltakozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek. Tenyésztési czél: Erősebb vadászlovak és jó kitartó kocsilovak nevelése.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes felnevelési rendszere: Szopós csikók 6—8 liter zabot, választott angol telivér és jobb félvérek 5 liter zabot, 1 liter lóbabot, télen 2 kilogr. takarmányrépát, 5—6 kg. szénát kapnak egész betöltött éves korig naponként és fejenként. Két évesek java 3 liter zabot fejenként télen-nyáron és luczernát, szénát, bükkönyt vagy mohart.

A kevesebbet igérő csikók 2 éves korban nyáron csupán legelnek, télen 10—15 kg. takarmányt kapnak. A 3 és 4 évesek ugyanilyen takarmányozásban részesülnek.

A négy évesek hátas- és kocsilovakul osztatnak be, a hátasok tavaszszal, mig a félvér módon felneveltek, fejlődési fokuk szerint, nyáron avagy őszszel állittatnak fel.

Értékesités: Az alkalmasnak látszó méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A kijelölt 3 éves csikók közül évente 10—12 drbot a katonai lóavató bizottság vásárol meg, mig a 4 és 5 éveseket lovas tiszteknek vagy a budapesti luxus lóvásáron adják el.

273. Vencsellői ménes.

Gróf Dessewffy Miklós vencsellői ménese.

Tulajdonos: gróf Dessewffy Miklós.

A ménes helye: Vencsellő, Szabolcsmegye. Posta helyben, távirda Gáván, vasutállomás Rakamaz.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1200 k. hold.

A ménes szabadonjáró anyakanczákból áll.

A ménesben levő fedezőmének: Robbie P. amerikai importált ügető, Record 2 : $10^{3}/_{4}$ angol mértföldre (Charles Caffrey—Nancy, Long Island Chief után) saját mén.

A ménes anyakanczaállománya 18 drb, melyekből 2 drb. importált amerikai ügető, 6 drb. belföldön nevelt amer. ügető, 4 drb. orosz ügető és 6 drb. amerikai magyar keresztezésü ügető kancza.

A ménes egész lóállománya 44 drb. körül ingadozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: versenyügetők nevelése.

A kanczák tavasztól késő őszig legelnek, mindenkor este és reggel zaboltatnak. A csikók csakis egy éves korig legelnek, a második évben paddockban tartják őket s állandóan zabolják. Éves korukban befogják s két éves korukban már a pályára kerülnek. A csikókat $1^{3}/_{4}$ éves korban Sulky-ba fogják s ily módon télen át lépés munkát végeznek; május hóban (2 éves korukban) erősebb munkába vétetnek s őszszel eladják, vagy a versenypályán használtatnak ki.

Igy Puzsi saját nevelésü 2 éves csikó Wienben 17 versenyző között első lett, Pista, Első és Bálvány 3 évesek több versenyt nyertek ugy Wienben, mint Badenben s néhány versenyt Budapesten is. A versenyre nem alkalmas lovakat a saját kocsiló-szükséglet fedezésére használják fel, a többieket mint gyors kocsilovakat páronként adják el 2000—4000 korona közötti árban.

Értékesités: 1899. és 1900. években a ménesből összesen 21 drb amerikai vérből származó különböző koru (1—4 éves) ügetőt adtak el, összesen 31,500 kor. árban, átlag tehát 1500 korona éretett el darabonként. Ezzel szemben a ménes arabs és angol félvér ivadékaiból 1898-tól 1900-ig terjedő időben összesen 23 drb. ló adatott el 14,600 korona árban, igy átlag a ménes ezen ivadékai körülbelül 634 korona átlag árban értékesittettek.

A ménes a birtok tiszamenti természetes legelőin jár

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

274. Mándoki ménes.

Tulajdonos: gróf Forgách László.

A ménes helye: Mándok, Szabolcsmegye. Posta és távirda helyben, vasut-állomás Thuzsér. Gróf Forgách László mándoki ménese.

A ménes elhelyezéséül szolgáló terület: ménesistálló kifutókkal 10 k. hold; anyakanczák és egyéves csikók legeltetésére szánt állandó legelő 10 k. hold, ezenkivül őszszel a 2 éves lóherések és tarlólegelőket is járja a ménes; a meddő kanczák, 2 és 3 éves csikók az eszenyi határban lévő Latorcza menti 430 k. holdnyi dus legelőből szükséges területet járják, mig a többi részét kaszálják.

A ménest 1857-ben néhai gróf Forgách Kálmán, a mostani tulajdonos atyja alapitotta.

A ménesbeli kanczákat csakis kellő kipróbálás után osztják be a ménesbe, mig az ugynevezett igás ménes anyakanczái a gazdasági fogatokban járnak.

A ménesben ezidőszerint három angol telivér mén fedez, és pedig névszerint: War Horn szül. 1889-ben (Beauminet—Warfare), Labancz szül. 1892-ben (Beauminet —Fleetness) és Kurucz szül. 1892-ben (Insulaire—Fickle). Próbaménül Favory fogarasi származásu kisorolt állami mént használják, mely e mellett a kisgazdák kanczáit is fedezi

Anyakancza létszám 34 drb. angol-félvér, melyekből 26 drb. ménesbeli és 8 drb. igás kancza. Egész lóállomány 122 drb. körül váltakozik.

A kanczák őszszel és tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: nehezebb és könnyebb teher alá alkalmas angol félvér vadászló, hámos és katonaló előállitása, valamint a köztenyésztés czéljainak megfelelő mének nevelése.

A felnevelési rendszer főelve: legtermészetszerübb felnevelés kellő takarmányozás mellett, s állandó szabad legelőn tartás utján edzett egyedeket nevelni.

A felállitott anyag kezelése: minthogy a csikók többnyire nyers állapotban adatnak el, igy semmi különös kezelésben nem részesülnek; kivételt azon csikók képeznek, melyeket a vevők óhajára, közvetlen az átadás előtt nyereghez szoktatják.

A köztenyésztésre alkalmas mének 3 éves korban az ezirant fennálló egyezség értelmében 2000 korona átlagárban az állam által átvétetnek.

A heréltek és másodrendü kanczák szintén 3 éves korukban a katonai csikótelepek részére, mig a 4 évesek magánosoknak adatnak el.

Az anyakanczákul kiválasztott egyedek a tulajdonos által mint kocsilóvak vagy mint vadászlovak kipróbáltatnak s csupán az esetben osztatnak be a ménesbe, ha ekként megfeleltek.

Ujabban kisérletképen a számfeletti 3 éves csikókat megvétel végett a miskolczi 7. számu cs. és kir. pótlovazó-bizottságnak ajánlják fel.

Ezen ménesből került ki: «Athos», sötét pej herélt, elletett 1884-ben: az 1892-iki Wien—berlini távlovaglás győztese, mely gróf Starhemberg Vilmos alatt (ez idő szerint kapitány a cs. és kir. 6. sz. huszár-ezredben) 199 résztvevő között az 580 km. távolságot 71 óra és 20 percz alatt tette meg.

Athoson kivül az emlitett távlovaglásban a ménesből még Tücsök (Star of India angol telivér — Handsome) nevü sötét pejkancza is résztvett, Hinke cs. és kir. tüzérfőhadnagy alatt, az utat 77 óra 30 percz alatt tevén meg.

Ezen példák a mándoki lovak szivósságát fényesen igazolják.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Athos származása a következő:

«Athos» a Wien—berlini távlovaglás győztese.

ATHOS szül. 1884															
apja Vezér, angol félvér						anyja Mars, angol telivér									
Virág III ang. félv.				Vampyr ang. teliv.				Aranyka				Ostreger			
Virág II ang. félv.		Rosalind ang. teliv.		Valetta		Carnival		Laura		Revolver II		Kanoza		Stockwell	
Öreg Virág		Topaz (előbb Mamlasz) ang. teliv.		Midas		Meeanee		Stockwell		Volatile		Sweetmeat		Laura Hercules	
Celia		Celia		Merope		Bairam		Ghuznee		Tonchstone		Pocahontas		The Baron	
Smaragd		Miuty		Laura (gr. Vay László ezegn. tulajdona)											
Ismeretlen															
Ir Birdcatcher		Echidna		Glencoe		Marpessa		Fa'tisan		Fawn		Camel		Margellina	
The Baron		Pocahontas		Venison		Wedding Day		Revolver		Sally Warfoot		Melbourne		Bedford	
King Charles		Laura Hercules		Y. Hercules		Laura		Gladiator		Lollypop		Buckthorne		Jocose	
Royal Oak		Rhodope		Anna											

275. Fövenyesháti ménes.

Gröber József fövenyesháti ménese.

Tulajdonos: Grőber József.

A ménes helye: Fövenyeshát-puszta, Szabolcsmegye. U. posta és távirda T.-Polgár, vasutállomás Szent-Margita.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4866 k. h.

A ménes régibb keletü, de 1887. évben a lóállomány legnagyobb része takonykórban elpusztulván, akkor ujból szervezték. Az anyakanczák legnagyobb része szabadon járó s csupán egynéhányat használnak az igásfogatokban. A ménesben évek óta egy Algy—Gidran, kitünő átörökitő képességel biró állami bérmén fedez. Állomány 50 drb. angol félvér, arabs és Nonius származásu anyakancza. Az egész lóállomány 120 drb. körül ingadozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: katonai czélokra alkalmas lovak előállitása. A ménes nyáron természetes legelőn jár. Tavaszszal a 3 éves csikókat a 7. sz. lóavató-bizottságnak mutatják be, mely az alkalmasakat 650—700 korona árban a csikótelepek részére veszi meg. Azon csikókat, melyek ezen czélra meg nem felelnek, ugyanezen bizottság $3^1/_2$, illetve 4 éves korban 650 korona árban veszi meg.

Az évi felállitás átlagos száma 30—35 drb. között váltakozik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

276. Paszabcsucsi ménes.

Haas Ignácz paszabcsucsi ménese.

Tulajdonos: Haas Ignácz.

A ménes helye: Paszabcsucsi gazdaság, Szabolcsmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Királytelek.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1400 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1877-ben alapitotta, az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

A ménes kanczáit 1895-ig a rakamazi és gávai állami fedeztető állomások ménjeivel fedeztették, ezen időtől fogva Buc-a-boo és Filou angol félvér állami méneket bérelték.

Állomány 45 drb arabs és lipizai fajtáju anyakancza. Az egész lóállomány 90 drb. körül váltakozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: könnyebb, gyors kocsilovak és nyerges lovak előállitása.

A számfeletti anyagot katonai pótlóként értékesitik 500 és 800 korona közötti árban.

277. Téthi ménes.

Hajós Emil téthi ménese.

Tulajdonos: Hajós Emil.

A ménes helye: Téth, Szabolcsmegye. Utolsó posta Apagy, távirda Kemecse, vasutállomás Demecser vagy Nyiregyháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. hold.

A ménest 1891-ben mostani tulajdonosa alapitotta Abaujmegyében, Forró községben s ide 1899-ben helyeztetett át. Állomány ezidőszerint 20 drb anyakancza, melyeket munkára nem használnak, mivel a ménesen hevernek.

Fedeztetésre nagyrészt állami angol telivér mének használtattak és pedig: Kéthely, Honfi, Most vagy soha, Fish too Fry, ezidőszerint pedig Gobé (Filou—Giroflé) szintén angol telivér állami bérmén fedez. Kivételesen néhány kanczát gróf Forgách mándoki ménesében, War-Horn angol telivér ménnel is fedeztetnek. Állomány 20 drb. angol félvér anyakancza, melyek nagyrészt a kisbéri állami, továbbá gróf Zichy Nándor sárszentmiklósi és gróf Forgách mándoki méneseiből lettek beszerezve. Az egész lóállomány 54—60 drbból áll.

A ménes tenyésztési czélja: állandóan angol telivér fedező mének alkalmazása mellett, magasabb igényü vadász, valamint katonatiszti hátaslovak nevelése.

Felnevelési rendszer: a csikók pár hetes koruktól kezdve zabot esznek s $1^1/_2$ éves korukig naponta 4-szer zaboltatnak. Illetmény 1—1 kg. etetésenként és fejenként. Éves kortól kezdve felényire szállitják le a zabadagot. Nyáron állandóan legelőn van a ménes, de pótlékként akkor is szükség esetében zaboltatnak.

Értékesitès: A csikók legnagyobbrészt betöltött három éves korukban nyersen, a katonai lóavató bizottságnak adatnak el a csikótelepek részére.

278. Eperjeskei ménes.

Jármy Imre eperjeskei ménese.

Tulajdonos: Jármy Imre.

A ménes helye: Eperjeske, Szabolcsmegye. Utolsó posta és távirda Mándok, vasutállomás Thuzsér.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1000 k. h.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1882-ben alapitotta. Miután az anyakanczák mind az igásfogatokban járnak, az összes gazdasági munkákat a lófogatok végzik.

A ménes saját ménjei: Buksi (Macbeth—Ceres) angol telivér, azonban rendszerint egyes kanczákat a mándoki ménes ménjeivel fedeztetik. Állomány 26 drb angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 70 drb. körül ingadozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: katonai használatra alkalmas lóanyag nevelése. Az éves méncsikók évente az államnak ajánltatnak fel megvétel végett 500—600 korona árban, a számfeletti 3 éveseket a katonai csikótelepek részére 600 korona átlagárban adják el.

Felnevelési rendszer: A ménes állandóan természetes legelőn jár, kivéve a választott csikókat, melyeket az előnyösebb fejlődés érdekében éves korig kifutókban tartanak.

279. Nyirjesi ménes.

Klár Gusztáv nyirjesi ménese.

Tulajdonos: Klár Gusztáv.

A ménes helye Nyirjes-puszta, Szabolcsmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Nyiregyháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2200 k. h.

A ménes 1879-ben alapittatott, az anyakanczák használati lovakul szolgálnak. Alapitása utáni hat éven át Nonius eredetü mént használtak, azután 11 évig angol félvért, majd 4 éven át angol telivért, mig ezidőszerint «Persistive 8» nevü kisbéri származásu angol félvér állami mén fedez a ménesben. Állomány 30 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 100 drb. körül mozog.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: katonai használatra alkalmas hátas és kocsilovak előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: A szopós csikókat lehetőleg mielőbb zabra kapatják s 5 hónapos korukban elválasztják. Betöltött egy éves korukig jó minőségü takarmányt és átlag darabonként és naponként 6 liter zabot adnak nekik. A többi évjáratok nyáron nagy kiterjedésü, a Tisza partján fekvő természetes legelőn járnak, e mellett semmi póttakarmányt sem kapnak. Télen padlás nélküli istállóban, jóminőségü takarmányon és kevés répán tartják a ménest. Csupán etetéskor köttetnek jászolhoz.

A csikókat teljesen nyers állapotban a katonai kincstárnak, a fenmaradottakat pedig magánosaknak adják el. A kanczaanyag pótlására visszatartott legjobb kanczacsikókat 3 éves koruktól 4 éves korukig lovagolják.

Értékesités: Az anyakanczákul visszatartott 3—4 darabon kivül a csikók 50—75 százalékát a miskolczi katonai lóavató bizottság veszi meg 3 éves korban 650—680 kor. árban a csikótelepek részére; a fenmaradottakat 4, esetleg még $3^1/_2$ éves korban is lókereskedőknek adják el darbonkint 500—520 kor. árban.

280. Simapusztai ménes.

Klár Sándor simapusztai ménese.

Tulajdonos: Klár Sándor.

A ménes helye: Simapuszta, Szabolcsmegye. U. p., távirda és vasutállomás Nyiregyháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 kat. h.

A ménes anyakanczái használati lovakul szolgálnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Előbb állami bérmének használtattak, ujabbi időben azonban az anyakanczákat a nyiregyházi állami fedeztetési állomás ménjeivel fedeztetik.

Állomány: 25 drb Gidran és Nonius mének után származó anyakancza. Az egész lóállomány 50—60 drb. körül mozog.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: Katonai használatra alkalmas lóanyag előállitása. A ménes tavasztól őszig legelőn jár, télen istállózás külterjes tartás mellett.

A számfeletti csikókat 4 éves korban nyersen, rendszerint kereskedők vásárolják meg 500 kor. átlagárban.

281. Jékei ménes.

Liptay Béla jékei ménese.

Tulajdonos: Liptay Béla.

A ménes helye: Jéke, Szabolcsmegye. U. p., távirda és vasutállomás Kis-Várda.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1400 kat. h.

A ménes angol telivér és angol félvér tenyésztési irányt követ.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa és pedig a félvérménest 1882-ben, a telivérménest 1896-ban.

A félvérménes kanczái részben a gazdasági fogatokban járnak.

A ménesben az évek folyamán alábbi angol telivér mének fedeztek:

War Horn (Beaumínet—Warfare), Biró (Gunnersbury—Birdcage) állami mén, Labancz (Beauminet—Fleetness), ugy ez mint War Horn gróf Forgách László mándoki méneséből valók, 1901. évtől kezdve Newsmonger (Saraband—Scandal) angol telivér állami mént bérlik, melyhez idegen kanczákat is elfogadnak fedeztetés végett.

Állomány: 9 drb angol telivér és 17 drb angol félvér anyakancza. Az angol telivér anyakanczák az alábbiak:

Liptay Béla angol telivér anyakanczái.

1. Bianka (Kisbér—Blanchesse), 2. Te hamis (Waisenknabe—Thesis), 3. Holló (Shallow—Harmat), 4. Crossfire (George Frederick—Crosspach), 5. Lady Highland (Beaudesert—Lady Macduff), 6. Virág (Remény—Virago), 7. De (Fenék—Dame Blanche), 8. Nach und Nach (Domino—Carniostra), 9. Vadgalamb (Waisenknabe—Komámasszony).

A ménes egész lóállománya 80—90 drb. között váltakozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési iránya: Magasvérü hátas lovak nevelése.

A telivér ivadékok a ménes területén, otthon idomittatnak s az «urlovas szövetkezet» pályáin használtatnak ki.

A köztenyésztésre alkalmas mének 3 éves korban az ez iránt fennálló felnevelési egyezség szerint az állam által átvétetnek. A kanczákból 1—2 dr.-bot az anyakanczák pótlásául visszatartanak, mig a többit 3 éves korban a katonai csikótelepek részére adják el.

282. Dombrádi ménes.

Orosz Miklós dombrádi ménese.

Tulajdonos: Orosz Miklós.

A ménes helye: Dombrád, Szabolcsmegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás Demecser.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 825 kat. h.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ez a ménes 1902-ig Zoltán Sándor székelyi ménesével együttesen kezeltetett, miért is eddig csupán a ménes évjáratai voltak e helyütt a legeltetési idény alatt együttesen elhelyezve, mig a ménes anyakanczái Székelyen, Zoltán Sándornál állottak.

Az anyakanczákat rendszerint angol telivér ménekkel fedeztették, az utóbbi időben Sasvár (Sir Bevys—Saxon Queen) angol telivér állami mént, mig ez idő szerint Goldkind (Kisbér—Tilbury) szintén angol telivér állami mént bérlik.

Állomány 15 drb angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 40 drb. körül van.

Tenyésztési czél: Nemes külemü, értékesebb hátas és kocsilovak előállitása.

A ménes nyáron át természetes legelőn jár, mig télen belterjesen tartják.

Az alkalmasnak látszó éves méncsikók évente az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. Az eddigi kezelésnek megfelelőleg a méncsikók idáig a székelyi ménes méncsikaival együttesen adattak el. A 3 és 4 éves csikók katonatiszteknek adatnak el, vagy pedig a katonai pótlóavató bizottságnak ajánltatnak fel megvétel végett.

283. Nyir-Baktai ménes.

Báró Podmaniczky Geiza nyirbaktai ménese.

Tulajdonos: báró Podmaniczky Geiza.

A ménes helye: Nyir-Bakta, Szabolcsmegye. Posta helyben, távirda Karász, vasutállomás Demecser, Pátroha vagy Mária-Pócs.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 kat. h. Alapitotta 1837-ben jelenlegi tulajdonos apósa: néhai gróf Degenfeld-Schomburg Imre.

A kanczák részben a ménesben járnak, részben pedig használati, illetve igáslovakul szolgálnak.

A ménesben a régebbi időkben angol telivér mének használtattak, évek óta azonban kevés kivétellel tisztán csak lipizai fajtáju mének alkalmaztattak és pedig legtöbbnyire Jankovich Elemér terezováczi ménéséből béreltek méneket, melyek előnyös befolyással voltak a ménes egyöntetü jellegének kifejlesztésére.

Angol telivér mén csupán egy fedeztetési idényben alkalmaztatott, és pedig «Marabu» (Marczi—Dilemma), a midőn is alkalmas lipizai fajtaju mén beszerezhető nem volt. Ez idő szerint egy saját nevelésü lipizai fajtáju mén fedez a ménesben, mely az itt bérben állott Pluto Fantasca, volt fogarasi törzsmén ivadéka.

A ménes állománya 40 drb. anyakancza, melyek legnagyobb része már lipizai jelleggel bir, mivel ily fajtáju mének már három nemzedéken át fedeznek a ménesben. Az anyakanczák tavaszszal elletnek. Az egész lóállomány 120 drb. körül ingadozik.

A ménes tenyésztési czélja: Kizárólag könnyebb kocsilovak nevelése. A ménesben lévő angol félvér csikók a tulajdonos más birtokairól felnevelés végett helyeztetnek itt el.

A ménes felnevelési rendszere: Lehető egyszerü külterjes ménesbeli tartás. Zabot csupán az anyakanczák és a csikók csupán az 1 éves kor betöltéseig kapnak.

A ménes természetes legelőre jár, aratás és sarjukaszálás után azonban a felszabadult területeken is legel.

A számfeletti csikók mindenkor nyersen adatnak el. Az angol félvérek, melyek csupán felnevelés végett kerülnek a ménesbe, a hadsereg részére adat-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

nak el 660 kor. átlagárban; a lipizai fajtájuak szintén nyersen, betöltött 4 éves korban magánosoknak adatnak el. A ménesből kikerült számos fogat megfelelő betanitás után kitünt szép mozgása és a lovak egyöntetü küleme által. A lipizaiak szintén körülbelül 660 kor. átlagárban voltak eddig értékesithetők.

284. Puszta-kaprosi ménes.

Ráth János pusztakaprosi ménese.

Tulajdonos: Ráth János.

A ménes helye: Puszta-Kapros, Szabolcsmegye. U. p., távirda és vasutállomás Tisza-Polgár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 kat. h.

Alapittatott a legutóbbi években, az anyakanczák igáslovakul szolgálnak. A ménesben ez időszerint «Dombovár» (Dőry József-féle) angol félvér állami bérmént használják. Állomány 30 drb anyakancza. Az egész lóállomány 80—90 drb. között váltakozik.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: Gazdasági és katonai használatra alkalmas lóanyag előállitása. A számfeletti csikók 3 éves korban a lóavató bizottságnak ajánltatnak fel a csikótelepek részére való megvásárlás végett.

285. Vajai ménes.

Gróf Vay Ádám vajai ménese.

Tulajdonos: gróf Vay Ádám.

A ménes helye: Ó-Pályi (Vaja), Szabolcsmegye. U. p. és távirda Karász v. Mátészalka, vasutállomás Mátészalka vagy Hodász.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1200 kat. h.

Gróf Vay Ádám nehány éve a rhédei ménes anyagát megvásárolván, ez képezi az itteni ménes alapját. A rhédei ménest 1800 elején egyik gróf Esterházy alapitotta. Az anyakanczák mind a szabad ménesben járnak legelőre.

A ménesben régebben Dangu, Roland, Forgó és Dandár angol telivér mének, mig legutóbb «Bertram» (Bálvány—Bertha) állami és Lord of Kildare (Master Kildare—Propaganda) magán angol telivér mének fedeztek.

A mennyiben saját használatra mén nem áll rendelkezésre, ugy az anyakanczák a mátészalkai vagy kisvárdai állami fedeztetési állomások ménjeivel fedeztetnek.

Állomány 15 drb. angol félvér anyakancza. Egész lóállomány 35 drb. körül váltakozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: Vadászlovak és katonatiszti hátaslovak nevelése. A hátasló iránti követelményeknek meg nem felelőket kocsiba fogják s mint ilyeneket értékesitik.

Felnevelési rendszer: Nyáron májustól kezdve mig csak az idő engedi, a Kraszna partján fekvő kitünő minőségü természetes legelőn jár a ménes. A választott csikók egy éves korukig zabot szükség szerint, kanczák és növendék csikók zabot, tengeridarát és répát kapnak váltakozva. Az egész ménesnek télen kitünő minőségü szénát adnak.

286. Fástanyai ménes.

Gróf Vay Arnold fástanyai ménese

Tulajdonos: gróf Vay Arnold.

A ménes helye: Fástanya, Szabolcsmegye. U. p. Tisza-Eszlár, távirda és vasutállomás Kisfás-Földház.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2200 kat. h.

A ménes 1884. évben alapittatott. 1891-től kezdve törzskönyvet vezetnek.

Az anyakanczák egy része szabadon jár a ménesben, mig más részét a gazdasági fogatokban használják.

Eleinte egy Furioso állami bérmén, 1893. év óta Zápor, a királytelki ménesből származó amerikai ügető mén, apja *Cupid*, anyja Préda II, jelenleg szintén a királytelki ménesből «Carignano» után származó «*Rabló*» nevü szintén ügető mén fedez a ménesben.

Állomány 17 drb ügető fajtáju anyakancza. Az egész lóállomány 63 drb. körül mozog. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: jól fejlődött külemü, ügető képességgel biró lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: nyáron legeltetés; éves korig, valamint 4 éves korban zabetetés. A 4 éves korban felállitott csikók ugy nyereg alatt, mint hámban idomittatnak s betanitva páronként 1600—2000 korona árban értékesittetnek.

287. Berkeszi ménes.

Gróf Vay Gábor berkeszi menese.

Tulajdonos: gróf Vay Gábor.

A ménes helye: Berkesz, Szabolcsmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Demecser.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3500 k. h.

A ménest 1838-ban a gróf Vay család alapitotta. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

A ménesben az utóbbi időben Fehér Holló (Strathconan—Poinsettia) kisorolt angol telivér állami mén fedezett.

Állomány 32 drb. angol félvér anyakancza, melyek Deutscher Michl, Calcul (Laneret—Contremine) és Strabanzer (Buccaneer—Lady Elisabeth) angol telivér mének után származnak. Ezidőszerint Sasvár (Sir Bevys-Saxon Queen) angol telivér állami bérmén fedez a ménesben. Egész lóállomány 70 drb körül van. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: katonai szolgálatra alkalmas lóanyag előállitása.

A ménes takarmányozási rendszere: az 1. és 4. évesek zabot és száraztakarmányt kapnak, nyáron csupán legeltetés. Anyakanczák télen zabot nyáron csupán zöldtakarmányt kapnak.

A csikókat a betöltött 4. évvel felállitják s legnagyobbrészt hámban, azonban néha nyereg alatt idomitják.

Értékesités: az alkalmas éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett, a számfeletti csikók 3, illetve 4 éves korban a hadseregnek ajánltatnak fel a csikótelepek részére, illetve pótlóként való megvétel végett. A fenmaradt lovakat betanitva értékesitik.

288. Pazonyi ménes.

Weiss Ferencz pazonyi ménese.

Tulajdonos: Weiss Ferencz.

A ménes helye Pazony, Szabolcsmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Nyiregyháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1200 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1892-ben alapitotta.

Az anyakanczák igás lovakul szolgálnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Rendszerint angol telivér állami bérmén fedez a ménesben.

Állomány 25 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül ingadozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

A ménes tenyésztési czélja: kocsi és hátas lovak előállitása.

289. Székelyi ménes.

Zoltán Sándor székelyi ménese.

Tulajdonos: Zoltán Sándor.

A ménes helye: Székely, Szabolcsmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Demecser.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 825 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1890-ben.

Az anyakanczák értékesebb része szabadon a legelőn, a többi a gazdasági fogatokban jár. A ménesben rendszerint angol telivér mének fedeztek, utóbb Sasvár (Sir Bevys—Saxon Queen) angol telivér állami ment, mig ezidőszerint Goldkind (Kisbér—Tilbury) szintén állami angol telivér ment bérlik.

Állomány 15 drb. angol félvér, és egy angol telivér anyakancza. Egész lóállomány 40 drb. körül mozog.

Az anyakanczák rendszerint tavaszszal elletnek s csupán kivételesen őszszel.

A ménes tenyésztési czélja: közép és ezen fölüli nagyságu vadász- és tiszti hátaslovak előállitása. Kivételesen egyes példányok könnyü kocsilovakul is adatnak el.

A ménes felnevelési rendszere: az anyakanczák nyáron jó legelőn járnak és ezen idő alatt semmi póttakarmányt nem kapnak. Télen 4—6 liter zab, esetleg $^1/_3$ részben kukoricza, 5 kg. réti széna, $2^1/_2$ kg. tavaszi szalma, szopós csikók zabot tetszésszerinti mennyiségben, elválasztásuktól 6 liter zab, $2^1/_2$ kg. réti széna, $2^1/_2$ kg. tavaszi szalma. 1 éves kor betöltésétől nyáron legelő, melyhez póttakarmány nem jár, télen 4—6 liter zab, 5 kg. széna, $2^1/_2$ kg. tavaszi szalmát etetnek.

A felállitott csikókat rendszeresen nyereg alá avagy hámba tanitják be, a tenyésztésre visszatartott példányokat a ménestulajdonos részben nyereg alatt, avagy kocsiban 3—4 évig kipróbálja, s ezután a nemesebb példányokat a ménesbe osztja, a kevésbbé nemes, esetleg nyugodtabb vérmérsékletüeket igába fogatja.

Értékesitès: az egy éves méncsikók évente az államnak ajánltatnak fel megvétel végett 500—600 korona árban. 4—$4^1/_2$ éves korban a számfelettieket lovassági tiszteknek adják el 1000—1600 korona közötti árban; a kisebb termetü, avagy kevésbbé nemes példányokat pedig pótlóként 650—700 kor. közötti árban.

Megjegyzés. Eddig ezen ménessel együttesen kezeltetett Orosz Miklós dombrádi birtokos ménese is, azonban 1902-ben utóbbinak anyakanczái önálló ménesben Dombrádon helyeztettek el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A debreczeni ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A debreczeni ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

folyó száma	A mének tulajdonos	helye	vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakancczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	ügy.	l.	h.	egy.	A fedező mének száma	A mének közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	ügy.	l.	h.	egy.	állami**	magán	Felezési állomásvesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapításának éve	Jegyzet
260	Berger Mór	Nagy-Tanya	Hajdu	26	.	26	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	1892	* Az angol fajta mének, illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
261	Debreczen sz. k. város	Hortobágy		50	.	.	.	50	.	.	.	.	3	.	1	.	2	.	.	.	.	3	.	.	250	1800	
262	Gróf Degenfeld Imre	Téglás		6	6	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	20	1885	
263	Fried Emil	Belső-Óhát		55	.	55	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	180	1860	** Az állami lótenyészintézetek állományából öreg kor folytán kisorolt és tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
264	Fürst Ödön	Nagyhát		44	.	44	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	130	1885	
265	Lichtschein Dezső és Samu	Balmaz-Ujváros		52	.	52	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	178	1859	
266	Özv. Steinfeld Mihályné	Puszta-Macs		24	.	12	.	12	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	80	1871	
267	Stern Péter	Gyulahalma		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1871	
268	Gróf Zichy Géza	Tetétlen		15	.	15	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1880	
	Hajdu vármegye területén felsorolt 9 ménesben van összesen			292	6	224	.	62	.	.	.	.	7	3	3	.	2	.	.	.	.	6	1	2	1008		
269	Bleuer Béla	Nagyölgyianya	Szabolcs	26	.	26	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	98	1877	
270	Ifj. Csillag Béla	Szegegyháza		50	.	30	14	6	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	150	1870	
271	Gróf Dessewffy Alajos	Királytelek		30	.	.	.	.	30	.	.	.	3	.	.	.	.	3	.	.	.	.	3	.	100	1800	
272	Gróf Dessewffy Aurél	Büdszentmihály		44	9	35	.	.	.	.	.	.	2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	100	1800	
273	Gróf Dessewffy Miklós	Vencsellő		18	.	.	.	.	18	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	44	?	
274	Gróf Forgách László	Mándok		34	.	34	.	.	.	.	.	.	3	3	.	.	.	.	.	.	.	.	3	.	122	1857	
275	Gröber József	Fövenyeshát		50	.	50	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	120	1887	
276	Haas Ignácz	Paszabcsúcs		45	.	.	25	.	.	20	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1877	
277	Hajós Emil	Téth		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1891	
278	Jármy Imre	Eperjeske		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	70	1882	
279	Klár Gusztáv	Nyirjes-puszta		30	.	30	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1879	
280	Klár Sándor	Simapuszta		25	.	15	.	10	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	?	
281	Liptay Béla	Jéke		26	9	17	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	90	1896	
282	Orosz Miklós	Dombrád		15	.	15	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	40	?	
283	Br. Podmaniczky Geiza	Nyir-Bakta		40	.	.	.	.	.	40	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	1	.	120	1837	
284	Ráth János	Puszta-Kapros		30	.	30	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	90	1900	
285	Gróf Vay Ádám	Ó-Pályi-Vaya		15	.	15	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	35	1800	
286	Gróf Vay Arnold	Fás-tanya		17	.	.	.	.	17	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	63	1884	
287	Gróf Vay Gábor	Berkesz		32	.	32	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	70	1838	
288	Weiss Ferencz	Pazony		25	.	25	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	60	1892	
289	Zoltán Sándor	Székely		16	1	15	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	40	1890	
	Szabolcs vármegye területén felsorolt 21 ménesben van összesen			608	19	409	39	16	65	60	.	.	22	11	5	.	.	5	1	.	.	7	15	1	1732		
	A debreczeni ménteleposztály területén felsorolt 30 ménesben van összesen			900	25	633	39	78	65	60	.	.	29	14	7	.	2	5	1	.	.	13	16	3	2740		

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, ügy. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XIII. A turja-remetei ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Ung, Bereg, Ugocsa és Zemplén vármegyékre.

290. Bereg-surányi ménes.

Bay György beregsurányi menese.

Tulajdonos: Bay György.

A ménes helye Bereg-Surány, Beregmegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás Beregszász.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1050 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1894-ben.

Kocsi előtt 2—3 évig használt kitartó s elég gyorsnak bizonyult kanczák befedeztetnek s mint igáslovak tovább szolgálnak. Eleinte Strabantzer (Buccaneer—Lady Elisabeth) angol telivér mént használták, ez kiirtatván, Hazafi (Ruperra—Humming Bee) a helybeli fedeztetési állomás angol telivér ménje fedezi a kanczákat.

Állomány 16 drb. anyakancza és pedig 13 drb. angol félvér, 2. drb arabsfajta és 1 drb. lipizai. Az egész lóállomány 45 drb. körül váltakozik.

A kanczák kora tavaszszal elletnek, hogy anya és csikó a tavaszi munkára már megerősödve mehessen ki.

Tenyésztési czél: tetszetős külemü kitartó és gyors kocsi- és hátaslovak. előállitása. A kiváló kanczacsikók a ménes részére visszatartatnak, a többi alkalmas ivadékok pótlóként, a számfeletti idősebb kanczák pedig tenyésztőknek adatnak el.

A ménes felnevelési rendszere: A csikók 5—6 hónapig szopnak; 4 hetes koruktól zabdarát, és 2 hónapos korukban már szemes zabot kapnak tetszésszerinti mennyiségben. Az elválasztás után naponta és fejenként 6—10 liter zabot, jó szénát és egy kevés répát addig, mig a legelőre mint 1 évesek ki nem mennek. 2 évesek télen jó szénát, répát és 4 liter zabot naponta és fejenként. 3 évesek ismét 6 liter zabot és 4 liter tengeri darát, 6 kg. szénát ugyancsak naponként és fejenként, éjjelre árpa- vagy zabszalmát. Tavaszszal, mihelyt lehet, a csikókat legelőre hajtják s künn maradnak, mig az ősz zordsága engedi, de augusztustól kezdve már éjjelre kevés póttakarmányt is kapnak. Augusztusig a belső tagban levő legelőn járnak, azután pedig naponta az 5 km.-re fekvő birtokrész legelőjére hajtatnak s igy kellő mozgásban részesülnek. Télen naponta mentől többet karámokban vannak és azokban mozgattatnak.

A visszamaradt, illetve el nem kelt $3^1/_2$ éves csikók, ha a ménes a legelőről beszorul, leköttetnek s 2—3 hónapig nyereg alatt, azután hámban idomittatnak.

Kivételt képeznek az esetleg elmaradottak, melyek csak tavaszszal mint 4 évesek vétetnek munkába.

Értékesités: Az 1 éves méncsikók az államnak, a 3 éves csikók pedig a 7. sz. lóavató bizottságnak jelentetnek be eladás végett. Éves méncsikók 400—500 kor. árban, 3 és 4 évesek 650—800 kor. árban adatnak el.

291. Somitanyai ménes.

Özv. Harsányi Menyhértné somitanyai ménese.

Tulajdonos: özv. Harsányi Menyhértné.

A ménes helye: Somi tanya, Beregmegye. U. posta. távirda és vasutállomás Som.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1125 kat. h.

Alapittatott 1886-ban. Eleinte a kanczák mind igásmunkát végeztek, ez idő szerint legnagyobb része szabadon jár a ménesben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben kezdettől fogva mindig angol telivér mének fedeztek, eleintén gróf Forgách László mándoki ménesének ménjei és pedig alábbiak: Amaranthus (Kettledrum—Amera). Fehér Holló (Strathconan—Poinsettia), később azonban Készpénz (Cambuscan v. Verneuil—Cashdown) és Baka (Bajtárs—British Queen) angol telivér mének béreltettek az államtól, majd Kardos, Biró (Gunnersbury—Birdcage) és Edgar (Ostreger—Veile) a kisvárdai fedeztetési allomás angol telivér ménjei, mig legutóbb Viotti (Beauminet—Viola) angol telivér mén béreltetett az államtól.

Állomány 24 drb angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 67. drb körül váltakozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Hátas és kocsilovak, valamint katonai pótlovak nevelése.

Takarmányozás: Télen széna, zab, fiatalok ezenkivül még répát is kapnak, éjjelre árpaszalmát. Nyáron gyeplegelőn, őszszel tarlón jár a ménes. Az évjáratok koruknak megfelelőleg zaboltatnak.

Értékesitès: Az alkalmas méncsikók felneveltetnek s az állammal ez iránt fennálló egyezség értelmében 3 éves korban 1400 kor. átlagárban átadatnak. Pótlóeladás 650—700 kor. árban.

292. Nagy-Lónyai ménes.

Tulajdonos: Id. gróf Lónyay Gábor.

A ménes helye: *Nagy-Lónya* és Mátyus-Homok-tanya, Beregmegye. Posta helyben, távirda és vasutállomás Som.

Id. gróf Lónyay Gábor nagylónyai ménese.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2250 kat. h.

Alapittatott 1872-ben.

Az anyakanczák mind igában használtatnak.

A ménesben alapitásakor angol telivér, majd angol félvér mének fedeztek, azonban a régi ménes feloszlattatván, a jelenlegi ügető ménes kanczáira «Bravado» importált amerikai ügető mént használják. Rec. 1·21 kilom., apja Kentucky, anyja Alicia Messenger—Wilkestől.

Állomány 17 drb. anyakancza, ezekből 15 drb. amerikai félvér és 2 orosz ügető. Egész lóállomány 40 drb. körül váltakozik. Az anyakanczák januártól kezdve elletnek.

Tenyésztési czél: Alapitásakor angol telivért neveltek, később angol félvért katonai czélokra. Ennek tenyésztése nem lévén elég jövedelmező, mivel az anyakanczákat igában alig lehetett használni, a ménes amerikai apák felhasználása mellett ügető ménessé alakittatott át, mivel ezen fajtabeli kanczák nyugodtabb vérmérsékletüek lévén, mint igáslovak is jól beválnak.

Felnevelési rendszer: A csikókat egy 10 és egy 4 kat. holdas kifutóban tartják s e mellett ép oly belterjes tartásban részesülnek, mint az az angol telivérnél szokásban van.

Értékesitès: A 2 és 3 éves herélt csikók egész nyersen 700 kor. árban adattak el drbonként.

A kanczacsikók 3 éves korukban saját használatra kocsiba tanittatnak vagy befedeztetve igában használtatnak. Az uj tenyésztési irány második nemzedékét idomitó kezébe adják és kipróbálás után 2 éves korban eladatnak, ha elég sebesek, ugy a pályára kerülnek, vagy később, teljes korban, párba fogva mint gyors kocsilovakat adják el. A jobb kancza ivadékokat azonban a pályán tovább próbálják ki, s csak ezen további kipróbálás után osztják be mint anyakanczákat a ménesbe, illetve a gazdaság igás fogataiba.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

293. Bereg-szent-miklósi ménes.

Gróf Schönborn Ervin örököse bereg-szent-miklósi ménese.

Tulajdonos: gróf Schönborn Ervin örököse.

A ménes helye: Bereg-Szt.-Miklós, Beregmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes 1700 kezdetén alapittatott, az első kanczák a Királyhágón tul vidékről vásároltattak s arabs és spanyol ménekkel fedeztettek.

Öregebb, nemesebb kanczák kifutóban tartatnak s nyáron legelőre járnak, a többi kanczákat a gazdasági igásfogatokban járatják.

1878 óta a ménes kanczáira állami méneket béreltek és pedig Mahmoud-Mirza arabs, Conversano-Mima lipizai és Kisbéröcscse hasonnevü apa után nevelt kisbéri angol félvér valamint Furioso mezőhegyesi származásu szintén angol félvér mént. Ezenkivül időközben Smaragd (The Prevost—Esmeralda) angol telivér és Gidran anglo-arabs magán méneket is használták; ezidőszerint Remsen amerikai ügető mén fedezi az ügető képes kanczákat.

Az 1901. évi fedeztetési idény óta az uradalom 12—15 kanczát Remsen amerikai gyorsügetővel, mig a többi kanczát a munkácsi fedeztetési állomásra beosztott állami ménekkel fedezteti.

Állomány 36 drb, a fent emlitett mének után nevelt anyakancza. Az egész lóállomány 120 drb. körül van. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Gyors kitartó kocsilovak, valamint hátas és gazdasági igáslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Ellés után a csikók 5 hónapon keresztül az anyjuk alatt maradnak, a kanczák lassu gazdasági munkát végeznek az igásfogatokban; elválasztás után a csikókat egy éves korukig istállón és kifutóban tartják s $2^1/_2$ kg. zabot és 5 kg. szénát kapnak naponként és fejenként; másod éves korukban a 3 és 4 évesekkel hegyi legelőre mennek, hol májustól augusztus végeig maradnak. A 4. évet betöltött csikók nagyságuk és testalkatuk szerint mint hátas, kocsi vagy igáslovak nyernek alkalmazást.

Értékesitès: Az egyéves méncsikók közül az alkalmasokat évente a m. kir. földmivelésügyi ministerium veszi meg 4—500 kor. árban. A számfeletti csikók betöltött 3. éves korukban a lóavató bizottságnak jelentetnek be mely az alkalmasakat 600—700 kor. árban veszi át. A fenmaradottak nyári legelőre hajtatnak és 4 éves korukban betanitás végett felállittatnak.

294. Homonnai ménes.

Gróf Andrássy Aladár örök. homonnai ménese.

Tulajdonos: néhai gróf Andrássy Aladár örököse.

A ménes helye: Myslina és Volovo, Zemplénmegye. Posta, távirda és vasutállomás Homonna. A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 8000 kat. h.

Alapittatott a 18-ik században a czinderi féle anyaggal, az angol félvér ménest azonban csak az ötvenes években szervezték. A kanczák legnagyobb része szabadon jár. Ez idő szerint alábbi mének fedeznek a ménesben: «Zászlós II.» tiszta vérü czinderi mén és «Igéző» a lipiczai cs. és kir. udv. ménesben nevelt Conversano származásu mén után egy czinderi kanczából a ménesben ellet mén.

Az anyakanczák származásuk szerint háromfélék: tiszta czinderiek, czinderi és lipiczai keresztezésüek és végül angol félvérek, mely utóbbiak a terebesi ménes angol telivér ménjeihez küldetnek fedeztetés végett. Anyakancza állomány 30 drb. Egész lóállomány 106 drb. körül váltakozik. Az anyakanczák tavasszal elletnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czél: Magas, szép mozgásu (Stepper), könnyü hintós és használati lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Választott csikó 1 éves korig 7 liter zab, 4 kg. széna és 2 kg. tavaszi szalma, 1 éves csikó 6 liter zab, 6 kg. széna és 3 kg. tavaszi szalma, 2 éves csikó 4 liter zab, 6 kg. széna és 4 kg. tavaszi szalma, 3 éves csikó 4 liter zab, 6 kg. széna és 4 kg. tavaszi szalma adagolásban részesül. Nyáron legelőn jár a ménes és azonkivül zöld lóherét és szalmát kap.

Értékesitès: A számfelettieket mint hintós lovakat páronként adják e 4—5 éves korban, 3 és 7000 kor. közötti árban. Ezenkivül a 3 évesek közül évente nehány pótlóként is kerül eladásra.

295. Parnói ménes.

Gróf Andrássy Géza parnói ménese.

Tulajdonos: gróf Andrássy Géza.

A ménes helye: «Biszcze»-major, Zemplénmegye. U. p. és távirda Parnó, vasutállomás Tőke-Terebes-Gélszécs.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1880-ban.

A ménesben állami, magán- és saját mének fedeznek, illetve használtatnak. A ménes saját ménjei voltak: Advance (Shallow—Cantine) Oscar, (Bend Or—Vertumna), Crimea (Albert Victor—Euxine), Botond (Bálvány—Turolla) és Bátor (Beauminet—Dreamland) angol telivérek.

Állomány 30 drb. angol telivér anyakancza. Névszerint az alábbiak:

Cantine [Johanna] (Cadet—Curie), Porcja (Grimston—Haliczanka), Dinorah (Dangu—Nani), Cocotte (Doncaster—Lady Loane), Csipke (Cambuscan—Veile, Teddingtontól), Buzgó (Shallow—Camomile), Capucine [Camomile II] (Shallow—Camomile), Cocotte II. (Shallow—Cocotte), Frolick (Verneuil—Fidget [Ostregertől]), Boa II. (Cognac v. Seraphin—Boa [Dundeetől]), Cancan (Shallow—Cocotte), Roulette (Ruperra—Henriette), Speedy (Przedswit—Full Speed), Chic-es. (Shallow—Porcja), Lacroma (Monarch—Lemon Girl), Loretta [Aliz] (Volunteer—Fényes), Mary-Agnes (Flageolet—Marden-Agnes [Imagination]), Vallonia II. (Cardinal—Vallonia), Crinoline (Ruperra—Capucine), Landturn (Verneuil—Landreil), Lady Ormonde (Bend Or—Lady Brooke), Lola (Vinea—Jona), Szándék (Sweetbread—Mischief), Silver Dee (Rapid Rom—Ada), Canada (Kettledrum—La Calonne), Cournet (Abonnent—Crève-Coeur), Kiss-me-quick (Ercildoune—Porcja), Czenk (Pásztor—Frolick), Lincsi (Metallist—Csipke), Naxi (Oscar—Loretta).

A ménes ivadékai nyilvánosidomitónak adatnak át.

A ménesből eddig az alább nevesebb versenylovak kerültek ki:

Reservist [Gvischy] (Shallow—Cantine), Spurius [Siess] (Shallow—Porcja), Boldogulj (Beauminet—Buzgó), Cid (Crimea—Landturn), Lili (Dunure—Landturn), Bohó (Bálvány—Lola), Carasco (Botond—Cancan), mely utóbi mén 1902. év őszén a kisbéri állami ménes részére megvásároltatott. «Cid» ezen rendkivül szabályosan alkotott s gyönyörü csontozatu mén is az állam tulajdonában van, s csak sajnálatos, hogy szürke szine miatt egyik állami ménesben sem alkalmazható.

296. Tőke-terebesi ménes.

Gróf Andrássy Tivadar tőke-terebesi ménese.

Tulajdonos: gróf Andrássy Tivadar.

A ménes helye: Tőke-Terebes, Zemplénmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 10,000 kat. h.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménest 1864 körül alapitotta jelenlegi tulajdonos atyja, néhai Andrássy Gyula gróf. A kanczák nagyobbrészt a gazdasági fogatokban járnak.

Fedező mének ezidőszerint: Mailberger angol telivér (Bálvány—Madeira), szül. 1891-ben, «Forgó», Czinderi-fajta, gróf Andrássy Aladár tulajdona, «Alcandre» amerikai ügető (Alcyone—Lady Caro) szül. 1883.

Állomány 50 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 140 drb. körül váltakozik.

Az anyakanczák télen és tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: angol félvér, lipizai, illetőleg Czinderi és gyors ügetők nevelése. A ménes ivadékai erőteljesek, rendkivül kitartók, gyorsak s teljesen kifejlődve 160—175 cm. magasságot érnek el, edzettségük mindent felülmul, szem, tüdő, csont, bél- és egyéb bajok a legritkábban fordulnak elő. Mint hátas és kocsilovak használtatnak. A felesleget 3 éves korban a katonai csikótelepekre adják el.

Felnevelési rendszer: télen rendszeres istállózás megfelelő takarmányozás mellett, nyáron kizárólag legeltetés, a legelő apadásával zöld luczerna pótlékot kapnak. Anyakanczák mérsékelten zaboltatnak, választott csikók $1^1/_2$ éves korig bőven, később apasztott adagokban.

297. Tavarnai ménes.

Gróf Hadik-Barkóczy Endre tavarnai ménese.

Tulajdonos: gróf Hadik-Barkóczy Endre.

A ménes helye: Tavarna, illetve Jánk, Zemplénmegye. Utolsó posta és távirda Tavarna, vasutállomás Homonna.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 9000 k. h.

Alapitotta néhai gróf Barkóczy János 1838-ban.

A ménesben ezidőszerint «Alcandre», Gróf Andrássy Tivadar amerikai ügetője és «Hirnök» czinderi fajtáju mén fedez.

Állomány 35 drb. angol félvér és lipizai anyakancza. Az egész lóállomány 117 drb. körül váltakozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: megfelelő külemü hátas és hámos lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: legeltetés, erőtakarmánynyal pótolva.

A számfeletti lovak minden idomitás nélkül nyersen 3 éves korban, a csikótelepek részére adatnak el.

1902-ben az uradalom bérbe adatván, a ménest feloszlatják.

298. Fejszési ménes.

Jászóvári prépostság fejszéstanyai ménese.

Tulajdonos: a jászóvári Prépostság.

A ménes helye Fejszés-tanya, Zemplénmegye. Utolsó posta és távirda Király-Helmecz, vasutállomás Perbenyik.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1305 k. h.

A ménes 1900-ban alapittatott. Az anyakanczák egyszersmint hámoslovakul is használtatnak. A lipizai fajtáju fedező mén a Prépostság saját tulajdona, melyet Jankovich Elemértől vásárolt Terezováczról, Szlavoniából.

Állomány: 30—33 drb. anyakancza, melyek közül 5 drb. tiszta lipizai, a ménnel együtt vásároltatott, a többi az uradalmi fogatokból kiválogatott jobb minőségü kancza, főkép arabs mének ivadékai. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Hintós és igáslovak nevelése, különös tekintettel a *szürke szinre.*

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Felnevelési rendszer: télen istállón, nyáron legelőn tartják a ménest.

A kiválóbb méncsikókat az uradalom többi gazdaságai részére fedezőménekül, de esetleg eladásra is felneveli. A jobb kanczacsikók anyakanczáknak osztatnak be a ménesbe, a többi csikókat 4 éves korukban hámba tanitják s mint kocsilovakat vagy mint igáslovakat használatba veszik.

Értékesitès: Egyelőre, mig az uradalom saját szükséglete fedezve nincsen, a ménesből a selejtes anyag kivételével. lovak el nem adatnak.

299. Deregnyői ménes.

Gróf Lónyay Gábor deregnyői ménese.

Tulajdonos: gróf Lónyay Gábor.

A ménes helye Deregnyő, Zemplénmegye. Posta és távirda helyben, vasutállomás Bánócz.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

1830-ban néhai Lónyay Gábor alapitotta. Törzskönyvet 1851-től kezdődőleg vezetnek. Az anyakanczák nagyobbrészt szabadon járnak a ménesben. Többnyire állami bérmének fedeztek. Legutóbb szolgabiró (Gunnersbury—Syltebo) angol telivér béreltetett, azonban a folyó 1903-iki idényre a ménestulajdonos további bérletéről lemondott az ügetők tenyésztése érdekében.

Állomány 32 drb angol félvér anyakancza. Egész lóállomány 72 drb. körül mozog. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: könnyebb vadász-, hátas és kocsilovak előállitása, valamint a köztenyésztésre alkalmas mének nevelése.

Felnevelési rendszer: a ménes nyáron át szabad legeltetésben részesül, kivéve a növendék méneket, melyek istállón tartatnak s karámokban tesznek mozgást. A szopóscsikók tetszés szerint, egy évesek 6 liter, öregebb anyakanczák szintén 6 liter zabban részesülnek naponként és fejenként a legeltetési idény alatt.

Télen át az anyakanczák futó istállóban helyeztetnek el s 7·5 kg. szénát vagy lóhert kapnak, szoptatás alatt 6 liter zabot, 1 éves csikók istállón lekötve, 6 liter zabot, 5 kg. szénát vagy lóhert és csikórépát, 2—3 évesek 7·5 kg. szénát, 4 liter zabot és 1 liter lóbabot kapnak naponként és fejenként.

Az évjáratok a nap nagy részét karámban töltik.

Értékesitès: a számfelettiek s ménekül nem alkalmasak mint heréltek nyers állapotban 650—1400 korona árban adatnak el.

Az alkalmas méncsikók 3 éves korig felneveltetnek s az erre vonatkozó egyezség szerint az állam által átvétetnek.

300. Perbenyiki ménes (Lipizai ménes).

Gróf Mailáth József perbenyiki ménese.

Tulajdonos: gróf Mailáth József.

A ménes helye Perbenyik (Konyha-puszta), Zemplénmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5655 k. h.

E ménest gróf Mailáth József alapitotta, Ő Felsége I. Ferencz királytól 1806-ban Lipizáról ajándékba kapott 1 ménnel és 12 kanczával. A ménes 25—30 drb. szabadonjáró anyakanczából áll, melyek 5 éves korban kocsiba tanittatnak és a kiválóbb járásuak és jobb testalkatuak a ménesbe visszahelyeztetnek, s ezek képezik a ménes törzsanyagát.

Jelenleg a ménesben «Pluto» és «Conversano» Lipizáról vásárolt mének fedeznek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes állománya 25 drb. tisztavérű lipizai kanczából áll, melyek közé vérfelfrissités szempontjából 2 izben Fogarasról és 2 izben Lipizáról is szereztettek be kanczák. A ménes egész lóállománya 80 és 100 darab között ingadozik.

A ménes tenyésztési czélja tiszta lipizai vérben a saját szükséglet fedezése, mely czélt el is érték, a mennyiben ugy az uradalom, valamint az urasági hámos és nyerges lovak szükségletét a ménes fedezni képes.

Felnevelési rendszer: Nyáron május 10-től november 1-ig bezárólag legelőn vannak, mely mellett a fiatalabb nemzedék 3, az idősebb 1—2 liter zabot kap naponként és fejenként. November 1-től május 10-ig istállón leköttetnek. Minden 10 drb. lovat 1 ember gondoz, s naponkint a zord idő kivételével 3—4 órát nagy kifutókban hajtatnak a kellő mozgás érdekében. Téli takarmányul 6 kg. lóherét vagy réti szénát kapnak. — melynek azonban $^1/_8$-da 4 hónapon keresztül jó minőségü árpaszalma — s e mellett 3—6 liter zabot adagolnak darabonként és naponként.

A felállitott csikókat mindjárt hámhoz szoktatják s ezután naponta egy pár órát kocsiban járják. 6—10 hónapi tanitás után a rendes fogatba osztják be. A ménes számfeletti anyaga behajtott állapotban kerül eladásra, páronként 1200—2400 korona átlagárban.

301. Alsó-körtvélyesi ménes.

Moscovitz Géza alsó-körtvélyesi ménese.

Tulajdonos: Moscovitz Géza.

A ménes helye Alsó-Körtvélyes, Zemplénmegye. Utolsó posta Rákócz, távirda és vasutállomás Bánócz.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1800 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1884-ben.

Az anyakanczák egyuttal használati lovakul is szolgálnak.

A ménesben eddig a következő állami bérmének fedeztek: 1886. évben Vihar—Nonius, 1891-ben «Lator» Furioso anyából, 1896-ban Ürmény—Nonius, 1897-ben Kisbéröcscse, 1898-ban Furioso XII-es, 1899-ben ismét Furioso XII-es, 1900-ban Furioso XXI-es angol félvér mének.

Állomány 30 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 70 drb. körül ingadozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek. Tenyésztési czél: könnyebb hátas és hámos, valamint igás lovak előállitása. A felállitottak közül a használatra szükségesek részben nyereg alatt, részben hámban idomittatnak.

Értékesités: a fölösleget nyersen adják el, és pedig a méneket éves korban az államnak, a 3 éveseket, illetve 4 éveseket a katonaságnak ajánlják fel, vagy kereskedőknek adják el.

302. Berziki ménes.

Potoczky Dezső berziki ménese.

Tulajdonos: Potoczky Dezső.

A ménes helye Berzik, Zemplénmegye. Posta helyben, távirda Tisza-Lucz, vasutállomás Tisza-Lucz és Hernád-Németi.

A ménes 1866-ban alapittatott.

A kanczák legnagyobb részét a gazdasági fogatokban használják és csak néhány jár szabadon a ménesben.

Kezdetben angol félvér, később angol telivér mének fedeztek. Utóbbi időben az arabsvér alkalmazásával tesznek kisérletet.

Leginkább a helybeli fedeztetési állomás ménjei, ritkábban a szomszédban lévő bérmének használtatnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Állomány 24 drb angol félvér anyakancza. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Könnyebb kocsiló és katonatiszti hátas lónak nevelése.

Felnevelési rendszer: télen a nap legnagyobb részét karámban töltik. Közepes takarmányozás mellett kora tavasztól késő őszig éjjel-nappal a legelőn vannak.

Értékesités: a számfelettieket 3 éves korban a katonai csikótelepekre adják el.

303. Nagymihályi ménes.

Gróf Sztáray Sándor nagymihalyi ménese.

Tulajdonos: gróf Sztáray Sándor.

A ménes helye Nagy-Mihály, Zemplénmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

Alapitotta: néhai gróf Sztáray Antal 1860-ban.

Az anyakanczákat majdnem mind kivétel nélkül a gazdasági fogatokban használják.

Rendszerint ugy magán- mint állami angol telivér mének fedeztek. Utóbbi években Laborcz (Krawarn—Sphynx) saját angol telivér mén használtatott, mely az államnak eladatván, ezidőszerint a kolozsi ménesben van törzsménül felállitva; később Virtous (Eberhard—Why-not) Páva (Pásztor—Vanity), Kisbéröcscse félvér, utóbb Bucsány (Guunersbury—Scythian Princess) állami bérmének alkalmaztattak. Szükség esetén azonban a közelben lévő állomások ménjeivel is fedeztettek.

Állomány 40 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 110 drb. körül. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési irány: erőteljes, nemes külemü hátas és hámos lovak előállitása.

A ménes részére nagy kiterjedésü természetes legelő áll rendelkezésre.

Az alkalmas méncsikók felneveltetnek s az államnak, ez iránt fennálló egyezség értelmében 3 éves korban átadatnak.

304. Kladzáni ménes.

Wladár Emil kladzáni ménese.

Tulajdonos: Wladár Emil.

A ménes helye Kladzán-Magrócz, Zemplénmegye. Utolsó posta és távirda Varannó, vasutállomás Őrmező.

A ménes 1850-ben alapittatott s ezen időtől kezdve törzskönyvet vezetnek Az anyakanczák használati lovakként szolgálnak s a varannói állami fedeztető állomás ménjeivel fedeztetnek.

Állomány 25 drb anyakancza, melyek részben angol félvérek, részben pedig arabs-lipizai keresztezésüek. Egész lóállomány 60—70 drb. körül van. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: katonai pótlovak és a saját szükséglet fedezésére szolgáló lovak előállitása.

Értékesités: a számfeletti lovakat, a mennyiben katonai pótlóként el nem kelnek, a gazdasági fogatokba osztják be.

305. Halászhomoki ménes.

Herczeg Windisch-Graetz Lajos halászhomoki ménese.

Tulajdonos: herczeg Windisch-Graetz Lajos.

A ménes helye Halászhomoki gazdaság, Zemplénmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Sárospatak.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. h.

Alapittatott 1840. évben herczeg Bretzenheim Nándor által. Az anyakanczák részben szabadon járók a ménesben, vagy pedig a gazdasági fogatokban használtatnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes rendszerint állami méneket bérel, ezidőszerint Secret (Merry Andrew vagy Gunnersbury Enigme) angol telivér mén fedez.

Állomány 24 drb angol félvér kancza, egész lóállomány 60—70 drb. körül inga dozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: nemesebb, tetszetős külemü lovak előállitása magánhasználatra avagy eladásra.

A turja-remetei ménteleposztály területén

A turja-remetei ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A ménes				Az anyakanczák								
					az anyakanczák közül							
folyó száma	tulajdonosa	helye	vármegye	száma	a. t.	a f.*	ar.	non	tig.	l.	h.	egr.
290	Bay György	Bereg-Surány	Bereg	16	.	13	2	.	.	1	.	.
291	Özv. Harsányi Menyhértné	Somi tanya	Bereg	24	.	24	.	.	.	.	.	.
292	Id. Gróf Lónyay Gábor	Nagy-Lónya	Bereg	15	.	.	.	.	15	.	.	.
293	Gróf Schönborn Ervin	Bereg-Szt.-Miklós	Bereg	36	.	30	.	.	6	.	.	.
	Bereg vármegye területén felsorolt 4 ménesben van összesen			91	.	67	2	.	21	1	.	.
294	Néh. gróf Andrássy, Aladár örökös	Homonna	Zemplén	30	.	.	.	.	.	30†	.	.
295	Gróf Andrássy Géza	Parnó	Zemplén	30	30	.	.	.	.	.	.	.
296	Gróf Andrássy Tivadar	Tőke-Terebes	Zemplén	50	.	40	.	.	.	10	.	.
297	Gr. Hadik-Barkóczy Endre	Tavarna	Zemplén	25	.	15	.	.	.	10	.	.
298	Jászóvári prépostság	Fejszéstanya	Zemplén	30	.	10	15	.	.	5	.	.
299	Gróf Lónyay Gábor	Deregnyő	Zemplén	30	.	30	.	.	.	.	.	.
300	Gróf Mailáth József	Perbenyik	Zemplén	30	.	.	.	.	.	30	.	.
301	Moscovitz Géza	Alsó-Körtvélyes	Zemplén	30	.	30	.	.	.	.	.	.
302	Potoczky Dezső	Berzik	Zemplén	24	.	24	.	.	.	.	.	.
303	Gróf Sztáray Sándor	Nagy-Mihály	Zemplén	40	.	40	.	.	.	.	.	.
304	Wladár Emil	Kladzán	Zemplén	25	.	15	10	.	.	.	.	.
305	Herczeg Windischgraetz Lajos	Halász-Homok	Zemplén	24	.	24	.	.	.	.	.	.
	Zemplén vármegye területén feladott 12 ménesben van összesen			368	30	228	25	.	.	85	.	.
	A turja-remetei ménteleposztály területén felsorolt 16 ménesben van összesen			459	30	295	27	.	21	86	.	.

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs,

Felnevelési rendszer: nagyobbrészt istállón tartatnak megfelelő takarmányozás mellett, néhány hónapon át azonban a legelőre is jár a ménes. 4 éves korban felállittatnak s hámban, avagy nyereg alatt idomittatnak.

Értékesités: az alkalmas éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. Az alkalmasabb anyagot a fogatok pótlására fordítják, a számfelettieket eladják.

felsorolt ménesek anyagának összegezése.

A fedező ének											Fedez elési állomás	A ménes lóállománya	A ménes alapitásának ideje	Jegyzet
	a ének közül													
száma	a. t.	a f.*	ar.	non.	tig.	l.	h.	egy.	állami**	magán				
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	45	1894	* Az angolfajta ének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	65	1886	
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	40	1872	** Az állami lótenyészintézetek állományából kisorolt és tenyésztésre eladott ének is ezen rovatba vétettek föl.
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	1	120	1700	
3	1	.	.	.	2	.	.	.	1	2	2	270		† Czinderi-lipizai.
3	.	.	.	.	.	3†	.	.	.	3	.	100	1700	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	60	1880	
3	1	.	.	.	1	1	.	.	.	3	.	140	1864	
1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	110	1838	
1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	1	.	80	1900	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	72	1830	
2	.	.	.	.	.	2	.	.	.	2	.	90	1806	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1884	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	60	1866	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	110	1860	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	65	1850	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	65	1840	
15	5	1	.	.	1	8	.	.	3	12	1	1022	.	
18	6	1	.	.	3	8	.	.	4	14	3	1292	.	

non. = nonius, tig. = tigető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XIV. A rimaszombati ménteleposztály területén.

Müködési köre kiterjed: Borsod, Gömör, Nógrád és Zólyom vármegyékre.

306. Ónodi ménes.

Özv. gróf Erdődy Károlyné ónodi ménese.

Tulajdonos: özv. gróf Erdődy Károlyné.

A ménes helye Ónod, Borsodmegye. Posta helyben, távirda Borsod-Nyék, vasutállomás Nyékládháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1600 k. h.

Alapitásának ideje ismeretlen. Az anyakanczák a gazdasági fogatokban használtatnak.

Az anyakanczákat a mezőkeresztesi, nyékládházi és sajó-laádi állami fedeztető állomás ménjeivel fedeztetik.

Állomány 20 drb angol félvér és lipizai keresztezésü anyakancza. Az egész lóállomány 50 drb körül.

Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: hámos és gazdasági igáslovak nevelése.

Értékesitès: a számfeletti lovakat a katonai lóavató-bizottságnak jelentik be megvétel végett.

307. Tisza-tarjáni ménes.

Gróf Károlyi Tibor tisza-tarjáni ménese.

Tulajdonos: gróf Károlyi Tibor.

A ménes helye Tisza-Tarján, Borsodmegye. Posta helyben, távirda Mező-Csáth, vasutállomás Nyékládháza vagy Emőd.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1886-ban. Az anyakanczák közül csupán a meddők használtatnak hámban, a többi szabadon jár a ménesben.

A ménesben ezidőszerint Trial (Dictator—Y. Tripaway) angol telivér magánmén fedez.

Állomány 40 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 100 drb. körül mozog.

Az anyakanczák késő ősztől május végéig elletnek.

Tenyésztési czél: Angol félvér vadászló és könnyebb kocsiló előállitása.

Felnevelési rendszer: a ménest nyáron legelőn, télen istállózva, napközben pedig tágas kifutókban tartják.

A számfeletti lovak a tulajdonos arad-mácsai istállójában állittatnak fel s négy éves korban belovagolva szabad kézből adatnak el.

308. Sajó-örösi ménes.

Melczer Gyula sajó-örösi menese.

Tulajdonos: Melczer Gyula.

A ménes helye Sajó-Örös, Borsodmegye. Utolsó posta Sajó-Szöged vasutállomás Nyékládháza vagy Tiszapolgár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 600 k. h. Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1857-ben.

Az anyakanczák annak idején a balmaz-ujvárosi régi Semsey-féle ménesből szereztettek be, a midőn az emiitett ménes örököse a régi és jó hirnevü magyar ménes tenyésztési irányával, az angol telivér tenyésztése érdekében felhagyott.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Minden kanczát beosztásuk előtt használatba veszik s anyakanczákul csupán a kellő tehetséggel birók osztatnak be a ménesbe.

Az eredeti ménes anyagát jelenlegi tulajdonos fiai között megosztotta, olyképen, hogy 15 kanczát magának tartott meg s azzal folytatja a tenyésztést, mig 12 kanczát Aladár és 14 kanczát László nevü fiának adott át.

A ménesben fedező mének és tenyésztési eljárás: alapitáskor egy Djalma nevü arab mén fedezett nagyszerü átörökitő képességgel, szivós, aczélos izmokkal és csontozattal, utána állami mének használtattak a sajó-örösi állomásról és pedig 4 nemzedéken át arabvérüek, azután a kanczák felénél angol félvért s ezeknek legerősebbjeire 3 izben angol telivért használtak, azonban vissza kellett térni az arabs vérre s e tekintetben a bábolnai Koheilan (Koheilan Adjuse—98 Siglavy) arabs félvérmén, mely ezidőszerint mint törzsmén a bábolnai állami ménesben fedez, rendkivül megfelelt, ugy hogy a ménesben az egyöntetüség teljesen helyre állott. A ménes ezidőszerint is a helybeli állami fedező állomás ménjeit használja.

Állomány 15 drb. angol arabs anyakancza. Az egész lóállomány 50 drb. körül. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: katonaló és gyors kocsiló előállitása.

Felnevelési rendszer: az elválasztott csikó éves korig naponta $2^1/_2$ kg. zabot, szénát és tavaszi szalmát kap, az öregebb csikók szénahulladékot, tavaszi szalmát, 1 kg. zabot, e mellett napontn 5 kg répát. Nyáron a legelő mellett pótlékot nem kap a ménes.

A felállitott anyagból mindenekelőtt kiválasztatnak az anyakanczák felfrissitésére és kiegészitésére kiszemelt egyedek, melyek mint hámoslovak betanittatnak és 6—7 éves korukig erős használat mellett kipróbáltatnak. A választott méncsikókból az alkalmasak az eziránt fennálló egyezség értelmében az állam részére felneveltetnek, az e czélra alkalmatlanokat katonalónak nyers állapotban adják el vagy összepározva, mint betanitott kocsilovak adatnak el azon kanczákkal, a melyeket az anyakanczák kiegészitésére nem kiván felhasználni a tulajdonos.

309. Heö-bábai ménes.

Melczer László heő-bábai ménese.

Tulajdonos: Melczer László.

A ménes helye Heő-Bába, Borsodmegye. Posta helyben, távirda Sajó-Szöged, vasutállomás Nyékládháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2600 k. h.

Alapitotta a tulajdonos atyja Melczer Gyula, Sajó-Orösön 1857 ben, a feloszlatott balmaz-ujvárosi Semsey-féle ménesből akkoron vásárolt kanczákból.

Az anyakanczák egy-kettő kivételével használati lovakul szolgálnak.

A ménesben ezidőszerint 2 magánmén fedez és pedig Lidércz (Frangepan—Laura) angol telivér, és Dongó (Titian—Daczos II) szintén angol telivér, Geist Gáspár méneséből.

Állomány 14 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 60 darab körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: angol félvér használati és katonai szolgálatra alkalmas lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: elválasztás után a csikók annyi zabot kapnak, a mennyit elfogyasztani képesek.

Nyáron, késő őszig a ménes szabad legelőn jár, télen megfelelő jó takarmányozás és gondozásban részesül.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A számfeletti 3 éves csikókat nyersen a katonaság veszi meg a csikótelep számára 650—700 korona átlagárban. A méncsikókat Melczer Gyula méncsikai között nevelik fel Tárnokháton s 3 éves korukban 1400 korona átlagárban az ez iránt fennálló egyezség értelmében az állam számára átvétetnek. A kanczák csakis erős kipróbálás után osztatnak be a ménesbe. A tenyészméneket tulajdonos minden évben a csanádmegyei falka után lovagolja.

310. Alacskai ménes.

Miklós Odon alacskai ménese.

Tulajdonos: Miklós Ödön.

A ménes helye Alacska (Finke) Borsodmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Sajó-Szt.-Péter és Finke.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1886-ban. Az anyakanczák részben szabadon a ménesben hevernek, avagy használati lovakul szolgálnak.

Alapitása óta majdnem kizárólag a sajó-szt.-péteri állami fedeztető állomásra beosztott arabsvérü mének használtattak, legutóbb Jussuf (Jussuf—Bent el Arab) arabs telivér. Ujabban egyes kanczák ugyancsak az emlitett fedező állomásra beosztott Dalmand nevü (özv. Dőry Vilmosné féle) angol félvér állami ménnel fedeztettek.

Állomány 24 drb anyakancza, melyek közül 14 drb arabs fajtáju (közülök 10 drb fekete), 8 drb angol félvér és *2 drb angol telivér*. Az egész lóállomány 50 drb. körül. Elletés tavaszszal váltakozik.

Tenyésztési czél: könnyebb szivós, gyors, kocsi- és hátaslovak nevelése. A felállitott fiatal anyagot nyereg alatt és hámban idomitják.

Értékesités: az alkalmas éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A számfeletti három évesek a katonai csikótelepeknek, a visszamaradottak pedig páronként behajtva adatnak el.

311. Sajó-vámosi ménes.

Özv. herczeg Odescalchi Gyuláné sz. Degenfeld Anna grófnő sajó-vámosi ménese.

Tulajdonos: özv. herczeg Odescalchi Gyuláné szül. Degenfeld Anna grófnő.

A ménes helye Sajó-Vámos, Borsodmegye, Posta helyben, távirda Boldva, vasutállomás szintén Boldva vagy Miskolcz.

A ménes nyári elhelyezéséül egy 36 holdnyi legelőterület szolgál, de széna és sarjukaszálás után a lekaszált területen is legel.

Alapittatott 1873-ban gróf Degenfeld Imre, jelenlegi tulajdonos, atyja által.

Az anyakanczákat kocsiban használják s csak a hibás, vagy öregebb anyák vannak a csikókkal a ménesben. A ménes alapitásakor a ménesbe beosztott kanczák Gladiator (Stockwell—Dividend) angol telivér, Conversano angol — lipizai keresztezésü és North Star angol félvér mének ivadékai voltak, később 1888-tól ezek ivadékaira «Betyár» lipizai állami bérmént használták egész 1894-ig. 1895-ben Furioso XII-es bérmén, 1896—1897-ben Ráró angol telivér (Fair Micke után), az utolsó három évben pedig Csillag nevü arabs magánmént használták a ménesben.

Állomány 14 drb. lipizai és angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 50 drb. körül van. Elletés lehetőleg január és február hónapokban.

Tenyésztési czél: hámos- és hátaslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: kora tavasztól a fagy beálltáig künn a legelőn jár a ménes.

Télen éjjelre istállóban szabadon, de különben nappal még az etetéskor is a szabadban tartják.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A csikók közül ezideig csak a heréltek adattak el, többnyire mint pótlovak, illetve három éves korban a katonai csikótelepekre. A visszatartott csikókat csupán 5 éves korukban tanitják be.

312. Sajó-kazai ménes.

Báró Radvánszky Béla és Géza sajókazai menese.

Tulajdonos: báró Radvánszky Béla és Géza.

A ménes helye Sajó-Kaza, Borsodmegye. Posta és távirda helyben, vasutállomás Vadna.

A ménes idevaló áttelepitésének nyomai a XVIII. század második negyedébe, Radvánszky László idejére vezetnek vissza, kinek atyja Radvánszky János idejében a ménes részben Hontvármegyében Almáson, nagyobbrészt pedig Hevesvármegyében Debrőn volt elhelyezve. A ménes jellege valószinüleg akkor is időről-időre keleti vérü ménekkel keresztezett magyar fajta volt, mivel a XIX. században, legalább annak közepéig ez volt jellege.

Átmenetel angol vérü ménekre 1845 körül történt, báró Podmaniczky Andor által importált és nevelt ménekkel.

A ménes jelenleg a Sajó völgyén elterülő kitünő öntözhető réteken legel.

A régi ménes kanczaállománya 1856-tól kezdve igen megfogyván, a jelenlegi tulajdonosok által lett 1866-ban és 1876-ban vételek utján kiegészitve, felfrissitve és fokozatosan 30 darabra felemelve.

A ménesben évtizedeken át angol telivér és angol félvér állami mének alkalmaztatnak felváltva. A telivérek közül felemlitendők Cotswold (Cotswold—Sarcastic), Compass (Hartneitstein—Traviata), Ecsed (Forbidden Fruit—Fides), Mars (Ostreger—Aranyka) és Bakony II (Peon—Boadicea), a félvérek között egy Revolver, North Star és Ostreger mének. 1899 óta Kisbéröcscse—Cambuscan félvér mén van alkalmazásban.

Kanczalétszám jelenleg 18 angol fajta és 3 arabs fajta, összesen tehát 21 drb. Néhány anyakanczát az igásfogatokban használnak.

A ménes téli takarmánya legnagyobbrészt jó réti széna, zab, időről-időre lóhere szalma és árpaszalma. Télen a ménes akol mellett lévő kifutóban ugy a kanczákat, mint a csikókat is naponta mozgatják.

A ménes czélja első sorban a tulajdonosok szükségletét fedezni. A felesleg régebben mint betanitott kocsi- és hátasló került eladásra, néhány év óta azonban a kisebbszámu felesleget leginkább a lóavató-bizottság vásárolja meg $3^1/_2$ éves korban.

313. Puszta-parasztbikki ménes.

Sturmán György paraszt-bikki menese.

Tulajdonosa: Ózdi Sturmán György.

A ménes helye Parasztbikk-puszta, Borsodmegye. Utolsó posta és távirda Mezőcsát, vasutállomás Nyék-Ládháza.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 499 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1851-ben.

Az anyakanczák mind a szabad ménesben járnak s rendszerint a közelben lévő állami fedeztető állomás ménjeivel fedeztetik. 1882 és 1883-ban állami Nonius ményt, 1884-ben egyik Gidran állami ményt bérelték. Utóbbi időben a tulajdonos 2 saját nevelésü ménjét használja.

Az angolfajta anyakanczák száma 20 és 40 között váltakozik s ezeket a használatban legszivósabbaknak bizonyult, öröklő hibáktól ment kanczaivadékok

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

közül választják ki. Ezenkivül a mezőhegyesi állami ménes állományából 1883-ban 2 drb, 1885-ben 3 drb anyakanczát vásároltak. Az egész lóállomány szintén igen változó, 80 és 150 drb. között váltakozik.

Elletés februártól május végéig.

Tenyésztési czél: katonai czélokra alkalmas hátaslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: a lehető legridegebb, hogy ezáltal az anyag szivóssá tétessék. Takarmányozás a rendelkezésre álló takarmány minősége és mennyisége szerint. Télen-nyáron minél többet a szabadban tartják a ménest, szintén az edzés érdekében.

Értékesitès: a számfeletti csikókat teljesen nyers állapotban 3 éves korban a katonai csikótelepekre 650 korona átlagárban, a fejletlenebbek pedig később ugyancsak a hadseregnek pótló gyanánt adatnak el.

314. Alsó-zsolczai ménes.

Báró Vay Elemér alsó-zsolczai ménese.

Tulajdonos: báró Vay Elemér.

A ménes helye Alsó Zsolcza, Borsodmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1400 k. h., melyből főleg a Sajó melletti 35—40 holdnyi legelőn jár a ménes, őszszel pedig a luczerna és here földeken.

1830-ban alapitotta néhai báró Vay Lajos. Nyolcz anyakancza könnyebb gazdasági munkát végez, mig az idősebb 6—7 darab szabadon jár a csikókkal a ménesben. Ezidőszerint gróf Teleki Sámuel sáromberki méneséből származó Hattyu nevü, Radamans után nevelt angol félvér mén fedez a ménesben.

Állomány 15 drb angol félvér anyakáncza, melyek mind a ménesben neveltetettek s beosztásuk előtt megfelelően kipróbáltattak. Az egész lóállomány 60 drb. körül váltakozik.

Elletés főképen április hónapban.

Tenyésztési czél: 162—168 cm. magas könnyebb kocsilovak előállitása.

Felnevelési rendszer: nyáron legelőn, meddő kanczák 3, csikóskanczák 5 liter zabot kapnak naponta és fejenként. Télen 2—3 évesek árpaszalmát lóherével vagy luczernával felesen összerázva s 4 liter zabot. Választott és egyéves csikók az előbb emlitett takarmányon kivül 5—6 liter zabot.

Értékesitès: A ménes rendeltetése főleg abból áll, hogy a tulajdonos annak ivadékaiból saját szükségletét fedezze.

A számfelettieket hol betanitva, de leginkább 4 éves korban nyersen a ménesről adják el. Betanitás csakis hámban történik. A ménestulajdonos 20 év óta lovat sohasem vásárolt használatra. Midőn tavaszszal a ménes a legelőre kikerül, a négy évet betöltött csikók betanitásra istállóba jönnek s egy részét néha egyenesen a katonaságnak adják el, a betanitottak közül a felesleget, leginkább heréltеket, őszszel mint $4^1/_2$ éveseket értékesitik.

315. Tamásfalvi ménes.

Farkas Ábrahám tamásfalvi ménese.

Tulajdonos: Farkas Ábrahám.

A ménes helye Tamásfalva, Gömörmegye. Utolsó posta, távirda és vasutállomás Rimaszombat.

A ménest 1860-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta.

Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben alapitása óta alábbi, részint angol telivér, részint angol félvér mének fedeztek: Deersleyer, Tarquin, Virgilius, Csicsó, Veritas, Himawat, Alföldi, Biró, Nem-marad, Turul állami és magán, valamint Csikós és Conqueror saját mének. Ezidőszerint azonban a rimaszombati állami fedeztető állomás ménjeit használják.

Állomány 30—40 drb. angol félvér anyakancza között váltakozik, kettő közülük angol telivér. Az egész lóállomány 60 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Hátaslovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Teljesen rideg, legeltetési rendszer.

A felállitott anyagot részben nyereg alatt, másrészt hámban idomitják.

Értékesitès: A számfelettieket 3 éves korban nyersen, katonai csikótelepek részére, idősebb korban tiszti hátaslóként, avagy párban behajtva a budapesti luxuslóvásárokon adják el.

316. Tornallyai ménes.

Hámos Árpád tornallyai ménese.

Tulajdonos: Hámos Árpád.

A ménes helye Tornallya, Gömörmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

Alapitotta 1870-ben jelenlegi tulajdonosa. Az anyakanczák könnyebb igásmunkát végeznek.

A ménes a helybeli fedeztetési állomás angol telivér vagy angol félvér ménjeit használja. Ezidőszerint ezen állomáson álló Turul (Angol-Ausztrian — Antoinette) angol telivér mén fedezi a kanczákat.

Állomány 12 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 40 drb. körül van. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: kitartó, jó csontozatu lovak nevelése, melyek ugy nyereg alatt, mint hámban a követelményeknek megfelelő legyenek.

Felnevelési rendszer: télen istállóban, e mellett naponként szabadban; májustól, novemberig legelőn. A csikók éves korukig naponkint 2 kg. zabadagban részesülnek, összes évjáratok gyepszénát, hereszénát és takarmányszalmát kapnak.

A jó takarmányozás mellett nagy sulyt helyeznek arra, hogy a csikók minél több időt töltsenek a szabadban és hogy kellő mozgást végezzenek.

Értékesitès: A csikókat a legelőről nyersen adják el a katonai csikótelepek részére vagy 4 éves korban pótlovakul, ugyancsak a hadsereg részére; az egyéves méncsikók az állam számára ajánltatnak fel megvétel végett.

317. Gömör-ráhói ménes.

Okolicsányi Gáspár gömör-rahói ménese.

Tulajdonosa: Okolicsányi Gáspár.

A ménes helye: Gömör-Ráhó, Gömörmegye, posta helyben, távirda Rimabánya, vasutállomás Rimaszombat.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 300 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1870-ben.

Az anyakanczák mind használati lovakul szolgálnak.

Fedezőméneként a rimaszombati áll. fedeztető állomás ménjei vétetnek igénybe, de e mellett a tulajdonosnak egy Act nevü angol félvér ménje is van; apja Venezuela angol telivér (Hector után), anyja Adria (Trakheni kancza).

Állomány 18 drb. angol félvér anyakancza, közöttük néhány arabs vérü. Az egész lóállomány 40 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czél: Angol félvér kocsilovak nevelése.

Felnevelés: Télen a száraz takarmány mellett zaboltatnak, nyáron a legeltetési idény alatt zöld takarmányt kapnak.

Értékesitès: Az alkalmas éves méncsikókat megvétel végett az államnak bejelentik. A számfeletti 3 éveseket a katonai csikótelepek részére, az ezekből fennmaradókat 4 éves korban pótlóként adják el.

318. Sztárnyai ménes.

Radvánszky György sztárnyai ménese.

Tulajdonosa: Radvánszky György.

A ménes helye: Sztárnya, Gömörmegye, u. p. távirda és vasutállomás Tornallya.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1800 k. h.

A ménest néhai Radvánszky Károly. jelenlegi tulajdonos atyja alapitotta 1870-ben. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

Rendszerint angol félvér állami bérmének, ezidő szerint egy Furioso XIX-es, fedeznek a ménesben.

Állomány 15 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Könnyebb külemü hátaslovak nevelése.

Értékesitès: A számfeletti anyagot nyersen adják el. A 3 éves méncsikókat 1400 k. átlagárban az ez iránt fennálló egyezség alapján az államnak adják el, mig a számfeletti bérelteket és kanczákat rendszerint 3 éves korban a katonai csikótelepek részére értékesitik.

319. Sziráki ménes.

Gróf Degenfeld Lajos sziráki ménese.

Tulajdonosa: Gróf Degenfeld Lajos.

A ménes helye: Szirák, Nógrádmegye, posta és távirda helyben, vasutállomás Apcz-Szántó.

Régibb keletü menes, lipizai tenyésztési iránynyal, könnyebb, kitartó s gyors kocsilovak előállitására.

Létszám körülbelül 20 drb. lipizai fajtáju anyakancza.

Rendszerint ilyen fajtáju kisorolt állami mént tart a tulajdonos, ezidőszerint Favory VI-os, kisorolt fogarasit, e mellett azonban a helybeli állami fedeztetési állomás ménjeit is használja.

A számfeletti lóanyagot legtöbbnyire behajtva páronként adják el.

320. Keszegi ménes.

Huszár Béla keszegi ménese.

Tulajdonosa: Huszár Béla.

A ménes helye: Keszeg, Nógrádmegye, posta helyben, távirda és vasutállomás Vácz.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe körülbelül 2000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1882-ben Ipoly-Balogon, honnan 1890-ben a kanczákat idehozták át. A kanczák a Salamon, Kégl és Blaskovich István-féle ménesekből szereztettek be. Az idősebb kanczák szabadon járnak a ménesben, mig a többiek, az ellés utáni 2 hónapot leszámitva, igában használtatnak.

A ménesnek két saját angol telivér ménje van és pedig: Zöld Marczi (Ereildoune—Green Snake) és Sáfár (Morgan—Hősnő).

Állomány 20 drb angol félvér anyakancza, az egész állomány 60 drb körül ingadozik. Az anyakanczák lehetőleg kora tavaszszal elletnek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czél: Kitartó, nemes alkatu használati kocsi- és hátaslovak előállitása. A ménes állományában levő lovak majdnem kizárólag megygypejek és jellemző vonása a ménesnek, hogy alig van jegye a tenyésztett egyedeknek s kiváló jó patákkal birnak.

Felnevelési rendszer: Szoptatás idejében, a mint a csikó zabot enni képes, naponta 1—2 litert kap, s anyjával a kifutóban jár elválasztásig, ekkor 3—4½ liter zabot, árpa, szalma és széna-vegyüléket eszik s a mig csak lehet a legelőre járnak s ekkor estére rendesen kevés bükköny vagy luczerna-izéket vetnek nekik, 3 éves koruktól kezdve zabot nem, de jó takarmányt kapnak s 4 éves koruk előtt használatba nem vétetnek.

Értékesités: Fősuly a szépen behajtott kocsi lovakra lévén helyezve, csupán azon egyedeket lovagolják, melyekhez alkalmas pár nem akad. A többieket behajtják. Előbbieket mint hátaslovakat, utóbbiakat párban 4 éves koruk multán eladják. Értékesitési ár 900 koronától 1400 koronáig darabonként.

321. Nógrád-ludányi ménes.

Özv. gróf Pejacsevich Arthurné nógrád-ludányi ménese.

Tulajdonosa: Özv. gróf Pejacsevich Arthurné sz. Mikó Anna grófnő.

A ménes helye: Nógrád-Ludány, Nógrádmegye, u. p., távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1725 k. h.

Alapitotta: néhai gróf Pejacsevich Arthur 1884-ben.

A kanczák nagyobbrészt nyáron és őszszel a gazdasági fogatokban járnak.

A ménes jelenleg Erélyes (Stronzian—Etiquette) angol telivér saját ménjét használja.

A mennyiben szükséges, a nagy-szécsényi állami fedeztető állomás ménjeivel is fedeztetnek.

Állomány: 20 drb. angol félvér anyakancza, az egész állomány 60 drb. körül. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: Hátaslovak előállitása a hadsereg részére.

Felnevelés: Nyáron legelőn jár a ménes, télen istállózás, nappal szabadban mozgatás kifutóban.

Értékesités: Mint 3 és 4 éveseket nyersen adják el, a számfeletti csikókat rendszerint pótlovakként értékesitik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A rimaszombati ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A rimaszombati ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A ménes				Az anyakanczák									A fedező mének										Fedezetés: állomisvesz igg-ye	A ménes lóállománya	A ménes alapításának éve	Jegyzet
folyó száma	tulajdonosa	helye	vármegye	száma	az anyakanczák közül								száma	a mének közül												
					a. t.	a. f.*	ar.	non.	tig.	l.	h.	egy.		a. t.	a. f.*	ar.	non.	tig.	l.	h.	egy.	állami**	magán				
306	Ozv. Gr. Erdődy Károlyné	Ónod	Borsod	20	.	†20	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	?	* Az angol fajta mének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
307	Gr. Károlyi Tibor	Tisza-Tarján		40	.	40	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100	1886	
308	Melczer Gyula	Sajó-Örös		15	.	.	15	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	1857	** Az állami lótenyészintézetek állományából öreg kor folytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
309	Melczer László	Heő-Bába		14	.	14	.	.	.	.	.	.	2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	60	1857	
310	Miklós Ödön	Alacska		24	2	8	14	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	1886	† Lipizaival keresztezettek.
311	Ozv. Herczeg Odescalchi Gyuláné	Sajó-Vámos		14	.	×10	.	.	.	4	.	.	1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1873	
312	Báró Radvánszky Béla és Géza	Sajó-Kaza		20	.	17	3	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	40	1730	× Arabs és lipizai vérrel keresztezve.
313	Sturmán György	Parasztbikk		25	.	25	.	.	.	.	.	.	2	.	2	.	.	.	.	.	.	.	2	.	80	1851	
314	Báró Vay Elemér	Alsó-Zsolcza		15	.	15	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1830	
	Borsod vármegye területén felsorolt 9 ménesben van összesen			187	2	149	32	.	.	4	.	.	8	2	5	1	.	.	.	.	.	1	7	3	550	.	
315	Farkas Ábrahám	Tamásfalva	Gömör	35	2	33	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	1860	
316	Hámos Árpád	Tornallya		12	.	12	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	1870	
317	Okolicsányi Gáspár	Gömör-Rahó		18	.	18	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	40	1870	
318	Radvánszky György	Sztárnya		15	.	15	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1870	
	Gömör vármegye területén felsorolt 4 ménesben van összesen			80	2	78	.	.	.	.	.	.	2	.	2	.	.	.	.	.	.	1	1	2	200	.	
319	Gróf Degenfeld Lajos	Szirák	Nógrád	20	.	.	.	.	.	20	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	1	.	.	50	?	
320	Huszár Béla	Keszeg		20	.	20	.	.	.	.	.	.	2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	60	1882	
321	Özv. Gróf Pejacsevich Arthurné	Nógrád-Ludány		20	.	20	.	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1884	
	Nógrád vármegye területén felsorolt 3 ménesben van összesen			60	.	40	.	.	.	20	.	.	4	3	.	.	.	.	1	.	.	1	3	.	170	.	
	A rimaszombati ménteleposztály területén felsorolt 16 ménesben van összesen			327	4	267	32	.	.	24	.	.	14	5	7	1	.	.	1	.	.	3	11	5	920	.	

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, tig. = tigető, l. = lipizai, h. = hidegvérű, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XV. A szatmár-németii ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Bihar-, Mármaros-, Szatmár- és Szilágy vármegyékre.

322. Rét-szent-miklósi ménes.

Des Echerolles Kruspér Sándor es Gilbert retszentmiklósi ménese.

Tulajdonos: Des Echerolles Kruspér Sándor és Gilbert.

A ménes helye: Rét-Szent-Miklós puszta, Biharmegye; u. p. és távirda Nagy-Rábé, vasutállomás Saáp.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

Alapittatott a család által 1763-ban. Az anyakanczák mind hevernek. A ménesben részben saját nevelésü, törzskönyvezett kanczák után származó arabsfajta saját mének, avagy az államtól bérelt rendszerint ily fajtáju mének fedeztek.

Ez időszerint az 1896. évi Szt. István-dij nyerője Ignácz (Doncaster—Analyse) angol telivér állami mént bérlik.

Állománya 30—35 drb. erdélyi származásu, arabs vérrel keresztezett anyakancza. — Az egész lóállomány 95 drb. körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: alkalmas használati lovak nevelése.

Felnevelési rendszer: nyáron, áprilistól október végéig, a legelőn jár a ménes, a téli időszakra korláttal bekeritett félszer alá kerül, mely idő alatt széna, árpa, szalma, polyva képezi táplálékát. Kivételt képeznek az 1 és 2 éves csikók, melyek a téli időszak alatt az éjt istállóban töltik s némi abrakot kapnak, 3 éves korukban a telet azonban már a fentebb leirt helyen töltik.

Értékesités: Az évente felállitott csikókat főként pótlóként adják el. A saját használatra szánt anyagot részben nyereg alá, részben hámba tanitják be s alkalmazásuk szerint hátas- avagy kocsilónak osztják be.

323. Puszta-gatályi ménes.

Grósz Zsigmond pusztagatályi ménese.

Tulajdonos: Grosz Zsigmond.

A ménes helye: Puszta-Gatály, Biharmegye, u. p., távirda és vasutállomás: Püspök-Ladány.

A birtokból a ménes elhelyezéséül szolgáló terület 250 k. holdat tesz ki.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1866-ban, az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

Ménekül angol telivér és angol félvér állami bérmének használtatnak, ez időszerint egy Furioso XIX-es angol félvér mént bérlik.

Állomány 50 drb. részben angol, részben arabs fajta anyakancza. Az egész állomány 130 drb. körül mozog. — Tavaszi elletés.

Nyáron a ménes természetes legelőn jár.

Tenyésztési irány: A hadsereg szükségletének megfelelő lóanyag előállitása. A számfeletti csikók rendszerint mint pótlovak a lovasság részére adatnak el.

324. Nagy-bánomi ménes.

Hajós Izsó nagybánomi ménese.

Tulajdonosa: Hajós Izsó.

A ménes helye: Nagy-Bánom, Biharmegye, u. p., távirda és vasutállomás Kót.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 k. h.

Alapitotta 1885-ben Örley Kálmán. A kanczák ősei a Kelemen és Tisza-féle ménesekből származtak, s használati lovakul szolgálnak. Rendszerint állami bérmént

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

használnak; régebben Gidran-származásut, ezidőszerint Urambátyám nevü Furioso anyából származó mezőhegyesi angol félvér ménl.

Állomány: 35 drb. angol félvér anyakancza, az egész állomány 100 drb. körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai hátaslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Egy éves csikók bőven takarmányoztatnak, az idősebb évjáratok nyáron csupán csak legelnek, télen megfelelő takarmányozás és gondozásban részesülnek.

Értékesités: Mint nyers csikók kerülnek eladás, illetve használatba 3½ vagy 4 éves korukban.

325. Bályoki ménes.

Gróf Károlyi Gyula balyoki ménese.

Tulajdonosa: Gróf Károlyi Gyula.

A ménes helye: Bályok, Biharmegye, posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1896-ban.

Előbb Scot Grey (Buchanan—Happiness) angol telivér állami bérmént bérelte, most egy saját angol telivér ménnel fedeztet.

Állomány hat drb. angol telivér anyakancza, névszerint a következők: 1. Manarph (Ostreger—Fényes), 2. Samaritanerin (Mount Gibello—Sympathie), 3. Ne nyulj hozzám (Old England—Aunt Judy), 4. Mályva (Millerjung—Monarph). 5. Miss Wallace (Florentine—Riches), 6. Margit (Ercildoune—Darling).

Az éves csikók részben idomitás alá adatnak, másrészt vadászlovakul készittetnek elő.

326. Puszta-atyási ménes.

Kenyeres János puszta-atyási ménese.

Tulajdonosa: Kenyeres János.

A ménes helye: Atyás-puszta, Biharmegye, u. p., távirda- és vasutállomás Nagy-Szalonta.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 500 k. h.

Alapitotta 1870-ben jelenlegi tulajdonosa.

Az anyakanczák hevernek. A ménesben ezidőszerint Dombovár, Dőry József-féle angol félvér állami bérmént használják. Ezelőtt az anyakanczák a geszti Tisza-féle ménes részéről az államtól bérelt Maestoso Erga (Maestoso Dido—Erga) lipizai fajtáju ménnel fedeztettek.

Állomány 40 drb. anyakancza, melyek a néhai báró Radák-féle arabs fajtáju ménesből annak idején beszerzett kanczák ivadékai. Az egész lóállomány 140 drb. körül ingadozik.

Tenyésztési czél: Könnyebb kocsilovak és katonai pótlovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Nyáron természetes szikes legelőn jár a ménes, télen futó istállókban tartják, megfelelő takarmányozás mellett.

Értékesités: A számfelettiek 3 éves korban rendszerint a katonai csikótelepek részére adatnak el. Az alkalmasaknak látszó éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

327. Kis-szántói ménes.

Báró Königswarter Hermann kis-szántói ménese.

Tulajdonosa: Báró Königswarter Hermann.

A ménes helye: Kis-Szántó, Biharmegye, u. p. és távirda Bors, vasutállomás: Nagyvárad, Biharpüspöki vagy a borsi őrház.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A birtokból a ménes czéljaira 21 k. h. terület áll rendelkezésre.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1894-ben.

A ménesben az utóbbi években alábbi angol telivér mének fedeztek: 1899. évi Derby nyertese Pardon (Morgan—Petroleuse), Chulalongkorn (Dunure—Paraibl), azonban egyes kanczák részint magán, részint állami telivér ménekhez is küldetnek fedeztetés végett.

Báró Königswarter Hermann angol telivér anyakanczái.

Állomány 12 drb. angol telivér anyakancza, névszerint a következők 1. Aranyka (Doncaster v. Kalandor—Ara), 2. Ophelia (Doncaster—Olivette), 3. Toncsi (Edgar—Tótleány), 4. Komámasszony (St. Serf—Toughtless), 5. Ármány II. (Purdé—Árvalány), 6. Cashoo (Buccaneer—Cashdown), 7. Primula (Primás II.—Fasterling), 8. Adornment (Beau Brummel—Rhoda), 9. Petrel (Peter—Electric light), 10. Mailüfterl (Morgan—Beauty II.), 11. Miss Jeannie (Puritan—Gift), 12. Gay Agnes (Culloden—Black Agnes).

Az éves csikók évente John Reeves nyilvános trainernek adatnak át idomitás végett.

328. Alcsi-pusztai ménes.

Sternthal Arthur alcsi-pusztai menese.

Tulajdonosa: Sternthal Arthur.

A ménes helye: Álcsi-puszta, Biharmegye, u. p. Kőrös-Tarján, távirda- és vasutállomás: Gyires.

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok területe 4000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1890-ben.

Az anyakanczák, néhány kivételével, használati lovakul szolgálnak.

A ménesben ezelőtt angol félvér magán mén, 1901-től kezdve pedig szintén egy saját Galerien (Galeotto—Planchette) angol telivér mén fedez, — e mellett azonban esetenként a berek-böszörményi és gyiresi állami fedeztetési állomás ménjeit is igénybe veszik.

Állomány 50 darab angolfélvér anyakancza. Ezek eredetileg lipizai vérüek voltak, azonban évek óta angolfélvér ménekkel fedeztettek, miért is lipizai jellegüket már elvesztették. Az egész lóállomány ezidőszerint 100 drb. körül mozog.

Elletés: deczembertől—májusig.

Tenyésztési czél: Katonai czéloknak megfelelő hátas- és könnyebb kocsilovak nevelése.

Felnevelés: A ménes nyáron legelőn jár, télen lekötve, azonban az enyhébb napokat akolban, a szabadban tölti, éjjelre azonban ismét istállóba köttetnek.

Értékesitės: pótlóként.

329. Székelyhidi ménes.

Gróf Stubenberg József székelyhidi menese.

Tulajdonos: Gróf Stubenberg József.

A ménes helye: Székelyhid, Biharmegye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1830 és 1840 közötti években.

A ménesben apalovakul rendszerint állami angol telivér méneket használnak.

Gróf Stubenberg József angol telivér anyakanczái.

Állomány 10 drb. angol telivér anyakancza, névszerint a következők: Capua (Macaroni—Evelina), Tresor (Doncaster—Tänzerin), Hippia (Gunnersbury—Tänzerin), Hipokrene (Doncaster—Hippia), Tableau (Craig Millar—Tänzerin), Anodyne (Craig Millar—Anetta), Grandezza (Vinea—Grille), Avant garde (Craig Millar Anetta), Halka (Bálvány—Hippia), Inspiration (Taurus—Anetta.)

A ménes egy éves csikai nem adatnak trainingbe, hanem egy fennálló magánszerződés értelmében darabonkint 4000 korona átlagárban eladatnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesből alább felsorolt nevesebb versenylovak kerültek ki:

Capo Gallo (Galaor—Capua) az 1900. évi Osztrák Derby nyertese, Tanzerin, Red-hot, Molly, Anodyne, Tresor, Allegro, Tableau, Hipokrene, Hyppomenes, Cassandra, Coppelia, Athleta, Minister, Grisette és Timár (Bálvány—Trésor).

330. Bihar-Illyei ménes.

Szabadhegyi Géza bihar-illyei ménese.

Tulajdonosa: Szabadhegyi Géza.

A ménes helye: Puszta-Barmod, Biharmegye, u. p., távirda- és vasutállomás Bihar-Illye.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 10,000 k. h.

Alapitotta 1868-ban jelenlegi tulajdonosa hontmegyei birtokán, atyjától, néhai Szabadhegyi Antaltól átvett 25—30 kanczával s innen 1888-ban helyezte át a ménest jelenlegi helyére.

A kanczák kivétel nélkül mind a gazdaságban használtatnak.

A ménesben Nonius, Oranien és Furioso származásu mének fedeztek. 1890-ben Chancer angol telivér, 1893-tól 1898-ig gróf Károlyitól vett Ercildoune (Rosicrucian-Anderida) angol telivér fedezett.

A telivérek mellett mindig Nonius és Furiosok is alkalmaztattak.

1896-ban a lévai uradalomtól vásároltak egy angol telivér mént és e mellett még két és Nonius XXVI-os állami kisorolt mén is fedez. Az anyakanczák akként párositttatnak, hogy a tömegesebbeket angol telivérrel fedeztetik.

Állomány 91 drb anyakancza Nonius és angol félvér jelleggel. Az egész lóállomány 260 drb. közt váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Erős, csontos lovak nevelése, melyek ugy a mezei munkára, mint más egyéb használatra is alkalmasak legyenek.

Felnevelési rendszer: A csikók 5—6 hónapig szopnak, anyjukkal együtt bőven kapnak zabot és szénát, május hóban legelőre mennek s ekkor csak a szopós csikóknak adnak zabot, a mennyit egyáltalában megenni képesek. Augusztus 1-én a kanczákat ismét befogják és ekkor ismét 9 liter zabot adagolnak. Elválasztás után a csikók jó szénát és 7 liter zabot május 1-ig; ekkor legelőre mennek és többé pótlékban nem részesülnek. A 2 és 3 éveseknek télen 3 liter zabot, árpaszalmát és polyvát, nyáron azonban a legelő mellett semmi pótlékot nem adnak

Értékesités: Az egy éves csikók közül az alkalmasnak látszók évente az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

A 3 évesek a katonai csikó-telepekbe adatnak el, a megmaradottakat, melyek többnyire tulnagyok s igy a csikótelepek követelményeinek meg nem felelnek, lovagoltatják vagy befogják s ekként adatnak el.

331. Mező-telegdi ménes.

Telegdi József mező-telegdi ménese.

Tulajdonos: Telegdi József.

A ménes helye: Mező-Telegd, Biharmegye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

A mező-telegdi uradalom nagy-majori és vayréti gazdaságaiban van elhelyezve. Terület: 3000 k. hold.

Alapitotta 1891-ben jelenlegi tulajdonosa. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak. A ménes régebben is fennállott, de csupán 1891. óta követik benne a lipizai tenyésztési irányt.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Eleinte Pluto és Favory lipizai fajtáju állami mének a helybeli fedeztetési állomásról, 1899-től néhány évig Pluto-Ancona szintén ugyanily fajtáju bérmén használtatott, mig ezidőszerint ismét a fedeztetési állomás lipizai ménjei vétetnek igénybe.

Állomány 26 drb. lipizai és ily keresztezésü anyakancza. Az egész lóállomány 65 drb. körül ingadozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Közép nagyságu, erős csontozatu, könnyü, jó mozgásu kitartó kocsilovak nevelése. A ménes nyáron át legelőn jár.

Értékesités: 4 éves korban hámba idomittatnak, előzőleg azonban, a mennyiben szükséges, lovagoltatnak is. Betanitott állapotban mint kész kocsilovak adatnak el.

332. Geszti ménes.

Gróf Tisza István geszti ménese.

Tulajdonos: Gróf Tisza István.

A ménes helye: Geszt (radványi major), Biharmegye, posta és távirda helyben, vasutállomás Cséffa.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 k. h.

Alapitotta néhai Tisza László a 19-ik század elején a Daniel-féle erdélyi ménesből beszerzett kanczákkal.

A ménes tavasztól őszig éjjel-nappal a szabadban van. Télen istállóban lekötve, naponta néhány órára kieresztve. Az anyakanczák szabadon járnak a ménesben. Utóbbi időben az alábbi mének fedeztek: *Dali* (Buck-a-boo—Linda) és Caledonian (Fenék—Caledonia) saját angol telivér mének.

Állomány 38 drb. anyakancza, melyek közül *4 drb. angol telivér*, a többi lipizaival (terezováczi Maestoso Erga vér) keresztezett angol félvér. Az angol telivér kanczák a következők: Babám (Bibor—Linda), Guignon (Bibor—Linda), Miraceti (Marczi—Csapodár), Pepita (Joyous—Pepita). Az egész lóállomány 90 drb körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Szép és sebes járásu hámos, könnyebb és középteher alá való hátaslovak nevelése.

A ménes felnevelési rendszere: Tavasztól őszig csak a szopós csikók és szükség esetén az egyévesek kapnak némi zabadagot, különben nagy kiterjedésü, szikkel vegyes sovány agyagtalaju legelőn járnak sok mozgással. Télen az anyakanczák s fiatalabb évjáratok 6—8, két és háromévesek 4—6 liter zabot, öregebb kanczák zab helyett részben tengeri darát kapnak. Szálas takarmányul 3—6 kg. jó rétiszénát s 3—8 kg. zabszalmát.

A felállitott anyag rendeltetése: A kanczacsikók javát a tulajdonos használatára tartják vissza, s nyereg alatt vagy kocsiban legalább 3—4 évig kemény kipróbálás után osztják be a ménesbe. Utóbbi években a tulajdonos az erdélyrészi falkavadászatokon Zsukon próbálja ki anyagját.

Értékesités: A számfelettieket mint betanitott kocsi vagy hátaslovakat adják el. A katonaság részére évenkint adatnak el 3 éves csikók, a pótlótelepek számára. Legujabban az egyéves méncsikók megvétel végett az államnak jelentetnek be.

333. Cséhtelki ménes.

Wertheimstein Alfréd lovag cséhtelki ménese.

Tulajdonos: Wertheimstein Alfréd lovag.

A ménes helye: Cséhtelek, Biharmegye, posta helyben, távirda és vasutállomás Felső-Ábrány.

A birtok területéből a ménes czéljaira 60 k. h. áll rendelkezésre.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1886-ban, az anyakanczák részben hevernek, avagy hámas-szolgálatot végeznek.

A ménesben fedeztek: Favory-Dido (Favory—Palermo, Dido) Favory VII—10, (Favory VII., Majestoso XXXIX) Pluto-Fantasca I., (Pluto-Fantasca, Siglavy-Alea) bérmének és Favory VI. (Favory VI. 8 Contessina) állomás mén.

A ménes ezidőszerint a tóti és margittai állami fedeztető állomás ménjeit használja. Állomány: 20—25 drb., többnyire erdélyi származásu anyakancza. Az egész lóállomány 80 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Lipizai vér alkalmazása mellett könnyü hámos lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A ménes május hótól november, esetleg deczember végéig legelőn jár, télen át széna, árpaszalma és zabtartáson van.

A felállitott csikók hámba idomittatnak.

Értékesités ennek megfelelőleg. Az éves méncsikók megvásárlás végett évente az államnak ajánltatnak fel.

334. Urmezői tenyészet.

Pogány Ödön urmezői tenyészete.

Tulajdonosa: Pogány Ödön.

A tenyészet helye: Urmező, Máramarosmegye, u. p., távirda és vasutállomás Bustyaháza.

Alapittatott a hatvanas években jelenlegi tulajdonosa által. Az anyakanczák mind gazdasági igásmunkára használtatnak.

A kanczák régebben arabsménekkel fedeztettek s ez idő szerint az öregebb anyakanczák még ily mének ivadékai. Később angol félvérmének használtattak a helybeli fedeztetési állomásról. Igen jó befolyással volt a tenyészetre gróf Pálffy József-féle «Szomolány» angol félvér állami mén. Ez idő szerint az állami fedeztetési állomáson levő Zichy-Szent-Iván (Kisbér öcscse után) angol félvér állami mént használják.

Állomány 10—12 drb. angol arabs anyakancza. Az egész lóállomány 30 drb. körül ingadozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: középnagyságu hámos és hátas lovak előállitása.

Az évjáratok rendszerint mesterséges és tarló legelőn járnak. Éves korukig a csikók tágas kifutóban tartatnak.

Értékesités: a számfeletti csikókat 3, illetve 4 éves korban a hadsereg részére ajánlják fel, mig az alkalmasnak látszó éves méncsikókat évente az államnak jelentik be megvétel végett.

335. Dolhai ménes.

Gróf Teleki Sándor és Domokos örökösei dolhai ménese.

Tulajdonosai: gróf Teleki Sándor és Domokos örökösei.

A ménes helye: Dolha, Máramaros megye, posta- és távirda: helyben, vasutállomás: Huszt.

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok területe 10,000 kat. h.

Alapitotta gróf Teleki Gyula 1886-ban.

Az anyakanczák heverők, avagy a gazdasági fogatokban dolgoznak.

Ez idő szerint «Mándok» (Ben Azet után) arabs fajta állami bérmén fedez a ménesben.

Állomány még most csupán 10 drb. kancza. Az egész lóállomány 40 drb körül van. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: középnagyságu hegyi ló nevelése. Az évjáratok természetes legelőn járnak. A számfelettiek 4 éves korban eladatnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

336. Csomaköz-homoktagi ménes.

Gróf Degenfeld József csomakozi ménese.

Tulajdonosa: gróf Degenfeld József.

A ménes helye: Csomaköz, homoktagi gazdaság, Szatmármegye, u. p. Csomaköz, távirda- és vasutállomás: Szaniszló vagy «Degenfeld-tanya» megállóhely.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3100 k. h. (homokterület).

Alapittatott 1879-ben jelenlegi tulajdonosa által. Kezdetben az anyakanczák hevertek, mig 1897. óta igásmunkára használtatnak.

A ménes felállitásakor arabs, később Gidran és végül 1891. óta angol telivér bérmének használtatnak.

Állomány 25—30 drb. angol félvér anyakancza, melyek mind a ménesben neveltettek. Az egész lóállomány 90 drb. körül mozog. Átmenet az őszi elletési rendszerre.

Tenyésztési irány: könnyü hátas lovak, valamint a köztenyésztés czéljainak megfelelő mének előállitása.

Felnevelési rendszer: a méncsikók nyáron tágas kifutókban legelnek s csakis rossz időben kerülnek fedél alá, állandóan abrakoltatnak, télen is a nap nagyobb részét szabadban töltik. A kancza és herélt csikók nyáron 2 éves korig abrakoltatnak, ezen kivül legelőn vannak, a 3—4 évesek nyáron abrakot nem kapnak, csupán csak ha a legelő fogytán van, akkor pótlékként szénát vagy luczernát kapnak. Télen az összes csikók lekötve állanak és naponta 5—6 órára szabadra eresztetnek.

Értékesitès: a mének a fennálló egyezség értelmében 3 éves korban az állam számára átvétetnek. A heréltek 3 éves korban a katonai csikótelepekre adatnak el. A megfelelő kanczacsikók pedig a ménes anyakanczaállományának emelésére megtartatnak. A tenyésztésre nem alkalmas példányok a tulajdonos más gazdaságaiba igáslovakul alkalmaztatnak.

337. Erdőszádai ménes.

Gróf Degenfeld Sándor erdőszádai ménese.

Tulajdonosa: gróf Degenfeld Sándor.

A ménes helye: Erdőszáda, Szatmármegye, posta-, távirda- és vasutállomás: helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

Alapittatott a 19-ik század elején néhai gróf Degenfeld-Schonburg Miksa által.

A kanczák nyáron át legelőn járnak, de részben mint hátas és kocsilovak is használtatnak.

A ménest 1816-ig alapitó kezelte, ezen időtől 1841-ig ennek özvegye gróf Teleki Anna. Ekkor a ménes az alapitó 3 fia: Ottó, Imre és Pál között megosztatván, egy-egy örökösre mintegy 8 kancza jutott. 1852. évig nagyobbrészben néhai báró Wesselényi Miklós zsibói ménesében levő angol telivér és félvérmének használtattak. 1852-től 1860. évig egy Angliából importált Parkin-Warbek nevü telivér mén fedezett, később 1881-ig egy, a zsibói ménesből vett angol félvér és egy saját nevelésü félvérmén használtatott. Azután North-Star, Bois-Roussel, Sutherland és Pásztor angol telivér állami mének után nevelt félvér bérmének használtattak.

1898-tól kezdve báró Podmaniczky Geiza által nevelt Marabu (Marczi—Dilemma), saját angol telivér fedezett, azonban 1902-ben Inländer (Magus – Julie), angol telivér ményt vette meg ménese részére a tulajdonos.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Állomány 25—30 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül váltakozik, melyek részben a régi ménesből, másrészt a néhai báró Wesselényi Farkas hadadi méneséből származott kanczák ivadékai, valamint a mezőhegyesi állami ménesből vásároltak.

A ménes tenyésztési iránya: a hadsereg czéljainak megfelelő pótlovak és nehezebb, erős csontozatu hintós lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: a ménesbeli lovak nyáron át legelőn tartatnak, csakis a kis csikós kanczák kapnak zabot és zöld takarmányt naponta háromszor, melyben a kis csikók is részesülnek. Elletés márczius, április és május hónapokban. Az elválasztás szeptember végén. Télen át az összes lóállomány váltakozva lóhere, bükköny és közönséges réti szénát kap; zabot csak az ellős kanczák darabonként 3—4 litert, ugyszintén a választott csikók 1 éves korukig darabonként mintegy 5 litert.

Felállitás: a 3 évet betöltött csikók őszszel kerülnek tanitás alá, eleinte csendesen lovagoltatnak tavaszig, ekkor mint 4 évesek eladatnak, részben pedig saját használatra fogják be. Az ily módon jóknak bizonyult kanczák a ménesbe tenyészanyagul viszszatartatnak.

Értékesitès: a méncsikók egy éves korukban az államnak ajánltatnak fel megvétel végett, az ezekből visszamaradottak kiheréltetnek s mint pótlovak 3 vagy 4 éves korukban a csikótelepre illetve a honvéd lovasságnak adatnak el.

338. Nagykárolyi ménes.

Tulajdonosa: gróf Károlyi István.

A ménes helye: Nagy-Károly, Szatmár megye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

Gróf Károlyi István nagykárolyi ménese.

Az uradalomból a ménes részére fentartott terület 70 k. h.

Alapitotta: néhai gróf Károlyi György 1836-ban.

A ménesben 1887—1893-ig Millerjung angol telivér állami mén fedezett, ettől eltekintve mindenkor saját méneket használtak. És pedig fedeztek: Preferment (Cardinal York—Patronage), Queens Counsel (Isonomy—Silk) és Quilp (Arbitrator—Sally Braso) angol telivér mének. Utóbbi mén 1902-ben Gróf Forgách László mándoki ménesébe került.

Állomány: ez idő szerint a ménesben levő *angol telivér kanczák száma 26 darab*, melyek részben Angolországból importáltattak, másrészt a ménesben neveltettek: Borbolya (Buccanier—Cashdown), Incognito (Buccaneer—Anonyma), Pontebba (Strathconan—Pic-nic), Sympathie (Tápio—Sympathie), Merry-Bird (Doncaster—Marigold), Szűzleány (Millerjung—Borbolya), Szőke-Rózsa (Millerjung—Incognito), Crownthorpe (Tibthorpe—The Princess), Nagyasszony (Kegyúr—Brigitta), Vera-Edith (Barcaldine—Aureoline), Valuta (Millerjung—Borbolya), Hullócsillag (Millerjung—Erzsébet), Pet mouse (Patronel—Simonetta), Charlotte (Preferment—Incognito), Tubiczám (Galaor—LadyPatronesse), Piros szekfű (Primás II.—Ágnes Primrose), Royal Muscadiner (Sir Bevys—Muscatel), Santa Monica (Uncas—St. Hilda), Reel (Charibert—Cotillion), Clary (Sheen—St. Helen), Mercia (Tyrant—Sweet May), Sugar Plum (Gunnersbury Titbit), Signoret (Preferment—Merry Bird), Fáni (Beauminet—Helena), Meson D'or (Chesterfield—Veronika), Toncsi (Bálvány—Toncsi).

Gróf Károlyi István angol telivér anyakanczái.

Az egyéves csikók nyilvános idomárnak adatnak át, s a versenypályán használtatnak ki, avagy később vadászlovakul szolgálnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1891-től a ménesből alábbi nevesebb versenylovak kerültek ki s nyerték a kitüntetett összegeket:

1891-ben	Derék, Mikor és Szőkerózsa	5370 K.
1892-ben	László, Modell	5500 «
1893-ban	Bukfencz, Szőkerózsa	8400 «
1894-ben	Bukfencz	8405 «
1895-ben	Valuta II.	1600 «
1896-ban	Hatalom	7660 «
1897-ben	Szobaleány II.	165 «
1898-ban	Bajag, Plikus	5947 «
1899-ben	Andrée*, Fanny, York	25590 «
1900-ban	Andrée, Bordereau, Count Niki, Prag, Prodige, Takaros	38470 «
	Összesen:	107107 K.

* Andrée (Proferment—Incognito) mént az állam megvásárolván, ez időszerint mint törzsmén a mezőhegyesi ménesben áll.

339. Erdődi ménes.

Gróf Károlyi Lajos erdődi ménese.

Tulajdonos: Gróf Károlyi Lajos.

A ménes helye: Erdőd, Szatmármegye, u. p., távirda és vasutállomás Károlyi-Erdőd.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 k. h.

Alapitotta 1863-ban néhai gróf Károlyi Alajos. Az anyakanczák ezelőtt mind a szabad ménesben jártak, ez időszerint azonban nagyrészt a gazdasági igásfogatokban járnak.

Rendszerint angol telivér mének használtattak. Ez időszerint Bögöncz és Digbygrand saját mének fedeznek a ménesben s szükség esetén az állami fedeztető állomás ménjei is használtatnak.

Állomány 60 drb anyakancza, melyek Gidran, Abugress és Kis Kapitány (Lőrincz—Niczky leány) állami mének ivadékai, 1893 óta azonban «Miska» nevü pinczgaui mén is fedezett a ménesben. Az egész lóállomány 120 drb körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Könnyebb igáslovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Nyáron természetes legelő, télen belterjesebb tartás.

Felállitás: Az évjáratok 4 éves korban a gazdaságnak adatnak át használatra és pedig a nehezebbek igáslovakul, a könnyebbek a tiszti fogatokba.

Értékesités: A használati lovak nagy állománya folytán csupán a legkiválóbb példányok adatnak el.

340. Istvándi-i ménes.

Kende Zsigmond istvándii ménese.

Tulajdonos: Kende Zsigmond.

A ménes helye: Kömörő, Istvándi mellett, Szatmármegye, u. p. Kölcse, távirda: Fehér-Gyarmat, vasutállomás Penyige.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1500 k. h.

Alapitotta 1890-ben jelenlegi tulajdonosa. A ménes használati lovakul szolgáló kanczákból áll. Alapitása idejében a fehér-gyarmati és csekei állami fedeztetési állomás ménjeivel fedeztettek, ez időszerint North-Star VI-os angol félvér ment bérlik az államtól.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Állomány 30—35 drb angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 90 drb körül mozog. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai pótlónak, valamint saját használatra és igás munkára alkalmas lovak előállítása.

Felnevelési rendszer: Tavasztól őszig a Tisza partján fekvő, sodronynyal bekeritett kaszálón jár a ménes; télen istállózva megfelelő vegyes takarmányozásban és abrakolásban (zab, lóbab, répa) részesül.

Értékesitès: Az éves méncsikók megvásárlás végett évente az államnak bejelentetnek. A számfeletti 3 évesek rendszerint nyersen katonai pótlóként adatnak el.

341. Vállaji ménes.

Mándi Géza vállaji ménese.

Tulajdonosa: Mándi Géza.

A ménes helye: Vállaj, Szatmármegye, posta helyben, távirda és vasutállomás Nagy-Károly.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 10,000 k. h.

Alapittatott a tulajdonos által 1888-ban, részben szabadon járó kanczákkal, nagyrészt azonban az anyakanczák használati lovakul szolgálnak. Ez időszerint Furioso XXII-es állami mént bérlik.

Állomány 80 drb Nonius és Furioso mének után származó anyakancza. Az egész lóállomány 180 drb körül ingadozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai czéloknak megfelelő lóanyag előáliitása.

A ménes nyáron át legelőn jár.

Értékesitès: A számfelettiek nyersen részben a lóavató bizottságnak, részben kereskedőknek eladatnak. — Az éves méncsikók megvétel végett az államnak ajánltatnak fel.

342. Vámos-oroszi tenyészet.

Staudinger József vámos-oroszi ménese.

Tulajdonos: Staudinger József.

A tenyészet helye: Vámos-Oroszi, Szatmármegye, u. p. Nagy-Szekeres, távirda és vasutállomás Szekeres.

A tenyészet elhelyezéséül szolgáló birtok területe 480 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1898-ban. Az anyakanczák használati és igás lovakul szolgálnak. Ez időszerint fedezőménül «Jussuf» kisorolt állami arabs fajta mént használják.

Állomány 10 drb arabsfajta kancza, az egész állomány 30 drb körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Jó minőségü, könnyü igás- és kocsilovak előállitása.

Az évjáratok tartása: Elkeritett karámban, — nyár folyamán zöld takarmányt, télen lóhere és réti szénát s kevés abrakot kapnak.

A számfeletti lovak rendszerint nyersen a közeii vásárokon adatnak el.

343. Vágóházi ménes.

Szalkai Sándor vágóházi ménese.

Tulajdonosa: Szalkai Sándor.

A ménes helye: Mátészalka (Vágóházi-tanya), Szatmármegye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 600 k. h.

Alapitotta Schvarz Mór 1870-ben. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes alapitása óta rendszerint állami méneket bérelnek, ezidőszerint mint ilyen Dombovár, Dőry József-féle angol félvér mén fedez a ménesben.

Állomány 30 drb. Nonius eredetü anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Katonai czéloknak megfelelő lóanyag előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: Nyáron jó lóherésen legel a ménes. Télen megfelelő zabolás, répa és elsőrendü szénatakarmányozás. A csikók jó gondozásban részesülnek és állatorvosi felügyelet alatt állanak.

Értékesités: Az alkalmasoknak látszó éves méncsikók megvásárlás végett évente az államnak ajánltatnak fel. A számfeletti csikók 4 éves korban nyersen a pótlóavató-bizottságnak mutattatnak be.

344 Hosszufalusi ménes.

Gróf Teleki László Gyula hosszufalvai ménese.

Tulajdonosa: Gróf Teleki László Gyula.

A ménes helye: Hosszufalu, Szatmármegye, u. p. Puszta-Hidegkut, távirda- és vasutállomás Kővár-Hosszufalu.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 700 k. h.

A ménes 1880-ban alapittatott angol félvér tenyésztési irányban, jelenlegi tulajdonosa azonban 1894-ben feloszlatta a régi ménest s az ügetők tenyésztésére tér át. E mellett 1898 óta nehéz igáslovakat (Muraközi—Pinzgaui) is tenyésztenek.

Régebben a félvérménes részére állami angol félvér méneket béreltek. Ez időszerint az ügető ménesben «Silvery Chimes» amerikai ügető mén, az igás ménesben pedig egy pinzgaui mén fedez.

Állomány: 37 drb. anyakancza, ezekből importált amerikai ügető 3 darab, félvér amerikai ügető 2 darab, a régi félvér ménesből megtartatott 13 darab, muraközi 12 darab, vegyes származásu nehezebb igás 7 darab, tehát összesen 37 darab anyakancza.

Az egész lóállomány 100 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Egyrészt ügető versenylovak és könnyü kocsilovak nevelése, másrészt pedig erős igás lóállomány létesitése.

Felnevelési rendszer: Az igás anyakanczák és a training alatt levő csikók kivételével, az összes állomány tavasztól őszig a legelőn jár, télen pedig csakis éjjelen át istálózzák. Két éven aluli csikók télen-nyáron erőtakarmányt is kapnak, azon felüliek csakis a szükséghez képest.

A felállitottakat csupán hámba idomitják.

Értékesités: A hidegvérü anyagból 1 és 2 éves mén csikók, az ügető törzsből a számfelettiek mint versenyügetők vagy mint idomitott hámoslovak adatnak el.

345. Pribékfalvi ménes.

Gróf Teleki Pál pribékfalvi ménese.

Tulajdonosa: Gróf Teleki Pál.

A ménes helye: Pribékfalva, Szatmármegye, u. p., távirda- és vasutállomás Fehérszék.

A ménes 22 k. holdnyi bekeritett mesterséges legelőn jár.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1900-ban.

A tenyészet 6 kanczával alapittatott, s a tulajdonos fogataiban kipróbáltakkal fog fokozatosan emeltetni, az anyakanczák száma 12—15 darabra.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A fiatalabb anyakanczák nyáron 2—3 hónapig, szükség esetében kocsiban is járnak. Az idősebbek hevernek.

A kanczák Teleki László Gyula gróf hosszufalvi ménesében Sylvery Chimes (Chimes—Lay Almy) nevü amerikai ügető ménnel fedeztetnek.

Állomány ezidőszerint csupán 7 drb. anyakancza, melyekből 6 drb néhai Dőry Jenő tüskei méneséből vásárolt angol félvér, 1 drb. pedig gróf Károlyi László méneséből származó Dallos (Direго—Duchesse) amerikai félvér ügető.

Az egész lóállomány 25 drb. körül van. Elletés április és május hónapokban.

Tenyésztési czél: 160—165 cm. magas gyors, kitartó ügetők tenyésztése

Felnevelési rendszer: a kanczák rendesen április—májusban elletnek. Télen-nyáron éjjel bozokban, nappal a szabadban vannak. A csikók 5—6 hónapos korukban elválasztatnak. Az elválasztástól május 1-ig zabot tetszés szerinti mennyiségben (esetleg $^1/_5$ tengerivel keverve), és 4 kiló szénát kapnak. Az 1, 2 és 3 éves csikók nyáron legelőn vannak, de e mellett erő- és száraztakarmányt is kapnak, melynek mennyiségét a legelő állapota határozza meg. Télen fejenkint átlag 3 kiló zabot és 6 kiló szénát adnak nekik. A két takarmányozási mód közt hosszabb átmeneti időszakok tartatnak, s általában az átmenetek idejét mindenkor az időjárás s a legelő állapotához mérten határozzák meg.

A csikók 3 éves korban állittatnak fel, s hámban idomittatnak. (Esetleges versenyképességet mutató csikók már $1^1/_2$ éves korukban trainingbe vétetnek). A tulajdonos istállója szükségletét főkép a behajtott kanczacsikókból fedezi.

346. Kocsordi ménes.

Tulajdonosa: özv. Tisza Kálmánné, sz. gróf Degenfeld Ilona.

Özv. Tisza Kálmánné, Degenfeld Ilona grofno kocsordi ménese.

A ménes helye: Kocsord, Szatmármegye, posta: helyben, távirda: Győrtelek, vasutállomás Mátészalka.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2625 kat. h.

Alapitotta 1810. évben néhai gróf Degenfeld Maximilián.

A ménesben évek óta rendszerint állami Nonius ének használtatnak; ezidőszerint Ürmény-Nonius—7 (apja Ürmény angol telivér, anyja Nonius XVI-os kancza) állami ént bérlik.

Állomány: 30 drb Nonius származásu anyakancza. Az egész lóállomány 70 drb. körül váltakozik.

Tenyésztési czél: nehezebb hámos és erős háti lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: nyáron folyton legelőn van a ménes, éjjel a mezőn, karámban hál. Télen éjjel istállóban, nappal, ha csak az idő nem tulságosan zord, az istálló előtti karámban felállitott jászlon esznek. Téli takarmányozása darabonkint és naponkint: zab $2^1/_2$ kgr., széna 5 kgr., tavaszi szalma 5 kgr., törek (alomnak) 2 kgr.

Értékesités: a számfeletti csikók közül az alkalmasaknak látszókat a katonai lóavató bizottságnak mutatják be eladás végett.

347. Kunfalusi ménes.

Tulajdonosa: gróf Vay Gábor.

Gróf Vay Gábor kunfalusi ménese.

A ménes helye: Kunfalu, Szatmármegye, u. p. Felsőfalu, vasut- és távirdaállomás: Szatmár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4000 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1900-ban.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak, s ezeket a tulajdonos berkeszi ménesében lévő «Fehér-Holló» (Strathconan-Poinsettia) angol telivér állami kisorolt mén fedezi.

Állomány 12 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 30 drb körül ingadozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: katonai szolgálatra alkalmas lóanyag előállitása.

Takarmányozás: az első és negyedik évben télen-nyáron zab és száraz takarmány, a második és harmadik évben csupán télen zab és száraz takarmány, különben csupán a legelőn élnek. Az anyakanczáknak télen zabot és száraz takarmányt, nyáron zöld takarmányt adnak.

Értékesitès: az alkalmasnak látszó 1 éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A számfeletti 3 és 4 évesek a katonai csikótelepek, illetve a lóavató bizottságnak mutattatnak be.

348. Csegöldi ménes.

Néhai báró Vécsey József örökösei csegöldi ménese.

Tulajdonosa: néhai báró Vécsey József örökösei.

A ménes helye: Csegöld, Szatmármegye, u. p. és távirda: Jánk, vasutállomás: Jánk-Majtis.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4000 kat. h.

Alapitotta báró Vécsey József 1870-ben.

Az anyakanczák nagyobbrészt a szabad ménesben tartatnak, kisebb részük igás lovakul szolgál.

A ménesben angol telivér és angol félvér (Furioso) állami és magánmének használtattak, ezidő szerint Balambér angol félvér saját mén fedez.

Állomány 22 drb, anyakancza, ezekből 19 drb angol félvér és 2 drb angol telivér Celesta (Old England-Erzsi) és Nelly II. (Hanno-Nelly). Az egész lóállomány 80 drb körül ingadozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Magas vérü hámos és háti lovak nevelése, részben katonai czéloknak megfelelő anyag előállitása.

A ménes tavasztól késő őszig szabad legelőn jár. Télen megfelelő istállózás.

A felállitott anyagot kezdetben nyereg alatt, később kocsiba, illetve hámba idomitják, egyrészét a saját fogatokba osztják be, mig másik részét katonai pótlóként értékesitik.

349. Szilágycsehi ménes.

Báró Bornemisza Elemér szilágycsehi ménese.

Tulajdonosa: Báró Bornemisza Elemér.

A ménes helye: Szilágycseh, Szilágymegye; posta-, távirda és vasutállomás helyben.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1887-ben. Az anyakanczák részben hevernek, másrészt a gazdasági fogatokban használtatnak.

Fedező ménekül mindenkor angol telivér méneket használnak; s ilyeneket többnyire Récsey Endre sülelmedi birtokos, ménestulajdonossal közösen béreltek. Utóbbi időben: Sürgöny (Ercildoune—Renown), Maunderer (Petrarch—Lady-Maura), Fortély (Craig-Millar—Becses) mének fedeztek a ménesben. Ez idő szerint pedig Alkony (Abonnent—Erény) angol telivér saját mént használják.

Állomány 20 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb körül váltakozik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czél: Középmagasságu, szivós, edzett kocsilovak, valamint a lovasság szükségleteinek megfelelő hátas lovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Az anyakanczákul kiszemelt példányok előzőleg kocsiban, avagy a zsuki falka után nyereg alatt kipróbáltatnak s csakis kellő eredmény alapján osztatnak be a ménesbe.

Nyáron a ménes természetes, kitünő minőségü, dombos legelőn jár, télen megfelelő takarmányozás mellett karámokban mozgatják.

Értékesitès: Az éves méncsikók megvétel végett évente az államnak ajánltatnak fel. A számfeletti kanczák és heréltek rendszerint 3 éves korban a katonai csikótelepekre adatnak el.

350. Sülelmedi ménes.

Tulajdonosa: Récsey Endre.

Récsey Endre sülelmedi ménese.

A ménes helye: Sülelmed, Szilágymegye; posta-, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló bérelt birtok területe 1800 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonos atyja 1875-ben.

Az anyakanczák a ménesben hevernek s csupán egynéhány jár hámban.

A ménes alapitásakor a helybeli fedeztetési állomás ménjei vétettek igénybe, később Sürgöny (Ercildoune—Renown), Maunderer (Petrarch—Lady-Maura) és Fortély (Craig-Millar—Becses) angol telivér állami mének béreltettek közösen báró Bornemisza Elemér szilágy-csehi birtokos ménestulajdonossal. Ez idő szerint Polmoodie kisbéri angol félvér kanczából, Trick-Track (Verneuil—Tittle-Tattle) után származó saját mén fedez.

Allomány: 20 drb angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 70 drb körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai használatnak megfelelő lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: A ménes nyáron igen jó minőségü legelőn jár. Télen kiváló takarmányozásban részesül.

A sikerültebb csikók nyereg alá idomittatnak.

Értékesités: Az egy éves ménescsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett, a jobban fejlettek 3 éves korukban a katonai csikótelepre adatnak el, avagy mint 4 évesek pót-lóként értékesittettnek.

351. Zsibói ménes.

Tulajdonosa: Báró Wesselényi Béla.

Báró Wesselényi Béla zsibói ménese.

A ménes helye Zsibó, Szilágymegye; posta-, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1868-ban. A régi hirneves angol félvérménes feloszlattatott, anyaga egy része a ménestulajdonos fivérének Miklósnak görcsöni ménesébe került.

A ménes alapját Prince-Paris (The Duke—Abbes) angol telivér mén vetette meg, mely mén a versenypályán kimutatott szivósságát és egyéb kiváló tulajdonait nagy átörökitő képességénél fogva számos angol telivér és angol félvér ivadékainál érvényesitette. E kiváló mén 1899-ben, 29 éves korában mult ki Zsibón.

Ez idő szerint alábbi saját mének fedeznek a ménesben: Vadász (Insulaire—Fleetness), Buvár (Galaor—Chutrey), Hector (Prince-Paris—Héja). Buvár mén az 1903. évi fedeztetési idényben báró Wesselényi Miklós görcsöni ménesében fedez-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Báró Wesselényi Béla angol telivér anyakanczái.

Állomány a következő *14 drb angol telivér anyakanczából* áll:

1. Héja (Dami—Hebe), 2. Parisis (Prince Paris—Zebra), 3. Melinda (Prince Paris—Banilla), 4. Helena (Prince Paris—Judith), 5. Alborack (Prince Paris—Judith) 6. Pythia (Prince Paris—Judith), 7. Psyche (Prince Paris—Judith), 8. Serpolette (Pirat—Szép Ilonka), 9. Rebecca (Seraphin—Jessy), 10. Syrene (Prince Paris—Loreley), 11. Pardubitz (Pirat—Parisis), 12. Medusa (Lancastrian—Melinda). 13. Niobe (Prince Paris—Rebecca).

A ménes ivadékai otthon, a ménes helyén, a tulajdonos személyes vezetése mellett, idomittatnak.

A ménesből eddig az alábbi nevesebb versenylovak kerültek ki:

1. Prince Paris (The Duke—Abbess), 2. Zebra (Zetland—Wave), 3. Banilla Bois Roussel—Jezabel), 4. Zsibó (Zetland—Carronade), 5. Finum Rózsi (Zetland—Freudenau), 6. Menelaus (Prince Paris—Zebetta), 7. Papolani (Prince Paris—Zebetta), 8. Trója (Prince Paris—Banilla), 9. Rigó (Prince Paris—Zebra), 10. Murillo (Prince Paris—Judith), 11. Pedrillo (Prince Paris—Judith), 12. Pastoral (Prince Paris—Judith), 13. Helena (Prince Paris—Judith), 14. Alborack (Prince Paris—Judith), 15. Pythia (Prince Paris—Judith). 16. Szélvész (Prince Paris—Szellő), 17. Patroclus) (Prince Paris—Szellő), 18. Pylades (Prince Paris—Szellő), 19. Bánk-Bán (Bois-(Roussel—Zebra), 20. Judith (Rothschild—Jezabel), 21. Vihar (Rothschild—Wawe, 22. Rudolf (Bois Russel—Freudenau), 23. Zelia (Zetland—Buttercup), 24. Pardubitz (Pirat—Parisis), 25. Fiametta (Vadász—Fiorella), 26. Flamingo (Prince Paris—Kuku), 27. Fancille (Ruy-Blas—Freudenau), 28. Syrene (Zetland—Sylph).

A ménes felsorolt ivadékai összesen 45 versenyt nyertek 600,000 korona értékben. Többek között 12 államdijat, «Trial Stakes»-t, a berlini Omniumot, a «Silbernes Pferd-Rennen»-t, a «Grosse Armee-Steeplechase»-t, a «Grosse Pardubitzer Steplechase»-t, a «Nagy alagi akadályversenyt», a «Nagy erdélyi dijat» 3-szor, a bukaresti «Grand Prix»-t stb.

A ménes számos ivadéka került az állami méntelepek állományába, s ezek közül Menelaus, Flamingo, Pylades, Zsibó, Parnassus és Hercules mének most is a köztenyésztést szolgálják.

352. Görcsöni ménes.

Báró Wesselényi Miklós görcsöni ménese.

Tulajdonosa: Báró Wesselényi Miklós.

A ménes helye: Görcsön, Szilágymegye; u. p. és távirda Zilah, vasutállomás Görcsön-Vártelek.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 400 k. h.

Alapitotta Zsibón néhai báró Wesselényi Miklós 1769-ben. Az anyakanczák, valamint az évjáratok igen tágas bekeritett, meredek lejtőjü legelőkön járnak s csupán a kanczák kis része jár a gazdasági fogatokban.

A ménesben régebben saját nevelésü angol telivér és angol félvér mének fedeztek. Később ilyenek az államtól béreltettek. A Csikmegyében beszerzett székely kanczákra éveken át O-Bajan (O-Bajan—Mahmoud Mirza) arabfajta bábolnai mén béreltetett. Legutóbb Primás (Dunure—Primadonna) angol telivér állami bérmén fedezett a ménesben, azonban 1903 tavaszán egy műtét alkalmával szerzett sérülés folytán kiirtatván, az emlitett kisegitőül báró Wesselényi Béla Buvár (Galaor—Chutney) angol telivér ménje fedezett. Állomány 32 drb anyakancza és pedig 24 angol félvér, 8 drb székely kancza, részben már O-Bajan ivadéka. Az egész állomány 100 drb körül ingadozik. — Tavaszi elletés.

ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR 1951

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes tenyésztési iránya: Sebes járásu, szivós, könnyebb kocsi-lovak és vadászatra alkalmas háti lovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Nyáron a bekeritett legelőn jár a ménes, aratás után tarlón, télen megfelelő takarmányozás mellett istállón.

A megtartásra szántak közül a hátas jellegüek nyereg alatt, a többiek hámba idomittatnak s a hátasok a zsuki falka után használtatnak vadászlovakul.

Értékesités: Az éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett, az egyéb számfelettiek a katonai lóavató bizottságnak mutattatnak be.

A ménesben nevelt négyes fogat nyerte meg 1891-ben a Pozsony—Wien-i 65 kilométeres távhajtást, az utat 162 percz alatt tevén meg. A négyes a czél előtt teljes vágtába ment át s a czélpont után a kocsin volt 3 egyén által csak nagy erőlködéssel volt megállitható, mely körülmény a négyes fogat szivósságát igazolta. A négyes teljesen ép maradt. A négy ló közül háromnak apja «Sámson» (apja Zetland) nevü saját nevelésü mén volt, egynek pedig Balbi, Blitz Major angol telivér után nevelt félvér volt.

353. Hadadi ménes.

Ifj. Báró Wesselényi Miklós hadadi ménese.

Tulajdonos: ifj. báró Wesselényi Miklós.

A ménes helye: Hadad, Szilágymegye; posta helyben, távirda és vasutállomás Szilágy-Cseh és Alsó-Szopor.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1200 k. h.

Alapitotta tulajdonosa 1886-ban, részben az atyjától, a görcsöni ménesből átvett kanczákból. Az anyakanczák a ménesen hevernek.

Fedezőménül a görcsöni ménes Primás (Dunure—Primadonna) angol telivér állami bérménjét használták; 1903-ban kisegitőül az ott levő Buvár angol telivért.

Állomány 15 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány ez idő szerint 50 drb. körül van. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Vadászlovak és gyors kocsilovak nevelése.

Felnevelési rendszer: Anyakanczák nyáron legelőn, a téli hónapokban 6 klg. széna-, 2 klg zab adagban részesülnek fejenkint és naponkint. Egész napon át kifutóban vannak, hol ezen kivül zab vagy lóhere-szalmát kapnak. Az elválasztott csikók egyéves korukig $4^1/_2$ klg. zab-, nyáron luczerna, télen 6 klg. széna-adagolásban részesülnek. Két- és háromévesek nyáron legelőn, télen 3 klg. zab, 6 klg. szénát kapnak. A csikókat $3^1/_2$ éves korban lovagolják, vagy kocsiba fogják, s eddig szabad legelőn vagy kifutóban kellő mozgásban részesülnek. A számfeletti csikókat részben mint éves méncsikókat az államnak ajánlják fel, idősebb korban mint hátas- és kocsilovakat, vagy esetleg mint pótlovakat értékesitik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A szatmár-németi-i ménteleposztály területén elsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A szatmári-nemeti méntelepesztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése.

A ménes folyó száma	A ménes tulajdonos	A ménes helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül: a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.
322	Dos Echerolles Kruspér Sándor és Gilbert	Rét-Szent-Miklós-Puszta	Bihar	30	.	.	30	.	.	.	.	.
323	Grosz Zsigmond	Puszta-Gatály		50	.	30	20	.	.	.	.	.
324	Hajós Izsó	Nagy-Bánom		35	.	35	.	.	.	.	.	.
325	Gróf Károlyi Gyula	Bályok		6	6	.	.	.	.	.	.	.
326	Kenyeres János	Atyás-Puszta		40	.	.	40	.	.	.	.	.
327	Báró Königswarter H.	Kis-Szántó		12	12	.	.	.	.	.	.	.
328	Sterntbal Arthur	Alcsi-Puszta		50	.	50	.	.	.	.	.	.
329	Gróf Stubenberg József	Székelyhid		10	10	.	.	.	.	.	.	.
330	Szabadhegy Géza	Puszta-Barmód		91	.	51	.	40	.	.	.	.
331	Telegdy József	Mező-Telegd		26	.	.	.	.	.	26	.	.
332	Gróf Tisza István	Geszt		38	4	34	.	.	.	.	.	.
333	Wertheimstein Alfred lovag	Cséltelek		23	.	.	.	.	.	23	.	.
	Bihar vármegye területén felsorolt 12 ménesben van összesen			411	32	200	90	40	.	49	.	.
334	Pogány Ödön	Úrmező	Máramaros	12	8	.	4	.	.	.	.	.
335	Gróf Teleki Sándor és Domokos örök.	Dolha		10	.	.	10	.	.	.	.	.
	Máramaros vármegye területén felsorolt 2 ménesben van összesen			22	8	.	14	.	.	.	.	.
336	Gróf Degenfeld József	Csomaköz	Szatmár	28	.	28	.	.	.	.	.	.
337	Gróf Degenfeld Sándor	Erdőszáda		28	.	28	.	.	.	.	.	.
338	Gróf Károlyi István	Nagy-Károly		26	26	.	.	.	.	.	.	.
339	Gróf Károlyi Lajos	Erdőd		60	.	60	.	.	.	.	.	.
340	Kende Zsigmond	Istvándi		34	.	34	.	.	.	.	.	.
341	Mándy Géza	Vállaj		80	.	60	.	20	.	.	.	.
342	Staudinger József	Vámos-Oroszi		10	.	.	10	.	.	.	.	.
343	Szalkai Sándor	Mátészalka		30	.	.	.	30	.	.	.	.
344	Gróf Teleki László Gyula	Hosszufalu		37	.	13	.	.	5	.	19	.
345	Gróf Teleki Pál	Pribékfalva		7	.	6	.	.	1	.	.	.
346	Özv. Tisza Kálm. sz. Degenfeld Ilona grófnő	Kocsord		30	.	.	.	30	.	.	.	.
347	Gróf Vay Gábor	Kunfalu		12	.	12	.	.	.	.	.	.
348	N.-hai Báró Vécsey József örökösei	Csegöld		22	2	20	.	.	.	.	.	.
	Szatmár vármegye területén felsorolt 13 ménesben van összesen			404	28	261	10	80	6	.	19	.
349	Báró Bornemisza Elemér	Szilágy-Cseh	Szilágy	20	.	20	.	.	.	.	.	.
350	Récsey Endre	Sülelmed		20	.	20	.	.	.	.	.	.
351	Báró Wesselényi Béla	Zsibó		14	14	.	.	.	.	.	.	.
352	Báró Wesselényi Miklós	Göresön		32	.	24	8	.	.	.	.	.
353	ifj. Báró Wesselényi Miklós	Hadad		15	.	15	.	.	.	.	.	.
	Szilágy vármegye területén felsorolt 5 ménesben van összesen			101	14	79	8	.	.	.	.	.
	A szatmár-németi-i méntelepesztály területén felsorolt 32 ménesben van összesen			938	82	540	122	120	6	49	19	.

A fedező mének száma	A mének közül: a. t.	a. f.*	ar.	non	üg.	l	h.	egy.	állam**	magán	Fedeztetési állomás vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapításának éve	Jegyzet
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	95	1763	* Az angol fajta mének illetve kancák is ezen rovatba vétettek föl.
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	130	1866	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1885	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	25	1896	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	140	1870	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	25	1894	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	100	1890	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	30	1830	
3	1	.	.	2	.	.	.	.	2	1	.	250	1868	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	65	1891	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	1	90	1800	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	80	1886	
12	7	3	.	2	.	.	.	.	6	6	3	1130		
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	30	1860	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	40	1886	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	1	70		
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1879	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1800	
3	3	.	.	.	.	.	.	.	.	3	.	60	1836	
1	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	1	120	1863	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1891	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	180	1888	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	30	1898	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1870	
2	.	.	.	.	1	.	1	.	.	2	.	100	1880	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	25	1900	
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	70	1810	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	30	1900	
1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	80	1870	
16	8	4	1	1	1	.	1	.	7	9	1	995		
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	60	1887	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	70	1875	
3	3	.	.	.	.	.	.	.	.	3	.	25	1868	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1769	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	50	1886	
6	5	1	.	.	.	.	.	.	1	5	.	305		
35	20	8	2	3	1	.	1	.	15	20	5	2500		

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérű, egy. = egyéb.

** Az állami lótenyész intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt és tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XVI. A jászberényi ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyére.

354. Puszta-szt.-tamási ménes.

Gróf Almássy Imre puszta-szt.-tamási menese.

Tulajdonosa: gróf Almássy Imre.

A ménes helye: Puszta-Szent-Tamás, Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye, u. p., távirda- és vasutállomás Puszta-Poó.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5100 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1893-ban.

A ménes januártól tavaszig éjjelenként lekötve áll; az 1 évesek kivételével az évjáratok napfeljöttétől-napestig az istálló előtti tágas kifutókban tartatnak minden időben, a déli takarmányt is a szabadban elhelyezett jászlakból fogyasztják el. Az elválasztottak 1 éves korig csupán 8—9 órakor reggel eresztetnek ki egy külön kifutóba. Tavaszszal a ménes az istálló előtti 50 k. holdas bekeritett legelőn legel; ha itt elfogy a legelő, távolabb fekvő legelőkre hajtatnak; őszszel pedig luczernásokon legeltetnek. Az idősebb kanczák és szopós csikók állandóan zaboltatnak. 3—4 drb kancza kivételével a többi kanczát hámban járatják.

A ménesben alapitásakor Primus (St. George—Schnecke), angol telivér saját mén használtatott. Ez időszerint Furioso XXIII-as mezőhegyesi állami mént bérlik.

Létszám 22 drb anyakancza, részben angol-arabs keresztezésüek a kétegyházi ménesből, ezenkivül néhány erdélyi és több Báró Trauttenberg Frigyes moóri méneséből származó kancza. Az egész lóállomány 70 drb körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Könnyebb, kitartó, gyors hámos és hátas lovak előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: Télen és őszszel éjjelre istállózás, nappal minden időben szabad kifutóban tartatnak, s a kanczák, valamint a 4, 3 és 2 évesek az egyik, az elválasztottak más kifutóban különittetnek el.

Kanczák 4, 3 és 2 évesek árpa és zabszalma és töreken tartatnak. A kanczák ellés előtt 3—6 kiló szénát és 3—4 kiló II-od osztályu zabot kapnak naponként és fejenkint: ugyanily takarmányozásban részesülnek a 2 évesek, melyek egész télen át kapják a 2 kiló zabot délben és 3 kiló II-od osztályu szénát.

Az elválasztott csikóknak naponkint és fejenkint $7^1/_2$ kiló luczernát és $3^1/_2$—4 kilo zabot adagolnak háromszorra elosztva.

Legeltetés: Kezdetben egy 50 holdas bekeritett legelőn, ennek fogytával ősszel messzebb fekvő legelők- és luczernásokon jár a ménes.

A felállitott csikók rendszerint hámba idomittatnak, s csupán a kiválóbb példányokat lovagolják.

Értékesités: az egyevés méncsikók megvásárlás végett az államnak ajánltatnak fel. A heréltek és számfeletti kanczák páronként behajtva adatnak el.

355. Puszta-kengyeli ménes.

Baghy Imre kengyeli ménese.

Tulajdonosa: Baghy Imre.

A ménes helye: Puszta-Kengyel, Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye, u. p., távirda- és vasutállomás Kengyel.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 11.000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1880-ban. Az anyakanczák használati lovakul szolgálnak.

Fedezőménül 3 saját mén áll rendelkezésre, névszerint: Gamboy (Governor—Aurora angol telivér), Gavallér (Gavallér angol telivér—Bihar) és egy Furioso után nevelt mén.

Állomány: 75 drb. angol félvér és Gidran származásu anyakancza. Az egész lóállomány 200 drb. körül ingadozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Könnyebb gyors kocsilovak, katonai czélokra alkalmas hátasok és igáslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A csikók 4 éves korukig, májustól októberig legelőn vannak. Télen istállóban szabadon és kifutóban tartatnak.

Értékesitės: Heréltek 3 éves korukban nyersen, nagyobb részt katonai pótlóként adatnak el. A megtartásra szánt kanczák 4 éves korukig maradnak a ménesben, s ekkor kocsiba fogatnak.

356. Tisza-roffi ménes.

Tulajdonos: Bárczay Gyula.

Bárczay Gyula tisza-roffi ménese.

A ménes helye: Tisza-Roff, Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye, u. p. és távirda: helyben, vasutállomás: Szalók-Taskony.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1889-ben. Az anyakanczák az igásfogatokban használtatnak avagy szabadon járnak a ménesben.

A ménesben «Titkos» nevü Kisbéröcscse után származó saját mén, valamint Blaskovich Ernőtől bérelt Veszély (Gunnersbury—Menyecske) angol telivér mén fedez.

Állomány 20 drb. angol félvér anyakancza, az egész állomány 90 drb. közt váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Erős csontozatu és jó hát mellett könnyü, tetszetős járásu, katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: Éves korukig a csikók zab mellett luczernán tartatnak, ezen koron tul nyáron legelőn járnak, s télen szénát és répát kapnak.

Értékesitės: A számfeletti csikók 3 éves korban 540—560 K átlagárban lókereskedőknek adatnak el. A fenmaradottak 4 éves korban hámba tanittatnak s ekként párban adatnak el.

357. Homoki ménes.

Tulajdonos: Beniczky Géza.

Beniczky Géza homoki ménese.

A ménes helye: Homok, Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok talaja fekete homokos, területe sik.

A ménest 1852-ben a tulajdonos atyja, Beniczky Ödön alapitotta Czinkotán, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében.

A kanczák részben szabadon járnak, részben mint igáslovak használtatnak.

A ménesnek ez idő szerint 2 fedező ménje van és pedig: Bartolo (Falsacapa—Baby) angol telivér és egyik Routier angol félvér kisorolt állami mén.

Állomány 12 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 50 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Könnyü hátas- és kocsilovak előállitása. A ménes természetes legelőn jár.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Értékesitás: Az éves méncsikók megvétel végett az államnak ajánltatnak fel. A felállitott csikókat mint hátas- és kocsilovakat veszik használatba, a feleslegeseket szabad kézből adják el, esetleg a katonai lóavató bizottságnak mutatják be.

358. Tisza-kürti ménes.

Gróf Bolza József tiszakürti ménese.

Tulajdonos: Gróf Bolza József.

A ménes helye: Kisasszony-puszta, Jász-Nagy-Kun-Szolnokmegye, u. p. Szolnok-Tiszakürt, távirda: Czibakháza, vasutállomás: Kun-Szent-Márton és Homok.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1434 k. hold.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1878-ban.

Az anyakanczák könnyebb gazdasági munkákra használtatnak.

Az előző években rendszerint lipizai fajtáju állami mének béreltettek. Ez idő szerint a bábolnai ménesben nevelt «Amurath Bairaktar» nevü állami kisorolt arabs mént használják.

Állomány 15 drb. lipizai származásu anyakancza, az egész lóállomány 40 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Könnyü kocsilovak nevelése.

Felnevelési rendszer: A csikók 5 hónapos korukban választatnak el, az elválasztásig zabot és szénát tetszés szerinti mennyiségben ehetnek, ezen időponttól kezdve 2·5 kg. zabot kapnak naponkint és fejenkint, mely adagot fokozatosan 4·5 kg.-ig emelik, mig az 1 évet be nem töltik, s azután apránkint ismét csökkentik. $1^1/_2$ éves koruktól $3^1/_2$ éves korukig zabot nem, de legjobb szénát kapnak s a legjobb legelőn avagy luczernáson legelnek. Beszorulaskor nyitott istállóban s nagy szinben tartatnak s naponként 2 órán át felváltva lépésben és ügetésben hajtatnak.

A felállitott csikókat előbb nyereg alatt, azután hámba idomitják.

Értékesités: Az éves méncsikók az állam részére ajánltatnak fel megvétel végett, a nem megfelelők kiheréltetnek s részben a csikótelep számára, de jobbára pótlovakként adatnak el. Kanczacsikókat csak kivételesen adnak el, mert ezeket a koros kanczák pótlására használják fel, s igy csak jobbára selejtezett, koros kanczák kerülnek eladásra, melyek fedeztetve, illetve vemhesen adatnak el.

359. Monostori ménes.

Fáy Béla monostori ménese.

Tulajdonos: Fáy Béla.

A ménes helye: Puszta-Jász-Monostor, Jász-Nagykun-Szolnokmegye; posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1889-ben.

A ménesben fedeztek: Jack O'Lantern (See Saw-Mystery) angol telivér saját mén és Pardon (Morgan—Petreleuse) angol telivér, báró Königswarter Hermann tulajdonát képező mén. Az 1902-iki idényre a ménes Culloden (Doncaster—Caledonia) *angol telivér állami mént* bérli. A ménes kanczái a különféle magán- és állami angol telivér ménekhez küldetnek fedeztetés végett.

A monostori ménes angol telivér anyakanczái.

Állomány *28 drb angol telivér anyakancza*, névszerint a következők: 1. Thorgunna (Bend'Or—Freia), 2. Garuda (Rosicrucian—Niniche), 3. Zukunft (Hastings—Wunsch Maid), 4. Miss Herschel (Sefton—Lady Herschel), 5. The Fawn (Pero Gomez—Gazelle), 6. L'Eclaire (Hermit—Lightning), 7. Coruna (Carnelion—Ruby), 8. Creeping Jenny (Peter—Jenny), 9. Peterhead (Peter—Dame Marion), 10. Lenke (Waisenknabe—Lenke), 11. Georgine (Doncaster—Glowworm),

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

12. Vizár (Waisenknabe—Árviz), 13. Fasterling (Hagioscop—Frindless), 14. Oliva (Gunnersbury—Olivette), 15. Móra (Morgan—Kinkora), 16. Felleg (Gouverneur—Olyan nincs), 17. Maria Pia (Gunnersbury—Magpie), 18. My Mary (Dunure—Miss Maria), 19. Farsang (Dunure—Furcsa), 20. Gloriette (Gaga—Glorwina), 21. Arabella (Verneuil—Ara), 22. Veloce (Stronzian—Veglia), 23. Perette (Dunure—Peeres), 24. Catleja (Primás II.—Catalpa), 25. Roquebrune (Donovan—Rose Bay), 26. Swallow (St. Serf—Dereen), 27. Slipper (Orvieto—Semele), 28. Grenadine (Gunnersbury—Ophelia).

A ménes az éves csikókat rendszerint a budapesti telivér árveréseken adja el, miért is azok idomitásba nem adatnak.

A ménesből eddig az alábbi, nagyobb sikereket elért versenylovak kerültek ki: Turul, Torreador, Dandár, Don Gomus, Demetrius, Leader, Kara, Rózsi, Royal Flush, Pompadour, Primula, Gar, Lothario és Maria-Pia. Közöttük a Királydij, Nemzeti hazafi-dij stb. nyerői, ugy hogy ezen ivadékok összesen 917.426 korona összeget nyertek.

360. Tisza-szent-imrei ménes.

Holitscher Béla tisza-szentimrei ménese.

Tulajdonos: Holitscher Béla.

A ménes helye: Tisza-Szent-Imre, Jász-Nagykun-Szolnokmegye, u. p., távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1720 k. h.

Alapittatott 1886-ban. A kanczák használati lovakul szolgálnak.

A ménesben ez idő szerint Post Festum (Vulcanite—Fille de Roland) angol telivér mén, és két North-Star állami félvér mén fedez.

Állomány 24 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Jó mozgással és erős csontozattal biró angol félvér, lehetőleg katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: Május 10-től késő őszig legelőn jár a ménes. Télen a 2 és 3 éveseknek szalmát, vörös heretöreket és szénát adnak, az 1 éveseknek pedig szénát, tavaszi szalmát és megfelelő mennyiségű zabot.

Értékesités: A felállitott anyagból a számfelettiek nyersen adatnak el. A megmaradottakat hámba idomitják.

361. Kenderesi ménes.

Id. Horthy István kenderesi ménese.

Tulajdonos: Id. Horthy István.

A ménes helye: Kenderes, Puszta-Kakati gazdaság, Jász-Nagykún-Szolnokmegye; u. p., távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 987 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1886-ban. Valamennyi anyakancza szabadon jár a ménesben. Ez idő szerint Marquis (Talpra Magyar—Malescot) angol telivér saját mén fedez. Előbbi időben Kalandor angol félvér, majd később Veritas (Buccaneer—Verbena) angol telivér ment bérelték az államtól. Állomány 19 drb. angol félvér anyakancza.

A ménes alapját a gróf Zichy Nándor méneséből, továbbá a mezőhegyesi és kisbéri állami ménesekből beszerzett kanczák képezték.

Az egész lóállomány 60 drb. körül mozog. — Tavaszi elletés.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czél: Hátas- és kocsilovakul alkalmas angol félvér lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: Nyáron át egy 85 k. holdas, korláttal körülvett és négy osztályra osztott (két osztályt az anyák és kancza csikók, másik két osztályt a méncsikók felváltva használják) gyepen tartatnak, a legelő fogytán luczernát etetnek. A kanczák szoptatás idején s később a csikók is zabot kapnak.

Értékesitès: Az állammal méncsikó-felnevelési egyesség áll fenn, mely szerint a 3 éves mének 1400 korona átlagár mellett átvétetnek. A kanczák kipróbált egyedeinek legjava a ménesben marad; a heréltek hátas- vagy hámoslovakként használtatnak, vagy ilyenekül adatnak el.

362. Puszta-ecsegi ménes.

Jakabffy Ignácz puszta-ecsegi menese.

Tulajdonos: Jakabffy Ignácz.

A ménes helye: Puszta-Ecseg, Jász-Nagykún-Szolnokmegye. Posta, távirda és vasutállomás helyben.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1872-ben. A ménesben egy angol telivér, és az ozorai Gyérey-féle ménesből származó angol félvér saját mén fedez.

Állomány 40 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 160 drb. körül váltakozik. Elletés deczembertől május végeig.

Tenyésztési czél: Katonai használatra alkalmas lóanyag előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: Első évben zabolva s szénával tartva, ugyszintén a másodéves gyengék is, mig a többi évjáratok jó takarmány és répán telelnek, nyáron állandóan legelőkön, később heréseken járnak.

Értékesitès: A számfelettiek 4 éves korban adatnak el. A kiváló kanczacsikók az állomány kiegészitésére visszatartatnak. Az alkalmasnak látszó éves méncsikók megvétel végett az államnak ajánltatnak fel.

363. Ujkuti ménes.

Jurenák Sándor ujkuti menese.

Tulajdonosa: Jurenák Sándor és Lajos.

A ménes helye: Puszta-Újkút, Jász-Nagykún-Szolnokmegye; u. p., távirda és vasutállomás Puszta-Tenyő.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 750 k. h.

A ménes a török-szent-miklósi állami fedeztető állomás ménjeit használja, egyes kiválóbb kanczák azonban fedeztetés végett Mezőhegyesre is küldetnek.

Állomány 12 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 50 drb. körül mozog. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Erős, csontos, katonai és használati czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

Értékesitès: Az alkalmasnak látszó éves méncsikók az állam számára, mig a 3 évesek a katonai lóavató bizottságnak ajánltatnak fel. A visszamaradottak 4 éves korban használatba vétetnek.

364. Szászbereki ménes.

Dr. Kohner Adolf szászbereki ménese.

Tulajdonos: Dr. Kohner Adolf.

A ménes helye: Szászberek, Jász-Nagykún-Szolnokmegye; posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1894-ben. A ménesben ez idő szerint Silvestre Bonnard (Florestan—Her Grace) Franczia országból importált angol telivér saját

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

mén, és Fair Head (Pepper and Salt—Fair Star) szintén angol telivér magánmén fedez. 1902—903. évi idényre utóbbi mén Perváton állittatott fel.

Állomány *13 darab angol telivér anyakancza*, névszerint a következők:

Leány (Waisenknabe—Lenke), Feetschi (Chelsea—Fée), Ara (Dunure—Arám), Jura (Abonnent—Justina), Biróné (Talpra Magyar—Birdcage), Isabella (Royal Hampton—Pallas), Galantine (Doncaster—Marie Galante), Thekla (Livingstone—Tótleány), Thisbe (Morgan—Tableau), Terka (Dunure—Trésor), Franciska (Faneur—Cygnet II.), Diva (Barcaldine—Pibroch), Isolde (Gouverneur—Walküre).

A szászbereki ménes angol telivér anyakanczai.

A ménes éves csikai Megyerre, a versenypályán leendő kihasználás érdekében, nyilvános idomárhoz adatnak. A ménesben eddig nevelt versenylovak közül kiváltképen Façon (Espoir—Feetschi) tünt ki, mely több más verseny között az 1902. évi Szt. István-dijat is megnyerte.

A ménes fennállása óta lovaival dijakban körülbelől 200,000 k. összeget nyert.

365. Alattyáni ménes.

Tulajdonos: Maár Zoltán.

Maár Zoltán alattyáni ménese.

A ménes helye: Alattyán, Jász-Nagykún-Szolnokmegye; u. p., távirda és vasutállomás Jánoshida-Boldogháza.

A ménest 1868-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta. Az anyakanczák részben szabadon járnak a ménesben, másrészt igában használtatnak. A ménesben 1880-ig «Xewer» angol félvér kisorolt állami mén használtatott, azután 1890-ig a fedeztető állomás angol félvér ménjei vétettek igénybe. 1890—93-ig Virgilius után nevelt angol félvér állami mén béreltetett. Közben azonban Waisenknabe (Buccaneer—Sweet Katie) és Purdé (Carnival—Lenke) angol telivér mének is fedeztek. Az utóbbi években Saklavy Jedran arab telivér mént bérlik az államtól.

Állomány 20 drb. ez idő szerint már angol félvér anyakancza. A ménes törzse annak idején Lengyelországból szereztett be. Az egész lóállomány 60 drb. körül ingadozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: 163—170 cm. magas, könnyü, jó mozgásu kocsiló nevelése.

Felnevelési rendszer: Betakaritásig, a midőn is a ménes az egész birtokot járja, tágas nagy kifutókban legel a ménes.

Értékesités: A számfelettiek hámban idomittatnak, s a jobbak rendszerint mint kocsilovak külföldre adatnak el.

366. Puszta-csákói ménes.

Tulajdonosa: Mocsáry Pál.

Mocsáry Pál puszta-csákói ménese.

A ménes helye: Puszta-Csákó, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye; u. p., távirda- és vasutállomás Kenderes.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 700 k. hold, melyből mintegy 60 k. hold legelő.

Alapitotta 1890-ben jelenlegi tulajdonosa.

Az anyakanczák legnagyobb része igás lovakul szolgál.

A ménesben alábbi angol félvér saját mén fedez: Taskony (Munkás állami telivér mén—Ella angol félvér kancza) vásároltatott gróf Szapáry Gyula taskonyi méneséből.

Állomány 16 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 50 darab körül van. Téli és tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai használatra alkalmas lovak előállitása.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Felnevelési rendszer: A csikókat nyáron át részben a birtokon avagy bérelt legelőn tartják; télen istállózás, rendes takarmányozás mellett.

Értékesités: A számfelettiek többnyire nyers állapotban adatnak el a katonai pótlóavató bizottságnak, a visszamaradottakat hámba idomitják, s ekként adatnak el.

367. Erzsébetmajori ménes.

Návay Kálmán erzsébetmajori ménese.

Tulajdonos: Návay Kálmán.

A ménes helye: Erzsébetmajor, Jász-Nagykun-Szolnokmegye; posta-, távirda- és vasutállomás Tisza-Szt.-Imre.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 825 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1870-ben.

Az anyakanczák egy részét gazdasági munkára használják.

A ménesben Croupier (The-Rake—Troublesome) angol telivér mén fedez, a ménes e mellett azonban a tisza-szent-imrei fedeztető állomás ménjeit is használja.

Állomány 12 drb. angol félvér anyakancza, melyek közül néhány a mezőhegyesi állami ménesből szereztetett be. Az egész lóállomány 30 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Jó hátas, valamint katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

A ménes a terméynek betakaritásáig egy 5 k. holdas kifutóban jár, ezután a tarlókat és réteket legeli.

Értékesités: A számfelettiek rendszerint nyersen $3^1/_2$ éves korban lókereskedőknek adatnak el.

368. Tomaji ménes.

Özv. Gróf Nemes Vinczéné tomaji ménese.

Tulajdonosa: Özv. Gróf Nemes Vinczéné.

A ménes helye: Puszta-Gyócs, Jász-Nagykun-Szolnokmegye; u. p., távirda- és vasutállomás Kunhegyes.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 12,000 k. h.

A ménes régebben alapittatott, azonban csupán 1886 óta kezelik rendszeresen.

Az anyakanczák legnagyobbrészt igás lovakul szolgálnak.

A ménesben fedeznek: Victor II. angol félvér saját mén (Triumph—Diana ménesbeli kancza) és Buckingham (Gunnersbury—Etele), báró Harkányi Jánostól bérelt angol telivér mén.

Állomány 50 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 86 drb. körül mozog. Elletés januártól—juniusig.

Tenyésztési czél: Jó hátas lovak, könnyü, szép mozgásu, gyors kocsilovak előállitása.

A ménesben uralkodó szin a fekete és sötét pej.

Felnevelési rendszer: Nyáron természetes legelőn jár a ménes s tavaszi szalmán telel.

Éves korig a csikók naponta és fejenként 6 liter zabot kapnak.

Miután a számfelettiek nyersen adatnak el, csupán az anyakanczákul és saját használatra szántakat idomitják eleintén nyereg alatt, később hámban.

Értékesités: Eddig az eladásra szánt csikók 3 éves korukban kereskedőknek adattak el akként, hogy az eladott csikók az illető vevő veszélyére szeptemberig a ménesben maradhattak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

369. Huszártanyai ménes.

Polgár József huszártanyai ménese.

Tulajdonos: Polgár József.

A ménes helye: Pusztaszakállas, Huszár-tanya, Jász-Nagykun-Szolnokmegye, u. p., távirda- és vasutállomás Török-Szt.-Miklós.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 500 kat. h.

Alapitotta a jelenlegi tulajdonos atyja, néhai Polgár József.

Az anyakanczák a ménesen hevernek. Ez idő szerint Wellfit (Przedwit—Weatherbeaten) angol telivér saját mén fedez a ménesben.

Állomány: 30 drb. anyakancza, ezek közül 25 drb. angol félvér és 5 drb. angol telivér, utóbbiak névszerint a következők: Anina (Przedswit—Aschenbrödel), Morning Glory (Silvio—Anemone), Pásztorné (Pásztor—Fraise), Radieschen (Gaga—Ragyogó), Violetta (Adventurer—Bianca). Az egész lóállomány 100 darab körül váltakozik. Téli és tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Nemes hátas-lóanyag előállitása. Edzett felnevelési rendszer, a mikor csak lehet, télen-nyáron szabadban van a ménes.

Értékesités: Legtöbbnyire nyersen adják el a számfeletti lóanyagot. Az alkalmasnak látszó éves méncsikók megvétel végett évente az államnak ajánltatnak fel.

370. Puszta-bartai ménes.

Simon Pál puszta-bartai ménese.

Tulajdonos: Simon Pál.

A ménes helye: Puszta-Barta, Jász-Nagykun-Szolnokmegye, u. p., távirda- és vasutállomás: Török-Szt.-Miklós.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 810 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1883-ban.

Ez idő szerint a kanczák egy része a ménesen hever, nagyobb része azonban a gazdasági és használati fogatokban jár.

Az utóbbi években «Pásztor» (Cambuscan—Lady-Patroness) angol telivér után nevelt, állami kisorolt mén fedezett a ménesben.

Azelőtt pedig a török-szt.-miklósi állami fedeztető állomás ménjei használtattak.

Állomány 23 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 70 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Magas vérü hátas és hintós lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Nyáron a birtok felszabadult részein és bekeritett legelőkön járnak. Télen évjáratonként elkülönitve, nagyobb kifutókkal ellátott istállókban takarmányoztatnak.

Értékesités: A csikók 3 éves korukban kötőfékre kerülnek s mint nyers csikók mutattatnak be a katonai lóavató bizottságnak, mely az alkalmasakat a csikótelepek részére, 650—800 korona közötti árban vásárolja meg.

A 3 évesekből megmaradottak $3^1/_2$ vagy 4 éves korban mint pótlovak adatnak el 650 koron átlagárban.

A kiválóbb kanczacsikók hámba idomittatnak, s a mennyiben jóknak bizonyulnak, anyakanczákul osztatnak be.

371. Taskonyi ménes.

Gróf Szapáry Gyula taskonyi menese.

Tulajdonosa: gróf Szapáry Gyula.

A ménes helye: Taskony, Jász-Nagykun-Szolnokmegye, u. p., távirda és vasutállomás: Szalók-Taskony.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 4761 kat. h. Alapittatott 1860-ban.

A ménes alapját képezték, a fegyverneki ménesből átvett valamint a használatban kipróbált kocsi és hátas lovak közül kiválasztott kanczák. 1860-tól 1870-ig csupán 4—6 drb. kancza után neveltek, azontul a kanczák száma lassankint szaporittatott. Az 1876-diki árviz-csapás után azonban a ló-létszámot apasztani kellett, azonban 1880-tól fogva a kanczák száma ismét emelkedett, részben a déghi ménesből idekerült kanczákkal.

A jelenlegi létszám 30—35 drb. angol félvér kancza, a jobb vérüek szabadon tartatnak, más részük igában jár.

A régi kanczák közül különösen felemlitésre méltók:

Lila, sárga kancza, szül. 1870-ben, apja Legény, anyja Lila, ezen kiváló ugróképességgel biró kancza 7 éven át használtatott mint kitünő vadász ló.

Aranyos, sárga kancza, szül. 1872-ben, apja Legény, anyja Csalfa, jó első ló volt.

Ezen kancza szintén 8 éven át szolgált, mint nagyon jó vadász ló, s 5 csikaja neveltetett fel, melyek mind igen jó lovak voltak.

Nádor, sárga mén, Illustrissimus után szül. 1884-ben, több katonatiszti akadályversenyt nyert.

Pandur, pej mén, Illustrissimus után szül. 1887-ben, a Wien—Berlini távlovaglásban részt vett s éveken át szolgált mint vadászló.

Felemlitendők még alábbi kanczák:

Grisette, sárga kancza, Luknov után, nevelte Szentkirályi Szt.-Mártonban, 6 éven át mint vadászló nagyon jól ment.

Ilona, kitünő pej kancza, nagyon győzős kocsiló volt, Illustrissimus után, szül. 1880-ban. 1886, Erdélyben hosszu körutat tett, mely alkalommal szivósságát beigazolta.

Nina, fekete kancza, mint nagyon jó gyeplős, mielőtt a ménesbe tétetett, 9 éven át volt használatban, szül. 1872-ben, apja Belmont, anyja Nina, két kiváló kancza-ivadéka maradt Illustrissimus és Munkás után a ménesben.

A ménesben a következő mének használtattak: 1870-ben néhai gr. Wenckheim Károly gerlai méneséből «Legény» angol félvér mén, apja Ibrahim angol telivér, anyja Rosalie félvér kancza, zömök, jő vérü és szép járásu mén volt, s 3 éven át használtatott. Utána néhány kitünő vadászló származott.

1872-től 1878-ig felváltva több mén használtatott. A külem és csontozat erősbbé tétele végett 1872-ben egyik mezőhegyesi *Confidence* mén, ezután 1873- és 1874-ben egymásután két mezőhegyesi *Nonius*, később 1877- és 1878-ban az itteni ménesben Confidence után nevelt mén: *Holló*, anyja Héja I. Legény után, közben 1875- és 1876-ban *Álmos* (Doncaster—Jezabel) angol telivér fedezett.

1879-től 1886-ig gróf Festetics Géza ménesében nevelt *Illustrissimus* angol félvér mén (Beduin—Hadd el) világos pej, nagy hókával és fehér lábakkal, jegyeit azonban a csikók nem örökölték. Nagyon arányos, szép járásu és szivós természetü ló volt, s csupa kitünő, nagyon kitartó jó vérü lovak származtak utána. Igy ezen mén ivadékaiból állittatott össze ama négyes fogat is, mely 1891-ben a budapesti 40 kilométeres versenyben jó eredménynyel részt vett; ezen fogatban voltak: Merész, Kedves, Nyalka, Ida nevüek. Illustrissimus után 15 kancza került a ménesbe.

1887-ben *Zsibó* angol telivér mén volt használatban, fekete, 167 cm. magas (Zetland—Coronade), ennek ivadékai azonban nem voltak teljesen kielégitők.

Utána 1888-tól 1890-ig *Munkás* angol telivér mén volt alkalmazva, pej, 169 cm. magas (Gamecock—Moonlight). Munkás szivósságának jelét adta azon akadályversenyekben, melyekben futott, ivadékai jók és győzősek voltak.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

1891-től 1896-ig *Balzsam* (Buccaneer—Lionne) angol telivér ményt használták. Közben 1891-től 1894-ig fedeztek még a ménesben nevelt angol félvér mének is, főként más gazdaságokban elhelyezett kanczákat.

Ez idő szerint a ménesben Jerry (Gamecock—Idalia) és Balzsam (Buccaneer—Lionne) angol telivér kisorolt állami mének használtatnak, azonban néhány kanczát a tisza-roffi állami fedeztető állomásra beosztott Álmos (King Monmouth—Agneta) angol telivér ménnel is fedeztetnek. Elletés deczembertől kezdve május hóig.

Az egész lóállomány 150 drb. körül ingadozik.

Tenyésztési czél: Nagyobb arányu angol félvér lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A csikók éves korukig naponta 8—9 liter zabot, csikórépát és elsőrendü szénát kapnak. évesek naponta 4—6 liter zabot télen-nyáron. A két éves kortól kezdve azonban az évjáratok zabolásban nem részesülnek. 4 éves korban a csikók felállittatnak s mindenekelőtt belovagoltatnak, mig később rendeltetésüknek megfelelőleg hámba is idomittatnak.

Értékesités: Az alkalmas éves méncsikók évente megvétel végett az államnak ajánltatnak fel. A számfelettiek közül $3^1/_2$ éves korban a katonai csikótelepekre is eladnak nehányat, mig a többit mint kész betanitott lovat adják el.

372. Tiszaderzsi ménes.

Szilassy István tiszaderzsi ménese.

Tulajdonos: Szilassy István.

A ménes helye: Tisza-Derzs, Jász-Nagykun-Szolnokmegye, posta és távirda helyben, vasutállomás: Szalók-Taskony.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. hold.

Alapittatott 1870-ben Lossonczy Mihály és néhai id. Szilassy István által.

Az anyakanczák szabadon járnak a ménesben, 4—5 pár használati ló kivételével. A ménesben régebben Hornist (Teddington—Flageolet) angol telivér, majd Mehemed Ali arab telivér, ezután Vajda (Buccaneer—Lionne) és Absalon (Abonnent—Anna) angol telivér mének, később Furioso XXI-es, ezután 1898-tól 1902-ig egyik Furioso XXIII-as angol félvér állami bérmén és Bohócz (Bálvány—Turolla) angol telivér magánmén fedezett. Ujabban a Furioso mén helyett Gutkeled (Craig Millar—Galante) angol telivér mén szereztetett be a ménes részére.

Állomány 45 drb. anyakancza, melyek közül 35 drb. angol félvér és *10 drb angol telivér*. Utóbbiak közül kilenczenek származása: Ej Ha (Preferment—Szüzleány), Extra (Przedswit—Pragerin), Gilda (Performer—Adventurer), Mariette (Gunnersbury—Country-Girl), Mikor (Ruperra—Mistake), Mistake (Buccaneer—New Victoria), Präpotent (Campbell—Pontebba).

Az egész lóállomány 140 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: Angol félvér tenyésztése oly törekvéssel, hogy a ménes ivadékaiban a kellő csontozat mellett a megkivánt nemesség egyensulyban tartassék.

Felnevelési rendszer: nyáron tápdus legelőn van a ménes, télen pedig bő takarmányozás mellett rendszeres mozgást végez a tágas kifutókban. Az idomitás részint nyereg alatt, részben pedig hámban történik, 4 éves korban.

Értékesités: az előbbi években a méncsikók az állammal ez iránt fennállott egyezség szerint 3 éves korig felneveltettek, s ekként adattak el, most azonban az összes számfelettieket 3 éves korban a katonai lóavató-bizottságnak ajánlják fel megvétel végett, ennélfogva a méncsikók éves korukban kiheréltetnek. A lóavató-bizottság által esetleg át nem vettek lókereskedőknek adatnak el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

373. Puszta-szandai ménes.

Báró Wodianer Albert puszta szandai ménese.

Tulajdonos: báró Wodianer Albert.

A ménes helye: Puszta-Szanda, Jász-Nagykun-Szolnokmegye, u. p., távirda- és vasutállomás Szolnok.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 5739 kat. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1870-ben. Az anyakanczák igáslovakul szolgálnak.

A ménesben 1896 óta majdnem kizárólag Nonius eredetü mének fedeztek, és pedig 1896 és 97-ben egyik Nonius XIV-es és 1898 óta egyik Nonius XVI-os, mindkettő kisorolt állami mén.

A jászberényi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A jászberényi ménteleposztály területén

A ménes				Az anyakanczák								
folyó száma	tulajdonosa	helye	Vármegye	száma	az anyakanczák közül							
					a. t.	a. f.*	ar.	non.	ügy.	l.	h.	egy.
354	Gróf Almássy Imre	Puszta Szent-Tamás	Jász-Nagy-Kun-Szolnok	22	.	22	.	.	.	.	.	.
355	Baghy Imre	Puszta Kengyel		75	.	75	.	.	.	.	.	.
356	Bárczay Gyula	Tisza-Roff		20	.	20	.	.	.	.	.	.
357	Beniczky Géza	Homok		12	.	12	.	.	.	.	.	.
358	Gróf Bolza József	Tisza-Kürt		15	.	.	.	.	.	15	.	.
359	Fáy Béla	Puszta Jász-Monostor		28	28	.	.	.	.	.	.	.
360	Holitscher Béla	Tisza-Szt.-Imre		24	.	24	.	.	.	.	.	.
361	Horthy István	Kenderes		19	.	19	.	.	.	.	.	.
362	Jakabffy Ignácz	Puszta Ecseg		40	.	40	.	.	.	.	.	.
363	Jurenák Sándor és Lajos	Puszta Újkut		12	.	12	.	.	.	.	.	.
364	Dr. Kohner Adolf	Szászberek		13	13	.	.	.	.	.	.	.
365	Maár Zoltán	Alattyán		20	.	20	.	.	.	.	.	.
366	Mocsáry Pál	Puszta Csákó		16	.	16	.	.	.	.	.	.
367	Návay Kálmán	Erzsébetmajor, T.-Szt.-Imre		12	.	12	.	.	.	.	.	.
368	Özv. gr. Nemes Vinczéné	Puszta Gyócs		50	.	50	.	.	.	.	.	.
369	Polgár József	Puszta Szakállas		30	5	25	.	.	.	.	.	.
370	Simon Pál	Puszta Barta		23	.	23	.	.	.	.	.	.
371	Gróf Szapáry Gyula	Taskony		30	.	30	.	.	.	.	.	.
372	Szilassy István	Tisza-Derzs		45	10	35	.	.	.	.	.	.
373	Báró Wodianer Albert	Puszta Szanda		25	.	10	.	15	.	.	.	.
	Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyében, illetve a jászberényi teleposztály területén felsorolt 20 ménesben van összesen:			531	56	445	.	15	.	15	.	.

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs,

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Állomány 25 drb. angol félvér és Nonius-jellegü anyakancza. Az egész lóállomány 70 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél hat év óta abból áll, hogy a különféle helyekről beszerzett, kevert lóállomány, Noniusok használása által egyöntetüvé tétessék s hogy ezáltal jó kocsi és katonai czélokra alkalmas anyag nyeressék.

Felnevelési rendszer: télen megfelelő istállózás, nyáron a ménes egy körülbelül 1200 kat. holdas gyeplegelőn jár. A felállitott anyag előbb nyereg alatt, később hámban idomittatik.

Értékesitès: a számfelettiek rendszerint pótlóként adatnak el.

felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A fedező mének											Fedeztetési állomást vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapitásának éve	Jegyzet
száma	a mének közül													
	a t	a. f*	a.	non.	üg.	l.	h.	egy	állami**	magán				
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1893	* Az angol fajta mének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
3	1	2	.	.	.	.	.	.	.	3	.	200	1880	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	90	1889	** Az állami lótenyész-intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	50	1852	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	40	1878	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	80	1888	
3	1	2	.	.	.	.	.	.	2	1	.	60	1886	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1886	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	160	1872	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	50	?	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	25	1894	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1868	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1890	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1	30	1870	
2	1	1	.	.	.	.	.	.	.	2	.	86	1886	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	100	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1883	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	100	1870	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	140	1870	
1	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	70	1870	
29	16	10	2	1	.	.	.	.	10	19	3	1591	.	

non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XVII. A homoródi ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Fogaras, Hunyad, Kis-Küküllő, Maros-Torda, Nagy-Küküllő és Szeben vármegyékre.

374. Bonyhai ménes.

Gróf Bethlen Arpad bonyhai ménese.

Tulajdonos: gróf Bethlen Árpád.

A ménes helye: Bonyha, Kis-Küküllő vármegye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

Állomány 42 drb. angol félvér anyakancza.

A ménes ezidőszerint báró Rothenthal Henrik Spurius (Shallow—Porcia) angol telivér ménjét, és egy angol félvér szintén magánmént, használ.

A ménes számfeletti ivadékai rendszerint a katonai lóavató-bizottságoknak ajánltatnak fel megvétel végett.

Bővebb adatok ezen ménesről nem állottak rendelkezésre.

375. Széplaki ménes.

Gróf Horváth-Tholdy Rudolf széplaki menese.

Tulajdonos: gróf Horváth-Tholdy Rudolf.

A ménes helye: Széplak, Kis-Küküllő vármegye, u. p., távirda- és vasutállomás Bonyha.

Állomány 18 drb. angol félvér anyakancza.

Ezelőtt «Montbar» kisbéri származásu angol félvér állami bérmén fedezett, ezidőszerint báró Rothenthal Henrik Spurius (Shallow—Porcia) angol telivér ménjét használják.

A ménes számfeletti ivadékai rendszerint a katonai lóavató-bizottságoknak ajánltatnak fel megvétel végett.

Bővebb adatok ezen ménesről nem állottak rendelkezésre.

376. Szőkefalvi ménes.

Báró Rothenthal Henrik szőkefalvi ménese.

Tulajdonos: báró Rothenthal Henrik.

A ménes helye: Szőkefalva, Kis-Küküllő vármegye, u. p., távirda- és vasutállomás Dicső-Szent-Márton.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1100 k. h.

Alapitották: 1892-ben báró Rothenthal Henrik és neje báró Wesselényi Margit, válogatott kanczákból, melyek előbb nyereg alatt és hámban kipróbáltattak és a mennyiben ekként beváltak, csupán az esetben osztattak be a ménesbe.

Kezelés: szabadon a ménesben járó anyakanczák.

A ménesben eleinte állami bérmének használtattak és pedig: Csővár (Bálvány—Csalogány), Petrus (Peter—Landrail), Lehetetlen (Waisenknabe—Mademoiselle Giraud) angol telivérek, ezidőszerint Spurius (Shallow—Porcia) angol telivér saját mén fedez.

Állomány 15 drb. erdélyi származásu, angol telivérrel nemesitett anyakancza. Az egész lóállomány 40—50 drb. körül ingadozik. Az anyakanczák tavaszszal elletnek.

Tenyésztési czél: szivós, kitartó hátas és hámos lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: téli takarmányul a birtokon levő gyengébb minőségü szénát adják a ménesnek, e mellett 6—8 liter zabot fejenként. Nyáron csupán legeltetés, azonban az anyakanczák egy kevés zöld luczerna pótlékban reszesülnek. A legelő dombos, ugy hogy a csikók izmai és izületei kemény próbának vannak kitéve.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A felállitott anyag mikénti kezelése: eleinte lovagoltatnak s csak azután fogják kocsiba. A betöltött 4 éves korukig vagyis felállításukig egy órán át meghajtják a csikókat mind a három jármodban. Az anyakanczákat azonban csupán lépésben mozgatják.

Értékesités: az egy éves méncsikók megvétel végett évente az államnak ajánltatnak fel. A 3, illetve 4 évesek a katonai lóavató bizottságnak mutattatnak be.

A fenmaradtak összepárositva mint hámos lovak értékesittetnek.

377. Kis-teremi tenyészet.

Báró Solymosy László kis-teremi ménese.

Tulajdonos: báró Solymosy László.

A ménes helye: Kis-Teremi, Kis-Küküllővármegye, posta helyben, távirda- és vasutállomás Nyárádtő.

Állomány 10 drb. lipizai fajtáju anyakancza, melyekre saját ményt tartanak.

Több adat ezen ménesre nézve nem állott rendelkezésre.

378. Mező-sámsondi ménes.

Gróf Bethlen István mező-sámsondi ménese.

Tulajdonos: Gróf Bethlen István.

A ménes helye: Mező-Sámsond, Maros-Tordamegye; n. p. Mező-Rücs, távirda- és vasutállomás Marosvásárhely.

Állomány *2 drb angol telivér*, Igazi (Insulaire—Glorvina), Kisbarna (Kisbér-öcscse—Kate) és 10 drb. angol félvér anyakancza. A ménes saját ményt használ.

A ménes számfeletti ivadékai rendszerint a katonai lóavató bizottságoknak ajánltatnak fel megvétel végett. Egyéb adat ezen ménesről nem állott rendelkezésre.

379. Maros-vécsi ménes.

Báró Kemény Kálman maros-vecsi ménese.

Tulajdonos: Báró Kemény Kálmán.

A ménes helye: Maros-Vécs, Maros-Torda vármegye; posta és távirda helyben, vasutállomás Szász-Régen.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6000 k. h.

Alapittatott 1880-ban.

Rendszerint állami és magán angol telivér mének használtatnak, igy legutóbb Branyicskó (Chislehurst—Basta) angol telivér mén állott a ménesben.

Állomány 30 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 140 darab körül váltakozik. Őszi és tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Kellő nemességgel biró csontos apamének nevelése a köztenyésztés czéljaira, és kitartó, szivós hátas lovak előállitása katonai czélokra.

A méncsikók kivételével — melyek csupán bekeritett helyen kifutóban mozognak — szabad legelőkön jár a ménes.

Az eladásra szánt csikók előbb nyereg alatt, a lóavató bizottság részéről visszahagyottak pedig később hámba idomittatnak.

A méncsikók, az ez iránt az állammal fennálló egyezség értelmében 3 éves korig felneveltetnek, a mikor is az alkalmasok a tavasz folyamán 1400 korona átlagár mellett átvétetnek.

380. Maros-kereszturi ménes.

Knöpfler Elek maroskeresztúri ménese.

Tulajdonos: Knöpfler Elek.

A ménes helye: Maros-Keresztur, Maros-Torda vármegye; posta helyben, távirda- és vasutállomás Maros-Vásárhely.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Állomány 18 drb. angol félvér anyakancza, melyekre egy saját angol félvér mént és Valdemora kisorolt lipizai fajtáju állami mént használnak.

Bővebb adatok ezen ménesről nem állottak rendelkezésre.

381. Mezőpagocsai ménes.

Simay L. Pál mező-pagocsai ménese.

Tulajdonos: Simai L. Pál.

A ménes helye: Mező-Pagocsa, Maros-Torda vármegye, u. p. Mező-Rücs, távirda- és vasutállomás: Mező-Méhes.

A ménest 1880-ban jelenlegi tulajdonosa alapitotta és pedig a közös hadsereg és honvédség lovas ezredeiből kisorolt kanczákból.

A ménes részben természetes, részben mesterséges legelőn jár.

A ménesben rendszerint állami kisorolt mének fedeztek és pedig alapitása óta az évek folyamán 2 lipizait és 5 arabsot használtak. Ez idő szerint Amurath Bairaktar arabs és Bibor Gidran angol félvér kisorolt állami mének fedeznek a ménesben. Szükség esetén a ménes nehány anyakanczáját a marosvásárhelyi állami fedeztető állomás ménjeivel is fedeztetik. Ez idő szerint az állomány 10 drb. arabs fajtáju anyakancza. Az egész lóállomány 40 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai hátaslovak és könnyü kocsilovak előállitása.

Takarmányozás: Egy éves korig jó minőtégü széna és fejenkint 3 liter zab, azontul nyár elején szabad jászlon luczernaetetés, később tarló szabadulástól késő őszig legeltetés, s ekkor éjjelre szalmát adagolnak. Télen réti szénát, száraz luczernát kapnak, éjjelre árpaszalmát elegendő mennyiségben. A felállitott csikók jó minőségü szénát, elegendő mennyiségben és fejenként hat liter zabot kapnak.

A számfelettiek pótlóként értékesittetnek, az ilyenekül be nem váltak hámba tanittatnak, s mint kocsilovak értékesittetnek.

382. Szentkirályi-féle mező-pagocsai ménes.

Özv. Szentkirályi Gyuláné mező-pagocsi ménese.

Tulajdonos: Özv. Szentkirályi Gyuláné.

A ménes helye: Mező-Pagocsa, Maros-Torda vármegye, u. p. Mező-Rücs, távirda- és vasutállomás: Maros-Vásárhely.

Állomány 18 drb. angol félvér anyakancza, melyekre tulajdonos saját mént tart.

A számfeletti ivadékok mint pótlovak értékesittetnek. Egyéb adat e ménesről nem állott rendelkezésre.

383. Sárpataki ménes.

Gróf Teleki József sárpataki ménese.

Tulajdonos: Gróf Teleki József.

A ménes helye: Sárpatak, Maros-Torda vármegye, u. p., távirda- és vasutállomás: Sáromberke. Állomány 18 drb angol félvér anyakancza.

Az anyakanczák a közeli állami fedeztetési állomás angol telivér és angol félvér ménjeivel fedeztetnek. Legutóbb Pylades (Prince-Paris—Szellő) angol telivér és Biró kisbéri származásu félvér mént vették igénybe.

Az alkalmas éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett, az ekként be nem váltak és számfeletti kanczák 3 éves korban rendszerint a katonai csikótelepek részére ajánltatnak fel.

384. Sáromberki ménes.

Gróf Teleki Sámuel sáromberki ménese.

Tulajdonos: Gróf Teleki Sámuel.

A ménes helye: Sáromberke, Maros-Torda vármegye, posta-, távirda- és vasutállomás: helyben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2250 k. hold.

Alapitotta néhai gr. Teleki Sámuel 1700 elején. Az anyakanczák heverők.

A ménesben ez idő szerint 3 magánmén fedez és pedig 2 angol telivér: The Warren (Edward the Confessor—Gruach) Destillateur (Isobar—Rugosa)és Radamans hasonnevü angol telivér után nevelt angol félvér.

Állomány 20 drb. anyakancza, melyek közül *2 drb angol telivér*,-a többi angol félvér. Az egész lóállomány 100 drb. körül váltakozik.

Tenyésztési czél: Nemes, kitartó vadászlovak és kocsilovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Nyáron természetes legelőn, este zaboltatnak és takarmányt kapnak. Télen a választott csikók 12 liter zabot, 1, 2 és 3 évesek 9 liter zabot és szénát. A felállitott 4 évesek a munkához képest abrakoltatnak. Előbb nyereg alatt, később hámba idomittatnak.

Értékesités: Az értékesebbek mint hátaslovak adatnak el, a többiek a katonai csikótelepek részére, vagy mint pótlovak a m. kir. honvéd lovasság részére adatnak el.

385. Topliczai ménes.

Urmánczy János topliczai ménese.

Tulajdonos: Urmánczy János.

A ménes helye: Toplicza, Maros-Torda vármegye; posta és távirda helyben, vasutállomás Szász-Régen.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 6000 kat. h., nagy kiterjedésü erdei legelőkkel.

A ménest jelenlegi tulajdonosa 1870-ben alapitotta. Az egész ménes az igásfogatokban járó 16—20 drb. kancza kivételével szabadon jár.

A legutóbbi időben «Edgar» kisbéri származásu angol félvér mén, apja Edgar, anyja Remény után, és

«Filou», szintén kisbéri származásu angol félvér után, apja Filou, anyja Bois Roussel után, fedezett a ménesben.

Mindkét mén Kisbérről, ezekkel vemhesen vásárolt kanczák után neveltettek fel a ménben.

Utóbbi azonban 1902-ben eladatott.

Az anyakanczák száma 45, nagyrésze a ménesben nevelt erdélyi származásu és angol félvér, ezenkivül 8 darab kisbéri és mezőhegyesi ménesekből vásárolt számfeletti és kisorolt kancza, egyrésze pedig Erdélyben nevelt, vásárolt kancza, melyek ménesbe soroztatásuk előtt mint kocsi-lovak próbáltattak ki.

Az anyakanczák elletése január 15-től junius hó közepéig tart, tehát a tavaszi elletés van szokásban.

A ménes egész lóállománya 124 darab és pedig: anyakancza 45 drb., melyből 6. drb. kocsiban jár, mén 2 drb., hátas ló 3 drb., kocsiló 7 drb., 5 éves csikó 1 drb., 4 éves csikó 6 drb., 3 éves csikó 20 drb., 7 éves csikó 18 drb., 2 éves csikó 22 drb., összesen tehát 124 darab.

A tenyésztési czél: Szabályos alkattal biró angol félvér lovak előállitása a tulajdonos használatára, valamint katonai pótlovak előállitása, ugyszintén az állam részére egy éves méncsikók nevelése. Használatra csakis kanczák tartatnak meg, a heréltek és számfeletti kanczák eladatnak.

A ménes felnevelési rendszere oda irányul, hogy a lovak edzettekké, az idő viszontagságainak ellenállóká tétessenek s e végből bármily rossz idő van is, a csikóévjáratok lovasok által órák hosszat mozgattatnak, hogy igy a téli időszakban is kellő mozgást végezzenek. Az istállók tágasak, világosak és jól szellőzöttek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A csikó-évjáratok közül az 1 és 2 évesek szabadon vannak az istállóban és csupán abrakoláskor köttetnek meg; a 3 és 4 évesek lekötve, vemhes anyakanczák mindenike külön boxban. Takarmányozás télen: egy évesek jó réti szénát tetszés szerinti mennyiségben, zabot fejenkint és naponkint 6 litert; két és háromévesek: 6—8 kiló szénát, 3 liter zabot; 3 és 4 éves felállitottak: 6 kiló szénát, 6—9 liter zabot kapnak. Anyakanczák: 8—12 kiló szénát, a gyengébbek a megkivántató abrakot. A ménes május 20-tól szeptember 15-ig kitünő hegyi legelőn van, hol semmi póttakarmányt nem szükségel és nem is kap. E legelő 2000 k. hold fenyőerdő között elterülő 30—35 holdas tisztásokból áll, a legjobb fünemekből álló táplálékot nyujtva, meredek hegyoldalaival az izmok és paták legjobb fejlesztője. Ivóvizül három hegyipatak szolgál. September közepe után lekerül a ménes a Maros folyó mentén elterülő kaszálókra s később, ha az éjszakák hidegek, csak nappal jár ki a rétekre, éjjelre pedig istállón takarmányozásban részesül.

A homoródi ménteleposztály területén

A homoródi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A ménes				Az anyakanczák								
					Az anyakanczák közül							
folyó száma	tulajdonosa	helye	Vármegye	száma	a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.
374	Gróf Bethlen Árpád	Bonyha	Kis-Küküllő	42	.	42	.	.	.	.	.	.
375	Gróf Horváth Theldy Rudolf	Széplak	Kis-Küküllő	18	.	18	.	.	.	.	.	.
376	Báró Rothenthal Henrik	Szökefalva	Kis-Küküllő	15	.	15	.	.	.	.	.	.
377	Báró Solymosy László	Kis Teremi	Kis-Küküllő	10	.	.	.	.	.	10	.	.
Kis-Küküllő vármegye területén felsorolt 4 ménesben van összesen				85	.	75	.	.	.	10	.	.
378	Gróf Bethlen István	Mező-Sámsond	Maros-Torda	12	2	10	.	.	.	.	.	.
379	Báró Kemény Kálmán	Maros-Vécs	Maros-Torda	30	.	30	.	.	.	.	.	.
380	Knöpfler Elek	Maros-Keresztur	Maros-Torda	18	.	18	.	.	.	.	.	.
381	Simay L. Pál	Mező-Pagocsa	Maros-Torda	10	.	.	10	.	.	.	.	.
382	Özv. Szentkirályi Gyuláné	Mező-Pagocsa	Maros-Torda	18	.	18	.	.	.	.	.	.
383	Gróf Teleki József	Sárpatak	Maros-Torda	18	.	18	.	.	.	.	.	.
384	Gróf Teleki Sámuel	Sáromberke	Maros-Torda	20	2	18	.	.	.	.	.	.
385	Urmánczy János	Toplicza	Maros-Torda	45	.	45	.	.	.	.	.	.
Maros-Torda vármegye területén felsorolt 8 ménesben van összesen				171	4	157	10	.	.	.	.	.
A homoródi ménteleposztály területén felsorolt 12 ménesben van összesen				256	4	232	10	.	.	10	.	.

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér. ar. = arabs.

Az évi felállitás 20—30 darab közt váltakozik.

A lovak $3^1/_2$ éves korukban szeptemberben felállittatnak s januárban a lóavató bizottságnak elővezettetnek s igy idomitásban nem részesülnek. A pótlovazástól esetleg visszamaradt lovak később belovagolva vagy behajtva adatnak el. A katonai csikótelepeknek szánt 3 évesek áprilisban kerülnek eladásra.

A felállitott $3^1/_2$ éves kanczacsikókból a legjobb 4—8 darabot nem adják el, de befedeztetik s ezek mint kocsi- vagy hátas lovak őszig használatban maradnak. Következő évben azonban már nem fedeztetnek be, hanem a csikó elválasztása után ismét használatba vétetnek s 3—4 évi sikeres használat és kipróbálás után mint anyakanczák a ménesbe soroltatnak.

A számfeletti anyag nagyrészét egy-két darab kivételével pót-lóként adják el, a fennmaradókat mint hátas vagy kocsi-lovakat értékesitik. Egy éves méncsikókat megvásárlás végett évente az államnak bejelentik.

felsorolt ménesek anyagának összesitése.

A fedező mének														
A mének közül														
száma	a. t.	a. f.*	ar.	non	üg.	l.	h.	egy.	állami**	magán	Fedeztetési állomásra vezetve igényelve	A ménes lóállománya	A ménes alapitásának éve	Jegyzet
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	90	?	* Az angol fajta mének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	40	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	40	1892	
1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	30	?	** Az állami lótenyész-intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
3	1	1	.	.	.	1	.	.	.	3	.	200		
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	40	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	140	1800	
2	.	1	.	.	.	1	.	.	1	1	.	40	?	
2	.	1	1	.	.	.	.	.	2	.	.	40	1880	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	35	?	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	?	
2	2	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.	100	1700	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	124	1874	
10	4	4	1	.	.	1	.	.	3	7	1	379		
13	5	5	1	.	.	2	.	.	3	10	2	579		

non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XVIII. A szepsi-szent-györgyi ménteleposztály területén.

Müködési köre kiterjed: Brassó, Csik, Háromszék és Udvarhely vármegyékre.

386. Bodolai ménes.

Béldi Tivadar bodolai ménese.

A ménestulajdonos: Béldi Tivadar.

A ménes helye: Bodola, Háromszék vármegye, posta helyben, távirda- és vasutállomás Prázsmár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1080 kat. h.

Alapittatott 1868-ban. A ménesbeli kanczák hevernek, néhány hámban járó kivételével.

A ménesben két állami kisorolt angol telivér mén fedezett Frangepán (Cambuscan—Fregatte) és Kengyel (Bajnok—Lady Florence), utóbbi azonban elhullott.

Állomány 35 drb anyakancza, melyek közül 5 drb. angol telivér és 30 drb. angol félvér. Az egész lóállomány 90 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: hátas jellegü angol félvér lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: a ménes részére kifutók és tágas legelők állanak rendelkezésre, ugy hogy tavasztól késő őszig a legelőn jár, télen az évjáratok kifutókban gyalogcsikósok által meghajtatnak a szükséges mozgás érdekében. Csupán a saját szükségletre megtartott csikók idomittatnak, a többi számfelettit 3, illetve 4 éves korban eladják.

Az alkalmasnak látszó éves méncsikók évente az államnak megvételre felajánltatnak.

387. Zabolai ménes.

Gróf Mikes Ármin zabolai ménese.

Tulajdonos: gróf Mikes Ármin.

A ménes helye: Zabola, Háromszék vármegye, posta és távirda helyben, vasutállomás ugyanitt és Imecsfalva.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 10.000 kat. h.

A ménest jelenlegi tulajdonosa alapitotta 1895-ben.

Anyakanczák részben a ménesen hevernek, részben használati lovakul szolgálnak.

Ez idő szerint a ménesben alábbi 2 mén fedez: Veritas (Buccaneer—Verbena) angol telivér állami bérmén és «Zivatar» magánmén, apja Zivatar, anyja Oakball után.

Állomány 40 drb. angol félvér és 3 drb. angol telivér anyakancza, névszerint: Malamocco (Vederemo—Mia Poco), Resonance (Reverberation—Lady Ann), Rifke (Vép—Ceres). Az egész lóállomány 150 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: aczélos, kitartó és kiváló menőképességgel biró, csontos és szép külemmel biró háti lovak előállitása.

A ménes felnevelési rendszere: a lovak rendkivül sok mozgással és edzve nőnek fel; a nyarat 1600 méter magasságban, kitünő havasi legelőn töltik, ahonnan feltünő jó állapotban jönnek le. A havason az éjszakákat istállókban töltik, szükséghez képest zabot és szénát is kapnak. Nagyon zord időben, főleg hideg esők és havazások alatt, nappal is néhány órára istállóba hajtatnak és ott szénát esznek. Egész télen át délelőtt és délután 3—3 órán át lovasgyerekek által mozgattatnak. Az összes évjáratok tervszerüen ügetés és vágta munkát is végeznek.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Télen az összes takarmányt szecskázva kimérve kapják. A ménesbe csakis a használatban kitünőknek bizonyult kanczák soroltatnak be.

A csikók nagy részét hátas lónak idomitják, s csupán néhányat tanitanak hámba. A hátaslovak többnyire a zsuki falkavadászatokon próbáltatnak ki.

A számfelettiek rendszerint mint betanitott kész hátas- és hámoslovak külföldre adatnak el.

388. Vargyasi ménes.

Dániel Lajos vargyasi ménese.

Tulajdonos: Dániel Lajos.

A ménes helye: Vargyas, Udvarhely vármegye; u. p. Olasztelek, távirda Baróth, vasutállomás Ágostonfalva.

Alapitotta 1780-ban néhai Dániel Elek. A ménes eredetileg Bátoson, később Fráton volt, mig végre Vargyasra telepittetett. Anyakanczák szabadon járnak a ménesben.

Az anyakanczákra a helybeli fedeztetési állomás ménjei vétetnek igénybe.

A ménes anyakancza állománya *14 darab*, nagyobbrészt arabs eredetüek, s a régi hires «Zádé» arabs telivér mén utódai, mely mén gróf Hunyady méneséből került ki, s mielőtt itt használták volt, gróf Teleki sáromberki ménesében fedezett. Később angol félvér mének használtattak, utóbb Abugress és Amurath Bairaktar ugyancsak arabs mének, mig legutoljára Furioso mezőhegyesi és Edgar kisbéri félvérmének használtattak. Négy kancza Pálffy Dénes tarcsafalvi méneséből vásároltatott, mely ménes kanczaállományát József főherczeg ő Fensége vette meg kisjenői ménese részére; ezek legnagyobbrészt angol félvér és angol telivér, valamint Nonius után származtak.

Egész állomány 45 drb körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

A ménes tenyésztési czélja: Könnyü hámos- és hátilovak nevelése.

Az eladásra kerülő lovak rendszerint a katonai lóavató bizottságok által vétetnek meg.

A ménes felnevelési rendszere: A ménes május 1-től november 1-éig a szabad ég alatt legelőn van. A legelő lankás, néhol meredek, ezért az itteni ivadékok rendkivül szivósak és edzettek. Májustól novemberig semmiféle póttakarmányt nem kapnak. A szopós csikók szeptember hóban elválasztatnak és akkor rendesen abrakoltatnak, eleinte 1—2 kilo, később 3 kilo zabot, a kanczák és többi növendékcsikók naponkint 1—2 kilo zabot, szénát, árpa- és zabszalmát kapnak.

389. Szent-Erzsébeti ménes.

Néhai báró Kemény Béla örök. szent-erzsébeti ménese.

Tulajdonos: Néhai báró Kemény Béla örökösei.

A ménes helye: Szent-Erzsébet, Udvarhely vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás Héjjasfalva.

A ménes elhelyezéseül szolgáló birtok területe 780 k. h.

A ménest néhai báró Kemény Béla alapitotta 1869-ben, régi erdélyi kanczákból. A ménest 1903-ban elhunyt ménestulajdonos veje, Orosz Lajos vette át, s külterjesen kezelik, tavasztól késő őszig legelőn tartják, télen nappal szabad kifutóban, éjjel fedél alatt. Az anyakanczák a körülmények szerint igában használtatnak.

A ménes anyakanczáira a helybeli állami fedeztetési állomás ménjei használtatnak, jelenleg «Montbar» kisbéri angol félvérmén. Állomány 15 drb. angol félvér anyakancza.

Tenyésztési czél: Erős alkotásu, edzett, jó menő, kitartó, katonai használatra alkalmas lovak előállitása.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Felnevelési rendszer: A ménes tavasztól késő őszig természetes, részben vetett legelőn jár. A csikót elválasztás napjától bőven zabolják egy éves koráig, azontul erőtakarmányt nem kap többet mig 4 éves korában istálóra nem kerül, hanem elegendő mennyiségü szénával, szalmával, törekkel tartják. A ménes télen át nappal kifutóban, éjjelre istállóba kerül. Ily tartás mellett a lovak lassan fejlődnek, de annál tartósabbakká és szivósabbakká válnak. A ménesben ugyszólva soha semmiféle betegségek sem fordulnak elő, átöröklő hibák ritkák, azonban az ivadékok alig haladják meg a 158 cm átlag magasságot.

A számfeletti anyag lehetőleg katonai pótlóként értékesittetik, azonban az ivadékok kis méretüknél fogva nem igen válnak be e czélra.

390. Bogárfalvi ménes.

Id. Simon János bogárfalvi ménese.

Tulajdonos: Id. Simon János.

A ménes helye: Bogárfalva, Udvarhely vármegye; u. p., távirda és vasutállomás Székelyudvarhely.

A ménes nyáron havasi legelőn jár. Alapittatott Simon Mihály által 1810-ben. A ménesben egy saját nevelésü székely-arabs keresztezésü mén fedez.

Állomány 50 drb. székely-arabs fajtáju anyakancza. Az egész lóállomány 110 drb. körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Szivós, tetszetős külemü könnyebb hátas- és hámos lovak előállitása.

A sepsi-szent-györgyi ménteleposztály területén

A sepsi-szt-györgyi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A ménes folyó száma	A ménes tulajdonosa	A ménes helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.
386	Béldi Tivadar	Bodola	Háromszék	35	5	30	.	.	.	.	.	.
387	Gróf Mikes Ármin	Zabola	Háromszék	43	3	40	.	.	.	.	.	.
	Háromszék vármegye területén felsorolt 2 ménesben van összesen			78	8	70	.	.	.	.	.	.
388	Dániel Lajos	Vargyas	Udvarhely	14	.	.	14	.	.	.	.	.
389	Báró Kemény Béla örök.	Szent-Erzsébet	Udvarhely	15	.	15	.	.	.	.	.	.
390	Id. Simon János	Bogárfalva	Udvarhely	50	.	.	50	.	.	.	.	.
391	Szöllősi Samu	Székelyudvarhely	Udvarhely	14	.	.	†14	.	.	.	.	.
	Udvarhely vármegye területén felsorolt 4 ménesben van összesen			93	.	15	78	.	.	.	.	.
	A sepsi-szt.-györgyi ménteleposztály területén felsorolt 6 ménesben van összesen			171	8	85	78	.	.	.	.	.

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs,

Az ivadékok 3 éves korukig neveltetnek fel, a mikor is nyersen eladatnak a saját szükségletre szolgáló lovak kivételével, melyeket 4 éves korban befogják.

Az alkalmasnak látszó méncsikók felneveltetnek, s mint ének egyes községeknek adatnak el.

391. Székelyudvarhelyi ménes.

Szöllősi Samu székelyudvarhelyi ménese.

Tulajdonos: Szöllősi Samu.

A ménes helye: Székelyudvarhely (Szombatfalva), Udvarhely vármegye; posta, távirda és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 600 k. h.

Allapittatott 1860-ban Ugron Lázár által. Az anyakanczák részben szabadon járnak, másrészt a gazdasági fogatokban használtatnak.

A ménes a helybeli állami fedeztető állomás ménjeit használja.

Állomány 14 drb székely-arabs-lipizai keresztezésü anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül van. — Tavaszi elletés.

A ménes nyáron át havasi legelőn jár.

Felnevelési rendszer: A csikók féléves korban elválasztatnak, éves korig 2 kilo, ezentul 3 éves korig 3 kilo zabot kapnak naponkint és fejenkint, valamint e mellett még réti szénát. Négyéves korban nyereg alá, avagy részben hámba idomittatnak. Az alkalmasnak látszó éves méncsikók az állam számára való megvétel végett bejelentetnek. A be nem váló és számfeletti kanczák 3, illetve 4 éves korban mint pótlovak mutattatnak be a katonai lóavató bizottságnak.

felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A fedező ének száma	A ének közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.	állami**	magán	Fedeztetési állomást vesz igénybe	A ménes lóállománya	A ménes alapitásának éve	Jegyzet
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1868	* Az angol fajta ének, illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
2	1	1	.	.	.	.	.	.	1	1	.	150	1895	
3	2	1	.	.	.	.	.	.	2	1	.	240	.	** Az állami lótenyész-intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt és tenyésztésre eladott ének is ezen rovatba vétettek föl.
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	45	1780	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	1869	† Székely-arabs-lipizai keresztezésüek.
1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	110	1810	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	1860	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	3	255	.	
4	2	1	1	.	.	.	.	.	2	2	3	495	.	

non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

XIX. A deési ménteleposztály területén.

Működési köre kiterjed: Alsó-Fehér, Kolozs, Besztercze-Naszód, Szolnok-Doboka és Torda-Aranyos vármegyékre.

392. Fugadi ménes.

Szalánczy Jenő fugadi ménese.

Tulajdonos: Szalánczy Jenő.

A ménes helye: Fugad, Alsó-Fehér vármegye; u. p. Magyar-Lapád, távirda- és vasutállomás: Nagy-Enyed.

Állomány 10 drb. angol félvér anyakancza, melyekre ez idő szerint «Jussuf» arabs fajtáju kisorolt állami mént használják.

Egyéb adat e ménesről nem állott rendelkezésre.

393. Alsó-zsuki ménes.

Bakó Ferencz alsó-zsuki ménese.

Tulajdonos: Bakó Ferencz.

A ménes helye: Alsó-Zsuk, Kolozs vármegye, u. p., távirda- és vasutállomás: Apahida.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2172 k. hold.

Alapitotta lovag hetei Bakó Ferencz 1885-ben.

Az anyakanczák szabadon járnak a ménesben.

Az utóbbi időben báró Petrichevich Horvát Kálmán Árva (Ruperra—Briseis) angol telivér állami ménje fedezett a ménesben.

Állomány 18 drb. erdélyi származásu angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 45 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Nemes angol félvér hátas- valamint kocsilovak nevelése.

Nyáron a ménes természetes legelőn jár.

A ménes számfeletti anyagját katonai pótlóként értékesitik.

394. Válaszuti ménes.

Báró Bánffy Albert válaszuti ménese.

Tulajdonos: Báró Bánffy Albert.

A ménes helye: Válaszut, Kolozs vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

Alapittatott az 1700-as években. Az anyakanczák mind szabadon járnak a ménesben.

1900-ig majdnem kivétel nélkül angol telivér ének fedeztek, legutóbb 1896-tól 1899-ig Jacob (Buccaneer—Boadicea). 1900-ban azonban «Pluto Fantasca» fogarasi származásu lipizai fajtáju, majd később egyik mezőhegyesi Furioso XXI-es mén béreltetett az államtól.

Állomány 16 drb. anyakancza, és pedig 14 drb. angol félvér és *2 angol telivér*. Az egész lóállomány 60 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Hátaslovak, könnyü és gyors kocsilovak előállitása.

Nyáron a ménes természetes legelőn jár.

Értékesités: A méncsikók éves korban az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A számfelettiek 3 éves korban a katonai csikótelepeknek, 4 éves korban pedig pótlóként adatnak el.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

395. Kolozs-borsai ménes.

Báró Bánffy Erno kolozs-borsai ménese.

Tulajdonos: Báró Bánffy Ernő.

A ménes helye: Kolozs-Borsa, Kolozs vármegye; posta helyben, távirda- és telefonállomás: Válaszut, vasutállomás: Válaszut-Bonczhida.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3000 k. hold.

Alapitotta: 1838-ban jelenlegi tulajdonos atyja, néhai br. Bánffy Dániel, ki a kanczákat az akkor hires obrázsai, bonczhidai és sárpataki ménesekből szerezte be.

Az anyakanczák egész nyáron legelőn járnak, télen istállón kifutókkal, e mellett elkényeztetés nélkül jól tartják.

A ménesben alábbi mének fedeztek: 1869—72-ig «Ajax» (Virgilius—Alix) angol telivér. 1872—76-ig «Bátor» a vécsi ménesből származott angol félvér 1877—81-ig Macbeth angol félvér állami bérmén, 1881-től mai napig a következő állami bérmének: Nonius XV-ös, Nonius XIII-as (Remény anyából), Aleppo I-es, North-Staar I-es, Polmoodie angol félvérek, Charley (Il Gladiatore—Duhart) és ez idő szerint Souvenir (Tristan—Shall we Remember) angol telivér mének.

Állomány 22 drb. anyakancza, legnagyobb részük North-Star és Polmoodie ivadékok. Az egész lóállomány 80 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Az anyakanczáknak kitünő minőségü meredek lejtőjü hegyi legelő áll rendelkezésre. Szoptatás idejük alatt csupán kivételesen kapnak zabot. Ellés előtt azonban fejenként 3 liter zabot kevés korpával.

Tenyésztési czél: Nagy hintós- és nehéz teher alá való hátaslovaknak előállitása.

Felnevelési rendszer: A szopós csikók zabra szoktattatnak. Választott csikók zabadagja 5—8 literig. $1^1/_2$ éveseké télen 3 liter, $2^1/_2$ éveseké ugyancsak télen 3 liter, $3^1/_2$ évesek nem zaboltatnak. Télen az évjáratoknak zab mellett szálastakarmányt adnak.

Az anyakanczák és évjáratok télen csupán éjjel valamint az etetés és takaritás alatt vannak az istállóban, különben egész nap az istálló előtti kifutókban tartózkodnak, azonkivül meg is hajtatnak. A legelőn a csikóskanczák és meddők különkülön járnak, ugyszintén az évjáratok is.

Értékesités: A $3^1/_2$ éveseket rendszerint a bilaki katonai csikótelep részére adják el, avagy egy galicziai czég veszi meg 650—750 kor. átlagárban a kiválasztott csikókat. A mennyiben a galicziai czég az egész felállitást veszi meg, azon esetben az átlagár csupán 500—600 korona

A visszamaradottak hámba tanittatnak be és ekként értékesittetnek. A legjobb kanczákat megtartják, s a ménesbe leendő beosztásuk előtt nyereg alatt vagy kocsiban kipróbálják.

Ujabb időben a tenyészkanczáknak besorozottakat a zsuki falka után próbálják ki.

396. Bonczhidai ménes.

Gróf Bánffy György bonczhidai ménese.

Tulajdonos: Gróf Bánffy György.

A ménes helye: Bonczhida, Kolozs vármegye; posta, távirda helyben, vasutállomás: Válaszut-Bonczhida.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3600 k. hold.

Alapittatott tulajdonos elődjei által 1689-ben. Az anyakanczák mind szabadon járnak a ménesben.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménesben részben Angliából importált saját angol telivér ének, másrészt az államtól bérelt ugyanily mének használtattak, e mellett azonban az egyes években saját nevelésü angol félvér mének is fedeztek. Legutóbbi években Lancastrian (Toxophilite—Lady Sefton) importált angol telivér, később Vihar (Waisenknabe—Vendetta), majd legutóbb Konradin (Kisbéröcscse—Kunst) angol telivér állami mének béreltettek.

Állomány 25 drb. angol félvér anyakancza. Az egész állomány 90 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Nemes angol félvér, nehéz teher alá alkalmas vadászlovak és erős, nagy méretü hintós lovak és végül a hadsereg lovas tisztjei részére alkalmas hátasok nevelése.

Minden egyes, anyakanczául kiszemelt csikót előbb nyereg alatt mint vadászlovat vagy hámban mint kocsilovat kipróbálják, s csak azon esetben osztják be a ménesbe, ha a használatban megfelelőnek bizonyult.

Értékesités: Az alkalmas méncsikók éves avagy 3 éves korban az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

A többi számfeletti csikókat rendszerint a katonai lóavató bizottságnak ajánlják fel megvétel végett.

397. Korpádi tenyészet.

Ferenczy testvérek korpádi ménese.

Tulajdonos: Ferenczy testvérek.

A ménes helye: Korpád, Kolozs vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás Apahida.

Állomány 10 drb. angol félvér anyakancza, melyekre a tulajdonos Kalandor után nevelt angol félvér állami kisorolt ményt használja.

Egyéb adat ezen tenyészetről nem állott rendelkezésre.

398. Mező-örményesi tenyészet.

Gaál Albert mező-örményesi tenyészete.

Tulajdonos: Gaál Albert.

A ménes helye: Mező-Örményes, Kolozs vármegye; posta helyben, távirda- és vasutállomás Kis-Sármás.

A ménes, illetve a tenyészet évjáratai részére 100 hold kiváló minőségü mezőségi természetes legelő áll rendelkezésre.

Alapittatott 1885-ben. Az anyakanczák részben hevernek, más részük használati lovakul szolgál.

Az anyakanczák a helybeli állami fedeztetési állomás ménjeivel fedeztetnek.

Állomány 13 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 35 drb. körül van. Tavaszi elletés.

Csupán 4 éves korban állitják fel a csikókat, s előbb lovagolják, mig később befogják.

399. Szamosfalvi tenyészet.

Báró Jósika Gábor szamosfalvi tenyészete.

Tulajdonos: Báró Jósika Gábor.

A tenyészet helye: Szamosfalva, Kolozs vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás Kolozsvár.

Állomány 10 drb. angol félvér anyakancza. A tenyészet kanczáira a kolozsvári fedeztetési állomás ménjeit használják.

Több adat ezen tenyészetről nem állott rendelkezésre.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

400. Katanai tenyészet.

Gróf Logothetti katanai tenyészete.

Tulajdonos: Gróf Logothetti Alfréd.

A ménes helye: Katana, Kolozs vármegye; u. p., távirda- és vasutállomás Kis-Sármás.

Állomány: 10 drb angol félvér anyakancza, melyeket a tulajdonos Lehetetlen (Waisenknabe—Mademoiselle Giraud) angol telivér kisorolt állami ménnel fedezteti.

Egyéb adat e tenyészetről nem állott rendelkezésre.

401. Felső-zsuki ménes.

Báró Petrichevich Horváth Kálmán felső-zsuki ménese.

Tulajdonos: Báró Petrichevich Horváth Kálmán.

A ménes helye: Felső-Zsuk, Kolozs vármegye; u. p., távirda- és vasutállomás Apahida.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3300 k. h.

Alapította 1857-ben néhai Petrichevich Horváth Gábor és Kálmán. Szabadon járó kanczák, s csupán a meddőket használják kivételesen hámban vagy nyereg alatt.

Rendszerint állami bérmének használtatnak. Régebben egyik kisbéri Ostreger angol félvér, majd Khalif (Grand Buccaneer—Konotoppa) angol telivér, ez idő szerint pedig Árva (Ruperra—Briseis) angol telivér, szintén állami bérmén fedez a ménesben.

Állomány 20 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 70 drb. körül van. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: A ménes szénát, árpa- és zabszalmát kap takarmányul, e mellett éves csikók 7—8 liter, 2 évesek 5 liter zabot. Nyáron természetes legelőn jár a ménes. Az előremenési kedv felébresztése végett előbb a csikókat lovagolják, s csak később tanitják kocsiba.

Értékesitès: Az alkalmas éves méncsikók megvétel végett az államnak ajánltatnak fel, a 3 évesek pedig lehetőleg a katonai csikótelepek részére értékesittetnek.

A megmaradottak pótlóként adatnak el 4 éves korban.

402. Szentmihálytelki ménes.

Szereday Aladárné szentmihálytelki ménese.

Tulajdonos: Szereday Aladárné, szül. Báró Wesselényi Róza.

A ménes helye: Szent-Mihálytelke, Kolozs vármegye; u. p., távirda- és vasutállomás Magyar-Nádas.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2103 kat. h.

A ménes 1800 elején alapittatott néhai báró Wesselényi József által Hadadon. Jelenlegi tulajdonos a ménes anyagát atyjától, néhai báró Wesselényi Farkastól örökölte.

Az anyakanczák és évjáratok külön-külön csapatokban járnak a legelőre. Az anyakanczák régebben a Drágon állott, Old-England angol telivér után nevelt angol félvérménnel, majd Prince—Paris(The Duke—Abbes) zsibói angol telivérménnel fedeztettek, ezután 1896-ig a kolozsvári fedeztetési állomáson elhelyezett angol telivérménekkel, mig ezután néhány évig «Zivatar» kisbéri angol félvérménnel, mellett néhány kanczát Souvenirrel a kolozs—borsai ménes bérménjével is fedeztettek.

Ez idő szerint leginkább a kolozsvári fedeztetési állomáson lévő «Dandár» (Waisenknabe—Thorguna) angol telivér ment használják.

Állomány 20 drb. anyakancza, és pedig *3 drb angol telivér* és 17 drb. angol félvér. Az egész lóállomány 70 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Tenyésztési czél: Jó, kitartó vadászlovak és hintóslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A ménes május elejétől késő őszig legelőn jár, hol éjjelre fedett, de máskülönben nyitott szinben hál. Éjjelre takarmányozzák. A fiatal évjáratok abrakoltatnak. A szopós csikók 2—3 hetes koruktól kezdve annyi zabot kapnak, amennyit elfogyasztani képesek. Választottak 6—9 litert naponta és fejenként éves korukig.

Értékesitès: A számfeletti lovak többnyire mint kész hámos- és hátaslovak értékesittetnek, az 1, valamint a 3 éves méncsikók kivételével, melyek az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

403. Nagy-czégi ménes.

Tamásy József nagy-czégi ménese.

Tulajdonos: Tamásy József.

A ménes helye: Nagy-Czég, Kolozs vármegye; posta helyben, vasutállomás Budatelke.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 kat. h.

Alapitotta 1850 táján Voitt Jakab. A kanczák 6—8 éves korukig mint használati lovak szolgálnak, s ezután a ménesen hevernek.

A tulajdonos rendszerint magán-mént tart, azonban e mellett kanczáit a közeli kis-sármási állami fedeztető állomás ménjeivel is fedezteti.

Állomány 20 drb. erdélyi származásu angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Hátas jellegü lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: A csikók 5 hónapos korukban elválasztatnak. Első évben széna mellett naponta 2 kgr. zabot, idősebb évjáratok csupán szénát és árpa-szalmát kapnak. Nyáron legelőre jár a ménes. Télen naponta 5 órát karámban a szabadban tölt.

Idomitás alá csupán 3 éves csikók jönnek, melyek házi szükségletre avagy tenyész-anyagul megtartatnak. A 3 évesek rendszerint egyezség mellett nyersen adatnak el lókereskedőknek 430 K. átlagárban. Kivételesen néhány éves méncsikót megvásárlás végett az államnak ajánlanak fel.

404. Kis-czégi tenyészet.

Wachsmann Kolozs kis-czégi tenyészete.

Tulajdonos: Wachsmann Kolozs.

A tenyészet helye: Kis-Czég, Kolozs vármegye; posta, távirda- és vasutállomás Kis-Sármás.

Állomány 10 drb arabs fajta anyakancza, melyekre a tulajdonos egy saját nevelésü «Holló» nevü arabs fajta mént tart.

Egyéb adat e tenyészetre nézve nem állott rendelkezésre.

405. Bethleni tenyészet.

Gróf Bethlen Bálint bethleni tenyészete.

Tulajdonos: Gróf Bethlen Bálint.

A tenyészet helye: Bethlen, Szolnok-Doboka vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

Állomány: 10 drb. angol félvér anyakancza.

Fedező ménül egy «Exact» kisbéri nevelésü angol félvér, kisorolt állami mén szolgál.

Egyéb adat ezen tenyészetről nem állott rendelkezésre.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

406. Nagy-Iklódi tenyészet.

Tulajdonos. Gócs Sándor.

Gócs Sándor nagy-iklódi tenyészete.

A tenyészet helye: Nagy-Iklód, Szolnok-Doboka vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

Állomány 12 drb. angol félvér anyakancza, melyek a helyben levő állami fedeztető állomás ménjeivel fedeztetnek.

E tenyészetről egyéb adatok nem állottak rendelkezésre.

407. Szurduki ménes.

Tulajdonos: Báró Jósika Sámuel.

Baró Josika Samuel szurduki ménese.

A ménes helye: Szurduk, Szolnok-Doboka vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1890-ben; az anyakanczák nagyobb része a ménesben szabadon jár.

A ménesben ez idő szerint a következő mének fedeznek: «Adieu», oldenburgi és «Bismarck» holsteini angol félvérek.

Állomány: 20 drb. angol félvér, erdélyi származásu anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül váltakozik. Őszi és tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: A könnyebb, sok nemességgel biró kanczáknak a tömeges oldenburgi és holsteini ménekkel való keresztezése által: erős csontu, nagy és értékes hintós és nehéz teher alá való hátaslovak előállitása.

A ménes nyáron legelőn jár, télen karámban mozgatják.

Az ivadékok 3 éves korban felállittatnak s kocsiba tanittatnak be, 4 éves korban páronként adatnak el. A ménesbe anyakanczákul csupán a használatban beváltak osztatnak be.

A kitüzött tenyésztési czél annyiban már részben eléretett, miszerint eddig is több oly hámos ló adatott el külföldre, melyek küleme a nehéz, városi ló követelményeinek teljesen megfelelők voltak.

408. Szent-benedeki ménes.

Tulajdonos: Gróf Kornis Victor.

Gróf Kornis Victor szent-benedeki ménese.

A ménes helye: Szent-Benedek, Szolnok-Doboka vármegye; u. p., távirda- és vasutállomás Deés.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 3600 kat. h.

A ménes már 1800-ban fennállott, azonban 1865-ben ujra alakitották. A ménes heverő kanczákból áll.

Az anyakanczák a deési állami ménteleposztálynál levő ménekkel fedeztetnek.

Állomány 22 darab régi erdélyi származásu angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai czélokra és hámos lovakul alkalmas angol félvér lovak előállitása.

Felnevelési rendszer: Nyáron természetes legelőn jár a ménes. Télen darabonként és naponként 8 kgr. szénát, 3 kgr. zabot etetnek s e mellett bőven adagolnak takarmányszalmát.

Értékesités: Az egy éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett, a 3 évesek a bilaki katonai csikótelepnek, a 4 évesek ugyanezen lóavató bizottságnak adatnak el, a megmaradottakat megtartják saját használatra. A legjobb kanczacsikók anyakanczákul tartatnak meg.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

409. Rója-hidai ménes.

Szabó Lajos rója-hidai menese.

Tulajdonos: Szabó Lajos.

A ménes helye: Rója-Hida, Szolnok-Doboka vármegye · u. p. és távirda Oláh-Lápos, vasutállomás Galgó.

Alapittatott jelenlegi tulajdonosa által 1875. évben.

A kanczák szabadon járók.

A ménes a magyar-láposi állami fedeztető állomás ménjeit használja.

Állomány 14 darab székely eredetü anyakancza. Az egész lóállomány 45 drb. körül mozog. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: A hadsereg czéljainak megfelelő, edzett, szivós anyag előállitása.

Felnevelési rendszer: A ménes tavasztól őszig legel, télen rendes istállózásra jön. A választott csikók egy éves korig naponta 6 liter zabot kapnak, 2 éves korban azonban zabot nem adnak, 3 éves korban ugyancsak ismét naponként és fejenként 10 liter zabot.

A felállitott anyagból betanitásra csupán annyi csikó kerül, a mennyi a saját használatra szükséges, a többit nyersen értékesitik mint katonai pótlovat.

410. Tötöri ménes.

Szappanos Ágoston és Miklós tötöri menese.

Tulajdonos: Szappanos Ágoston és Miklós.

A ménes helye: Tötör, Szolnok-Doboka vármegye; u. p., távirda és vasutállomás Nagy-Iklód.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 730 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosok atyja: Szappanos Miklós 1877-ben. Az anyakanczák a ménesen hevernek. 1886-ig a ménes a nagy-iklódi állami fedeztető állomás ménjeit használta, 1886—88-ig, «Salvanos» (Dollar—Souvagine) angol telivér mén után nevelt «Zsivány» saját mént, e mellett 1888—95-ig szintén az emlitett fedeztetési állomás ménjeit és pedig «Sir Henry» (Jester—Armfull) angol telivért és «Pirat» angol félvért, majd 1895—98-ig Lehetetlen angol telivér után nevelt «Tous les trois» magán ménts jelenleg Herkules (Prince Paris—Héja) angol telivér állami ménta nagy-iklódi fedeztetési állomásról.

Állomány 12 drb. régi erdélyi származásu angol félvér anyakancza. Az egész állomány 40 drb. körül mozog. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Nemes, nehezebb teher alá való hátaslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A ménes nyáron kizárólag csupán jóminőségü hegyi legelőn él. Télen rendszeres istállózás.

Értékesités: Három éves korban az ivadékok eladatnak, a tenyésztésre visszatartott példányok kivételével.

411. Felső-Szőcsi ménes.

Néhai gróf Teleki Géza örökösei felső-szőcsi ménese.

Tulajdonos: Néhai gróf Teleki Géza örökösei.

A ménes helye: Felső-Szőcs, Szolnok-Doboka vármegye; posta helyben, távirda Oláh-Lápos, vasutállomás Galgó.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 8500 k. h.

A ménes alapitásának idejére vonatkozólag biztos adat nincsen, 1848-ban azonban már volt itt ménes, de ekkor az egész anyagot elrabolták. 1848 után egy

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

kis részét összeszedték és azon anyaggal kezdték ujra a tenyésztést, szaporitva annak anyagát a család gernyeszegi méneséből hozott kanczákkal. Az anyakanczák szabadon járók, csakis a meddőket járják a gazdasági fogatokban.

A ménesben évekkel ezelőtt Pluto-Fantasca (Pluto-Fantasca—Favory) lipizai fajtáju állami bérmén, mig 1901 óta O-Bajan (O-Bajan—Mahmoud Mirza) arabs félvér szintén állami ment bérlik.

Állomány 22 drb. lipizai származásu anyakancza. Az egész állomány ez időszerint 60 drb. körül van. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési irány: 1899-ig lipizai ment használtak azon czélból, hogy a ménes anyaga erős alap- és csontozatot nyerjen. 1899-től kezdve a tetszetősebb külem érdekében arabsvérü méneket használtak.

Tenyésztési czél: Könnyü hátaslovak és jó mozgásu kocsilovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A lovak egész nyáron jóminőségü hegyi legelőkön élnek, április végétől októberig. A csikók szabad ég alatt hálnak, mig a kanczák a legelőidény alatt is éjjel istállóba hajtatnak, a hol szükség szerint takarmányoztatnak is.

Az istállózás október hóban veszi kezdetét, a mikor is 3-szor napjában szálas takarmányt adagolnak. A választott csikók augusztus 15-étől szeptember 15-éig 1—3 liter zabot kapnak naponként és fejenként, szeptember 15-től október végeig fokozatosan felemelve 7—8 literre, $1^1/_2$ és $2^1/_2$ évesek naponkint és fejenként 2—3 litert, végül az anyakanczáknak január 1-től, mig ismét legelőre nem mennek, 2 liter zabot adnak, szintén naponként és fejenként.

A kanczacsikókat 4 éves korban mind hámba fogják s a ménesbe való beosztásuk előtt megfelelően kipróbálják.

Értékesités: Az egyéves ménesikók évente az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

A számfelettiek $3^1/_2$ éves korban katonai pótlovakul adatnak el.

412. Vasas-Szentiváni ménes.

Temesváry Gerő vasas-szt.-iváni ménese.

Tulajdonos: Temesváry Gerő.

A ménes helye: Vasas-Szt-Iván, Szolnok-Doboka vármegye; u. p. Czege, távirda és vasutállomás Szamos-Ujvár.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1897-ben. Anyakanczák szabadon járnak a ménesben.

Ez idő szerint «Polmoodie» állami méntől származó saját angol félvér mén fedez a ménesben.

Állomány 18 drb, részben angol félvér, másrészt lipizai fajtáju anyakancza. Az egész lóállomány 50 drb. körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

Értékesités: A 3 évesek nyers állapotban a legelőről adatnak el, rendszerint a katonai csikótelepek részére.

A visszamaradottakat 4 éves korban ismét bemutatják a katonai lóavatóbizottságnak.

413. Csákigorbói ménes.

Tüzes Jenő és Karácson csáki-gorbói ménese.

Tulajdonos: Tüzes Jenő és Karácson.

A ménes helye: Csákigorbó, Szolnok-Doboka vármegye; posta és távirda helyben, vasutállomás Szurduk.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 600 k. h.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Alapitották jelenlegi tulajdonosok 1885-ben.

Az anyakanczák szabadon járnak.

Mig helyben fedeztetési állomás szervezve volt, addig ezen állomás ménjei vétettek igénybe. Ennek beszüntével Zsibón fedeztették a kanczákat B. Wesselényi Béla Prince Paris (The Duke—Abbes) és Vadász (Insulaire—Fleetness) angol telivér ménjeivel, majd a legutóbbi időben «Géza» névü angol félvér kisorolt állami ment használják.

Állomány 24 drb. erdélyi származásu angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 100 drb. körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Tenyésztés czélja: Katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

A ménes tavasztól késő őszig természetes legelőn jár.

Értékesités: A három éves csikókat a katonai lóavató bizottságnak jelentik be megvásárlás végett.

A megmaradottakat 4 éves korban ismét a lóavató bizottságnak jelentik be pótlóként leendő megvásárlás végett, végül az ezek közül megmaradottakat pedig vásáron adják el.

A legjobb minőségü kancza csikókat tenyésztésre megtartják.

414. Czegei ménes.

Gróf Wass Jenő czegei menese.

Tulajdonos: Gróf Wass Jenő.

A ménes helye: Czege, Szolnok-Doboka vármegye; u. p. és távirda Kékes, vasutállomás Szamos-Ujvár.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1870-ben.

Az anyakanczák szabadon járók.

Évekkel ezelőtt eredeti arabs és arabs fajtáju mének fedeztek, ez idő szerint azonban egy orosz származásu saját ügető ment használnak.

Állomány: 20 drb. arabsfajta anyakancza. Az egész lóállomány 80 drb körül van. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Gyors kocsilovak előállitása.

Nyáron a ménes természetes legelőn jár, télen rendesen istállózva, s zab mellett szénát és répát kap.

Értékesités: A számfelettiek részben mint kész behajtott kocsilovak páronként avagy négyesbe fogva adatnak el, másrészt a katonai lóavató bizottságoknak mutattatnak be megvásárlás végett.

415. Hezsdáti ménes.

Gróf Andrássy Tivadar hezsdadi menese.

Tulajdonos: Gróf Andrássy Tivadar.

A ménes helye a dubzsini vadászkastély, Hezsdát, Torda-Aranyos vármegye; u. p. és távirda Torda-Szt.-László, vasutállomás Kolozsvár.

A ménes elhelyezéséül szolgalo birtok területe 500 k. h.

Alapitotta jelenlegi tulajdonosa 1900-ban. Az anyakanczák havasi legelőkön járnak. Az anyakanczákat gróf Forgách Lászlótól vásárolt mén fedezi.

Állomány 12 drb. hegyi-mokány, arabssal keresztezett anyakancza. Az egész lóállomány 40 drb. körül mozog. — Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Kitartó Polo-ponyk előállitása.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A ménes egész nyáron hegyi legelőn jár. Az ivadékok $3^1/_2$ éves korban Tőke-Terebesre fognak szállittatni, s ott belovagoltatnak, esetleg néhányat közülök be is fognak.

A számfelettiek idomitva értékesittetnek.

416. Maros-gezsei ménes.

Báró Bánffy János maros-gezsei ménese.

Tulajdonos: Báró Bánffy János.

A ménes helye: Maros-Gezse, Torda-Aranyos vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás Maros-Ludas.

Allomány 13 drb. angol félvér anyakancza.

A ménesben Clever (Doncaster—Wissenschaft) angol telivér magánmén fedez.

Egyéb adat ezen ménesre nézve nem állott rendelkezésre.

417. Mezőméhesi ménes.

Gróf Béldi Ákos mezőméhesi ménese.

Tulajdonos: Gróf Béldi Ákos.

A ménes helye: Mező-Méhes, Torda-Aranyos vármegye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. h.

A ménes már a 18-ik században létezett és 1830 körül gróf Béldi Ferencz importált angol anyaggal frissitette fel. Az anyakanczák szabadon járnak.

A ménesben ez idő szerint Kipfelkoch (Theodore—Cyclamen), gróf Béldi Kálmán báldi ménesének angol telivér ménje fedez.

Állomány 18 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 65 darab. körül váltakozik. — Tavaszi elletés.

Felnevelési rendszer: Nyáron éjjel-nappal szabad legelőn van a ménes, s csupán a szopós csikók kapnak zabot.

Értékesités: Az alkalmas éves méncsikók az államnak ajánltatnak fel megvétel végett.

A számfeletti ivadékok belovagolva, a kisebbek pedig behajtva adatnak el.

418. Báldi ménes.

Gróf Béldi Kalmán báldi ménese.

Tulajdonos: Gróf Béldi Kálmán.

A ménes helye: Báld, Torda-Aranyos vármegye; posta-, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. h.

Alapitotta 1700-ban néhai Gróf Béldi Venczel.

Évekkel ezelőtt Buzgó (Kisbéröcscse—Babér) angol telivér mén fedezett a ménesben, ez idő szerint gróf Esterházy Ferencztől vásárolt Kipfelkoch (Theodore—Cyclamen) szintén angol telivér ményt használják.

Állomány 25 drb. angol félvér anyakancza. Az egész állomány 80 drb. körül van. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: 162—170 cm. magas, angol félvér hátas- és hámoslovak előállitása.

Felnevelési rendszer: A ménes májustól novemberig legelőn jár. A csikók egy éves korukig 3 kg. zabot, lóhert és luczernát kapnak. A többi évjárat $2—2^1/_2$ kg.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

zabot, szalmát és lóherszalmát, a kanczák ellés után 3 kg. zabot és jó minőségü réti szénát kapnak.

Értékesitès: A $3^1/_2$ éves csikók rendesen katonai czélokra adatnak el, a megmaradottakat, mint hámos- vagy hátaslovakat adják el.

419. Mezőszengyeli ménes.

Betegh Miklós és Sándor mezőszengyeli ménese.

Tulajdonos: Betegh Miklós és Sándor.

A ménes helye: Mező-Szengyel, Torda-Aranyos vármegye, posta, távirda- és vasutállomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. hold.

Alapitotta 1830-ban néhai Betegh Sándor.

A ménes természetes legelőn jár.

Az előbbi években állami Furioso fajtáju mének béreltettek (Furioso XXI-esek). Ez idő szerint a ménes a marosludasi áll. fed. állomás ménjeit használja.

Állomány 18 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 50 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: Nagy hámoslovak és katonai czélokra alkalmas lóanyag előállitása.

A ménes egész nyáron a kitünő minőségü mezőségi dombos, természetes legelőkön jár.

Értékesitès: Első sorban a katonai lóavató bizottságnak mutattatnak be a 3 évesek. A megmaradottak mint hámoslovak értékesittetnek.

420. Hadrévi ménes.

Miksa Imre hadrévi ménese.

Tulajdonos: Miksa Imre.

A ménes helye: Hadrév, Torda-Aranyos vármegye, u. p. Gerend, távirdaállomás: Maros-Ludas, vasutállomás: Gyéres.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 1000 k. hold.

Alapitotta 1820-ban néhai Miksa Elek. Szabadon járó ménes.

Előbb a tulajdonos állami angol telivér bérmént tartott, ez idő szerint azonban a kanczák a közeli marosludasi áll. fedeztető állomásra küldetnek.

Állomány 15 drb. angol félvér anyakancza, az egész lóállomány 40 drb. körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: A nemes angol félvér ló előállitása mellett katonai használatra alkalmas lóanyag nevelése.

421. Gyéresi ménes.

Ifj. Báró Wesselényi Miklósné Paget Ilona gyéresi ménese.

Tulajdonos: Ifj. báró Wesselényi Miklósné, sz. Paget Ilona.

A ménes helye: Gyéres, Torda-Aranyos vármegye, posta, távirda- és vasutállomás helyben.

Állomány 15 drb. angol félvér anyakancza.

A ménes kanczáival a tordai áll. fedeztetési állomás ménjeit veszi igénybe.

Több adat ezen ménesről nem állott rendelkezésre.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

422. Bányabükki ménes.

Gróf Teleki Mihaly banyabükki ménese.

Tulajdonos: Gróf Teleki Mihály.

A ménes helye: Bányabükk, Torda-Aranyos vármegye; u. p. Torda-Tur, vasutállomás: Kolozsvár.

Állomány 17 drb. angol félvér anyakancza, melyeket a kolozsvári áll. fedeztetési állomás ménjeivel fedeztetik.

Egyéb adat ezen ménesre nézve nem állott rendelkezésre.

423. Mező-záhi ménes.

Gróf Wass Béla mező-záhi ménese.

Tulajdonos: Gróf Wass Béla.

A ménes helye: Mező-Záh, Torda-Aranyos vármegye; posta, távirda és vasut állomás helyben.

A ménes elhelyezéséül szolgáló birtok területe 2000 k. hold.

Alapitotta 1850—1852-ben néhai gróf Wass Albert.

Az anyakanczák hevernek, s csak a meddőket használják igában.

A ménesben rendszerint állami bérmének fedeznek. Az előbbi években egyik félvér Zivatar (Kisbérről), majd Angyal Bandi (Prince Paris—Finum Rózsi), ezután Camillus (Przedswit—Laura) angol telivérek fedeztek, ez idő szerint pedig egyik Furioso XXII-es mént bérlik.

Állomány 25 drb. angol félvér anyakancza. Az egész lóállomány 60 darab körül váltakozik. Tavaszi elletés.

Tenyésztési czél: A hadsereg szükségletének megfelelő lóanyag előállitása.

Felnevelési rendszer: Kora tavasztól késő őszig a mezőségi jó hegyi legelőn jár a ménes. Télen istállóban tartatnak, de naponta 8—10 klm. utat tesznek meg jártatásképen.

Az ivadékok nyereg alá vagy hámba idomittatnak, a szerint melyik egyed mily czélra mutatkozik alkalmasabbnak.

Az éves méncsikók évente az államnak ajánltatnak fel megvétel végett. A számfeletti anyagot mint hátas- és hámoslovakat értékesitik. A legjobb kanczacsikók megfelelő kipróbálás után az anyakancza létszám pótlásául a ménesbe osztatnak be.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A deési ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A deési ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A mének folyó száma	A mének tulajdonosa	A mének helye	Vármegye	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.
392	Szalánczy Jenő	Fugad	Alsó-Fehér	10	.	10	.	.	.	.	.	.
393	Bakó Ferencz	Alsó-Zsuk	Kolozs	18	.	18	.	.	.	.	.	.
394	Báró Bánffy Albert	Válaszut		16	2	14	.	.	.	.	.	.
395	Báró Bánffy Ernő	Kolozs-Borsa		22	.	22	.	.	.	.	.	.
396	Gróf Bánffy György	Bonczhida		25	.	25	.	.	.	.	.	.
397	Ferenczy testvérek	Korpád		10	.	10	.	.	.	.	.	.
398	Gaál Albert	Mező-Örményes		13	.	13	.	.	.	.	.	.
399	Báró Jósika Gábor	Szamosfalva		10	.	10	.	.	.	.	.	.
400	Gróf Logothetti Alfred	Katana		10	.	10	.	.	.	.	.	.
401	Báró Petrichevich Horváth Kálmán	Felső-Zsuk		20	.	20	.	.	.	.	.	.
402	Szereday Aladárné	Szt-Mihálytelke		20	3	17	.	.	.	.	.	.
403	Tamásy József	Nagy-Czég		20	.	20	.	.	.	.	.	.
404	Wachsmann Kolozs	Kis-Czég		10	.	.	10	.	.	.	.	.
	Kolozs vármegye területén felsorolt 12 ménesben van összesen			194	5	179	10	.	.	.	.	.
405	Gróf Bethlen Bálint	Bethlen	Szolnok-Doboka	10	.	10	.	.	.	.	.	.
406	Gócs Sándor	Nagy-Iklód		12	.	12	.	.	.	.	.	.
407	Báró Jósika Sámuel	Szurduk		20	.	20	.	.	.	.	.	.
408	Gróf Korniss Victor	Szent-Benedek		22	.	22	.	.	.	.	.	.
409	Szabó Lajos	Rója-Hida		14	.	14	.	.	.	.	.	.
410	Szappanos testvérek	Tötör		12	.	12	.	.	.	.	.	.
411	Gróf Teleki Géza örök.	Felső-Szőcs		22	.	.	.	.	.	22	.	.
412	Temesváry Gerő	Vasas Szt-Iván		18	.	10	.	.	.	8	.	.
413	Tüzes Jenő és Karácsony	Csákigorbó		24	.	24	.	.	.	.	.	.
414	Gróf Wass Jenő	Czege		20	.	.	20	.	.	.	.	.
	Szolnok-Doboka vármegye területén felsorolt 10 ménesben van összesen			174	.	124	20	.	.	30	.	.
415	Gróf Andrássy Tivadar	Hezsdat	Torda-Aranyos	12	.	.	12	.	.	.	.	.
416	Báró Bánffy János	Maros-Gecse		13	.	13	.	.	.	.	.	.
417	Gróf Béldi Ákos	Mező-Méhes		18	.	18	.	.	.	.	.	.
418	Gróf Béldi Kálmán	Báld		25	.	25	.	.	.	.	.	.
419	Betegh Miklós és Sándor	Mező-Szengyel		18	.	18	.	.	.	.	.	.
420	Miksa Imre	Hadrév		12	.	12	.	.	.	.	.	.
421	ifj. B. Wesselényi Miklósné Paget Ilona	Gyéres		15	.	15	.	.	.	.	.	.
422	Gróf Teleki Mihály	Bánya-Bükk		17	.	17	.	.	.	.	.	.
423	Gróf Wass Béla	Mező-Záh		25	.	25	.	.	.	.	.	.
	Torda-Aranyos vármegye területén felsorolt 9 ménesben van összesen			155	.	143	12	.	.	.	.	.
	A deési ménteleposztály területén felsorolt 32 ménesben van összesen			533	5	456	42	.	.	30	.	.

Jelmagyarázat a t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs.

felsorolt ménesek lóanyagának összesitése.

A fedező mének száma	A mének közül a. t.	a. f.*	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.	állm.**	magán	Fedeztetési állomás vesz igénybe	A mének lóállománya	A mének alapitásának éve	Jegyzet
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	30	?	* Az angol fajta mének illetve kanczák is ezen rovatba vétettek föl.
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	45	1885	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1700	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	80	1838	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	90	1689	** Az állami lótenyész-intézetek állományából öreg kor folytán kisorolt s tenyésztésre eladott mének is ezen rovatba vétettek föl.
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	30	?	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	35	1885	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	30	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	30	?	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1857	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	70	1800	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	1850	† Holsteini és oldenburgi angol félvér mének.
1	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	30	?	
9	5	3	1	.	.	.	.	.	8	1	3	630		
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	30	?	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	35	?	
2	.	2†	.	.	.	.	.	.	.	2	.	70	1890	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	60	1865	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	45	1875	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	1877	
1	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	60	1848	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	50	1897	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	100	1885	
1	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1	.	80	1870	
7	.	5	1	.	1	.	.	.	3	4	4	570		
1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	40	1900	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	30	?	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	65	1750	
1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	80	1700	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	50	1830	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	40	1820	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	30	?	
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	35	?	
1	.	1	.	.	.	.	.	.	1	.	.	50	1850	
5	2	3	.	.	.	.	.	.	2	3	4	460		
22	7	11	3	.	1	.	.	.	14	8	11	1690		

non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérü, egy. = egyéb.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Nevezetesen	Az anyakanczák száma	Az anyakanczák közül a. t.	a. f.	ar.	non.	üg.
I. A székesfehérvári ménteleposztály területén, Fehér, Sopron és Veszprém vármegyékben felsorolt 39 ménesben van összesen:	1140	257	792	1	8	22
II. A bábolnai ménteleposztály területén, Győr, Komárom és Moson vármegyékben felsorolt 18 ménesben van összesen:	556	80	390	50	.	6
III. A nyitrai ménteleposztály területén, Bars, Hont, Nyitra, Pozsony és Trencsén vármegyékben felsorolt 14 ménesben van összesen:	513	72	207	20	50	13
IV. A nagyatádi ménteleposztály területén, Baranya, Somogy és Tolna vármegyékben felsorolt 38 ménesben van összesen:	1771	61	1238	17	91	18
V. A palini ménteleposztály területén, Vas és Zala vármegyékben felsorolt 17 ménesben van összesen:	530	43	420	10	20	.
VI. A nagykőrösi ménteleposztály területén, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Heves vármegyékben felsorolt 40 ménesben van összesen:	1008	117	793	22	.	.
VII. A verseczi ménteleposztály területén, Temes, Torontál és Krassó-Szörény vármegyékben felsorolt 27 ménesben van összesen:	989	24	886	7	50	.
VIII. A békéscsabai ménteleposztály területén, Árad, Békés és Csanád vármegyékben felsorolt 33 ménesben van összesen:	1254	87	986	82	.	.
IX. A bajai ménteleposztály területén, Bács-Bodrog vármegyében felsorolt 20 ménesben van összesen:	632	8	502	122	.	.
X. A dorozsmai ménteleposztály, illetve Csongrád vármegye területén felsorolt 7 ménesben van összesen:	447	10	347	.	.	10
XI. Az eperjesi ménteleposztály területén, illetve Abauj-Torna vármegyében felsorolt 6 ménesben van összesen:	74	13	55	6	.	.
XII. A debreczeni ménteleposztály területén Hajdu és Szabolcs vármegyékben felsorolt 30 ménesben van összesen:	900	25	633	39	78	65
XIII. A turja-remetei ménteleposztály területén Bereg és Zemplén vármegyékben felsorolt 16 ménesben van összesen;	459	30	295	27	.	21
XIV. * A rimaszombati ménteleposztály területén, Borsod, Gömör és Nógrád vármegyékben felsorolt 16 ménesben van összesen:	327	4	267	32	.	.
XV. A szatmári ménteleposztály területén, Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy vármegyékben felsorolt 32 ménesben van összesen:	938	82	540	122	120	6
XVI. A jászberényi ménteleposztály területén, illetve Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyékben felsorolt 20 ménesben van összesen:	531	56	445	.	15	.
XVII. A homoródi ménteleposztály területén, Kis-Küküllő és Maros-Torda vármegyékben felsorolt 12 ménesben van összesen:	256	4	232	10	.	.
XVIII. A szepsi-szt.-györgyi ménteleposztály területén Háromszék és Udvarhely vármegyékben felsorolt 6 ménesben van összesen:	171	8	85	78	.	.
XIX. A deési ménteleposztály területén, Kolozs, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Alsó-Fehér vármegyékben felsorolt 32 ménesben van összesen:	533	5	456	42	.	.
Magyarország területén felsorolt 423 ménesben van összesen:	13029	986	9589	687	432	161

Jelmagyarázat: a. t. = angol telivér, a. f. = angol félvér, ar. = arabs, non. = nonius, üg. = ügető, l. = lipizai, h. = hidegvérű, egy. = egyéb.

Megjegyzés: Ezen kimutatásban foglalt, illetve a kézikönyvben felsorolt méneseken kivül az országban a következő adatok, egy vagy más okból folytán a kézikönyv szerkesztésekor még számos helyen foglalkoznak lótenyésztéssel egyes birtokosok, mely tenyészetekről azonban a vonatkozó adatok, egy vagy más okból folytán a kézikönyvbe a bár bejelentett, azonban 10 anyakanczán aluli tenyészetek sem, mivel ezek inkább a köztenyésztés mint a ménesbeli tenyésztés keretébe tartoznak. Kivétel tétetett az angol telivértenyésztőknél, mivel ezeknél kisebb számu anyakanczát kellett a dolog természeténél fogva alapul venni, s daczára ennek a fenti táblázatban csupán 986 darab angol telivér anyakancza mutattatott ki, holott az országban lévő angol telivér anyakanczák száma 1200 drb. körül váltakozik.

† Jékey Albert 32. sz. alatt közölt perváti ménesével Lebeaudy Róbert ménese együttesen vétetett föl.

* Ezen ménteleposztály területén még felemlitendő nemeskéri Kiss Miklós örök. véghlesi ménese, Zólyommegye, posta-, távirda- és vasutállomás helyben, illetve Véghles—Szalatna. Állomány 20 darab angol félvér anyakancza között ingadozik. Rendszerint állami angol félvér mént bérelnek, ez időszerint egy mezőhegyesi származásu North-Start, mig ezelőtt egyik Furioso XXIII-as szintén mezőhegyesi mént bérelték.

kanczák közül l.	h.	egy.	A fedező mének száma	A mének közül a. t.	a. f.	ar.	non.	üg.	l.	h.	egy.	állami	magán	Fedezésre állomást vesz igénybe	A ménesek lóállománya az évjáratok beszámításával
10	48	2	44	27	13	.	.	3	.	1	.	16	28	7	3241
.	30	.	23	13	5	1	2	1	.	1	.	7	16	2	1597
1	150	.	17	9	2	.	1	4	.	1	.	2	15	3	1138
60	256	30	59	22	24	1	3	1	1	7	.	27	32	3	5076
2	35	.	24	12	9	.	.	1	.	2	.	8	16	2	1585
11	39	26	37	16	17	1	1	.	.	1	1	17	20	7	2700
14	8	.	33	10	11	1	8	.	2	1	.	22	11	3	2934
40	59	.	43	19	19	1	1	.	1	2	.	26	17	4	3507
.	.	.	22	5	12	2	1	2	.	.	.	11	11	.	1815
20	60	.	13	2	6	.	1	1	2	1	.	7	6	1	1190
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	4	198
60	.	.	29	14	7	.	2	5	1	.	.	13	16	3	2740
86	.	.	18	6	1	.	.	2	8	.	.	4	14	3	1292
24	.	.	14	5	7	1	.	.	1	.	.	3	11	5	920
49	19	.	35	20	8	2	3	1	.	1	.	15	20	5	2500
15	.	.	29	16	10	2	1	.	.	.	.	10	19	3	1591
10	.	.	13	5	5	1	.	.	2	.	.	3	10	2	579
.	.	.	4	2	1	1	.	.	.	.	.	2	2	3	495
30	.	.	22	7	11	3	.	1	.	.	.	14	8	11	1690
412	704	58	479	210	168	17	24	29	18	18	1	207	272	71	36788

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A felsorolt magánménesek termelőképessége.

Magyarország magánmenesei termelőképessége.

Mindenesetre kiváló érdekkel bir annak megállapitása, vajjon az ország magánméneseiből hány darab ló kerül évente piaczra. Hogy ezen szám a tényleges állapotnak megfeleljen, illetve a valóságot adja vissza, vagy legalább is azt a lehetőségig megközelitse, e szám megállapitásánál nem a kedvező, hanem ellenkezőleg, majdnem a leghátrányosabb arányszámok alkalmaztattak, s igy állithatjuk, hogy az ebből levonható következtetés megbizható alappal bir.

Fontos a magánménesek termelőképességének szembeállitása a közös hadsereg csikótelepei szükségleteivel annál is inkább, mivel a legtöbb ménes a számfeletti lóanyaga értékesitési módozatainál, mint azt az ismertetésekből kivehetjük, emlitést tesz 3 éves csikóinak a hadsereg részére való eladásáról, s megállapithatjuk az alább közölt adatokból, hogy eme szükséglet a magánménesekből évente kikerülő lóanyagban bőven fedezetet is talál.

Beszéljenek tehát az alábbi adatok:

Az ország területén e kézikönyvben felsorolt 423 ménesben fedezett 479 mén összesen 13029 anyakanczát, a tapasztalatok szerint szigoru mérték alkalmazása mellett számitásba vehetjük, miszerint az anyakanczák 50%-a hoz élő csikót a világra, ez tehát kitesz évente ... 6514 drbot.

Ezen csikók számából, 3 éves korig leendő felnevelésükig levonandó:

a) első életévükben 5% az elhullás fejében, ez kikerekitett összegben kitesz ... 325 darabot,

b) második évükben ismét levonandó 5% az elhullásra a megmaradottak számából, a mi ismét kitesz kikerekitve ... 310 darabot,

c) harmadik évükben végül ismét fenti czimen 5% levonandó a kétéves korig felneveltek számából, ez kitesz ... 295 darabot.

Elhullás fejében tehát összesen levonandó 3 év alatt 930 darab, ugy, hogy e szerint a harmadik év végével, a magánménesek szaporulatából számithatunk ... 5584 darab 3 éves csikóra.

Ezenkivül számitásba kell vennünk, hogy a ménestulajdonosok tenyészanyagjuk, valamint használati lóanyaguk pótlása czimén megtartják a fiatal nemzedék mintegy 15%-át, a mi ismét kitesz kerek számban 838 darab csikót.

Ezek levonásával tehát marad rendelkezésre ... 4746 darab 3 éves csikó. Azonban tekintetbe véve, miszerint több magán ménes a vonatkozó adatok be nem érkezte folytán e kézikönyvben fel nem emlittetett, az ezekből származó csikók beszámitásával az évente rendelkezésre álló 3 éves csikók számát kikerekitve bizvást ... 5000 darabra tehetjük.

Ezzel szemben a cs. és kir. közös hadsereg lóavató-bizottságai a csikótelepek részére évente kb. 1400 darab ménesbeli származásu 3 éves csikót vásárolnak Magyarország területén ... 1400 drb.

ezek levonása után tehát még mindig fenmarad ... 3600 drb. kiválóan felnevelt 3 éves csikó a piacz szükségletére.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Bár az ország általános lótenyésztésére vonatkozó adatok nem tartoznak ezen kézikönyv keretébe, mégis a ménesbeli lótenyésztéshez való szoros viszonyuknál fogva, valamint az általános tájékozódás érdekében kiterjeszkedünk az ország köztenyésztésének 1902. évi termelőképessége rövid ismertetésére:

1. A m. kir. állami méntelepek állományából az 1902. évben szervezett 972 fedeztetési állomásra kiosztott 3101 darab mén fedezett összesen 115.628 kanczát, feltéve, hogy ezek után legalább is 50% élő csikó származott, ezen számitás alapján tehát kitesz a született csikók száma ... 57814 drbot.

2. Ugyancsak 1902. évben a köztenyésztésre igazolvánnyal elláttatott az ország területén 2290 darab mén, mely összegben ugy a kor folytán a köztenyésztésre kisorolt idős állami mének, valamint az állam által adományozott községi mének is benfoglaltatnak. Ezen méneknél átlag csupán 40 darab kancza fedezését veszszük számitásba, holott köztudomásu, miszerint ily mének átlag sokkal több kanczát fedeznek, tehát 2290×40, annyi mint 91600 darab kancza, ezek után is csupán 50% élő csikót számitva, nyerünk ... 45800 «

3. Az állami ménesekben elhelyezett törzsmének az 1902-iki idény alatt összesen 1384 drb. magánkanczát fedeztek, melyek zömét a mezőhegyesi tájfajta-tenyésztés szolgáltatja, ezek szaporulatára ismét 50%-ot számitva nyerünk ... 692 «

Összesen tehát az ország köztenyésztésében a csikószaporulat kitesz évente ... 104306 drb. csikót.

A 104306 darab csikó számából 5% elhullási százalék fejében evonandó az első évben 15646 darab, a második évben a fenmaradottakból ismét ugyancsak 5%, marad e szerint 4433 darab, végül a harmadik évben a második évben megmaradottak számából szintén 5% levonandó lévén, összesen tehát a született csikók számából 3 éves korukig levonunk ... 24290 drb. csikót.

Fenmarad ezek levonása után ... 80016 db csikó.

A tenyésztők tenyészanyagjuk, valamint használati lovaik állományában beállott hiány pótlására megtartják a 3 éves csikók mintegy 15%-át, a mi ismét 12000 darab csikót tesz ki, ezek számát ismét levonásba hozván ... 12000 drb.

marad tehát rendelkezésre ... 68016 drb. csikó.

Hozzászámitva ezen összeghez a magánménesekből évente nyerendő fent kimutatott csikószámot, azaz ... 5000 drbot,

az országban tehát rendelkezésre áll évente ... 73016 drb. 3 éves csikó.

Ebből levonandó még a cs. és kir. közös hadsereg, valamint a m. kir. honvéd lovasság mintegy 10000 darabot kitevő pótló szükséglete, mely összegben a csikótelepek szükséglete is benfoglaltatik ... 10000 drb.

Marad az ország lótenyésztéséből a piacz, illetve a külföldre leendő kivitel szükséglete fedezésére évente ... 63016 drb. ló.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ezen számitás szerint évente tehát 63016 darab lónak az ország területén leendő termelésére bizton számithatunk, sőt még ezen összeghez hozzáadhatjuk a m. kir. állami lótenyész-intézetek állományából évente eladásra kerülő mintegy 700 drb. különféle tenyész- és használati (ének kivételével) lovak számát, mutatkozik végösszegként ... 63716 drb. ló.

Miután azonban csupán az ellenőrzés alatt működő ének után származott csikók mennyisége vétetett számitásunk kiindulás pontjaként, s az ellenőrzést többféle módon elkerülő ének működése teljesen figyelmen kivül hagyatott, az ily ének után az ország területén évente származó csikók számát bátran ... ... 10000 drbra tehetjük, ugy, hogy e szerint Magyarország évi lófeleslegét vérmes számitás nélkül is ... ... 73716 drbra, illetve kikerekitve ... ... 75000 « tehetjük, mely körülmény fényesen igazolja hazánk lótenyésztésének közgazdasági és honvédelmi szempontból való fontosságát és kiváló szerepét.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Összehasonlító táblázat

tekintettel az ország területén felsorolt magánménesek alapitási idejére.

Alapitási év	Alapittatott hány ménes?	E ménesek jelenlegi anyakancza létszámának összege	Alapitási év	Alapittatott hány ménes?	E ménesek jelenlegi anyakancza létszámának összege	Alapitási év	Alapittatott hány ménes?	E ménesek jelenlegi anyakancza létszámának összege	Alapitási év	Alapittatott hány ménes?	E ménesek jelenlegi anyakancza létszámának összege
1052	1	45	1827	1	30	1860	14	451	1883	10	304
1689	1	25	1829	1	33	1861	1	6	1884	11	323
1700	5	127	1830	7	143	1863	3	85	1885	13	338
1750	4	148	1832	1	44	1864	3	176	1886	14	417
1763	1	30	1836	2	46	1865	6	212	1887	6	230
1769	2	82	1837	1	40	1866	6	196	1888	9	274
1779	2	62	1838	4	171	1867	3	205	1889	8	222
1780	2	44	1840	8	383	1868	5	194	1890	14	464
1785	1	20	1842	1	62	1869	2	37	1891	5	147
1790	1	48	1844	1	60	1870	27	810	1892	5	124
1800	12	409	1847	1	12	1871	6	207	1893	4	96
1802	1	22	1848	1	22	1872	9	245	1894	8	157
1804	1	70	1849	2	74	1873	2	44	1895	8	179
1805	1	45	1850	7	207	1874	3	73	1896	3	44
1806	2	95	1851	1	25	1875	6	143	1897	1	18
1809	1	65	1852	3	66	1876	5	134	1898	5	109
1810	2	80	1854	3	251	1877	4	105	1899	3	128
1813	1	100	1555	2	46	1878	8	155	1900	6	109
1818	1	32	1856	3	231	1879	3	82	?	39	926
1820	1	12	1857	6	212	1880	9	272	.	.	.
1822	1	30	1858	3	83	1881	2	95	.	.	.
1824	1	90	1859	2	70	1882	10	423	.	.	.

A kézikönyvben felsorolt 423 magánménes közül tehát 33 már 100 éve, 6 több mint 200 éve, sőt egy több mint 800 éve áll fenn; utóbbi a Szent-Benedek-rend tihanyi apátságának szántódi ménese, s megemlitésre méltó, hogy a rendelkezésre bocsátott adatok szerint I. Endre király 1052-ben 34 darab mént ajándékozott a Rendnek, a miből következtethető, hogy akkoron is foglalkoztak már Szántódon a lótenyésztéssel. A meg évő ménesek többségének alapitási ideje az 1867 utáni évekre esik. 39 ménesnek alapitási idejére nézve adatok nem állottak rendelkezésre.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A közölt ménesek felsorolása, tekintettel az azokban tenyésztett lófajtákra.

Magyarázat. A számjegyek a méneseknek a kézikönyvben lévő folyószámát jelzik.

Ménesek felsorolása, tekintettel az azokban tenyésztett lófajtákra.

Az egyes ménesekben, a tenyésztési irány megállapításánál a kanczák zömének fajtája vétetett alapul, s a mennyiben ezek akként oszlottak meg, hogy egy ménesben a fenti eljárás mellett két avagy többféle tenyésztési irány volt megállapitandó, ezen esetben, a dolog természeténél fogva, ugyanazon ménes a tenyésztési iránynak megfelelőleg több helyen is előfordul.

1. Angol telivért tenyésztő ménesek folyószámai:

3, 9, 19, 22, 24, 25, 27, 28, 32, 33, 37, 38, 44, 48, 53, 56, 57, 65, 68, 69, 87, 97, 110, 113, 116, 119, 127, 128, 129, 132, 137, 139, 146, 155, 157, 164, 176, 187, 205, 206, 217, 220, 228, 250, 255, 259, 262, 272, 281, 325, 327, 329, 338, 351, 359, 364, 369, 372, 386.

Összesen tehát 59 ménesben tenyésztenek angol telivért nagyobb mennyiségben.

2. Angol félvért tenyésztő ménesek folyószámai:

1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 83, 85, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 130, 131, 133, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 260, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 323, 324, 328, 330, 332 (Lipizaival keresztezve), 334, 336, 337, 339, 340, 341, 345, 347, 348, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 360, 361, 362, 363, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 389, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 412, 413, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423.

Összesen tehát 337 ménesben tenyésztenek angol félvért.

3. Arabsot, illetve arabs fajtát tenyésztő ménesek folyószámai:

54, 57, 58, 99, 125, 158, 202, 219, 229, 230, 238, 242, 256, 270, 276, 298, 304, 308, 310, 322 (angol telivérrel keresztezve), 323, 326, 335, 342, 352 (székely arabs keresztezés), 380, 388, 390, 390, 391, 404, 414, 415.

Összesen tehát 32 ménesben tenyésztenek arabs fajtát.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

4. Anglo-normannt, illetve Noniust tenyésztő ménesek folyószámai:

4, 59, 77, 79, 186, 189, 261, 266, 280, 330, 341, 343, 346.

Osszesen tehát 13 ménesben tenyésztenek anglo-normannt.

5. Ügetőket tenyésztő ménesek folyószámai:

15, 16, 63, 70, 84, 250, 271, 273. 286, 292, 293, 344.

Összesen tehát 12 ménesben tenyésztenek ügetőket.

6. Lipizai-t, illetve ennek keresztezéseit tenyésztő ménesek folyószámai:

86 (részben angol telivérrel keresztezettek), 88, 183, 188, 216, 252, 276, 283, 294 (Cinderi keresztezés), 296 (Cinderi keresztezés), 297, 300, 306 (angol félvér lipizaival keresztezve), 311, 319, 331, 332 (angol telivérrel keresztezve), 333, 358, 377, 411, 412.

Összesen tehát 22 ménesben tenyésztenek lipizai fajtát, illetve ennek keresztezéseit.

7. Hidegvérü, illetve ennek külömböző válfajtáit és keresztezéseit tenyésztő ménesek folyószámai:

5, 6, 10, 49, 64, 81, 87, 90, 96 (Percheron keresztezés), 99 (Percheron keresztezés), 114, 130, 134, 151, 195, 201, 217, 249, 344.

Osszesen tehát 19 ménesben tenyésztenek hidegvérü fajtákat.

8. Különleges tenyésztési irányt követő ménes:

Polo-pony-kat tenyésztő ménes: 415 (arabs keresztezés).

Tekintettel a lovak egyöntetü szinére tenyésztenek:

Fekete szinre: 310.
Sárga szinre: 30.
Szürke szinre: 298.

Ezen összeállitásból ismét az angol vérnek hazai lótenyésztésünkben nyilvánuló uralmára következtethetünk. A 461 ménesben ugyanis 396 helyen tenyésztenek az angol vér alkalmazása mellett, mig csupán 85 helyen követnek *részben* ettől eltérő irányt, bár az utóbbiak között is alig található ménes, hol legalább a hátterben apai vagy anyai ágon angol vér nem volna található.

Ennek a vérnek átörökitő képessége fejlesztette lótenyésztésünket arra a fokra, mely mellett elértük, hogy lóanyagunk, illetve lovaink a legkülönfélébb viszonyok között is ugyszólván mindenütt helyt állanak, s hogy kiváló jó tulajdonságaik a külföld előtt oly elismerésnek örvendenek.

Fejleszsze is tovább lótenyésztőink, illetve ménes-tulajdonosaink áldozatkész buzgalma közgazdaságunk és állattenyésztésünk ezen fontos, a mostani viszonyok között megbecsülhetlen értéket képviselő tényezőjét, hogy e mellett lótenyésztésünk korunk némileg változott igényei követelményeinek is minél inkább megfelelhessen.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ménestulajdonosok betüsoros jegyzéke.

Ménestulajdonos neve	Lapszám
Almásy Dénes gróf	193
Almásy Imre gróf	304
Ambrózy Gyula báró	166
Andrássy Aladár gróf örök.	268
Andrássy Géza gróf	269
Andrássy Tivadar gróf	269, 334
Apponyi Albert gróf	194
Apponyi Géza gróf	117
Baghy Imre	304
Baich Iván báró	169
Baich Péter báró	166
Bakó Ferencz	326
Bánffy Albert báró	326
Bánffy Ernő báró	327
Bánffy György gróf	327
Bánffy János báró	335
Bárczay Gyula	305
Batthyány Elemér gróf	70
Bay György	266
Béldi Ákos gróf	335
Béldi Kálmán gróf	335
Béldi Tivadar	322
Beniczky Adám	136
Beniczky Géza	305
Berchtold Lipótné grófné	234
Beretvás Endréné özv.	136
Berg Miksa báró	69
Berger József dr. és Berger Mór	234
Berger Mór	248
Betegh Miklós és Sándor	336
Bethlen Árpád gróf	316
Bethlen Bálint gróf	330
Bethlen István gróf	317
Bezerédy Andor	80
Biedermann Otto lovag	104
Biedermann Rezső báró	105
Bischitz János	117
Bissingen Ernő gróf	183
Blankenstein Károly gróf	195
Blaskovich Ernő	136
Bleuer Béla	252
Bolza József gróf	306
Boncompagni Ludovici Adriana herczegné	216
Borhy György	156
Bornemisza Elemér báró	298
Bossányi Rudolf örök.	93
Chernel Gyula	105
Chotek Rezső gróf	217
Chvalibugovszky Sándor lovag	93
Csanádi püspökség	210
Csávossy Gyula	170
Csekonics Endre gróf	170
Csillag Béla ifj.	252
Csillag Béla és Géza	138
Csurgói főbérnökség	106
Cziráky Antal gróf	59
Dániel Lajos	323
Debreczen szab. kir. város	248
Degenfeld Imre gróf	249
Degenfeld József gróf	292
Degenfeld Lajos gróf	282
Degenfeld Sándor gróf	292
Dervarich János	128
Des Echerolles Kruspér Sándor és Gilbert	286
Dessewffy Alajos gróf	253
Dessewffy Aurél gróf	253
Dessewffy Miklós gróf	254
Dessewffy Sándor	210
Deutsch Adolf	106
Deutsch Gábor	59
Deutsch Gyula	139
Deutsch Zsigmond	118
Dobozy Pál	242
Dőry Jenő örök.	118
Dőry József	119
Dőry Vilmosné özv.	119
Draskovich Iván gróf	102
Dreher Antal	60
Dungyerszky István	218

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ménestulajdonos neve	lapszám
Dungyerszky Lázár	171, 219
Egyedi Arthur	69
Elek István	156
Engel Lajos	157
Erdődy Imre gróf	99
Erdődy Károlyné özv. grófnő	276
Erdődy Sándor gróf	124
Esterházy Béla gróf	70
Esterházy Ferencz gróf	71, 82
Esterházy Imre gróf	71
Esterházy Móricz gróf örök.	71
Farkas Ábrahám	280
Fáy Béla	306
Fáy Halász Gida	139
Fáy József	157
Féger Ferencz	167
Ferenczy testvérek	328
Fernbach Antal és Lajos	219
Fernbach Bálintné özv.	220
Fernbach Károly	221
Fernbach Péter	222
Festetics Jenő gróf	128
Festetics Kálmán gróf	106
Festetics Pál gróf	72
Festetics Taszilo gróf	129
Forgách István gróf	244
Forgách László gróf	255
Forster Elek	211
Freund Ferencz	107
Fried Emil	249
Frigyes főherczeg ő cs. és k. Fensége	88
Fürst Ödön	250
Gaál Albert	328
Gárdony Antal dr.	61
Geist Gáspár	196
néhai Geist Gyula örök.	197
Gergely Imre id.	140
Gerliczy Ferencz báró	172
Glancz Sándor	140
Gócs Sándor	331
Gorove László dr.	167
Gosztonyi Tibor	141
Graefl Jenő	158
Gröber József	256
Gróf Adolf	141
Gross Antal	102
Gross Zsigmond	286
Grünfeld Jakab	61
Gyérei Richard	120
Gyertyánffy László dr.	172
Györgyei Antal és Ödön	159
Györgyei Illés	142
Haas Ignácz	257
Hadik Barkócz Endre gróf	270
Hajós Emil	257
Hajós Izsó	286
Hajós József	143
Hámos Árpád	281
Harkányi János báró	143
Harnoncourt Félix gróf	173
Harsányi Menyhértné özv.	266
Hauer Béla	144
Haupt-Stummer Lipót báró	93
Henckel Arthur gróf	89
Holitscher Béla	307
Horthy István id.	307
Horváth Toldy Rudolf gróf	316
Hoyos Wenckheim Fülöp gróf	198
Hunkár Dénes	72
Hunyady Imre gróf örök.	107
Hunyady László grófnő özv.	92
Hunyady gróf testvérek	107
Huszár Béla	282
Ihász Lajos	73
Jakabbfy Ignácz	308
Jankovich Bésán Gyula	108
Jankovich Tivadar gróf	109
Jármy Imre	257
Jaross Móricz	83
Jászóvári prépostság	270
Jékey Albert	74
Josika Gábor báró	328
Josika Sámuel báró	331
József cs. és kir. főherczeg ő Fensége	186
Jurenák Sándor és Lajos	308
Kalocsai érsekség	145

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ménestulajdonos neve	Lapszám
Kania Vilmos	83
Karátsonyi Aladár gróf	174
Karátsonyi Jenő gróf	175
Karátsonyi Andor	175
Károlyi Gyula gróf	287
Károlyi Gyula gróf örökösei	199
Károlyi Imre gróf	235
Károlyi István gróf	200, 293
Károlyi József gróf	61
Károlyi Lajos gróf	94, 294
Károlyi László gróf	237
Károlyi Mihály gróf	160
Károlyi Sándor gróf	146
Károlyi Tibor gróf	188, 276
Karsai Vilmos	146
Kégl György	62
Kegyes tanitórend	109
Kemény Béla báró örök.	323
Kemény Kálmán báró	317
Kende Zsigmond	294
Kenyeres János	287
Khon Lipót	222
Khuen-Héderváry Károly gróf	81
Kintzig János	188
Kis Gyula	124
Kis Miklós, nemeskéri örök.	340
Klár Gusztáv	258
Klár Sándor	258
Klein Ignácz	162
Klobusiczky János	168
Knöpfler Elek	317
Kohner Adolf dr.	308
Koller István	129
Königswarter Herman báró	201, 287
Kornis Károly gróf	124
Kornis Victor gróf	331
Krausz Jakab	223
Kürthy István	84
Lajos bajor kir. herczeg ő Fensége	126, 127
Lamberg Ferencz gróf	81
Lebeaudy Róbert	74
Lederer László	202
Lederer Testvérek	176
Lelbach Péter és Konrád	223
Lichtenberg és Vajda	238
Liebner József	147
Liechtschein Dezső és Samu	250
Linczer Béla	130
Liptay Béla	259
Logotheti Alfréd gróf	329
Lonovics Gyula	212
Lónyay Gábor gróf id.	267
Lónyay Gábor gróf	271
Lossonczy Elemér	84
Lővy Jenő	62
Luczenbacher Miklós	62
Maár Zoltán	309
Mailáth József gróf	271
Mándi Géza	295
Mándi Samu	103
Mauthner Victor lovag	75
Melczer Gyula	276
Melczer László	277
Metternich-Sándor Paulina herczegné	85
Mezőgazdasági ipar részvénytársaság	109
Mező Gyula	127
Mihályi Ignácz	86
Mikes Ármin gróf	322
Miklós Ödön	278
Miksa Imre	336
Milkovics Imre örökösei	82
Mocsáry Pál	309
Moscovitz Géza	272
Nádasdy Ferencz gróf	63, 64
Nákó Sándor gróf	177
Návay Kálmán	310
Návay Lajos	212
Nemes János és Albert gróf	147
Nemes Vinczéné grófné özv.	310
Odescalchi Gyuláné özv. Herczegné	278
Okolicsányi Gáspár	281
Ordody Pál	87
Orosz Miklós	259

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ménestulajdonos neve	Lapszám
Paikert Henrik	189
Pálffy József gróf	97
Pallavicini Sándor őrgróf	239
Pannonhalmi főapátság	87
Pécsi káptalan	103
Pécsi püspökség	103
Pejacsevich Arthurné özv. grófné	283
Pentz József	75
Péter András	202
Petrichevich-Horváth Kálmán gróf	329
Podmaniczky Geiza báró	148, 260
Pogány Ödön	291
Polgár József	311
Politzer Géza	110
Pöschl Ferencz és Antal utóda Satzger	111
Potoczky Dezső	272
Ráday Gedeon gróf	148
Radvánszky Albert és Antal báró	149
Radvánszky Béla és Géza báró	279
Radvánszky György	282
Rajacsics György	168
Ráth János	261
Récsey Endre	299
Redl Béla báró	224
Redl Lajos báró	225
Róbert Pármai herczeg	178
Rohonczy Gedeon	179
Rónay Ernő	180
Róth Henrik	191
Rothenthal Henrik báró	316
San Marco herczegné	180
Satzger	111
Schaumburg Lippe uralkodó herczeg	104
Schell Gyula báró	244
Schlesinger Samu	150
Schoeller lovag és társa	92
Schönborn Ervin gróf örök.	268
Schön M. B.	226
Schossberger Zsigmond báróné özv.	150, 203
Schwarz Lázár	64
Schwarzenberg Alajos herczeg	87
Sefsik István	149
Serényi János gróf	169
Simay L. Pál	318
Simon János idősb.	324
Simon Pál	311
Solymossy László báró	88, 317
Springer Gusztáv báró	95
Staudinger József	295
Steiner Leo dr.	111
Steinfeld Mihályné özv.	251
Stern Hugo és Lajos	112
Stern Péter	251
Sternthal Arthur	288
Strassburger Antal	151
Strasser Henrik	112
Strasser Zsigmond	65
Stubenberg József gróf	288
Stummer Sándor báró	96
Sturmán György	279
Sváb Lajos	203
Szabadhegyi Géza	289
Szabadhegy Kálmán	76
Szabó Lajos	332
Szalacsy Farkasné özv.	131
Szalánczy Jenő	326
Szalkay Sándor	295
Szapáry Gyula gróf	311
Szapáry István gróf örök.	152
Szapáry László gróf	181
Szappanos Elek	153
Szappanos Ágoston és Miklós	332
Szász Coburg Gotha Fülöp herczeg	153
Szatmári püspökség	162
Széchenyi Aladár gróf	113
Széchenyi Andor Pál gróf	113
Széchenyi Béla gróf	131
Széchenyi Ferencz gróf	115
Széchenyi Géza gróf	115
Szent-Benedek-rend tihanyi apátsága	116
Szentkirályi Gyuláné özv.	318
Szereday Aladárné	329
Szilágyi Gusztáv	245
Szilassy István	313
Szily Dezső	132

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Ménestulajdonos neve	Lapszám
Szóke Lajos és Erdős István	204
Szőllősy Samu	325
Sztankovánszky János	120
Sztáray Sándor gróf	273
Szulkovszky János herczeg	191
Takácsy Sándor dr.	192
Tallián Béla	182
Tamásy József	330
Tarisch Kajetan	92
Téglássy József	245
Telegdi József	289
Teleki Géza gróf örök.	332
Teleki Gyula gróf	154
Teleki József gróf (Sárpatak)	318
Teleki József gróf (Tetétlen)	155
Teleki László Gyula gróf	296
Teleki Mihály gróf	337
Teleki Pál gróf	296
Teleki Sámuel gróf	318
Teleki Sándor és Domokos gróf örök.	291
Teleky László	245
Temesvári Gerő	333
Thurn Taxis Miksa Egon herczeg	127
Tisza István gróf	290
özv. Tisza Kálmánné szül. Degenfeld Ilona grófnő	297
Todesco Ede báró örök.	76
Törley Gyula	226
Trauttenberg Frigyes báró	65
Tüzes Jenő és Karácsony	333
Uechtritz Zsigmond báró	77
Ujhelyi Jakab	240
Urbán Péter	182
Urmánczy János	319
Vajda Lajos	213
Vay Ádám gróf	261
Vay Arnold gróf	261
Vay Elemér báró	280
Vay Gábor gróf	262, 297
Vécsey Ágostonné grófné	205
Vécsey József báró örök.	298
Vizlendvay Sándor	132
Vojnits István báró	227
Vojnits Jakabné özv.	228
Vojnits Máté	229
Vojnits Sándor	230
Vojnits Simon	230
Wachsmann Kolozs	330
Walla Géza	77
Wass Béla gróf	337
Wass Jenő gróf	333
Weiss Ferencz	262
Wenckheim Dénes gróf	205
Wenckheim Frigyes gróf	89, 207, 208
Wenckheim Géza gróf	209
Wertheim M. fiai	77
Wertheimstein Alfréd lovag	290
Wesselényi Béla báró	299
Wesselényi Miklós báró	300
Wesselényi Miklós báró ifj.	301
Wesselényi Miklósné sz. Paget Ilona	336
Wiener Velteni Rezső lovag	98
Wimpfen Siegfried gróf	65
Windischgraetz Lajos herczeg	273
Wladár Emil	278
Wodianer Albert báró	97, 314
Wodianer Albert örökösei	210
Zalavári apátság	133
Zichy Géza gróf	251
Zichy Gyula gróf	98
Zichy Jakab gróf	69
Zichy János gróf	66
Zichy Jenő gróf	67
Zichy Nándor gróf	67
Zichy Ödön gróf	116
Zirczi Apátság	68
Zoltán Sándor	263
Zselénszky Róbert gróf	192

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kézikönyvben felsorolt magánménesek helyeinek betüsoros jegyzéke.

Méneshely	Lapszám
Abauj-Fancsal	245
Abauj-Szinna	245
Agárd	63
Alberti	152
Alacska	278
Alattyán	309
Alsó-Adacs	140
Alsó-Körtvélyes	272
Alsó-Pél	92
Alsó-Rajk	129
Alsó-Roglaticza	228
Alsó-Ság	124
Alsó-Zsolcza	280
Alsó-Zsuk	326
Ányás	238
Árpádháza	234
Ászár	87
Bábapuszta	221
Bácsfa	103
Bács-Szent-Tamás	218
Bagota	87
Bakonyszombathely	70
Báld	335
Balmaz-Ujváros	250
Baltavár	127
Bálványos	111
Bályok	287
Bánlak	175
Bányabükk	337
Baranya-Sellye	102
Baranya-Szt.-Lőrincz	103
Bars-Füss	92
Bél	93
Belső-Ohát	249
Beodra	174 175
Bereg-Szt.-Miklós	268
Bereg-Surány	266
Berénypuszta	107
Berkesz	262
Berzik	272
Bethlen	330
Biszczemajor	269
Bobda	170
Bodola	322
Bogárfalva	324
Bonczhida	327
Bonyha	316
Börgöndpuszta	59
Büdszentmihály	253
Bukovecz	169
Csabacstid	201
Csáligorbó	333
Csákó	197
Csáktornya	128
Császtkócz	93
Csegöld	298
Csehi	83
Cséhtelek	290
Csóka	176
Csokonya	115
Csomaköz	292
Csongrád-Mágocs	235
Csurgó	106
Czege	334
Dákai major	75
Dáka	70
Dárda	104
Dégh	72
Deregnyő	271
Derekegyháza	237
Deszk	172
Devecser	71
Dinnyés	61
Doboz	205
Dolha	291
Domanirs	99
Dombovár	119
Dombrád	259
Dormánd	157
Duna-Tetétlen	155

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Méneshely	Lapszám	Méneshely	Lapszám
Duzsnok	132	Gyulahalma	251
Ecséd	157	Gyulamező	200
Écska	173	Hadad	301
Egyed	69	Hadász	127
Előszállás puszta	68	Hadrév	336
Emilia major	178	Halászhomok (Sárospatak)	273
Eperjeske	257	Hathalom	73
Ercsi	65	Heó-Bába	277
Erdőd	294	Hezsdad	334
Erdőhátpuszta	60	Hidasnémeti	242
Erdőszáda	292	Homok	305
Erzsébetmajor	310	Homonna	268
Farkirét	239	Hortobágy	248
Fástanya	261	Hosszúfalu	296
Fejszéstanya	270	Igal	71
Felső-Alap	62	Igari puszta	61
Felső-Jattó	95	Iklad	148
Felső-Leperd	119	Ikrény	81
Felső-Szőcs	332	Inam	112
Felső-Szt.-Iván	67	Inárcs-Kakucs	147
Felső-Zsuk	329	Istvándi	294
Féltorony	88	István major	167
Fenékpuszta	129	Istvánvölgy	171
Fény	181	Iszka-Szt-György	61
Fernbachszállás	222	Jám	183
Földsziget	69	Jász-Karajenő	149
Fólya	168	Jéke	259
Fornapuszta	59	Kajdacs	120
Fóth	146	Kaposvár	109
Fövenyeshát puszta	256	Katana	329
Fugad	326	Kelebia	224
Füles	69	Keményegerszeg	124
Futtak	217	Kenderes	307
Füzesgyarmat	204	Kétegyháza	193
Gáspártelek	196	Kéthely	107
Gerendás	194	Keszeg	282
Gerla	209	Királytelek	253
Geszt	290	Kisasszonypuszta	306
Göbölyjárás	223	Kis-Czég	330
Gomba (Pozsonymegye)	98	Kisfalud	62
Gömör-Rahó	281	Kisjenő	186
Görcsön	300	Kis-Kartal-puszta	148
Gyalán	106	Kis-Perkáta	65
Gyér	172	Kis-Szállás	216
Gyéres	336	Kis-Szántó	287

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Méneshely	Lapszám	Méneshely	Lapszám
Kis-Teremi	317	Nagyláng	66
Kis-Zombor	180	Nagy-Leél	83
Kladzán	273	Nagy-Lónya	267
Kocsord	297	Nagy-Mihály	273
Kolozs-Borsa	327	Nagy-Szaláncz	244
Koltha	84	Nagy-Szénás	199
Koronczó	82	Nagy-Tanya	248
Körös-Taresa	195	Nagyút	160
Korpád	328	Nagy-Vázsony	76
Kunfalu	297	Nagyvölgy-tanya	252
Lébény-Szt-Miklós	89	Néma	84
Lebúj-Puszta	133	Nógrád-Ludány	283
Mácsa (Aradmácsa)	188	Nóráp	77
Maisa	117	Nosztánpuszta	118
Maki puszta	86	Nyir-Bakta	260
Mándok	255	Nyirjes-puszta	258
Marczali	113	Ó-Dögös-puszta	97
Marczibányi Dombegyháza	212	Ödönvölgy	104
Mariaháza	147	Ó-Földeák	212
Maros-Gecse	335	Ó-Kigyós	207
Maros-Keresztúr	317	Ölbő	87
Maros-Vécs	317	Ollár	132
Mátészalka	295	Ondód	65
Ménfő	80	Ónod	276
Merczifalva	167	Ó-Pályi (Vaja)	261
Mező-Méhes	335	Öreglak	108
Mező-Örményes	328	Oroszvár	89
Mező-Pagocsa	318	Ó-Sütvény	119
Mező-Sámsond	317	Oszkármajor	159
Mező-Szengyel	336	Ó-Szőny	88
Mező-Telegd	289	Ottóhalma	141
Mező-Záh	337	Ötvenes-puszta	192
Moór	65	Ötvös	105
Morotva-Puszta	169	Ozora	120
Nádasd-Ladány	64	Pálfa	117
Nagy-Bánom	286	Palota-puszta	109
Nagy-Bocsa	153	Pamlény	245
Nagy-Bodok	96	Pankota	191
Nagy-Czég	330	Parasztbikk	279
Nagy-Dém	76	Parnó	269
Nagyhát	250	Paszabcsúcs	257
Nagy-Ida	244	Patkányos major	81
Nagy-Iklód	331	Pazony	262
Nagy-Károly	293	Perbenyik	271
Nagykorpád	110	Perdócz	111

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Méneshely	Lapszám
Pettend	62
Pölöske (Veszprém)	77
Pölöske (Zala)	131
Pornó	127
Poroszló	158
Pribékfalva	296
Puszta-Alcsi	288
— Antalháza	219
— Atyás	287
— Báboczka	202
— Bács-Kula	223
— Barmod	289
— Barta	311
— Berény	107
— Bojár	144
— Borsod	226
— Csákó	309
— Dombegyháza	211
— Ecseg	308
— Erdőhát	60
— Ernyő	139
— Fás	198
— Gattály	286
— Gencshát	240
— Gyarmat	85
— Gyócs	310
— Halas	202
— Hidvég	162
— Hildi	145
— Inam	112
— Irmova	217
— Jász-Monostor	306
— Kamendin	219
— Kapros	261
— Kengyel	304
— Kis-Kartal	148
— Kunágota	213
— Macs	251
— Maisa	117
— Nagytelek	146
— Ötvenes	192
— Papsziget	205
— Pervat	74
— Porgány	177
— Sashalom	143

Méneshely	Lapszám
Puszta-Szakállas	311
— Szanda	314
— Szentiván	143
— Szentmárton	105
— Szentmihályfa	77
— Szenttamás	304
— Szenttornya	203
— Szer	239
— Tabdi	151
— Taskony	311
— Tetétlen	139
— Tinójárás	222
— Ujkut	308
— Ujmajor	140
— Vacs	153
— Varsány	149
— Vente	131
— Vizesda	180
— Zobnaticza	226, 229, 230
Rasztina	225
Réde	71
Remeteség	82
Rétszentmiklós	286
Révbér	154
Roglaticza	227
Roglaticza (Alsó)	228
Roglaticza (Felső)	220
Rójahida	332
Sajó-Kaza	279
Sajó-Örös	276
Sajó-Vámos	278
Sándormajor	210
Sáromberke	318
Sárpatak	318
Sárszentmiklós	67
Sárvár	126
Seprős	189
Sima-puszta	258
Slebina	112
Somi tanya	266
Somogy-Tarnócza	115
Söreg-puszta	138
Sövényháza	234
Sülelmed	299

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Méneshely	Lapszám
Surd	116
Szabadbattyán	64
Szalacskapuszta	106
Szamosfalva	328
Szántódpuszta	116
Szarvaskend	127
Szászberek	308
Szegegyháza	252
Székely	263
Székelyhid	288
Székelyudvarhely	325
Szemlak	191
Szentbenedek	331
Szenterzsébet	323
Szentiván	143
Szentkozmadombja	128
Szentmárton-puszta	105
Szentmihálytelke	329
Széplak	316
Szerep-Baraszt	124
Szilágy-Cseh	298
Szil-Szanács	107
Szirák	282
Szkulya	168
Szőkefalva	316
Szolgagyőr	72
Szőllősgyörök	109
Szomolány	97
Sztárnya	282
Szurduk	331
Tamásfalva	280
Tamási-puszta	113
Tápió-Györgye	142
Tápió-Szentmárton	136
Tarhos-puszta	208
Tarnócza	115
Tarsolya-tanya	156
Taskony	311
Tavarna	270
Téglás	249
Telki-puszta	210
Temes-Remete	166
Tetétlen	251
Téth	257

Méneshely	Lapszám
Tisza-Derzs	313
Tisza-Kürt	306
Tisza-Őrs	162
Tisza-Roff	305
Tisza-Szentimre	307
Tisza-Szőllős	159
Tisza-Tarján	276
Tó-Almás	136
Tőkés-Ujfalu	93
Tőketerebes	269
Toplicza	319
Tornallya	281
Törökbecse	179, 182
Törökkanizsa	182
Törtel	150
Tótmegyer	94
Tötör	332
Tövisegyháza	188
Tura	150
Tüske	118
Ujbars	92
Úrmező	291
Üszög	102
Vácz-Hartyán	141
Vacs	153
Vállaj	295
Válaszút	326
Vámos-Oroszi	295
Varadia	166
Vargyas	323
Vasas-Szentiván	333
Vedrőd	98
Vencsellő	254
Ventepuszta	131
Vizesda-puszta	180
Zabola	322
Zehi puszta	103
Zichy-Ujfalu	66
Zsámbok	136
Zsibó	299
Zsigárd	130
Zsombolya	170

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Betűsoros tárgymutató.

Lapszám

Állami ménesek és bukinpalánkai csikótelep lóállománya ... 58
Állami ménesek törzsménjei 1903-ban ... 54—57
Almássy Dénes gróf kétegyházi ménese ... 193
Almássy Imre gróf puszta-szent-tamási ménese ... 304
Ambrózy Gyula báró temes-remetei ménese ... 166
Andrássy Aladár gróf homonnai ménese ... 268
Andrássy Géza gróf parnói ménese ... 269
Andrássy Géza gróf angol telivér anyakanczái ... 269
Andrássy Tivadar gróf hezsdadi ménese ... 334
Andrássy Tivadar gróf tőketerebesi ménese ... 269
Angol félvér kanczák kipróbálása Kisbéren ... 16
Angol félvér ménes elhelyezése Kisbéren ... 16
Angol félvér számfeletti fiatal kanczák eladása Kisbéren ... 16
Angol telivér csikók eladási ára Kisbéren 1867-től kezdődőleg ... 16
Angol telivér ének alkalmazása a Nonius és Gidran törzsekben Mezőhegyesen ... 35
Angol telivér tenyésztés beszüntetése Mezőhegyesen 1870-ben ... 37
Angol telivér tenyésztés kezdete Mezőhegyesen 1863-ban ... 36
Apponyi Albert gróf gerendási ménese ... 194
Apponyi Géza gróf pálfai ménese ... 117
Arabs lovak behozatala Bábolnára 1902-ben ... 23
Arabs lovak első beszerzése Bábolnára 1836-ban ... 20
Arabs tenyésztés beszüntetése Mezőhegyesen 1876-ban ... 37
Ardenni ének és kanczáknak behozatala Belgiumból Kisbérre 1883-ban ... 70
Athos Forgách László gróf mándoki ménesében nevelt heréltnek, a Wien—Berlini távlovaglás győztesének származása ... 256
Bábolnai arabs kanczák áthelyezése Fogarasra ... 44
Bábolnai ménes ... 20
Bábolnai ménes alapitása 1789-ben ... 20
Bábolnai ménes átvétele a magyar kormány részéről 1870-ben ... 20
Bábolnai ménes osztályozására kiküldött bizottság 1870-ben ... 20
Bábolnai ménes anyakanczái elnevezése ... 21
Bábolnai ménes elhajtása Grácba 1849—1850-ben ... 20
Bácolnai ménesben 1870 óta alkalmazva volt ének jegyzéke ... 25
Bábolnai ménes törzsménjei 1903-ban ... 55
Bábolnai ménesben keleti vérű ének alkalmazása 1836-ban ... 20
Bábolnai ménes vérfelfrissitése ... 22
Bábolnai ménes tisztikara és legénység ... 23
Bábolnai arabs kanczák áthelyezése Fogarasra ... 44
Bábolnára az első arabs lovak beszerzése 1836-ban ... 20
Bábolnai fiatal kanczák kipróbálása ... 22
Bábolnai fiatal ének beosztása ... 21
Bábolnán ménes-istállók épitése ... 23
Bábolnai ménteleposztály területén felsorolt ménesek anyagának összesitése ... 90
Bábolnai ménes részvétele az 1900. évi kiállitáson Paris-ban ... 23
Bábolnai ménes takarmánytáblázata ... 26
Bábolnai törzsének ... 55
Baghy Imre pusztakengyeli ménese ... 304
Baich Iván báró bocsári ménese ... 169
Baich Péter báró varadiai ménese ... 166
Bajai ménteleposztály területén felsorolt magánménesek lóanyagának összesitése ... 232
Bakó Ferencz alsózsuki ménese ... 326
Bálvány mén alkalmazása Kisbéren ... 12
Bánffy Albert báró válaszuti ménese ... 326
Bánffy Ernő báró kolozs-borsai ménese ... 327
Bánffy György gróf bonczhidai ménese ... 327
Bánffy János báró maros-gecsei ménese ... 335

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

	Lapszám
Bárczay Gyula tisza-roffi ménese	305
Batthyány Elemér gróf dákai ménese	70
Bay György bereg-surányi ménese	266
Békéscsabai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése	214
Béldi Ákos gróf mezőméhesi ménese	335
Béldi Kálmán gróf báldi ménese	335
Béldi Tivadar bodolai ménese	322
Benedek-rend szántódi ménese	116
Beniczky Ádám zsámboki ménese	136
Beniczky Géza homoki ménese	305
Berchtold Lipót grófnő árpádhalmi ménese	234
Beretvás Endre örök. tó-almási ménese	136
Berg Miksa báró földszigeti ménese	69
Berger József dr. és Berger Mór farkiréti ménese	234
Berger Mór nagytanyai ménese	248
Betegh Miklós és Sándor mezőszengyeli ménese	336
Bethlen Árpád gróf bonyhai ménese	316
Bethlen Bálint gróf bethleni tenyészete	330
Bethlen István gróf mezősámsondi ménese	317
Bezerédj Andor ménfői ménese	80
Biedermann Ottó lovag ödönvölgyi ménese	104
Biedermann Rezső báró szentmártoni ménese	105
Bischitz János maisai ménese	117
Bissingen Nippenburg Ernő jámi ménese	183
Blankenstein Károly kőrös-tarcsai ménese	195
Blaskovich Ernő tápió-szt.-mártoni ménese	136
Bleuer Béla nagyvölgytanyai ménese	252
Bolcza József gróf tisza-kürti ménese	306
Bona Vista mén megvétele Kisbér részére	14
Boncompagni Ludovici Adriana herczegné kis-szállási ménese	216
Borhy György vámos-györki ménese	156
Bornemisza Elemér báró szilágy-csehi ménese	298
Bossányi Rudolf örök. bélyi ménese	93
Buccaneer beszerzése 1865-ben	8
Buccaneer legjobb ivadékai	9
Bukin-palánkai csikótelep	53
Bukin-palánkai méncsikótelepen felnevelt mének rendeltetése	53
Cambuscan mén megvétele	10
Chernel Gyula ötvösi ménese	105
Chotek Rezső irmovai (Futtak) ménese	217
Chvalibugovszky lovag császztkóczi ménese	93
Coburg Fülöp herczeg puszta-vacsi ménese	153
Csávossy Gyula bobdai ménese	170
Csekonics Endre gróf zsombolyai ménese	170
Csikók bélyegzése a bábolnai ménesben	22
Csillag Béla ifj. szegegyházi ménese	252
Csillag Béla és Géza söregi ménese	138
Csurgói főbérnökség ménese	106
Cziráky Antal gróf börgöndi ménese	59
Dániel Lajos vargyasi ménese	323
Darányi Ignácz földmivelésügyi minister Kisbéren	17
Darányi Ignácz földmivelésügyi minister Mezőhegyesen	39
Debreczeni ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése	264
Debreczen szab. kir. város törzsménese	248
Deési ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése	246
Degenfeld Imre gróf téglási ménese	249
Degenfeld József gróf csomaközi ménese	292
Degenfeld Lajos gróf sziráki ménese	282
Degenfeld Sándor gróf erdőszádai ménese	292

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

Dervarics János szentkozmadombjai ménese ... 128
Dessewffy Alajos gróf királytelki ménese ... 253
Dessewffy Aurél gróf büdszentmihályi ménese ... 253
Dessewffy Miklós gróf vencsellői ménese ... 254
Dessewffy Sándor csanádi püspökségének ménese ... 210
Deutsch Adolf nagyberki ménese ... 106
Deutsch Gábor pusztafornai ménese ... 58
Deutsch Gyula pusztaernyői ménese ... 139
Deutsch Zsigmond nosztáni ménese ... 118
Dobozy Pál hidasnémeti tenyészete ... 242
Doncaster mén megvétele 1885-ben ... 12
Dorozsmai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése ... 242
Dőry Jenő örök. tüskei ménese ... 118
Dőry József (Dombovár) sütvényi ménese ... 119
Dőry Vilmosné özv. felsőleperdi ménese ... 119
Draskovich Iván gróf baranya-sellyei ménese ... 102
Dreher Antal angol telivér anyakanczái ... 60
Dreher Antal erdőháti ménese ... 60
Dreher Antal méneséből kikerült kiválóbb versenylovak ... 61
Dungyerszky István radosi ménese ... 218
Dungyerszky Lázár istvánvölgyi ménese ... 171
Dungyerszky Lázár kamendini ménese ... 219
Des Echerolles Kruspér Sándor és Gilbert rétszentmiklósi ménese ... 286
Egyedi Arthur egyedi ménese ... 69
Egyéves méncsikók vásárlása intézményének behozatala 1878-ban ... 38
Elek István tiszaszőllősi ménese ... 156
Elhullási arány a kisbéri ménesben ... 16
Első angol telivér-behozatal Kisbérre ... 7
Első arab mének behozatala Bábolnára ... 20
Engel Lajos dormándi ménese ... 157
Eperjesi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése ... 246
Erdődy Imre gróf domanirsi ménese ... 99
Erdődy Károlyné özv. grófnő ónodi ménese ... 276
Erdődy Sándor gróf alsó-sági ménese ... 124
Erdősités Mezőhegyesen ... 32
Esterházy Béla gróf bakony-szombathelyi ménese ... 70
Esterházy Ferencz gróf devecseri ménese ... 71
Esterházy Ferencz gróf remeteségi ménese ... 82
Esterházy Imre gróf rédei ménese ... 71
Esterházy Móricz gróf örök. angol telivér anyakanczái ... 72
Esterházy Móricz gróf örök. igali ménese ... 71
Évjáratok és anyakanczák kezelése a bábolnai ménesben ... 21
Éves kancza-csikók behozatala Belgiumból 1897-ben ... 51
Éves korban a tenyésztőktől vásárolt méncsikók elhelyezésének szüksége a bukin-palánkai kincstári birtokon ... 53
Farkas Ábrahám tamásfalvi ménese ... 280
Fáy Béla monostori ménese ... 306
Fáy-Halász Gida puszta-tetétleni ménese ... 139
Fáy József ecsédi ménese ... 157
Féger Ferencz merczifalvi ménese ... 167
Ő Felsége a Király első látogatása Mezőhegyesen 1852-ben ... 34
Ő Felsége a Király második látogatása Mezőhegyesen 1872-ben ... 37
Félvérménes alapitása Fogarason ... 43
Fenéki ménes sikerei a versenypályán ... 129
Ferenczi testvérek korpádi tenyészete ... 328
Fernbach Antal és Lajos puszta-antalházi ménese ... 219
Fernbach Bálintné roglaticzai ménese ... 220
Fernbach Károly bába-pusztai ménese ... 221
Fernbach Péter zombori ménese ... 222

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

	Lapszám
Festetics Jenő gróf csáktornyai ménese	128
Festetics Kálmán gróf gyaláni ménese	106
Festetics Pál gróf déghi ménese	72
Festetics Taszilo gróf fenéki ménese	129
Festetics Taszilo gróf angol telivér anyakanczái	129
Filou angol telivér mén működése	13
Fogarasi félvér ménes áthelyezése Kolozsra	44
Fogarasi ménes	42
Fogarasi ménes alapitása 1875-ben	42
Fogarasi ménesben divó felnevelési rendszer	44
Fogarasi ménesben kipróbálási verseny 70 kilometerre	44
Fogarasi ménesben kisérlet székely kanczákkal	43
Fogarasi ménes lóállománya tekintettel a fedeztetési eredményre (1874—1902.)	45
Fogarasi ménes részvétele az 1900. évi kiállitáson Paris-ban	45
Fogarasi ménes részére vásárlások a lipizai cs. kir. udvari ménesből	43
Fogarasi ménes takarmányozási táblázata	46
Fogarasi ménes törzsménjei 1903-ban	57
Fokozatos épitkezés Bukin-Palánkán	53
Forgách István gróf nagyszalánczi ménese	244
Forgách István gróf angol telivér anyakanczái	244
Forgách László gróf mándoki ménese	255
Forster Elek dombegyházi ménese	211
Freund Ferencz gyaláni ménese	107
Fried Emil óháti ménese	249
Frigyes főherczeg ő cs. és kir. Fensége féltoronyi ménese	88
Furioso angol telivér mén megszerzése Mezőhegyesre 1841-ben	33
Fürst Ödön nagyháti ménese	250
Gaál Albert mező-örményesi ménese	328
Gaga (Batthyány Elemér gróf ménje) felállittatik Kisbéren	13
Ganache megvétele 1898-ban	14
Gárdony Antal dr. dinnyési ménese	61
Gerliczy Ferencz báró deszki ménese	172
Geist Gáspár gáspártelki ménese	196
Geist Gyula néhai csákói ménese	197
Generale mént ő Felsége a Király Mezőhegyesnek ajándékozza 1855-ben	35
Gergely Imre idősbb alsó-adacsi ménese	140
Gidran-törzs megalapitása Mezőhegyesen	33
Gócs Sándor nagy-iklódi tenyészete	331
Gödöllői ménes	48
Gödöllői korona uradalomban a lótenyésztés kezdete 1874-ben	48
Gödöllői ménes lóállománya	49
Gödöllői ménesben nevelt lovak rendeltetése	49
Gödöllői ménes törzsménjei	57
Glancz Sándor monori ménese	140
Gorove László dr. gattajai ménese	167
Gosztonyi Tibor váczhartyáni ménese	141
Graefl Jenő poroszlói ménese	158
Gröber József fövenyesháti ménese	256
Gróf Adolf ottóhalmi ménese	141
Grosz Antal üszögi ménese	102
Grosz Zsigmond puszta-gatályi ménese	286
Grünfeld Jakab iszka szent-györgyi ménese	61
Gunnersbury mén megvétele Kisbér részére 1876-ban	11
Gyérei Richard ozorai ménese	120
Gyertyánffy László gyérei ménese	172
Györgyei Antal és Ödön tisza-szőllős-igari ménese	159
Györgyei Illés tápió-györgyei ménese	142
György Schaumburg-Lippe uralkodó herczeg dárdai ménese	104
Haas Ignácz paszabcsucsi ménese	257

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

	Lapszám
Hadik-Barkóczi Endre gróf tavarnai ménese	270
Hajós Emil téthi ménese	257
Hajós Izsó nagy-bánomi ménese	286
Hajós József szent-iváni ménese	143
Hámos Árpád tornallyai ménese	281
Harkányi János báró abonyi ménese	143
Harnoncourt Felix gróf écskai ménese	173
Harsányi Menyhértné özv. somi-tanyai ménese	266
Haupt-Stummer Lipót báró tőkésujfalusi ménese	93
Hauer Béla puszta-bojári ménese	144
Henckel donnersmarki Arthur gróf hugótelepi ménese	89
Hidegvérű lótenyésztés Kisbéren 1859-ben	50
Holitscher Béla tisza-szent-imrei ménese	307
Homoródi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése	320
Horthy István id. kenderesi ménese	307
Horváth-Tholdy Rudolf gróf széplaki ménese	316
Hoyos Wenckheim Fülöp gróf pusztafási ménese	198
Hunkár Dénes szolgagyőri ménese	72
Hunyady Imre gróf örök. kéthelyi ménese	107
Hunyady Lászlóné özv. grófné alsó-péli ménese	92
Hunyady gróf testvérek szill-szanácsi ménese	107
Huszár Béla keszegi ménese	282
Igali ménesből kikerült nevesebb versenylovak	72
Ihász Lajos hathalmi ménese	73
Ivadékok ujabb rendszer szerint való elnevezése Mezőhegyesen	39
Jakabffy Ignácz puszta-ecsegi ménese	308
Jankovich-Bésán Gyula öreglaki ménese	108
Jankovich Tivadar gróf szőllős-györöki ménese	109
Jármy Imre eperjeskei ménese	257
Jaross Móricz csehi és puszta-királyhalmi ménese	83
Jászberényi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése	314
Jászóvári prépostság fejszés-tanyai ménese	270
Jékey Albert angol telivér anyakanczái	74
Jékey Albert perváti ménese	74
Jósika Gábor báró szamosfalvi ménese	328
Jósika Sámuel báró szurduki ménese	331
II. József király látogatása Mezőhegyesen 1787-ben	28
József, cs. és kir. főherczeg Ő Fensége kisjenői ménese	186
Jurenák Sándor ujkuti ménese	308
Kalocsai érsekség hajósi ménese	145
Kanczák kipróbálása Kisbéren	16
Kania Vilmos leéli ménese	83
Karátsonyi Aladár gróf beodrai ménese	174
Karátsonyi Andor beodrai ménese	175
Karátsonyi Jenő gróf bánlaki ménese	175
Károlyi Gyula gróf bályoki ménese	287
Károlyi Gyula gróf örökösei nagyszénási ménese	199
Károlyi Imre gróf mágocsi ménese	235
Károlyi István gróf gyula-mezői ménese	200
Károlyi István gróf angol telivér anyakanczái	293
Károlyi István gróf nagy-károlyi ménese	293
Károlyi József gróf igari ménese	61
Károlyi Lajos gróf erdődi ménese	294
Károlyi Lajos gróf tótmegyeri ménese	94
Károlyi László gróf derekegyházi ménese	237
Károlyi Mihály gróf nagyuti ménese	160
Károlyi Sándor gróf fóthi ménese	146
Károlyi Tibor gróf arad-mácsai ménese	188
Károlyi Tibor gróf tisza-tarjáni ménese	276

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

Karsai Vilmos puszta-nagytelki ménese ... 146
Kégl György kisfaludi ménese ... 62
Kegyes tanitórend taszári ménese ... 109
Keleti vérü mének alkalmazása Bábolnán 1836-ban ... 20
Kemény Béla báró örök. szenterzsébeti ménese ... 323
Kemény Kálmán báró maros-vécsi ménese ... 317
Kende Zsigmond istvándii ménese ... 294
Kenyeres János puszta-atyási ménese ... 287
Khuen-Hederváry Károly gróf patkányosi ménese ... 81
Kincsem által nyert versenyek ... 137
Kintzig János tövisegyházai ménese ... 188
Kipróbálási verseny fiatal fogarasi kanczákkal 70 kilometerre ... 44
Kisbéren az angol félvérménes mikénti elhelyezése ... 16
Kisbéren norfolki tenyésztés beszüntetése ... 10
Kisbéren saját nevelésü angol félvérmén alkalmazása ... 11
Kisbéren versenyistálló szervezése 1866-ban ... 8
Kisbéri angol telivér anyakanczák származása ... 15
Kisbéri angol telivér csikók eladása 1867-től kezdve ... 16
Kisbéri angol telivér csikók kezelése ... 16
Kisbéri hidegvérü lótenyésztés czélja ... 50
Kisbéri hidegvérü lótenyésztés kezdete 1859-ben ... 50
Kisbéri hidegvérü lótenyésztésben norfolki vér alkalmazása ... 50
Kisbéri hidegvérü lótenyésztés állománya 1902-ben ... 51
Kisbéri m. kir. állami ménes ... 7
Kisbéri ménes alapitása 1853-ban ... 7
Kisbéri ménes átvétele a magyar állam által 1869-ben ... 9
Kisbéri ménes részvétele az 1900. évi kiállitáson Paris-ban ... 15
Kisbéri ménes takarmányozási táblázata ... 18
Kisbéri számfeletti kanczák eladása ... 16
Kisbéri törzsmének 1903-ban ... 54
Kis Gyula keményegerszegi ménese ... 124
Klár Gusztáv nyirjesi ménese ... 258
Klár Sándor sima-pusztai ménese ... 258
Klein Ignácz tiszaörsi ménese ... 162
Klobusitzky János skulyai ménese ... 168
Knöpfler Elek maros-kereszturi ménese ... 317
Kohn Lipót tinójárási ménese ... 222
Kohner Adolf dr. szászbereki ménese ... 308
Koller István alsó-rajki ménese ... 129
Kolozsi ménes alapitása 1896-ban ... 48
Kolozsi ménes kanczalétszáma ... 48
Kolozsi ménes kezelése ... 48
Kolozsi ménes törzsménjei ... 57
Königswarter Hermann báró csabacsüdi ménese ... 201
Königswarter Hermann báró kis-szántói ménese ... 287
Königswarter Hermann báró angol telivér anyakanczái ... 288
Kornis Károly gróf rum-haraszti ménese ... 124
Kornis Victor gróf szent-benedeki ménese ... 331
Kozma angol telivér mén megvétele Kisbér részére 1896-ban ... 14
Kozma ministeri tanácsos halála Mezőhegyesen 1892-ben ... 38
Kozma ministeri tanácsos emlékszobra Kisbéren 1897-ben ... 17
Kozma ministeri tanácsos emlékszobra Mezőhegyesen 1898-ban ... 39
Krausz Jakab göbölyjárási ménese ... 223
Kürthy István kolthai ménese ... 84
Lajos bajor kir. herczeg Ő Fensége pornói ménese ... 127
Lajos bajor kir. herczeg Ő Fensége sárvári ménese ... 126
Lamberg Ferencz gróf ikrényi ménese ... 81
Lebaudy Róbert perváti ménese ... 74
Lederer László puszta-báboczkai ménese ... 202

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

Lederer testvérek csókai ménese ... 176
Lelbach Péter és Konrád kulai ménese ... 223
Liebner József kakucsi ménese ... 147
Lichtenberg és Vajda ányos-dóczi ménese ... 238
Lichtschein Dezső és Samu balmazujvárosi ménese ... 250
Linczer Béla zsigárdi ménese ... 130
Lipizai cs. kir. udvari ménes elhelyezése Mezőhegyesen 1809-ben ... 30
Lipizai fajtáju ménes alapitása Mezőhegyesen ... 37
Liptay Béla jékei ménese ... 259
Liptay Béla angol telivér anyakanczái ... 259
Logotheti Alfred lovag katanai tenyészete ... 329
Lonovics Gyula dombegyházi ménese ... 212
Lónyay Gábor gróf id. nagy-lónyai ménese ... 267
Lónyay Gábor deregnyői ménese ... 271
Lossonczy Elemér némai ménese ... 84
Löwy Jenő felső-alapi ménese ... 62
Luczenbacher Miklós pettendi ménese ... 62
Maár Zoltán alattyáni ménese ... 309
Magánménesek felsorolása tekintettel az azokban tenyésztett lófajtákra ... 346
Magyarország magánméneseinek termelőképessége és ezzel kapcsolatos kérdések fejtegetése 342
Magyarország területén felsorolt magánménesek lóanyagának összesitése ... 340
Mailáth József gróf perbenyiki ménese ... 271
Mándi Géza villaji ménese ... 295
Mándi Samu és társai baranya-szent-lőrinczi ménese ... 103
Marcsa, Geist Gáspár méneséből 3-ik a Wien-Berlini távlovaglásban ... 197
Mauthner Victor miklósfalvi ménese ... 75
Mauthner Victor lovag angol telivér anyakanczái ... 75
Melczer Gyula sajó-örösi ménese ... 276
Melczer László heő-bábai ménese ... 277
Metternich Paulina herczegné puszta-gyarmati ménese ... 85
Mezőgazdasági ipar-részvénytársaság kaposvári ménese ... 109
Mező Gyula hadászi ménese ... 127
Mezőhegyes 1848 és 1849-ben ... 33
Mezőhegyes alapitása 1785-ben ... 27
Mezőhegyes 1-ső korszaka (1787—1791) ... 27
Mezőhegyes 2-ik korszaka (1791—1817) ... 29
Mezőhegyes 3-ik korszaka (1817—1855) ... 32
Mezőhegyes 4-ik korszaka (1855—1903) ... 34
Mezőhegyes átvétele a magyar kormány által 1868-ban ... 36
Mezőhegyes befásitása ... 32
Mezőhegyes erdősitése ... 32
Mezőhegyes részvétele az ezredéves orsz. kiállitáson Budapesten 1896-ban ... 39
Mezőhegyes részvétele a gazdasági kiállitáson Wien 1866-ban ... 36
Mezőhegyes részvétele a paris-i világkiállitáson 1878-ban ... 38
Mezőhegyes részvétele a paris-i általános kiállitáson 1900-ban ... 39
Mezőhegyesen angol telivértenyésztés szervezése 1863-ban ... 36
Mezőhegyesen angol telivértenyésztés beszüntetése 1870-ben ... 37
Mezőhegyesen arabs tenyésztés beszüntetése 1876-ban ... 37
Mezőhegyesen a cs. kir. lipizai udvari ménes elhelyezése 1809-ben ... 30
Mezőhegyesen gazdasági igazgatói állás szervezése 1807-ben ... 30
Mezőhegyesen ménesbirtokigazgatóság végleges szervezése ... 37
Mezőhegyesen norfolki tenyésztés beszüntetése 1881-ben ... 38
Mezőhegyesen pótlovak összepontositása 1786-ban ... 28
Mezőhegyesi gazdasági lótenyésztés kezdete 1883-ban ... 51
Mezőhegyesi gazdasági lótenyésztés ivadékainak felnevelése ... 51
Mezőhegyesi gazdasági lótenyésztés ménivadékainak rendeltetése ... 52
Mezőhegyesi gazdasági lótenyésztés üzeme ... 52
Mezőhegyesi gazdasági lótenyésztés vemhességi aránya ... 52
Mezőhegyesi gazdaság vezetése ismét a parancsnok elé rendeltetik ... 31

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

Mezőhegyesi ménes alapitása 1785-ben ... 27
Mezőhegyesi ménes törzsménjei ... 56
Mezőhegyesi kanczaanyag osztályozása szinek szerint ... 29
Mezőhegyesi kanczák fedeztetése spanyol ménekkel ... 29
Mezőhegyesi lipizai fajtáju ménes áthelyezése alsó-szombatfalvára (Fogaras) 1874-ben ... 37
Mezőhegyesi négyesfogat megvétele Ő Felsége a Király udvari istállója részére 1896-ban ... 39
Mezőhegyesi törzsmének 1903-ban ... 56
Mezőhegyesi ménes lóállománya 1902 végével ... 40
Mezőhegyesről kanczák kiosztása földmivelők részére 1786-ban ... 28
Mihályi Ignácz makki ménese ... 86
Mikes Ármin gróf zabolai ménese ... 322
Miklós Ödön alacskai ménese ... 278
Miksa Imre hadrévi ménese ... 336
Milkovich Imre örökösei koronczói ménese ... 82
Mocsáry Pál puszta-csákói ménese ... 309
Monostori ménes angol telivér anyakanczái ... 306
Moscovitz Géza alsó-körtvélyesi ménese ... 272
Nádasdy Ferencz gróf agárdi ménese ... 63
Nádasdy Ferencz gróf nádasd-ladányi ménese ... 64
Nagyatádi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összegezése ... 122
Nagykőrösi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 164
Nagyuti ménesből kikerült kiválóbb versenylovak sikerei ... 161
Nákó Sándor gróf porgányi ménese ... 177
Návay Kálmán erzsébetmajori ménese ... 310
Návay Lajos földeáki ménese ... 212
Nemes János és Albert gróf solt-máriaházi ménese ... 147
Nemes Vinczéné özv. grófné tomaji ménese ... 310
Nonius törzsü ménes alapitása a gödöllői koronauradalomban 1897-ben ... 49
Nonius Franczianországban zsákmányolt mén behozatala Mezőhegyesre 1816-ban ... 32
North Star angol telivér mén megszerzése Mezőhegyes részére 1852-ben ... 34
Nyitrai ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 100
Ó-Bajan eredeti arabs mén beszerzése Bábolnára 1876-ban ... 22
Odescalchi Gyuláné herczegné sz. gróf Degenfeld Anna sajó-vámosi ménese ... 278
Okolicsányi Gáspár gömör-ráhói ménese ... 281
Ordódy Pál bagotai ménese ... 87
Orosz Miklós dombrádi ménese ... 259
Paikert Henrik seprősi ménese ... 189
Pálffy József gróf szomolányi ménese ... 97
Pálffy József gróf angol telivér anyakanczái ... 97
Palini ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 134
Pallavicini Sándor őrgróf pusztaszeri ménese ... 239
Pannonhalmi főapátság ölbői ménese ... 87
Pécsi káptalan zehi pusztai ménese ... 103
Pécsi püspökség bácsfai ménese ... 103
Pejacsevich Arthurné özv. grófnő nógrád-ludányi ménese ... 283
Pentz József dákai ménese ... 75
Péter András puszta-halasi ménese ... 202
Petrichevich Horváth Kálmán gróf felső-zsuki ménese ... 329
Pettendi ménesből kikerült kiválóbb versenylovak ... 63
Podmaniczky Geiza báró kis kartali ménese ... 148
Podmaniczky Geiza báró nyir-baktai ménese ... 260
Pogány Ödön úrmezői ménese ... 291
Polgár József huszártanyai ménese ... 311
Politzer Géza nagykorpádi ménese ... 110
Pöschl Ferencz és Antal utóda Satzger bálványosi ménese ... 111
Potoczky Dezső berziki ménese ... 272
Pusztaszeri magyar gulyabeli marha cserébe Mezőhegyesnek egy North-Star ménért ... 239
Ráday Gedeon gróf ikladi ménese ... 148
Radvánszky Albert és Antal bárók puszta-varsányi ménese ... 149

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

Radvánszky Béla és Géza bárók sajó-kazai ménese ... 279
Radvánszky György sztárnyai ménese ... 282
Rajacsics György fólyai ménese ... 168
Ráth János puszta-kaprosi ménese ... 261
Récsey Endre sülelmedi ménese ... 299
Rédl Béla báró kelebiai ménese ... 224
Rédl Lajos báró rasztinai ménese ... 225
Rimaszombati ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése ... 284
Róbert pármai herczeg emiliamajori ménese ... 178
Rohonczy Gedeon törökbecsei ménese ... 179
Rónay Ernő kis-zombori ménese ... 180
Roth Henrik szemlaki ménese ... 191
Rothenthal Henrik báró szőkefalvai ménese ... 316
San Marco herczegné nagy-komlósi ménese ... 180
Satzger bálványosi ménese ... 111
Schaumburg-Lippe uralkodó herczeg dárdai ménese ... 104
Schell Gyula báró nagy-idai ménese ... 244
Schlesinger Samu törteli ménese ... 150
Schoeller lovag és társa uj-barsi ménese ... 92
Schönborn Ervin gróf örök. bereg-szent-miklósi ménese ... 268
Schön M. B. puszta-borsodi ménese ... 226
Schossberger Zsigmond özv. báróné puszta-szt.-tornyai ménese ... 203
Schossberger Zsigmond özv. báróné turai ménese ... 150
Schwarz Lázár szabadbattyáni ménese ... 64
Schwarzenberg Alajos herczegászári ménese ... 87
Seftsik István jász-karajenői ménese ... 149
Serényi János gróf bukoveczi ménese ... 169
Simay L. Pál mező-pagocsai ménese ... 318
Simon János id. bogárfalvi ménese ... 324
Simon Pál puszta-bartai ménese ... 311
Solymosy László báró ó-szőnyi ménese ... 88
Solymosy László báró kis-teremi tenyészete ... 317
Springer Gusztáv báró felső-jattói ménese ... 95
Springer Gusztáv báró versenylovainak sikere ... 95
Staudinger József vámos-oroszi tenyészete ... 295
Steiner Leó dr. perdóczi ménese ... 111
Steinfeld Mihályné özv. puszta-macsi ménese ... 251
Stern Hugó és Lajos slebinai ménese ... 112
Stern Péter gyulahalmi ménese ... 251
Sternthal Arthur alcsi-pusztai ménese ... 288
Strassburger Antal tabi ménese ... 151
Strasser Henrik inami ménese ... 112
Strasser Zsigmond kisperkátai ménese ... 65
Stubenberg József gróf székelyhidi ménese ... 288
Stubenberg József gróf angol telivér anyakanczái ... 288
Stummer Sándor báró nagybodoki ménese ... 96
Sturmán György paraszt-bikki ménese ... 279
Sváb Lajos puszta-szent-tornyai ménese ... 203
Szabadhegyi Géza bihar-illyei ménese ... 289
Szabadhegyi Kálmán nagy-démi ménese ... 76
Szabó Lajos rója-hidai ménese ... 332
Szalacsy Farkasné özv. ventei ménese ... 131
Szalánczy Jenő fügedi ménese ... 326
Szalkay Sándor vágóházi ménese ... 295
Szapáry Gyula gróf taskonyi ménese ... 311
Szapáry István gróf örök. albertii ménese ... 152
Szapáry László gróf fényi ménese ... 181
Szappanos Elek nagy-bocsai ménese ... 153
Szappanos Ágoston és Miklós tötöri ménese ... 332

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

Szász Coburg Gotha Fülöp herczeg puszta-vacsi ménese ... 153
Szászbereki ménes angol telivér anyakanczái ... 309
Szatmári ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 302
Szatmári püspökség hidvégi ménese ... 162
Széchényi Aladár gróf angol telivér anyakanczái ... 114
Széchényi Aladár gróf tamási ménese ... 113
Széchényi Andor Pál gróf marczali ménese ... 113
Széchényi Béla gróf pölöskei ménese ... 131
Széchényi Ferencz gróf somogy-tarnóczai ménese ... 115
Széchényi Géza gróf csokonyai ménese ... 115
Székesfehérvári ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 78
Szent Benedek-rend tihanyi apátsága ölbői ménese ... 116
Szentkirályi Gyuláné özv. mező-pagocsai ménese ... 318
Szepsiszentgyörgyi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 324
Szereday Aladárné sz. Wesselényi Róza bárónő szentmihálytelki ménese ... 329
Szilágyi Gusztáv pamlényi ménese ... 245
Szilassy István tisza-derzsi ménese ... 313
Szily Dezső kéméndi ménese ... 132
Szőke Lajos és Erdőss István füzesgyarmati ménese ... 204
Szőllössy Samu székelyudvarhelyi ménese ... 325
Sztankovánszky János kajdacsi ménese ... 120
Sztáray Sándor gróf nagymihályi ménese ... 273
Szulkovszky József herczeg pankotai ménese ... 191
Takácsi Sándor dr. tövisegyházi ménese ... 192
Tallián Béla török-kanizsai ménese ... 182
Tamásy József nagy-czégi ménese ... 330
Tarisch Kajetán bars-füssi ménes ... 92
Téglássy József abauj-fancsali ménese ... 245
Telegdi József mezőtelegdi ménese ... 289
Teleki Géza gróf örök. felső-szőcsi ménese ... 332
Teleki Gyula gróf révbéri ménese ... 154
Teleki József gróf sárpataki ménese ... 318
Teleki József gróf duna-tetétleni ménese ... 155
Teleki László Gyula gróf hosszúfalusi ménese ... 296
Teleki Mihály gróf bányabükki ménese ... 337
Teleki Pál gróf pribékfalvi ménese ... 296
Teleki Sámuel gróf sáromberki ménese ... 318
Teleki Sándor és Domokos örökösei dolhai ménese ... 291
Teleky László abauj-szinnai ménese ... 245
Temesváry Gerő vasas-szentiváni ménese ... 333
Thurn-Taxis Miksa Egon herczeg baltavári ménese ... 127
Tisza István gróf geszti ménese ... 290
Tisza Kálmánné özv. szül. Degenfeld Ilona grófnő kocsordi ménese ... 297
Todesco Ede báró örök. nagyvázsonyi ménese ... 76
Törley Gyula puszta-zobnaticzai ménese ... 226
Törzsmének a m. kir. állami ménesekben 1903-ban ... 54
Trauttenberg Frigyes báró moori ménese ... 65
Turia-Remetei ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesitése ... 274
Tüzes Jenő es Karácsony csáki-gorbói ménese ... 333
Uechtritz Zsigmond báró pölöskei ménese ... 77
Ujhelyi Jakab gencshát-pusztai ménese ... 240
Urbán Péter törökbecsei ménese ... 182
Urmánczy János topliczai ménese ... 319
Vajda Lajos kunágotai ménese ... 213
Vay Adám gróf vajai ménese ... 261
Vay Arnold gróf fástanyai ménese ... 261
Vay Elemér báró alsó-zsolczai ménese ... 280
Vay Gábor gróf berkeszi ménese ... 262
Vay Gábor gróf kunfalusi ménese ... 297

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Lapszám

Vécsey Ágostonné grófnő fűzesgyarmati ménese ... 205
Vécsey József báró örök. csegöldi ménese ... 298
Verneuil angol telivér mén megvétele Kisbér részére 1879-ben ... 10
Verseczi ménteleposztály területén felsorolt ménesek lóanyagának összesítése ... 184
Vizlendvay Sándor duzsnoki ménese ... 132
Vojnits István báró alsó-roglaticzai ménese ... 227
Vojnits Jakabné özv. roglaticzai ménese ... 228
Vojnits Máté zobnaticzai ménese ... 229
Vojnits Sándor zobnaticzai ménese ... 230
Vojnits Simon zobnaticzai ménese ... 230
Wachsmann Kolozs kis-czégi tenyészete ... 330
Walla Géza nórápi ménese ... 77
Wass Béla gróf mezőzáhi ménese ... 337
Wass Jenő gróf czegei ménese ... 334
Weiss Ferencz pazonyi ménese ... 262
Wenckheim Béla báró lovasszobra Kisbéren 1901-ben ... 17
Wenckheim Dénes gróf dobozi ménese ... 205
Wenckheim Dénes gróf angol telivér anyakanczái ... 206
Wenckheim Frigyes gróf békési ménese ... 208
Wenckheim Frigyes gróf kigyósi ménese ... 207
Wenckheim Frigyes gróf lébény-szent-miklósi ménese ... 89
Wenckheim Géza gróf gerlai ménese ... 209
Wertheim M. fiai puszta-szent-mihályfai ménese ... 77
Wertheimstein Alfred lovag cséhteleki ménese ... 290
Wesselényi Béla báró zsibói ménese ... 299
Wesselényi Béla báró angol telivér anyakanczái ... 300
Wesselényi Miklós báró görcsöni ménese ... 300
Wesselényi Miklós báró ifj. hadadi ménese ... 301
Wesselényi Miklósné sz. Paget Ilona gyérei ménese ... 336
Wien—Berlini távlovaglás 1892-ben ... 253—197
Wiener velteni Rezső lovag gombai ménese ... 98
Wiener velteni Rezső lovag angol telivér anyakanczái ... 98
Wimpfen Siegfried gróf ercsii ménese ... 65
Windischgraetz Lajos herczeg halászhomoki (Sárospatak) ménese ... 273
Wladár Emil kladzáni ménese ... 273
Wodianer Albert báró puszta-szandai ménese ... 314
Wodianer Albert báró ó-dögösi ménese ... 97
Wodianer Albert örökösei telkipusztai ménese ... 210
Zalavári apátság szántódi ménese ... 133
Zichy Géza gróf tetétleni ménese ... 251
Zichy Gyula gróf vedrődi ménese ... 98
Zichy Jakab gróf fülesi ménese ... 66
Zichy János gróf zichy-ujfalusi ménese ... 66
Zichy János gróf nagy-lángi ménese ... 66
Zichy Jenő gróf felső-szt.-iváni ménese ... 67
Zichy Nándor gróf sár-szent miklósi ménese ... 67
Zichy Ödön gróf surdi ménese ... 116
Zirczi apátság előszállási ménese ... 68
Zoltán Sándor székelyi ménese ... 263
Zselénszky Róbert gróf ötvenesi ménese ... 192

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

SAJTÓHIBÁK.

17. lapon a széljegyzetben felállitás helyett olvasd: felállitása.
37. lapon felülről a 3. széljegyzetben termése helyett olvasd: szervezése.
56. lapon a széljegyzetben lorzsményei helyett olvasd: törzsménjei.
106. lapon legalsó széljegyzetben Festetich helyett olvasd: Festetics.
106. lapon alulról a 9. sorban Festetich helyett olvasd: Festetics.
122. lapon a táblázat 83. folyószáma alatt Festetich helyett olvasd: Festetics.
134. lapon a táblázat 119. folyószáma alatt Tassilo helyett olvasd: Taszilo.
149. lapon felülről második széljegyzetben Scheftsik helyett olvasd: Seftsik.
149. lapon alulról 6. sorban Scheftsik helyett olvasd: Seftsik.
164. lapon levő táblázat 149. folyószáma alatt Scheftsik helyett olvasd: Seftsik.
174. lapon alulról 13. sorban Karácsonyi helyett olvasd: Karátsonyi.
174. lapon a széljegyzetben Karácsonyi helyett olvasd: Karátsonyi.
175. lapon alulról 4. sorban Karácsonyi helyett olvasd: Karátsonyi.
175. lapon a legalsó széljegyzetben Karácsonyi helyett olvasd: Karátsonyi.
184. lapon a táblázat 181. és 183. folyószáma alatt Karácsonyi helyett olvasd: Karátsonyi.
195. lapon a széljegyzetben és felülről a 24. sorban Pál helyett olvasd: Károly.
214. lapon a táblázat 204. folyószáma alatt Pál helyett olvasd: Károly.
264. lapon a táblázat 285. folyószáma alatt Vaya helyett olvasd: Vaja.
297. lapon alulról 6. sorban Kunfalusi helyett olvasd: Vámfalusi.
297. lapon alulról 4. sorban Kunfalu helyett olvasd: Vámfalu.
297. lapon legalsó széljegyzetben kunfalusi helyett olvasd: vámfalusi.
302. lapon a táblázat 347. sorszáma alatt Kunfalu helyett olvasd: Vámfalu.
351. lapon utolsó sorban Sefsik helyett olvasd: Seftsik.
355. lapon levő táblázatban felülről 10. sorban Kunfalu helyett olvasd: Vámfalu.
367. lap legalsó sorában kunfalusi helyett olvasd: vámfalusi.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

FÜGGELÉK.

Magyarország állami mezőgazdasági intézményei.

I. Az ország időjárási és talajviszonyai ismertetésére, a talajjavitás és a mezőgazdaság különböző ágainak előmozditására szolgáló intézmények.

M. kir. országos meteorologiai és földmágnességi intézet Budapesten (I., Fő-utcza 6.) az ország éghajlati viszonyainak kipuhatolásával foglalkozik; naponként szerkesztett «*Időjárási jelentés*» térképen bemutatja a következő 24 órára várható időjárást, e jelentést intézetek, lapok és magánelőfizetők kapják; a várható időjárást közli 300 *távirdahivatallal*, melyek azt kifüggesztett *táblákon* jelzik.

M. kir. földtani intézet Budapesten (VII. ker., Stefánia-út) az ország földjének viszonyait kutatja; *agrogeologiai osztálya* a talaj rétegzési viszonyait tanulmányozza; szakvéleményekkel szolgál; működésének eredményéről «Évi jelentés»-ében beszámol.

M. kir. kerületi kulturmérnöki hivatalok: Budapesten, Komáromban, Kassán, S.-A.-Ujhelyen, Debreczenben, Kolozsvárott, Miskolczon, Aradon, Brassóban, Szombathelyen, Temesvárott, Nagy-Enyeden, Pécsett, Pozsonyban, Nagyvaradon, Beszterczebányán, Nagy-Szebenben és *Székesfehérvárott* a gazdaközönséget a talajjavitó munkálatok keresztülvitelénél támogatják; e végből tanácsot adnak a talajjavitás alkalmas módjáról, elkészitik a szándékolt munkálat terveit, költségvetését, megállapitják a kiviteli módozatokat. A kulturmérnökök igénybevétele a földmivelésügyi m. kir. ministertől kérhető, azok kiküldetése a kérelmezőre költséggel nem jár.

M. kir. vizmesteriskola Kassán a kulturmérnökök mellett ezek hatáskörébe eső munkálatoknál működő segédszemélyzetet képezi ki; felvételi kellékek: 18 évet betöltött, 30 évet meg nem haladott kor, egészséges erős testalkat, legalább 2 középiskolai osztály végzése vagy katonai altiszti rang.

M. kir. orsz. chemiai intézet és központi vegykisérleti állomás: Budapesten (II. ker., Oszlop-utcza 26.), valamint a *m. kir. vegykisérleti állomások: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott, M.-Óvárott, Pozsonyban* a mezőgazdasági termelés és mezőgazdasági ipar körébe vágó ellenőrző vegyvizsgálatokat teljesitenek az állomások részére érvényben levő dijjegyzékben megállapitott dijért; továbbá a kolozsvári és pozsonyi állomások kivételével a mezőgazdaság fejlesztéséhez: vegytanba vágó vizsgálatok és kisérletek végzésével járulnak hozzá. Valamennyi állomás hatósági szakértő: a mesterséges borok készitésének és forgalomba hozatalának, valamint a mezőgazdasági terményeknek, termékek és czikkek hamisitásának tilalmazásáról szóló törvények végrehajtásánál.

M. kir. vetőmagvizsgáló állomások: Budapesten (II. ker., Kis-Rókus-utcza), *Debreczenben, Kassán, Keszthelyen. Kolozsvárott, M.-Óvárott* a különböző vetőmagvak ellenőrző vizsgálatát teljesitik azonosságra, tisztaságra és heremagvaknál arankatartalomra, a tisztitott heremagvakat arankavizsgálatot bizonyitó bárczával látják el; széna- és abraktakarmányokat botanikailag elemzik, gyomokat és gyommagvakat meghatározzák s az ellenük való védekező eljárásokat ismertetik. Valamennyi állomás hatósági szakértő: a mezőgazdasági termények, termékek és czikkek hamisitásának tilalmazásáról szóló törvény végrehajtásánál. Az állomás által végzett vizsgálatokért az érvényben levő dijjegyzékben megállapitott dijazás jár, a gazdák részére végzett vizsgálatok azonosságra, tisztaságra, csiraképességre és arankamentességre dijtalanok.

M. kir. növénytermelési kisérleti állomás M.-Óvárott gazdák közreműködésével gyakorlati irányu kisérleteket végez a miveleti növények megfelelőbb fajainak és változatainak, trágyaszereknek és trágyázási eljárásoknak kipróbálása és terjesztése végett.

M. kir. dohánytermelési kisérleti állomás Debreczenben: a dohánytermelés és kezelés tökéletesitése, a dohány minőségének javitása érdekében saját és *csabai* fióktelepén, valamint dohánytermelő gazdák közreműködésével kisérleteket végez.

M. kir. gépkisérleti állomás M.-Óvárott: mezőgazdasági gépeket és eszközöket használhatóságukra és értékükre megvizsgálja.

M. kir. rovartani állomás Budapesten (II. ker., Oszlop-utcza 26.) a káros rovarokat tanulmányozza, az ellenük való irtószereket és eljárásokat kipróbálja, a reájok vonatkozó ismereteket terjeszti; nagyobb rovarkárok esetén az irtómunkálatokat a helyszinén vezeti.

M. kir. növényélet- és kórtani állomás M.-Óvárott: a növényeken nem rovarok, hanem virágos vagy virágtalan élősködő szervezetek (virágos paraziták és parazitagombák), valamint kedvezőtlen életviszonyok által okozott károkat, azok elháritására alkalmas védekező eljárásokat tanulmányozza.

M. kir. állatélettani és takarmányozási kisérleti állomás Budapesten (II. ker., Oszlop-utcza) a háziállatok okszerü takarmányozását tanulmányozza.

M. kir. mezőgazdasági kisérletügyi központi bizottság Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota), mely a fent megnevezett állo-

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

mások tervszerü együttmüködésének irányitására hivatott; ez állomások munkálkodásának eredményét «Kisérletügyi Közlemények» füzetekben bocsátja közzé.

M. kir. bakteriologiai intézet Budapesten (VII., Rottenbiller-utcza) az állatorvosi akadémia kapcsolatában a házi állatokon előforduló ragályos betegségek előidézőit tanulmányozza.

M. kir. gyapjuminősitő intézet Budapesten (V., Klotild-utcza 22.) a juhtenyésztés és gyapjuértékesitős érdekében a mosott és mosatlan bunda ellenőrző vizsgálatát teljesiti.

M. kir. gazdasági tanácsadó bizottságok, a gazd. akadémiánál M.-Óvárott, a gazd. tanintézeteknél: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott szakvéleményt adnak gazdaságok berendezésére, üzemtervekre, becslésre, bérszerződésekre, számvitelre stb.-re nézve. A szakvélemény dijtalan, de ha a szakértő a helyszinére utazik, a megkereső fél annak szabályszerü utiköltségeit fizeti.

II. A lótenyésztés, szarvasmarha-, juh-, sertéstenyésztés, tejgazdaság, baromfi-, hal-, méh- és selyemtenyésztés érdekeit szolgáló intézmények.

M. kir. állami ménesek: Kisbéren angol telivér és félvér, *Bábolnán* arabs telivér és félvér, *Mezőhegyesen* az itt tenyésztett Gidran, Nagy- és Kis-Nonius-törzs, angol telivér, *Fogarason* lipiczai és angol félvér tenyésztésére szolgálnak; a köztenyésztést fedező ménekkel ellátják, e czélra a földmivelésügyi minister *magántenyésztőktől is vásárol* egyéves korukban kiválasztott és hároméves korukban is alkalmasnak talált ménesikókat; bizonyos számu *ének községeknek olcsón* és részletbetésre is eladatnak.

M. kir. méntelepek: Székes-Fehérvárott, Nagy-Kőrösön, Debreczenben, Sepsi-Szt.-Györgyön az állami mének gondozására és felügyeletére szolgálnak, melyeket a tenyésztési évadra a gazdaközönség közvetlen használatára az ország mintegy 1000 *fedeztetési állomásán* helyeznek el, a hol csekély fedeztetési dij ellenében vehetők igénybe. Nagyobb tenyésztők egy-egy tenyészévadra *is bérelhetnek méneket.*

M. kir. állattenyésztési kerületi felügyelőség: Budapesten, Beszterczebányán, Balassa-Gyarmaton, Debreczenben, Deésen, Kassán, Komáromban, Kolozsvárott, Máramaros-Szigeten, Miskolczon, Szombathelytt, Pozsonyban, Segesvárott, Nagy-Szebenben, Szegeden, Temesvárott, Nagyváradon, Pécsett, Liptó-Szent-Miklóson és élükön a *m. kir. országos állattenyésztési főfelügyelőség Budapesten* a páros ujju háziállatokat tenyésztő közönség támogatására és utbaigazitására, a köztenyésztés vezetésére és irányitására szolgálnak; az *állami gazdaságok, gazdasági tanintézetek* és *földmivesiskolák* tenyészeteiből származó, valamint jóhirü magántenyészetekből összevásárolt *tenyészbikákat, kosokat és sertéskanokat,* esetleg kedvezményes áron, részletfizetésre, községeknek és szövetkezeteknek a földmivelésügyi kormány engedélye alapján közvetitenek.

M. kir. országos tejgazdasági felügyelőség Budapesten (Földmiv. minist. palota) tejgazdasági érdekek előmozditására, tejszövetkezetek kezdeményezésére hivatott.

M. kir. tejgazdasági szakiskola Sárváron: a tejgazdaság körül szükséges ismeretek megszerzésére sajtmesterek, tejgazdaságok, tejszövetkezetek vezetésére alkalmas egyének kiképzésére szolgál; évenként kétszer tartatik négy hónapos tanfolyam.

M. kir. tejgazdasági munkásokat képző iskolák Munkácson és Gödöllőn: tehenészetekben alkalmazandó férfiselédeknek szakszerü kiképzést nyujtanak; a tanfolyam tartama egy év, felvételi kellék: betöltött 16 év, irni-olvasni tudás.

M. kir. tejgazdasági munkásnőket képző iskola Nagyszécsényben: főleg kisgazdaságok korlátolt számu tehénállományához alkalmazandó női cselédek gyakorlati kiképzésére szolgál; felvételi kellék: betöltött 15 év; a tanfolyam tartama félév.

M. kir. baromfitenyésztő telep és munkást képző szakiskola Gödöllőn: a köztenyésztés czéljaira fajbaromfit tenyészt; baromfitenyésztők által alkalmazandó cselédeket képez ki, az ország baromfiállományának javitása és szaporitása érdekében működik.

M. kir. halászati felügyelőség Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota) a közvizek halászatának és a mesterséges haltenyésztés előmozditása érdekében működik; e czélból halászati társulatokat szervez, állóvizek és csatornák haltenyésztés utjáni hasznositására terveket készit, halikrát oszt ki.

M. kir. méhészeti vándortanitók: Kiskunfélegyházán, Pápán, Pozsonyban, Sárospatakon, Aradon, Nagy-Enyeden, Kolozsvárott és élükön *a m. kir. országos méhészeti felügyelőség Budapesten* (I. ker., Krisotina-körut 91.) a méhészet fejlesztésével, a méhtenyésztési szakismeretek terjesztésével foglalkoznak.

Az állami méhészeti gazdaság Gödöllőn. Czélja: nagyobb méhészeti gazdaságok önálló kezelésére alkalmas méhészmunkások képzése; lelkészeket, néptanitókat és másokat, kiknek a méhészkedésre van, az okszerü méhészet ismereteire külön tanfolyamokon megtanitani; a méhészet fejlesztése érdekében tudományos és gyakorlati kisérleteket tenni; minta-méheseiben a helyes méhészkedést bemutatni; a méhészkedéshez szükséges segédeszközök, kaptárak, keretek, pergetők stb. készitését gyakorlatilag megtanitani; a termékek, kiváltképen a méznek különféle értékesitési módjait, a termékek helyes csomagolását, a piaczképesség és kiviteli forgalom érdekében szükséges eljárásokat megismertetni: jól mézelő fákat, cserjéket, továbbá jól mézelő egynyári és évelő növényeket tenyészteni és terjeszteni. A gazdaság egy méhészmester vezetése alatt áll. Segédszemélyzete: egy méhészmunkás és egy segédmunkás. Tanfolyamai: a két éves méhész-munkásokat képező és a négy hétre terjedő időszaki tanfolyamok lelkészek, tanitók, kertészek, erdőőrök és földmivesgazdák kiképezésére.

M. kir. országos selyemtenyésztési felügyelőség Szegzárdon a selyemhernyótenyésztés fejlesztése, az ehhez szükséges szederfatenyésztés, valamint a selyemhernyótenyésztési szakismeretek terjesztése érdekében működik; e czélból a *szegzárdi selymérpetekészitő* állomásról

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

petét, a selyemtenyésztési felvigyázók utján 2—3 napos hernyókat, *szederfaiskoláiból* szederfamagokat és csemetéket ingyen oszt ki; *selyemgubóbeváltó raktárakat* tart fenn 24 helyen.

III. Állatorvosi és mezőgazdasági szakoktatás, valamint a mezőgazdasági ismeretek terjesztése érdekében működő intézmények.

M. kir. állatorvosi főiskola Budapesten (VII. ker., Rottenbiller-utcza 23.) állatorvosokat képez ki négy éves tanfolyamon, középiskolát végzett és érettségi vizsgálatot tett egyének vétetnek föl hallgatókul 1901-től kezdve.

M. kir. gazdasági akadémia M.-Óvárott: magasabb foku mezőgazdasági kiképzést nyujt érettségit tett és egy évi gyakorlattal biró egyéneknek két éves tanfolyamon.

M. kir. gazdasági tanintézetek: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozs-Monostoron középfoku gazdasági kiképzést nyujtanak hat középiskolai osztályt végzett és 16 évet betöltött egyéneknek három éves tanfolyamon.

M. kir. földmives-iskolák: Adán, Algyógyon, Breznóbányán, Békés-Csabán, Csákovárott, Jászberényben, Hódmező-Vásárhelyen, Karczagon, Kecskeméten, Komáromban, Lugoson, Nagy-Szt.-Miklóson, Pápán, Rimaszombaton, Szent-Imrén, Szabadkán, és *Szilágy-Somlyón* a földmivelő nép fiainak kisebb gazdaságok vezetésére képesitő alsó foku gazdasági kiképzést nyujtanak, munkafelügyelőket és munkavezetőket képeznek ki két év alatt; felvételi kellékek: olvasni, irni tudás, betöltött 16 év, munkára képesitő testalkat; földmivelők fiai előnyben részesülnek. Ugyanott felnőttek részére két-két hóra terjedő *téli tanfolyamokat*, oly néptanitók részére, kik gazdasági ismétlő iskolákban tanitani hivatottak, *nyári tanfolyamokat* tartanak.

M. kir. gazdasági vándortanárok Aradon, Baján, Csáktornyán, Csurgón, Fél-egyházán, Déván, Eperjesen, Esztergomban, Léván, Losonczon, Pécsett, Sáros-Patakon, Szamos-Ujvártt, Temesvárott, Ungváron, Znió-Váralján, a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésére hivatottak.

M. kir. kender- és lentermelési szaktanár Kassán; komlótermelési szaktanár Kolozsvárott; tejgazdasági szaktanár Kaposvárott; az illető szakmába vágó ismeretek terjesztésére, felvilágositás és tanácsadásra hivatottak.

A gazdasági szakoktatásnál alkalmazottak közreműködnek a földmivelésügyi kormány támogatásával rendezett *népies gazdasági előadások* tartásánál.

A gazdasági ismeretek terjesztésére szolgálnak a *minta-parasztgazdaságok* is, melyek a földmivelésügyi kormány támogatásával példaadás czéljából létesittetnek kis gazdaságok okszerü berendezésére és kezelésére nézve.

M. kir. mezőgazdasági muzeum Budapesten.

IV. A szőlő- és bortermelés előmozditására szolgáló intézmények.

M. kir. központi szőlészeti kisérleti állomás és ampelologiai intézet (Budapesten, Attila-utcza 10. szám). Hivatása: a szőlőmivelést, borkezelést, a szőlőbetegségeket s az ellenük való védekezést tudományos alapon tanulmányozni s az e czélra szükséges kisérleteket megtenni.

M. kir. felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam Budapesten gazdasági akadémiát, vagy tanintézetet végzett egyéneknek egy éves tanfolyamon tudományos és gyakorlati alapon kiképzést ad.

M. kir. vinczellériskolák: Bihar-Diószegen, Egerben, Nagy-Enyeden, Pozsonyban középnagyságu szőlőbirtokok kezelésére alkalmas, értelmes vinczelléreket nevelnek két éves, illetőleg három éves gyakorlati, részben elméleti tanfolyamon; *m. kir. vinczellériskolák Kecskeméten, Ménesen, Tapolczán, Tarczalon és államilag segélyezett vinczellériskolák Munkácson* és *Pécsett*, kisebb szőlőbirtokok kezelésére alkalmas egyszerü vinczelléreket szőlőmunkásokat és munkavezetőket képeznek ki egy éves gyakorlati tanfolyamon.

Pinczemesteri tanfolyam Budafokon gyakorlati és elméleti kiképzéssel.

M. kir. szőlészeti és borászati felügyelők: Budapesten (Rottenbiller-utcza 6/a), *Szegzárdon, Pécsett, Kaposvártt, Csáktornyán, Tapolczán, Pápán, Sopronban, Pozsonyban, Nyitrán, Esztergomban, Szirákon, Egerben, Miskolczon, Tarczalon, Beregszászon, Szinyér-Váralján, Szilágy-Somlyón, Bihar-Diószegen, Ménesen, Fehértemplomban, Debreczenben, Kecskeméten, Szabadkán, Nagy-Enyeden, Dicső-Szt-Mártonban, Tordán* a szőlészeti és borászati szakismeretek terjesztésére és a szőlőtermelő közönségnek felvilágositás és utbaigazitás adására hivatottak. A felügyelők tanfolyamokat tartanak, melyek helye és ideje a környéken közzététetik.

M. kir. Miklós-szőlőtelep Kecskeméten: az immunis homoktalajon való szőlőgazdálkodás bemutatására és európai szőlővesszőtermelésre szolgál.

Az ország borvidékein megoszolva elhelyezett *44 állami amerikai szőlőtelep:* amerikai szőlővesszők és oltványok készitésére, fajták kipróbálására, rajtuk tanfolyamok tartására, szakmunkások és munkavezetők kiképzésére szolgál.

Állami kisérleti mintaszőlők: Sátoraljа-Ujhelyen, Sárospatakon, Olasz-Liszkán, Mád-Zomborban, Sóstón, Tolcsván, Deliblaton az okszerü szőlőmivelés megismertetésére szolgálnak.

Állami szénkénegraktárak: Bihar-Diószegen, Ménesen, Tarczalon és ezen kivül *53 bizományi szénkénegraktár* a filloxerás szőlők kezelésére szükséges szénkénegheз juttatják a gazdaközönséget olcsón és könnyen.

M. kir. országos központi mintapincze Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota) a m. kir. földmivelésügyi minister felügyelete alatt az okszerü borkezelés fejlesztésére és terjesztésére, a hazai borok előnyös értékesitésének és borkivitelünknek előmozditására szolgál; bortermelők borainak kezelésével és eladásával foglalkozik.

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A mesterséges borok készitésének és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1893. évi XIII. t.-cz. végrehajtásánál közreműködnek a *főszolgabirói járásokban, rendezett tanácsu városokban, Budapest* székes főv. *kerületeiben* megalakult *«borellenőrző bizottság»*-ok, melyek feladata a bortermelési és forgalmi viszonyokat az idézett t.-czikk szempontjából figyelemmel kisérni, az el követett kihágások kideritésénél a hatóságok segitségére lenni; a *budapesti* és *kolozsvári állandó borvizsgáló szakértő bizottságok* a borok szakértői megvizsgálására és véleményadásra hivatottak, a *m. kir. vegykisérleti állomások* a borok vegyi vizsgálatát teljesitik.

V. A gyümölcsészet és kertészet előmozditására szolgáló intézmények.

M. kir. országos gyümölcsészeti és fatenyésztési ministeri biztos Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota) az ország gyümölcsfatenyésztését irányitja, a gyümölcsfatenyésztés, nemesfüz-mivelés, utbefásitás terjedését és a gyümölcsértékesitést előmozditja, ebbe a szakmába vágó kérdésekben a fatenyésztő és gyümölcstermelő közönségnek felvilágositásokkal és utbaigazitással szolgál.

M. kir. kertészeti tanintézet Budapesten 3 éves kertészképző tanfolyamon nagyobb kertészetek önálló vezetésére hivatott egyéneknek a kertészet összes ágaiban, valamint a modern szőlőmivelésben teljes kiképzést nyujt; *a kertészsegédek egyéves tanfolyamán* három évi gyakorlattal biró kertészsegédek képeztetnek tovább; *időszaki tanfolyamai:* gyümölcstenyésztési, konyhakertészeti, gyümölcsértékesitési, utmesterek és utkaparók, népiskolai tanitók tanfolyama.

M. kir. kertmunkásképző tanfolyamok: Lőcsén, Tordán, Nagy-Bocskón, Baján fiatal, katonai szolgálatnak eleget tett, vagy az alól felmentett földmivesekből kert- és szőlőmunkások kiképzésére szolgálnak.

Kertgazdasági tanszék Orosházán. A polgári iskola tanulói és felnőttek számára mintakerttel összekötve.

Fatenyésztési felügyelők és ván ortanitók székhelyei: Budapesten, Kőszegen, Korponán, Máramaros-Szigeten és Ungvárott.

Állami faiskolák: Buda-Eörsön, Csákovárott, Fogarason, Gödöllőn, Kecskeméten, Kis-Szebenben, Kolozsvárott, Kisbéren, Lugoson, Mezőhegyesen, Nyitra-Rudnón, Pápán, Szolyván, Sepsi-Szent-Györgyön, Tarczalon, Tihanyban, Tordán, Trencsénben, Ungvárott és Zilahon.

VI. Az erdészeti érdekek előmozditására szolgáló intézmények.

Kir. erdőfelügyelőségek: Budapesten, Pozsonyban, Turócz-Szent-Mártonban, Beszterczebányán, Miskolczon, Kassán, Ungvárott, Máramaros-Szigeten, Debreczenben, Nagy-Váradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Brassóban, Nagy-Szebenben, Déván, Temesvárott, Szegeden, Pécsett, Győrött, Szombathelyen az erdőtörvény és az erdőgazdasági érdekek előmozditása érdekében tett intézkedések végrehajtására hivatottak.

Kopár területek beerdősitésének előmozditására az *állami csemetekertekből* erdei facsemeték ingyen osztatnak ki; állami támogatás nélkül foganatositott sikerült erdősitések *jutalmaztatnak.*

M. kir. erdészeti akadémia Selmeczbányán: erdőtisztekké képez ki érettségit tett egyéneket három éves tanfolyamon.

M. kir. erdőőri szakiskolák: Királyhalmán (Szeged mellett), *Vadászerdőn* (Temesvár mellett), *Liptó-Ujváron* és *Görgény-Szt.-Imrén* erdőőröket képeznek ki két éves tanfolyamon; felvételi kellékek: betöltött 17 éves és meg nem haladott 35 éves kor, ép, erős testalkat, elemi osztályok végzése, illetőleg irni-olvasni tudás.

M. kir. erdészeti kisérleti központi állomás Selmeczbányán és a *külső állomások: Királyhalmán, Vadászerdőn, Liptó-Ujváron* és *Görgény-Szent-Imrén* az erdőgazdaság körében felmerülő kérdéseknek kisérletek és tudományos kutatások utján való kideritésére szolgálnak.

VII. Mezőgazdasági munkásügy.

A m. kir. földmivelésügyi ministerium munkásügyi osztálya Budapesten (Földmivelésügyi ministeri palota) nyilvántartja a munkakereső munkásokat és a munkásokat szükségelő birtokosokat. Megkeresésre közli a munkások vagy munkakeresők czimét. A gazdasági munkások helyes irányban működő önsegélyző egyleteit a földmivelésügyi minister pénzbelileg, vagy könyvek átengedése által segélyezi.

A m. kir. földmivelésügyi ministerium telepitési osztálya Budapesten: a településre óhajtóknak telepitési ügyekben tájékozást és utmutatást nyujt, a településre vágyókat és a meg nem szállott telephelyeket nyilvántartja.

Mindezek az intézmények a szakmájukba vágó kérdésekben ugy szóbeli, mint irásbeli (nem bélyegköteles) megkeresésre ingyen és készséggel nyujtanak felvilágositást. Működésük, a mennyiben dijazás megemlitve nincs, dijtalan, ugyszintén dijtalan ez intézmények közegeinek helyszinre kiszállása, ha az közérdekből történik; magánérdekből a kiküldött napidijai és utiköltségei a megkereső felt terhelik. Az állatorvosi, gazdasági, szőlészeti, kertészeti, erdészeti akadémiákon, tanintézeteken és iskolákon a tanitás tandij fejében történik, de mindeniken rendszeresitve vannak tandijmentes és állami, ugy magánösztöndijas helyek is.

ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR 1951

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kézikönyvben felsorolt magán-ménesekben fedező mének egyes fajtáinak aránya az összlétszámhoz. 13 ló = 1 cm²

(1 : 13)

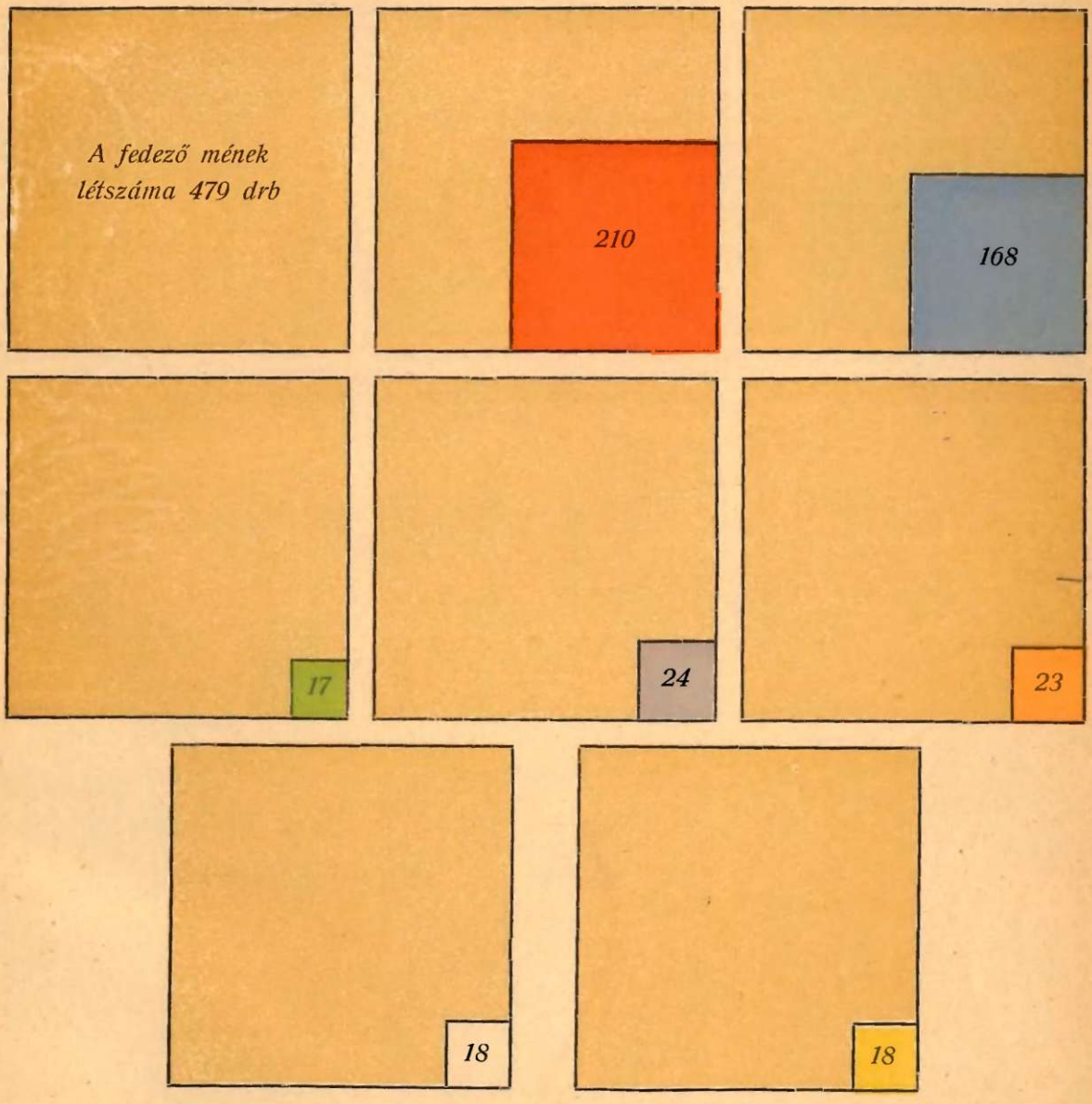

Az egyes fajták szinezete:

angol telivér		*ügető*	
angol félvér		*lipizai*	
arabs		*hidegvérü*	
nonius		*egyéb*	

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár

A kézikönyvben felsorolt magán-ménesekben lévő anyakanczák egyes fajtáinak aránya az összlétszámhoz. 400 ló = 1 cm²

(1 : 400)

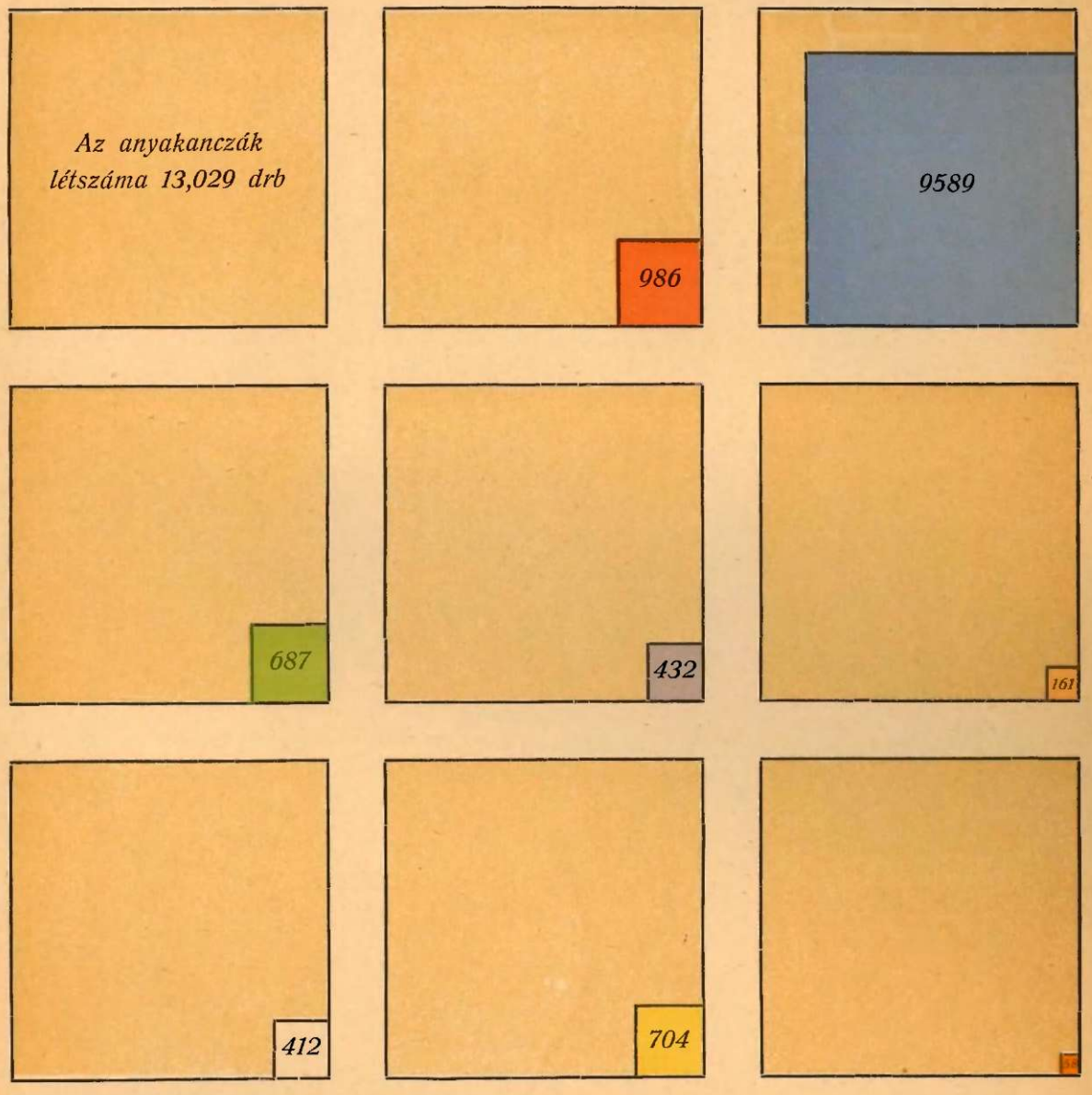

Az egyes fajták szinezete:

angol telivér		ügető	
angol félvér		lipizai	
arabs		hidegvérü	
nonius		egyéb	

Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár